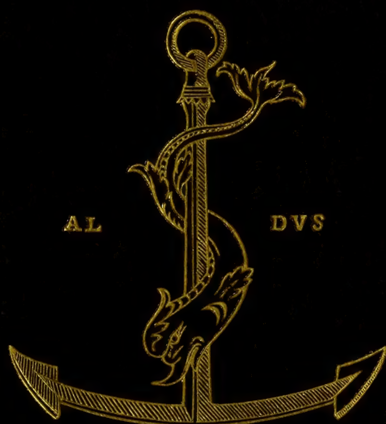
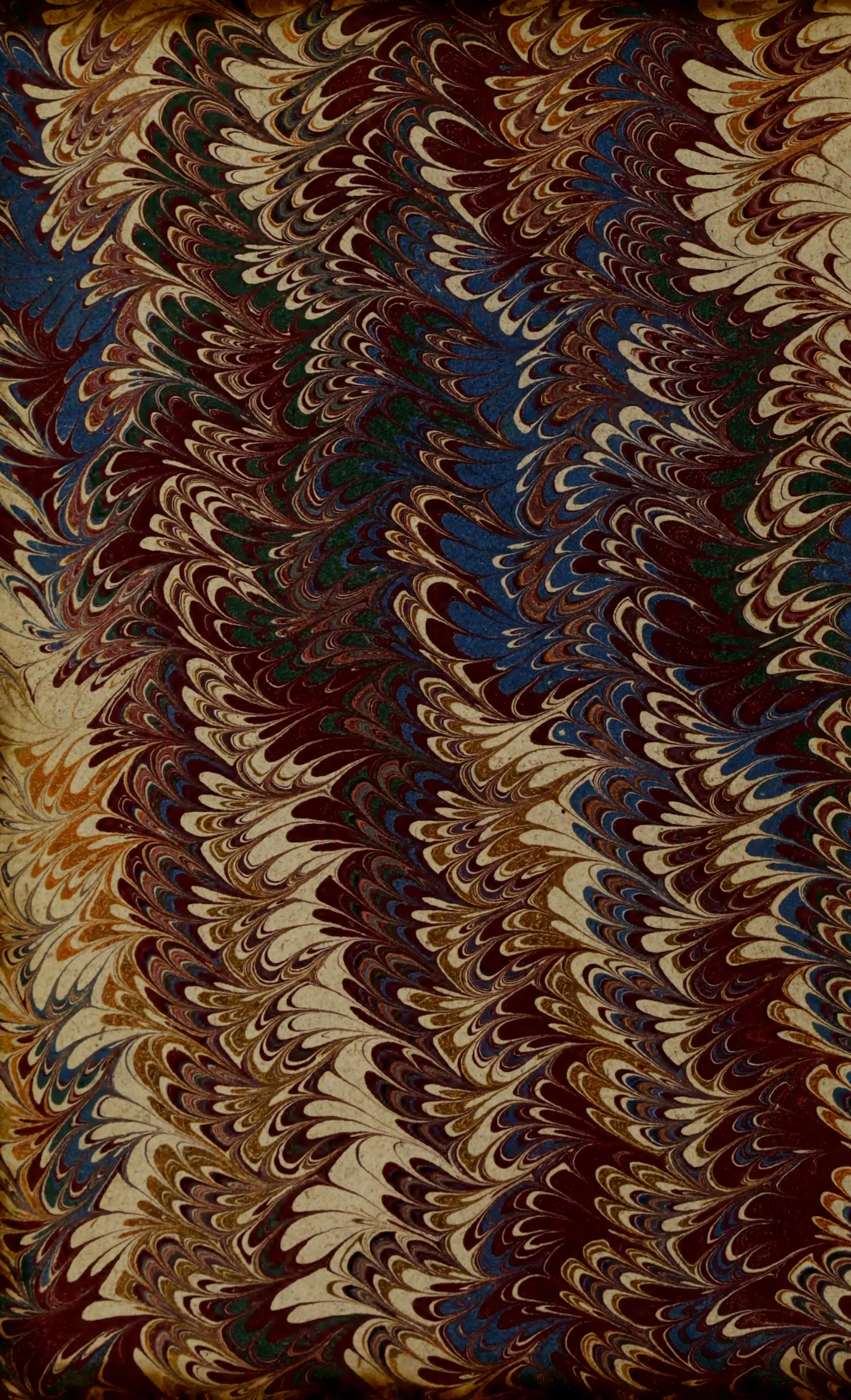
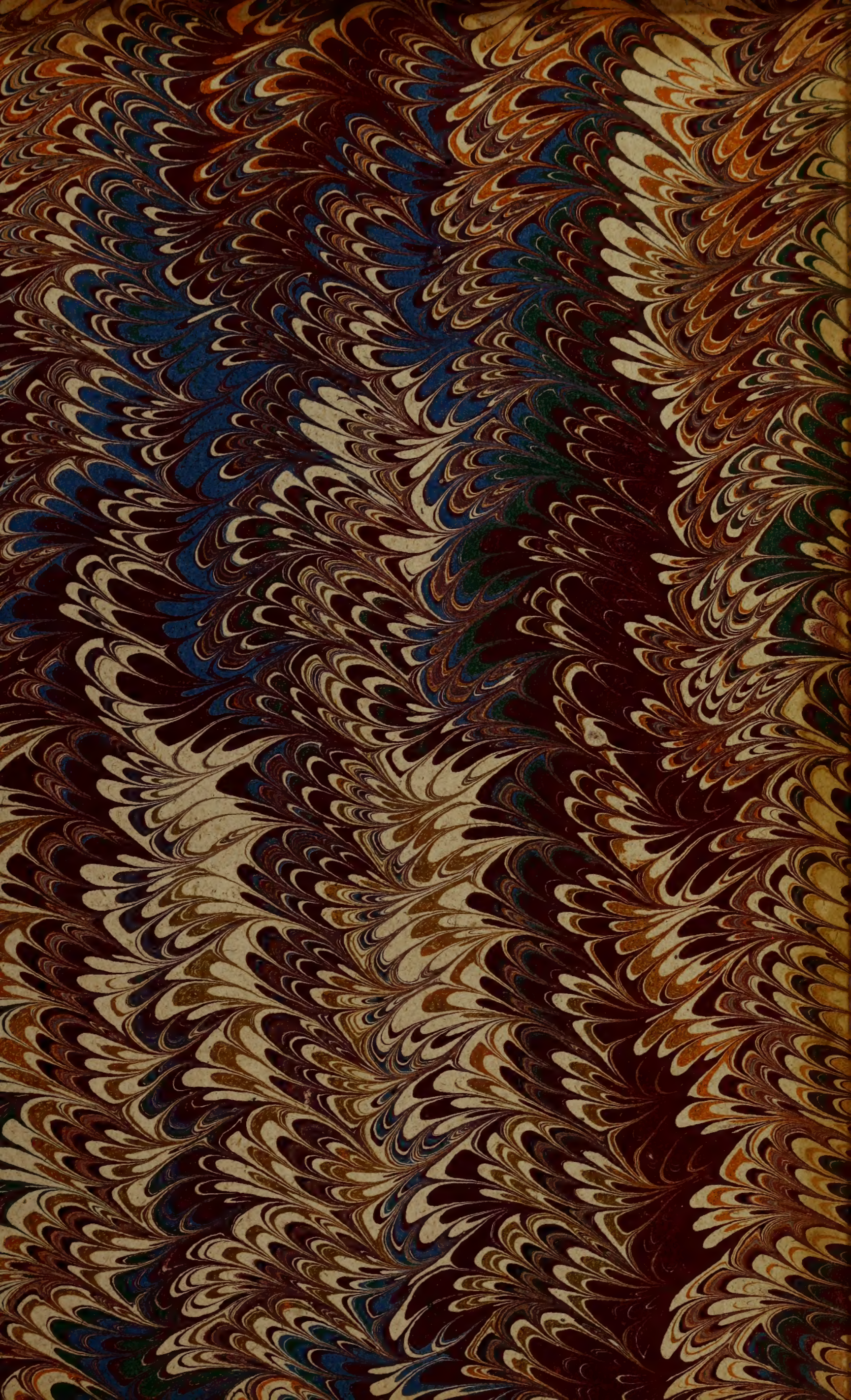

AL DVS

20-1-06-37/
S.W.r H.

Doubled № 275. 40/

Lormier № 950. 91/

Édition rare et bien exécutée, portée par Fournier ...
18ᵗ à 24ᵗ.

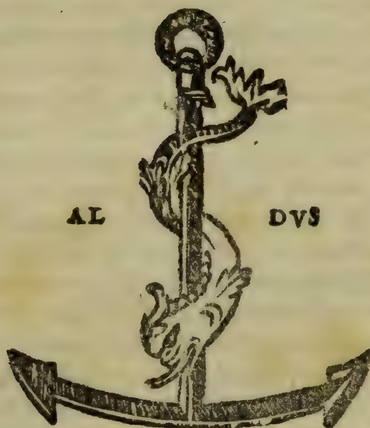
N°. 233.

[illegible]

0φ0 Tom. 1er pag 186. n° 5.

GVILLIELMI BVDAEI PARISIENSIS SEcretarij Regij libri V. de Asse, & partib. eius post duas Parisienses impressiones ab eodem ipso Budæo castigati, idq; authore IO. GROLIERIO Lugdunensi Christianissimi Gallorũ Regis Secretario, et Gallicarũ copiarum Quæstore, cui etiam ob nostrã in eum obseruantiã à nobis illi dicantur.

M. D. XXII.

FRANCISCVS ASVLANVS IO. GROLIERIO CHRISTIANISS. GALLORVM REGIS SECRETARIO, ET GALLICARVM COPIARVM QVAESTORI. S. P. D.

ET SI EA EST TVA IN OMNEIS HOMINES, & praesertim bonarum artium studiosos uoluntas, ut nullus ferè sit, qui non se tibi communis utilitatis causa plurimum debere & fateatur, & libenter praedicet: tamen in primis ego is sum: qui me tibi tantum debere profiteor: quantum quiuis persoluere nunquam posset. Non enim tu me solum, fratremq; meū Fœderi:um, sed etiā uniuersam domum nostrā singulari, atq; incredibili beneuolentia prosequeris. Tu Aldum sororium meum mirifica tua humanitate, & beneficentia complexus es: & saepenumero ornasti. Tu Andream patrem semper dilexisti: & hodie carum habes. Tu signa amoris, & beneuolentiae in me maxima semper dedisti, nec unquam studium aut gratiam tuam desyderaui: quoties illa ad dignitatem meam tuendam opus fuit. Itaq; quemadmodum in tanta tuorum erga nos omneis meritorum magnitudine ingrati animi crimen effugere debeam, magnopere mihi esse elaborandum puto. non ut à me uelim aliqua ex parte Io. Grolierio in referenda gratia satisfieri, uni omnium Gallorum liberalissimo, & in ea ipsa liberalitate exercenda ipsius liberalitatis fructum maxime expetenti: sed ut me caeteris gratum & memorem, & tam excellentis hominis familiaritate & amore dignum praebeam. quod ut assequar, quoad eius fieri poterit, studiosissime enitar. hoc autem tempore ad te Budaei tui librum de Asse & eius partibus remittimus: quem tu ad me superiore anno ab eodem ipso authore diligentissime recognitum ac propè mutatum amantissime misisti. quo nomine quantum tibi & ego et studiosissimus quisq; debeat: ij existimare poterunt: qui eum aliquando in manus sument. Nos certe in eo informando atq; excudendo ea, qua solemus, diligentia usi sumus: ac indicem earum rerum copiosiorem adiunximus, quae stu-

dio nobis digna uisa sunt: atque hæc omnia sub tuo nomine potissimum ex nostra officina emittere uoluimus: non solum ut literati omnes admirabiles animi tui uirtutes mecum colant, & admirentur: sed quod non parum illis gratiæ ob amplitudinem & authoritatem tuam accessurum uideo. Vale.

M

Finis.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER PRIMVS.

ASSIS PARTES SVNT QVADRANS, triens, semis, bes, & dodrans, & aliæ enumeratæ in lege seruum in titulo de hæredibus instituendis, libro duodetricesimo Pandectarum, quo in loco male sexcuns legitur per x in priore syllaba, & per s in posteriore, inuersa orthographia, cum uiceuersa sescunx & sescuncia unciam significet & unciæ dimidium, qui error etiam in sescuplo inualuit, pro quo uocabulo sexcuplum per x plerunque legitur in exemplaribus, errore haud contemnendo. est enim sexcuplum, quod sexies id capit, ad quod relationem habet, quod græce hexaplum appellatur, ut senarius sexcuplus est singularis numeri. at sescuplum per s scriptum, quod & sesquiplum dicitur, numerum hemiolium significat, qui latine etiam sesquialter dicitur, ut cum dicimus senarium sesquiplum esse quaternarij. continet enim eum totum, & insuper dimidiam eius partem. Eadem ratione sescunx & sescuncia hemioliam rationem ad unciam habet, & sesquipes ad pedem. Hæc autem omnia uocabula ab uncia declinata per x in fine scribenda sunt, ut quincunx, septunx, deunx. licet hoc perraro à librarijs obseruatum sit. Hoc autem ex hoc intelligimus, quod x recti casus in genitiuum per c exire solet, ut phœnix phœnicis, felix felicis. Sic igitur deuncis & septuncis genitiui deunx & septunx rectos suos exposcunt. Porrò sesqui uocabulum in appositione inuentum pro hemiolio accipiendum est, quod perinde est, ac si dicas, tantundem & semis. Cicero in libro de Oratore perfecto. Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros partitur in tria, ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem, ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæon. sesqui appellauit pæona, quia pes omnis pæon longa una syllaba & breuibus tribus constat. at longa syllaba in temporum metricorum ratione duas breueis æquare dicitur. ita fit, ut tres breues longam unam dimidio superent. nam ternarius ad binarium relatus, sesquialteram proportionem habet. quo modo igitur dactylus æqualibus partibus constat, quia prima longa duabus breuibus æqualis est, sic pæon alteram partem dimidio maiorem habet, iambus

etiam altero tanto maiorem, hoc est duplam. breuis enim syllaba lon
ga est dimdiata. In compositione autem sesqui itidem dimidio maius
significat, quod græco uocabulo hemolium à nostris etiam appella-
tur, ut sesquipes. sesquicubitus. sesquidigitus. sesquiiugerum. unde ses=
quipedalia tigna apud Cæsarem. hoc est pedis unius & dimidia-
ti, quod ad crassitudinem referendum est. & apud Horatium, ses-
» quipedalia uerba. & sesquimensis, mensis & semis. Hoc autem
sesqui significat siue cum uocabulo componatur mensuram aut nu=
meri aut temporis aut modi significante, siue etiam cum alio quo-
cunque uocabulo, ut sesquiopera apud Columellam. & sesquiplaga
apud Plautum & Tacitum. & sesculyxes in præfatione Plinij quo
uerbo si recte emendatum est (nam eius uerbi uestigium nullum in
antiquis exemplaribus Plinij extat) ego hominem summe astutum
& ueteratorem plane expolitum intelligo. fit eius uocabuli men-
» tio apud Nonium. Tacitus libro. XV. Et ille multum tremens cum uix
» duobus ictibus caput amputauisset, sæuitiam apud Neronem ia-
» ctauit, sesquiplaga interfectum à se dicendo. Plautus in captiuis.
» Inde porrò ibis in latomias lapidarias, ibi cum alij octonos lapi-
» des effodiunt, nisi quotidianus sesquiopus effeceris, sexcentoplago
» nomen indetur tibi. hoc est nisi tu duodenos effoderis. Sesqui græ-
ci non habent quo modo uno uocabulo significent. nec ideo minus
eleganter id exprimunt, hoc modo loquentes, ut Demosthenes κατὰ
» θεοκρίνου. ἐν τῇ τοῦ ἀριστομάχου οἰκίᾳ ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα τούτῳ τῷ
» ἀδωροδοκήτῳ. Cum sesquiminam dicere uellet τρία ἡμιμναῖα di
» xit, hoc est, treis semminas. Sic Xenophon τρία ἡμιδαρεικὰ pro
» sesquidarico dixit. τοῖς στρατιώταις ἐποίησεν ἡμιόλιον τὸν μισθὸν ἀν
» τὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά. Militibus sesquistipendium dedit, uel
sesquiplum stipendium, & pro darico sesquidaricum pependit, &
» in Oeconomico. τριημιπόδιον sesquipes ab eo dicitur. ut πενθημι-
» πόδιον dipondium & semis hoc est quinque semisses. Cæterum ses-
» quitertium. sesquiquartum. sesquioctauum, & alia quæ in propor-
» tionibus significandis usurpantur, & antehac non modo à mathe
» maticis, sed etiam à doctissimus uiris frequentata sunt & prola-
ta, recte nec ne, & latine dicta sint an secus, alterius esse institu=
ti nunc duximus. Scio enim esse qui improbent haud leui authori
tate. nos tamen alio in opere quod hoc opus (ut spero) non longe
subsequetur, de his non nihil dicemus. Verum (ut diximus) ut ses-
quunx sic etiam sesquuncia dicitur, & deunx & deuncis in re-
cto, & as & assis, & semis & semissis, bes & bessis. Varro libro
primo

primo de lingua latina assem ab aere dictum esse putat, as enim et libra & pondo idem significant. unde assipondium & dupondius, ab asse fiunt, tressis. quadrassis. nonussis. & decussis, pro tribus. quatuor. nouem, & decem assibus. & rursus pro binis decussibus uicessis, & tricessis pro tribus. hoc est tricenis assibus, & centussis pro denis decussibus. quo maius aeris apud antiquos uocabulum nullum fuit, Persius.

» Et centum Graecos curto centusse licetur.

Idest centum assibus. Decussem Vitruuius pro decade accipit lib. III. his uerbis. Platoni placuit denarium numerum ea re perfectum, quod ex singularibus rebus, quae monades apud graecos dicuntur, perficitur decussis, quae simul ac undecim aut duodecim sunt factae, quot superauerint non possunt esse perfectae donec ad alterum decussim peruenerint. alibi pro decussatione accipit libro. X. quo in lo
» co de cochlea. idest organo loquens sic inquit. Ita quo loci describun
» tur lineae, quae sunt in longitudine spectantes, faciendae decussatio-
» nes, & in decussationibus finita puncta. his ita emendate descriptis
» sumitur saligna tenuis, aut de uitice secta regula, quae uncta liqui=
» da pice figitur in primo decussis puncto, deinde traijcitur oblique
» ad incedentes longitudines & circuitiones decussium. Decusses & decussationes Vitruuius uocat rectas & exacta: diuisiones complanatorum capitum tigni & exasceatorum, quae decussatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni sese intersecantibus, quae lineae areolas octo faciunt trigonas, quas uulgo facies appellamus. ob id octantes ab eodem authore dicuntur. Hoc autem facile est intelligere, siquis per ambitum teretis materiae, & in duobus summis capitibus leuigatae complanataéq;, iisdem spatijs octo puncta adnotet, & à puncto ad punctum obuersarium perpetuam lineam ducat, sic enim fit, ut omnes lineae per centrum planitiei transeant, & similitudinem stellae reddant. Plinius libro de-
» cimooctauo, de uentorum obseruatione loquens. Obseruato solis or-
» tu quocunque libeat die stantibus hora diei sexta sic ut ortum eum
» à sinistro humero habeant, contra mediam faciē meridies, à uerti-
» ce septentrio erit, qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur.
» Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisq; cernat, alioqn
» post hominem erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à de-
» xtro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta cum minima
» umbra contra medium fiat hominem, per huius mediam longitudi=
» nem duci sarculo sulcum uel cinere lineam, uerbi gratia pedū. XX.

» conueniet, mediamq; mensuram hoc est in decimo pede circunscribi
» circulo paruo, qui uocetur umbilicus, per hunc medium transuersa
» currat alia linea, hæc erit ab exortu æqnoctiali ad occasum æqui-
» noctialem, & limes qui ita secabit agrum decimanus uocabitur. du-
» cantur deinde aliæ duæ lineæ in decussers obliquæ, ita ut à septen-
» trionis dextera læuaq; ad austri dextram læuamq; descendat, omnes
» per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium
» paria interualla. Qui hunc locum Plinij intelligit, quid sit decus-
sare optime nouit. Quod si quis Plinium eo in loco non facile intelli-
git, uideat Vitruuium libr. pri. & octogonum schema apud eum
decussatum, Quo in loco de colligendis uentorum flatibus loquitur.
Verum quandoquidem eum in locum Plinij incidimus, obiter duo
eius uerba emendanda duximus, id quod in hoc opere sæpenumero
faciemus, sic enim fert instituti operis ratio, ut non contemnendũ ope-
ræpretium facturi uideamur, si in huiusmodi diuerticula castigatio-
num modice euagemur, nec si id facere aut nolimus aut nequeamus,
cursum inoffensum tenere tractatus hic noster possit. Quandoqui-
dem igitur in eam necessitatem incurrimus nonnunquam librorũ
castigandi, & eodem legentium utilitas non parua nec sine quadam
oblectatione competitura uidetur, Age uideamus an ab hoc loco haud
absurde auspicaturi uideamur, qui ut silentio præteriri sine præua-
ricationis nota potuit, sic ita obtulisse se uidetur, ut uitio uerti nobis
non possit quasi occasionem eius quæsierimus. sequitur enim uerba
» Plinij supradicta continuo hic uersus. Quæ ratio semel in quoque
» agro ineunda erit uel sæpius si libeat, ita uitæ ligno facienda regu-
» lis paribus in tympanum exiguum sed circinatum adactis. Sic in
omnibus impressis libris legitur, conniuente etiam Hermolao, ego ex
antiquis sic restituendum puto, uel sæpius si libeat uti, è ligno facien
da regulis paribus. quorum uerborum apertus est sensus. Decussis
significationem Columella quoq; clare significat lib. IIII. de iugata
» uinea loquens. Ferè autem prædicta ætas læto solo truncoq; tres ma
» terias, raro quatuor desiderat, quæ per totidem parteis ab alligato-
» re diuidi debet, nihil enim refert iugum in stellam decussari atq;
» diduci, nisi & palmites adiugentur. Decussare proprie per me-
dium secare significat, quod ostendit Cicer. in lib. de uniuersita-
» te cum inquit. Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in
» longitudinem diffidit, mediaeq; accommodans mediam quasi de-
» cussauit. Martianus de coluris loquens in. VIII. Alij à cardine
» meridiano incohamenta circuli perhibentes, eundem per arcticum
uerticem

» uerticem unde ortus est, denuo retulerunt, qui quidem alium ab or
» tu circulum decussantes, in quatuor quadras mundi ambitum discre
» uerunt. Et decussatim apud eundē in pri. Hinc restis decussatim uin=
culatis sertata contextio. Post unciam sequuntur partes unciæ, ut se
muncia, idest dimidium unciæ. & sextula, sexta pars unciæ, uerbum
» etiam in testamentis usurpatum. Cice. pro Cecinna. Testamento facto
» mulier moritur, facit hæc hæredē ex deunce & semuncia Cecinnā,
» ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris uiri, Ebutio
» sextulam aspergit. Hæreditatem idest assem his uerbis Cice. in deū-
cem, semunciam, & tres sextulas diuisit. ex quo liquet sextulam tertiam esse partem semunciæ, & unciæ sextam. duas sextulas Cicero dixit pro tertia parte unciæ, cum tamen aliud uocabulum latinum haberet, duellam scilicet. nam duæ sextulæ duellam faciunt, quæ tertia pars est unciæ. hoc est sexta & tricesima totius assis. Post hæc sequitur drachma octaua pars unciæ, quæ ipsa geminata sicilicum efficit, assis duodequinquagesimam. drachma in terna scrupula distribuitur, quæ à Græcis γράμματα, idest literæ ideo dicuntur, quod quatuor & uiginti literas Græci in alphabeto suo habent, quot uncia scrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulum rursus in binos obolos diuiditur, ut obolus in binos semiobolos. ultra has minutias nullum est uocabulum facile Latinis usurpatum. Itaq; mensores post mensuras maiores (de quibus ipsis satis late in Annotationibus nostris diximus) ad pedem descendentes & palmum, nec habentes quo modo palmum commode diuiderent (ut author est Boëtius) id quod inter palmum & digitum medium erat unciam uocare instituerūt. secundo loco digitum. tertio staterem. idest semunciam. quarto quadrantem, quinto drachmam. sexto scrupulum. septimo obolum. octauo semiobolum, quem Græci κεράτιον uocant. nono siliquam. decimo loco punctum. undecimo minutum. duodecimo momentum posuerunt. alij siliquam latine putant esse id quod Græci κεράτιον dicūt. hoc est siliquæ fructus granum. siliqua in Italia nascitur hodie quoq; longitudine digitali latitudine pollicari, ut author est Plini. intus habet grana, quæ sena singula scrupula pendent. hoc est diobolum. Pes igitur in duodenas uncias partitur, dicimusq; semissem pro sex pollicibus ut nostrates loquuntur, idest octo digitis. Σπιθαμὴ græco uocabulo dicitur mensura digitorum. XII. hāc nostri dodrantem appellare solent. palmus quaternos digitos significat, & alio nomine quadrans uocatur. eademq; ratio in reliquis seruatur, ut in triente & besse, quorum ratio facilius pollicum usu quàm di-

gitorum iniri potest, ut triens quaternos pollices significet, et bes octonos. & itidem in minutijs. est enim pollex medius inter palmum
» & digitum, quam unciam Boëtius à mensoribus usitatam esse di-
» cit. Varro libro primo rerum rusticarum. Iugeri inquit pars minima dicitur scrupulum. idest decem pedes, & longitudine & latitudine quadratum. ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt in subcisiuum esse unciam agri aut sextantem. Hoc pugnare uidebitur cum præcedentibus, nisi intelligamus unciam agri duodecimam partem iugeri intelligi, unciæ autem quartam & uicesimam scrupulum esse. hoc est drachmæ tertiam. qua ratione fit, ut ducenta octoginta octo scrupula sint in iugero, quæ si centenario multiplicentur (hoc est denis quoquouersus pedibus, ex sententia Varronis supradicta) duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingenti pedes fient, quæ est mensura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelligenda sunt, ut ab uncia agri ad ultimam minutiam descendatur, quã uult esse scrupulum. hoc est ducentesimam & octogesimam octauam partem iugeri, & iugerum ducentesimam partem centuriæ. Rursusq; à scrupulo quasi metiendi initio ad unciam perueniri & sextantem & alia mensurarum maiorum uocabula. Subcisiuum autem uerbum est mensorum ut alia permulta, quorum Boëtius in geometria meminit, Columella uero libro sexto, iugeri partitionem faciens minutias à dimidiato scrupulo inchoandas esse censet. sic enim inquit. Vt à minima autem parte iugeri, idest ab dimidio scrupulo incipiam, pars CCLXXXVIII. pedes efficit quinquaginta. idest iugeri dimidium scrupulum. Verum numerus eo in loco corruptus est. non enim pars. CCLXXXVIII. sed pars CCCCCLXXVI. legendum est, sic enim recta calculatio exposcit, & facile est ex Varrone intelligere, & ex ijs quæ apud eundem Columellam sequuntur, quanquam & ipsa corruptissima sunt. sed hoc modo emendata totus locus ille sic legendus. ut à minima parte, idest à dimidio scrupulo incipiamus. pars DLXXVI. pedes efficit L. idest iugeri dimidium scrupulum. pars CCLXXXVIII. pedes C. hoc est scrupulum. pars CXLIIII. pedes CC. hoc est scrupula duo. pars LXXII. pedes CCCC. hoc est sextulam in qua sunt scrupula quatuor. pars XLVIII. pedes DC. hoc est siciliquum in quo sunt scrupula sex. Reliqua quæ sequuntur eo in loco emendata ferè sunt. Columella igitur minutias à semiscrupulo inchoandas
» esse censet. nam ulteriores (inquit) persequi superuacuum est pro
» quibus nihil dependitur mercedis, sed superiores tantum partes at

dunt

» dunt in æstimationem facti operis, de mercede fossorum & agricultorum intelligens. Ordo igitur huiusmodi est, ut à dimidio scrupuli ad scrupulum transeat, à scrupulo ad sextulam, in qua sunt scrupula quatuor. idem est enim scrupulum quod gramma, quarta & uicesima pars unciæ, & sextula sexta pars. Porrò à sextula transitum facit ad siciliquum idest scrupula sena. nam drachma geminata siciliquum efficit. quare siciliquus quarta pars est unciæ, à siciliquo ad semunciam progreditur, in qua scrupula duodecim. ita ad unciam & ab ea ad sextantem, deinceps ad quadrantem trientemq; & quincuncem, usque dum ad assem idest iugerum perueniat. hic est eorum uerborum ordo sursum uersus, & uiceuersa deorsum, idest ab asse ad semiscrupulum. Vncia autem à Boëtio non pro duodecima iugeri parte, sed pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem nostri uocãt. huiusmodi autem uncia pedem habet pro asse. & eam non agricolæ sed mensores & geodætæ secuti sunt, quorum olim apud Romanos ars fuit celebrata, & uocabula artis propria. quanquam ea sit alioquin ratio horum uocabulorum ut omne corpus & res omnis denique in assem eiusque partes diuidi possit. siquidem Vitruuius libro tertio architecturæ, senarium numerum in
» has partes diuisit, his uerbis, mathematici uero contra disputan-
» tes, ea re perfectum esse dixerunt numerum qui sex dicitur, quod
» is numerus habet partitiones eorum rationibus sex numero con-
» uenientes. sic sextantem unum. trientem duo. semissem tria, bes-
» sem quem δίμοιρον dicunt, quatuor. quintarium, quem πεν-
» τάμοιρον dicunt, quinque. perfectum sex. Ne autem scrupulosa hæc magis quã necessaria horum uerborum enarratio uideatur, ueniamus ad exempla, ut ex ijs intelligatur citra huius rei explanationem authores linguæ latinæ perfecte intelligi non posse.
» Columella libro decimotertio. Ad prædictum autem modum mu-
» sti adijci debent hi odores, myrrhæ quincunx, calami pondo libra,
» cassiæ selibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx. Plinius li-
» bro decimotertio de citrinis mensis loquens. qua in re non omit-
» tendum uidetur Tyberio principi mensam quatuor pedes sextante
» & siciliquo excedentem, tota uero crassitudine sescunciali, operi-
» mento conchylij & laminæ per medium uestitam fuisse. Quibus uerbis Plinius mensam eam quatuor pedes longitudinis habuisse significauit, & duos præterea pollices, & pollicis quadrantem. crassitudine uero sesquipollicem æquauisse. Idem ibi-

» dem magnitudo amplissima adhuc fuit unius commissæ ex orbibus
» dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum &
» semipedis p medium ambitum crassitudine quadrantali. Maiusq; mi
» raculum in ea est artis latente iunctura q̃ potuisset esse natura soli-
» dæ, à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sici-
» licis infra quatuor pedes totidemq; infra semipedem crassitudinis.
Plinius crassitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor esset digi-
torum. longitudini autem quaternum pedũ tres pollicis partes id est
dodrantem pollicis defuisse significat & tantundem semipedali craf-
» situdini. Idem lib. XXVII. Asplenon sunt qui Hemionium uocant, fo
» lijs trientalibus multis, radice limosa. & rursus eodem libro. Inter
» omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius, alij αἰγόνυχον uo-
» cant, alij διόσπορον. herba quincuncialis ferè, folijs duplo maiori-
» bus q̃ rutæ. Quincuncialem herbam appellauit minorem semipe-
» de, & septenũm fermè digitorum, sequitur enim post paulo, iacere
» eam atq; humi serpere authores tradunt. Idem libr. XXXIII. de
» lapide lydio loquens, Sunt autem modici quaternas uncias longitudi-
» nis binasq; latitudinis non excedentes. Vitruuius lib. III. Crassitudi
» nes autẽ graduũ ita finiẽdas censeo, ut neq; crassiores dextante, neq;
» tenuiores dodrante sint collocatæ, sic. n. durus non erit ascensus. Do-
» drantẽ appellauit XII. digitos. dextantem decem pollices. Idẽ libro
» q̃nto. Superq; laterculis bessalibus pilæ struantur, ita dispositæ uti bi-
» pedales tegulæ possint supra esse collocatæ. Bessales dixit tegulas quæ
» octo pollicum longitudinem habent Liuius libr. V. ab urbe condita,
» Terna iugera & septunces uiritim diuiserunt. Septunces dixit pro
dimidiato iugero & duodecima parte iugeri. Tertij regum septimo.
Crassitudo autem luteris trium unciarum erat. Pro quo secundi pa-
ralipo. quarto legitur. Porrò uastitas eius habebat mensuram pal-
mi. Palmus autem ut alibi diximus quatuor digitorum est, & qua-
drans appellatur. licet palmus pro dodrante interdum usurpetur.
Hoc glossularij illorum librorum diuinasse magis q̃ intellexisse ui-
dentur. quippe cum diuus Hieronymus in præfatione libri Iob, ita
» scripsisset. Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis
» auro argentoq; descriptos, uel uncialibus, ut uulgo aiunt, literis one
» ra magis exarata q̃ codices, Hæc inquam cum enarraret inter-
» pres, unciales literas esse dixit auri unciam appendentes, uel auri
uncia constantes, ignarus uidelicet horum uocabulorum significatio-
nis, unciales enim literas Hieronymus intelligi uoluit pollicis craf-
situdine exaratas. Pari ignorantia & illa eiusdem præfationis uer

ba imperiti

ba imperiti transmittunt. Obliquus enim, inquit ille, etiam apud hebræos liber hic fertur, & lubricus, &, quod græci rhetores uocant, ἐσχηματισμένος, dum qui aliud loquitur aliud agit. Quod uerbum primæ literæ aphæresi acephalum factum est. uulgo enim è præcisa schematismenos in exemplaribus lectitatur. Nicolaus liranus huguitionis authoritate fretus mirifice hoc uerbum enarrauit. ueritas tamen hoc habet ut ἐσχηματισμένος liber Iob ab eo authore eleganter dictus sit, qui figuris uerborum sententiarumq; uariatus, & quodammodo uelatus, atq; adeo uestitus sit. Schemata.n.i. figuræ duorum sunt generum.i.dictionis & sententiæ, sed quæ sententiarum sunt maxime in oratorio sunt instrumento. σχήματα autem à græcis dicuntur quasi gestus quidam & configurationes habitusq; orationis, quæ omnia propémodum Cicero in.III.de oratore enumerauit, sed simplici contentus nomenclatura, ut qui oratoris magis personam q̃ rhetoris & sophistæ in ijs libris suscepisset, quomodo & in libro de oratore perfecto. quapropter Fabius quasi Ciceronis enarrator, luculenter & copiose ex Ciceronis præscripto de figuris disseruit. Ex cuius uerbis lib.IX. quid sit schema discere facile poterimus, sed si habitus quidam (inquit ille) & quasi gestus

» sic appellandi sunt, id demum hoc loco schema dici oportebit, quod

» sit à simplici ac in promptu posito dicendi modo poëticæ uel oratorie

» immutatum. sic enim uerũ erit aliam esse orationem ἀσχημάτιστον.

» i. carentẽ figuris, qđ uitiũ nõ inter minima est, aliã ἐσχηματισμένην

» id est figuratam. hactenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuum Hieronymum ut literarum bonarum non ignarum, sic plerunque non dissimulatorem, librum illum Eschematismenon idest figuratum appellasse ꝙ non simplici ac uulgari sensu res diuinas & in uera germanaq; philosophia reconditas posteritati tradiderit, sed figurato stylo atque à sensu communi alieno & abhorrente, ut mirari non debeamus si arcanæ abditæq; doctrinæ sensum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagem. Cum autem sint Poëmatis genera tria, ut fere authores tradunt, δραματικὸν idest actiuum uel actuosum, ἐξηγηματικὸν idest enunciatiuum, & quod est inter utrunque anceps μικτὸν idest ex utroque mixtum, Dramaticum est in quo personæ agunt solæ absque ulla poëtæ ipsius & authoris interlocutione, cuiusmodi tragœdiæ sunt & comœdiæ & quædam Vergilij bucolica. Exegematicum autem genus est in quo poëta omnia narrat sine ulla personarum interlocutione. In hoc

omnia didascalico more & simplici traduntur, ut georgica eiusdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inscribitur, uel id poema potius, ut author est Hieronymus, dramatico & μιμητικῷ. id est imitatiuo charactere conscriptus est. siquidem in eo personarum actus uidemus uelut in scenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis sed philosophicis inseruientem. Porrò cum schemata exornandis poematis & orationibus inuenta sint, eum etiam præbent usum, quod magis iis multo afficimur & permouemur quæ figurate nobis quàm quæ simpliciter & communi sensu traduntur. propter quod fabius de ui figuratæ orationis loquens, nam si frons, inquit, oculi, manus, multum ad motum animorum ualent, quanto plus orationis ipsius uultus ad id quod intendimus conficere compositus? Est enim figura sicut nomine ipso apparet, conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione. Tranquil. in Vespasiano
» causidicorum libertatem, causidicorum figuras, ac phi-
» losophorum contumaciam leuissime tulit. Figuras tranquillus ap-
» pellat obliqua dicta, quæ non recta & simplici sententia, sed obli-
» qua prætextaq; imperatorem ipsum taxabant. Idem in Domiti.
» Hermogenem tarsensem occidit propter quasdam in historia figu-
» ras, librariis etiam qui eam descripserant crucifixis. Ruffinus
» contra Hier. scribens, nam & sanctum (inquit) Ambrosium epi-
» scopum qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus secet,
» in iis ipsis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edo-
» cebo. & Hiero. Ad Ruffinum. Iam tuæ moderationis est & tuo-
» rum nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes
» mei inuenias qui possint figuratis laudibus delectari. Et apud
eundem figuratæ controuersiæ in eundem sensum intelligendæ. Martialis libro tertio epigrã.

» Schemate nec dubio, sed aperte nominat illam
» Quam recipit sexto mense superba uenus.

Vt ad rem longiuscule digressi redeamus, res omnis in assis partes facile diuiditur. Plin. libro secundo, lunam haud dubium est lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adiicientem ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem. Cuius dicti subobscuri huiuscemodi sensus est. lunam cum à coitu, quod interluniũ dicitur, emergit, id quod fit secunda statim die, lucere primum tres partes unius horæ nocturnæ, & insuper quartam & uicesimam horæ partem. seu mauis undeuiginti uicesimas quartas horæ, à secunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantundem in-

crementi lucendo adijcere. Et rursus a plenilunio eadem ratione eodemq; modo decrementi lucere minus minusque quotidie usque ad intermestrem lunam, quo tempore cum sole coit. Idem lib. XVIII. de eadem luna loquens. Supra terras autem erit quandiu & sol interlunio & prima tota die, secunda horae noctis unius dextante sicilico ac deinde tertia usque ad quintamdecimam multiplicatis horarum ijsdem portionibus. Quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die, decimasexta ad primae horae nocturnae dextantem siciliquum sub terra aget. easdem potiones herarum per singulos dies adijcit usque ad interlunium. & quantum primis partibus noctis detraxerit ꝙ sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adijciet super terram. Dextantem & siciliquum decem esse uncias cum quarta parte unciae nimo est qui ignoret. ita quod Plinius libro secundo undeuiginti quartas & uicesimas horae dixerat crescenti lunae quotidie accrescere amplius deinceps ampliusque lucendo, & uiceuersa decrescenti ratione eadem moduloque eodem decedere, libro. XVIII. quasi eorum immemor quae secundo uolumine dixerat, uiginti quartas & uicesimas & semis praeterea dixit, id est unam quadragesimam octauam. dextans enim uiginti uicesimas quartas ualet, & siciliquus unam duodequinquagesimam. ut suspicari subeat Plinium utrobique non eundem authorem eandemq; obseruationem secutum. quanquam in nonnullis alijs quoque locis uel amanuensium culpa uel propria hallucinatione, ut fit in uaria ac multiplici lectione, lapsus est. tametsi id fidem excedere uidetur, uirum usq; adeo & ingenio acrem & industria accuratum apertis interdum in rebus lapsum esse. ac ne id quidem modo, sed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepsisse. praesertim cum ad principem scriberet, & obseruari praeterea se acribus obtrectatorum oculis captariq; non nesciret. id quod facile intelligimus ex librorum praefationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinij licet quis meditetur qui haec & huiuscemodi diluere se posse speret, Ego (quod ad me attinet) non usqueadeo sacrosanctam Plinij authoritatem, ac ne cuiusquam quidem antiquorum, debere esse censeo, ut non praesentissimum ueritatis numen fuisse semper apud aequos bonosque iudices meminerimus. cuius ut sacerdotes multi olim fuerunt, sic Plinius ipse antistes mihi fuisse uidetur. non enim tantum maioribus ipse tribuisse comperietur, ut eorum quaque in parte culpam obruendam silentio censuerit

posteritati dispendioso, nedum ut cuiusquam errata quo iure quaq; iniuria tueri institerit. In quo mihi nostrae memoriae homines doctissimi absurdula quadam religione obstrinxisse aequalium suorū & posterorum iudicia uidentur, qui quidem eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, uenerandum esse numinis instar putant. Ego antiquos quoque illos homines ut nos fuisse puto, & aliqua etiam scripsisse quae parum intelligerent. nec ita annosi aeui praerogatiuam sequor, ut non in opus hoc Plinianum eximium omnino & rerum prope omnium ut digestione consertum, sic uarietate distinctum, errores quosdam irrepsisse affirmare praefidenter ausim, quos nemo quantumuis acer modo non impudens sit, defendēdos recipere libens uelit. siquidem (ut nunc mittam ea quae in stirpibus, quae in haerbis, quae in medicinis, ex Dioscoride & Theophrasto docti quidam & diligentes harum rerū obseruatores adnotauerunt, in quibus saepe Plin. nunc exemplarium uitio, nunc aequiuocatione falsus est, dum uel opus immensum lectionisq; multiplicis urgeret, uel iudicium ipse certum iis rebus describendis adhibere nequiret quae oculis non subiecerat, aut non satis meminerat. Vt igitur illa mittam quae culpae magis quàm crimini dari possunt, neminem esse arbitror eorum, qui Plinij studiosi sunt, qui Plinio patrocinari in eo
» uelit quod lib. IIII. de hyperboreis dixit. Ponè eos (inquit) montes
» ultraq; aquilonem gens felix (si credimus) quos hyperboreos appel
» lauere, annoso degit aeuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi cre-
» duntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, seme
» stri luce & una die solis auersi, non (ut imperiti dixere) ab aequi
» noctio uerno in autumnum. semel in anno solstitio oriuntur iis so
» les, brumaq; semel occidunt. & lib. II. In Britannia lucidae noctes
» haud dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, solstitialibus die
» bus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu sub
» iectae terrae, continuos dies haberi senis mensibus, noctesq; è diuer
» so ad brumam remoto. quod fieri in insula Thyle Pytheas massi-
» lien. prodidit. Quaero quonammodo hoc dictum tueri possemus etiam si ab Eudoxo dictum esset, cum ratio sphaerica haud dubie deprehendat eos qui polum arcticum pro uertice habent, etiam aequinoctialem habere pro circulo finitore? Atqui qui aequinoctialem pro finitore habent, eos necesse est nullam noctem habere, sed diem perpetuum quoad sol fertur per signa septentrionalia, id quod fit ab ariete ad libram, idest ab aequinoctio uerno ad alterum aequinoctium. & uiceuersa perpetuam noctem, quoad sol

per signa australia uiam facit.i.à libra ad arietem, ita ut illis annus uertens semestri luce & aequali nocte transigatur, unico per annum ortu & occasu solis. At hoc Pli. non ab aequinoctio uerno ad autumnum, sed à solstitio ad brumam fieri locis dictis contendit. qui rursus lib. IIII. quasi parum sibi in ea re constans ita inquit. Vltima omnium quae memorantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus cancri signum sole transeunte, nullosq; contra per brumam dies. haec quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Ex quibus uerbis conijcio Plinium quod Pytheas Massilien. de solstitio & bruma dixerat.i.de duobus tantum diebus, de senis mensibus dixisse, propterea quod spherici authores rationibus id demonstrant. quare Plinius in hoc hallucinatus uidetur, qui quod ab aequinoctio in aequinoctium fit, à solstitio ad solstitium fieri scripsit. Strabo libro septimo de sauromatis, loquens quod & sarmatae dicuntur:
» διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων, οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβο-
» ρέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται. καὶ πυθέας ὁ μασσαλιώτης κατε-
» ψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανίτιδος. προσχήματι χρώμενος τῇ πε-
» ρὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορία. Propter horum autem (inquit) locorum ignorantiam ij qui riphaeos montes & populos hyperboreos fabulati sunt, in hominum existimationem uenerunt. & ipse Pytheas massiliensis mendaciter haec scripsit quae ad Oceani littus pertinent, illo usus praetextu quod caelestium & mathematicarum rerum historiam scriberet. Martianus (quod miror) Plinium in hoc sequutus est his uerbis in sexto. In Britannia (inquit) noctes decem & septem horarum, solstitiali uero tempore cum coeli uerticem sol inuectus subiectas laeuorsum terras perpetui diei continuatione collustrat, Itemq; brumali descensu semianuam facit horrere noctem. quod in insula Thyle compertũ Pytheas Massilien. asseruit. Pomponius Mella de his loquens lib. III. ita inquit. In Asiatico littore primi hiperborei super aquilonem riphaeosq; montes sub ipso siderum cardine iacent. ubi sol non quotidie ut nobis, sed primum uerno aequinoctio exortus, autumnali demum occidit. & ideo sex mensibus dies, & totidem alijs nox usq; continua est. Si uerum est Plinij dictum necesse est ut Mella author probatissimus ignarus sphericae rationis fuerit, & unus eorum quos Pli. imperitos appellauit. Enimuero in supradictis lapsum esse Pli. per rerum mathematicarum ignorantiam, ut persuadere mihi nolim, sic nequeam si uelim. non enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidicisse Plinius uidetur, id est sphericae disciplinae rationem, quam

necessariam esse de situ orbis scribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit, Sed etiam astronomiam ipsam non leuiter attigisse, eiusq; asseclam diopticam nam absq; harum rerum peritia quonammodo stellarum erraticarum circulos, cursus, stationes, retrogressus, accessus terrae citimos, recessusq; ultimos, res omnino p̄plexas explicare inaudita breuitate quiret? adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo sciteq; expeditam, nam solis lunaeq; magnitudinem & eorum deliquia ecquis enarrare expeditius aut docere potuit? ambages certe lunares, & desultorij sideris mirificas uicissitudines nec elegantius quisquam priscorum nec explanatius totidem uerbis complecti potuisset. tametsi rursus in magnitudine lunae etiam suo sibi testimonio reprehenditur, cum mucrone umbrae terrae luna in deliquio obscuretur eodem ipso authore, & ipse tamen lunam maiorem esse terra dixerit quae duo dicta colliduntur inuicem. sed sic sunt res mathematicae. Neque uero legitimam ipsam harum rerum scientiam nouisse tantum Plinius uidetur, sed etiam genethliologorum commenta non ignorasse. id quod ex libro eius septimo intelligere possumus, quo in loco de spatijs uitae longissimis loquens, poscere (inquit) uidetur locus ipse sideralis scientiae sententiam Epigenes CXXII annos impleri negauit posse, Berosus excedi CXVII. durat & ea ratio quam Petosyris & Mecepsos tradiderunt, & trimorion appellant à trium signorum portione, qua posse in Italiae tractu CXXVI annos uitae contingere apparet. negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam mensuram quod anaphoras uocant transgredi, & eas ipsas incidi occursu maleficorum siderum. Quo in loco non trimorion ut male emendatum est sed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in q̃bus artemorion legitur. Est autem tetartemorion graece qui latine quadrans dicitur, id est quarta pars signiferi circuli, hoc est tria signa. Ad cuius rei intelligentiam sciendum q̄ numerus duodenarius & astronomicis & genethliacis familiaris et accommodatus est. unde & aspectus quadrantales obseruant & trientales sextantesq;, hos duos extremos trinos & sextiles uulgo uocant. Quadrantalis aspectus qui quadratus etiam appellatur, fit per trium signorum interstitium, & gradus nonaginta ob id nonagenarius appellatus. Plinius libro secundo. Martis (inquit) stella ut propior etiam ex quadrato sentit radios ab nonaginta partibus, unde & nomen accepit is motus primus & secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Trientalis est aspectus qui in quatuor fit signis hoc est in ter-

tia parte signiferi quæ constat centum & uiginti gradibus. Hunc triquetrum Pli. uocat. Sextans autem fit in sexta parte signiferi hoc est. LX. gradibus & signis duobus. ob id sexagenarius dictus. Semissis aspectus est qui fit per diametrum, id est per lineam circuli dimetientem. Hanc radiationem mathematici, id est Chaldæi minacem malignamq; esse dicunt, hæc fit à signo uno ad aliud signum quod ab eo ordine sit septimum, ut ab ariete ad libram. Triquetrus aspectus id est trigonus qui trientem signiferi capit, quinto signo fit. ut (uerbi gratia) in duobus signis quæ tantum inter se distent quantum aries & leo. huiusmodi radiatio læta felixq; esse dictitatur. Tetragonus id est quadratus fit in quarto ab eo à quo inchoatur, id est ab horoscopo, ut ab leone in scorpium. Hanc radiationem tristem putant. Hexagona est quam sextantem diximus, quæ fit in tertio signo, eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Pli. de sexagenario aspectu loquens, hic numerus (inquit) sexangulas mundi efficit formas. Prædictis quatuor genethliaci etiam cardines quatuor addunt, ortum scilicet & occasum, & mesuranium quod & mesuranema dicitur (uocabulum ubique in Firmico deprauatum) hoc est locus medij cœli, & huic oppositum locum quod hypogeon dicitur, hoc est punctum subterraneum inter ortum occasumq; medium. Vt autem as ipse mathematicus impleatur, & omnes suas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaq; esse dicunt, ꝙ nullo ferme radiationis fœdere cum ortu id est cum horoscopo coniungantur. Hæc sunt in. II. VI. VIII. & XII. ab horoscopo signo. Horoscopus est ea pars cœli quæ genituræ tempore ab orientali parte cœli emergit in hemispherium nostrum, & ortus appellatur. Huic pars per diametrum opposita in. VII. (ut diximus) signo in occidua cœli parte, occasus appellatur. Ea autem pars cœli quæ triginta partibus ab horoscopo distat, in secundo signo existens ab eo in quo horoscopus inchoatur, anaphora appellatur & interdum epanaphora quasi pars iamiam emersura. Quæ autem pars signiferi totidem partibus in demersu occiduum punctum signiferi præcesserit, quot partibus in emersu anaphora ab horoscopo relinquitur, ea pars cœli à mathematicis epicataphora dicitur, quod significat præcipitem locum cœli in. VIII. ab horoscopo signo. reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tametsi uanissime à mathematicis disputantur, ideo tamen utilia sunt cognitu, quot & aspectuum

radiationum'que adnotatio, astronomiæ etiam cum genethliologia communis est. Vt autem ex prædictis apparet, non trimorion, quod nihil (ut arbitror) apud græcos significat, (trimœron enim græcum est non trimorion) sed tetartemorium legendum est, ita uerba illa Plinij supradicta intelligere me non potuisse fateor, neque uere illi quēquam nonaginta partium exortiuam mensurā quod anaphoras uocant, transgredi. Hermolaus Barbarus neutrum hulcus attigit. Proinde cum Plinius huiuscemodi multa & scite & concinne de rebus mathematicis scripserit, nec candidi profecto est nec recti iudicij ob unum & alterum incommodius dictum, dicam ipsi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quāuis aliam formulam intendere quæ tantæ authoritati ignominiosa esse possit. petita tamen uenia cum eo agere præscriptis uerbis honorē præstantibus licet, ne iure nostro cedamus asserendæ ueritatis, cui nec temporis spatio, nec authoritate cuiusquam nominis præscribitur. Nec enim ætati nostræ hanc legem promulgauerim, quod Plinius quod prisci, quod primi meriti scriptores, dixerint, scripserint, quā rem cunque inter monimenta sua reliquerint, eiusce rei æterna ac sacrosancta authoritas esto. qui huic uelut consecratæ sententiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, ob eam rem intestabilis, & sacer esto. hunc literati omnes ex conuentu certatim exigunto. Illam enim potius legem suaserim, qui discendi cupidi sint, iuratissimi cuiusque scriptoris maiestatem comiter conseruanto. quod secus (ut sunt humana) dictum in eorum cuiusque libros irrepserit, obrepserit, fefellerit, qui de eo dicto indagandæ ueritatis ergo addubitet, addubitauerit, quæstionem referat, retulerit, quod eorum absque dolo malo aut liuore animi factum sit, eius rei multa ne sit, nec bonorum offensio, quod instar est extremi supplicij. Proinde adnotatis locis hærendum esse censeo, ut eorum more philosophorum qui ephectici dicuntur (nos cunctatores appellare possumus) iudicium sustineamus, potiusquam ut quicquam arrogantia criticæ statuamus de classicis authoribus & citra controuersiam receptæ authoritatis. Sunt qui Plinium multa in mathematicis non intellexisse affirmant, quæ quidem ex græcis transcripserit. quale est illud quod de signifero dicit cap. XVI. secundi lib. quod omnino explanatius dici debuit etiam si uere dictum esse uidetur & acute. id quod uix mihi persuaserim. Eiusdem notæ cum superioribus est illa entelechia Ciceronis, cuius hæc sunt uerba in
" pri. Thusculanarum. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper

excipio)

excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus è quibus omnia orirentur, quintum quandam naturam censet esse è qua sit mens. cogitare enim & prouidere & discere & docere & inuenire aliquid & tam multa meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari, hæc & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet uacans nomine, & sic ipsum animum entelechiam appellat, nouo nomine quasi quandam continuatam motionē & perennem. Entelechiam Cicero continuum motum intellexit, quasi Aristoteles endelechiam per d literam scripserit. i. continuationem, & non entelechiam potius, q̄ actum & perfectionem doctissimi græcorum interpretantur. ob id Ciceronem à græcis accusatum non magnopere miror, utpote quos & orationibus suis exagitare non desinit, q̄q̄ ab ipsis præclara illa ingenij ornamenta philosophiam & oratoriam facultatem accepisse se nō dissimulat. Quare si uerum fateri uolumus, eloquentiæ latinæ princeps parensq; à Plinio iure ac merito dictus, diserti nonnunquam magis uiri q̄ oratoris officio functus esse iudicandus est, Si qdē eius ipsius authoritati credimus, oratorem eum esse non posse qui non idem uir bonus sit, Viri autem boni esse persuadere mihi nequeo, non modo græcos uiros, sed etiam græcam ipsam linguam latinæ eloquentiæ authorem, ut inopem & ieiunam conuiciose uocitare, & latinæ linguæ ueluti exuberantem copiam præ illius inopia admirari, nisi uero credimus Ciceronem recta fretum conscientia, & ex animi sui sententia id dixisse, & non plane auræ populari Romanorum suorum inseruijsse, cuius populi gratia nullum unq̄ numen præsentius esse credidit. Calumniæ igitur Cicero excusari non potest, quasi ita existimauerit. nam præterq̄ ꝙ græcam omnem facundiam pernouerat, ut uel eo nomine græcis ipsis æqualibus admirandus esset, Si cui etiā eloquentiæ græcæ elogia ex eius scriptis colligere uacet, et libeat, eum aliter censuisse haud dubie iudicabit. Fabius lib. X. de comparatione Demosthenis & Ciceronis loquens, cedendum uero in hoc, inquit, ꝙ & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem quātus est fecit. Nam mihi uidetur M. Tullius cum se totum ad imitationem græcorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Idem lib. XII. Latina mihi facundia, ut inuentione, dispositione, consilio, cæterisq; huius generis artibus similis græcæ ac prorsus discipula eius uidetur, ita circa rationem eloquendi uix habere imitationis locum. Si igitur teste Fabio, id est altero Cicerone, lingua

latina discipula & imitatrix linguæ græcæ, cum se totum ad præscriptum parentis suæ componere effingereq; instituisset, in ea parte artis oratoriæ à qua eloquentia nomen accepit, imitationem implere non potuit, id est in eloquendi magnificentia & sublimitate, quonam modo præferendam hanc illi M. Tullius utriusque peritissimus existimare potuit? Ceu uero si quam Protogenes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere statuisset, omniáq; liniamenta ad præscriptum ducere, tuq; id apographum, præstantius esse exemplari suo contenderes, non aut improbus esse aut ridiculus uiderere? At enim Venere nos græci & uerborum suauitate non etiam copia superauerunt. Hoc rursus iudicandum ad Fabium reijciamus. apud quem libro eodem sic legitur. Itaq; tanto est sermo græcus latino iucundior, ut nostri poëtæ quoties dulce carmen esse uoluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora quod res plurimæ carent appellationibus, ut eas necesse sit transferre aut circumire. & iam in ijs quæ denominata sunt, summa paupertas in eadem nos frequentissime reuoluit. at illis non uerborum modo, sed linguarum etiam inter se differentium copia. Quare qui à latinis exigit illam gratiam sermonis attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatem & parem copiam. quod si negatum est, sententias aptabimus ijs uocibus quas habemus. Quam pugnantia sint hæc uerba Fabij cum uerbis Ciceronis, nemo non uidet. qui etiam, si dijs placet, alibi uociferatur omnia per se melius Romanos & sapientius q̃ græcos inuenisse, aut ab eis accepta melio
» *ra fecisse. Et rursus, ut omnia, inquit, græcorum perquiras, quid sit*
» *ineptus non inuenies. & innocentiæ uerbum græce dici non potest.*
» *equidem apirocalum apud illos tam significans esse puto q̃ apud nos ineptum. nec minus fortasse apitharum. & innocentem non meliorem acacω esse iudico. quo uerbo areopagita & literæ sacræ utuntur. Atque etiam Demosthe. in oratione* κατὰ εὐέργȣ. *his uerbis.*
» καὶ προσποιούμενος ἄκακος εἶναι ἐξηπάτησε τοὺς δικαστάς. *Et rursus.*
» εἴτις ἀγνοήσας τούτους, ἀκάκους ἡγήσατο καὶ ἀπράγμονας εἶναι. *&*
» κατὰ νεαίρας. ἐλεήσασα αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ τρόπου.
Nisi si scrupulose ita discernentes dicamus ἄκακον *simplicem et fraudis nescium significare, innocentem autem eum qui cum secus agere possit, intra fines tamen æquitatis se continuerit. Nam* ἄκακος *apud Demosthenem circumscribendi ignarum significat, & cui impostura non ægre fieri possit. Verum esto ut acacos ad uerbum magis innocenti quàm ad significationem respondeat,* ἀγνώμων

&

& ἐπιεικὴς & καλοκἀγαθὸς innocentis significationem non implebunt? atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia significare puto. Meliora etiam bis alia Cicero apud græcos inuenisset, si græcorum partes tuendas suscepisset. Has ob causas & alias huiuscemodi uiuus adhuc, ut author est Fabius, obtrectatorum sermonibus sæpe exagitatus fuit. Ingrati profecto est animi cum græcia latinos non modo disciplinis, sed etiam suis uerbis locupletauerit, eaq; adhuc teneant, nec beneficium, nec debitum agnoscere. præsertim cum græcia id nunquam repetitura sit mutuum quod usu diuturno nostrum fecimus. Mihi autem uidetur, ingenue enim proloquar, lingua græca ad latinam relata, poetæ id est tragici authoris aut comici rationem habere. Latina autem actoris tantum scenici, qui fabulam à poeta inuentam & emodulate scriptam, artifici ac numerosa pronuntiatione in theatralem consessum profert. Quid enim aliud & poetæ & oratores nostri quàm poesi & orationi ciuitatem, ut ita dicam, Romanam dederunt? À Græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminose obiecta est, idq; meritissimo. cuius defensionem Politianus ad sui magis ostentationem suscepisse mihi uidetur, quàm diluendi criminis fiduciam habuisse. Nam ut in omnia sese uerset Politianus, causam haud dicere poterit, quin si Cicero ita uerba scripta reliquit, ut nunc in exemplaribus leguntur, non ille longe ab Aristotelis sententia aberrauerit. quod ut intelligatur, Aristotelem ipsum authorem entelechiæ testem dicti nostri futurum laudabimus. qui in principio statim secundi uoluminis de anima ita
» inquit λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ
» μὲν ὡς ὕλη, ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ
» εἶδος. καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι, καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ
» μὲν ὕλη δύναμις. τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. id est. Dicimus igitur
» unum genus entium esse substantiam, hæc autem partim mate-
» ria est, quæ per se quidem ipsa non est hoc aliquid. altera pars
» eius forma & species, secundum quam iam dicitur hoc aliquid.
» ab his tertium est quod ex ambobus consit. Porrò materia po-
» tentia est, forma autem entelechia. Idem libro eodem ostende-
» re clarius uolens quid sit anima. διὸ ψυχή ἐστιν, ἐντελέχεια ἡ
» πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν
» ᾖ ὀργανικόν. ideo anima est entelechia prima corporis naturalis
» uitam habentis potestate. tale autem est quodcunque organicum
» est. Potestate uitam habens appellat, quod actu uitam non

habet, ut dormiens qui habitum tantum habet. plus est enim actu
» habere, qualis est uigilans. & paulo inferius εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πά-
» σης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀρ-
» γανικοῦ. Quod si commune aliqd in omni anima dicere oportet, erit
quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici. Ente
lechiam ubiq; pro perfectione & actu ponit. duo enim sunt in re-
bus, actus. i. entelechia, quæ etiam interdum ab eo ἐνέργεια appel
latur, & δύναμις, id est potentia. Organicum appellat corpus qđ
ad aliquid conditum est, ut oculus ad uisum, & auris ad auditum.
naturale autem dixit ad differentiam opificialis & manu facti. Sū-
ma igitur prædictorum hæc est ut ex Themistio Aristotelis clarissi-
mo paraphraste intelligi facile potest, animam primam esse perfe-
ctionem corporis. i. entelechiam, quod quidem corpus potestate in
actum prodeunte uitam habeat. atq; id quod ex duobus conditum
est & concretum, iam integrum factum, animal est. forma enim id
est entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiæ forma est,
sed eius forma est quod græce σύνολον dicitur, id est ex ambobus
concretum. omne enim tale simul atq; in aliquam speciē formatum
est, hoc aliquid esse cœpit. id ut facilius intelligeretur, hoc inqt Ari-
stoteles specularì partium exemplo conuenit. Esto igitur ut oculus
sit animal. animam eius esse, id est entelechiam, aspectum oportebit,
cum sit uisus sua oculis substantiæ ratio, id est forma & perfectio.
» sic enim appellare solet rationem substantiæ. εἰ γὰρ εἴη ὁ ὀφθαλ-
» μὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτῷ ἦν ἡ ὄψις. αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λό-
» γον. at uero oculus materia est uisus. quo defectus oculus, iam non
» est oculus nisi æquiuoce, quomodo oculus lapideus aut pictus ὁ δ' ὀφ
» θαλμὸς ὕλη ὄψεως. ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως.
Proinde Aristotelis entelechia perfectio est & forma, cū corpus na
turale à potestate, id est à materia nuda in actum prodijt, & ani-
mal esse cœpit, uel uiuum esse. quare entelechia etiam brutorum est
& etiam stirpium & eorum corporum quæ uegetabilia sunt. estq;
entelechia non continua motio, sed perfecti corporis comprehensio,
id est τοῦ ἐντελοῦς συνοχή. Hoc enim etymum eius uerbi significat.
Quare liquido, ut arbitror, constat uerba illa Ciceronis de animo
humano non esse consentanea cum entelechia Aristotelis. Quid il-
la quæ alio loco eiusdem libri subdidit, diuinitatem animis humanis
» asserere uolens. si autem est, inquit, quinta quædam natura ab
» Aristotele inducta, primum hæc & deorum est & animorum.
» Hanc nos sententiam secuti his uerbis in consolatione hæc expres-
simus.

» ſimus. animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil eſt enim
» in animis mixtum atque concretum. aut quod ex terra natum atq;
» fictum eſſe uideatur, nihil'ue aut humidum quidem aut flabile aut
» igneum. His enim in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ, men-
» tis, cogitationis habeat. quod & præterita teneat, & complecti po
» ſit præſentia. quæ ſola diuina ſint. nec inuenietur unquam unde
» ad hominem uenire poſſit niſi à deo. Singularis eſt igitur quædam
» natura atque uis animi ſeiuncta ab his uſitatis notisq; naturis. Ita
» quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget,
» cœleſte & diuinum eſt, ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. Hæc
ut præclare dicta ſunt à Cicerone de immortalitate animæ, ita re
ferri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de anima dixit quam entele
chiam appellat, Sed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Ari
ſtoteles mirifice diſſerit in III. de anima. quæ mens ab eo non ente
lechia, ſed nus dicitur. Entelechiam enim ſuam, id eſt animam Ari-
ſtoteles interituram eſſe credidit. Quapropter Iuſtinus philoſophus
idem & martyr, in parænetico loquens de placitis philoſophorum,
» ita inquit. καὶ ὁ μὲν πλάτων ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος κέκραγε λέγων. Ἀρι
» στοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ θνητὴν αὐ-
» τὴν εἶναι βούλεται. καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει. Ἀριστοτέλης δὲ
» ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ, ἁπάσης κινήσεως προηγουμένην. & Pla-
» to quidem animam omnem immortalem eſſe non tam dicit quàm cla-
» mitat. Ariſtoteles autem entelechiam ipſam nominans, non immor
» talem ſed mortalem ipſam eſſe uult. Rurſus ille nunquam non mo
» bilem eam eſſe tradit, Ariſtoteles etiam immobilem, licet ad omnē
» motum præeuntem. Plutarchus in quarto placitorum. Πλάτων
» ἀεικίνητον τὴν ψυχὴν, τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως.
» Ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχὴν πάσης κινήσεως προηγουμένην. τῆς δὲ
» κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. Plato,
» inquit, nunquam non mouentem animam exiſtimauit. intellectum
» autem immotum duntaxat tranſgreſſili motu. Ariſtoteles immobi-
» lem animam eſſe cenſuit, & eandem motus omnis authorem, &
» motionis tamen accidētariæ non exortem, quo modo & formas cor
» porum. Eum librum cum uerteremus aliter hunc locum traduxi-
mus aliud exemplar ſecuti. Verum his authoribus planum fit, il-
lud Ciceronis dictum non poſſe ad Ariſtotelem referri, qui entele-
chiam pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit,
nec entelechiam perpetem quandam motionem ſignificare, cum
Ariſtoteles immobilem entelechiam eſſe dixerit motu ſuo & pro-

prio. Idem Plutar. eodem in libro hoc uerbum exponens ab Aristo
» tele de anima prolatum ita subdit. τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ
» τῆς ἐνεργείας. Entelechiam autem pro actu exaudire oportet. de
» quinta autem natura ab Aristotele inducta, Laërtius ita inquit.
» εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνε
» στάναι. ἀλλοίαν δ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι. κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ τὴν ψυχὴν
» δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργα-
» νικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Esse autem præter quatuor elemen-
» ta & alium quintum censuit, ex quo ætheria omnia constituta sint.
» Sed & eius alium esse motum utpote circularem. Animam etiam
» incorpoream esse uoluit, & entelechiam primam corporis natura-
lis organici potestate uitam habentis. Ex quibus uerbis apparet en
telechiam non esse ab Aristotele in quinta natura positam. Id au-
tem de intellectu & mente censuisse Aristotelem melius dici posset.
de quo cum multifarie ac subtiliter Aristoteles & Themistius dis-
seruerint, unum ex utroque locum assumam qui id planum fieri
possit ne si iusta disputatione id probare conemur, in tedium abeat
» longior hæc multo digressio quàm initio destinaueramus. ἐπεὶ δὲ
» ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν, ὕλη ἑκάστῳ γένει. τοῦτο δὲ ὅτι
» πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάν
» τα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρ-
» χειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνε-
» σθαι. ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ
» φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα καὶ οὕτως ὁ νοῦς
» χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic unus
» est eorum quos Aristoteles offusa caligine obscurasse dictus est, ut
» à suis tantum intelligi posset. nos tamen quàm poterimus explana-
» tissime uertemus. Quoniam uero (inquit ille) ut in uniuersitate na-
» turæ est aliquid, cuius altera pars unicuique generi materia sit.
» eaq; idcirco sic est, quod omnia illa est duntaxat potentia. altera pars
» est, quæ causa est & effectrix, ut quæ omnia faciat, cuius modi ra
» tionem ars ad materiam obtinet, necesse est in anima quoque has
» differentias esse. estq; intellectus quidam huiusmodi ut omnia sit.
» alter uero ut omnia faciat, qui uelut habitus aliquis est, perinde ac
» lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui po
» tentia colores sunt. & sic intellectus abstractus. & nulla concretio-
» ne permixtus impatibilisq;, substantia sua actus existens. & paulo
» inferius. ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν νοεῖ. ὅτε δὲ οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δὲ ἐστὶ μόνον τοῦθ'
» ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. Sed nec interdum in-

telligit,

» telligit, & interdum non intelligit. Separatus uero, id est demū quod
» est, & hoc solum immortale est & æternum. Hæc uerba paraphra
» sticæ enarrans Themistius lib. eodem ita inquit. Cum enim statuisset
» Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterū pro
» forma mouente perficienteq́; necesse, inquit, est easdem differētias in
» anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse qui pars ani
» mæ rationalis præstantissima sit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis cla-
» rissime innotescit quorum paulo ante mentionem fecimus de intelle-
» ctu, inquit, & ui ea quæ commentatur contemplaturq́; nihil adhuc
» liquet. Sed uidetur diuersum animæ genus esse. solumq́; id abiungi
» & separari contingere, tanq̄ perpetuum a mort icino caducoq́;. Ha-
ctenus Themistius. hoc ultimum dictum ideo addidimus, primum ut planum fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Aristotelem non animæ, quā formam. i. substantiæ rationem esse uult, sed intellectui tribuisse, dūtaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars a materia. & hunc impatibilem esse immortalemq́;, animam autem mortalē. siue Aristoteles intellectum & mentem, partem esse animæ diuinam præstantissimamq́; intellexerit, siue aliud ab anima forma lem rationem obtinente quā entelechiam uocat. Prisci enim differē-
» tiam inter animum & animam posuerunt. Animus est, inq̄t Noni-
» us, quo sapimus, anima quā uiuimus. Sine animo anima est debilis.
» Varro. In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est anima huic ani-
» mus ad intelligentiā tributus. Plin. lib. XXII. de iracundia loquēs.
» Ergo & animi asperitas seu potius animæ, dulciore succo mitigatur.
Sed maior illa quæstio existit utrum intellectum illum singulorum esse hominum ita existimauerit, ut homo post obitum suū immorta lis futurus sit, an unum uniuersorum. Ita enim hoc implicuisse disputationum ambage existimatur, ut ingenia sui studiosorū torserit potius, quàm certum aliquid fixumq́; reliquerit. Sunt tamen nihilo secius qui existiment entelechiam duplicem esse. unam illam quam diximus ex sententia Themistij, Laertij & Plutarchi, quæ nomen est animæ, non modo irrationalis, sed etiam physicæ. & hæc a corpore naturali organico inseparabilis est. alteram dixerunt a corpore ita separabilem, ut a naui nautam, animam. s. rationalem. quæ cum aliud sit a corpore, nec corporis forma, corpus ipsum, id est subiectum componit & moderatur, perficitq́;. et ita re
» git ut nauem nauta. ἥτις ἐντελέχεια ἔξωθεν οὖσα συντάττει καὶ διακο-
» σμεῖ καὶ τελειοῖ τὸ ὑποκείμενον. ὅταν οὖν λέγῃ τις τὴν λογικὴν ψυχὴν εἶτε
» λέγει αὐ, ἢ μὴ κεχωρισμένον εἶδος τοῦ σώματος λέγει. Secundū hoc [illegible]

ex parte Ciceronis dictum defendi posset. qui fortasse quod apud ali quem philosophum legerat de entelechia, hoc Aristoteli tribuit eius nominis authori, ut surrepere solet scribētibus obliuio. utcūq; quiduis potius comminisci par est, q̃ ut inter reos, eius nomen authoris à nobis recipiatur, qui extra omnem ingenij aleam. i. extra omne discrimen iudiciorum Plinij sententia positus est, iudicis ingeniorum summi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero in secundo de natura deorum fabricam humani corporis non modo felici & perspicua, sed etiam accurata & artifici facundia descri
» bens. Ex intestinis autem inquit & aluo secretus à reliquo cibo suc-
» cus is quo alimur, permeat ad iecur per uenas quasdam à medio intestino usq; ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas uias quæ pertinent ad iecur, eiq; adhærent. Medium intestinū Cicero dixit, quod græci mesenterion appellauerunt, & in primis Aristoteles, quod tamen intestinum nó est, ut ex Aristotele apparet.
» qui de ea parte ita inquit. ὑπὲρ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν.
» ὑμενῶδες δ' ἐστι τοῦτο καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίνεται. Supra intestina autē
» mesenterium est, membranaceum latumq; & pinguescens. Mesenterium ad uerbum Cicero medium intestinum transtulisse uidetur, cū græce ex eo ut puto dicatur ꝙ media intestina complectitur. Ab eo autem uenæ & fibræ permultæ sursum deorsumq; ad intertestinorum posituram ferunt, cum ipsum principibus uenis maiori & aortæ adnexum sit, ut Aristoteles tradidit. id quod Cicero significare haud dubie uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem authore mutuatus est, qui pylas hepatos uocat his
» uerbis. προσπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ· τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοι-
» νωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διέχει ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλὲψ, ᾗ αἱ
» καλούμεναι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. Adhæret enim magnæ uenæ iecur nul
» la parte aortæ communicans. Siquidē uena illa quæ à magna pro-
» ficiscitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris
» situm habent. Proinde Cicero medium intestinum pro mesenterio dixit, in ea etiam parte elegantissimi libri in qua Aristotelem ipsum exquisita descriptione superasse uidetur. Theodorus Gaza uir non modo latine doctissimus, sed etiam medicus, lactes pro mesenterio dixit. quo nomine ab Hermolao barbaro & alijs reprehensus est, quasi eo in loco hallucinatus uel in eo potius uerbo. At ego consulto eum id fecisse censeo, ut qui in eo uerbo Plinij authoritatem sequi nollet. Lactes enim non tam intestina significant q̃ pingue illud quod ambit intestina. Tranquil. de patina Vitelliana, In hac inqt

sacrorum

sacrorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phoenicopterorum, murenarum lactes commiscuit. Quare immerito Hermolaus hoc uerbum ut licenter usurpatum in Spartiano notauit. Nostrates in piscibus lactantias appellant. Verum ut notae & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meritissimo, sic humana Minerua scripsisse eos meminisse debemus, non numine instinctos, ne musas insectatus esse uideatur, qui eius notae authores semel, atque iterum ad disquisitionem consultorum candido proposito reuocauerit. nec mihi ob id uideor litem meam facere, q controuersiam tanto authore intentatam ueritatis indagandae studio commemoraui, cum mihi Angelus Politianus uir egregie doctus obtulisse se liti haud magna causae fiducia uisus esset. Sed redeamus tandem ad institutum opus. His nominibus antiqui non solum usq; ad assem, sed etiam ultra usi sunt. Columel. li. IIII. auarius quidam dipondio & dodrante altum sulcum latum pedum quinq; faciunt. dipondium & dodrantem dixit pro pedibus duobus & digitis. XII. Et lib. III. Ab ipso arboris crure pedale spatium intermittito, deinde sulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium semissem latum cum feceris, patiere minime duobus mensibus eum tempestatibus uerberari. Vtuntur etiam historici. ut Liuius lib. VIII. ab urbe condita. Latinus ager & Falernus qui populi Campani fuerat, usque ad Vulturnum flumen plebi Romanae diuiduntur. bina in latio iugera, ita ut dodrantem ex priuernati complerent data, terna in falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Col. lib. II. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur. nam commode proscinditur duabus. una iteratur, tertiatur dodrante. in liram statim redigitur quadrante operae. Dodrantem operae pro tribus partibus diei artificialis dixit. ut quadrantem pro quarta hoc est pro nouem horis & pro tribus. Pli. lib. XVIII. iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterari sesquiiugerum, si sit facultas soli. si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando & animalium labori natura leges statuit. quadrantem graeci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientem δίμοιρον bessem. dodrantem τρίμοιρον. Sunt & haec uocabula signatae pecuniae nomina, ut docet Varro. As numus erat libralis, dupondius numus bilibris. sestertius numus duarum & semis librarum dictus quasi semistertius, graecorum imitatione qui τρίτον ἡμίδραχμον dicunt duas drachmas et semis. & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talentis sex & semis. Herod. in

» pri. ἑλκων σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον Pollux. τρίτον ἡμίδραχμον
» αἱ δύο ἡμιστῖαι δραχμαὶ, ideſt pendens ſex talenta & ſemiſſem. &
» apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον. i. quartum ſemitalentum pro
eo quod eſt tria & ſemis talenta. Denarius decem librarum numus
erat, cuius quarta pars ſeſtertius, eo tempore ſcilicet quo denarius
decuſſi ualebat. erat autem denarius argenteus numus quatuor &
» uiginti ſiliquas pendens. Apud Priſcianum ita legitur. Siliquæ tres
» obolum faciunt. duo autem oboli ſcrupulũ. tria ſcrupula drachmã.
» ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma. ſic quatuor drachmæ in tri-
» bus denarijs, hoc eſt duæ & ſeptuaginta ſiliquæ. Hactenus apud Pri
ſcianum legitur. Quadrans etiã numus erat ut apud Iuuenalem.
» Cædere ſyluano porcum, quadrante lauare. & centum
quadrantes ſæpe apud Martialem. ſic etiam ſextans numus erat,
cum populus Romanus in funere Menenij ſextantes contuliſſe dici=
» tur a Valerio & Pli. Sunt & uaſorum nomina, ut apud Perſium,
» calidumq; trientem excutit e manibus. ſunt & ponderum Pli. lib.
» XXVII. Bibitur ad dolorem uuluæ & uitia macerari oportet in
» ſextarijs tribus quadrantem radicis tuſæ per noctem & diem. &
» lib. XXVIII. ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pon
» dere, in uini ſextarijs tribus. Idem. ad hoc uitium immittitur buty-
» rum heminis quatuor cum rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec mi=
rum eſt tam late uerborum iſtorum ſignificationem patere, cum co
gnata ſit & connexa ponderum ratio cum menſurarum ac nume=
rorum rationibus. & ut aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicun=
tur, ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſexta-
rio quæ eſt in libra unciæ. & ut in ponderum minutijs ad ſcrupu=
lum peruenimus, ſic in menſuris ad cochlear. Quinquuncialis au-
tem ordinum ratio in arbuſtis & uineis & in quinquuncem arbo
res diſpoſitæ cur dicantur, comminiſci non potui, quid tamen ſit ex
» Fabio facile intelligimus, apud quem hæc uerba lib. VIII. leguntur.
» Nullus ne etiam frugiferis adhibendus decor? Quis negat? nam
» & in ordinem certaq; interualla redigam eas arbores. Quid illo
» quinquunce ſpecioſius? qui in quancũq; partem ſpectaueris rectus
» eſt. Sed protinus in id quoq; prodeſt ut terræ ſuccum æqualiter tra
» hant. Cicero in Catone. Cum autem miraretur Lyſander & proce
» ritatem arborum & directos in quinquuncem ordines, & humum
» ſubactam atq; puram & ſuauitatem odorum qui afflarentur e flo
» ribus, tum eum dixiſſe mirari ſe non modo diligentiam, ſed etiam ſo
» lertiã eius. Col. IIII. lib. hæc in quinquuncem [illegible] ratio ex=

» peditissima ratione conficitur. Hoc Demosthenes in ea oratione quæ
» πρὸς νικόστρατον inscribitur, ita expressit καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέ-
» κοψε, καὶ φυτευτήρια ἐλαιῶν περιστοίχων κατέκλασε. Arbustinas uites
excidit, & oliueta in uersus quoquouersum digesta confregit. Quod
uerbum Suidas assequi non potuit. Xenophon ipse ex quo Cicero
» transtulit, ita scripsit. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ λύσανδρος, ὡς καλὰ
» μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν
» δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. Cum autem locum consitum
» miraretur Lysander, quod decore essent arbores, & stirpium consita-
» rum æquabilis series, ita in uersus directos configurata uideretur,
» ut ad angulos rectos pulchre exacta essent omnia. Ex quibus uer-
bis cum Ciceronis collatis conijcere statim possumus quid sit quincun-
cialis ordo, etiam si nondum intelligimus cur ita appellatus sit. For-
tasse autem antiqui sic quincuncem appellauerunt exactam plan
tarum metationem, ut decussem exactam spatij diuisionem. Theodo-
rus Gazes Ciceronis interpres directos in quincuncem ordines
» græce ita expressit. καὶ τοὺς ὀρθοὺς εἰς πεντάδα εὐγώνιον στίχους. ob-
seruato scilicet Xenophonte Ciceronis uerba uertens. Eo anno quo
hæc scripsi uineam habebam sterilem & multis iam annis deco-
ctricem. Huic cum auctionem diu ut fit minitatus essem nisi in poste
rum saltem paria cum expensorum ratione faceret, nec impensio-
rem ipsa culturam sentire uideretur, proscripta etiam emptorem
non inueniret (male enim audire cœperat, quasi non damnosam ui
neam nunquam emancipaturus essem) ad extremum eousque damnatæ suc-
censui, ut in hortum eam transformare meditarer arboribus consitum,
nondum tamen extirpatam. Hoc cum primum in mentem mihi uenis-
set, arboribusque eam ad soli naturam accommodatis conseruissem fru-
gi me hominem existimabam, omnique religione, ac superstitione solutum.
nam ultimi anni calamitate perculsus tot superiorum annorum sterili
tatem excipiente, temperare mihi non potueram, quin præcipiti iuramen
to negarem unquam me postea teruncium in eius uineæ culturam impensu
rum. Quo iuramento satis me defungi posse interpretabar, si hortum
eam magis factam, quam adhuc uineam colerem. præsertim cum nullus in
ueniretur tam aduerso Mercurio natus, qui sibi eam indicari peteret.
Sic autem rationem impensæ subduxeram, uix ut uiginti francicis eam mi-
hi rem staturam existimarem. sed consitoris solertia quæstuosa eo me sen
sim perduxit noua in dies comminiscendo, uisendumque operis absoluti de-
corem speciemque pollicendo, ut a tenui illo et simplici primordio iustum
tandem pomarium instituerim iugerum paulo minus quatuor. In quo mihi

ita euenit, ut q̄ auctionē facere prius prædij mei meditabar, & nummo propemodum addicere paratus eram, idem subinde liceri magno cogerer particulas confinium agrorum, ne instituti pomarij modulatio ambulationumq; metatio aliquo loco non quadraret. Intra id uillam ædificabam simul & ipsum muro undenum plus minus pedum cingebam crassitudine in summo sesquipedali, in medio atq; imo proportione emodulata. Hoc sammaurianum prædium mihi futurum instar amœni cuiuspiam tusculani sperabam, quarto ab urbe lapide situm, in quo liberiores solutioresq; congressus cum dilectissima mihi philosophia exercens, mecum ipse sæpius commodiusq; uiuerem. Hoc faciens didici duplicem quinquuncialis ordinis rationem esse, alteram nostrates scacariam quasi alueolatam appellant. Sumpsit enim formam à postica parte aluei in quo scrupos hodie lusitantes promouent & reducunt. altera ratio reticulata dici potest, non in quadras ut prior, sed in rhombos conformata, ea forma qua specularia apud nos plerunq; uidentur in fenestris lumen uitro trāsmittentibus. Ego quadris usus sum pedū quoquouersus quaternumdenum. Huiusmodi ordinum obseruatio Normannis solēnis est instituendis pomarijs. quorū arboratores è seminarijs plātulas transferētes, ita stellatim decussare norunt ordines, ut in quācunq; partem te uerses, rectam semper seriem uideas nusquam obliquante prospectu in lōginquum. Hæc habui de his uocabulis quæ strictim primum dicerem, quæq; uelut procemium huius operis esse uolumus. Itaq; quando de integro sermonem instauraturi hac eadem de re sumus, ut eorum uocabulorum usum magna ex parte obsoletum latinitati reddamus. Sic enim futurum spero, facturum me operæpretium existimaui, si non modo rem hanc totam, latis ꝑ se satis finibus patentem prosequerer, sed etiā si disputationem aliam ad hunc locum non nihil pertinentem & ueluti cognatam adiungerem, tametsi iā alto situ obscuritatis errorisq; squalentem, uix ut nitorem pristinum lingua latina hac in parte receptura uideretur. Cum.n. de asse & libra pondoq; & rei numariæ uocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta sint, antiquorumq; monumenta hisdem uocabulis scateant, nōdum, quod sciam, à quoq̄ scriptorū nostræ aut auorum memoriæ deprehendi potuit, quem modum pecuniæ his uerbis statuere debeamus. Proinde ita tulit animus, ut rem per se subobscuram, & cum multa ambage authoritatum implicitam, tum uero glossematariorum errore perplexiorem factam, simul corruptis exemplaribus propemodum comploratam,

explicare nihilo secius improbo labore aggrederer. siquidem scitum illud comici poëtæ memineram, nihil tam difficile esse, quin quæren do inuestigari possit. & dignam rem prorsus existimabam, in quam toto pectore incumberem. Atqui cum ad hanc ætatem ex quo post te nebricosa secula literis sensim lux affulgere cœpit, eo iam profectus labores eruditorum hominum euaserint, ut ad linguæ latinæ instaurationem perpauca desiderentur, nemo tamen uispero inficiabitur hanc operam adhuc desideratam esse. Planum .n. facturum me confido neminem intra octingentos annos, ac plures fortasse recte hæc uocabula intellexisse, duntaxat eorum qui commentarios ediderunt, qui in uulgus emanarint. An autem id assecutus sim quod anxie perquisiui, lectorum erit iudicium. Verum enimuero eam à me suspicionem longe amoliri uelim, quasi aut ingenij singulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fiducia eam rem totam susceperim, quam uiri tot doctissimi ne primoribus quidem digitis sine noxa tractauerunt, id quod mox apparebit, sed ut inter eximios locum mihi non arrogem, sic in ordinem studiosorum redigi me postulem, quibus aliquando ipsis liceat post emerita audiendi uel legendi potius stipendia, (non enim tam fortunatus fui, ut uocalem præceptorem in Gallia saltem haberem) stilo specimen sui facere. Proinde cum aliorum scriptis his in rebus adiutus sim, quas ipse per me assequi non potuissem, & in id uideam literatos ferè conspirasse, ut uelut symbolam quisq; q̃ posset lautissimam in medium conferret, quasiq; in musæo donarium aliquod posteritati uisendũ consecraret, commotus & ipse sum & æmulationis stimulis usq; adeo exagitatus neq; nunc primum ut impensiore studio eum locum inter scribentes tenere posse non diffiderem, quẽ multi aut ingenij præstantia freti, aut ingenti aliquo studiorum adminiculo subnixi, certatim sibi asserere quotidie uidebantur. Itaq; alteram iam aleam iacimus, quandoquidem prior illa de annotationibus nostris loquor non incommodissime cecidit. tametsi incursura ipsa in primorũ ordinum offensionem uidebatur. Quippe rem per se inuidiosam, ferocius, q̃ par erat in iudicium quasi in theatrum adduximus. id quod tum demum sensimus cum iam opere edito quod domi simul nostræ. & in officina chalcographaria cudebatur qui inferbuerat animus paulatim deflagrauit. & hactenus tamen impune ferre nobis contigit ab ijs etiam ad quos ea res maxime pertinebat, nedum ab illis hominibus quiscum necessitudo nobis humaniorum nomine literarum intercedit. q̃q̃ impunitatem mihi stolide fortasse promit-

terem, nisi etiam gratiam me inisse iisdem ab ipsis iuris peritissimis experimento didicissem. usq; adeo quod candido atq; ingenuo proposito susceperis, etiam si in eo transigendo ut est humana conditio secus non nihil imprudens admiseris, non solet id fere non bene tandem uertere. nisi si forsan id est ueritatis numen, ut rem principio inuisam, & obstrepero rumore explosam, ad extremum etiam popularem reddere plausibilemq; potuerit. Quorum enim hominum odiũ inexpiabile contraxisse musteo adhuc opere uidebar eorum nunc occursum uix fero, de pollicitatione reliqui uoluminis conuiciose me appellantium. Quorum authoritati tantum tribuo, ut rẽ depositam nescio an abiectam retractare denuo coactus sim. In qua ipsa cum occupatus essem, animi causa (ut fit) auocamentum quaerentis, parergon hoc arripui, initio quidem modulis diuerticuli destinatum, Sed rerum serie perpetua aliam atq; aliam deinceps commentationem ingerente, eo usq; progressum me esse sensi, ut ex parergo id est operis instituti diuerticulo plenum opus factum sit, ut graeci dicunt ὥστε καὶ τὸ πάρεργον ἔργον γένοιτ. Haec satis ad exteros, Italos & alios ubicunq; gentium literatos, quibuscum sacris iisdem initiati sumus. Quibus quidem ipsis in musaei cella contigit incubare, non etiam qui ex pronao ut aiunt musas salutauere. Eorum enim nullũ ex albo reiicimus, quando id fieri non posse putamus, ut qui literarum humaniorum studio sint expoliti, non iidem quoq; sint iudices aequi. Ab nostris autem metuendum nihil erat, nisi quosdam homines primariae authoritatis aut dictitare, aut mussitare comperissem, cum unum tantum genus hominum literarum bonarũ studio aptũ atq; etiam natum esse, tum uero nos operam & oleum perdere qui in eo uitae instituto ingenia exerceamus, non aliter ac lienosos qui instituantur ad cursum. Hoc cum nostratium quidam rescissent, primum mirari authores, deinde eo magis succensere, postremo re plane intellecta fremere. Sed reliqua ut arbitror silentio nunc premenda, ut omnia in potestate habeamus si forte resipiscant. nisi uero obscurum esse possit, cur homines franci exotica ingenia sese exosculari dictitent, & stomachi sui literatos in Gallia non uidisse. Quos si ueritati inseruire potius, q̃ animo suo indulgere existimarem, aut ea esse eruditione ut latine loquentes intelligere sine magistri opera possent, facile nisi fallor ostenderem cur adhuc factum sit, ut dicendi facultas olim uernacula Galliarum, literis iãdiu in Italia illustratis, in Galliam non reuersa sit, transalpinarum ipsam rerum plus q̃ par est cupidam. Qua (malum) opinione fallere se in re tam clara

hominum iudicium credunt, qui ne in ijs quidem fefellerunt quæ integumentis omnibus compositi uultus & speciosi sermonis egerunt? Vsqueadeo enim omnes hominum sensus innotuere in uulgus, ut fidem quidam non faciant uel si aram utrinq; tenentes ausi sint sanctissime deierare. Ita ne uero si franci quidam homines aut male obsequiosi, aut ex ingenio suo uiuentes, nec per istorum genium iurare didicerunt, nec solitis hac ætate lenocinijs eorum se potentiæ uenditare, satis digna causa fuit quamobrem calcata caritate patriæ odio transuersi aut liuore raperentur? mihi certe non uidetur. Atqui si ingeniorum ipsi & doctrinæ quæ nos quoq; in externis agnoscimus admiratores ueros credi sese uolebant, benigne igitur uel exteris facerent, idq; eo nomine, ut intelligeretur, cur uiros ipsi doctos præmijs asciscerent. Sic enim eloquentiam & poëticam & literas elegantiores patriæ dicerentur uel dedisse, uel reddidisse. Nunc cum id non faciunt, uideant quæso ne externis uerba dare potius, q̃ nobis facundiam optare uideantur, immo ut planè loquar ne subdolam mentem prodant, aut certe maleuolã, qui priuato uel studio uel odio instincti, sugillationem patriæ inurere non timeant. De qua q̃ bene alioqui sint meriti publica fama uiderit. Sed criticam seueritatem cognoscere pretiũ est operæ, Galli omnino homines nec ad poëticam artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudicium facit? homines germani in francia nati, in sinu franciæ aliti, & educati, & nunc in gremio eiusdem hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præsumunt? quid tum postea? Qui à patria honestissimum quodq; decus meriti, immeriti tulerunt, egregios ciues et patriæ amãtissimos. Audiamus porrò, solis hominum Italis hæc studia capessere licet, Sic.n. fert cœli soliq; natura ut infantes etiam illic diserte, numeroseq; uagiant. O acre iudicium hominum, quibus tamen ipsis inter classica recitanteis Italos exaudire tantũ uacauit. Sicine francos homines pituitosum fel habere iræ putant, ut crassa quoq; studio præcordia, ut eorum stomachum ultro prouocare gaudeant? q̃q̃ latius patet hæc contumelia, q̃ ut in literarũ studiosis consumatur. Ad eos enim etiam pertinet qui literarum ipsi imperiti, ingeniosos tamẽ liberos & spei magnæ genuisse arbitrantur. Porrò etiam patet. Solis.n. Italis doctos licet ac disertos per nostros iudices esse, musarum credo & Apollinis sanctissimos antistites. Qui ea fiducia utriusq; facultatis atq; etiam linguæ utriusque iudicium præsumunt, ꝙ, ut Ascræus olim poëta factus ad fontem pegaseium creditur, sic se anno uno aut altero cũ doctis super mensam loquitando uberẽ ha-

rum rerum scientiam hausisse credi uolunt. Quippe qui nasci in Italia doctos non studio fieri annorum triginta putent. En quibus te approbes, si mineruæ suffragio doctus haberi uelis. Heu miseram conditionem nostrã, qui intabescimus literis, hasq; indignitates exorbere cogimur, concoctu sanè difficiles stomachis biliosis. Eo magis ꝙ ius nobis non est ad primores aut principem prouocandi, quorum isti ignorantiæ imposturam ex animi sui sententia fictitant. Illa autem illa singularis esset temeritas uel amentia, obtrectationis ut ita dicam tragulas in uniuersos intorquere, si quosdam forte priuatim incommodos obstinaris ferire. Illi ne ut irato animo tantum indulgendum putent esse, ut propter unum aut alterum expungendos à caluo ut dicitur ad caluum è numeris eximant? uel ꝙ quidam eorum huius calumniæ architecti aiunt, se cum omnia studiosorum diuersoria lustrarint, adhuc tamen quod quærunt extra illã gentem desiderare. Ecquod igitur capitalius uerbum ullum hoc uerbo esse potest? Quasi uero quisꝗ ignoret sic eos bonos doctosq; cis alpes inquirere, ut qui diuersissima uia congredi cum hostibus festinant. Deus te perdat simultas, quæ sic oculis clausis in hominum obtrectationem impingis, & uelut mente capta propositum maleuolũ prodis. Tu ut tuorum ingenia damnes, quorum partim nec periculum feceris, nec alium fecisse queꝗ̃ noris? partim ne facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id si uelis, facere fortasse non possis? tum deinde exteros si dijs placet commendatione inani quassáq; prosequare, ut licentiore calumnia possis in quos uelis desæuire? Hic hic nigræ succus loliginis ut perlepidus inquit Poëta. Cedo igitur cui unꝗ̃ doctrinæ nomine benigne tu feceris, aut cui tu omnino non tua causa bene tantum cupiueris? Heu candor mecœnatum eorum quos & uidere nobis & obseruare contigit, ꝗ̃ simul & studiosis sunt & reipublicæ desiderati, insigni ad posteros inclinatione rerum. Superi immortales quantum inter animos hominum interesse dicemus? Illos ut heroicis annis editos, quid aliud ꝗ̃ uiscera caritatis appelles? Ita uniuersas cogitationes suas ad homines nostros iuuandos contulerant. Isti huiusmodi animum rebus nostris exhibent, ut ad delendum francici nominis splendorem incubuisse uideantur, quos tamen & ipsos non adeo liuidos esse crediderim, ut nisi transalpinis rebus oculos cupidius adiecissent, premendi nostrorum gratia in cœlum Italos laudibus ferrent. Quid enim consilij eos cepisse dicam? an ut eloquentiæ gloriam desperare nos cogant? quid id eorum refert? quandoquidem huius ætatis

decreto

decreto nihil cum literis aulæ, an ut gratiam ab Italis ineant? Sed quo inter Gallos ab Italis gratiam? Restat igitur ut aut priuatis studijs indulserint, aut non modo proterui, sed etiam propemodum amentes iudicentur. Equidem libens ab ipsis audierim, utrum ne studia literarum bonarum hodie flagrantissima q̄libet iniquo tempore, restinguere illa sua obtrectatiōe sperarint, an oblectandi sui gratia potius ingenia prouocarint. Illud certe obtinere nulla authoritate possunt, ut oratorum uel poëtarum & historicorum libros nobis è manibus ut prophanis excutiant, quas bonis iādudum authoribus contrectandis inauguratas habemus. Nam qui famæ dudum per ora hominum iure uel iniuria obstrepenti moderari nequierunt, quominus in circulis, in ambulationibus & sobrijs & basilicanis, pro castris, pro concione, deniq; nusquam non actus eorum obtrectaret, non cauillabunde modo sed etiam tumultuose, ecquid se illi iuris habituros putant in eorum mineruam q̄ literas didicerūt? scilicet hoc illud est, hominibus uenustis cupido incessit gallicum stilū prouocandi, à quo sibi metuendum nihil putant, ut quem hebetem esse & plumbeum dictitent. Nempe hac fiducia illudunt, francicāq; mineruam, ut infantem nec ægide terribilem despiciantur. At ego ut Italos nostris ingeniorum acumine præstare nunc inficiari nolim, sic nō facile concesserim, ut præstent etiam docilitate. Quippe ut primis omnium latinorum Italis post annos cētum licuit stilum suum ad cotem priscæ uenæ exacutum, scribendo dicendóq; explorare, sic nostris obuium est ut omnibus, & antiquos & recentiores scribendo authores æmulari. nam salem eodē nobis pretio quo Italis præberi, docere istos potuerunt actores theatrici, qui satyricis salibus totos sæpe perfricant, quis acriores non puto ultra alpem aut pyrenem inueniri. At enim innocentia sucanctis omnium rerum securis esse licet. Equidem hoc fatebor, si intra id uallum statiua se semper habuisse rebus auspicijs suis gerendis ductuq; contenderint. Dicere igitur hoc audeant & ego illis ordines omnes iudices feram, ut ne ad populum quidem prouocare audeant. Quare ego suaserim eis potius, si me authorem non respuant, ut infenso animo uel alioq̄ male affecto, usqueadeo ne obsequantur, quin sese suumq; etiam fastigium respiciant, rationē anteactæ uitæ habeant, nec in extremo summoq; actu sub persona primarum partium indecorum aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim cum sint eorum nonnulli præteriti temporis continentia & grauitate ita obstricti, ut peccare ne tantulum q̄dem sine crimine maximo nequeant, ij meminisse debent ui-

tæ suæ cursum non ad amussim popularem exigi, sed ad eam quã sibi ipsi in mediocri fortuna præstituisse credũtur. ut si à pristinæ probitatis & integritatis orbita ingressum quoquo modo detorquere uideantur, quicquid recte ac præclare ante fecerunt, protinus non uirtutis fuisse, sed ambitionis existimetur. Nam qui alijs moribus uiuere prouecta iam ætate, & ad instituta transire uidentur utilitati seruientium, ultimum utiq; salutasse recta consilia atq; honesta dicuntur. perinde atq; ij solent qui ad temporariam modestiam bellissime compositi, simulac se euasisse ad res secundas sentiunt, tanq̃ emeritis simulationis stipendijs, ambitum & cupiditatem profiteri pfricta fronte non uerentur. Aut igitur sibi posthac imperent studiosos Galliæ non odisse, procul ambitione summotos, aut si male loqui pergant, & utcunq; doctis incommodare, quosdam etiam expectent iusto dolori tandem obsecuturos, nec sibi eo nomine blandiantur quasi in sinu Iouis positi male audire nequeant, aut quasi dolorem animo quantumuis iniustum Gallica ingenia stilo exigere non possint. Qui enim architectos se orationis latinæ intulerũt, cum minime ipsi esse didicissent artifices dicendi, Gallicæ fortasse doctrinæ, Italiæ discipulæ, extremam propediẽ manũ accessisse sentient, cum ex atrio libertatis suis ipsi maledictis respõdentes audient. Neq; enim ex uno aut altero opere debuerunt omne genus structuræ, omniumq; æstimare. Sed quid hoc crimen persequor, cum ijdem ipsi qui literas Gallis adimunt, non iam scientiam nobis elegantiorum artium, sed etiam prudentiam omnino quasi sensum cõem abstulerint? Quæ contumelia non ad unum tantum, eundẽq; neglectum ordinem, sed ad singulos uniuersosq; ptinet. Notum est enim q̃ eius societatis mancipes, quos minime decebat, nihil pensi habere dicuntur, quo minus errata sua luculẽta clauo admissa ductitando, ignominia patriæ oblitterare nitantur. Pro supreme seruator? nonne satius erat nos culpã agnoscere quæ negari non potest, q̃ clauum, ut dicitur, clauo protrudere, & culpam crimine expungere? Antiq Romani dixerunt maiestatem in populo, authoritatem in senatu esse, inde crimina maiestatis appellata læsæ aut imminutæ, at nunc inuenti esse dicuntur qui non contenti R. emp. non iuuisse, imminuere etiam maiestatem gentis clarissimæ uelint, & q cum doctos posse Gallos fieri negauerint, insuper prudentes in Gallia nec reperiri contendant nec inueniri. Qui cũ hæc dicunt, inexpiabili se inuidia flagrare nõ animaduertunt. Quasi uero cuiq̃ persuaderi possit quæstionem decretam de uiris bonis & prudentibus hoc tempore fuisse, quos uelut optiones

sibi

sibi rebus ipsi transigendis cooptarent. Verum hos paulisper mittamus quibuscum ex æquo non licet hãc iniuriam expostulare, ac uideamus cuiusmodi Homerus poetarum sapiẽtissimus Achillem suum finxerit, ut ex eo scire possimus an res nostra publica recte atq; ordine hoc tempore constituta sit, & mirari homines desinant, q̃ per hosce annos primum hominibus Frãcis animus cum re simul concidisse uisus est. Ille igitur rerum humanarũ perspicacissimus æstimator, cũ sub Achillis persona fortem ac strenuum militem eundẽq; ducem formare statuisset, deã illi Mineruã instantem idẽtidem finxit, quasiq; condocefacientem monitione postica, nonnunq̃ cæsarie reprehensantem cum præcipitem eum ferri sensum ira excandescente. Achillem autem inducit inter iram & ratiocinationem alternantem, Mineruæ tandem monitis obtemperantem, atq; etiam strictum ensem in uaginam recondentem. Videre est illam q̃dem imperiose uetantem, hunc autem iram obsequiose prementem. Illa ni pareat ipse numini, uindictam interminatur, hic ponit uim animi, ne non paruisse dicatur. Memorabile figmentum, ac memoria etiã atq; etiam tenendũ, quo quid aliud poetam significasse arbitremur, q̃ animæ duas partes iram & rationem? siq̃dem ille iræ furorem, ac ferociam animi, ratus circa præcordia grassari, rationis principatum, ac moderamen animi in parte summa capitis sedere censuit, uelut speculatorẽ a natura præfectum, qui omnia circũspectaret, & ut auriga quadrigis, sic feruori animi, atq; alacritati moderaretur. Proinde cum ille poëta fons ingeniorum dictus, talem strennuum militem, eundemq; ducem fortissimum inducat, ut nusquã ita destitutus, ita deprehẽsus sit, quin præsto consilium & rationem habeat, hoc est enim Mineruam uelut præstitem habere uel astitem, planum fit utiq; qui sapiẽtia & prudentia careant, res ab ijs maximas nec bello nec pace geri posse. Porro prudentia ipsa aut summa dote naturæ datur, aut literarum cognitione cũ sapientia cõparatur: at utrunq; nobis adimunt q̃ nos nec natura imbui nec studio institui concedunt. Caput uero erroris est, q̃ nobilium natio indecoram esse literarũ cognitionẽ claris penatibus ortis semper existimauit. Hac enim opinione effectum est, ut rerum nostrarum summa in tenebris plerunq; densissimus agitur. Nam cum primores procerum ignorantiam literarum percupide sibi uendicent, ac nihil sui muneris esse in pacis artibus putent, euenit ut plurima aulæ consultæ paucorum commodo fiant, qui in rem ipsi suam suarumq; necessitudinum concipere edicta principis ac temperare norunt. Sic fit ut regio nomine paucorũ regimẽ obum-

bretur, nomen olim inuisum apud eos qui respublicas in populis & ciuitatibus condiderunt. At enim quosdam regibus subseruire necesse est, qui ijs muneribus funguntur, quæ per se reges obire iam nequeunt, quis negat? Sed si eo amplius legitimum iam & regũ esse cœpit illis omnia credere quibus ab latere & ob aure principibus esse contigit, sint sanè omnium potentes, quando eo delitiarũ uentum est, sed sint eiusmodi qui optimates uocari & cupiant, & debeant, quiq; latus principis cingentes maiestatem eius augustiorem faciant. Nec dicatur unum omnium Regem maximum, solo corporum stipatu, non animorum uirtute ac scientia niti. Delectum modo hominum principes habere instituant, literisq; & ingenijs & industriæ fauere, sic fiet ut nec doctorum Francia, nec prudentium inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & sapientes necesse est latere, quo tempore dissimiles ijs homines in lucem prodiere. Huius igitur mali causa est nobilium institutum, qui res consentaneas, & mutua ope nixas, generis claritatem & literarum peritiam, collidi inter se & dissidere putant? Quo errore factum ut disciplinæ olim ingenuæ appellatæ ad plebem iandiu transierint, non tantum à nobilibus sed etiam ó maiores perditos à sacricolis repudiatæ, ne non satis generosus esse ordo antistitum & præsulum putaretur. Inde autem illa extitit indignitas, non tantum incommoda, sed memoria nostra etiam ferè dira, ꝙ principes natura boni, sed blandimentis incuriæ capti cui à pueris insueuerunt, authoritatem regiam rectè perperam, dignè indignè factis accommodant, quando semel omnia amicis permisere. Qui si literas scirent ipsi gentilesq; sceptrorum, nec sacrosancta nomina inuidiæ sic opponerentur, nec tam licenter ob oculos principales cercopum præstigiæ ludificari pergerent, quarũ semper impunitas moribus nostris fuit uel à iurisdictione summa. Adde, ꝙ Senatus ille selectorum, castrensis interpres principis placitorum, paucis sæpe uel uiris uel hominibus constare uisus est, partim literarum nescijs, partim iuris sui magis q̃ publici consultis, unde uisi sunt aliquando turbines ex caligine densa consiliorum oborti, latè spes hominum percellere, nequicq̃ superum hominumq; fidem populo implorante. Quid illud quale est? ꝙ cum omnia pro potestate arbitrentur, cum comitijs nostris ita præsint, ut sine eorum auspicijs pauci renuncientur, non satis eorum quidam habuisse dicuntur, meritos & graues permultos, & secundo rumore commendatos, aut aliquo uirtutis specimine cognitos præterire, nisi etiam proterua conniuentia transmissos, aut ignominia afficere

conarentur,

onarentur, aut huiusmodi omnino scire se inficiari? Præteriisse dico? Quid si etiam obnunciasse constat, quasi latens aliquod uitium obuenisset? siue id simultati datum est, siue ut ij tantum præficerentur, quos eis commodum fuit. Qui si de cœlo seruassent, ut existimari uolunt, perniciosas sæpe renunciationes disturbare potuissent. Quantam autem indignitatem homines haurire coguntur, cum certo certius sit nihil sapere principi posse quod his prægustatoribus non ante placitum sit? Quin igitur urgemus, ut confessionem ab inuitis exprimamus? necesse est enim ut uel hebetem linguam palatumq; se habere fateantur, uel certe amori odioq; seruientia, qui insulsos à sapientibus internoscere uel nolint uel nequeant. tametsi huiusmodi hominum conatum non magis improbum esse quam irritum puto, siquidem studij ardorem restinguere premendo, aut secundæ famæ splendorem obscurare nituntur. Nam ut palma arbor in pondus attolli dictitatur, sic uirtus suppressa studio maiore erigetur. Opinionem autem non uanis rumusculis collectam, sed claris industriæ documentis emanantem quis inhibere potest? Splendet enim splendet solidæ, & expressæ uirtutis existimatio, etiam relictæ in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ, ut uiceuersa in quibusdam fulgor adumbratæ uirtutis aut sapientiæ obruitur plena luce, cum summo magistratu gerendo tanquam ad radios solis aut ad faces admouentur. Equidem, ut ad eos redeam quos interim omiseram, libens ipse suaserim, aut etiam postularim, si qui sunt ex ea secta Philoxeni superstites, qui rerum Gallicarum transactores ideo in Italiam petendos esse duxit, ut nostrates homines rerum actu summoueret, non quod eorum solertiam præ nostrorum admiraretur, commodis ipsi ut immodicis comiter ornamentisq; perfruentes, quæ nostrarum rerum clade quæsita nullus est qui non norit, externos ita suauientur si placent, ut Francos non despuant, satius id esse censeo quàm offirmata iniquitate eorum abrumpere patientiam qui res tacendas effari stentorea uoce possint. Neque uero negauerim sæpe è re Gallica fuisse, in rebus transalpinis externorum operam experiri. Quosdam enim ascititios nouimus nó modo industrios, sed & exploratæ fidei, qui egregiam & singularem operam & quietis consilijs & bellicis rebus nauauisse dicuntur. Sed si in rebus domesticis non modo externo milite ut iam fieri cœpit, sed etiam in omni parte Reipub. externorum operam asciscendam putabimus, magis id adeo ut paucorum commodis seruiant, quàm ut publicæ prosint, quæ tandem nostrorum erit fun-

ctio, aut quando suæ tutelæ Francia restituenda dicetur? O' tempora? o' mores? Francia quæ olim sibi, alijsq; & summæ rei christianæ superesse uisa est, nunc degener & infans, ne suis quidem rebus satis est, uel agendis uel eloquendis. Rem suapte natura indignam, authores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipsi qui uel intra uerba peccarent, nedum ut uiris studiosis omni ope incommodarent, quos suffragio suo, ut scimus, prærogatiuo subleuare debebant. Quod si homines innocenter industrios testimonio suo fraudasse, uiri boni existimatur officio non conuenire, quid causæ est, quin magnum in sese dedecus admisisse uideantur, qui etiam cupide fecerunt ut odisse crederentur? Vtinam autem fieri posset, ut sese nostræ querelæ in eos tantum impingerent, qui culpæ authores aut affines esse dicuntur, liberius omnino nobis destomachari liceret, nunc autem uereri subinde mihi succurrit, ne aberrante hominũ coniectura in eos uis doloris incumbat quos minime uellemus. Sunt enim in quibus ne guttam quidem criminis huius hærere uelim, tametsi eorum culpa tolerabilior fuisset. sed & eiusmodi non nulli feruntur, ut si stomachum rursus mouerint, patientiam omnino tibi imperare non possis. Næ ego satis admirari nequeo quorundam hominum amentiam, qui in rebus ipsis secundis famæ suæ consulere uel negligunt uel nesciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores assumpti, cœlum nostrum impleuerunt nominum suorum celebritate. Quorum duo tum æquales, tum simul in actu summo rerum nostrarum fuerunt. Hos ita inter se iunctos diceres ut aërem, & ætherem. Quicquid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino decessisse uidebatur, ut inter illa duo elementa ea est uicissitudo, quicquid alteri deperit, in alterum ut inferne superneq; transeat. Verum ætherus ille summa quæq; sibi uendicans, & ad cœlum uoce hominum elatus, tam proxime etiam olympum euaserat, ut quicquid Iunoni Iupiter inter suauia diceret, latere eum omnino non putaretur. Cum autem ille alter fastigio fortunæ inferior, libramento tantum suo staret, doctrina scilicet & industria summo paribus magistratui, hic ui maiore fatorum supra omnium aspectum sublime ferebatur. Qui cum uotis tantummodo suis parcarum fusos conuolui existimaret, arrectissimam quãq; ceruicem submitti sibi uolebat. Sed cum ille alter eruditione Varro, animo irrequieto & uersatili Porcius, & libertate non obnoxia Cato, superioris magis illius succumberet impotentiæ, quàm animo satis æquo cedere uideretur, id ad huius felicitatem fortunæ

deesse

deesse uisum est, ut ille uelut obex e medio tolleretur. Id quod decimo magistratus anno cum obitu eius contigisset, satis iam haud dubie nobis male cogitantibus, ibi ille Seianus gaudio immodico perfusus, quod alacritate futili & gestiente prodebat cum suo comitatu, omnia iam infra, supra, nutu uerti suo uolens, sufficit statim in locum demortui, quem iamdiu designatum inter iuratissimos amicorum habebat, quo facto cum in omnes sese partes libere uersare cœpisset, (nullum enim Catonem esse superstitem sciebat cuius superalium suprema sors aulæ uereretur) inde iam aperte domus eius cupiditatis et ambitionis diuersorium fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuionem, nam id tolerabile esset, sed quicquid pene in quoq; ordine decoris esse uidebatur, certatim sese addicentes aut spei alicuius certæ, aut repræsentati præmij authoramento, aut postremo noxæ metu, quæ, ut minima numero, ita potissima pars erat. Nam qui omnia in potestate habebat quæ tunc erant amplissima, is unus omnibus sufficere posse merito uidebatur. Quem autem plus iure ac legibus homines posse non dubie uidebant, extra eius præsidia agenti securo uix esse hominum opinione fas erat. Quin eo usq; inualuit hominum opinio, ut huius impotentia & illius obitu, aculei seueritatis, summæ etiam iurisditioni excussi uiderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modo candidatos principis, sed etiam miniatos, quorum stipatu se maxime mirabatur, fremente ipso Ioue hominum eorum miniatore, qui sibi has operas exprimi ægerrime ferebat. id quod eum ipse uidi audiui'q; in urbe dictitantem, cum apud eum essem. quæ res in exitium pene dominicæ familiæ uertit, euentu quidem primordijs congruo. quis enim nescit uelamenta illa beata non tam cocco imbuta quam cruore fuisse? o caram semper franciæ mercem, & bellorum pretijs comparatam & sic quoque nunc licemur? Verum in eo eius & in reliquo comitatu literatum nullum agnouisses, nisi si quis erat forte unus inter externas clientelas. tam procul enim id genus hominum ab eius uestibulo summouebatur, quam ipse longe aberat ab eruditione liberali. Et alioqui nullus ei ferme eorum cordi erat, quos ille de medio sublatus fouisse uisus erat. Quippe ut ille uirtutis & doctrinæ columen, ijs fauerat præcipue qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenij præ se ferre uidebantur, Ita hic interioris aulæ manceps in delitijs nunquam uisus est habere quos meritorum prærogatiua magis, quam suffragio aulicæ obseruantiæ fretos esse suspicabatur. Etenim

cum prostitutæ frontis homines in fidem ferè recipiebat, sicut amare à lenone sunt qui iucundius esse putant, tum omnia beneficentiæ suæ accepta ferri uolebat, uir cætera egregius & in primis commendabilis animi sublimitate, tum sordibus auaritiæ, tum omni obscœna uoluptate maiore. dignus, qui uiam ueram intelligeret assequendæ gloriæ, cæterum solinagus accipiter, ut est in hominum nostratium prouerbio, & qui in rerum actu parem ferre non posset, nam qui genesim summam habere se arbitrabatur, nullum non fastigium sibi secundum esse censuit. hic cum fortunam perpeti sibi fauore aspirantem multum iam fatigasset, tandem grandioribus incœptis obrutus, q̃ quibus par esse posset & neminem solitarius rerum arbiter in consortium admittebat, Ipse quoq; fato concessit. Vnus ut arbitror omnium quos ætas nostra meminit, æstu perpetuo iactatus inusitatæ felicitatis, ut præter omnium fermè opinionem acciderit, q̃ ei fortuna summam manum negauit, destituta, tot hominum spe, & præsertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorum fastigij properantis, quæ longius ipsa expectatione hominum protracta sunt. Tantæ autem potentiæ non unum, aut alterũ sed complureis successores reliquit ex sinu tamen suo ante mortem productos. Nullus enim adhuc posthumus successor mortuo agnatus est. uerum eorum unus fortunæ se litasse confidens cuius alũnus erat, uelut solus summæ rerum creuisset hæreditatem, tantos repente spiritus sustulisse uisus est, ut præter insolentiam in uultu eminentem, ferociam quoque territantem loquendo exhalaret. Is in summo magistratu dissimillimus sui factus, usq; adeo omnia sibi suscipere permisit, & ad extremum tueri quicquid ipse suscepisset, ut dignos indignos, quos sibi morigeros semel expertus esset, in omni parte reipub. præficiendos curarit. moratos uero iuxta ac morosos inutiles reip. putans, q̃ potuit longissime in secessus ablegauit, utrisq; enim iratos superos esse credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, & immemor personæ quam gerebat, quod uirtuti debebatur, illiberali obsequi dandum esse censuit. Ex quo factum ut quam existimationem primis et secundis uitæ actibus collegerat, eam in ultimo eodemq; summo totam effudisse uideatur. Aliquandiu autem grassatus asseclis suis promouendis, cum orbis formam nouam mundo stupente cœpisset architectari, subita manus iniectione uim parcarum expertus est, uir omnes arbitrantur summo magistratu dignus, si summum semper magistratum sperasset ac nunquam adeptus esset, usqueadeo in secunda ei sorte consenuisse præstabat. Sed qui fortunæ omnia tribueret,

bueret, cuius præsentissimum numen in rebus humanis esse existimabat, ne extremum quidem fortunæ obsequium remittendum esse censuis. Hic est ferè eorum exitus qui modum non nouerunt adhibere felicitati. Verum ille quoq; mortuus est, cum summi honoris conuulsa maiestate, tum uero summæ curiæ lacessita seueritate, seminibus earum rerum iactis quæ insigni nostrarum rerum clade postea expiatæ sunt, & ea tamen morte felix existimatus. Horum uero omnium obitus ut successorum gaudio, ita secundi & ultimi risu & cauillis omnium exceptus est, ueluti ludos sibi fortuna nobisq; faciente. Nam primus ille & summus uita suo non nostro tempore excedens, orbam non dubie rempublicam nostram reliquit. alios uix statuas, utrum ex rebus ipsorum prosperis raptos, an potius dedecori impendenti exemptos esse dicas. Tametsi secundus eo nomine desiderium sui non modicum reliquit quod eam rerum inclinationem quæ secuta est morari uidebatur, etiam si ipsum eius fundamenta primum iecisse concusso orbe notum erat. eo enim ueluti tibicine fultas res nostras quamuis inclinatas impulsasq;, tamē nondum collapsuras fuisse. Accedit quod grandiora incepta sic reliquisse uidebatur, ut Apelles Venerem, quæ manum non inuenit operis inchoati præscriptum excepturam. O fluxam rerum humanarum memoriam? hic cum totum occidentem nominis sui uel gloria uel strepitu impleuisset, sic anima repente concidit exhalata, ut nullius propémodum nūc in ore uersetur. In quo ipse mihi post hoc regnum conditum maxime falsus esse opinione uisus est. Nam qui cedrina familiæ suæ stēmata quæsiuisse sperabat, ne sui quidem memoriam nisi exilem atq; fugacem reliquit. Sed scilicet communi principum primorumq; galliæ errore in quærendæ ueræ gloriæ curriculo lapsus est. Nam qui beneficentia & suffragatione ingenia literatorum excitare debebat, & ad omnia publica commoda honestaq; toto pectore incumbere, ut rerum præclare gestarum gradibus uelut in cælū id quod exoptabat hominum ore ferretur, monumentisq; æternis scriptorum conderetur, is ut Aspendius ille citharistes, qui omnia sibi intus cecinisse dicitur, in libera rerum amplissimarum dispensatione sibi ac suis prolixissime frangens, publicæ opulentiæ dispendio se suosq; augendos esse cum cohorte amicorum asseclarumq; ratus est. At etiam o stultum hominem libens fecit, ut ornandis assentatoribus, & supprimendis doctis & grauibus, authoritatem, & extruendis insanis prætorijs opulentiam uanissime consumeret, illam quidem si superis placet ex donatiuis uenialibus coactam prætextu bellis-

ſimo. eorum non abſimilis qui ex materia cariosa & uermiculante statuas ſibi erigentes, prorogare iis ſeſe in æuum arbitrantur. Sic bagoarum apud perſas immodica potentia, nihil poſt obitum eorum præter memoriam ſolam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis quantum intereſt inter hominũ cogitationes & actus? Primus ille tot ingenij dotibus inſtructus, in muneribus obeundis remiſſus & compoſitus niſi ſi iracunda ſeueritas uitio ei data eſt ita ſe in magiſtratu geſſit, ut in eius funere ſummi honoris maieſtas, & Francici nominis ſplendor & claritas elata fuiſſe credantur, cuius rei opinionem auxit ſecuta rerum inclinatio. At contra ſecundus incitatus & uibrans, Tertius eo amplius præceps, eo maxime nomine memoriã ſui rebus gallicis inuſſere, ꝙ felicitati & gloriæ francicæ funus indixiſſe dicuntur. Hæc eſt enim omniũ opinio, hic ſermo quem fama tumultuoſe hiſce annis circũtulit. Cui opinioni etſi iudiciũ meum nõ interpono, me tamen ipſorum miſeret, qui cũ eſſent in loco præcelſo poſiti, in ſeſe non inquiſiuerunt, nec obſeruari ſe omnium oculis meminiſſe potuerunt. Viri alioqui cõmendabiles, ſi ferendo ipſi oneri prægrandis fati fuiſſent. Certe alter eorum qua erat animi præſtantia errore magis, q̃ propoſito mihi lapſus uidetur. præclarum enim ſibi uir literarum neſcius exiſtimauit cohorte millenaria futilium hominum ſtipato, ultro per alpes citroq; commeare, quos partim annuis congiarijs à rationario principali donare inſtituerat, partim optimo quoq; præmio uirtutis ſacro profanoq; ornare. Qui ſi memoriã ſui ꝑpetuam eſſe cupiebat, monumentis utiq; præclare rerũ geſtarũ eam fulcire debebat. Ad ea autem monumenta condenda architectorum manus adhibendas eſſe intellexiſſet, niſi plane neſcius liberalis doctrinæ atq; elegantis fuiſſet. Heu uana hominum opinio, q eorũ ſortem ſuſpiciũt ut beatam qui rerũ potiuntur in aula ſtrepitu plauſibili, cum nullam ipſi ſui relinquant memoriã poſt unum aut alterum q̃ moriuntur diẽ. Ego quidem uel miſerabiles eſſe puto, præſertim cum inclinationes temporũ & momenta rerũ uelut Tantali ſaxum capiti fortuniſq; eorum impendeant. Quin & imperium ipſum quid eſt quod tantopere admiremur, ut numeris omnibus felicitatis ſtatum coagmentatũ, niſi principes ipſi memoriæ poſteritatis inſeruiendũ eſſe cenſeant? cum poſtridie funeris inter regem uerũ perpetuumq; & diurnum ludicrumq; nihil intereſt putem, quales ſunt aut ꝑſonati reges, aut qui in peruiglio epiphaniæ regnũ fabæ luſu ad ſeſquihoram ſortiuntur. Refert igitur non quantũ quiſq; potentiæ aſſecutus ſit, aut q̃ numeroſis cultus ſit clientelis, ſed quid in ui

ta memorabile gessisse, quos mores, quos homines fouisse ac promouisse prodatur. Enimuero si & principes & rerum potientes hoc intelligerent, tantum interesse inter utrunq; fungendi uel principatus uel honoris institutum, atq; si per uitæ agendæ curriculum hos quadrigis albis sublimes, atq; ingenti plausu uectos fuisse, illos plebeia & humili rheda nec secundo populo cursum peregisse diceremus, credo ut est gallorum animus gloriæ cupidissimus, nihil utique antiquius habituros fuisse, q̃ ut bonorum & grauium existimationi approbare se possent, & posteritati in alia, atq; alia secula ostentare, quæ hominum ipsa iudicium nec per sordes facere nec per ambitionem solet. Ecquem enim esse uel principem, uel à principe proximum aut secundum putamus, qui si germanæ gloriæ speciem intueri ac perspicere posset, eamq; regni uel potentiæ præmium unicũ in hac uita propositum esse intelligeret, in flexu uel ætatis, uel inclinationum rerum quoquo modo hæreret, & non ad extremam metam sibi semper instaret? Eqdẽ nullũ nec regũ esse arbitror, nec in aula præpotentiũ, dũtaxat eorũ q similes sunt animo iam dictorũ. Age uero si id quoq; scirent rerum gestarum præmium solidũ perpetuumq; esse non posse, nisi ab ijs decretum qui dicendi præconio laudes ducum pronunciare didicerunt, num etiam tum Galliã literatis fuisse carituram putamus? Ego certe ita existimo nostros nihil nõ assequi posse, si semel cœperint assequi uelle. Et rerum suarũ præcones Franciam, non quoslibet, sed etiam Talthybiadas edituram, si modo hoc principes intellexerint priscorũ regum clarissima gesta ideo in obscuro iacere, q̃ initiatos eloquentiæ scriptores non inuenerint ipsi nec æquales nec posteros. cum autem p̃ literarũ ignorantiam incuriamq; hoc principibus scire uel intelligere non liceat, fit ut q̃libet sublimes & erecti, hoc præstare nequeant, quin à recto cursu felicitatis, gloriæq; exorbitent. Siqdem cum habenas ferè ignaris rectoribus committant, illiq; in temonem peritos admittere raro in animum inducant, q̃ fieri potest, ut inoffenso cursu ad metam perueniant? simul illa res alioqui illustres infuscat indignitas, q̃ in currũ sæpe assumptos huiusmodi uidemus, q̃ si res recte atq; ordine procederẽt pedites ad frenos obambulare deberẽt. Vtinã autẽ ex eius officina quẽ superius diximus, ut olim ex equo troiano primores omnes uiri heroicis animis uisendi prodijssent. Quidam.n. eorũ arduos eius spiritus et liuore auaritiaq; maiores, aliasq; eius uirtutes nõ æmulati, ut ẽ natura humana docilis in sinistra, uitiũ illud eiusdẽ imitati sunt. Etenim uir ille animi nimius, admiratiõe summu api-

cis captus, cum externarum tribuum suffragia immensis pollicitationibus liceri instituisset, irudines illas bellorum ærario nostro admouisse compertus est, quæ exanguem rei francicæ opulentiam suctu iugi reddiderunt. Olim autem elusus cum peteret, ut Cæsaris candidatus, didicit uti foro ut tempora tum ferebant. Quã cupiditatem nulli non notam, ut tamen prætextu aliquo obtegeret uel perlucente, cũ emissarios emerẽdis centurijs ad capita classium dimittere statuisset, tum demum externos admirari, & præmijs ascitos præferre nostris omni ope instituit. Ex quibus internuncios, & sponsionum sequestres præpropere delegit, quosdam ita futiles ut qui strophis maxime inclaruissent, eos ipse appositissimos transigendis negotijs arbitraretur. Nec nunc fando audita narramus. oculis enim hanc indignitatem in Italia & in urbe haurire mihi contigit, cum minime uidere putarer quod nulli non oculato patebat. & præterea irridẽteis uidebam gallicam simplicitatem homines pacutos, qui hominum delectum habere non nossemus, cum copia etiam ingeniorum domesticæ non careremus. et nos miramur iterũ nos repulsam uerticis honorũ tulisse? Ex eo iam tempore motorios omneis actus, atq; etiã turbulentos uidimus. O beatam futurã te Frãcia, si intra te tantum felix esse uoluisses. Nam ex quo tpe extra fines auitos prosilire tibi uisum est, cum carissima pignora lõgissime amandasti, ab te nunq̃ reditura, tum uelut abdicatis tuis, alienis sinum pãdere destinasti. Quod si in rẽ, atq; existimationẽ tuam futurũ uidebatur, ut ad te aut gente, aut cognatione ptinẽteis omni ope reposceres, idq; quando nisi Marte disceptante consequi nullo modo posses, uirium tuarũ specimen facere extra fineis oportebat, oportuerit sane, qñ quidem arduũ est rebus temp̃are prosperis. Sed qs te supum infensus ita præposteram egit, ut choragis pastophoris pyrrichã saltare uelles? uidelicet nundum intelligebas nec rei, nec famæ tuæ ita rationẽ habituros, qn, quo iure, quaq; iniuria corollariũ illud belli asseq conniterentur, primũ uenerãdissimũ, et ad extremũ beatissimũ. nullisq; cancellis iudiciorum ambitionẽ pditam coërceri in ijs hoĩbus posse, quos fretos uertice sacrosancto uidemus iudices prouocare digitis argutulis. Verũ ille primore impetu retroactus, cũ ui maiore rem aggredi statuisset, oẽsq; iam tribus aut laturus, aut ablaturus uideretur, (et erat Argyraspidum cohorti sucinctus, præter alas obeqtanteis) ibi tũ repẽte. (o lubricum gradũ felicitatis) à fortuna destitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut ẽ mens cæca mortaliũ) quas ipse texuerat, anxietati animi par esse nõ potuit, ut multi opinantur. deprehẽsa. n. felicitas cito curis

grauioribus, angentibusq; succubuit, quarum insolens erat. Hic & alter immatura morte rapti hoc lucri fecisse dicuntur, ne actuum suorum Catastrophen uiderent patriæ luctuosam. Vtinam autem eius sequaces, quorũ ad stomachũ gallica non facit oratio, non magis Italiam q̃ Italos amarent, aut certe Italicam doctrinam cũ Italia. literæ ut opinor, bonæ ex Italia non modo ad nos uenissent, sed etiã propemodũ in Franciã cõmigrassent, & iam Franci homines essent capaces eloquentiæ. sed quoto cuiq; unq̃ in Francia stipendiũ datum est dũtaxat nõ pudendũ? amicos ipse ex Italia habui, a quibus non sine lachrymis diuulsus sum, cũ prouincia paucorũ crimine ingrata facessere se dicerent. Neq; uero, neq; inquam Gallorũ ingenia ad literas pdiscendas sunt inepta, sed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliandã hodie pertinere noscuntur, elegantiæ suæ frugem hominibus quæstuarijs, atq; ambitiosis approbare nequeunt. Rem autem facere q̃ res gerere, aut gestas res scribere maioris multo artificij apud nos esse creditur. Quo igitur tantopere Italos si nõ ad eruditionem Gallorũ? At res ipsa clamitare uidetur nõ Italicam doctrinam ex Italia, sed cõmoda, sed ornamenta, sed quod dicere nũc mussito paucis hominibus quæri, quorũ hianti cupiditati fortuna quãuis profusa satisfacere nequit. Habeant illi sane sibi omnia, quod absq; captione nostra fiat, abstineant modo uerborũ contumelia, & aliũ prætextum consilijs suis inueniant. Sed q̃ præclare natura, quæ simulationi sedem in fronte, sermoni in ore dedit ut conspicuo in loco diu fallere ne possent? fit. n. perraro frons ut ita sermoni subseruiat, aut uerba fronti congruant, quin male conscia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam illud aiunt, diu neminem personam ferre posse. Verũenimuero quando ad cardinem huius causæ peruenisse me sentio, quod in aliud tempus reseruandũ esse duxi, uela iam querelæ mihi contrahenda sunt. Qua de re. n. agitur explicare amplius nõ statui. Ignosci autem dolori, cui non nihil datum esse non nego, ab omnibus æquum est, qui uel patriæ iusta caritate ducuntur, uel quos omnino non pœnitet quantum in literis discendo profecerint, uel certe qui ingeniosos liberos sese genuisse sperant. Egóne ut patriæ quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcũq; docuit, deniq; cui obsides liberos dedi, ignominia affectæ non condolescerem? non ijs natalibus ortus sum, calumniam passæ non patrocinium qualecũq; præstarẽ? Haud ita ad hæc studia incubuisse uisus sum. immo uero cum in patria literas didicerim, non in actione populari potissimum experirer, an usui patriæ & ciuibus esse possem? Ecquæ autem tandem

popularior esse potest actio, q̄ quæ suum populi ius tuetur? quæ ignominiam popularem singulorumq́; propulsat? Equidem sic contendo. qui ingenuis ipse parentibus natus sit, auumq́; ac proauum ciere non ignobilissimos possit, nec se in seruitutem aliquando abduci à plagiarijs passus sit, ut inter uenalitios in catasta illiberalis obseruantiæ indicaretur, idemq́; ijs ornamentis, quæ nec uirtute, nec ingenio, sed potentibus in aula supparasitando quæruntur, literarũ studium antiquius duxerit, si nec aduersa Minerua hoc se facere confidat, dicendiq́; stipendia non grauetur implere, illustrandi quoquo modo nominis sui ius ei esse debere, siquid ipse fortasse in medium comminisci & prosequi stilo possit, neq; ea spe prohiberi citra iniuriam posse. Hoc ius sit sane Italorum ciuile aut proprium, modo ut nobis eo translatitio liceat uti. q̄q̄ reliquæ ferè gentes melius de se meritæ, id ius non magis Italicum esse q̄ prouinciale contendunt. At Italorũ extant opera, quæ priscam literarũ elegãtiã instaurasse credũtur. Quid tum? num p̄ eos, qui iã scripserunt consumptum omne argumẽtũ ostẽtãdi ingeniorũ putamus? aut si Itali primi hoc certamen instituerunt, num ideo solis eis gloriã hanc sperare licet? Ego quod ad hoc pertinet, sic censeo Italos hactenus meruisse, ut iure, ut ita dicam, suo literis lautioribus studere uideantur. neq; inuitus fecerim ut Italiæ alumnis, uelut maiorum gentium scriptoribus sedendi in orchestra ius tribuam. Sed quis omni gradu, & in quintã classem deiectos Gallos esse patiatur? aut quis est eorum, qui edicto quidem ignaui metus non prohibeantur postulare, & iniuriarum possint reos uel tyrocinio quoquo modo postulare, qui libens hoc cõmittat, ut ad se delatam certis authoribus contumeliam, transmittens silentio, socordi etiam animo remisisse uideatur? tametsi, quod ad me pertinet, absit ut quẽq̄ ea de re reum deferre uelim, eorum quidem, quos alijs nominibus & ueneror, & probo, siquando secum agi ciuili animo pati possint. nec nunc eos mihi uideor postulare, sed insignem iniuriam apud eos ipsos expostulare, si tamen audire uacat, & exaudire possunt. Verum esto (quod tamen pace dictum aliarũ prouinciarum uelim) Itali hominum soli hactenus hoc nomine in cœlo esse dicuntur, hoc est .n. Italos omnium ore celebrari. sed si Herculem, & Liberum & Castores in cœlum merita subuexisse credũtur, non possint & alij scribendi industria, parem & similẽ Italis laudem mereri, atq; adeo ius ipsum sperare Quiritium? neque enim maiorum illi dij gentium quos etiam selectos antiqui uocauere, conscriptos illos deos meritorum suffragijs in cœlum admisere,

Itali in doctorum ordinem laudemq; adoptare grauabuntur, qui ingenij, aut doctrinæ commendatione uidebuntur inclaruisse. sed etiam mediusfidius etiamq; uereor ne ineptire uidear, qui tanquã ad palum magno sudore depugnem. Quis enim aut Italus, aut alius quẽq̃ unquam aut Gallum, aut alium ex iure manu consertum uocauit ob id, ꝙ hanc spem laudis usurpasse diceretur, quasi in alienam possessionem temerarius inuasisset? Nostrum est hoc crimen, qui etiam nullo uindicante, ius omnibus commune. Francis ab iudicamus. etenim externisq̃ nostris iustoribus utimur. quos tamẽ ut iudices iniquos, ita minime infestos aduersarios experiemur, ut spero. nam quibus ingenia nostra probare non possumus, si in certamen dicendi ueniretur, ne uelitari quidem, nedum pugnare sustinerent nisi si eorum fortasse quispiam irritatior hastas, ut dicitur, amentatas ex comitatu mutuaretur. quo minus nobis anxie hæc causa agenda fuit. Apud hos enim siquid uel scitum dixeris, uel non insulsum, fatuo palato deuoratur non regustatum. Enimuero hæc actio, etsi ita mihi competit quasi caput & fortunas meas, ut & omnium Gallorum, in ea agi putem, tamen ita occupaui non ut cupide anteuerterim, sed ita res nata tulit primæ ut essent meæ partes. Erat & alioquin si cuiusquam certe meum, in hanc causam descendere, qui in his studijs bonam partem ætatis contriuissem, nullius spe aucupij prouocatus. Proinde ita existimari ab omnibus uelim, integram à me causam relictam esse, ut ne libatu quidem præflorata uideatur. nam neque mihi ipsi ita præscribi potest quasi omnem aquam meam dicendo consumpserim, ut si reos eosdem, aut alios repetere olim opus sit, non mihi multæ iterum horæ indulgeri debeant. cum enim sic agendum duxi, ne rei cardinem attingerem, tum uero sic temperandum fuit, ne iugulum causæ quoquo modo peterem. nam quos & merita, & fasces alioquin reuerendos faciunt, eorum sartam ut aiunt, & tectam esse existimationem decebat. tametsi qui fieri potest ut stili modum teneas? qui etiam hominum patientia irritati, nihil sibi reliqui fecisse dicuntur, in hac re qdem, quo nocentiores fiant? Quotus autem quisq; faceret, ut à qbus alioquin læsus publico etiã nomine iniuria affectus esset, nec se hilum profecisse modestia, ac silentio intellexisse, ab ijs gratiã inire turpi patiẽtia uelle? et iniuriã propulsare cum posset, cõmodius suis potius q̃ existimationi patriæ consulendũ esse duceret? Ego quidem certe eousq; e Aristippeus esse non possim. proinde ut sit penes eos arbitrium quo quisq; in numero in Francia esse debeat, malim tamen

non nescios literarum oderint, q̃ despiciant. Quid enim agas, ubi tibi aquam fluere noris, & aut crimen agnoscere, aut respondere cogaris? Atq; equidem prope est, ut dicam tanti esse in Gyarum ablegari, dum aculeo dimisso libertas intereat. qui si indignatione iustæ orationis meæ uela implere uoluissem, rerum dicendarum copia fæcundum me fortasse, indignitas etiam reddere uehemẽtem potuisset. Quin & libertatis fineis bono, & populari principe tam late patere q̃ ueritatis puto. Intra quos, sicut intra præscriptum expatiari licebat, nisi reorum magis q̃ rei rationem habendam esse meminissem. Nec uero fortuna q̃libet improba tanta se flagrare inuidia diutius sustinebit, ut tantam in magnis uiris iniquitatem fauore immodico prosequi non desinat, si illi in posterum incommodi esse pergant. aderit enim aderit uotis euocata Nemesis, cui animaduersionem eorum antiqui consecrantes, qui rebus secundis insolescunt, adrastiã cognomento quasi ineuitabilem uocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos suaui secundarum rerum aduersarumq; condimento, deuoratas omneis indignitates concoquere oportet, nec à laudabili uitæ instituto hominum iniquitate, aut temporum absistere. Huiusmodi enim stomacho eos esse conuenit, qui ad literarum studia amore sapientiæ, non quæstus gratia incubuisse se dicunt. quippe huius uitæ in seipso uersatur institutum. nec aliud extra se inuitamentũ maius habere potest, quod quidem pendeat à fortuna. Is quidem certe studiosi nomine indignus est, qui sese frui in studio non arbitratur optabilius esse, q̃ se in ius, ditionemq; fortunæ per ambitum ꝑmittere. Proinde hæc & huiuscemodi non Catonis animo, ut aiunt, sed Ciceronis stomacho ferenda sunt. Ita autem mihi supos omneis propitios esse uelim, nulla enim religione maiore astringere fidem meã possum, ut rerum indignitate, non cuiusq̃ odio incensus, hactenus stilo indulsi. Quare in primis eam mentem potentibus dari opto, ut in uniuersum prodesse uelint, ac singulis non obesse. nihil enim nec generosius uelle, nec innocentius possunt. Sin (quod absit) id fieri neq̃t, id nobis diuinitus dari, ut aut ne possint studijs nostris incommodare, aut certe incommodando ne possint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus securitate felices acquieuimus. Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ cauere, ne eorum nomina supprimantur factiose, qui publice aut honorifici, aut utiles esse possunt, & prudentiæ uidere, siquæ familiæ ciuile fastigium præpetes excesserint, ut in classes circuncisis alis, in ordinesq; redigantur. Nunc perorationis loco

ingenia

ingenia Gallorum qualia sint, antiquitatis authoritate docebimus, solertis æstimatricis ingeniorum gentium. ne gallomastiges Franci nimium posthac sibi placeant, quasi soli inter nescios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, unum tantum eius rei authorem laudabo, nec Italum ipsum nec Gallum, & classicum alioqui testem, ne à quoquam refelli tantum elogium possit. is erit potissimum Strabo, genere Cappadox, eruditione græcus, iudicio priscus, conuersatione, incolatuq; Romanus, terrarum multarum peragrator, ut ex geographia eius patet, in cuius lib. iiij. de Gallis lo-
» quens ita inquit. τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὃ νῦν καὶ γαλλικόν τε καὶ γαλατι-
» κὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνιόν τέ ἐστι καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρὸς μάχην. ἄλλως
» δὲ ἁπλοῦν καὶ οὐ κακόηθες. διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν ἀθρόοι συνίασι πρὸς
» τοὺς ἀγῶνας καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. Vniuersa autem, in-
» quit, natio eorum hominum, qui Galli nunc et Galatæ appellantur,
» Martis studio flagrans, animo est strenuo, & celeri ad conferenda
» prælia. alioqui mente candida & simplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaq; iniuria lacessiti conferti coëunt in certamina aperte, & nullo periculi adeundi respectu. eam obrem tractabiles se, moderatuq; faciles præbent primo cuiq; ducem se eorum imperatoremq; professo. Quo in loco interpres Strabonis uir alioqui do-
» ctus lapsus est. Idem inferius. πλὴν βίας καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ
» συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ εὐμαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσι-
» μον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. Præter uim, & præsen-
» tiam animi nihil ad certamina adhibentes. quod si quid temere suscepe-
» rint, facile utilitati cedunt. ob quod & doctrinæ institutionem & li-
» terarum studia capessunt. Et rursus de gymnasio Massiliensi. ἐν δὲ
» τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμωτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀπο-
» δημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται,
» καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατί-
» θενται βίους, οὐ κατ᾽ ἄνδρα μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ἀποδέ-
» χονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ. τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι καθάπερ καὶ ἰα-
» τρούς. Hæc autem, inquit, Massiliensium institutio, Romanorum
» hodie nobilissimū queq; pellexit, adeo ut pro peregrinatione, quam
» studiorum causa Athenas pridem suscipiebant disciplinarum cu-
» pidi, nunc illuc se conferant. quorum æmulatio Gallos quoq; ex-
» citauit, ut pace per Galliam composita, ipsi otium à rebus bellicis am-
» plectentes, ad discendi institutum animum appellerent, non uiritim
» modo, sed etiam uniuersim per urbes. quippe qui dicendi magistros,
» quos sophistas appellant, priuato publicoq; impendio oppidatim

» suscipiant, salarium illis statuentes perinde ac medicis. Nec literas
» Gallis Strabo, nec animum studijs liberalibus aptum promptumq;
negat, etiam si eis ad prælia animos gestientes tribuat. Quanto
igitur nostri maligniores, qui Francos in orbem Barbariæ redigentes, studiosorum industriæ summissim obloquuntur? Fidem apud
uulgus comitatus regij facientes, quod ne nomina quidem disciplinarum unquam suspicari potuit. Quod si olim Galli literis apti fuerunt,
quæ tandem inuidia est nunc quoq; in Gallia literarum bonarum
studium cum successu excitari, si quidem publicæ nunc honos facundiæ ut quondam habeatur? nisi uero Strabonis ætate quo tempore
hominem deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc semiferis, id nunc
non poterit, quo tempore gens nulla moribus aut mansuetioribus aut
elegantioribus uiuit. Quibus si ipsis disciplinarum expolitio, & naturæ præstantis condimentum adderetur, undiq; certe & lauti franci & perpoliti fuissent. Ex illo autem prisco Galliarum instituto emanauit illud Satyrici poetæ, Gallia causidicos docuit facunda Bri-
» tanos. Notum est etiam certamen græcæ latinæq; facundiæ Lugduni
olim institutum ad aram diuo Augusto consecratam, ad quam idem
» satyricus alludens, in prima satyra inquit, aut Lugdunensem rhe-
» tor dicturus ad aram. Proinde nunc cum totus graias latiasq; habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus statuatur, et spondebo non modo oratoriam, & poëticam in Galliam, sed etiam Gallo
græciam postliminio redituram, & istos futuros ridiculos, qui nullum
exemplum esse contendunt hominis franci in literis latinis, priscisq;
eruditi. Qui siquando quis existat utraq; lingua se scire profitens,
Anacharsin, ut opinor, in Scythia esse dicent, aut etiam prodigiosum
& in dictis supplicationibus procurandum. Hos uix statuas utrum
ignorantiæ damnes an potius temeritatis, qui se nobis Aristarchos
tam fidenter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ
olim græcæ studium tam solemne in gallia fuisse, quam nunc est linguæ
latinæ? Cuius rei iterum eundem authorem citabimus, his uerbis
de Massilia scribentem, καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας,
» ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. eadem urbs Massilia Gallos
» linguæ græcæ studiosos fecit, & eò usq; amantes, ut contractus &
conuenta apud eos græco sermone concipiantur. Hæc Strabo author
grauissimus de maioribus nostris scripsit. Quod igitur nec eloquen-
» tia nec studia elegantiora in Gallia hactenus celebrata magnopere
» fuerunt, nec cœlo imputari clementissimo, nec naturæ omnino gallicæ
» debet, sed quorundam hominum rusticitati, aut potius iniquitati, qui

primos

primos ordines in rerum nostrarum administratione duxerunt, eorumq́; , qui hoc dicunt ignorantiæ, uel, ut græci appellant, apirocaliæ, quod uitium est eorum, qui nec bona sua nouerunt, nec eorum usu acquiescunt, qui serijs in rebus operam bonam ac strenuã nauare didicerunt. Neq; uero quo nomine appellem nunc habeo, quibus nihil non accersitum placet, nisi si mirari non debemus ijs omnia uernacula sordere, quos transalpina commercia nimium iuuare fama est, nec iuuare tantum sed etiam adiuuare. Habet omnino quippiam externorum admiratio, quod nec fronte promi uidetur, nec ore, quod utinam in rem tandem nostram atq; existimationem exeat. Cæterum illi mihi uehementer falli uidentur opinione, qui cordatos uiros in Gallia ideo desiderari putant, q̃ innata in arma alacritas parum prudentiæ in consilijs agitandis habeat. Hoc cum uulgo nostrates homines dicunt, euenta rerum considerantes, tum dogma iam esse cœpit ab eadem secta cum superiore affirmatum, Vtrũq; enim astruere maxime refert eorum. quasi uero natura dissidiũ inter cor & manus ingenerasse credatur. Ego uero in utranq; partem uireis animorum ualere puto cum recte animi ipsi formantur doctrina & institutis, & præsertim in ijs gentibus, quæ naturæ plena dote præditæ, & corpora, & menteis ad omnia uersatiles habent. cuius rei cum Gallis Strabo testimonium præbet, tum usus ipse docet. Argumentum huius rei ualidissimum afferre possemus ex Græcorum Romanorumq́; imperio, nam & Macedones inter Græcos adnumero, Vtrunq; autem imperium non minus animis excolendis, quàm corporibus exercendis quæsitum est, & retentum. quippe idem numen Palladis & Mineruæ & Martios animos pectoribus loricatis, et togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi, censendiq́; inspirare creditum est. neq; id quidem modo, sed etiam studiosis uim illã numerosa solutáq; oratione dicendi. Quare antiqui Enthusiasmum appellauerunt uim dicendi scribendiq́; diuinitus inseruefactam. Eodem id pertinet quod à Catullo & Virgilio dictum est, ciuitatum arces Palladi esse sacratas. urbeis enim prisci tam prudentia & literarum scientia, quàm robore & fortitudine capi retineriq; hoc figmento significare uoluerunt. Aegyptij uero in ijs, quæ Hieroglyphica apud eos dicebantur, (id est sacra quædam monumenta, non literis uocabula, sed scalptis rerum animaliumq; figuris significantia) Mineruam hemisphærio cœli superiore, Iunonẽ inferiore intellexisse dicũtur. Macrobius etiã author est priscos summã ætheris partem quam ætherem dicimus,

Mineruam appellasse, ex qua mundi parte solari uirtute homini prudentia ingenerari putatur. propter quod Palladem Iouis capite editam poëtæ fabulati sunt. Ex quo intelligimus prudentiam & sapientiam ueluti iure suo cæteris uel rebus uel hominibus eminere. Qui igitur fieri potest, ut imperia magna quæ etiam ultra modum ulnarum quibusdam complecti uidemur, quæri et retineri sine prudentia possint? Prudentia porrò, ut græci dicunt, est ἀκρίβεια τοῦ,
» id est mentis consumatio, seu mentis exacta constitutio. Aristoteles.
» ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ᾽ ἀποδείξεως, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ
» φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. Sapientia
» inquit uersatur in ijs, quæ demonstratione constant, & semper eodē
» statu manent. Prudentia non item, sed in ijs, quæ uicissitudinem ad-
» mittunt. Et rursus ἔστι δὲ χείρων φρόνησις τῆς σοφίας περὶ χείρω γάρ
» ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ θεῖον. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμ-
» φέρον ἀνθρώπῳ. Sapientia autem, inquit, præstantior est prudentia,
» utpote quæ circa æterna diuinaq; uersetur. cum prudentia circa
» deteriora occupata sit, scilicet circa ea contemplanda, quæ homi-
» ni commoda sunt. Et rursus. Αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν.
» ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ αὕτη προστάξει,
» οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ᾽ αὐτὰς πράττουσιν. Cum autem uirtutes om-
» nes sint administratiuæ, prudentia illis architecti uicem præbet. nā
» quo modo illa agendum iussit, sic ipsæ administrant, & qui secun

dum eas agunt. Ex prædictis satis liquet sapientiam, & prudentiā cognatas esse uirtutes, prudentiamq; aliarum uirtutum moderamen tenere. quo fit ut omnia nobis tollant qui ciuilium disciplinarū scientiam nobis cum iudicio utilitatis negant. Hoc est enim tollere sapientiam, & prudentiam, quas ciuitatum conditores uno nomine complexi sunt eloquentiæ. Nisi uero nobiscum agere benigne putemus, quod uelut uecordi Galliæ manum gestientem cum gladio relinquant. Quid enim est aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, sed bellis gerendis, aut opportune suscipiendis consilium non suppetere? Quod ipsum quid est aliud quàm hominem, ut dicitur, ex homine tollere? Nonne si animæ principem partem à corpore humano sustuleris, quæ remanebunt, communia cum simijs erunt? Equidem ut heroum olim gesta memorabilia non sine Theseo facta fuisse dicuntur, id etiam apud græcos attestante prouerbio, ita sine sapientia & literarum peritia contenderim nullos unquam populos rerum potitos esse. siquidem nec Aßyrij Chaldæis, nec Persæ magis, nec Macedones literis græcis, nec Alexander Aristotele præceptore

*cætruisse memoratur. Qui etiam ipse Homero quasi puluino indor=
mire gaudebat, cuius iliadem gloriæ armis assequendæ instrumen=
tum esse dictitabat & uiaticum. Eant igitur illi, nec patriæ sese
posthac imputent, qui humanarum rerum intelligentiam, & earũ
dicendo explicationem, regno Franciæ explodunt, ultra alpeis &
pyrenem proterue summouentes, tanq̃ ferre cœlum nostrum nequeăt
sacrarum literarum tantum studio accommodatum. hoc enim stu-
dium nobis homines benigni, religiosiq; largiuntur. Atqui, si uerum
fateri licet, huiusmodi elogia Gallorum paucorum hominum crimi-
ne inualescunt, quorum maxime interfuit multa consulto non agi,
quibus ut quidq; uisum est, ita pro disceptato consulto decreto atq;
etiam transacto habitum est plerunq;. Est autem artis aulicæ ijs,
quæ paucis placita sunt, imperiosa placita principum adumbrare.
Ita fit ut quæ priuatim conducunt, regni totius ceruicibus licenter in-
iungantur. ut ne gemere quidẽ populo oneri succumbenti liceat. Hoc
cum nunc omnes & sciant, & obscure non ferant (mos enim iam
noster & nostris & exteris innotescit) ridiculum est q̃ acuti qui-
dam homines fucum se facere etiam ordinibus arbitrantur. Ego au-
tem sic contendo, si acreis rerum consultos decretis aulicis faciendis
adhiberi moris fuisset, et quidem bona fide adhiberi, non ut arbi-
tri tantum oculati & spectatores essent rerum præiudicio sanctio-
re transactarum, id enim iam diu translatitium esse constat, haud
dubie non magnopere consilio peregrino egeremus. Quod genus
nonnulli homines graues'ferstiue amplecti feruntur, rei magis suæ,
ut dicitur, quàm publicæ prouidentes. quod tamen ipsa uiderit pro-
uidentia, nunc enim earum rerum iudicium sustineo, nisi si quædam
sunt, quæ ignorare citra cæcitatem non licet. Quanto uero deterio
res priscis gallis nunc sumus, quorum tantum fuisse studium audiẽ-
di attente quicquid in medium consuleretur, author est idem Stra
bo, ut siquis censente alio committeret ut interfari uel aliter obtur-
bare uideretur, uiator ilico magistratus, minitabundus ense stricto in
» eum insurgeret. ἴδιον δὲ τὸ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γάρ τις
» θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσιὼν ὁ ὑπηρέτης, ἐσπασμένος τὸ
» ξίφος, κελεύει σιγᾶν μετ' ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium con
» silia agitabantur, sicut & non ita pridem homines consulti censere
in consessu libere iubebantur, nunc mos inoleuisse fertur ita publica
scita faciendi, ut in potentiorum sententiam omnes pedibus eant. Con
silij, ut fertur, est una mens, & eadem sententia, tanta est inter homi
nes concordia & charitas. In collegium enim nemo assumitur nisi a*

collegis adoptatus, & in uerba collegarum adactus, uel salutator ferentarius, uel ui fati cuiusdam mirifici admissus. Hoc siue uerum fortasse, siue, quod malim uideri, mendacio permistum est, indignum certe est φ famam id circunferentem ultra etiam alpeis & pyrenē, compescere negligimus, id enim referre rerum nostrarum puto. Sed enim illud, ut aiunt, miro praeconio dignum, omniq; memoria praedicandum, φ paludatos duces uidimus & rerum bellicarum callentissimos imperia à togatis accipere coactos, qui nunq̃ castra ante uidissent. Togatis dico, quid si etiam ab infulatis? adeo martios omnes spiritus homines franci gerimus. Euge memorabile exemplum, et insignem in omne aeuum memoriā huius seculi facturū. sed infensum Martis numen, ut exitu tandem patuit, praeposterum ordinē rerum auersatum est, & tantam indignitatem secutae e uestigio clades expiauerunt. Ecquonā unq̃ tempore post uiuorum memoriam congruentius rerū euenta coeptis respondere uisa sunt? Vt enim nil non praepostere gestum est, ita nihil non exitum dirum habuit, unde aeterna nota, quod refero moerens, patriae est inusta, fatis certe non nostris moribus imputanda, ut intemperijs actos tum fuisse nos putem, qui nec ius nec fas respiceremus, dirasq; imprecanteis oppressos obaudiremus. Eorum fortasse uicem dolere nos debemus, siqui sunt, qui in communi crimine insontes, aliena inuidia uel flagrarint, uel afflati sint. Sunt enim & mortui et superstites quos uarie fama premit eodē in reatu, ad posteros etiam non dubie transitura. Quo magis mirū esse potest, φ omnes nunc uultus nostri uelut sordibus excussis ferocem etiam praeferunt securitatem, nec de ore famae componendo laborare quoquomodo uidemur. Verum hoc tempus mittamus, q̃d tragicos pene euentus omneis habuit, & humana fortasse prouidētia maiores, quod utinam ipsum eximi hominum memoriae posset, ne tragoedias excitare libens rebus iam laetis uidear. Quod enim bene coeptum est agi spero deū approbaturum, quo hilarius etiam nūc uelut in portu naufragium commemoro, ut naufragi pileati solent, praeterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus muneris semel defuncti simus, nec uersuram fecerimus, quod ominari nolim, mutato creditore. Qua in re si spes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium parteis omnino fuisse credam, sed omnia prouidentiae supernae accepta referenda censebo, quae priuata, ut arbitror, pietate non publica exorata, luxatam rerum nostrarū summam, molli, ut aiunt, & facili articulo tractatam, nec opinantibus nobis reposuit in sedem, admoto tempestiui laxamenti fomento,

ut tantisper utrisq; partibus respirare, & quietis consilijs animum intendere liceret. Hic sunt qui obnixe & refractarie fortasse contendant res francicas non posse in eodem cardine uersari gloriae ac felicitatis, si ijsdem manibus usura sit resurgens, quibus è gradu deiecta esse dictitatur. quod si omnibus itidem persuasum esset, adiurandos p charissima pignora quosdam esse dixissem, ut paulisper istinc succedentes, ualidiores manus ne dicã tersiores, habenas rerũ tenere paterentur, praesertim cum quorundã aut aetas, aut ratio uitae receptui canere iandiu uideatur. sed si eodem capitae, ut speramus, ijsdemq; manibus dominus in gradũ nos reponat, erit omnino cur diuinum beneficium grandius existimare possimus. Quare in eã spem sigillatim concipere uota debemus, quandoquidem publice nuncupare non solemus & fortasse praestat, quod aiebat Augustus, contentos esse hoc Catone, quandoquidem spes iam hilarior affulsit diuina benignitate. tanta est enim contagio in illo cercopum conuenticulo, uix ut inuenias qui fidem bonam illic adoptatus agnoscat, alios confestim esse credas, ita sui dissimiles fiunt homines triduo uersipelles, & quasi ad lethem biberint pristinae suae sortis omnino obliuiscuntur, atq; adeo humanitatis ipsius atq; mortalitatis. O ueneficorum atq; fascinatorum conciliabulũ cauendũ, usq; adeo sensus omneis humanos afficere aulica delinimenta cernuntur, quasi uenena Circeia, partim ut honestatis et officij, partim ut actus omnis liberalis obliti esse uideantur. Quotus enim quisq; eorum qui ad adytum semel illud beatum ascenderit, ad familiaris postea & ciuilis amicitiae officia, aut omnino ad aequi boniq; intelligentiam descendit, priusq̃ praeceps ruit, aut inde depulsus est? Tum demum autem placidos eos uideas & mansuetos, uitam execranteis aulicam, seq; ipsos deuouenteis si unq̃ impostrici pellacissimae crediderint, cuius olim uisendae cupido ignaris incesserat. uidelicet quasi ab aula sibi exiliũ consciscere praeoptarint, q̃ in ea consenescere morũ atq; animorũ internicione, cũ sciamus neminem adhuc eorum, q̃bus in eã nassam ambitionis penitus insinuasse contigit, ad quietem municipalem nisi retrogradum atq; identidem restitantem reuertisse. Vnde ioci circulares, conuiualesq; in oppidis excitantur fabulae, cum ij, quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter municipes coepere profiteri. hos cernere est aulae relictae desiderio uultuosos, ut qui tabifico dolore aegrescentes, ad extremam maciem perarescant. Vtinam igitur ij magistratus, qui rebus iam accisis in id tempus protracti sunt, quo pacificatoriae legationis, & pronubae mentio, auspice, ut spero, prouiden-

tia excitata est, (cordi enim id fœdus superis quoq; esse credendum est, qui omnia in unum congruentia tempus apposite temperarunt) utinam inquam ijs magistratibus instinctu quoq; diuino ueniat in mentem, nunc nobis omnia esse prona si ad pristinam concupimus reuolui felicitatem. hoc modo meminerint futuris benefactis præterita errata esse obliteranda, ut uelut in telephio uulnere fabulantur, sic in nostrarum rerum clade eadem manus uulnifica, medicaq; dicatur fuisse. Sic enim per me licebit eis coronam quoq; gramineam sperare, quo nullũ honorificentius præmium esse potest. Est in antiquorũ
» prouerbio serò Phryges sapere. nos igitur ab ijs, ut fertur, oriundi, serò saltem resipiscamus. Sed per deum, superosq; omneis inter cæsa, ut solemus, & porrecta alias res agere, aut nugari desinamus. Quisnam autem nostrum nouit an diuinæ satis misericordiæ litatum sit? at nos rei uoti pariter & damnati existimatione nostra sumus, nec tamen exoluere animos religione in præteritum laboramus, tum hoc gallicum semper fuit, accinctos statim ut discinctos gloriari. Hic me interdum meticulus securum esse non sinit, ut qui sciam ex propugnatoribus oppugnatores extituros. Verũ ne odiosus esse uiar religiõe ominosa, præsertim cũ maioribus auspicijs, ut fama est, et lustratiore exercitu res gesturi posthac simus, ad institutũ cũ spe bona
» iã reuertar. Iuuenalis satyra quarta. —Mulũ sex millibus emit,
» Aequantem sane paribus sestertia libris,
id est, inquit, Merula, pendentem libras sex pro numero sestertiorum, nam mille numos sestertius ualebat. Scribit enim Plinius Asinium Celerem sestertijs octo mulum emisse, quod pretium fuisse octo milliũ numũm Macrobius tradit. Comprobari etiã hoc ab Horatio
» potest, illo in loco. Si quadringentis sex septem, millia desunt,
» Plebs eris.— Erat enim legitimus census equestris quadringentorũ millium. Merula in hoc lapsus, singulos sestertios mille numos esse dixit. Tranquillus in Cæsa. Annuam etiam habitationẽ Romæ usq; ad bina millia numũm. In Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Sestertios quingenos pro quingentis numis posuit. Quo in loco
» Philippus Beroaldus, interdum, inquit, hæc obseruatio apud erudi-
» tos custoditur, ut sestertios genere masculino usurpent significantes mi-
» nutulam summam, Sestertia uero neutro genere pro maioribus sum-
» mis, ut quadringenta sestertia pro quadringentis millibus capiantur,
» quæ summa est census equestris. Sed hæc non semper ad regulam, inquit, sunt exigenda. Antonius uero Sabel. quantum eo in loco addubitauerit, facile intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tran-

quillus

» quillus in augusto, Senatorum censum ampliauit, ac pro octingento-
» rum millium summa duodecies setertium taxauit, suppleuitq; non
» habentibus. Quo loco idem Sabel. sic omnes, inquit, Tranquilliani
» codices, quos uidimus habent. sed minuere id fuisset censum non au
» gere, si ex octingentis millibus numûm ad duodecies sestertium contra
» xisset. Quare aut hæc nostra, aut nulla quod uideã alia quadra-
» re poterit lectio. Erit igitur uera lectio non duodecies sestertium, sed
» duodecies centies sestertium, ut ex parte tertia auctus sit census, quod
» idem ualet, ac si dicas, uoluit Augustus ut singuli senatores qui octin-
» genta possederant sestertia mille & ducenta possiderent. Habuit
» enim sestertium mille numos, hactenus ille. cuius uerba Beroaldus
dissimulans duodecies centies legit, & itidem ut Sabel. interpretatur,
ut sit sestertium pro mille numis. Hæc eius emendatio cuiusmodi sit,
postea uiderimus. nunc ad reliquas authoritates pergamus. Idem
» Tranq. in Cæs. Ludis Decius Laberius eques Ro. mimum suum
» egit. donatusq; quingentis sestertijs, & annulo aureo sessum in qua
» tuordecim ex scena per Orchestrã transijt. quingenta sestertia haud
dubie pro equestri censu posuit, sed qui iam auctus esset. Salustius
» in Catil. ad hoc siquis indicauisset de coniuratione quæ contra rẽp.
» facta erat, præmia decreuerunt seruo centum sestertia & liberta-
tem, libero impunitatem eius rei, et ducenta millia sestertium. ubi in
terpres Laurentius, ut arbitror, Vallen. sestertium duas libras &
» semis significare dixit & nihil præterea addidit. Pli. lib. ix. duo fue
» re maximi uniones per omne æuum. utrunq; possedit Cleopatra Ae
gypti reginarum nouissima, per manus orientis regũ sibi traditos.
Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo si
mul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem
apparatumq; obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ
posset, respondit una se cœna centies sestertium absumpturam. cupie-
bat discere Antonius, sed fieri non posse arbitrabatur. & paulo in-
ferius. at illa absumpturam se ea in cœna taxationem confirmans,
solamq; se centies sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam
iussit. ex præcepto ministri unum tantũ uas posuere ante eam ace-
ti, cuius asperitas uisq; in tabem margaritas resoluit. gerebat auri-
bus tum maxime singulare illud & uere unicum naturæ opus. Itaq;
spectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mer-
sit, ac liquefactum absorbuit. Sic in omnibus exemplaribus legitur.
Iamprimum Pli. his uerbis significat centies sestertium immensam
esse summam, ut quam imperator prodigentissimus Antonius una

*cœna absumi posse non crederet, & quanti unio æstimatus sit toto or-
be nobilissimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquil. in Vitel.
indicebat autem aliud alij prandium eadem die, nec cuiq̃ minus
singuli apparatus quadringentis millibus numûm constiterunt. Sic
enim ibi legitur non quadragenis, ut in Nerone. Quadringenis in
» punctum sestertijs aleam lusit. Pli. eodem libro Lolliam Paulinã,
» quæ fuit Caij principis matrona nec serio quidem, aut solemni cæ-
» rimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium
» cœna uidi smaragdis margaritisq; opertam alterno textu, fulgenti-
» bus toto capite crinibus spiris collo monilibus digitisq;. quæ summa
» quadringenties sestertium colligebat, ipsam confestim paratam nun
» cupationem tabulis probare. nec dona prodigi principis fuerant,
» sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapina-
» rum exitus. hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus
» in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio uene-
» num biberet, ut neptis eius quadringenties sestertio operta spectare-
» tur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupatio-
nem, sed aucupationem lego, hoc censu, Lolliam paratam ex tabu-
lis domesticæ rationis aui sui probare, quo titulo Lollius unumquẽq;
lapillorum unionumq; comparasset. Aucupatio enim lucrum si-
gnificat. In antiquis etiam libris non spiris, sed spira legitur. idest
» crinium conuolutorum orbe. Cicero in prætura urbana. dixi in pri-
» ma actione me planum esse facturum. C. Verrem sestertium qua-
» dringenties contra legem abstulisse. Atrocia autem furta Verris fu
» isse in Sicilia, quam rapinis propémodum exhausit, ex actionibus ip-
sis Verrinis licet planè conijcere. Quorum tamen summam Cicero
non ultra quadringenties taxauit, cum omnia oratorie augeret. quã
ti scilicet Plinius rapinas orientis in M. Lollio æstimatas dixit. quod
omnino dissentaneum est ab eo, quod Tranquillus de cœnis Vitellia-
nis dixit & alea Neronis, si sestertium quadringenties & sestertia
quadringenta idem esse intelligamus ut Tranquilli enarratores uo-
» luerunt. Tranquil. de Claudio loquens anteq̃ ad principatum assu-
» meretur, postremo etiam sestertium octogies pro introitu noui sacer-
» dotij coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut
» cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in uacuum lege
» prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire potest cum eo,
quod Sallustius dicit de centum sestertijs quæ ex præmio indicij ser-
» uo decreta sunt publice, ut ducenta libero. Quid illud? Eiusdem
» Pli. li. xxix. ubi de medicorum stipendijs loquitur. Quintus uero Ster*

» tinius imputauit principibus, q sestertijs quingenis annuis contentus » esset, sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus osten» debat. par et fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. Quingena sestertia annuam mercedem fuisse dicit medicis sub Romanis principibus, & quadringenties sestertium ut immensas rapinas in Lollium criminose extulit. Quid illud Tranq. de testamento Augusti quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in » loco interpretes habuerunt? Legauit, inquit, populo Ro. quadringen» ties, tribubus tricies quinquies sestertium, prætorianis militibus sin» gula millia numûm. Cohortibus urbanis quingenos, legionarijs tre» cenos numos. Ex hoc certe loco admoneri illi debuerunt. quomodo enim populo Ro. satisfacere quadringenta sestertia potuissent, id est tertia pars census senatorij. præsertim cum in singulos legionarios trecenos sestertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc fuisse ex eiusdem authoris lectione nouimus, qui in eodem August. » quodam loco sic inquit. Ex militaribus copijs legiones & auxilia » prouinciatim distribuit, classem Miseni & alteram Rauennæ ad » tutelam superi & inferi maris collocauit. Hunc principem Orosius lib. VI. scribit quatuor & quadraginta legiones habuisse ad tutamen orbis, ip est imperij Romani. Eusebius autem author est censu sub Augusto acto Romanorum capitum, quadragies semel centena millia censa fuisse. Age transeamus ad reliqua, quæ se» quuntur in eodem loco Tranquilli. Reliqua, inquit, legata uariè » dedit, produxitq; quædam ad uicena sestertia. quibus soluendis » annuam diem finijt excusata rei familiaris mediocritate. nec plus » peruenturum, ad hæredes suos, quàm millies & quingenties profes» sus, quamuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex te» testamentis amicorum percepisset. quod penè omne cum duo» bus paternis patrimonijs cæterisq; hæreditatibus in rempu. ab» sumpsisset. O dignum etiam atq; etiam locum, qui planè enar» retur, quod hactenus factum non est. Idem de Nerone. Di» uitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat quàm profu» sionem, sordidos ac deparcos esse, quibus ratio impensarum » constaret. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo ma» gis nomine quàm quod ingentes à Tyberio relictas opes in bre» ui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi mo» dum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octin» genta numûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super sestertium » millies contulit. Quæro quonam modo consentaneum fuit Neronem

principem profusissimum Tiridati Armeniorum regi non plus q̃ mille sestertia dono dedisse, cum manenti diu in urbe octingenta
» diurna pensitaret? Idem de Caligula loquens, Nepotinis sum-
» ptibus omnium prodigorum ingenia superauit, in extructionibus
» prætoriorum atq; uillarum omni ratione posthabita nihil tam effi-
» cere concupiscebat, quàm quod effici posse negaretur. Et paulo in-
» fra. ac, ne singula enumerem, immensas opes totumq; illud Tiberij
» Cæsaris uicies ac septies millies sestertium, non toto uertente anno ab-
sumpsit. Quo autem intelligere possimus immensam quandam pecuniæ congeriem his uerbis significari, addemus id quod idem de Ti-
» berio in uita eius scripsit. Procedente, inquit, demum tempore ad
» rapinas conuertit animum. Galliarum & Hispaniarum, Syriæq;
» & Græciæ principes confiscatos constat, ob tam impudens calumnia
» rum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quàm quod par-
» tem rei familiaris in pecunia haberent. quantæ uero pecuniæ ex ijs confiscationibus exaggerari potuerint, uno patebit exemplo apud eundem in Caligula, qui Tiberij successor fuit. de quo in initio principatus cum optimum principem simularet, ita inquit. Siquibus re-
» gna restituit, adiecit & fructum omnium uectigaliorum & reddi-
» tuum medij temporis, ut Antiocho Comageno sestertium millies con-
» fiscatũ, quæ quanta sit summa mox fortasse constabit. Age uero porrò etiã etiãq; pgamus, & authores alios linguæ latinæ percenseamus, ut & rei difficultas appareat, & huius suscepti laboris necessitas, ac pretium operæ, si diuina tandem benignitate propositi compos euaserim, & huius ærumnæ, ut ita dicam, umbratilis Herculeis. Iam-
» primum Tacitus li. xii. Fixum est ære publico senatusconsultum quo
» libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudi-
» bus cumulabatur. de Pallante liberto Claudij principis loquens. Cu-
» ius immodicas opes intelligimus ex illo satyrici loco saty. prima,
» ego possideo plus Pallante & Licinis. & ex Tranquil. uerbis in
» Claud. Libertorum ante omnes suspexit Narcissum ab epistolis
» & Pallantem à rationibus. quos decreto quoq; senatus non præ-
» mijs modo ingentibus; sed & quæstorijs prætorijsq; ornamen-
» tis ornari libenter passus est. Tantum præterea acquirere & rapere, ut quærente eò quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur. Eius autem senatusconsulti in pallantis gratiam à senatu expressi meminit Pli. iunior ad Montanum scribens his
» uerbis indignabundus. uidebis, deinde indignaberis, si legeris,

» quod nisi legeris non potest credere. est uia Tyburtina, intra primum
» lapidem, proxime adnotaui monumentum Pallantis ita scriptum.
» huic senatus ob fidem, pietatemq; erga patronos ornamenta prætoria decreuit, & sestertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortuna quàm à iudicio proficiscerentur, maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica & inepta quæ interdum in cœnum, in has sordes abijcerentur. Quæ deniq; ille furcifer & recipere ausus est, & recusare. Tranq. rursus in Othone. Nec quicquã prius pro potestate subscripsit quàm quingenties sestertiũ ad peragendam auream domum. De aurea domo Neronis loquens, qui iam sese intere meratesi, et in Galba. ad Neronis medium principatũ in secessu plurimum uixit, ne ad gestandum quidem unquam aliter iter ingressus, quàm ut secum uehiculo proximo decies sestertium in auro efferet. Idem Tacitus libro itidem supradicto. eodem Nerone oratore Bononiensi Coloniæ igni haustæ subuentum centies sestertij largitione. Cicero in Pilippica illa nobili. ubi est septies millies sestertiũ, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis petebatur? Funestæ quidem illius pecuniæ, sed tamen si ijs, quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis posset uendicare. Tu autem sestertium quadringenties, quod idibus martijs debuisti, quomodo ante calend. aprilis debere desijsti? Et rursus. syngrapha sestertij centies per legatos uiros bonos, sed timidos, & imperitos sine sua, sine reliquorum hospitum regis sententia facta in gynæceo. ex syngrapha qd sis acturus meditere censeo. & pro Flacco. uel quod ait Luceius Lucium Flac. sibi dare cupisse, ut fide se abduceret, sestertium uicies, & eum tu accusas auaritiæ, quem dicis uicies uoluisse perdere? Tacitus lib. xiij. de Nerone loquens. Sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertijs quibus Messala paupertatem innoxiã sustentaret. Aureo quoq; Cottæ, & Aetherio Antonio annuam pecuniam statuit princeps, q̃q̃ per luxum habitas opes dissipassent. Quo in loco ne quinquagenis legendum putetur, Tranquillus de eodem, senatorum, inquit, nobilissimo cuiq; & à re familiari destituto annua salaria & quibusdam quingena constituit. & de Vespas. Expleuit censum senatorum. consulares inopes quingenis sestertijs annuis sustentauit. Et rursus in Nerone. Pompeium Paulinum uectigalibus publicis præposuit: cum insectatione priorum principũ, qui grauitate sumptuum iustos redditus anteissent. se annuum sexcẽties sestertium reip. largiri. Et rursus. cladem Lugdunensem qua-

» sa urbi reponerent. & iterum bis & uicies mille sestertium dona-
» tionibus Nero effuderat. ubi non mille, sed millies contra fidē exemplarium lego. Verumenimuero quando quidem immensa ac caliginosa authoritatum sylua restat, apud iuratissimum quenque authorum linguæ latinæ sparsarum, tempus iam uersandi cardinem ipsum obscuritatis esse duco, & illud fortasse præfandi per parodian, pandite nunc helicona deæ. ne si in densiores sensim tenebras insinuemus, nulla, ut sic dicam, face explicationis prælucentem, interim lectores magis in hallucinationem inducere, quam lucem aliquam afferre tenebricosis locis uidear. proinde ut rem obscuram illustrare quoquomodo possim, lucem ab ipso capite rei accersendam habeo. As igitur, qui & assis dicitur, ut antea dictum est, libralis numulus erat. quod nomen inditum est numo iam inde ab eo tempore quo Romanus populus ære graui pro numo utebatur. Pli. lib. xxi. de
» Scipione cognomento Suarione loquens. nec ei fuit in bonis funeris im-
» pensa. asses ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáque parte fe-
» rebatur, flores è prospectu omni sparsit. Tranq. in Augusto. ex nocturno uisu stipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manum asses porrigentibus præbens. Idem numus libella dicitur, per diminutionem à libra, quãquam libella argentea esset, ut author
» est Varro. Cicero in Verrem acti. iij. Ecquis Volcatio si sua sponte
» uenisset, unam libellam dedisset. Libellam pro asse posuit, ex eo dictum quod libra æris ualebat idest asse. cum autem minimam pecuniolam significare uolebãt assem & libellam dicebant. Idem
» pro Roscio comœdo de pena plus petentium loquens, si petie-
» rit sester. liij. hic, nisi planum facit sester. liij. ad libellam sibi debe-
» ri, causam perdit. id est si minimo quidem numo minus debitum
» fuit, ex formula plus petitionis causa cadit. Plautus in pseud. siquidē
» hercle etiam supremi promptas thesauros Iouis, tibi libellam ar-
» genti nunquam credam. Simile illud Cicero. in Verrem acti. iij. Ecquis
» Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? Libella autē argenti ideo dicitur quod numulus erat argenteus, ut prædiximus. Quin & signata statim argentea pecunia constitutum, ut denarius numus libris decem æris ualeret, & sestertius dipondio & semisse qua ratione quaterni sestertij denarium unum æquabant, ut author est Festus. Diu autem populus Romanus æreo numo usus est, cuius rei testis Pli. lib. xxxiii. his uerbis, Argentum signatum est anno urbis quingentesimo octogesimo quinto. Q. fabio consule, quinque annis ante primum punicum bellum, & placuit denarius pro x. li-

» bris, quinarius pro quinq; sestertium pro dipondio ac semisse. Idem.
» populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem
» deuictum usus est. Libralis unde etiam nunc libella dicitur, & di-
» pondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta, et ad-
» huc expensa in rationibus dicuntur, item impendia & pondera, qn
» & militum stipendiorum hoc est stipis ponderandæ pensatores li-
» bripendes dicuntur. qua consuetudine in ijs emptionibus quæ man=
» cupi sunt, etiam nunc libra interponitur. Hactenus Pli. Ego in uer=
bis supradictis ex antiquis exemplaribus duo uerba emendanda
censeo ut pro pondera depēdere legatur, & pro mancupi mancipij.
quid autem sit dare & uendere mancipio, nos primi ut arbitror
docuimus in annotationibus in pandectas editis. Fuit autem hic or-
do rei numariæ, ut primum Romani ære graui idest numo rudi
& informi usi sint, postea ære signato, quod fuit sub sexto demum
rege, deinde argento signato anno urbis. ccccclxxxiiij. authore Pli.
» his uerbis. Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ
» Remeus tradit. signatū est nota pecudū, unde & pecunia appellata,
Maximus census. Cx. millia assium fuit illo rege. et ideo hæc prima
classis. Numum autem & sestertium idem fuisse notius prope erat
quam ut probari deberet, nisi in hoc Merula uir doctus falsus esset
ut supra admonuimus. & Calderinus uir ingeniosus numum apud
» Iuue. satyra sexta denarium esse dixisset. Cic. in Ver. acti. iij.
» facta sponsio est sestertijs quinq; coëgit Scandilius recuperatores
» aut iudicem postulare, & Paulo post. coëgit enim, inquit, Scan=
» dilium quinq; illa millia numum dare ac numerare Apronio.
» & rursus inferius. Cogit Scandilium Apronio ob singularem
» improbitatem, atq; audaciam prædationemq; nefariæ societatis se-
» stertia quinq; millia mercedis nomine ac præmij dare. qnq; sestertia,
quinq; millia sestertiū, et quinq; millia numū pro eodē dixit. Vitru-
uius lib. i. ab senatu populoq; Ro. petijt ut liceret transferre oppidū
constituitq; mœnia, & areas diuisit numoq; sestertio singulis munici-
pibus mancipio dedit, id est sestertijs singulis areas ædificaturis ciui-
bus uendidit, quæ res instar donationis, imaginē uenditionis habet,
quomodo & numo addicere Suetonio in Cæsa. & Valerio lib. iiij.
» M. inquit, Cornuto prætore funus Hircij et Pansæ iussu senatus locā
» te, q tunc libitinā exercebant, tū rerum suarū usum, tum ministeriū
» suū gratuitū polliciti sunt. perseuerantiq; postulatione exciderunt
» ut exequiarū apparatus sestertio numo ipsis præbētibus addicere-
» tur. Ab huiusmodi consuetudine emanauit illud Vlpiani in. l. siquis

» de acquirenda posse . si quis conduxerit, & rogauerit precario uti
» possideret, siquidem numo uno conduxit, nulla dubitatio est quin
» & precarium solum teneat. Col. lib. iiij. uinitor licet sit emptus sex uel potius sestertijs octo millibus, cum ipsum solum septem iugerum totidem millibus numorum partum, uineasq; cum sua dote, idest cum pedamentis & uiminibus binis millibus in singula iugera positas duco, fit tum in assem consumatum precium sestertiorum. xxix. milliũ. Huc accedunt semisses usurarum sestertia tria millia & quadringenti octuaginta numm biennij temporis, quo uelut infantia uinearum cessat à fructu. fit in assem summa sortis. xxxii. miliũ quadringentorum octoginta numorum, quod quasi nomen si ut fœnerator cum debitore, ita rusticus cum uineis fecerit, eius summæ ut in perpetuum prædictam usuram semissum dominus constituat, percipere debet in ãnos singulos mille nõgentos quinquaginta sestertios. Mirũ uideri nõ debebat pro septem iugerum octo iugerũ apud Col. lectitari, nisi et apud Hermolaũ in altera editione itidẽ legeretur ea parte in qua castigationes condidit in librũ decimumquartũ Plinij, ubi hic locus citatur ad comprobationem eorum, quæ de usuris semissibus trientibusq; & centesimis ipse doctissime scripsit, Ita ut primus errorem non modo iurisperitorum, sed et omniũ neotericorum ostenderit. quem locum si ad calculum exigere uoluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium. quonam modo enim ex octo millibus, quod precium serui uinitoris Columella statuit, & altero tanto idest octo iugerum precio, & octies binis millibus (quæ summa pro pedanda uinciendaq; uitæ iugerum octo taxatur) confieri summa undetriginta millium possit? Quod si solum septem iugerum legatur, conueniet ratio. Id enim in promptu est uel in digitos calculum deducenti. Porrò cum in semissibus usuris millenarius quilibet sexagenarium pariat, & quingenarius tricenarium, ex uiginti millibus summa fit usuræ mille ducenti numi, & ex decem millibus sexcenti. ex quibus sexaginta ideo deducuntur, ꝙ sors non triginta, sed undetriginta sit millium. quare semissis usuræ summa erit annua mille septingenti quadraginta numi, quæ in biennio duplicata, tria millia quadringentos octoginta numos sestertios efficit. Sic fit as sortis et usurarum triginta duo millia quadringenti octuaginta numm. Rursus si hanc summam sub semissibus usuris occupatam esse statuas, cum triginta millia ratione prædicta mille octingentos pariant, & duo millia centum & uiginti, id est mille & nongentos uiginti, & si quadringentos octuaginta pro quingentis intelligas, ut ex ijs tri=

ceni numi annui pariantur, fiet summa usurarum. M. nongenti qn quaginta numi, alioqui si scrupulose exigas, quod Columella negle xit, tot numi huic summæ deerunt, quot uiginti in anno pariunt, id est unus & circiter quadrans unius, id quod ideo explicare uo luimus, quia Hermolaus inexplicitum reliquit, contentus admonuis se loci, nec aliquid præterea addidit quàm id quod sequitur. Ex his uerbis, inquit ille, euidentissime colligitur ex usuris semissibus non quinquagenos de centenis, sed senos duntaxat in annum re= dire creditoribus, sicuti quaternos ex trientibus. hoc quoque ut ar= bitror addere debuit cur centesima usura diceretur, siquidem cum hæc ratio centesimæ duodenos numos annuos in singulos centenari os pariat & menstruos singulos, facile patet ideo centesimam dictam quod centesimo mense sortem æquet. usurarũ enim dies olim in sin gulos menses cedere existimabantur, ut hodie moribus huius urbis tertio quoque mense cedunt earum pensitationum dies, quæ pretio legitimo accepto prædijs imponuntur, & mancipio dantur, & citra uitium fœnoris instar habet. dicitur etiam centesima usura, ideo q᷑ centesimus numus in mensem pro fœnore taxatus est. Quod au= tem menstruæ esse censerentur usuræ calendarium uocabulum do= cet, quo iurisconsulti utuntur. proinde cum centesima usura pro asse intelligatur, dimidiata semissis dicitur, & semis rursus dimidiatus, quadrans. Similisq; ratio in trientario fœnore statuitur, quod Anto nius Pius Ro. princeps tanquam minimum exercuisse dicitur, ut pa= trimonio suo plurimos adiuuaret. Vidi homines iurisperitissimos, qui adhuc centesimam usuram cum Accursio intelligerent, nec Her molao assentirentur, & ijs iurisconsultis, qui cum eo sentiunt, calcu= lo, ut arbitror, offensi, quem non facile expediunt homines eius ar= tis ignari. quæ causa fuit ut eum locum explanandum ducerem. ne tamen de hoc posthac dubitetur, locus est apud Pliniũ in epistolis ad Traianum his uerbis rẽ manifestans. pecuniæ publicæ domine pro= uidentia tua & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ uereor ne otiosæ iaceant, nam & prædiorum comparandorũ aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui uelint debe re Reip. præsertim duodenis assibus, quanti à priuatis inueniãtur. Dispice ergo domine nunquid minuendam usuram, ac per hoc ido= neos debitores inuitandos putes. etsi nec sic reperiuntur, distribuen= dam inter Decuriones pecuniam ita ut recte reip. caueant. quod q̃q̃ inuitis & recusantibus, minus acerbum erit leuiore usura constitu ta. Duodenos asses appellat plenam centesimam, eo modo loquendi

quo nunc in ea re utimur, duodecimum denarium uel decimumqn-
tum dicentes. Cicero in prætura urbana obijcit Verri, q pecuniã sibi
attributam ad cœmptionẽ frumenti publici, apud publicanos relictã
unde erat attributa, duabus centesimis fœneratus sit. duas centesimas
Cic. quatuor & uiginti asses in centenarios singulos dixit. Demosthe-
nes orator in ea oratione quã contra Aphobũ unũ ex tutoribus suis
habuit, hoc aptissime docet, ait. n. patrẽ suũ Demosthenem Aphobo,
quẽ tutorẽ sibi dederat, in testamento octoginta minas reliqsse dotis
nomine, ut uxorẽ suã Demosthenis matrẽ, uxorẽ duceret, quas cum
ille accepisset, matrem tamen uxorem non habuit. sic igitur inquit.
» τὴν μέν τοι προῖκα τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε λαβών. μὴ γήμαντος δὲ αὐτοῦ τὴν
» μητέρα τὴν ἐμὴν, ὁ μὲν νόμος κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ᾽ ἐννέα ὀβο-
» λοῖς. ἐγὼ δ᾽ ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι. γίνεται δ᾽ ἄν τις συνθῇ τό τε ἀρ-
» χαῖον καὶ τὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. Verum iste do
» tem huiuscemodi pacto habuit. quare cum matrẽ meã uxorẽ nõ du
» xerit, lege qdem iubẽte debet dotem cũ usuris nouenûm obolûm re
» stituere. sed fac drachmales tm̃ usuras eũ debere, has si cum sorte
» aliqs supputauerit, duodecim annorũ spatio tria large talẽta inue-
» niet. Ego cũ hãc rõnem inirẽ, sic colligebã, octoginta minæ centena
riæ octo millia drachmarũ ualent siue octuagies centenas. Cũ aũt
in centesimis usuris, qlibet centenarius, siue quælibet mina in anno
duodenariũ pariat, si octuagies duodenas drachmas ducerẽ, futu-
ras in summa drachmas nõgentas sexaginta. quæ summa si duode
cies ducatur, fient undecim millia drachmarũ et qngentæ præterea
& uiginti. ex qbus centum et qndecim minæ fiunt, et uiginti drach
mæ supant. qbus si octoginta. i. sortem addas, fiunt nonaginta et qn
decim. ita tria talẽta fiunt & qndecim minæ cum LX minæ talen
tum faciant, ut infra uidebimus. Propter quod Demosthenes exacte
summã colligere nolẽs, large uel prolixe tria talenta dixit pro tri-
bus talẽtis & quadrãte. nouẽ autem obolos pro sesqdrachma posu-
it, qua rõne sesqcentesima usura procederet, quã ipse ut omnino ad-
uersario defensiõis ansam præcideret, ad centesimã retraxit. Vsuræ
sesqcentesimæ taxatæ erant ex lege decem tabularũ in rei uxoriæ
» actione, eodẽ authore in oratione κατὰ Νεαίρας. νόμος κελεύει ἐὰν
» ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ᾽ ἐννέ᾽ ὀβο-
» λοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eũ q uxorẽ repudiarit, dotem restituere.
» alioqui moræ tpe interusuriũ pẽdere sesqdrachmale. Ea aũt actio
σίτου δίκη uocata est à Solone, ut ex eodẽ oratore nouimus. Itidem
» alio loco ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου. καὶ
τὸ ἔργον

» τὸ ἔργον αὐτῶν ὀκτὼ ἐτῶν. ὃ ἐὰν ἐπὶ δραχμῇ τις τιθῇ μόνον, ἄλλας ὁ-
» μοῦ τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει, Has igitur, inquit, triginta minas habet
ab officina, & partum earũ octo annorũ, quẽ siqs drachmali usura
occupatũ esse ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. trigin-
ta minæ quotannis tricies duodenas drachmas pariunt. i. trecentas et
sexaginta, quæ octies ductæ duo millia & octingentas octuaginta
drachmas ualent. Hoc in loco orator numerũ auxit mina una &
qnta parte minæ, supiore aũt exẽplo numerũ diminuit, uel qa exa
cte calculandi tædiũ uitare uolebat, uel ut summas potius rotundas
faceret, utrobiq; tñ clarum est eum drachmalẽ usurá dixisse, quã la
tini centesimam dicunt. Est. n. drachma centesima pars minæ. Sic fit
ut cẽtesima usura æquare sortẽ dicatur, qa centesimo mẽse drachma
in minã euadit. ut. n. Romãi ab assibus usuras, sic græci à drachmis
denominarunt, ut nos à denarijs nostris. Quod autem menstruæ es
sent usuræ, apertius etiam ex oratione Aeschinis contra Cthesiphõ
tem ostendetur. criminose enim obijciens Demostheni ꝙ pro quodã
Atheniensium plebiscito, quod græci psephisma appellant, à tribus
ciuitatibus, in quarum gratiam promulgatum erat, talenta tria da
ri sibi stipulatus esset, cum Oritæ, inquit, bello exhausti id dissolue-
» re non possent, fœnus ei talenti spoponderunt quoad talentum sol-
» uissent. ἀναγκαζόμενοι δ᾽ οἱ ὠρεῖται καὶ οὐκ εὐποροῦντες, ὑπέθεσαν αὐ-
» τῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους. καὶ τόκον ἤνεγκαν δημοσθένει
» τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέ-
» δωσαν. id est coacti autem oritæ cum pecuniæ inopia præmerentur,
» uectigalia publica in talẽti summam ipsi oppignerauere, & fœnus
» Demostheni sceleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas mẽ
» struas in singulas minas, quo ad sortem reddiderunt. Hoc unũ exẽ
plum maius est q̃ ut adminiculo egeat, q̃q̃ & alijs exemplis nõ ca-
» remus Cicero ad atticum li. VI. ei tñ sic nũc soluitur. tricesimo quoq;
» die talenta attica XXXIII. & hoc ex tributis. nec id satis efficitur
» in usuram menstruam. Simile est illud apud Athenæum circa fi-
» nem libri XIII. ex oratione Lysiæ. οὗτος ὦ ἄνδρες δικασταὶ ὀφεί-
» λων ἀργύριον ἐπὶ τρισὶ δραχμαῖς σωσίμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελ-
» θὼν πρὸς ἐμὲ, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐκ τῶν ὄν-
» των ἐκπεσόντα. κατασκευάσομαι δὲ ἔφη τέχνην μυρεψικήν. ἀφορ-
» μῆς δὲ δέομαι. καὶ οἴσω δέ σοι ἐννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. Hic
» est iudices, qui cum uersuram fecisset à Sosimo trapezita ternis
» drachmis, ad me uenit, orans ut se fœnore obrutum, & facul-
» tatibus lapsum ne despicerem. Est mihi, inquit, in animo un-

» guentariam factitare, sed facultas non supperit. Si mihi mutuam pe
» cuniam dederis, nouenos tibi obolos in singulas minas pensitabo. Hæc uerba ita intelligenda esse dico, ut ternas drachmas prius pro tribus centesimis, & nouenos obolos pro sesquicentesima accipiamus. Qui enim querebatur se graui fœnore ad inopiam redactum & ad pignorum distractionem, ab amico postulat ut dimidio leuiore usura pecuniam sibi mutuet. ut cum officinam unguentariam instituerit, liberare se eo quæstu ab ære alieno possit. Singulæ siquidem drachmæ in singulas minas ac singulos menses pensitatæ centesimam unam faciunt, quæ centesimo mense sortem æquat. ita ternæ drachmæ ternas centesimas faciunt Noueni autẽ oboli sesquidrachmam tantum ualent, cũ drahma sex obolos penderet. Fœnoris autẽ nautici exemplũ est apud Demosthe. in oratione quæ πρὸς λακρίτου
» παραγραφὴν dicitur, his uerbis. ἐδάνεισαν ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης
» ἀρτέμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου τριχιλίας δραχμὰς
» ἀθήνηθεν, εἰς μένδην καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον. ἐὰν δὲ βούλωνται τῆς
» ἐπαριστερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἰκο-
» σιπέντε τὰς χιλίας. ἐὰν δὲ μετ᾽ ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ πόντου
» ἐφ᾽ ἱερὸν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Idest, Androcles & Naucrates pecuniam fœnerati sunt Artemoni & Apollodoro phaselitis ad tria millia drachmarũ, hoc est trignta minas. conuenitq; ut Athenis pecuniam Mendan exportarent, indeq; in Bosphoron, aut etiã, si placeret, sinistrorsum nauigare, ad Borysthenen usq;, et rursus Athenas cum mercibus redire. Statutus autem modus fœnoris in millenas drachmas ducentæuicenæquinæ drachmæ. Quod si post arcturum portum exeant è ponto ad sacrum promontorium nauigaturi, trecenæ in millenas. Hoc perinde est ac si diceret in denas minas ternæ minæ uel binæ cum quadrante minæ. quæ ratio longe abest ab illa centesima Accursianorum. Hoc enim conuento fœnus non in mensem statutum intelligo, sed semel in maris commeatum remeatumq;, & in eius negociationis exitum. Hæc autem, quæ rettuli, uerba sunt syngraphæ nauticæ. Ipse Demosthenes in oratione quæ παραγραφὴ πρὸς παραίνετον inscripta est, centum & quinq; minarum totidem drachmas menstruas τὸν γιγνόμενον τόκον esse dicit, hoc est iustam & legitimam usuram. μισθοῦται δὲ οὗτος παρ᾽ ἡμῶν
» τοῦ γιγνομένου τόκου τῷ ἀργυρίῳ, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς
» ἑκάστου. Quibus uerbis circa principium eius orationis positis significat, contractum illum nomine quidem conductionem fuisse, sed re uera mutuum usurarium. Quem contractum nequis im-

probandum

censeret, addidit usuræ loco pensitationem menstruam se stipulatum, quantam scilicet usuram stipulari per leges liceret. Eam autem esse
» in singulas minas drachmas singulas. Idem ἐν τῷ πρὸς νικόστρατον,
» τίθημι οὖν τὴν συνοικίαν ἑκκαίδεκα μνῶν παμβωτάδῃ, ὧν αὐτὸς οὗτος
» προὐξένησεν, ἐπὶ ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου.
» Oppigneraui igitur diuersorium meum in sedecim minas Pambota
» de, qui eam pecuniam repraesentauit, in singulas minas octonis obo
» lis quolibet mense creditori fœnoris nomine constitutis, atq; hæc et
» hoc ipso interprete & proxeneta facta est constitutio. Hæc usura centesimam triente excedit. Vsura autem apud antiquos duplex fuit, terrestris et nautica, Terrestris menstrua erat, nautica iterum duplex fuit, una quæ in alteram tantum nauigationem statuebatur, hæc à græcis heteroplus dicitur, altera ita contrahebatur, ut non aliter deberetur, nec ipsa, nec sors eius, q̃ si nauis cum mercibus sospes domum rediisset. Hanc amphoteroplum dicunt, quasi in commeatum remeatumq; taxatam, de quo locutus est Modestinus in l.
» prima de nautico fœnore. Demosthe. πρὸς φορμίωνα. καὶ οὗτος μὲν
» ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὥστ᾽ ἀπολαβεῖν ἀ-
» θήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. Et hic quidem, inquit, mu-
» tuo dedit duo millia drachmarum pecuniæ utrobiq; traiectitiæ, ut
» Athenis duo millia drachmarum & eo amplius sexcentas recipe ret. His uerbis liquet id, quod supra diximus, usuram nauticam non menstruam fuisse, sed una in omne tempus nauigationis & negotiationis constitutione taxatam. Fuit enim pecunia à Lampide nauclero Phormioni fœnerato mutuata Athenis in Pontum, & à Ponto Athenas. Et hæc ratio maior est sesquiquarta, & iure pandectarum non admissa. Nam legitima usura traiectitiæ pecuniæ non potest duplam centesimam excedere, ut author est Papinianus in l. nihil interest. À græcis ephectos tocos uocatur. i. supersexta usura. Cuius exemplum luculentum est in supradicta Demosthenis oratione. Nouissimum exemplum addemus ex Isæo in oratione περὶ τοῦ ἀγνίου κλήρου. in qua bona cuiusdam defuncti recensens
» & nomina, ita inquit. χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακι-
» σχιλίας. ὧν τὸ ἔργον ἐπ᾽ ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ
» γίνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ. Nomina autem usuraria ad quatuor millia
» drachmarũ. cuius quæstus singulis annis septingentæ uiginti drach-
» mæ fiunt fœnore nouenûm obolorum. Post hæc uerba quis controuersiam referre audeat eorum quæ diximus? Cum enim centesima in singulos millenarios centum & uiginti annuas pariat, se-

quitur ut sesquicentesima centum & octoginta pariat. qui numerus quadruplicatus septingentas & uiginti efficit. Nostra autem ratio hodie in pensitationibus & uectigalibus, quae praedijs imponuntur, bessales usuras referre quodammodo uidetur. sed qui innocentius stipulari uolunt religione obstricti, aut ciuili foenori detrahere aliquid, aut pretio addere solent. Vnciaria usura est cum centenarius singulos parit, ut in. l. Titium de administratione tutorum. Qui autem religione soluti sunt, & hodie Epidecatum probant, nos uectigal decimarium appellare possumus. quod nec boni uiri probant, & in ciuile iam existimatur, ex quo tempore Hermolaus rem usurariam male esse intellectam à iuris enarratoribus docuit. Sestertius igitur & numus idem apud authores significant. quoniam quaterni denarium ualent. Itaque
» Cicero in Verrem acti. IIII. cum ita dixisset, nam cum ex Sici-
» lia legibus frumentum in cellam sumere liceret, idq; frumen-
» tum senatus ita aestimasset quaternis sestertijs tritici modium, bi-
» nis ordei, iste numero ad summam tritici adiecto, tritici modios
» singulos cum aratoribus denarijs trinis aestimauit. haec uerba uelut
» exponens paulopost ita subdidit. uerumenimuero cum esset frumen-
» tum sestertijs binis, aut etiam trinis quibusuis in locis prouinciae, duo
» denos sestertios exegisti & itidem hoc declarat multis alijs in locis
» eiusdem actionis. At uero denarius drachmae pondus habebat dun
» taxat atticae. Pli. lib. XXI Drachma attica (ferè enim attica obser-
» uatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus Plutar in Syl
» la. potitus rerum Sylla cum multos occideret, & libertini generis ho
» mo quendam ex proscriptis occultare conaretur, & proinde è saxo
» praecipitandus esset, obiecit Syllae, quod unà simul in domo uitam egis-
» sent, cum interim ipse quidem pro superiore habitaculo duo millia
» numûm, ille autem pro inferiore tria millia mercedem penderet.
» Itaque inter utriusque fortunam mille numos interfuisse, qui drach
» mas atticas ducentas & quinquaginta ualebant. Idem in Bruto. Te
» stamento cum legasset Caesar ciui cuilibet septuagintaquinq; drach=
» mas, praeterea reliquisset hortos, qui trans tyberim erant, ingens be=
» neuolentia & admirabile desiderium omnes tenuit. de hoc apud
» Tranquil. in Caes. ita legimus. populo hortos circa tyberim publice
» et uiritim trecenos sestertios legauit. si septuagintaquinq; quater mul
» tiplices, trecentos efficies. qua ratione quinque & uiginti drachmae
» centenos sestertios ualent. Idem Plutarch. in Antonio. Caius Caesar
» adolescens haeres à Caesare scriptus ex Apollonia redijt, debebat

Roma=

» Romanorum cuique drachmas quinque & septuaginta ex testa-
» mento patris. Apud Appianum tamen in secundo bellorum ciui-
» lium ita legitur, populo horti trans tyberim præbiti, singulis Ro-
» manorum ciuibus, qui in urbe aderant, quinque & octuaginta
» drachmæ atticæ collatæ. sed errorem esse numeri non dubie affir
mauerim, quippe idem Appianus septuaginta quinque drachmas
pro trecenis numis dixit, ubi de Cæsaris liberalitate loquens, sin-
» gulis, inquit, ex populo minam unam atticam dedit, de quo Tran-
» quillus. trecenos quoque numos quos pollicitus olim erat uiritim di
uisit. quo ex loco probari uidetur minam atticam quinque & se-
ptuaginta drachmarum fuisse, id quod apud Priscianum legitur,
quod tamen postea explicabimus, Sed interim centenariam minam
intelligere oportet. Nunc igitur causam tenemus cur sestertia singu-
la mille numos sestertios significent. nam duæ libræ & selibra
seu, quod idem est, mnæ duæ & hemimnæon ducentas & quin-
quaginta drachmas ualent, quæ si quaternario multiplicentur, mil
le numos efficiunt. quomodo igitur sestertij dicti sunt numi, ꝙ duos
asses & semissem singuli ualerent. i. dipondiū et semissem, Ita sester
tia ex eo dicta sunt, ꝙ duas libras singula & selibrā argenti uale
rent. Ita factum ut quadringenta sestertia et quadringēta millia se
stertiū numorū antiq pro eodē ac sine discrimine significatus dice-
rent. uerum id adnotandū ꝙ libram nunc & minam centenarias
intelligimus, indifferenter utentes, quod pondo etiam identidem ap-
» pellatur Plini libro XXI. mna quam nostri minam uocant, pendet
» drachmas atticas centum. quo in loco Hermolaus mnam, inquit,
» libram, minam, pondo pro eodem nostri dicunt, ut græci μνᾶν
» λίτραν ὁλκήν. quod dictum ut non usquequaque uerum est, Ita
» in re numaria libram & minam pro eodem ferè usurpari de-
prehendimus, uix ut differentiam animaduertere possis quamli-
bet obserues accurate & latinos & græcos. idq; cum ex eo ui-
detur quod de sestertijs diximus, tum uero ex sequentibus magis
comprobabitur. ὁλκὴ autem interdum pondus significat, ut cum
Dioscorides dicit ὁλκὴ τριωβόλου, pondus trium denariorum,
aliquando drachmam, ut apud eundem Dioscordes identidem.
Drachma igitur non modo pondus denarij Romani, sed etiam
numum significat eodem pondere percussum ab Atheniensibus.
quod præter authorum exempla etiam uersus illi significant,
In scrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis signatur pondus Athenis.

ventum iam esse ad locum præcipitem, horrore quodam animi sentio, instantis, & proximi periculi magnitudinem reputantis. hoc est enim caput eius rei, quam agimus, hic cardo totius operis, hæc deniq; alea ancipitis incepti, ut ostendere aggrediamur, uel demonstrare potius quid inter sestertia centum & sestertium centies intersit. transitus omnino & lubricus, & abruptus, ut aut in baratrum quoddam errorum præcipitaturus sim, si in eo quicq̃ titubauerim, aut tenorem inoffensum seruare commentatio hæc nequeat, si inibi uel tantulum à ueritate deflexerim. Cum alioquin ita sit hoc opus coagmentatum, ita in sese tractatus hic coibilis, ut nulla ferè pars conuelli citra cópaginis ipsius labefactationem possit. Ac mihi quidem audendum omnino erat, & eorum exemplo periclitandũ, qui res magni discriminis antea susceperunt, si non etiam ea esset huius libri ratio, ut genium nullum, ut dicitur, habiturus sit, nisi superioris æui scriptorum placita deleuerit. ut si, quod abominor, propositi compos non euaserim, designatoris ridiculi opinionem subiturus sim. Sed quid agas ubi eo iam peruicaciæ uentum est, ut & moderari tibi nequeas, & consulere integrum non sit, cum eorum occursum uitare non possis, quibus hoc facturum te receperis, nisi si tibi publicam interdixeris, id est nisi domesticum tibi consciueris exilium? Agedũ ab stupore animi rursus inferuescamus, & stylum iam hærentem ad reliqua suscitemus. Audeamus deniq;, quãdo eò uentum est, affirmare homines doctissimos, quibus omnia propémodum debemus, toto, ut aiunt, cœlo, idest centuplicato errasse. Iam primum Cicero in

» prætura urbana. Dio quidam fuit Calesinus, qui cum eius filio præ

» tore sacerdote hæreditas à propinquo permagna uenisset, nihil ha

» buit tum neq; negotij, neq; controuersiæ. Verres simulac tetigit pro-

» uinciam, statim Messanam literas dedit Dionem euocauit. calumnia

» tores ex sinu suo apposuit, qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ

» commissam esse dicerent. Hac de re ostendit seipsum cogniturũ. pos-

» sum deinceps totam rem expedire. deinde ad extremum id, quòd

» accidit dicere, Dionem sestertium decies centena millia numerasse, ut

» causam certissimam obtineret. hoc cum dicit Cice. In prætura urb.

» quæ secunda est in Verrem actio. Idem in. III. actione hoc crimen

» repentes ita inquit simul atq; è naui egressus est, dedit operam, ut

» Calesinus ad se Dio continuo ueniret. Hic est Dio iudices nunc bene-

» ficio Quinti Metelli ciuis Ro. factus. de quo multis uiris primarijs te

» stibus, multorumq; tabulis uobis priore actione satisfactum est sester

» tium undecies numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima

quidem

» quidem dubitatio esset, isto cognoscente obtineret. ita sester. undecies.
» Q. Dionem φ hæreditas ei obuenisset, nullamq; aliam ob causam
» perdidisse. Ex horum locorum collatione intelligimus quod decies centena millia sestertium dixerat in secunda actione, hoc in. III. undecies sestertium dixisse. q̃q̃ in illa nõ decies centena sed undecies legendum est, uel utrobiq; decies. Quare decies sestertium non decẽ sestertia significat, sed mille potius, hoc est decies cẽtena millia, summa scilicet centuplicata. quod autem undecies sestertium amplior sit summa q̃ quadringenta sestertia ex eadem oratione liquet. Sequitur enim statim post illud Dionis crimen, & aliud quod his uerbis
» prosequitur. Accipite aliam in minore pecunia non minus impudẽ
» tem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agrigentenses.
» horum pater abhinc duo & uiginti annos mortuus est. In cuius te
» stamento quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri.
» ipsos. XX. annos cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calum=
» niatores in prouincia fuissent, hæreditas ab ijs Veneris nomine pe
» tita non est. causam Verres cognoscit per Volcatium pecunias acce-
» pit fere ad sester. quadringenta millia ab duobus fratribus. Qua-
» dringenta sestertia Cicero minorem pecuniam decies uel undecies
» sestertio appellauit. Quare iam ferè planum factum est decies ses-
» tertium quadraginta partibus plus esse decem millibus sestertium.
» Et rursus statim infra. quæ uis erat Volcatio tanta ut sester. qua-
» dringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio si
» sua sponte uenisset unam libellam dedisset? at ego amplius dico, ses-
» tertium quadringenties accepisse te arguo contra leges. Ex his uerbis liquido apparere potest quadringenties sestertium longe ampliorem summam esse q̃ sestertia quadringenta. cum omnia Verris furta quadringenties sestertium æstimauerit, quæ innumera & incredibilia ab eo recensentur. ab uno. n. homine, uno nomine, uno furto decies centena sestertia accepisse dicit, à tota autem Sicilia triennio & uarijs furtorum expilationum rapinarumq; nominibus quadringenties sestertium, tanquam rem fidem excedentem, abstulisse oratorie uociferatur. tanti. n. æstimari uoluit litem repetundarum Verri ob iurisdictionis furta, ob interuersas pecunias in frumento imperando, in locandis decimis frumenti, & ob expilationes publicas priuatasq; signorum æreorum, & uasorum argenteorum, quæ crimina inusitata esse uidentur & fidem excedentia ijs, qui accusationes illas perlegunt. Quare ipse Cicero primam accusationem ita claudit. dicimus. C. Verrem. cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues

» Ro. atq; in socios, multa in deos hominesq; nefarie fecerit, tum præte
» rea quadringentis sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. sic.n.
legit Asconius Pedianus, q̃q̃ in exemplaribus. CCCC. sestertia le-
» gatur etiam manu scriptis. Quod autem in diuinatione legitur, Sici=
» lia tota si una uoce loqueretur, hoc diceret, quod auri, quod argenti,
» quod ornamentorum in meis urbibus sedibus delubris fuit, quod in
» unaquaq; re beneficio senatus populiq; Ro. iuris habui, id mihi tu
» C Verres eripuisti atq; abstulisti. quo nomine abs te sestertium mil
» lies ex lege repeto. hoc, inquit Asconius, per auxesim dictum est. Ci
cero.n. postea hanc summam ad quadringenties contraxit, ut in mul
» tis locis repetit. Idem Cicero in eundem acti. III. Heraclius est Hie
» ronis filius Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis. & ante
» hunc prætorem uel pecuniosissimus Syracusanorũ. nunc nulla alia
» calamitate nisi istius auaritia atq; iniuria pauperrimus. huic hære
» ditas facile ad sestertium tricies uenit testamento propinqui sui Hera
» clij. plena domus cælati argenti optimi, multæq; stragulæ uestis. præ-
» ciosissimorumq; mancipiorum. erat in sermone magnam Heraclio
» pecuniam uenisse. non solum Heraclium diuitẽ, sed etiam ornatum
» supellectile, argento, ueste, mancipijs futurum. & inferius. posteaq̃,
» inquit, damnatus est absens Heraclius, non solum illius hæreditatis,
» de qua ambigebatur, que erat tricies sestertium, sed omnium bono-
» rum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia, pa
» læstræ Syracusanorũ hoc est Syracusanis possessio traditur. & rur-
» sus inferius. Verum est illud præclarum. Syracusani, qui præfuerãt
» his Heraclij bonis uerbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eo=
» rum negotiorum rationem in senatu. dicebant scyphorum paria cõ-
» plura, hydrias argenteas, pretiosam uestem stragulam, multa man-
» cipia pretiosa Verri data esse. dicebant quantum cuiq; eius iussu nu-
» morum esset datum. gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur.
» repente recitatur uno nomine sestertium CCL. millia iussu prætoris
» data. fit maximus clamor omnium. & paulo post de pecunia illa
» reddita à Verre loquens. Numerantur illa ducenta quinquaginta
» sestertia Syracusanis. Non'ne ex hoc loco patet clarissime ducenta
quinquaginta sestertia hoc est. CCL. millia sestertium numorum
particulam unam esse tricies sestertij? Quippe tricies sestertium si-
gnificat tricies centena millia sestertium numorum. Quomodo &
» illud Suetonij Tranquilli in Augusto, senatorum censum ampliauit,
» ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxa-
» uit, id est duodecies centena millia sestertium. quod cum in omnia

bus exemplaribus legeretur, Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus, emendasse se gloriatur, ut supradictum est, & pro duodecies sestertium, duodecies centies legendum esse contendit, cui etiam astipulatus est Philippus Beroaldus itidem ipse doctus, ac multæ lectionis, ambo nihil in ea re uidentes. Hoc & ex eodē autho
» re alio loco ostendi potest in Othone. Sperauerat, inquit, fore, ut ado-
» ptaretur à Galba, idq; in dies expectabat. Sed post q̄ Pisone prælato
» spe decidit, ad uim conuersus est, instigante super eum dolorem etiam
» magnitudine æris alieni. neq; enim dissimulabat nisi principem se
» stare non posse, nihilq; referre ab hoste in acie, an foro sub credito-
» ribus caderet. ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispen
» satione decies sestertium expresserat, hoc subsidium tanti cœpti fuit,
» ac primo quinq; spiculatoribus commissa est res, deinde decem alijs,
» quos singuli binos produxerant, omnibus dena sestertia repræsenta
» ta, & quinquagena promissa, per hos sollicitati reliqui. Insignis erat ille locus ad animaduertendam differentiam inter dena sestertia & decies sestertium, & tamen ibi quoq; Sabellicus decies sestertium dena sestertia interpretatus est, conniuente Beroaldo. Si.n. quindecim spiculatoribus dena sestertia repræsentata, hoc est singulis decē, iam centum quinquaginta sestertia fiunt, et si quinquagena promissa hoc est singulis quinquaginta, septingenta quinquaginta in summa fiunt quæ simul iuncta nongenta millia sestertium faciunt. At Tranquillus dicit decies sestertium subsidium tanti cœpit fuisse, id est inuasionis imperij Romani. Iam igitur effectum habemus decies sestertium esse nō minus nongentis sestertijs. Martialis in pri. epigram.

» Millia pro puero centum me mango poposcit.
» Risi ego, sed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecum.
» Laudaturq; meam Phœbus in inuidiam.
» Sed sestertiolum donauit mentula Phœbo
» Bis decies, hoc da tu mihi, pluris emā.

Calderinus uir ingeniosus bis decies sestertium. XX. sestertia interpretatur, corrupto sensu epigrāmatis. Cuius dubio procul huiusmodi sensus est, non mirum esse si Phœbus puerum centum sestertijs licitatus esset, quanti Martialis emere non potuerat, quippe qui uicies centena millia sestertiū ex quæstu collegisset, hoc est uicies tantum quāti puerum mercatus erat. alioquin sensus erit absurdissimus. Cicero. XIII. epistol. ad filiū scribēs. Titi Pinnij filio mire erudito studioso & modesto, pecuniā Nicæēses grandē debēt, ad sestertiū octogies, et

» ut audio in primis uolunt ei soluere. ibi interpres epistolarũ, sester-
» tium, inquit, pro sestertiorũ ponitur, & subauditur millia. i. ad octo
» ginta millia sestertium. eleganter aũt in his sermonibus ponũt ora-
» tores & poetæ aduerbia pro nominibus, ut debes decies sestertium,
» quadragies sestertium, & sic in cæteris, & utuntur genitiuo synco-
» pato in nominibus numorũ. dicimus etiam hoc sestertium & hic se
» stertius, hactenus ille. Ego autem octogies sestertium, octogies cente-
na millia sestertium significare affirmo, & grãdem ob id pecuniã
à Cicerone dictam. Hoc etsi ex prædictis satis confirmatum uidetur,
non tñ scrupulo carebit ut uideo, si enim hoc uerum est, dicet aliqs
circunspectus obseruator, quonam modo intelligi illud potest, quod
» apud Tranqllum in Vespasi. legitur. sed & in funere Fauo archi-
» mimus psonam eius ferens, imitansq;, ut est mos, facta ac dicta ui-
» ri, interrogatis palàm procuratoribus quanti funus & pompa con
» staret, ut audiuit sestertiũ centies, exclamauit centũ sibi sestertia da
» rent, ac se uel in tyberim proijceret. hic locus, ut arbitror, Tran-
quilli interpretes fefellit ut idẽ esse putarent sestertiũ centies & se-
stertia centum, quẽ tamen corruptum esse necesse est intelligere ex ijs,
quæ ante demonstrauimus. Vtrobiq; autem sestertiũ centies legendũ
esse argumentis probari nõ leuissimis potest. Nam præterq̃ ꝙ uerita
ti non congruit, ut funus imperatorũ centum sestertijs æstimaretur,
cum Nero imperatorum omniũ flagitiosissimus, q destitutione conter
ritus pugione sese interemerat, furtim raptimq; à libertis sepul-
tus, bis tantidem funeratus sit, de quo idem Tranquillus, funeratus
est, inquit, impensa ducentorum millium, stragulis albis auro inte-
xtis quibus usus calendis Ianuarijs fuerat, reliquias Ecloge et Ale
xandria nutrices cum Acte concubina gentili domitiorum monu-
mento condiderunt. Cũ igitur id simile ueri nõ est ut poeta mimogra
phus Vespasiani funus ut deparci principis ita optimi, centum milli
bus numorum æstimarit cum princeps nequissimus ante eum Nero
ducentis funeratus fuisset, tum uero sapientis poetæ non fuisset, tam li
center illudere fastigio principali, ut ob paruã pecuniam eo usq; com
motum fingeret, ut uel in Tiberim se abijci præoptaret q̃ tantula
pecunia funerari. eodẽ igitur errore apud Tranquil. centum pro cẽ
ties scriptum est librariorũ temporumq; uitio, quomodo apud Cic. in
acti. pri. in Ver. quadringenta pro quadringenties ut supra dixi-
mus, & apud Pli. nõ semel idem error deprehẽditur, ut infra osten
detur. Maioris est illud anxietatis, qđ apud Plutarchũ in Antonio
legitur his uerbis. Antonij munificẽtiæ unum exemplum narrabo.

» cuidam ex amicis dari iusserat millia uigintiquinq;. hoc Romani
» decies sestertium appellant, procuratore autem admirante, & ut
» magnitudinem donationis ostenderet, in conspectu eius pecuniam
» depromente, rogauit Antonius quid hoc esset? illo autem respondēte
» eam esse pecuniā, quam dono dari iussisset, conspicatus hominis im=
» probitatem, equidem, inquit, arbitrabar ampliorē pecuniam decies
» sestertium continere. hoc uero parū est. Itaq; tantūdem superadde,
sic in Plutarcho latino facto legitur et ille locus uno in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de re militari & ab alijs itidem, qui de re numaria scribentes locū eum uere traductum existimauerunt, cuius tamen sensus pugnat cum eo, quod omnes de sestertijs censuerunt, nam cum illi omnes concordi errore decies sestertium decem sestertia significare dixerint, Plutarchus si locus ille non mendosus est, uigintiquinq; significare dixit. Ego cum in eo, quod tuendum suscepi, pertinaciter hæream, possim fortasse si alium exitum rei non inueniam, uel in hanc præcipitem defensionem erumpere, ut dicam Plutarchum hominem græcum in Romanorum consuetudine falli non nihil potuisse. Sed cum ueritatem tueri alia uia possim, temerarium omnino esset & inscitiæ plenum, fu tuli uti umbone & è medio sumpto, authoris tanti eleuata authoritate, præsertim cum eius testimonio ut graui & irrefutabili usurus sim in sequentibus. Proinde eum Plutarchi locum accurate mihi anxieq; uersanti, hoc etiam in mentem uenit, posse me & hoc quoq; eius dicto uti ad confirmandum id quod dixeram, & id, quod mihi obijci potest, in meam rem uertere. Primum igitur hoc dico consentaneum ueritati non esse uigintiquinq; millia numorum magnificam donationem à Plutarcho dictam esse, præsertim eius imperatoris, qui bonam partem imperij Ro. teneret, & in suos usus uerteret, ut infra ostendemus. paruam autem esse eam summam interim saltem ex eo liquebit, ꝗ Martialis puerum Amasium centum millibus emptum esse in eo epigrāmate scribit quod supra rettulimus. Deinde hoc dico hunc errorem ex eo inualuisse, ꝗ hæc uerba, q̄uis mendosa, ueritati tamen magnopere alludunt. quo modo enim sestertius duos & semis asses ualet, & sestertia singula duas libras & selibram ut antea docuimus, sic illud genus tertium sestertij duo millia & quingentos numos ualere posse uidebatur. Quare pulchre ratio quadrare uidebatur, ut decies sestertium uicena quina millia ualeret. Ego autem cum dixerim eius generis sestertium centū millia ualere, quod alij singula millia ualere dixerūt, sed apud Plutar

chum tamen pro binis millibus & quingentis legi, sic enim inquit Sabellicus, Inuenienda ratio est & quidem huic loco consentanea, quæ hunc scrupulum lectori eximere plane possit, ut autem hoc fiat necesse est accedere in singulas sestertij huius unitates nonaginta septem millia & quingentos numos. hoc uero pulchre fiet, si ita apud Plutarchum legamus: cuidam ex amico dari iusserat uigintiquinq; myriadas drachmarum, singulæ myriades dena millia drachmarum, id est denariorum ualent. quæ quinquies & uicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciunt. quæ summa rursus quater ducta, cum quilibet denarius quaternos sestertios ualeat, mille sestertia efficit, id est decies centena millia sestertium. sic à Plutarcho græce scriptum esse ne dubitem (uidere enim mihi eam uitam græce non contigit) facit mos Græcorum & ipsius Plutarchi, ipsáq; rei ueritas, quã consertis manibus retentanti mihi nec mendæ librariorum eripere nec errores interpretationum possunt. argumento erit ille locus eiusdẽ Plutarchi in Galba. δοκεῖ δὲ μηδ' ἂν ἐπὶ τοῖς
» *ἰδίοις μόνον ἑλέσθαι τὸν ὄθωνα κληρονόμον, ἀκόλαστον εἰδὼς καὶ πολυ-*
» *τελῆ, καὶ πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. Videtur*
» *autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio successorem sibi destinasse, ut quem sciret & uitæ incontinentia, luxúq; præditum & insuper ære alieno mersum ad quinq; millia myriadum hoc ut recte interpres quinquagies decies centena millia colligit, sic ego latine & usitate quingenties sestertium uerterem. quod genus loquendi assequi nemo Neotericorum potuit. quæ causa est ut in libris è græco uersis alias prorsus summas legamus quã in libris antiquis latinorum. ut apud Appianum identidem, & apud Orosium uno in loco mox uidebimus. qui cum supra mille annos fuerit, priscum tamen morem non tenuit. eum autem morem Græcorum fuisse, ut non per numerum numorum nec per sestertia, sed per myriadas drachmarum omnes summas pecuniæ memoriæ traderent, dũtaxat de Romanis scribentes, ex dicendis constabit cum eorum authoritatibus utemur. sed & de hoc more loquendi lib. III. uidebimus ex Demosthene. Quanquã autem per ea, quæ hactenus dicta sunt, satis demonstrasse uideri possim quid sestertium decies à sestertijs decẽ differat, et ea, quæ occurrere poterant dubia dissoluisse, iamq;, ut arbitror, lectores, cum ad hunc locum accurata intentione legendo peruenerint, fidem dictis nostris accommodare non dubitaturi sint, ulterioremq; nobis probationem remissuri, quod ad hoc quidem attinet, hanc tamen in me legem ultro ferre planeq; sancire hoc in opere statui, ut nunquã perfunctus pollicitatione uidear, nisi ita oĩa*

perspicua fecero, ut negare omnino quisquam ea quae demonstrauero, citra improbitatem nequeat. ut, hoc autem efficere possim, utar rursus Ciceronis authoritate, qui in actione. III. in Verrem, cum multa Verri furta obiecisset per totam eam orationem, ad extremum uelut summam criminum exaggerans, unius tantum oppidi furta ac paucorum mensium colligere statuit, ut de uniuersis pecunijs per iniuriam ablatis documentum coniecturamq; daret. ait igitur se publicanorum tabulas conquisitas obsignasse, & ad iudicium illud Verris attulisse, ut ex perscriptis sub nomine praetoris nauium commeatibus, constare iudicibus ratio posset earum mercium, quas Verres tunc Siciliae praetor in Italiam deportandas curasset. Eius igitur haec uerba
» sunt circa finem orationis. Cum haec paucorum mensium ratio
» in his libellis sit, facit ut uobis triennij totius ueniat in men-
» tem, sic contendo, ex his paruis libellis apud unum magistrum so-
» cietatis repertis, uos iam coniectura assequi posse cuiusmodi praedo
» iste in illa prouincia fuit, q̃ multas cupiditates, q̃ uarias, q̃ infinitas
» habuerit, quantam pecuniam non solum numeratam, uerum etiam
» in huiuscemodi rebus positam confecerit, quae uobis alio loco planius
» explicabuntur, nunc hoc attendite. his exportationibus quae reci-
» tatae sunt, scribit sestertia. LX. socios perdidisse ex uicesima porto-
» rij Syracusis. Pauculis igitur mensibus ut hi pusilli & contempti li
» belli indicant, furta praetoris quae essent sestertium duodecies ex
uno oppido solo exportata sunt. Nego quemquam esse acutum ac perspicacem lectorem, qui post haec uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo, quod astruimus. Quod ut omnibus etiam crassioris mineruae lectoribus planum fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero societatem publicanorum ex uicesima portorij sexaginta sestertia id est sexaginta nummorum millia, ideo perdidisse, ꝙ Verres immunes merces tanquam praetorias, nec tamen improfessas transportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad sestertium duodecies ex uno oppido abstulisse, certo iam certius habeo sestertium duodecies mille ac ducenta sestertia significare. Si enim sexagenarium uicenario multiplicaueris, mille ac ducenta fient in summa, atqui Cicero furtorum summam à portorio uicesimae probare facile potuit. Si ergo uicesima pars sestertij duodecies sexaginta sestertia esse ab eo dicitur, necessario sestertiũ duodecies mille ac ducẽta sestertia eodẽ authore erit. hoc etiam post Ciceronem Martialis lib. pri. epigrã. docere his uerbis potuit

» Si dederint superi deties mihi millia centum,
» Dicebas nondum Scæuola factus eques,
» Qualiter o' uiuam quàm large quamq; beate?
» Riserunt faciles & tribuere dei.
» In ius o' fallax, atque infitiator eamus,
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis. Sic enim & ipse & alij poëtæ loqui solent sine adiectione sestertij. ut idē ad Calenū,
» Non plenum modo uicies habebas,
» Sed tam prodigus, atque liberalis
» Et tam lautus eras Calene, ut omnes
» Optarent tibi centies amici. Vbique enim sestertium subintelligendum. & in tertio.
» Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
» Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens.
» Collatum est decies, rogo non potes ipse uideri
» Incendisse tuam Tongiliane domum?
Aperte docet decies sestertium maiorem multo pecuniam esse sester tijs ducentis, quo in loco Calderinus, non ducenta sestertia sed ducentos numos ridiculo errore intellexit, sic enim ducenta absolute di cuntur à Martiale, ut à Iuuenale quadrigenta in prima satyra. Sed quinq; tabernæ quadringenta parant, id est censum equestrem. & in quartadecima,
» Sume duos equites. fac tertia quadringenta.
Oratores plerunq; adijciunt sestertium. Rursus Martialis,
» Dederas Apici bis trecenties uentri,
Sed adhuc superat centies tibi laxū. quo in loco Calderinus Apicius, inq̄t, hēbat septingenta millia, sex consumpserat luxu, et cum adhuc centū supessent, ueritus ne nō posset explere gulā ea pecunia, uenenū bibit. centies ille pro centum millibus intellexit, centuplicato scilicet, ut alij oēs, falsus. Martialis enim centies centena millia intelle xit, id est centies sestertium. ortus est enim apud antiquos ille loquēdi modus ex compendio sermonis. Nam cum primum dicerent centies centena millia sestertium numorum, postea usus obtinuit, ut compē diose centies sestertium dicerent. quem loquendi modum nonnulli neoterici non percipientes, centies talentum protulerunt, quasi sestertium rectus, aut accusandi casus sit, & non potius genitiui. poë tæ autem & alij interdum scriptores compendium illud iterū con trahentes, non centies sestertium, sed centies tantum dicunt, ut in exemplis suprascriptis, subintelligi uolentes centena millia sesterti-

um, ut

um, ut in illo Martialis epigrammate in secundo libro.
» Illa diues mortua est Secundilla,
» Centena decies quæ tibi dedit dotis. Decies enim centena millia intelligendum, ut apud Iuuenalem, Et ritu decies centena dabuntur antiquo. quam magnam esse pecuniam ex Horatio in primo sermonum intelligimus,
» Decies centena dedisses
» Huic parco paucis contento, quinq; diebus
» Nil erat in loculis. Asconius quodã in loco. Luscius notus centurio Syllanus, diues è uictoria factus, nã amplius centies possederat. Cæterum ex obseruatione antiquorum didici, nunq̃ infra denarium numerum sic esse eos locutos, ut dicerent septies uel octies uel nouies sestertium, sed intra denarium per millia uel sestertia loqui solitos. Ci
» ce. lib. I. Episto. ad Atticum, Lucio Cincio sestertia nongenta pro si-
» gnis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curaui, & pro Cluentio, Initio
» pmagnam pecuniam poposcit, post ad id puenit, quod confici potuit,
» & sester. sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit.
» Idem. Sedecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpen
» dos fuisse, ad stalenum sexcenta & quadraginta millia numûm esse
» delata. Et ad Rufum scribens in quinto epistol. nam de sestertijs
» nongentis millibus certe ita relatum est, ut tu, siue frater tuus referri
» uoluit. Supra decem per aduerbium & genitiuum antiqui ferè locuti sunt, ut in exẽplis omnibus superius adnotatis. Nõ me latet apud Pli. lib. XXXVI. ad sestertia mille legi, & sestertijs mille ducentis, sed uetusta lectio non astipulatur impressis libris Tranquil. in Cæs.
» Seruiliam Bruti matrem ante alias dilexit, cui & proximo suo con
» sulatu sexagies sestertium Margaritam mercatus est. Sic Plin. libro nono de Lollio. Vt neptis eius quadringenties sestertium operta spectaretur ad lucernas. in quibusdã tamen exemplaribus sestertio le
» gitur. Tranql. in Calig. nota res est Aponio Saturnino inter subsel-
» lia dormitante, monitum præconem ne prætorium uirum crebro ca-
» pitis motu nutantem sibi, præteriret. nec dicendi finem factum quo-
» ad. XIII. gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur. quo tamen in loco non dicendi sed licendi lego contra fidem exemplarium, id est licitandi in auctione. Verum sestertium in superioribus exemplis gignendi casu dicitur ut apud Cic. in Verrem. acti.
» pri. cognoscet ex me populus Ro. quid sit q̃ iudicijs ad senatorium or
» dinem translatis, sublataq; populi Romani in unumquẽq; nostrum
» potestati, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris sestertium

» tricies prætorium hominem honeste non posse damnari. quæ uerba licet notis scripta sint in libris impressis, Asconius tamen ita legit. In quo more loquendi, ut supradixi, aliquid subaudiendum facile intelligimus. ut sit integrum, hominem prætorium damnari minoris tricies centenis millibus sestertium. & quoad XIII. gladiatores nonagies centenis millibus sestertium addicerentur Saturnino dormitanti. sestertium enim per syncopam pro sestertiorum dicitur, ut author est Cice. in oratore perfecto. frequentius tamen per ablatiuum legitur, ut Tacitus libro XVI. cladem Ludunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. Pli.
» ad Caluisium libro III. episto. ut scias quanti uideantur posse emi,
» sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint. Ve
» rum ex hac penuria Colonorum & temporis iniquitate, ut red-
» ditus agrorum sic etiam pretium retro abijt. tricies sestertio pro tri
» cies centenis millibus dixit Pli. Valerius libro nono, de Cnæo Domi
» tio & L. Crasso loquens. quem cum continuo Crassus quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret, atque ut respondit sexagies sestertio, quo ergo eam, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. apud Ciceronem in Philip. II. sestertij in genitiuo legitur. Syngrapha sestertij centies per legatos uiros bonos, sed timidos & imperitos facta
» in gynæceo. sic apud Tacitum libro XII. fixum est ære publico se-
» natusconsul. quo Libertinus sestertij ter millies possessor antiquæ par
» simoniæ laudibus cumulabatur. Idem eodem oratore Bononiensi
» Coloniæ igni haustæ subuentum est centies sestertij largitione. In
» Tranquil. semel omnino legi ubi in Tiber. Sic inquit. publicæ mu-
» nificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies sestertio gra-
» tuito in triennij tempus. Illud apud Tacitum aut mendosum est aut insolens, bis & uicies mille sestertiûm donationibus Nero effuderat, millies enim lego non mille. Liuius poëtarum more absolute dixit
» libro octauo de bello Macedo. in. I. inquit, Scipione malim equidem
» mendum quàm mendacium scriptoris esse in summa auri atque ar
» genti, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æsti-
» matam. eo magis quod tantæ summæ rationem etiam ab ipso re-
» quisitam P. Scipione in senatu tradunt. librumq; rationis eius cum
» L. fratrem afferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus
» compressisse, indignatum quod cum bis millies in ærarium retulis-
» set, quadragies ratio ab se posceretur. ubi tamen non compressisse
» sed concerpsisse lego. sic Cicero in frumentaria. sic per triennium

ad hæc

" ad hanc frumenti emptionem centies & tricies erogatum est. Illud
" Plinij ad Caluisium in quinto episto. An cui de meo sedecies contuli,
" ita lego. an cui de meo sestertium decies contuli, huic CCCC. milli-
" um paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem? qua-
" dringenta enim sestertia tertia pars est duodecies sestertium. et pau
" lo amplior tertia parte decies sestertiûm, idest mille sestertiorum.
Fuit autem cum existimarem omnino ita loquẽdum esse, ut post ad-
uerbium semper genitiuum pluralem subiungeremus, hoc modo qui
supra relatus est, hominem prætorium minoris sestertiûm tricies
damnari non posse, & sexagies sestertiûm margaritam mercatus
est. quoniam sermo integer hoc posceret, in quem contracta oratio
sic resoluitur, sexagies centenis millibus sestertiûm numorum mar-
garitam mercatus est. Quare illum loquendi modum quadragies se
stertio solatus est, & Libertinus sestertij ter millies possessor, iudi-
cabam errore legentium librariorumq́; ignorantia in exemplari
bus inualuisse. Aliter tamen nunc censeo. Cum huiuscemodi locu-
tione etsi contra rationem recepta, tamen libri magnorum autho-
rum scateant. Quale illud Ciceronis in Sallustium simile supradi-
ctis, ne causam diceret sestertio duodecies cum Censore paciscitur.
uel cum Cæsare potius ut in antiquo legimus. Contra tot tantorũq;
scriptorum authoritatem mouere nos non potest Lampridij dictum
" in Heliogabalo. nunquam minus sestertijs centum cœnauit, hoc est ar
" genti libris triginta. aliquando autem tribus millibus sestertijs cœ-
" nauit omnibus supputatis, quæ impendit. Antiqui enim scriptores
non tria millia sestertia, sed tricies sestertium dicebant. Inter clas
sicos autem scriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Capito
linus numerari meruerunt. ausim enim affirmare raro antiquos
ultra mille sestertia scripsisse. ac nescio etiã an rarissime mille dixe
rint, quo nunq̃ aduerbijs usi sunt infra denarium numerum. alioq
ambiget sermo inter singulos millenosq́; numos. qui. n. minus intel-
ligas his Lampridij uerbis Heliogabalum tribus millibus numûm
cœnauisse q̃ ter millies millibus. i. tricies centenis millibus? et. tñ Lã
pridius plus omnino cẽtenis millibus dicere uoluit. i. centenis sesterti
is. alioqn etiã parum latine dicitur tria millia sestertia & tribus
millibus sestertijs, etiã si apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio,
" uel in libris mẽbranaceis. Stalenus sestertia sexcenta quadraginta
" millia deferri ad se domũ iussit & sæpe alibi apud Col. Pli. et ali-
os, quæ mendosa esse facile conijcimus. nam & apud Ciceronẽ post al
terã ab eo loco chartã seqtur. sexcenta et quadraginta numûm mil

» lia ad Stalenum esse delata. sic pro Fonteio. quid uociferabere decē
» millia talenta Gbinio esse promissa? ubi talentûm gignendi casu lego, quomodo legendum esse apud Curtium ex membranaceo codice admonitus sum. hic enim error uolumina passim iam olim occupauit errore librariorum, qui ea uerba numerorum, quae notis scripta erant, uel una aut altera syllaba dimidiata, integra transcripserūt, nec numerandi rationem antiquam, nec latine loquendi tenentes. & alioquin sestertius numus & sestertiū genere neutro caliginem multam legentibus offuderunt. Nam ut pro numo sestertium in recto dictum sit mihi persuadere non possum. etiam si apud Festum Pliniumq; semel legatur. sed ex collatione antiquorum uoluminum suspectum locum Plinij animaduerti. ut autem usq;quaq; priscam elegantiam, multa iam rubigine ignorātiae exesam, ita reddamus interpollem ut ex pristino nitore desiderari nihil possit, unum tantum locum Ciceronis ex praetura urbana citabimus, qui ad hoc ostendendū cum praecedentibus satis erit, in qua oratione de rationibus quaesturae prouincialis relatis a Verre loquens sic inquit, uerba ipsa rationum referens. Accepi uicies ducenta XXXV millia quadringentos XVI numos, dedi stipendio frumento, legatis, proquaestori, cohorti praetoriae sester. Mille sexcenta XXXV mil. quadringentos decem et septem numos, reliqui Arimini sestertiûm sexcenta millia. hoc est rationes referre? Hoc modo aut ego, aut tu Hortensi aut quisq̄ hominū retulit? Quae uerba ex collatione Asconij contra fidem exemplarium emendauimus, & nisi hoc modo legantur, ratio expensi acceptiq; non quadrabit, quam necesse est quadrare si sensum Ciceronis percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis quaestorem pecuniam publicam auertisse criminatur, falsis ac commentitijs rationibus ad aerarium relatis, eas autem commentitias hoc argumento probat, ꝙ acceptorum expensorumq; paginae ad numum quadrarint, ita ut nihil superfuerit reliquamenti, quod fieri uix potuit nisi in confictis rationibus. Cum igitur pagina accepti uicies centena millia & ducenta trigintaquinq; millia & quadringentos decem & septem numos habuisset, Verres sestertia, ut ita dicam, mille & sexcenta XXXV. quadringentos XVII. numos, uarijs nominibus expēsa reip. tulit, & sexcenta sestertia Arimini deposuisse sese ascripsit, ne de residuis pecunijs teneri uideretur. Notandus est ergo loquendi modus antiquorū. accepi uicies & ducenta hoc est bis & uicies sestertiū, quod Cicero uel Verres potius dixisset, nisi minores illas summas addēdas habuisset, id est. XXXV. millia quadringētos numos. Notandum

tandum tamen quod sestertia mille sexcenta dixit, quod ratum est. Caeterum illum Lampridij locum alioqui mendosum esse ex sequentibus apparebit, ut pro triginta libris. CCL. legi debeat, nisi fateri malim Lampridij tempore priscum illum morem loquendi iam obsoletum fuisse, ut & ipsam linguã propè latinam. Interim tamen hoc uelim lectores sibi persuadeant, ita me omnia percepta, probata, cõprehensa, perspicua, indubitata, demonstrata deniq; ac planè non cõtrouersa relicturum, ut posthac referri earum quaestio ex ijs scriptoribus non possit, qui secula sua stilo nobilitarunt. Verum eò iã progressa est commentatio, ut primus hic liber finem accipere commode possit. assis enim partiumq; eius significatus, atq; eorum uerborum usum quàm latissime patentem apud antiquos exposuimus, ita ut nihil addi ad praedicta, ut existimo, possit, quin à nobis in sequentibus expectandum sit. Diximus quid sit sestertius, quid sestertia, quid sestertium cum aduerbijs numeralibus iunctum, usumq; eorum uerborum oratoribus, & poëtis multipliciter usurpatum addidimus, omniáq;, ut opinor, eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumq; emendatis scriptorum authoritatibus, quae in ordinem dicendorum incurrere uidebantur. hac igitur fine librum primum claudemus, ut hoc uelut interspiratu recolligere impetum ad secundum actum non minus argumentosum possimus.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER SECVNDVS.

Restat pars immensi laboris in hoc libro explicanda. etenim prima illa opera quasiq; aerũna exanclata, demũ quod actum erat parum uideri coepit, nisi & altera lucubratio ei haud dubie connexa & uelut è uestigio sequens instauraretur. siquidem existimaui (ut est animus humanus nullo nisi suis numeris omnibus cumulato explebilis) qui à nobis hactenus dicta probassent, haud tamen ipsos ijsdem acquieturos, nisi ut antiqui pecuniae calculi deprehensa uocabula tenerem, sic etiam eorum aestimationem colligerem. Et enim quonam tandẽ pacto commertium iustum, plenumq; cum aetatis priscae monimentis habebimus, si eorum numismatis indicatio exactáq; aestimatio nos fugerit? Perinde atque siqui negotiatores in gentem exteram merces petant, quae quanti ab ea gente indi

centur non percipiant, sed pro suo quisq; captu pretium ijs statuāt. Quare omnino faciendum nobis est in hoc opere, ut nihil posthac memorabile apud quēquam latinorum, aut apud græcos historicos de rerum pretijs, aut de publicis priuatisq; opibus legatur, quin id à nobis ad numum ære nobis æquali æstimetur. ac ne id quidem modo, sed etiam ut atticum argentum Romano permutemus. ac porro etiam commentantes eo usq; pergamus, ut uel corollarium pronūciatæ dicendarum rerum summæ addidisse iudicemur. Quod cum effecerimus (facturum enim omnino me recipio) quid iam causæ erit quin omnes libri græci in latinam linguam, aut latini in uernaculam uersi, hac omnino parte illustrati uideantur? Hoc autem ut assequamur ab integro rursus ordiendam rem habemus. Itaq; ut antea dictum est Seruius rex primus æs signauit. signatum est autem nota pecudum, unde & pecunia appellata, maximus autem census, inquit Plin. centum & decem millia assium illo rege fuit. & ideo hæc prima classis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus millia assium intelligere debemus. Liuius libro. V. ab urbe condita de
» Camilli exilio loquens, absens, inqt, quindecim millibus grauis æris
» damnatur. de hoc loquens Plutarch. in eodem Camillo ita inquit; Il
» le igitur quemadmodum olim Achilles imprecationes aduersus ci-
» ues fouens, absens damnatus est quindecim millibus assium, qui nu
» merus ad argenti rationem colligit mille & quingentas drachmas,
» nam argenteus assis erat, & hic ex decem æreis denarius uocaba-
» tur. Hactenus in Plutarcho latino legitur. ex quo intelligimus denarium fuisse argenteum, & denis assibus ualuisse. assis autem à Plutar. pro æreo numo ponitur. nam Latini assem nunquam argenteum nomisma appellauerunt. Iam igitur habemus ex Plutarchi authoritate centum & decem millia æris, quæ olim prima classis, idest summis census fuit, undecim millia drachmarum ualuisse. & supra probatum est authoritate Plinij drachmam & denarium eodem pōdere fuisse. ita iam constat, centum millia æris quadraginta sestertiûm millia ualere cum quaterni sestertij denos æris asses ualeant. Sic Camillus cum quindecim æris millia dissoluere nequiret, idest sex millia numûm, exilij causa solū uertit. Appellatione autem æris
» assem intelligi constat ex Tranquillo in Augusto. Caium, inqt, & Lu
» cium adoptauit domi per assem & libram emptos à patre Agrip
» pa. Quod Tranquil. assem & libram dixit, lex. XII. tabularum
» per æs & libram dicebat. Quæ uerba in secundo libro institutionum Iustiniani leguntur in titulo de testamentis. Gel. lib. XIIII.

tertium

» tertium, inquit, testamentorum genus fiebat per familiae emancipa-
» tionem, cui aes & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copiose disse-
ruimus in annotationibus in Pandectas editis. As igitur aereus erat
& paruae aestimationis, ut supra demonstrauimus, & ex Catullo
patet illis uersibus,
» Viuamus mea Lesbia atque amemus
» Rumoresq; senum seueriorum
» Omnes unius aestimemus assis. Denarius autem argenteus de-
cem libris aeris idest assibus decem ualebat. Et quinarius quinq; hoc
est denarij dimidium, ut sestertius quinarium dimidiatum ualebat,
hoc est duos asses & semissem. Erat & quadrans, authore Plinio,
nummulus, qui & triuncis uocatus est à tribus uncijs. ut enim sester
tius quarta pars est denarij, ita quadrans quarta pars assis, hoc est
librae aereae, quae cum erat argentea non assis argenteus, sed libel-
la dicebatur, ut supra docuimus. Fuit etiam triens numus tertia pars
assis. Caeterum quem quadrantem Pli. & triuncem appellat, Cice-
» ro teruncium appellauit lib. III. de finibus, his uerbis. Interit enim
» magnitudine maris aegei stilla maris, et in diuitijs Croesi teruncij ac-
» cessio. & ad Atticum lib. V. Spero toto anno imperij nostri terunci
» um sumptus in prouincia nullum fore. Varro, Teruncius, inquit, à
» tribus uncijs dictus, quod sit libellae quarta pars quomodo & qua-
» drans assis. Iam antea ostendimus libram & minam centum drach
marum ac totidem denariorum fuisse. qua ratione patet quadrin-
gentos sestertios in libra fuisse. nunc centum sestertios uno aureo ua
» luisse docebo. Tranquillus in Othone. nullo igitur officij aut ambi-
» tionis in quenquam genere omisso, quoties coena principem acci-
» peret, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutar. in eodē
» χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit, idest aureum singulis distribuens. Ta
» citus de eodem lib. XVII. flagrantibus iam militum animis uelut fa
» ces addiderat Meuius Pudens è proximis Tigillini. is nobilissimum
» quemq; ingenio, aut pecuniae indigum, & in nouas cupiditates praeci-
» pitem, alliciendo, eò paulatim progressus est, ut per speciem conuiuij
» quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti
» uiritim centenos numos diuideret. quam uelut publicam largitio-
» nem Otho secretioribus apud singulos praemijs intendebat. Aure-
um Tranquil. & Plutar. dixerunt quod Tacitus centenos numos di
xit. Ita tamen ut intelligamus Othonem non manu sua (ne in suspi
tionem affectati imperij ueniret apud Galbam.) Sed per Meui-
um Pudentem militibus dedisse. Sed quod aureus centum numus

ualuerit, facile ex sequentibus constabit. Cum hoc dicto pugnat id, quod à Iustiniano principe dicitur in institutione iuris titulo de successione libertorum, his uerbis. Sed nostra constitutio ita causam diffiniuit, ut siquidem libertus uel liberta minores centenarijs sint, id est minus centum aureis habeant substantiam (Sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, ac si pro mille sestertijs unus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione. nos unum aureū centum sestertijs æstimamus, Iustinianus mille. Sed huic obiectioni ita respondeo, æstimationem hoc in loco non iustam, & ut græci appellant argyrognomonicā esse, hoc est à collybo uel numulariorū taberna petitam, sed pro arbitrio legē condentis factam. cui hoc placitum est de centenarijs libertis sancire, quod pridē lex Papia de millenarijs statuerat id quod mihi satis indicare uidetur hæc particula, ac si. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facile, ut opinor, iudicabit Iustinianum legi Papiæ nō in eo tantum derogasse, ꝙ patronus olim liberto etiam liberis intra numerū ternarium extantibus in quadrantem succedebat, sed etiā in eo, ꝙ qui liberti olim centenarij dicebantur à centum sestertijs, nunc centenarij dicuntur à centum aureis, quæ multo minor est summa. Potuit & numerus corrumpi ut mille pro centum legatur errore ex notulis orto, ut infra uidebimus. Leges Papiæ multæ fuerunt, uel una fuit multiplex. Meminit Ci. pro Archia legis Papiæ. Tranquil. in Claud. Tertul. & Lactantius lib. pri. Mouere igitur dictum illud Iustiniani neminem debet contra tot tantorumq; scriptorum authoritates. sestertius enim nunquam æreus fuit. Sed ab initio statim duos asses & semissem ualuit. Assis uero æreus erat. Pli. de Ladano li. XII. Pretia sunt laudatissimo in libras asses. XL. & de Hammoniaco, pretium optimi in libras asses. XL. In antiquissimis tamen utrobiq; asses. XXX. legitur. quando autem non addit nomen numi quisnam intelligendus sit hæsito. Vt de Casia ibidem. pretia nulli diuersiora. optimæ in libras. XL. cæteris. XV. Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrum'ne igitur asses, an sestertios, an denarios intelligamus? Et rursus ibidem de Myrobolano. pretium in libras. X. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Casia emendandus est, qui sic in impressis libris legitur. Frutex & casia est, iuxtaq; cinnami campos nascitur. sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute, quem conteri, atq; in cinnamomo leuari, & exinaniri pretium est. Ego ex antiquorum obseruatione lego, quem contra atq; in cinnamomo labare

& exinaniri pretium est. supra enim de cinnamomo loquens Plin.
» Vilissimum uirgulti, quod radicibus proximum, quoniam ibi mini=
» mum corticis, in quo summa gratia. Illud leuius erratum de Lada-
no supradicto. sunt qui hærbam in cypro, ex qua id fiat Ladam
appellent, etenim illi Ladanum uocant. In eo loco sæpe hæsi, anteq̃
ex antiquis Ledam & ledanum legendum esse deprehendi. Eodē
in libro de Bdellio. pretium syncero in libras decem tantum. In an-
tiquis non tantum, sed terni legitur, fortasse pro sestertij. notum est
enim sestertium duabus uirgulis erectis & semisse scribi solitum, ut
hodie in Verrinis Ciceronis legitur. quod notam ternarij numeri li
brarij esse putauerunt, quantum conijcere possum. Verum asses. XL.
Pli. pro quatuor denarijs dixit. asses enim Pli. æreos numos intelligit
æris grauis libra ualentes. Cornelius nepos de frugalitate Pomponij
» attici loquens. nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ nonnullis leue uisum iri
» putem, Cum imprimis lautus esset eques Ro. & non parum libera=
» liter domum suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non
» amplius q̃ terna millia æris peræque in singulos menses ex epheme
» ride eum expensum sumptui ferre solitum. atq; hoc non auditum
» sed cognitum prædicamus. millia æris dixit ad differentiam milliū
nummum uel sestertiūm. Liuius li. ulti. de. II. bel. punico, de Scipione lo
» quens. Argenti tulit in ærarium pondo centum millia. militibus ex
» præda quadragenos æris diuisit. et li. II. de bel. Macedonico de triū-
» pho Quintij. duceni quinquageni æris in pedites diuisi. & rursus
» li. prædicto bel. punici. legatis in singulos dona ne minus quinum mil
» lium, comitibus eorū mille æris. Mille æris dixit pro centum drach-
mis, idest argenti libra. Sed genus numi dati exprimere uoluit. et li.
» IX. de bel. Maced. senatusconsultum factum est ut singulis centena
» millia æris quæstores urbani ex ærario darent. Hoc in loco qua-
dragena millia sestertiūm intelligendum dico. quod nisi æris addi-
disset, ego centum sestertia intelligerem, q̃q̃ si exempla in mediū affe
ram, uix controuersias expediam. Pli. li. XV. de copia olei loquens.
» Vrbis quidem anno quingentesimo quinto Appio Claudio Cæci ne-
» pote. L. Iunio consulibus olei libræ duodenæ assibus ueniere. et mox
» anno sexcentesimo octogesimo. M. Seruius ædilis curulis olei denas
» libras singulis assibus præstitit popu. Ro. per totum annum. Idem li.
» XVIII. de arborum frugiferarum pretijs loquens. nec minus mi-
» raculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo ad=
» dicto binis millibus nummum, maiore singularū reddituq̃ erat apud
» antiquos prædiorum. Fidem hoc dictum excedet, si uera sunt, quæ

diximus, ut numi appellatione sestertium intelligere oporteat, & sic arboris unius usumfructum credamus in annos singulos duobus millibus sestertium conductum à Propola, ut in eo quæstum faceret, & in eadem urbe denas olei libras, aut etiam duodenas singulis assibus aliquando uenundatas, cum singuli sestertij dipondium & semissem ualuerint. Primum hoc respondeo uilitatem illam olei semel aut iterum contigisse, quã non tam negociationem, aut uenditionem fuisse puto quã largitionem ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicetur. Potest etiam numerus deesse in superiore loco Plinij, cum assibus tantum legatur, non singulis assibus ut in sequenti. Potest etiam uilitas tanta fuisse aliquo anno, eo liquore exuberante, qui ultra annum non seruabatur, id quod Plinius ipse
» his uerbis significat. Vetustas oleo tædium affert non item ut ui-
» no. plurimumq; ætatis annuo est, prouida si libeat intelligere na-
» tura. quippe temulentiæ nascentibus uinis uti necesse non est. quin
» immo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries; oleo noluit
» parci, fecitq; ea necessitate promiscuum & uulgo. Memoria nostra Parisiis uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uasorum quidam donare uel effundere cogerentur, quidam qui grandioribus cuppis condiderunt, anno sequente magno uendiderunt. Quod autem ad mercedem annuam singularum arborum attinet, non tam mirari id conuenit quã id quod ab eodem lib. XV. de persicis duracinis dici
» tur, quod genus ætate Plinij insitione repertum est, ætate, inquit ille,
» præcocia intra. XXX. annos reperta, & primo denarijs singulis
» uenundata. & paulo inferius, pretium, inquit, singulis iam triceni
» num fuere, nullius maiore, quod miremur, Quia non aliud fu-
» gacius. longissima nanq; decerpto bidui mora est, cogitq; se uenun-
» dari. His uerbis planè significat singula persica sestertijs primum quaternis uenundata, postea augescente gratia, ut fit, aliquando pretium ad tricenos numos euasisse, quare non mirum est singulas arbores bina millia numum annuo reditu meruisse, cum septem & sexaginta poma hanc summam conficere potuerint tricenis numis singula uenundata. Causam autem assignans tanti pretij sub-
» dit Pli. undique pomum innocuum expetitur ægris, uel agris ut
» in antiquis legitur. huiusmodi hodie duracina nomen retinent in
» Britannia aremorica. Transeamus ad reliqua. Idem Pli. li. VIII.
» Asinum quadringentis numis emptum. Q. Asio senatori, author est
» M. Varro. Haud scio an omnium pretio animalium uicto, opera
» sine dubio geruli mirifica arando quoq;. Sed mularum maxime

progeneratione, patria etiam spectatur in ijs, arcadibus in Achaia, in Italia reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiam antiquissima. Plinius admiratur asinam reatinam quadringentis numis emptam, tametsi gerulam & aratricem & prolificam, existimatq; hoc pretium maius esse omnium animalium pretio nedum ueterinorum, & pluris tamen Romae persica. XIIII. uenisse eodem authore affirmauimus. Vereor ne haec Plinij salebra huius inuenti nostri cursum hactenus, ut arbitror, in ascensum aut moretur, aut plane interpellet, et si quod sequitur addam, ne commentarij nostri processus haereat. quaestus, inquit, ex ijs opima praedia exuperat. notum est in celtiberia singulas quadragenis millibus numorum emi ad mularum maxime partus. Si numi semper sestertij intelliguntur, quonam modo haec loca duo conuenire possunt? Hic si dixero locum mendosum esse, transultare utique confragosa loca, non aequabili gressu pertransire dicar. Quod tamen quia & alibi necessario mihi faciendum est, hic a lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut si hoc institutum meum hoc in loco haud dubie insigni, approbauero, ualeat in futura quoque, si qua forte authorum interitu destituentur testimonio. Audiamus igitur Varronem ipsum li. III. rerum rust. quē Pli. dicit sui authorem locupletissimum esse censuit, in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium senatorem ita inquit. Quod si ea aedificia uillae non sunt, quae asinum tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum ostendebas, apud te non habent, metuo ne pro uilla emam cstiae in littore Seianas aedes. Apud Plinium quadringentis numis legitur, apud Varronem ipsum quadraginta millibus utrobique corrupte. ut enim numis pro millibus illic legitur, sic quadraginta hic pro quadringentis. tametsi uix intra fidem id stabit cum ad aestimationem millium numorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretium Romae admiratus, mox translatitum in Celtiberia esse tradidit, tum uero ex eodem Var. lib. II. eiusdem operis his uerbis. Qui non habent eum asinum, quem supposuerunt equae, & asinum admissarium habere uolunt, de asinis quenq; amplissimum, & formosissimum q̄ possunt eligunt, quiq; seminio natus sit bono, arcadico, ut antiqui dicebant, ut nos experti sumus reatino, ubi tricenis ac quadringentis millibus admissarij aliquot uenierunt. quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego. quanquam hic rursus

» æstuare necesse est. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore lo-
» quens, primum inquit, ut bonum pares pecus, scire oportet qua ætate quamq; pecudem parare, habereq; expediat. altera pars cognitio formæ. tertia pars est quo seminio quærendum. hoc enim nomine asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia reatini, usque eo ut mea memoria asinus uenierit sestertijs millibus sexaginta, & unæ quadrigæ Romæ constiterint quadringentis millibus. Semel iam testati sumus ubicunque apud antiquos sestertijs & millibus coniunctim dicitur, non sestertijs sed sestertiûm legendum. quare hic sestertiûm non sestertijs lego. Sed locis sic citare necesse est, ut apud authores leguntur. quod in uniuersum dictum esse uelim. Sed quod ad rē pertinet, Varro in persona Scrophæ miratur asinum memoria sua emptum sexaginta millibus, & asinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Plinij necesse est, ita tamen ut lotos quidem pedes ex maculoso loco conflictatione nō multa expedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium asserere, & tricenis quadragenis millibus apud Varronem, ne fidem alioqui abnegare antiquis monimentis cogamur. Atq; eadem opera locum Plinij inibi restituemus. quod enim in omnibus
» impressis libris legitur, nec nisi spatiose incubant, aliâs atterun-
» tur. uaria nāq; somnio uisa concipiunt, ictu pedum crebro, qui nisi p
» inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claudicatem illico affert, id ego ex antiquis exemplaribus lego, nec nisi spatiosa incubitant laxitate, uaria nāq; & cætera. Illa enim duo uerba aliâs atteruntur, temere ab emendatoribus sunt addita. quæ superuacanea esse satis ex eo apparet, q sequitur, claudos illico fieri. Et hic Hermolaus Barbarus gloriabitur se Plinium emendasse. Altera etiam casti-
» gatione repetitum. sed pergamus porrò. Idem Pli. libro. X. Maxime
» tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histrionis
» patina, sexcentis sestertijs taxata. In qua posuit aues cantu ali-
» quo aut sermone uocales, numis sex singulas coëmptas. nulla a-
» lia inductus suauitate, nisi ut in ijs imitationem hominis mande-
» ret, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & uoce meri-
» tos. dignus prorsus filio à quo diximus deuoratas margaritas. Ego antiquissimum exemplar habeo, in quo hoc uerbum numis deletitio loco scriptum erat, ut conijciam non numis sed milli-bus prius scriptum fuisse, omnino enim sic legendum est. centenariam enim patinam Aesopi fuisse intelligimus, idest centenis auibus structam, millibus senis coëmptis, ut in summa sex-

» centa fierent sestertia. de qua idem Plin. XXXV. nam nos, inquit,
» cum unam patinam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auiū
» diceremus sestertijs sexcentis stetisse, non dubito indignatos legentes.
Hæc & huiuscemodi alia incredibilia omnino primore sensu uidebuntur, sed cum omnia in discussionem uenerint, inuicem sibi fidem ut faciant, puincemus. opulentia enim Romana simul & luxuria intelligentur, quæ instar, ut arbitror, habebunt historiæ cuiusdā uariæ & admirandæ. Sic enim rem temperare oportuit, ut non magis in abaculo manus occuparetur, q̄ animus rerum intelligentia interim oblectaretur. Sed iam uideamus de columbis apud eundē Pli. li. X.
» Harum, inquit, amore insaniunt multi, ac super tecta exædificant
» turres ijs. nobilitatemq; singularum & origines narrant uetere iā
» exemplo. Laxius eques Ro. ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringentis singula paria uendicauit, ut M. Varro tradit. licet in omnibus exēplaribus & laxius & uendicauit legatur, tamen & L. Axius & uenditauit lego. cum Varro de pullis earū loquens
» ita dicat. Romæ si sunt formosi, bono colore integri, boni seminis, pa
» ria singula uulgo ueneunt ducenis numis. nec non eximia singulis
» millibus numûm. quas nuper cum mercator tanti emere uellet à
» L. Axio equite Ro. minoris quadringentis denarijs daturum negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria singula columbarum non semel, sed sæpe mille sestertijs numis uendita sunt, aliquando etiam mille & sexcentis, id est quadringentis denarijs, cur non & aues humano sermone uocales sex millibus eadem in urbe uendi potuerunt? quas tamen apud Pli. sex numis emptas legimus, errore eorū seculorum, quæ in rei numariæ uerbis prorsus nihil uiderunt. Huius rei irrefutabile argumentum ex eodem ipso authore referemus, qui libro
» eodem de luscinijs loquens ita inquit. Certant inter se, palamq; ani-
» mosa contentio est. uicta morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficien
» te q̄ cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur acci-
» piunt. Audit discipula intentione magna ac reddit, uicibusq; reti-
» cent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam repre-
» hensio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora q̄ q-
» bus olim armigeri parabantur. Ex his uerbis significatur lusciniarum magna pretia fuisse, cum apud Columellam uinitor seruus octo millibus æstimatus sit, & pluris armiger uenire uinitore solitus sit, ut qui præsidium uitæ domino afferre posset. Quod si id quod sequitur statim apud Plinium emendari à nobis potuisset, memorabile aliquod pretium in medium attulissemus eius lusciniæ albæ

quæ Agrippinæ dono data est. Id quoniam fieri non potuit, inuicem
" eius locum alium eiusdem capitis in principio statim restituemus. No=
" ctuarum genus in Creta insula non est, & etiam siqua inuecta
" sit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia. alia alijs lo=
cis negat tanquam genera frugum fruticum'ue, sic & animalium nõ
nasci, translatitiorumq; inuecta mori. Mirum quidem est illud unius
generis aliti aduersum. quæ'nam est ijs naturæ inuidia. Sic in omni-
bus impressis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput in-
tactum transmittente. Quæ uerba cum mihi corrupta inter legen=
dum uiderentur, tandem aditis antiquis exemplaribus ita restituen=
da duxi, ut post uerbum animalium distinctio fiat uelut sensu finito,
deinde ita inferamus, non nasci, translatitium. inuecta mori, mirũ.
Quid est enim unius generis saluti aduersum? Translatitium hic
pro solito & in multis usitato & cõmuni inter multos ponitur, quod
uerbum maxime Plinianum est. Ita patet in uno uersu Plinij qua-
tuor errata à castigatoribus relicta. De auiculis uocalibus Plin. ali=
" bi. Agrippina coniux Claudij Cæsaris turdum habuit, quod nunq̃
" ante, imitantem sermones hominum. Cum hæc proderem habebant
" & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias græco atq; latino ser=
" mone dociles, præterea meditantes in diem, & assidue noua loquen
" tes longiore etiam contextu. In diem autem non in dies in omnibus
libris legitur, ex quo intelligimus doceri solitas ut diebus diuersis nõ
eadem, sed subinde nouum aliquid loquerentur. Summa igitur præ
dictorum est, mille sestertium & mille nummum, duo millia ac quin
gentos æris ualere. & mille drachmas decẽ millia assium, & qua-
tuor. M. sestertiũm. porrò centum drachmas unam minam argenti
efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At uero libras duas argen
ti & semissem, seu ut ueteres dixerunt duapondo & semissem mil-
le nummũm ualuisse. Hoc etsi satis antea confirmatum est, tamen &
auctarium hoc addemus, ne cuiquam non satisfaciamus in ea re, in
" qua ab omnibus dissentimus. Liuius libro. II. de bel. punico. In per=
" mutandis captiuis cõuenerat inter duces Ro. Pœnumq;, ut quæ pars
" plus reciperet q̃ daret, argenti pondo bina & selibras in militem
" præstaret. de quo conuento Plutar. in Fabio loquens. Conuenerat,
" inquit, inter Ro. Pœnumq; ducem, ex captiuis uirum prouiro com-
" mutare. & qui plureis reciperet q̃ redderet, pro quolibet drachmas
" ducentas & quinquaginta solueret. Plutarchus quinquaginta
drachmas pro semipondio dixit. hic libens omiserim, si possim,
errorem Nicolai Perotti hominis de lingua latina bene meriti. qui

in commentarijs suis de hac re loquens ita inquit. Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen significat pondus duodecim librarum. huiusq; dicti authorem citat Liuium in loco supra dicto, quasi Liuius pondo bina & sex libras non selibras uocabulo composito dixerit, quasiq; in capita statuerint imperatores illi tricenas libras argenti, quod longe abest à uero. q̃q̃ Perottus Homo elegantiarum obseruantissimus uidere illud debuit, Liuium non pondo bina & sex libras dicturum unquam fuisse, sed senas potius libras. Hic nominare eos necesse non habui, qui eius errorem totidem uerbis in suos ipsi commentarios retulerunt. Idem Liuius libro. IX.
" de bello Macedon. de censura Catoniana loquens. In censibus quoq;
" accipiendis tristis & aspera in omneis ordines censura fuit. orna-
" menta, & uestem muliebrem, & uehicula, quae pluris q̃ quindecim
" millium aeris essent in censum referre uiatores iussit. Item mancipia
" minora annis uiginti, quae post proximum lustrum decem millibus
" aeris, aut eo pluris uenissent, ut ea quoq; decies pluris q̃ quanti essent
" aestimarentur. De hac item censura Plutar. in eodem Catone, ut igi-
" tur, inquit, in omneis animaduerteret, coëgit uestis, carpenti, mundi
" muliebris & domesticae supellectilis decuplum amplius in censum
" referri, q̃ earum rerum pretium sineret si mille & quingentas
" drachmas excessisset. His authoritatibus fidem omnino facio centum drachmas mille aeris ualere, & pondo idest libram centum drachmis, & mille aeris par fuisse. at denarium & drachmam eundem fuisse nummum, aut eiusdem certe ponderis & aestimationis authore Plinio demonstratum est. & denarium quaternos ualuisse sestertios. Quare in singula pondo & in singulas libras minasq; quadringentos sestertios intelligere necesse est. Proinde operis instituti partem profligatam habemus. uel materiem potius, ut Plautino uerbo loquar, exasceatam. Quam si coagmentare in instar operis absoluti uolumus, omnia scriptorum dicta accommodare rebus iam explicatis necesse, ita ut in opere tot authoritatibus compactili nullus locus hiulcus, nulla commissura sit conspicua. Quod quanta uigilantia, q̃ acri intentione, quanto labore sit effectum, quanto deniq; literarum amore susceptum (nihil enim maius dicere de me possum,) ex operis ipsius compage apparebit. Ego cum haec proderem, quo magis exacte omnia perpenderem, libellam & ponduscula in conspectu habui, nomismataq; antiqua aurea argenteaq; satis multa, iampridem ut minime in hunc usum parata, sic admiratione uisendae antiquitatis in delitijs habita. eorum

lectissimum quodq; expensare institi diligentia ut arbitror numularioru æmula. Quippe adulterata quædam uisuntur, & ad exẽplar archetyporum fusim cusimq; ita effigiata, ut pro archetypis fallant, cuiusdam, ut aiunt, pigmenti affrictu uetustatem ementientia. Vt igitur ununquodq; certissimam prisci æui notam habere uidebatur charactere uel collybo detrito, uel uetustate fugienti, & æui situ obscuro, ita in libella à me statuebatur. Inter argentea, ut auspicato exordiar, unum erat Ciceronis, una parte integrum. in qua caput galeatum, decora facie plenaq; promissa cæsarie, & erecta è ceruice pendula. pone caput unicum hoc uerbum, Roma, scriptum erat, nihil in ambitu. ex altera parte quæ semesa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur subter quem inscripta hæc duo uerba. M. Tul. supra hæc uerba X litera maiuscula, quam denariũ significare arbitrabar ex Valerio Probo. Alterum fuit Cæsaris dictatoris. in quo caput collecto ac redimito capillo, facie longiore, naso decore prominenti, oblongaq; ceruice. A tergo sub charactere quodã obscuro Cæsaris nomen scriptum erat prænomine nullo. sed dictatoris faciem ex scalptura antiqua noscitare didici, quã Romæ uidi, cuius etiam exemplum scite effictum habebam in gemma. Erat etiam Augusti, ea facie quæ à Suetonio describitur, crispo capillo solutoq;, inscriptine Cæsaris Augusti. à tergo simulachrum uestibuli ædis sacræ ternis altrinsecus his literis, MAR. VLT. uidelicet ob Martis ultoris ædem ab eo extructam. fuit et aliud eiusdem eadem inscriptione iisdemq; liniamentis formæ, similiq; capillo. In quo adnotaui faciem læua mala prominentem contra aliorum nomismatum morem etiam eiusdem principis. ab altera parte erat stella radiis ad marginem usq; nomismatis expassis, crinito uno radio, transuersaria inscriptione diui Iulij. quod intelligimus percussum ab eo fuisse post ludos funebres Cæsari consecratos in honorem stellæ crinitæ, quæ septem diebus apparuit. tertij generis fuit etiã eiusdem, iisdẽ liniamentis, habituq; eodem capitis. nisi q̃ oculus dexter eminebat contra quàm in secundo, à tergo animal erat hircinis cornibus ac uilloso mento, duobus tantum cruribus iisdemq; bisulcis, quibus quasi brachijs orbem amplexabatur. omnino armorum tenus hircus, cætera piscis. cuidam rei incumbens quã agnoscere non potui. inscriptione unius nominis Augusti. Id fuit genus numi, quod Augustus syderis capricorni nota percutere instituit ob geniture suæ honorem, quam ei olim Theogenes mathematicus Apolloniæ existenti uiuo adhuc Iulio Cæsare, prædixerat imperatoriam esse. Quare

cum

cum thema suum idest horoscopi configurationem in uulgari uellet, huiusmodi numum percussit, ut author est Sueto. habebam unum à M. Agrippa ob cõsulatum percussum, facie nec Iulij nec Augusti, hac inscriptione Cæsar diui Iulij. F. altera pars pura erat, in qua media hæc uerba scripta. M. Agrippa Cos. desig. unum insigne notaui Augusti & Antonij in triũuiratu reip. constituendæ. ex altera parte Augusti facies male expressa, hoc lemmate. Cæsar imp IIIVIR. R. P. C. in auersa parte facies. M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho describitur, & ex Cicerone intelligitur in secunda Antoniana, crispo solutoq; capillo. ea ceruicis crassitudine, ex qua illam firmitatem corporis conijcere posses, quam ei Cicero in ea oratione obijcit, hoc lemmate. Mar. Antonius. IIIVIR. R. P. C. reliqua legere non potui, nec coniectura assequi, quæ notis significabantur. Cæterum scite expressa facies, & pulchrioribus literis circunscripta q̃ ea pars, quæ Augusto dicata erat. Verum, ut quod nunc agitur agamus, cum horum aliorumq; numorum pondus ad libellam exigerem, id esse uerum deprehendi quod authore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano comprobatur, drachmam scilicet atticam denarij Romani pondus habere. Quod ut docere possim rem ad pondera nostra examinabo, sed ita ut à nemine non intelligar. libram nostrates duplicem habent. Zygostatica libra est, quæ regia dicitur, qua negociatores & pigmentarij aromatarijq; utuntur, omnesq; omnino, q̃ appensas merces uenditant. Hæc senum denum unciarum est. eius semissem monetarij & aurifices & uascularij libram sibi fecerunt, marcam eam uocantes. Hac libra nunc utemur ad id docendum q̃d suscepimus. Libram igitur Romani in. XII. uncias distribuebant, & unciam in octo drachmas. Huius libræ bessem, selibram nostram regiam esse dico, cuius modus à Zygostate publico statuitur Parisijs. Huius muneris fit mentio in. l. altera de ponderatoribus lib. X. Codicis. hoc besse nunc utemur pro libra quam marcam uocitamus. eamq; in uncias octonas distribuemus, unciamq; rursus in totidem drachmas, & drachmas singulas in terna scrupula, ita ut hemidrachmium sesqui scrupulum ualeat. Primum hoc dico drachmam Romanam & atticam à nostris uocitari grossum, & scrupulum denarium, & semigrossum esse nobis semdrachmam atticam, quã drachmam nostri sterlinos duos & dimidiatum dictitant. qua ratione pondus nostrum facile congruet cum antiquo, hoc modo teneamus libram nostram cum latina libra comparatam subsesquiplã proportionem habere, quam habet bes ad assem. quippe cum libra

nostra (de octonaria semper loquor, quam marcam uocitari diximus) quatuor & sexaginta grossos capiat idest octies octo, si trientem addideris bessi, idest duos & triginta grossos, seu quaternas uncias, libram utique efficies plenam antiquam, sex & nonaginta drachmis constantem, ut antea dictum est. qui numerus exit ex unciarum numero per drachmarum numerum multiplicato, hoc ē ex duodenario in octonarium ducto. Hæc est exacta libræ ratio, cui tamen semunciam addere nos oportet, cum libra in ratione numaria cum mina græca exequata sit, & plane sit centenaria. Erit ergo libra latina non modo sesquialtera nostræ libræ idest sesqlibra nostra, sed etiam præterea quatuor drachmas habuisse intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis est enim ad facilem huius rei explicationem ꝙ grossus noster cum drachma attica conuenit, et denarius cum scrupulo. grosso autem uocabulo utar non uerecunde, cum latinum uerbum sit, licet alio significatu antiquis usurpatum. Non me latet apud Plinium aliud de numero denariorum in libra lectitari, sed illud mox uiderimus. nullam enim omnino aut præuaricationis suspitionem aut conniuentiæ lectori relinquemus. omnia in disqsitionem uocabuntur, cum omnia dissoluere possimus uel Herculis nodo perplexa, sustineant tantū lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus in singulas libras centenas drachmas statuendas esse, alioqui singula sestertia contra omnium scriptorum authoritatem denarijs denis deficerentur, & singula millia quadragenis sestertijs numis, cum Luce clarius ostensum sit quaternos sestertios in singulis denarijs drachmisq; atticis fuisse. Verum enimuero cum nomismata prædicta cum alijs permultis exquisita libra pensitarem, deprehendi tullianum illud & illud Augusti Capricorno signatum aliaq; nonnulla, ita pendere drachmam idest grossum nostrum, ut lanx ex æquilibrio facile cū numismate uergeret, contra autem duo illa, quorum alterum Cæsaris dictatoris, & alterum Augusti stellatum erat, tam maligne grossum pendere quàm illa priora prolixe, ut tantundem illis percussorum auaritia decessisse diceres, quantum illis accessisse benignitate seculorum. Triumuirale æquilibrium faciebat, quasi seueris magis q̃ benignis authoribus. In Marci AGRIPPAE numo bilanx raptim sidebat à ponduſculo, quæ in iusto numismate etiam surrigi debet. In eo quarta & uicesima pars, ut minimum, non detrita sed detracta uidebatur, in alijs itidem permultis par ferè decessio, ut in eo Augusti, qui à postica facie hanc inscriptionem habet, ob ciueis

seruatos,

seruatos, quam ambit corona graminea, sed tamen ut quiuis facile iudicaret drachmae pondere institutas eorum formas fuisse, eaq; ipsa tantidem oblocabilia. habebam & recentiorum temporum, ut Maximini imperatoris & aliorum principum, in quis & matris Alexandri hoc lemmate. Iulia Mamea Aug. literis iam à Romanis degenerantibus ac semibarbaris. Caeterum argento & pondere praedictis deteriora. Haec sufficere arbitratus sum ad examinationem ponderis, quod non in meis tantum, sed etiam ni alienis numis exegi, quae plurima & omnium prope consulum, atq; principum uidi. Confectum igitur iam habemus libram Romanam centum grossos nostros habuisse. Quare si huius temporis aestimationem sequi uolumus, in singula pondo Romana decem & septem francicos tres solidos turoneos & nouem denariolos statuere necesse est. aestimationem nunc legitimam sequor & edictalem, non negociatoriam & uulgarem. edicto enim principali libra argenti undecim francicis aestimata est, licet passim duodecim iam ueneat. Cum enim, ut diximus, libra antiqua sesquiliplex fuerit nostrae, & praeterea semunciam habeat, pro. XII. uncijs sedecim francicos & decem solidos numerabimus. pro semuncia. XIII. solidos & nouem denarios. Ita fit ut mille numi, idest singula sestertia, aestimari à nobis duobus & quadraginta francicis undeuiginti solidis & quatuor denarijs debeant, uel (ut summa rotundetur, & minutiarum taedio liberemur) tribus & quadraginta francicis, hi ducatos duos & uiginti, & triginta quinque solidos turoneos faciunt. Quibus si duos solidos & semissem addas, fient ducati tres & uiginti. ducatos legitima aestimatione accipio, ut. XXX. solidis parisinis ualeant. i. solidis turoneis triginta septem et semisse. Hactenus igitur legitimã iustamq; aestimationem in singula millia nomũm habemus, nisi ꝙ octo denariolos addidimus. i. bessem solidi. huic summae ad uulgarẽ aestimationem argenti paulominus quatuor frãcici desunt, nam cum argenti libra octonaria uulgo duodenis frãcicis ꝑmutetur ꝑꝑ argenti inopiã & nomismatis ieiunitatem, in singulas uncias ad legitimum pretium bini solidi & semis accedunt, quas uncias in sestertijs singulis tricenas singulas esse ostendimus, atq; eo amplius quadrantem unciae. hi solidi paulo plus duobus ducatis ualent aestimatione ante dicta. qua rõne fit ut in singula sestertia si extendere pretium uelis uulgari iudicio qnq; & uiginti ducatos statuere, aut certe totidem nostros solatos aureos possis. Ego tñ ad legitimam aestimationem nihil adderem, si commodũ aliquẽ numerũ in eo nactus essem, quo ueluti radice uti ad maiorũ sum

marum cumulationem possem, id quoniam fieri nequit, quindecim tantum solidos adijciam, ut mille numûm quinq; & uiginti aureis coronatis æstimetur id est quadraginta tribus franciscis & dodrante, ita ut coronatum quinq; & triginta solidis esse intelligamus, quanti scilicet locabatur ubere re numaria, solidos autem semper appello, qui duodenarij nunc dicuntur, in Italia non ignoti. Proinde tandē accedamus ad exempla, quasiq; pedem cum rerum explicatione conferamus, & primum illud uideamus tranquilli in Aug. quod corruptum esse non emendatum ab enarratoribus diximus, senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertiûm taxauit. Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, Tametsi hoc tempore ea uerba intelligi non posse existimauit. Nos duodecies sestertium docuimus significare duodecies centena millia sestertiûm numûm, & in singula millia quinq; & uiginti coronatos taxandos constituimus. si igitur mille ac ducentos quinquies et uicies numeraueris, tringinta millia coronatorum censum senatorium fuisse comperies, te ex Tranquillo hoc noueris, Augustum censum senatorum ex uiginti millibus ad triginta millia auxisse. Quo autem expeditius lector rationem eorum, quæ dicenda sunt ineat, hoc tenere oportet, centum sestertia duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc est centies uicenos quinos. ut autem ad hunc locū ægre & suspiciose euasimus, ita ab hoc loco iam p prona eademq; amœna aliquádiu euagari licebit. Idem Tranquil. in Cæs. Ludis Decius Laberius eques Ro. mimum suum egit, donatusq; quingentis sestertijs & annulo, sessum in quatuordecim ex scæna per orchestrā transijt. Laberius poëta donatus est censu equestri, idest coronatorum nostrorum. XII. millibus & quingentis. sic enim loqui mihi per anticipationem permittam quasi iam tunc aurei nostri fuerint, quo expeditius hoc munere defungar. Macrobius li. secundo Satur. Laberium asperæ libertatis equitem Ro. Cæsar quingentis millibus inuitauit, ut prodiret in scænam, & ipse ageret mimos, quos scriptitabat, sed potestas non solum si inuitet sed etiamsi supplicet cogit, unde se Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus. necessitas cuius cursus transuersi impetum uoluerunt multi effugere, pauci potuerunt. & reliqua, Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas locauerant, prouocauit ut singuli secum posita inuicem materia pro tempore contenderent, nec ullo recusante superauit omneis, in queis & Laberium, unde Cæsar arridens hoc modo pronunciauit, fauente

uente tibi me uictus es laberi a Syro, statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Simile est apud eundem Tranquillus in Tiberio. Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in aui Drusi dedit diuersis temporibus ac locis, primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiarijs quoq; quibusdam reuocatis authoramento centum millium. Non mirũ Cæsarem mimographo pœtæ duodecim millia & quingentos aureos nostros dedisse, si Tiberius gladiatoribus, qui iam immunitatem & missionem gladiaturæ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingentos dedit in singulos, ut iterum depugnarent spectante populo. De censu equestri Plin. li. XXXIII. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, annulorumq; authoritati forma constituta est, & paulo inferius, hac de causa constitutum ne cui ius annuli esset, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno sestertia quadringenta census fuissent, et lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus sedendi. Ex hoc dicto Tranquilli patet censum equestrem a quingentis sestertijs ad quadringenta cõtractum id est ad pristinam formam reductum. Recenseamus exẽ-
» pla, cladem Lugdunensem, inquit Tacitus, quadragies sestertio so-
» latus est princeps, ut amissa urbi reponerent. ego quadragies sester-
» tiûm ære nostro centum millia aureorum fuisse dico, quam pecuniã Nero ad reparandum Lugdunum oppidum contulit, & apud Pli. Aesopi tragici histrionis patina sexcentis sestertijs taxata est, idest quindecim millibus coronatorum quo in loco ne incredibile sit. quod supra diximus, aues centum canoras, aut hominis sermone uocales senis millibus singulas emptas, fidem faciet Macrobius qui lib. pri.
» Satur. de liberalitate Augusti loquens, Sublimis, inquit, actiaca uicto
» ria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem
» instituerat hoc dicere, aue Cæsar uictor imperator, miratus Cæsar
» officiosam auẽ. XX. millibus numũm emit. socius opificis, ad quẽ nihil
» ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæsari habere illum &
» alium coruum, quem ut afferre cogeret, rogauit, allatus uerba quæ
» didicerat expressit, aue Victor imperator Antoni, nihil exasperatus,
» satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Coruum ergo loquacem Augustus uiginti sestertijs emit, idest quingentis aureis nostris & Cleopatra Aegypti reginarum nouissima lautitiam epularum Antonij omnemq; eius apparatum obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posse, respondit una se cœna centies sestertiûm absumpturam. Cupiebat discere Antonius

sed fieri posse nō arbitrabatur. centies sestertiūm æstimatione prædicta ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum ualet, & quadringenties sestertiūm, decies centena millia aureorum, quanti idem Pli. æstimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua supra diximus, & Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam uero multa dicturi sumus fidem propémodum excedentia, lectores præmonitos uelim, ne Romanas priscasq; diuitias, huius temporis opulentia publica priuataq; metiantur. Vrbem enim Romã totius propé orbis spolijs locupletem fuisse, historica fide planum fieri potest ijs, qui latinos, græcosq; scriptores rerum gestarum lectitarint. non modo enim duces imperatoresq; Romani ui aperta & bellica in hostico, sed etiam proconsules prouinciarumq; præsides in pacato furtis rapinisq; & expilationibus qua sacrũ, qua prophanum grassabantur. inde illud Satyrographi poetæ.

» Inde Dolobella est, atque inde Antonius, inde
» Sacrilegus Verres, referebant nauibus altis
» Occulta spolia & plureis de pace triumphos.

Equidem, quod ad me attinet, cum hæc, quæ in hoc opusculum congessi animo reputarem, ea mihi species urbis Romæ animo obuersabatur, quasi arcem quandam expilatorum orbis uiderem, & ueluti commune gentium omnium cimeliarchium, ut uerbo Iustiniani principis utar, idest sanctius conditorium rerum toto orbe eximiarũ.

» *Vidimus iam de Lollio uerba hæc Plinij, nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes prouinciarum scilicet spolijs partæ. hic est rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cæsare Augusti filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringenties sestertium operta spectaretur ad lucernas. hactenus ille.* *Quantam igitur summam rapinarum Lollij fuisse existimamus, cum decies centenis millibus aureorum æstimarentur gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre cui Cicero quadringenties sestertium litem æstimandam esse contendit. Ingentia autem commoda Romanorum magistratuum etiam urbana fuisse, ex hoc conijcere licet, quod moris fuit ut finito magistratu ludos ederent magnificos, & uenationes ac munera darent, idest gladiatorum multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnatura, quam ueluti mercedem populus & pretium accipiebat collatorum suffragio suo magistratuum. quem morem commemorans Cicero in secundo officiorum ita inquit, quãquam intelligo in nostra ciuitate inueterasse iam*

bonis

» bonis temporibus, ut splendor ædilitatū ab optimis uiris postuletur.
» Itaque & publius Crassus tum cognomine diues tum copijs, fun-
» ctus est ædilitio maximo munere. & paulum infra, hunc est Scau=
» rus imitatus. magnificentissima uero nostri Pompeij munera secun-
» do consulatu. in quibus omnibus quid mihi placeat uides, uitanda ta
» men est suspitio auaritiæ. nam Mamerco homini ditissimo præter-
» missio ædilitatis consulatus repulsam attulit. Quare etsi postulatur
» à populo, bonis uiris si non desiderantibus, attamen approbantibus,
» faciendum est, modo pro facultatibus, ut nos ipsi fecimus. Etsi aliquan
» do res aliqua maior atque utilior populari largitione acquiritur,
» ut Horesti nuper prandia in semitis nomine decimæ magno deco-
» ri fuerunt. Ne. M. quidem Seio id uitio datum est, quod in caritate
» annonæ asse modium populo dedit. Magna enim se & inuetera-
» ta inuidia, nec turpi iactura, quando erat ædilis, nec maxima libe
» rauit. Pli. lib. VIII. de hoc loquens, leonum simul plurium pugnam
» Romæ princeps dedit. Q. Scæuola. P. filius in curuli ædilitate.
» centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea di=
» ctator fuit, in prætura. Post eum Pompeius magnus in circo. DC. ac
» in ijs iubatorum. CCCXV. Cæsar dictator quadringentos. quãquam
in antiquis libris uerbum DC non legitur. ex quorum obseruatione
locus ille mendosus esse uidetur. Idem de uarijs idest pantheris lo-
» quens, senatusconsultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam
» aduehere. contra hæc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus pl.
» permisitq; Circēsium gratia importare. primus autem Scaurus ædi
» litate sua uarias. CL. uniuersas misit. deinde Pompeius Magnus qua
» dringentas decem. diuus Augustus quadringentas uiginti. ibidē emē
» dandum unum uerbum censeo quãquam refragante antiquorum
exemplarium fide. ferunt, inquit Pli. colore earum mire solicitari
quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. quamobrem occul
tato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Hoc Plinij dictum cū
ex Aristotele trāslatitium esse liqueat, nimirum ex eo emendari de-
» bet. Is enim lib. nono de historia animalium. λέγουσι δὲ καὶ κατανε-
» νοηκέναι τὴν πάρδαλιν, ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύ-
» πτουσαν ἑαυτὴν θηρεύειν, προσιέναι γὰρ ἐγγὺς καὶ λαμβάνειν. οὕτω καὶ τὰς
» ἐλάφους. Aiunt autem, inquit, pantheram intelligentem quod odore sui
» animantes gaudeant, occultare sese & ita eas captare, quippe accedē
» tes propius rapere, in quibus & ceruam. Odore igitur non colore
apud Plinium legendum. quod ne à quoq; refelli possit, uel Plinio
ipso iudice uincam. qui libro. XXI. de odoramentis loquēs, animaliū,

» inquit, nullum odoratum, nisi de pantheris quicquā dictum est, si cre
» dimus. Idem Plinius. Annalibus notatum est. M. Pisone. M. Messala
» consulibus domitium Aenobarbum ædilem curulem ursos Numi=
» dicos centum, & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Idē
» lib. xxxiiij. In. M. Scauri ædilitate tria millia signorum in scena tā-
» tum fuere temporario theatro. Et rursus lib. XXXVI. ccclx. colū-
» nas. M. Scauri ædilitate ad scenam temporarij theatri, & uix uno
» mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legum. et rursus alibi.
» Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquā
» fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerum etiam
» æternitatis destinatione. Quibus uerbis significat Scaurum in ædili-
tate sua ad populi oblectationem scenam temporariam & statim ludis factis diruendam, fecisse, sed quæ uinceret magnificentia clarissimum opus omnium, quæ unquā facta sunt etiam eó animo, ut perpetua essent. Vitruuius in præfatione decimi libri ludorum & munerū huiuscemodi meminit q̃ priuato sumptu fiebant. q̃ etiam eorum summa industria et machinatione apparandorū, prætoribus ædilibusq; necessitatē iniungit. Quanti autē stetisse Marco Seio liberalitatē putamus q̃ in caritate annonæ modiū frumenti asse populo uenditauit? quod Cicero dixit in loco supradicto. asses deni in denario fuerūt, et sestertij quaterni. Hic æstimatione á nobis instituta, tribus duodenarijs & semisse ualuisse deprehenditur, cū libra decē aureis æstimetur. qua ratiōe sestertius numus decē denariolis et semisse idest obolo nostro ualet. sic asses singuli quaternis denariolis æstimabuntur. quanti autem frumentum esset Romæ ex Cicerone conijcere pos=
» sumus, qui in frumentaria actione ita inquit. Frumentum emere in
» Sicilia debuit Verres ex senatusconsulto, & ex lege Terentia &
» & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, unum cæte-
» rarum decimarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter
» esset distributum. illius decumani tantū quantum ex primis decumis
» fuisset, tritici modiū DCCC. millia. pretiū autē constitutum decuma-
» no in modios singulos sestertijs ternis, duodetricies. imperato sester=
» tijs quaternis. Ita ut frumentum imperatum, sestertium duodecies in
» annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret, in al=
» teras decimas fermè ad nonages. Sic per triennium ad hanc fru-
» menti emptionem siciliensem propè centies & tricies erogatum est,
» hanc pecuniam tantam tibi ex ærario inopi atq; exhausto, datam
» ad frumentum, datam ut siculis aratoribus, quibus tanta onera
» respu. imponeret, solueretur, abs te laceratum sic esse dico, ut possim

illud

" illud probare si uelim, omnem hanc pecuniam domum tuam reuer
" tisse. Hunc locum Ciceronis qui longe aliter in exemplaribus legitur, sic emendandum esse censui, quoad emendatiora reperiantur exemplaria, & eius hunc sensum esse, ut intelligamus triplicem frumentationem siciliensem fuisse. Primam uectigalem quae decumana erat. alteram itidem decumanam non etiam gratuitam, sed ut aratores siculi alteram decumam darent, ternis sestertijs in modios taxatam. has duas certas statiq; numeri frumenti fuisse, idest octingenum millium modium in singulas. tertiam non decumanam sed incertam & pro necessitate reip. indici solitam aequaliter ciuitatibus. propterea igitur decumani nomine Cicero quotannis duodetricies sestertium imputauit Verri, quippe cum frumenti modius trinis sestertijs aestimatus esset, si ter octingenta millia numeres fiant uicies quater centena millia numũ quotannis, quare potius DCCCC. millia legendum uidetur, ut fiant septies & uicies centena millia nummûm, quae si ter rursus numeres, fiant semel et octoges centena millia nummûm in triẽnio, ut sit quod Cicero dixit fermè ad nonagies, omnia augens oratorie. malim tamen locum mendosum relinquere, q̃ hanc sententiam asserere, praesertim cum duodetricies nõ quadret in annos singulos. non nihil tamen adminiculatur hic locus ad id, quod de sestertijs diximus, cum centies & tricies sestertium pro tanta pecunia dixerit. Verum cum publica & aeterna frumenti aestimatio quaternum esset sestertiũ in Sicilia frumenti feracissima, quanti putamus fuisse Romae in caritate annonae? Et quantum lucrum cõtempsisse eum, qui assibus uendiderit, si domi repositum habuit, aut iacturam fecisse si in Siciliam aut Carthaginem petierit? Nam ut in capita ciuium singulis modijs defunctus sit, quod credibile non est ut postea intelligetur, non minus q̃ trecenta millia hominum plebeiorum fuerunt. Legimus apud Eusebium quo tempore Cicero Quintum reum patrocinio suo defendit, censu Romae acto inuenta esse hominum millia quadringenta sexagintatria millia. ut ergo trecenta millia hominum fuerint tantum, & Seius tot modijs defunctus sit, nec pluris Romae frumentum in annonae inopia q̃ apud Siculos in solita ubertate fuerit, Seius in populum mille ac ducenta millia nummûm. idest duodecies sestertium dilargitus est. Quodsi ad uerisimile exigere hoc uelis, minimum haec summa duplicabitur. Itaq; merito
" Lactantius lib. VI. ita scribit. Quid enim dicendum est de ijs, qui
" populari leuitate ducti, uel magnis urbibus sufffecturas opes exhi-
" bendis muneribus impendunt, nisi eos dementes ac furiosos, q̃ prae-

» stent id populo, quod & ipsi perdant, & nemo eorum quibus præ-
» statur, accipiat. Et rursus alibi. Quid prodest perditæ nequitiæ be-
» stiarios facere locupletes & instruere ad flagitia? Pli. li. XXXIII.
» Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia, itaq; hic &
» hodie multiplicatur, ut decies centena millia aut sæpius dicantur. fœ-
» nus hoc fecit numusq; percussus, & sic quoq; æs alienum etiamnum
» appellatur, postea diuites cognominati, dummodo notum sit eum, qui
» primus acceperit hoc nomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem
» gente. M Crassus negabat diuitem esse nisi qui redditu annuo legio-
» nem tueri posset. In agris suis sestertiûm uiginti millia possedit, qui-
» ritium post Syllam ditissimus, nec fuit satis nisi totum Parthorũ esu-
» risset aurum, atq; ut nomen quidẽ optimum occupauerit (iuuat enim
» insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem) multos postea
» cognouimus seruitute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudij
» principatu. Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atq; ut hi omittan
» tur tanquam adhuc rerum potiantur. C. asinio Gallo. C. Martio Cy
» rino consulibus ad. VI. calendas februarias. C. Cecilius Claudius
» Isidorus testamento suo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset,
» tamen relinquere seruorum quatuor millia centum sedecim. Iuga
» boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CCL. septem millia, in
» numerato pondo sexcenta millia, qui funerari se iussit sestertijs un-
» decim millibus. hæc uerba Plinij non modo sic in impressis exem-
plaribus, sed etiam in antiquis quibusdam leguntur, quæ si uere le
guntur, nugatoria sunt quæ diximus tametsi testatissima, in antiquis
simo exemplari legimus, in agris HS. M. M. possedit, ita ut duæ. M. M.
similitudinem haberent literæ postremæ in græcorum alphabeto,
sed inuersæ, cuiusmodi & alibi in antiquis libris legimus. Lego igi-
tur in agris sestertiûm bis mill es possedit. hoc est ære nostro quin-
quagies centena millia aureorum coronatorum. Huius si uicesimam
partem pro redditu annuo statuamus (siue in agris eum redditum,
siue in mancipijs artificibus, siue in fœnore fuisse intelligamus) fient
ducenta quinquaginta millia, quæ si ita dispensemus, ut Gregarius
miles quaternos in mensem aureos accipiat, duodequinquagenos in
annum, decem cohortium quingentariarum legio ali potuit. Resta
bunt decem millia, quorum quinq; millia in quinquaginta centu-
riones statuimus pro duplicando stipendio, & quinq; altera pro ijs,
qui à græcis ectacti id est super ordinati, dicuntur, ut cornicines. si-
gniferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Quod si apud
Pli. uiginti millia sestertium legamus, significabuntur quingenti au-

rei, si uicies sestertium, quinquaginta millia, si uicies millies immensa summa. Errore igitur librariorum lubrico quidem ipse in notis numerorum uel summarum, ut postea uidebimus, factum est ut pro sestertium bis millies, sestertium uiginti mil. legeretur astipulante s. tot ætatum ignorantia, præsertim quod ad hæc uerba pertinet. Cum hoc dicto pugnare uidetur id quod Seneca libro de uita beata his uerbis inquit. M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanium & seculum illud, in quo crimen erat paucæ argenti armillæ, possidebat ipse quadragies sestertiûm, minus sine dubio q̃ Crassus, plus q̃ Censorius Cato. maiore spatio proauũ uicerat, q̃ à Crasso uinceretur. Si igitur quadragies hic recte legitur, oportet M. Porcium minus octoginta sestertijs, hoc est duobus millibus aureum nostrorum in censu habuisse, cum quinquaginta partibus Crassus maiorem censum quadragies sestertio habuisse legatur, & tamen pluribus partibus quadragies sestertium maius fuisse censu Porciano dicatur à Seneca. Verum hoc esse falsum facile ex Plutarcho intelligimus, qui quæstu & parsimonia patrimonium auxisse Catonem seniorem testatur. Ideoq; iuniorem Catonem hæreditatibus locupletatum esse narrat. Hoc ideo diximus, nequid præterijsse consulto, aut oscitanter uideremur. Sed & in sequentibus nõ nihil de Crassi diuitijs dicetur. Quod autem sequitur de Cecilio, in numerato pondo sexcenta millia. in antiquissimo li. HS. DC. legitur. obseruaui autem in antiquis. H. & S. cum apice significare sester, apicem autem porrectum super quemcunq; numerum millia significare, ut DC. cum apice sexcenta millia. Sexcenta autem millia pondo argenti æstimantur à nobis sexagies centena millia aureorum. Quæ cum immensa sit pecunia, & maior censu Crassi, qui quiritium post Syllam ditissimus ab eodem Pli. fuisse dicitur, legendum puto sestertiûm sexcenties, quod signat quindecies centena millia coronatorum. Non enim memini me legisse ut Latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, etiam si minis Græci in hac significatione utuntur. Nam quod Liuius argenti pondo bina & selibras in militem præstaret, dixit, ad argentum infectum retulisse mihi uidetur quo etiam loquendi modo nunc utimur. Nec tamen me latet, quod Plin. in mentione citrinarum dixit, qui locus in ordinem tandem incurret & explicabitur à nobis. Illud, quod sequitur qui funerari se iussit sestertijs. XI. lego sestertium undecies. Ne autem fide careat quod de Crasso diximus, citetur locus Plinij lib. XVIII. Apud quem de positio-

ne uillæ & modo agri colendi loquentem, sic in omnibus libris impressis legitur. Modum agri in primis seruandum antiq putauere, quippe ita censebant, satius esse minus serere et melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse uideo, uerumq; confitentibus latifundia prodidere Italiam. Iã uero & prouincias sex & semissem domini africæ possidebant cũ interfecit eos Nero princeps. Non fraudabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pópeium, qui nunq̃ agrũ mercatus est conterminum. Miror quid his uerbis significari Plinij emendatores intellexerint. Ego ita restituẽdum locum affirmo. uerumq; confitentibus latifundia pdidere Italiam, iam uero & prouincias, deinde post distinctionem inferendum Sex domini semissem Africæ possidebant, cum interfecit eos Nero princeps. Nõ fraudãdo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pópeio & reliqua. Iam uero pro iam etiam qnetiam locutio est Pliniana, ut illa uero, pro immo etiam, uel qn immo illa. lib. XVI. cap. XXXIIII. & lib. XIII. cap. XXII. illi uero & uenientem, pro immo etiam. Sensus est igitur latifundia perdidisse nõ modo Italiam, sed etiã prouincias, hoc est steriles reddidisse, cum solum frugiferũ male cultum maligne quoq; fruges redderet, & Africæ prope dimidium ab hominibus sex opulentis obtinebatur, quo nomine à Nerone principe rapacissimo confiscati, insup & capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigisse existimo, cum Nero spe destitutus quam de gaza antiqua Didonis conceperat in Africa eruẽda, ad rapinas improbissimas, & delationes excitandas animum cõsceleratum intendit, ut author est Tranqllus. Vt autem sciamus q̃ sint numeri apud Pli. mendosi, age conferamus Pliniũ cum reliqs authoribus, atq; etiam ipsum secum. Iamprimũ lib. supradicto » ubi de ærario populi Ro. ut copioso loquitur & opulẽto, auri, inqt, » in ærario populi Romani fuere. Sex. Iulio Lucio Aurelio Conss. se» ptem annis ante bellum punicum tertiũ, pódo. DCC. XXVI. argenti » nonaginta duo millia, & extra numerũ. CCC. & LXXV. si priua» tus homo Cæcilius Isidorus sexcenta millia pondo argenti habuit, » quonãmodo ærariũ locuples existimabitur, quod centũ millia nõ ha» buit? Idem paulo post, intulit & Aemilius Paulus Perseo rege Ma» cedonico deuicto prædã pondo triũ millium, à quo tempore popu» lus Ro. tributũ pẽdere desijt. Plutarchus de triũpho Pauli loquẽs, » Post armorũ currus tria uirorũ millia sequebantur, quæ numisma» ta ferebant argentea uasis trecentis quinquaginta, uas erat quodli» bet trium talentorum, quatuor uiri singula uasa portabant, alij » crateras argenteas & phialas, calicesq; ornatissimos, & ingen-

» teis certo ordine deferebant. & paulo inferius. Postea sequebantur
» qui aurea numismata gerebant in uasis trium talentorum, ut supra
de argenteis dictum dictum est. numerus uasorũ fuit tria & octo-
ginta. His uerbis Plutar. author est mille & quinquaginta talenta
argenti, & ducenta undequinquaginta auri in ærarium illata esse
præter uasa aurea argenteáq;. Plini tria millia pondo non addito
auri argentiue. at ego dico uicies maiorem numerum apud Plutar.
esse q̃ apud Pli. id quod ex dicendis apparebit. alioqui quonam pa
cto Populus Ro. tributa pendere propter ærarij opulẽtiam desijsset?
» Sequitur rursus eodem Plinij loco. Sexto Iulio. L. Martio consulibus
» hoc est belli socialis initio, octingenta quadraginta sex auri pondo
» fuere in ærario. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex
» ærario protulit laterum aureorum. XXVI. millia & numero pon-
» do trecenta. nec fuit alijs temporibus respublica locupletior. hacte-
nus ille. Quo modo memorabile Plinius existimauit in ærario Ro-
mano octingenta tunc auri pondo fuisse, cum Cæsar postea sex & ui
ginti aureorum laterum millia ex ærario abstulerit? de quo loquẽs
» Orosius lib. VI. ita inquit, Cæsar Romam uenit, negatamq; sibi ex
» ærario pecuniam fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pon-
» dera. IIII. M. C. XXXV. argenti pondera propè DCCCC. Orosij
numerus multo minor est Pliniano, ut utrobiq; corruptum esse appa
» reat. Ego in antiquissimo exemplari, ita primum illũ locũ legi, auri
» in ærario populi Ro. fuere Sex. Iulio. L. Aurelio conss. septem annis
» ante punicum bellum tertiũ pondo. XVI. DCCCX. argenti. XXII.
» LXX. & in numerato. LXII. LXXXV. CCCC. Sexto Iulio Martio
» conss. hoc est belli socialis initio auri. XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæ
» sar primo introitu urbis ciuili bello suo ex ærario protulit laterum
» aureorũ. XV. argenteorũ. XXXV. et in numero HS. CCCC. nec fuit
» alijs temporibus resp. locupletior. Intulit et Aemilius Paulus Perseo
» rege uicto è Macedonica præda HS. II. III. à quo tempore po. Ro.
» tributum pendere desijt. hæc uerba inserenda huic operi duxi, ut le
gentibus iudiciũ integrum seruaretur. Siquid tamen cõminisci licet,
hunc locũ sic restituere possumus ex uetusti exẽplaris, & aliorũ ob-
seruatione. Auri in ærario po. Ro. fuere septẽ annis ante bellũ puni
cum tertium pondo, septingenta millia uiginti sex. argẽti nonaginta
duo millia, & in numerato trecenties & septuagies quinquies.
Item Sexto Iulio, L. Martio Conss. hoc est belli socialis initio auri
» pondo octingenta millia. XLVI. & inferius. Intulit & Aemi-
» lius Paulus Perseo rege uicto è Macedonica præda sestertium ter

millies. In Cæſaris autem mentione locus mutilatus ſic reſtituendus, protulit laterum aureorum quindecim, argenteorũ. XXXV. mil. & in numerato ſeſtertium quadringenties. In harum ſummarum æſtimatione ineunda in ſingula pondo cetenos aureos ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror, quia in tanta copia auri neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, utpote quod eſſet conflatum è uaſis, & ſupellectili, ſic fit, ut ſingula centena millia centies centena millia aureorum ualuerint. ita ſeptingenta millia ſeptingenties centena millia ualuerunt. argenti autem nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis uiginti millibus coronatorum æſtimantur, & trecenties & ſeptuagies quinquies ſeſtertium nongentis quadraginta circiter millibus. Sex uix uериſimile eſt ſepties plus auri q̃ argenti fuiſſe. Quod ſi uetuſtum exemplar uerum eſſe aliquis exiſtimauerit, ſic legendum erit fortaſſe pondo ſedecies ſeptingenta, argenti nonagies bis octuaginta quinq; millia (q̃q̃ in uetuſto, uicies bis. LXX. CCCC. legatur) & in numerato ſexagies bis octuaginta quinq;. hæc ſumma immenſa eſt omnino, quippe ſedecies centena millia & ſeptingenta pondo intelligo. quæ centies multiplicata millies & ſexcenties centena millia aureorum ualent. argenti autem ſumma nonagies bis, decies multiplicata, noningenties uicies centena, præter numeratam pecuniam. Quæ utrum ad ſeſtertia, an ad aureos referẽda ſit, mihi non liquet. quare nihil ſtatuo, ſi tamen uetuſti numeros ſequi placeat, non uideo quomodo. XXII. LXX. CCCC. aliter legere poſſimus q̃ uicies bis ſeptuaginta millia quadringenta, quæ ſumma argenti ad numum relata ducenties uicies ſepties centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idemq; cenſeo de eo, quod ſequitur. Belli ſocialis initio auri pondo. XVI. XX. DCCC. XXIX. quod ſi nõ mendoſe legitur, utiq; ſic interpretandũ eſt. Sedecies uiginti millia octingenta undetriginta, hoc eſt ſedecies centena uiginti millia. Centena enim antiqui ſubintelligenda relinquere ſolebant, eo modo quo in his uerbis quadringenties ſeſtertiũm pro quadringenties centena millia ſeſtertiũm, ut docuimus, & debere ducenties. hoc more ſæpe locutum Pli. docebimus li. IIII. cum locus occurrerit. Cic. in prætu-
» *ra urbana, accepi, inquit Verres, uicies ducenta trigintaquinq; millia*
» *quadringentos quindecim numos. hoc perinde eſt ac ſi dixiſſet Cicero, uicies bis centena XXXV. millia, ut manifeſte ex ſequentibus patet, & ex Aſconio Pædiano. ut autem legamus. XVI. millia pondo ut in eo uetuſto legitur, ridiculum eſt, cum apud Suetoniũ legamus Auguſtum una donatione in Cellam capitolini Iouis ſedecim millia*

pondo auri et quingenties sestertiûm cõtulisse. Quare lectionis fides sit penes uetusta exemplaria, si usquam esse potest hodie, uerborum autem interpretatio sit penes antiquitatis studiosos. Admirari nunc Plinium subit, sæpeq; in hoc opere subibit, qui res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere concupiuit, si per tot seculorum cariem, incuriam, ignorantiam, & compendiariæ scriptionis discrimina p=tinax exemplarium fides ad nos euadere potuisset. ut siquando nullis adnitentibus, & inuentis uetustioribus libris restitui potuerit, unũ eum authorem studiosi harum literarum habeant, cui totius prope uetustatis cognitionẽ explicatam acceptam referre possint, utq; quod ad eas res pertinet, quis inter scribendam rerum gestarũ historiam locus esse non solet. Cuius rei reputatio magnum mihi negocium in hac commentatione exhibuit, cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominum præiudicio, semianimes à rogo referri posse, atq; etiam à tumulo non diffiderem. Nequid autem comminisci uidear, penes me futura antiqua exemplaria profiteor, ut nulli non adire liceat quem quidem initiatum his sacris esse sensero. Credibiles fortasse has summas, at etiã omnino credibiles
» facit locus Suetonij in Vespasiano his uerbis, Sunt contra qui opinen
» tur ad manubias, & rapinas necessitate compulsum summa ærarij,
» fisciq; inopia, de qua testificatus sit initio statim principatus, profes-
» sus quadringenties millies opus esse, ut resp. stare posset. si enim Vespasianus sperauit se quadringenties millies sestertiûm cogere posse, ad instaurandam dignitatem imperij Ro. quæ à Nerone & successoribus per luxus inusitatos exhausto ærario, conciderat, simillimum ueri esse potest eo tempore, quo imperiũ Ro. in senatus authoritate, et populi potestate situm erat, potuisse ex Orientis Aphricæq; spolijs, et uectigaliũ residuis, quartã eius summæ partem in ærario coactam esse. maxima enim superiorũ summa nõ excedit centies millies sestertiûm, id est bis millies & quingenties centena millia aureorũ nostrorum. Hæc adnotauisse nõ ab re fuit, ut arbitror, & si nihil habui, quod hoc in loco statuerẽ. existet. n. fortasse aliquis, q uetustis exẽplaribus diligẽter euolutis, uel uerisimiliora inueniet, uel cõmentationi nostræ fastigiũ imponet, admonitiõe hac nostra extimulatus. Magnã autẽ esse summã pecuniæ, quã Cæsar ex ærario protulit ex calculo intelligere licet. Si. n. XV. mil. laterũ aureorũ fuerunt nõ dubito centum et quinquaginta millia pondo auri fuisse, cũ quilibet laterculus decẽ pondo minimũ fuerit, qua ratiõe fiũt aureorũ solatorũ cẽties quinquagies cẽtena millia. Si autẽ huic summæ argẽti æstimatio addatur

cum eo, quod in numerato fuit, immensa fiet summa. quod uero in uulgatis exemplaribus & quibusdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptum est, numeratam enim pecuniã non libris, sed sesterijs significabant antiqui. Appianus in secundo
» bellorum Ciuilium, thesauros, inquit, à nemine contactos usque in il
» lum diem militibus rapere concessit, quos olim execratione propo
» sita conditos fuisse memorant, ut nisi in tumultu belli celtici nõ pro-
» merentur. Ex quibus uerbis intelligimus Cæsarem usque ad fecem ærarium exhausisse. quãquam Pli. dicat tunc ærarium locupletissimum fuisse, sed intelligimus prælibatum à Pompeio & senatu. Tranqllus & Plutar. de hoc siluerunt, ut & ipse Cæsar in cõmentarijs suis. Lucanus in tertio Pharsaliæ de hoc loquens, ita inquit.

» –Tunc conditus imo
» Eruitur templo multis intactus ab annis
» Romani census populi, quem punica bella,
» Quem dederat Perses, quem uicti præda philippi.
» Quicquid parcorum mores seruastis auorum,
» Quod dites Asiæ populi misere tributum,
» Victoriq; dedit minoia Creta Metello,
» Quod Cato longinqua uexit super æquora Cypro.
» Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum
» Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis
» Egeritur, tristi spoliantur templa rapina,
» Pauperiorq; fuit tunc primum Cæsare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; significatur. Sic autem hic Plinium locutum esse credo coniecturam ex alijs authoribus faciens, & ex alijs ipsius locis, argumento erunt etiam ea, quæ postea dicentur à nobis, siquis diligenter animaduertat. Hanc autem deprauationem exemplarium induxit antiquorum librariorum institutum, qui numeros, & summas sua quanque notula scribebant, aliter enim sestertios numos, aliter sestertia, aliter sestertiũm gignendi casu notabant, aliter libram, & talentum, aliter & denarium, & mille et millies non eodem modo. Quare per tot secula ueri rerum numeri alijs, atque alijs subinde traducibus exemplarium inserti, ad nostram auorumq; memoriam peruenire non potuerunt, præsertim accedente librariorum culpa. qui pleraque oculis solis, pauca etiam mente transigunt. Age quis illud libri octaui tueri possit? Metellus Scipioni Triclinaria Babylonica octingentis millibus uenisse iam tunc posuit in capitalibus cri-

minibus

» minibus, quæ Neroni principi quadringentis millibus sestertiûm nuper stetere. si stragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata sunt, quonammodo memorabile est Neroni principi profusissimo quadringentis millibus stetisse? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties sestertiûm legimus, in uno antiquissimo quadringentis, sed ita ut conspicue deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuisse intelligeres. est alioquin locus non uno, aut altero uerbo corruptus, in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, sed uel in Catonis uel in capitonis. nec posuit, sed ponit, nec Scipioni, sed Scipio in recto. locus igitur sic restituendus. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertiûm octingentis millibus uenisse iam tunc, ponit in capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties sestertiûm nuper stetere. hoc sensu, ut Metellus Scipio Capitonem accusauerit, & ei obiecerit quod triclinares tapetas, quibus triclinia uel sternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorum nostrorum parare ausus esset. quæ tamen postea Nero decies centenis millibus parauisset ad ornatum aureæ domus. Capitonis cossutiani meminit Tacitus lib. XVI. Crimina, inquit, obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem inimicus Thraseæ, quod authoritate eius concidisset, iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. cuius accusationis meminit etiam Iuuenalis satyra octaua, Capitonem cilicum piratam uocans. sed de hoc Capitone intelligi dictum Plinianum non potest, quia et is Thraseam Petum reum peregit sub Nerone, quo nomine quinquagies sestertiûm præmij loco tulit, accusatoribus, inquit Tacitus, Eprio & Cossutiano quinquagies sestertiûm singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur. Quo ex loco intelligere possumus quàm ille sceleratissimus princeps etiam perditus luxu, & prodigentia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accusandum uirum egregium subornatis ducenta quinquaginta millia coronatorum dederit, idest centies sestertiûm. semel in uniuersum testatus sum me ita in hoc tempore locuturum, quasi iam olim coronatæ nostri percussi fuerint, ut expeditius transigere hoc negocium possim. Capitonis Fonteij meminit Horatius in primo sermonum æqualis Mecœnatis. Hunc igitur uel patrem eius Metellus hoc nomine accusasse uidetur. Capitalem autem luxum Romæ fuisse nô comperimus, ne exilio quidem multatum, tametsi probrose obijci solitum, ut de Lucio Crasso uidebimus. Quare Tranquillus de Cæsare adhuc priua-

*to loquens. Tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse
eũ multi prodiderunt. seruitia recentiora, politioraq; immenso præ
tio, & cuius etiam ipsum puderet, sic ut rationibus uetaret inferri.
Quo modo igitur capitalibus uerbum apud Plnium congruere po-
test? Vtinam autem eo in loco Plinius per omnia emendari posset, ut
» in eo, quod sequitur in eodem capite, Vidimus iam & bidentium
» uellera purpura cocco conchylio sesquipedalibus libris infecta, uelut
» illa sic nasci cogente luxuria. Ego ut uiuentium non bidentium lego
sic sensu exposcente, ita sesquipedales libras non intelligo. Quod si
labris legamus tamen sesquipedalibus non congruit. Potius igitur ses=
quipondialibus legendum censuerim. eo sensu fortasse, ut libræ pur=
puræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis constarent.
» Nam de pretio purpuræ loquens lib. ix. ita inquit. Nepos cornelius,
» qui diui augusti principatu obijt. me, inquit, iuuene uiolacea purpu-
» ra uigebat, cuius libra denarijs centum ueniebat. nec multo post ru-
» bra tarentina. huic successit dibapha tyria, quæ in libras denarijs
» mille non poterat emi, hac Lentulus Spinter ædilis curulis pri-
» mus in prætexta usus improbabatur. qua purpura quis non iam,
» inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit Cicerone consule. Di-
bapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, ueluti magnifico impen-
dio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur.
» Quod sequitur corruptum est, In conchyliata ueste cætera eadem si-
» ne bucino, præterq; ius temperaturæ æquæ pro indiuiso humani
» potus excremento dimidia & medicamina adduntur. Vbi sic legen-
dum censeo. Vis temperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij purpuræ et
conchylij pretia magna apparet fuisse. Coccus autem quo hodie uti=
mur in laneis uestibus, non excedit in libras singulas nostras binos
aureos, quod uero in serica ueste cramesinum appellant non absi-
mile est cocco, radicibus adhærens cuiusdam herbæ in Germania,
nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negociatores nostri
aiunt. Ex quo apparet multo pretiosiores, & maioris luxus uestes
antiquorum fuisse. Purpura hodie negociatoribus ignota est, etiam si
Damasci in usu esse quidam autumant, sed pretium antiquis pretijs
non respondet. Athenæus libro. xij. dipnosophiston de luxu Ionum
» loquens, Theopompus autem, inquit, libro. XV. author est mille
» uiros Colophoniorum per urbem errantes uideri solitos in ueste pur
» purea. quod regibus tum rarum erat, & magno studio affectatum.
» purpura enim argento rependebatur.* ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπάνιον τό
» τ' ἦν καὶ περισπούδαστον. ἰσοστάσιος γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἀργύριον ἐξε-

» ταζομένη. Cicero in Philippica secunda. Conchyliatis Cn. Pompeij
» peristromatis seruorum in cellis lectos stratos uideres. Quamobrē
» desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta. non modo unius
» patrimonium quamuis amplum, ut illud fuit, sed & urbes, & re-
» gna tanta nequitia deuorare potuisset. Tranquil. in Nerone. Et cum
» interdixisset usum amethystini, ac tyrij coloris, summisissetq; qui
» nundinarum die pauculas uncias uenderet, præclusit cunctos nego=
» ciatores. Quo in loco perculit lego idest fortunis euertit. De hac Pli-
» nius ita inquit libro supra dicto. Non est satis abstulisse gemmæ no=
» men amethystum, rursum absolutus inebriatur tyrio, ut sit ex utroq;
» nomen improbum tyriamethystus. Olim etiam purpura idest
sanguis pisciculi cum cocco, quo nunc utimur, miscebatur. id quod
» idem author testatur his uerbis. Quin & terrena miscere, coccoq;
» tinctum tyrio tingere ut fieret his hissinum. ubi prisca his schynum
» habent, quare hysginum lego. ex eodem Plinio libro. XXXV. in men
» tione purpurissi, & ex Vitruuio libro. VIII. his uerbis. Fiunt etiā
» purpurei colores infecta creta rubiæ radice & hysgino. Purpura
» insigne Romanorum imperatorum fuit. Plutarchus in Crasso, Fer=
» tur eo die Crassum non purpureum, ut Romanorum imperato-
» rum mos erat, sed atrum paludamentum indutum ad milites pro-
» cessisse. Quapropter purpura pro summo magistratu ponitur à Plinio
» libro. x. cap. xxi. de gallis loquēte. Vt planè dignæ aliti tantum ho-
» noris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad mo-
narchiam deducto principes ipsi, qui etiam, ut olim, impera-
tores dicebantur, quoniam regium nomen Romæ infaustum inui=
sumq; erat, purpuram pro insigni imperatorio seruauerunt, ut au-
thor est Capitolinus in Maximinis & in Gordia. Pli. li. xxij. palu-
» damentum imperatorium cocco tinctum fuisse dicit his uerbis. Iam
» uero infici uestes scimus admirabili succo. atq; ut sileamus Galatiæ,
» Aphricæ, Lusitaniæ granis coccum imperatoris dicatum paludamē
» tis, trāsalpina Gallia herbis tyriū, ac cōchyliū tingit, omnesq; alios
» colores. nec quærit in profundis murices, sese obijciēdo dū præripit
escam belluis marinis. In titulo de uestibus holobryzis uel holoseris
nūc murex nunc conchylium, nunc purpura uocatur qua solus prin
ceps utitur. Hæc obiter dicta sint propter uerbum sesquipedalibus.
quod in Plinio corruptum esse apparet. Sesquipondium autem sic
latinum est, ut dipondium & centipondium, seu centumpondium
apud M. Catonem & Plautum. Est & aliud ibidem ulcus quod
quia persanare non poterā, ne attingere quidē potius esse duxi. Cæ-

terum quod de censu senatorio & equestri diximus, non mirum uideri debet, ut Romæ senator esse non potuerit, qui minorem censum triginta millibus coronatorum in censu habuerit. hoc enim statutum eò demum tempore fuisse uidetur, in quo imperium Ro. in Asiam transijt, aut certe extra Italiam promotum est. Quare Pli. lib. xiiij. luxuriam posteriorum temporum, & rerum honestarum
» incuriam insectans, Reges, inquit, innumeri honore artium cole=
» bantur, & in ostentatione has præferebant, opem & immortalita-
» tem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant &
» præmia, & operæ uitæ, posteris laxitas mundi & rerum amplitu=
» do damno fuit, postquã senator censu legi cœptus, iudex fieri censu.
» magistratum ducẽq; nil magis exornare quàm census, postquã cœ=
» pere orbitas in authoritate summa & potentia esse, captatio in quæ
» stu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere uitæ pre-
» tia, omnesq́; à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium ce-
» cidere, ac seruitute sola profici cœptum, eodem tamen habendi, quo
» eat spes omnium tendente uoto. Sic enim legendum censeo ex uetu=
stæ lectionis obseruatione, licet in exemplaribus, quæ circumferuntur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri censu Pli. ideo dixit, ꝙ equites etiam iudices uocabantur, propter equitum
» decurias, quæ ex equestri ordine erant. Idem lib. xxxiij. Laquea-
» ria, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Cartha-
» ginem euersam primo inaurata sunt in capitolio censura L. Numij.
» Inde transiere in cameras, parietes quoq;, qui iam & ipsi tanquam
» uasa inaurantur, cum sua ætas uaria de catulo existimauerit, ꝙ te=
» gulas æreas capitolij inaurasset primus. Idem paulo superius. &
» nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar, qui postea di-
» ctator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni appa-
» ratu arenæ argenteo usus est, ferasq; argenteis uasis incessere tũ pri-
» mum uisum, mox, quod etiam in municipijs æmulantur, Caius An
» tonius ludos scena argentea fecit. Idem Lucius Murena. Item paulo
» inferius. Claudij successor Nero Pompeij Theatrum operuit auro in
» unum diem, quo Tiridati Armeniæ regi ostenderet. & quota
» pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Idem Pli.
» lib. xxix. de medicis loquens. Multos prætereo medicos, celeber-
» rimosq́; ex ijs Cassios, Carpetanos, Aruncios, Albutios, Rubri-
» cos. ccl. sestertia annua mercede ijs fuere apud principes. Quin=
» tus uero Stertinius imputauit principibus, quod sestertijs quin=
» genis annuis contentus esset. Sexcena enim sibi quæstu urbis nume-

ratis

» ratis domibus ostendebat. ducenta & quinquaginta sestertia idest sex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romæ à principibus habuisse dicit. Stertinium uero etiam summam altero tanto maiorem.hoc est duodena millia quingentenos, cũ priuato quæstu & urbico denaquina millia cogere posset. Quapropter hoc etiam imputabat principibus, q̃ centum sestertia quæstus eorum gratia contemneret. Sequitur apud Plinium. par
» & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. censusq́; q̃q̃ ex=
» haustis opibus Neapoli exornata ita auctus, ut hæredi sestertia.ccc.
» relinqueret, quadringena Aruncius solus. sic locum legit Hermolaus Barbarus quibusdam uerbis contra fidem exemplarium additis, quod diuinare est, non emendare. Ego ex uetustæ lectionis obseruatiõe sic legendum censeo, censusq́; q̃q̃ exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi sestertium trecenties reliquere, quantum Athena idest Aruncius solus, ut intelligamus Aruncium cognomento Athenam dictum. sensus est autem non qualis ab Hermolao ponitur, ut trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Pli. pro re prædicanda posuit, sed trecenties, quæ centuplicato maior est pecunia, hoc est septingenta quinquagintaquinq; millia. In quo insignis fuit & concors Neotericorum omnium hallucinatio, ut antea dictum est, qui nescio quo fato uelut iure quodam sic errore recepto, omnes uniuersiq́; pedibus ierunt in eius sententiam, quem primum horum uerborum intelligentia fefellit. quanquam partim eorum rem egregie latinam multis in partibus gesserint, partim græcorum penetralia, atq; etiã adyta reserarint, ut acriore ui animi, atq; ingenij quàm ego, sic maiore operæ pretio. Quo nomine simul eorum memoriam & colo & ueneror, simul eorum monumentis acceptum fero quicquid literarum studio doctrinæ, quantula in me est cunq;, assecutus sum. id quod eo magis ex animi sententia dico, q̃ nullius docti uiri quicq̃ eo nomine uoci debeo, quod quidem à prælegente acceperim, ut Phemius ille Homericus, qui sese autodidacton uocat. Alioquin & doctorum obseruantissimus, & omnia eorum causa cupiens. Sed sic fuit fatum meum, ut mihi tantum & libris operam satis multam, præceptoribus longe rariorem q̃ tonsoribus dederim. Cuius sortis etsi magnopere me pœnitet, interdum etiam suppudet, quod tamen cælare plerosq; non possum, palàm omnibus fateri non erubesco, utiq; cum ea re commemoranda argumentum mihi ueniæ præstuere uidear. Iuuat igitur doctissimorum hominum luculentam culpam in rebus arduis meminisse, non quod uendibilius inuentum me=

um ea re fieri ſperem, ſed quo mihi iure etiam optimo ueniam erratorum haud dubiam ſpondeam, præſertim ſi nec inauſpicato conatu, nec irrito in communem ſtudioſorum cauſam incubuiſſe inueniar.

» *Sequitur eodem loco Plinij, tum Crinas Maſſilienſis, arte geminata ut*
» *cautior religioſiorq́; ad ſiderum motus ex ephemeride mathematica*
» *cibos dando, horaſq́; obſeruando, authoritate eum præceſſit, nuperq;*
» *ſeſtertia cẽtũ reliq̃t muris patriæ, mœnibus quoq; alijs penè non mi-*
» *nori ſumma extructis. ſeſtertiũ nõ ſeſtertia lego, ut ſit ſeſtertiũ centies nõ ſine uetuſtæ lectionis aſtipulatu, alioqñ quonammodo cẽtũ ſeſtertia ſufficere mœnibus Maſſiliæ poſſent? aut cur Pli. magnam hanc ſum*
» *mam eſſe diceret? Sequitur ex eodem cap. per quæ effectum eſt, ut*
» *nihil magis prodeſſe uideretur, quàm multitudo graſſantium, neq;*
» *enim pudoris æmuli pretia ſummittunt, notum eſt ab eodem Char-*
» *mide unum ægrum ex prouincialibus ſeſtertijs ducentis conductum,*
» *Archontio uulnerum medico ſeſtertijs centum condemnato ademiſſe*
» *Claudium principem, eidemq́; in Gallia exulanti, & deinde reſtitu*
» *to acquiſitum non minus intra paucos annos. lego, neq; enim pudor, ſed æmuli pretia ſummittunt, & Archontio uulnerum medico ſeſtertiûm centies Claudium ademiſſe, bonis eius confiſcatis. Sententia enim Plinij hæc eſt. quanquã medici Romæ multa nefarie admitterent artis ſuæ licentia, potius tamen eſſe cœpiſſe ut plures eſſent quã pauci, quia olim cum pauci eſſent, pretia immodica aut ſtipulabantur ab ægris, aut quouis modo exprimebant, nullo enim pudore deterrebantur ut immenſis mercedibus abſtinerent. ſed mutua, ut fit, æmulatione minoris operas ſuas addicere tunc cœperunt, cum multi extitere medici. Cum autem uellet Pli. impudentiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanquam exemplum improbitatis medicæ commemorauit, qui ægrum unum prouincialem ſanandum, quinq;, ut ita dicam, millibus coronatorum conduxit. ut autem doceret quàm quæſtuoſa tunc medicina eſſet, uulnerarium Archontium dixit ducẽtis quinquaginta millibus aureorũ confiſcatione amiſſis, intra paucos annos totidem in exilio quæſiuiſſe. Huius dicti firmamentum erit id, quod ab eodẽ authore lib. XXVI. dicitur, ubi de lichenibus loquitur.*
» *Siquidem, inquit, certum eſt Manilium Cornutum ex prætorijs, lega-*
» *tum aquitanicæ prouinciæ ſeſter. ducentis elocaſſe in eo morbo curã-*
» *dum ſeſe. Sic enim legi debet ille locus etiamſi aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca ſupradicta etiam alium eodem Cap. in*
» *tranſitu emendabimus, ubi enim legitur. Itaq; Hercule in hac arti-*
» *um ſola euenit, ut cuicunq; medicum ſe profitenti ſtatim credatur,*

cum ſit

» cum sit periculum in nullo mendacio maius, nõ tamen illud intuemur,
» adeo blanda est spirandi per se cuiq; dulcedo. lego sperandi pro se, nõ spirandi per se. Haec quae de medicorum mercede ex hoc Plinij loco dicta sunt à me, fide fortasse maiora nonullis uidebuntur, ut pote ab hodierno non modo censu, sed etiam sensu abhorrentia. Itaq; cum haec scribere coepissem, in mentem mihi uenit, eam me rationem in his commentarijs sequi esse necesse, quam geometrae, & mathematici in demonstrandis speculamentis suis instituerunt. Quomodo enim illi ex primis probant ordine sequentia, et simul atq; theorema quoddam compererunt, illi statim ut confecto adnectunt assuuntq; aliud, & illi rursus aliud atq; aliud serie perpetua, cum sequentia consistere sine antegressis nequeant. Nam absq; hoc foret, res ipsi in communem sensum haud incurrentes rudibus adhuc animis approbare demonstrareq; non possent, minutisq; eos assensionibus usq; adeo obstringere, ut cum pregressa pro compertis habere se faterentur, subeuntia quoq; inficiari nequirerent, cum haec ex illis necessario conficiant. Vt igitur Mathematicis necesse est primum quodq; deinceps theorema, ita ei quicum disputant approbare, ut omnem fatendi tergiuersationem, atq; etiã dubitationem eximant, sic nos praecedentia, ut arbitror, ueluti propositiones quasdam planè demonstratas tenemus, ex quibus haec, quae nunc agimus, ratione nõ solũ probabili, sed etiam propemodũ necessaria astruere possumus. Verũenimuero quãdo in lectorum animis q̃libet persuasis (de meo enim coniecturam facio) identidẽ, ut ita loquar, rebellaturã haesitationẽ uideo, non committam ut hactenus contestatis acquiescens, non omnino compos propositi euadam. Spe enim decidisse uidebor, si re in iudicium hominum deducta, nõ protinus secundum nos ab omnibus pronuncietur. Equidem ut Castor & Pollux iudiciorum praesides obstare mihi contendant, plures tamen tribus ingeniorum feram. proinde libens facio ut re q̃q̃ probata, rursus authoribus amplissimis denunciem testimonium. atq; interim argumentis ualidissimis causam meam ita affirmem, ut omnem ambigentibus animis dubitationem abstergeã.

Interea exempla ad id, quod agebamus, citabuntur. Tacitus lib. xiij.
» de Nerone nondum deterrimo principe loquens. sed nobili fami-
» liae honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertijs,
» quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aureo quoq;
» Cottae, & Atherio Antonino annuam pecuniam statuit princeps,
» q̃q̃ per luxum habitas opes dissipassent. de eodem Tranq. nobi-
» lissimo, inquit, cuiq; sed à re familiari destituto annua salaria &

quibusdam quingena constituit. & de Vespasiano. Expleuit censum senatorium, consulares inopes quingenis sestertijs annuis sustentauit. si ergo senatores quidam Romani iam consulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo stipendio à principibus habuerunt, cur incredibile sit id, quod de medicis dictum est? Arteis autem hoc tempore penè dixerim damnosas, olim non modo Romæ, sed etiam in Asia quæstuosas uel locupletatrices potius fuisse authoritatibus docebo. Iamprimum idem Tranquillus de Vespesiano principe auaritia infami, & si cætera penè optimo. Ingenia, inquit, & arteis uel maxime fouit. primus è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena constituit, præstantes poëtas, necnon artifices coëmit. annua centena non minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt. quæ si nunc in breuiario principis anniuersario legerentur, non dico uni nomini expensa, sed in uniuersum literatorum genus, prodigij instar esse crederetur, ab ijs quidem magnis uiris, qui ærarium nostrum libero penè arbitrio expensant. Ex quo intelligere licet unde Fabius Quintilianus saltus illos coëmerit, qui à satyrico celebrantur. primus enim Romæ ex Hispania ueniens stipendium è fisco accepisse dicitur ab Eusebio sub Domitiano. quod tamen non esse uerum ex dicto loco Trãquilli deprehenditur. Huius ætatis aliud est iudicium, præsertim in Gallia, suo sibi suffragio à ludo poëtico oratorioq; explosa, ut antea dictum est. Viginti talentis unam orationem Isocrates uendidit ut author est Pli. in. VII. idest aureorum nostrorum duodecim millibus. Idem lib. xxxiij. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, septuagesima circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. O tempora, ô mores? Isocrates Athenis idest in urbe eruditissima orationem unam tanti uendere olim potuit, quanti nunc Gallia prouinciarum locupletissima eadem & doctorũ hominum egentissima si sese ipsa nosset, nec latias nec græcas Athenas æstimandas esse putat. & nos mirabimur ab omnibus nobis uerba dari quibuscum negotium habemus, cum literas ipsi nesciamus, nec imperio obtinendo conferre quicq̃ aut conducere putemus? Thucydidem imperatorem Athenienses, inquit idem Pli. in exilium egere, rerũ conditorem reuocauere, eloquentiã mirati, cuius uirtutem damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus est, ut historiam scriberet, quæ nunc extat. nunc uero, Quis dabit historico quantum daret acta legenti? ut inquit ille satyrographus. Vnde fit ut res à maioribus nostris gestas tam commemorare possimus, quã

qui terra

qui terra editi auos citare nequeunt. Quanquam non magnopere refert nostri temporis res gestas obliuione transmitti, qui nihil laude dignum gessimus, certe multa silentio nobis prætereunda sunt. Quominus mirum est summos rerum nostrarum gestores nullo in numero beneficiariorum habere literatos homines, qui res gestas prodere æternæ memoriæ possint. Alexander magnus inter spolia Darij Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisq; ac margaritis pretiosum, uarios eius usus amicis demonstrantibus, quando tedebat unguenti bellatorem et militia sordidum, immo Hercule, inquit, librorum Homeri custodiæ detur, ut preciossimum humani animi opus, quàm maxime diuiti opere seruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq; iussit parci cum Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriam condidit, tantæq; rerum claritati tam benignum testimonium miscuit. author idem Pli. Diu addubitaui an id, quod sequitur adderem. Veritus sum enim, ne temporum nostrorum iniquitas fidem historiæ derogaret, in cachinnosq; tandem res memorabiles abirent. ad extremum tamen literarum amor, & ueri admiratio peruicit, ut subscriberem. Apud Athenæum lib. ix. dipnosophistarũ Laurentius uir Romanus unus
» eorum ita inquit, de tetrace aue loquens. νομίζων δὲ καὶ παρὰ τῷ
» ἀριστοτέλει μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῷον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγμα-
» τείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ' Ἀλεξάνδρου τὸν σταγειρίτην
» λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίας) οὐδὲν εὗρον περὶ αὐτοῦ λε-
» γόμενον. Ego autem existimans uirum doctissimum Aristotelem dignam hanc auem putasse, de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis æstimatum adijssem, (nam Stagiriten ipsum octingenta talenta ab Alexandro accepisse fama est ob historiã animalium) nihil quicquã in eo de ea aue inueni. His Athenæi uerbis elogium habemus summi regis Alexandri in doctrinæ literarũ indicaturam. qui unum tractatum Aristotelis præceptoris sui quadringentis & octoginta millibus aureorum nostri temporis æstimauit ac redemit. De hoc loquens Plinius lib. octauo ita inquit. Aristotelem in his magna secuturus in parte, præfandum reor, Alexandro magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataq; commentatione Aristoteli summo in omni scientia uiro, aliquot millia hominum in totius Asiæ, Græciæq; tractu parere iussa omnium, quos uenatus aucupia piscatusq; alebant, quibusq; uiuaria, armenta, aluearia in cura erant, neqnid usquam genitum ignoraretur ab eo, quos percunctando quinquaginta fermè uolu=

mina illa præclara de animalibus condidit. Si quinquaginta uolumina recte legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerunt. nostræ tamen ætati gratulandum ꝙ *libri de anima eorum præstantissimi non interciderunt. nam innumera propemodum uolumina eum scripsisse ex Laertio nouimus. Quàm male autem cum promis condis ærarij nostri ageretur, si eius regis æmulos principes haberemus? q̃ longe autem abigerentur ab aula sorices illi prætoriani diuisorum asseclæ, qui nobis sericati ob oculos incurrunt arroso argento principali tumidi. O' mirificam officinam quæ q̃uis sordidos homines, sesquimense politos ad unguem nobis reddat. O' mania, o' ingrata, o' pudenda deniq; literarum studia, quibus aduersis fatis nequicq̃ intabescimus. quos isti non sapientiæ amore captos, sed mente potius putant. Verũ ut quod instat agamus, idem Pli. li. supradi-*
» *cto, medicinæ scientiam, inquit, in Theombroto Ptolemæus rex Me-*
» *galensibus sacris donauit centum talentis seruato Antiocho rege, &*
» *lib. xxix. Erasistratus Chrysippi discipulus Aristotelis filia genitus,*
» *Antiocho rege sanato, centum talentis donatus est à rege Ptolemæo fi-*
» *lio eius, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Erasistratum & Theombrotum uel eundem fuisse intelligimus, uel Pli. non eundem authorem utrobiq; secutum. centum talenta sexaginta millia aureo-*
» *rum ualuisse post paulo docebimus. Idem lib. VII. Aristidis Theba-*
» *ni pictoris unam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est.*
» *octoginta emit duas Cæsar dictator, Medeam & Aiacem Timoma-*
» *chi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi*
» *picturam Magnetum exitij haud mediocris pari rependit auro. In antiquis legitur medio crispanti. quare sic legendum censeo mediocris spatij rependit auro. nam rependere pari auro nunquã à Plinio dictum est & alioqui Pli. mediocri magnitudine tabulæ pretij magnitudinem significare uoluit. rependere auro plena est locutio. Cicero*
» *de orat. Cui pro Gracchi capite aurum erat repensum. quod Pli-*
» *nius ipse libro. xxxiij. imitatus est his uerbis. Hæc paulatim exar-*
» *sit rabie quadam non iam auaritia, sed fames auri. ut' pote cum Sep-*
» *timuleius. C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum*
» *ad Opimũ tulerit. Quanta autem authoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus, quod idem lib. XXXV. inquit de*
» *Pamphilo pictore loquens. docuit neminem minoris talento annis de-*
» *cem, quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere, & huius*
» *authoritate effectum est Sicyone primum, deinde & in tota Græ-*
» *cia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam in bu-*

» xo docerentur, reciperetur'q; ars ea in primum gradum liberaliū. In uetustis tamen omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia antigraphicen, licet hoc Hermolaus ex uetustis restituisse se dicat. quare suspicor sic Plinium scriptum reliquisse, ingenui omnia ante graphicē. quasi hæc fastigium doctrinæ puerili imponeret. quod tamen admonendi animo dictum à me existimari uelim. non enim facile mutandam esse structuram ueterem censeo. non nihil hanc opinionē meam intendit id, quod sequitur. semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. cæterum quod hic dicitur neminem docuisse minoris talento annis decem, non consentaneum mihi uisum est, ut cum tanta pretia tabularum legeremus apud Pli. idem tamen docendi pretium tam paruum poneret, atq; ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exemplaria antiqua adirem, reperi non annis, sed annuis legendum, nec decem sed. xl. ut sit, docuit neminem minoris talētis annuis quadraginta, quanquā in antiquissimo scriptum erat quingenta, in pagella quidem, sed in margine quadraginta. ut minimum autem annuis decem legendum, hoc est aureorum sex millibus. quod longissime abest ab eo sensu, qui ex impressis percipitur, absurdissimo illo quidē, cum etiam pluris hodie pictores instituantur. Atq; ne decoxisse doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturā
» dicidit, Idem author de eo loquens aliquanto post ita inquit. Pinxit
» & Alexandrum Magnum fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dia
» næ uiginti talentis auri. digiti eminere uidentur, & fulmen extra
» tabulam esse. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura non numero. uel ut ex uetustissimo lego tabulæ pretium in numo accepit aureo mensura non numero. uiginti auri talenta ut minimū centū ac uiginti millia aureorum coronatorum ualent. quod tamē exquisitius postea uiderimus. Strabo li. xiiij. de Co insula loquēs, &
» urbe eius cognomini, In suburbano est Aesculapij tēplū ualde nobi
» le, simulachris multis refertū. in queis est Apellis Antigonus. fuit etiā
» pridē Venus è mari emergens, quæ nūc diuo Iulio Cæsari dicata est
» Romæ, quā Augustus honori patris cōsecrauit, ut generis authorē. Fa
» ma ē Cois pro tabula cētū talēta ex īpato tributo remissa esse. φασὶ
» ἡ τοῖς Κώοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσταχ
» θέντος φόρου. Interpres eo in loco lapsus Anadyomenen. i. emergentē Venerem, nudam tran'tulit quasi apodyomenen. est enim ἀνάδυσις emersus, cui opponitur κατάδυσις, quanquam & aliud significat. Pli. li. supra dicto, Venerem exeuntē è mari diuus Augustus dicauit in delubro

» patris Cæsaris, quæ anadyomene uocatur. uersibus græcis tali opere dum laudatur uicto, sed illustrato. Huius enim inferiorem partem qui reficeret non poterat inueniri. Ego tamen ex uetustis melius posse legi puto uersibus græcis tali opere dum laudatur uicto. sed per tot lustra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret non potuit inueniri. Per lustra autem censores olim sarcta tecta ædium sacrarum tuenda locare solitos esse notum est. Romanorum igitur res numaria ita propemodũ constituta fuit. græci drachmis, minis et talentis usi sunt. Talentum multiplex fuit authore Festo, Atticum autem sex millium denariorum fuisse dicit. τάλαντον, inquit Suidas,
» μνῶν ἐστιν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ἑκατόν. Talentum inquit mi-
» narum est sexaginta. mina autem drachmarum centum. hoc etiam legimus in uersibus illis, qui apud Priscianum leguntur, & Fauini esse dictitantur,

» Cecropium superest post hæc docuisse talentum,
» Sexaginta minas seu uix sex millia drachmas.
» Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis

» Priscianus de ponderibus. scrupulus inquit sex siliquæ. drachma scrupuli tres. uncia drachmæ octo. scrupuli. xxiiij. unciæ xij. libra. libra uel mina attica drachmæ. LXXV. Libra uel mina graia drachmæ. XCVI. talentum Atheniense paruum minæ sexaginta. magnũ minæ. lxxxiij. & unciæ quatuor. ad hoc probandũ citat Liuiũ, sed quoniã uerba Liuij apud Priscianum corrupta sunt, ab authore ipso repetenda sunt, q lib. iij. de bel. Mac. de Tito Quintio loquens
» Græciæ liberatore, ingens, inqt, numerus erat bello punico captorũ,
» quos Annibal cum a suis non redimerentur, uenundederat. multitu-
» dinis eorum argumentum est q Polybius scribit centum talentis eã
» rem Achæis stetisse, cum quingentos denerios pretium in capite
» quod redderetur dominis statuissent. mille enim ducentos Achaia
» ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios esse, hoc est sexcẽties mille. quod perinde est, ac si dicas centies sex millia denariorũ. Ita planum fit in quolibet talento sex millia denariorũ fuisse, cum centesima pars eius summæ sint sex millia. Rem per se odiosam quàm potui facillime explicui, sicq; ubiq; facturum me comparaui, ne qui hunc librum in manus sumpserint, identidẽ necesse habeãt eo tantisper deposito palimpsestũ sumere, sic apellant tabellã deletilem, qua calculatores utuntur. addit hoc Priscianus, denarios eo tempore numos argenteos fuisse siliquarum pondere uicenarum

quaternarum, id quod Liuius in eo libro ostendit de triumpho eiusdem Quintij loquens his uerbis. » Signati argenti octoginta quatuor » millia fuere atticorum, tatrachiam uocant, trium ferè denariorum » in singulis argenti est pondus. quo in loco Liuij non tetrarchiam, sed » tetradrachmum lego, non ex Prisciano, apud quem inanis areola pro hoc uerbo relicta est, sed ex Cicerone & Polluce libro nono de uocabulis rerum ad Commodum Cæsarem. qui author didrachmũ tridrachmum & tetradrachmum nomismata olim fuisse tradit. eumq; numum ab Atheniensibus bouem appellatum esse ab eius pecudis nota, indeq; ficta ab Homero arma Hecatombœa et Enneabœa. Id etiam ex Prisciano satis intelligi potest, qui numos illos atticos fuisse scribit duarum & septuaginta siliquarum. Idem Liuius, » inquit ille, ostendit lib. XXXVII. ab urbe cond. magnũ talentum at- » ticum octoginta habere libras & paulo plus, cum supradictorum » computatio manifestet octoginta tres libras et quatuor uncias habe- » re talentum, quod est denariorum sex millium Liuij uerba hæc ci- » tat. talentum ne minus pondo lxxx. Romanis ponderibus pendat. » uel sic decreuit senatus, ut nõ plus quàm ternæ libræ, et quanternæ » unciæ singulis talentis desint. hactenus Priscianus. Cuius cõputationẽ sic accipio (nihil enim aliud addidit) Cum unumquodq; talentum sex millia denariorum penderet, octo quoq; millia drachmarum pepẽdisse ratione prædicta. Hæc octo millia si in centenarios partiaris, octoginta utiq; libras centenarias habebis. atqui cum libra antiqua, quam Liuius secutus est, drachmarum fuerit sex & nonaginta, supererunt quater octoginta drachmæ, idest trecentæ & uiginti, ex quibus ratione prædicta tres libræ conficiuntur, & insuper tertia pars libræ, idest duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta singula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendum » autem, inquit ille, ꝙ secundum Liuij computationem centum minæ » atticæ, quarum singulæ. lxxiiij. drachmas habent, faciunt talentum » magnum. minus autem talentum sexaginta minæ secundũ Dardanũ » faciunt. maius autem & minus fuisse docet Terentius in Phor. cum » inquit. Siquis daret talentum magnum. Italica autem mina dra- » chmas habet, ut supra dictum est, nonaginta sex, quæ libra est. xii. » unciarum hoc est denarij. lxxij. Qua computatione. lxxxiij. libræ » Romanæ & quatuor unciæ, quod magnum talentum esse diximus, » centum minas atticas faciunt. Seneca in. x. epistolarum ad Nouatũ. » xxiiij. sestertia, inquit, idest talentum atticum paruum. xxiiij. enim » sestertia sexaginta libras habent. Hactenus apud Priscianum legi-

tur. Quo dicto Priscianus ipse sibi contrarius est. Hac enim ratione talentum magnum septem millia & quingentas tantum drachmas habuisse probatur, quod Liuij supradicta ratione octo millia habebat. quippe cum singula tetradrachma, idest quaternarũ drachmarum numos ternis denarijs æstimauerit, sena quoq; millia denariorum octonis millibus drachmarum æstimauit, at hoc quàm sit consentaneum cum postremo dicto uideamus. In promptu est enim unicuiq; uidere cum centum libræ centenariæ decẽ millia drachmarum ualeant, si inde quartam partem eximamus, ut libræ iã sint septuaginta quinq; drachmarum, non plus q̃ septem millia & quingentas drachmas talentum ualiturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia ualuit. Iam uero octoginta tres libras per numerum drachmarum idest nonagies sexies multiplicemus, fient in summa septem millia nongentæ sexaginta octo drachmæ. his si trientem prædictum, idest duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus uncijs fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifesta est hallucinatio in calculo prædicto. Quem Prisciani esse ideo non credo q; in tribus libris antiquis, quos uidi tractatus ille non uisitur, uno etiã antiquissimo. Centum igitur minæ atticæ talentum magnum ut fecerint, non id talentum erit, cuius Liuius loco supradicto meminit, sed euboicũ fortasse. de quo idem Liuius lib. eodem sic inquit, de pace loquens
» cum Antiocho facta. Europa abstinete Asiaq; omni, quæ cis Taurũ
» montem est decedite. pro impensis deinde in bellum factis. XV. millia
» talentum euboicum dabitis. quingenta præsentia. duo millia et qngenta, cum senatus populusq; Romanus pacem comprobauerit. mille
» deinde talenta per duodecim annos. Quid sit autem euboicum talentum docet Festus his uerbis. Euboicum talentum numo græco septem millium & quingentorum cistophorum est, nostro quatuor millium denariorum. Cistophororum autem crebra est mentio apud
» Liuiũ, ut libro eodẽ in trumpho. L. Scipionis. tulit in triumpho argenti pondo. CXXXVII millia & paulo superius de nauali triumpho.
» L. Aemilij. pecunia translata nequaquã tanta pro specie regij triumphi. tetracina attica. ccxxxiij. millia. Cistophori. cccxxxij. mil. In superiore exẽplo non tetracinum & cistophori lego, sed tetradrachmum & cistophorum genituo casu. In hoc autem tetradrachma & cistophori, & ubiq; apud Liuium sic emendandum censeo. Tetracinum enim quid sit, nemo ut arbitror nouit. Nec tamen dictum Festi conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum sex millium denariũ

facit. nisi etiã corruptũ numerũ apud Festum aliquis suspicari malit. q̃q̃ alioqn Festus ipse sibi nõ constat. q alibi talẽtũ atticum sex milliũ denariũ facit, rhodiũ cistophorũ quatuor milliũ. alia etiã genera ponens nihil ad rẽ ptinentia. quare potius adducor ut talentũ apud Liuiũ sit octogenariũ & proportionẽ epitrion habeat. i. sesquitertiam, uel ut alij loquuntur tertiariã, ad talentũ atticũ minus, quod sexagenariũ est. Sic enim ratio quadrabit, ut q̃ proportionẽ denarius ad drachmã habuisse dicitur, eandẽ Liuianum talentũ ad uulgare idest ad atticũ habeat. libras nunc centenarias intelligi uolo. nã q̃d apud Priscianũ legitur, ut talentũ minus sexagenariũ sit, & libræ eius septuaginta quinq; drachmarũ, nullo authore confirmari potest. cum enim Suidas, Pollux, Festus, græci et latini talentum atticũ sex milliũ drachmarũ esse dicant & sexaginta minarũ, necesse est ut. lx. minas nõ atticas, sed græcas intelligamus et centenarias, quæ atticas octoginta faciunt. Talenti magni meminit Plautus in Mostel. his uerbis. Si her » cle nunc ferat sex talenta magna argenti pro istis præsentaria, nunq̃ » accipiet. Locus autem ille Liuij, qui apud Priscianum citatur, non li. » XXXVII. legitur, sed tricesimo octauo, his uerbis. argenti probi. xij. » millia attica talẽta dato intra. xij. annos pensionibus æquis. Talentũ » ne minus põdo. lxxx. Romanis ponderibus pẽdeat. ubi tamen ordinẽ uerborũ puersum esse credo. nõ enim latine. xij. millia talenta, sed talentũ dicitur, quomodo & alibi et in loco supradicto locutus est Liuius. Quare hic Liuium scripsisse puto, argenti probi attica talenta » xij. millia. uel atticum talentum. Quod si de talento dicere ulterius pergam, exitũ res non inueniet, usq; adeo de talẽto diuersa preduntur, & uaria ab authoribus. Suidas & Hesichius talentum apud quosdam centum & uiginti quinq; librarũ fuisse tradunt. apud nõnullos genus fuisse nomismatis. Non omittendum id, quod Pollux inquit, talentum atticum apud Athenienses atticas drachmas capere numero sex millia. apud alios eundem numerum, sed suarum cuiusq; loci drachmarum. Id quod eo pertinere potest quod de talento Liuiano dictum est, siue euboicum siue aliud fuerit, ut quomodo Athenis, & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uernacularũ cuiusq; loci, sic Romæ sex millia denariorũ habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarũ. Vitruuius li. x. » de testudine Agetoris Byzantij loquẽs. Erigebatur autẽ machina in » altitudinẽ ad disiiciẽdũ murũ circiter pedes cẽtũ. Itẽ à latere dextra » ac sinistra procurrẽdo pstringebat nõ minus pedes centũ. Guberna- » bant eam homines centum, habẽtem pondus talentũ quatuor milliũ,

n quod sit quadringenta octoginta millia pondo. His uerbis si emendate leguntur, author est Vitruuius talentum centum & uiginti pondo Romana continere. quod genus proxime accedit ad illud talentum, quod Suidas & Hesichius posuerunt. In alijs libris quadringenta nonaginta mil. legitur. qua ratione talentum centum & uiginti pondo & semissis fuit. quod ipsum ego non argenti talentum fuisse, sed negociatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortasse ad talentum argenti proportionem habebat, ut hodie libra argentaria & aurificum subdupla est Zygostaticæ. & sic singuli homines quina paulominus millia pondo Romana mouebant machinali libramento, nostra circiter tria millia & sexcenta. usqueadeo diuersa authores de talento scripserunt. Nihilo tamen secius constituere omnino habeo quid sit talentum, quantumq; sit ad Romanum numum relatum, siquidem ad ulteriora progredi ordine instituto uolo. Obseruaui igitur Romanos non ante talenti uocabulo uti cœpisse, quàm imperij fines ad eas usq; genteis prorogauerunt, quæ hoc uocabulo signati argenti utebantur. tunc autem eos uerisimile est eodem genere talenti uti solitos, quo genere utebantur ij quibuscum commercia aut belli, aut pacis habuerunt. nisi siquando certis uerbis concepta fœdera aliud genus induxerunt, ut in Antiochi fœdere prædicto factum est, quo cautum est de talenti quantitate. Ferè autem talentorum uocabulo usi sunt in rebus Græciæ & Asiæ. quare cum Græciæ & Asiatici populi sena millia drachmarum & sexagenas minas tribuant, ego in colligendis summis hanc rationem ut potissimam sequar. malo enim extenuasse res uideri quàm in maius auxisse. atqui nemo talentum apud scriptores rerum in Græcia aut Asia à Romanis gestarum, minus fuisse libris sexaginta contenderit, ut arbitror. Denarij autem & drachmæ promiscuam appellationem habebo authoritate fretus Plutarchi & Plinij. & scribentium concordia. nec me deterrebit locus ille Liuianus, in quo pro trium fortasse quatuor legendum est, quanquam & inter antiquum denariũ & drachmam Atheniensem potuit aliqua esse differentia. quod tamen non probo. Habeo enim antiquissimum in honorem Romuli & Remi percussum, quibus infantibus lupa sub ficu ubera præbet. literæ exesæ uetustatem præferunt. Pondus idem quod reliquis, qui drachmales sunt. ab altera parte. x. litera denarium significare uidetur. sed potuit tetradrachmus numus maligne percussus esse in difficultate reipublicæ Atheniensium, ut aliquando Romæ factum esse docebimus, ita ut quatuor drachmarum numus non multo plus

tridrahmoc

» tridrachmo ualeret, id est denarijs tribus. τάλαντον, inquit Sui-
» das, μνῶν ἐστὶν ξʹ. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρʹ. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ.
Talentum, inquit ille, minarum de sexaginta, mina autem drachma
rum centum. drachma obolorum sex. sed de minutis postea uideri-
mus, nequid indubitatum relinquatur. nunc talentum aestimabimus
sexcentis coronatis nostris. hoc est sexagies denis. de nos enim aure
os in libras constituimus. Hac ratione centum talenta centies sexcen-
tos aureos ualent, hoc est sexaginta millia. quod promptum est colli-
gere in digitos tantum calculū deducenti. centies enim quingenti, qn-
quaginta millia efficiunt, & centies centum decem millia. eadem ra
tione decem talenta sex millia coronatorum ualent & uiginti duo-
decim, triginta decem & octo. quadraginta quatuor & uiginti. qn-
quaginta autem triginta. & mille sexcenta millia. Quod semel di
cendum duxi ne lectores posthac aestimandis summis haereant. Ita
fit, ut quod graeci quinquaginta talenta argenti dicunt, Romani duo
decies sestertiûm dicant, quae summa census est senatorij, quod ita po
stea probabimus, ut nemo in posterum ambigat. Veniamus ad histo-
» ricorum loca. Plutarchus in Caesare. Circa Pharmacusam insulam
» à piratis capitur. qui per idem tempus nauibus magnis & immen-
» sis classibus mare occupauerant. à quibus cum pro eo redimendo ui
» ginti poscerentur talenta, derisit ꝙ qualem cepissent uirum ignora-
» rent. Proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Tranquil. in
» eodem Caesare. Numeratis deinde quinquaginta talentis expositis
» in litore, non distulit quin è uestigio classe deducta, persequeretur
» abeunteis. quinquaginta talenta triginta millibus coronatorum aesti
» mo. Idē Plutar. Caesar ex praetura prouinciam sortitus Hispaniam,
» cum proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent,
» confugit ad Crassum, qui Romanorum ditissimus, aduersus Pompeij
» in Rep. potentiam acri Caesaris ingenio ac feruore simul egebat.
» Crasso igitur contra inexorabileis maxime, ac importunos credi-
» tores octingentorum & triginta talentorum sponsione interueniente,
» Caesar in prouinciam abijt. hoc perinde est ac si dicam quadringen
ta et nonaginta octo millia aureorum, quae Caesar debebat Crassum
» fide sua esse iussisse. de quo idem Tranquil. ex praetura ulteriorem
» sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuentu sponsorum remo
» uit. Appianus in II. bel. ciuilium. Caesar deinde in Hiberiam dele-
» ctus praetor cum magnam facultatum partem ob ambitum aere alie
» no deuinxisset, huiusmodi uerbis usus esse dicitur. bis millies & quin
» genties cētena millia sibi adesse oportere ut nihil haberet. Haec sum-

» ma ære nostro maior est bis & sexagies centenis millibus aureorũ. Græci hunc numerum sexcentas & uiginties myriadas appellant. lingua nostra millionem uocat decies centena millia. hoc si imitari uolumus chiliada chiliadum, ut græci dicere poterimus, hoc est mille millenarios uel millies mille. græci rursus myriadem uocant decem millia, ergo decies centena millia, centum myriadas dicunt, & mille myriadas centies centena millia. quod ideo præfandum duximus, ne legentes conturbentur si uel ijs uocabulis aliquando utamur, uel
» eos authores citemus, q ea usurparunt. Plutarchus in Crasso. Apud
» Romanos omnes constat uirtutes, quas plurimas Crassus habuit,
» unius auaritiæ sordibus obscuratas fuisse. Cuius uitijs clarissimum te
» stimonium præbet magnitudo diuitiarum, quas breui admodum tem
» pore sibi comparauit. nam cum trecenta solum talenta ex paterna
» hæreditate accepisset, priusquã aduersus Parthos exercitum duceret,
» septem millium et centum talentorum summam coëgisse traditur. cũ
» etiam decimam facultatum suarũ partem Herculi consecrasset, &
» publicum epulum dedisset populo. ac tres minas in singula ciuium
» capita contulisset. Harum diuitiarum maximam partem, si uerum
» proferre licet, ex ciuilibus bellis, atq; incendijs comparauit, calami-
» tatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. & paulo post enume
» ratis prædijs, quæ & in urbe, & ruri sectionibus quæsiuerat. ser-
» uos præterea, inquit, circiter quingentos emit fabrilis artis, & archi
» tecturæ peritos nec ijs tantum ad propriæ domus extructionẽ usus
» est, sed ciuibus ædificare uolentibus eorum operas mercede locabat.
» ac simul areæ spatium cuicunq; pro arbitrio suo ad ædificandũ uen
» debat. Cumq; signati argenti maximam copiam, & agros mirifice
» cultos, in ijsq; cultorũ ingentem numerum possideret, minime tñ hæc
» omnia facienda uidebantur præ maxima turba seruorũ, quos uarijs
» artibus instructos hẽbat, lectores, scribas, pictores, argentarios, pro-
» curatores, mensarios, quos ipsemet summa diligentia curare, discenti-
» bus assistere, plerosq; etiam docere consueuerat. aiebat enim præci-
» puam domini curam circa seruos esse oportere, cum sint rei familia-
» ris tanq̃ animata instrumenta. Septem millia & centum talenta bis & quadragies centena millia aureorum nostrorum ualent, & sexaginta præterea. quam summam si Crassus post decimatas facultates suas, et largitionẽ popularẽ habuit, qd existimamus eum integris facultatibus habuisse? qđ si uerũ est eum in singula capita ciuiũ Romanorum ternas minas dedisse, ut centum millia ciuium fuerint ad donatiuum nomina sua dantium, minoris trecentis myriadibus,

idest

idest tricies centenis millibus defungi largitione non potuit. Quare huc locum suspectum habeo, quod ad minas pertinet, praesertim cũ circa haec tempora censu Romae acto inuenta sint quadringẽta sexa ginta millia paulo ante proscriptionem Syllanam. diximus supra apud Plin. legẽdũ esse de eodẽ Crasso in agris sestertiũm bis millies possedit, Quiritiũ post Syllã ditissimus. Siqdẽ bis millies qnquagies cẽtena millia aureorũ ualet. quare Claudij libertus Pallas, q à Cornelio Tacito sestertij ter millies possessor dicitur, uicies et qnqes centenis millibus Crasso fuisse ditior ꝓhibetur, qđ etiã Plin. satis significauit
» his uerbis. multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores
» pariterq; tres Claudij principatu Pallãtẽ, Callistũ, et Narcissum. Diuitiae aũt Narcissi in prouerbiũ uenisse uidentur, cũ Iuuenalis dicat.

» Nec Croesi fortuna unquam nec Persica regna
» Sufficient animo, nec diuitiae Narcissi
» Indulsit Caesar cui Claudius omnia. –

Magis id mirum forsitan uideri possit quonammodo Demetrius Põpeij libertus unius ciuis Ro. qui priuatum fastigium aut certe ciuile non excessit, tantas opes parare potuerit. de quo Plutarchus in Pom
» peio ita inquit. Demetrij coniugem qui Pompeij libertus plurimum
» apud ipsum potuerat, quiq; censum trium millium talentorum reli
» querat, Pompeius praeter naturae suae mores nec humane nec libera
» liter habuit. De eius liberti insolentia, & fastu, & opibus multa ab eodem authore alio loco dicuntur. Sed quod de Caesare ex Appiano diximus, id uero uidendum est, fidem enim excedere uideretur, ut ciuis Ro. i. ante dictaturam bis millies et quingenties aeris alieni ha
» buerit. Iã primũ Plutar. de eo ita inqt, ad impensas autem profusi-
» or, breuẽ, ac moẽmtaneã sibi gloriã tam magnis opibus ꝑmutare ui
» debatur, cum tñ re uera paruis amplissima cõpararet. antea uero
» q̃ ullum inijsset magistratum, mille ac trecentorũ talẽtũ conflasse aes
» alienũ dicitur, mandata deinde illi Appiae uiae cura, ingentes prode
» git pecunias. aedilis. CCC. & XX. paria gladiatorũ exhibuit. circa
» spectacula põpas, atq; epulas profusissimis sumptibus usus, uniuersas
» sꝑiorũ munificẽtias obliterauit. quas ob res affectã sibi plebẽ reddi
» dit, ut certatim honores excogitarẽt, qbus paria cũ illo facerẽt. Trã
» gl. de eo loquẽs, Deposita prouinciae spe põtificatũ maximũ petijt nõ
» sine profusissima largitiõe. In qua reputãs magnitudinẽ aeris alieni,
» cũ mane ad comitia descẽderet, praedixisse matri osculanti fertur do
» mum se nisi põtificem non reuersurũ. Plutar. aũt author est dixisse
» eum matri aut pontificem hodie uidebis filiũ aut exulem. quanta

autem summi pontificatus esset dignatio, & q̄ opimus eius redditus
» ex eo coniici potest, ꝙ Tranq. i Claudio inqt. Postremo etiã sestertiûm
» octoges pro introitu noui sacerdotij coactus impendere, ad eas rei
» familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem libera-
» re non posset, in uacuũ lege prædiatoria uenalis pepẽderit. Si enim
pro sacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, qd exi-
stimamus de pontificatu maximo, qui caput erat omniũ ut est hodie,
& quem principes ipsi assumere solebant, ut ex nomismatis appa-
» ret. Idem Tranquil. in Cæsare. Crassum Pompeiumq; in urbẽ pro-
» uinciæ suæ extractos, compulit ut detrudendi Domitij causa consula
» tum alterum peterent, perfecitq; per utrunq; ut in quinquennium
» sibi imperiũ prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à repub.
» acceperat, alias priuato, alias publico sumptu addidit. Idem alibi,
» Egit cũ tribunis plebis collegã se pompeio destinantibus, id potius ad
» populum ferrent, ut absenti sibi & quãdocũq; imperij tempus ex
» pleri cœpisset, petitio secundi consulatus daretur, ne ea causa matu-
» rius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, al-
» tiora iam meditans & spei plenus, nullũ largitionis, aut officiorum
» in queq̃ genus publice priuatimq; omisit, forũ de manubijs inchoa-
» uit, cuius area super sestertiûm millies constitit, munus populo epu-
» lumq; pronũciauit i filiæ memoriã, quod ante eũ nemo fecit. Quorũ
» ut q̃ maxima expectatio esset, ea quæ ad epulũ pertinerent, q̃uis ma
» cellarijs oblocata, etiam domesticatim apparabat. Et paulo inferius,
» legionibus stipendiũ in perpetuum duplicauit frumentũ quoties co-
» pia esset, etiam sine modo, copiaq; præbuit, ac singula interdũ manci
» pia & prædia uiritim dedit. & rursus inferius, tum reorũ aut ob-
» æratorũ, aut prodigæ iuuentutis subsidiũ unicũ, ac potentissimũ erat.
Hæc & huiuscemodi alia etiã si post præturam Hispaniensem conti
gerunt. tamen eò ptinent, ut intelligamus Cæsarem ingenio admo-
dum profuso ac magnifico fuisse, et quod non nisi summa appeteret.
Hæc etiã eadem facere fidẽ uidentur ternis minis uiritim à Crasso
distributis multo enim maius est mancipia & prædia uiritim q̃ ter-
nas minas donare. Eiusdem generis sunt, quæ sequuntur apud eundẽ
» authorem. munditiarũ, lautitiarumq; studiosissimum multi prodide-
» runt, uillam in Nemorensi à fundamentis inchoatam, ꝙ non tota
» ad animum ei responderat, totã diruisse, q̃q̃ tenuẽ adhuc & obæra-
» tum. et iterũ alibi, ante alias dilexit Marci Bruti matrẽ Seruiliã, cui
» & primo suo consulatu sexages sestertiûm Margaritã mercatus est.
» Quod hic dicitur de Margarita sexages sestertiûm empta, fidẽ facit
dicto

dicto Pliniano de Margarita Cleopatræ centies sestertiûm æstimata .i. aureis ducentis q̃nquaginta millibus. Ego cum inq̃rerem an id uerum esse potuerit, sic rationem ducebam, dotem oẽm Margaritarum, ut Plin. inq̃t & gemmarij nostri cõfirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & põdere esse scimus, candorem nostri nitorem indicum intelligunt, Quare in unionum indicatione omnia hæc obseruant. Cum hæc proderem percunctatus sum à gemmario quodam primi nominis mihi familiari, quem uidisset unq̃ pretiosissimum unionem, quantum pẽdere meminisset. Cũ de hoc uerba faceremus, & ille tricenarios se uidisse respõdisset, idq; ut memorabile in præcipua bonitate commemoraret, super sermonem aduenit gemmarius alter, q̃ dixit pridie se unum tenuisse quadraginta ceratia pendentem. hoc enim uerbo in gemmis appendẽdis utuntur, quod infra à nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoscendæ cupidum me uideret, ait se postridie mihi eum ostensurũ in manibus inclusoris, aut uascularij, q̃ illigandum eum monili conduxerat. ea die ad constitutam horã non affui, tertio die cum uenissem ad eum, comperi ab inclusore redditum, cæterum eum esse in dactylotheca principali, tribus aureorũ millibus emptum, Auellanæ magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, pondere, ut dixi, quadragenarium. ab alio gemmario audiui, quo etiam familiariter utebar, unam se Margaritam tenuisse, exq̃sita bonitate, pondere tricenariam, quatuor millibus aureorũ emptam à duce Borboniana Ludouici regis undecimi filia, uiragine cordatissima eadem & magnificentissima, socru ducis Borboniani, q̃ hodie in eo genere principum censetur, quos sapientissime Homerus Amymonas appellabat. Significare uolens ita omni reprehensione maiores, ut ne nasuti q̃dem homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare soliti, & ipse deniq; momus aliquid in eis improbarent. Sed Plin. de unionibus lo-
» quens, pondus, inq̃t, ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis ex-
» cessere, hoc pondus sex et octoginta ceratia & bessem ceratij æquat,
» cum in uncia centum et sexaginta sint ceratia, & uiginti in drach
» ma. Non mirum est igitur si unio omnis æui maximus & omni dote bonitatis præstantissimus, tanti ea ætate æstimatus est, quo mundus auro, & argento exuberabat, ut ex sequentibus liquido docebitur.
» Plin. lib. XXXVII. de adamante loquẽs, ita inquit, proximum apud
» nos indicis arabicisq; Margaritis pretium est, tertia authoritas sma
» ragdis perhibetur pluribus de causis. hactenus Plin. Ex cuius uerbis intelligimus Margaritam in ordine gemmarum adamanti tan-

tum cedere, licet hoc tempore uix quartæ sit authoritatis. Idem tamē
» lib. IX. Principium ergo, inquit, culmenq; omnium rerū pretij Mar
» garitæ tenent, indicus has mittit Oceanus. Ergo cum eo tempore unio
num inter gemmas prima aut certe secunda esset indicatura, tuncq;
rerū pretia ad summū licitationis excreuissent, & ille Cleopatræ
unio pondere altero tanto præstaret, quē pretiosissimum memoriæ
nostræ unionem gēmarum institores meminerunt, atq; eo amplius
scrupulo, non abhorrere à fide puto tanti æstimatum esse, simul quod o-
mnibus numeris commendationis absolutus erat, simul quod ad culmen
probationis, & prima tum peruenerat, & ita inclaruerat fama, ut na
tura specimen sui fecisse in duabus Margaritis existimaretur, ut ex
Plinio apparet. Huius pretij ratio sic arbitror iniri potest. cū ex il
lo gemmario quærerem quanti ex formula æstimaretur plurimo Mar
garita, quæ pondere quaternaria, & bonitate prima esset, triginta,
inquit, aureis eiusmodi emptam uidimus. Quid octonariā, inquam,
eiusdem notæ quanti æstimares? ait minimū ducentis. Cū ulterius roga
tando per accessiones pergerem, Ita respondit ut intelligerem acces-
sionem pretij deinceps ex pondere non numero, sed proportione fie
ri, ut quomodo duplicando pondere supradicto octonoria Margari
ta septuplex quaternariæ æstimatione facta esset, sic in duodenaria
& uicenaria & ulterioribus maiore deinceps maioreq; sursum uer
sus incremento pretium augesceret. Qua ratione si pretium Pliniа-
næ illi statuamus, in immensum quoddā pretiū abibit taxatio. Ma
ius fortasse miraculum sit Cæsarem centum quinquaginta millibus
unionem unū emisse, ut adulteræ donaret. de quo Trāq. ita scribit, ut
» ad rem redeamus. In primo consulatu tria millia pondo auri fura=
» tus è capitolio tantundē inaurati æris reposuit, societates ac regna
» pretio dedit, ut qui uni Ptolemæo propè sex millia talentorum suo
» Pōpeijq; nomine abstulerit. hæc Tranq. authoritas fidem facere po
test ijs, quæ à nobis paulo ante dicta sunt. Plutarchus de eodem lo=
» quens, inter hæc, inquit, res gallica maxime Cæsarē extulit, quod in re-
» motissimis locis cum esset, bellaq; aduersus Belgas Britannosq; con=
» sereret, aurū argentumq; spolia cæterasq; diuitias ex hostibus par
» tas (tanta horum aderat copia) magno numero Romam misit, horū
» deinde largitionibus animos ciuium tentans, ædilibusq; ad specta-
» cula tribuens, prætoribusq; atque consulibus eorumq; uxoribus do
» nans, multos sibi allexit. Quare in reditu superatis alpibus cum ad
» ciuitatem Lucanam hybernaret, uirorum & matronarum magnū
» numerum eò accessisse memorant, cum plausu lætitiaq; ingenti sese
offeren-

» offerentium. Consulares uiri eò profecti sunt ducenti, inter quos Pom
» peius, & Crassus fuere, proconsulum quoq; ac prætorum centum et
» uiginti fasces ante Cæsaris fores inspecti, alios autem omnes spe do-
» nisq; repletos Cæsar dimisit, cum Crasso autem, & Pompeio fœdus
» inijt. Idem in Pompeio, de initijs ciuilis belli loquens. Cæsar, inquit,
» ualidius tum rebus imminebat. Qui cum nondum longe Italiam
» attigisset, sedulo ad urbem destinabat milites ut comitijs adessent,
» multos illic tum ciues pecunijs alliciens, multos etiam primorum mu
» neribus demulcens. inter quos Paulus consul ob mille & quingen-
» talenta mutatus est, & Curio tribunus plebis ingenti ære alieno libe
» ratus est. hactenus ille. Ecquis est igitur qui animo concipere possit tantam corruptoris munificentiam, qui alterius tantum consulis fauorem nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quã-quam maior illa fuit Curionis merces, qui sexcenties sestertiûm æris
» alieni habuit ut author est Valerius lib. nono. Ob illas rapinas
» Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli,
» Quis hoc potest uidere, quis potest pati
» Mamurram habere quod comata Gallia
» Habebat, & cuncta ultima Britannia?
» Eóne nomine imperator unice,
» Fuisti in ultima occidentis insula,
» Vt ista uestra diffututa mentula
» Ducenties comesset, aut trecenties?

Quo ex loco satis conijcere est ingentem esse summam trecenties sestertiûm, quo Catullus Mamurram præfectum Fabrum Cæsaris locupletatum esse à Cæsare spoliata Gallia & Britannia con-
» queritur. de quo Plinius libro. XXXVI. sic inquit. Primum Ro-
» mæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in cælio
» monte Cornelius nepos tradit Mamurram Formijs natum præ-
» fectum fabrum Caij Cæsaris in Gallia. neque indignatio sit ta-
» li authore inuenta re. hic nanque est Mamurra Catulli Veronen-
» sis carminibus proscissus, Quem ut res est, domus ipsius clarius
» quàm Catullus dixit habere quicquid habuisset comata Gallia.
» quibus uerbis Plinius ingentem luxum ædificij significauit.
quod Cæsaris & Mamurræ rapinas non modo præ se ferre, sed etiam clamitare uidebatur uoce late exaudibili. Age quid de Luculli diuitijs existimare possumus, qui cum Reipub. infensus priuatæ uitæ se dedisset, ædibus & prætorijs extruendis, hortis & cœnationibus amœnissimis incredibili sumptu paratis,

& bibliotheca insigni utriusq; linguæ libris referta, atq; omnibus obuia & patenti, opes bello quæsitas conterere non potuit, cum interim quotidiano epularum apparatu in prouerbium propè uenerit. Vnum de eo dictum Plutarchi referemus, quod est in hanc fermè sententiam, Quodam die, inquit, cum Cicero & Pompeius Lucullum in foro sedentem ociosumq; offendissent, eo salutato dixerunt sese apud eum eo die cœnaturos, ea demum conditione, ut nihil ad solitam cœnam eorum causa adderet. quo primũ recusante, cœnamq; in diem posterũ reijciente, illi sese dicere neq; diem alium constituturos, ac ne potestatem quidem illi facturos, ut seruis aliquid in aurem imperaret. Hic Lucullus deprehensum se uidens, id tandẽ orare eos instituit, ut uel eorum uenia sibi liceret palàm uni ex seruis dicere ad Apollinis eo die se cœnaturum, erat autem Apollo triclinij, aut cœnationis nomen, & ordinatas ille ita cœnationes habebat, ut taxata cœnarum summa unicuiq; loco esset. eo igitur audito famuli qd agi ille uellet gnari, cœnam continuo apparaunt impendio quinquaginta milliũ, tanta celeritate, & lautitia epularum, ut Pompeius, & Cicero obstupescerent. Quinquaginta millia, mille ac ducentos quinquaginta aureos ualent. Huiusmodi multa à Plutarcho referuntur, fidẽ omnino excedentia si ex præsenti seculo æstimentur. Athenæus lib. XII. de ijs loquens q luxu et delitijs olim celebres fuerunt. νικόλαος δ' ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκουλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα τοῦ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοκεῖλαι εἰς πολυτελῆ δίαιταν ἐκ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, καρπωσάμενον δυοῖν βασιλέων πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου. Nicolaus, inquit, peripateticus in decimo & in uicesimo historiarũ tradit, Lucullũ cum Romam post expeditionem ponticam redijsset & ex eo bello triumphasset, rationes ad ærarium retulisse ob eius pecuniæ administrationem. quo facto se abrupta licentia ad uitam sumptuosam & elegantem ex ciuili & prisca frugalitate Romanorum contulisse. id'q; exemplum Romanis prodidisse, utpote qui duorum regum opulentiam in censum suum uertisset, publica uictoria ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata commoda usus. Ex quibus uerbis intelligimus ut & ex locis pluribus Ciceronis orationum, imperatores Romanos rationes quidem speciosas ad ærarium referre solitos, sed ita tamen, ut reliquorũ luculenta fragmenta apud se retinerent. Ne nimiũ igitur galliarum rerũ dispensatoribus tanq̃ uiris ingeniosis & solertibus, publica fama plaudat, semper enim

huiusmodi

huiuscemodi fuerunt qui ex publicis actibus immodice crescerent. ut
Athenis Pericles & Phalereus. Varro li. III. de re rust. de Piscinis
» Luculli loquens. Contra ad Neapolim. L. Lucullus postq̃ prfodisset
» montem, ac maritimum flumen immisisset in Piscinas, quae reciprocae
» fuere, ipse Neptuno nõ cederet de piscatu. In baiano aut Ardeae tan
» ta ardebat cura, ut Architecto permiserit ut suã pecuniã consume-
» ret, dũmodo produceret specus è piscinis in mare, obiectacula quo
» aestus quotidie ab ortu lunae ad nonã proximam introire ac redire
» rursus in mare posset, ac refrigerare piscinas. Columel. li. IX. Attamẽ
» iisdem tẽporibus, qbus hanc memorabat Varro luxuriẽ, maxime
» laudatur seueritas Catonis, q nihilominus et ipse tutor Luculli, grã-
» di aere sestertiũm milliũ quadringentorũ piscinas pupilli sui uendi-
» tabat. Tum. n. celebres erant delitiae popinales, cũ ad mare defere-
» bantur uiuaria, quorũ studiosissimi uelut ante deuictarũ gentiũ Nu-
» mantinus & Isauricus, ita Sergius Aurata & Licinius Murena ca
» ptorum pisciũ laetabantur uocabulis. Macrob li III. Satur. Piscinas
» autẽ q̃ refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobi-
» lissimi principes. L. Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios
» appellat, etiam illud indiciũ est, ꝙ Marcus Var. in li. de agricultu-
» ra refert. M. Catonem, q post Vticae periit, cũ haeres testamẽto Lu-
» culli esset relictus, pisces de piscina eius quadraginta millibus uen-
» didisse. Locus autẽ Ciceronis à Macrobio significatus legitur li. pri.
» ad Atticum his uerbis. Sed posteaq̃ primũ Clodii absolutione leuita
» tem infirmitatemq; iudiciorũ perspexi, tum autẽ beatos homines (hos
» piscinarios dico tuos) non obscure nobis inuidere, putaui mihi maio
» res quasdã opes, & firmiora praesidia esse quaerenda. Pli. li. IX. Ea
» dem aetate prior. L. Murena reliquorũ pisciũ uiuaria inuenit. cuius
» deinde exẽplũ nobilitas secuta est, Philippus, Hortensius, Lucullus,
» exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impẽdio q̃ uillam aedi
» ficauerat, Euripũ et maria admisit. qua de causa Magnus Pompeius
» Xerxem togatum eũ appellabat quadraginta ipsius piscinae à de-
» functo illo ueniere pisces. Ex antiquo tamẽ melius legitur. XL. sester
» tiis è piscina defuncto illo ueniere pisces. quare apud Columel. non
» milliũ quadringentorũ, sed quadraginta legendum uidetur, quod ta
» men idem author grande aes appellauit. nos mille aureis eã summã
» taxamus. Idem Pl. lib. eodem. Murenarũ uiuarium priuatim exco-
» gitauit. C. Hirius ante alios. qui coenis triũphalibus Caesaris dictato
» ris sex millia numero Murenarum mutua appendit, nam permuta
» re quidem pretio noluit, aliaue merce. Huius uillam inter q̃ modi-

cum·XL·millibus p ſcinæ uendiderūt.hoc dictum Plinij eò ptinet quod ſupra diximus de magnificentia Cæſaris·quantum·n·æſtimamus reliquarū epularū apparatū fuiſſe,cū Murenæ ſex millia numero fuerint,q̄uis uenales tot reperiri nō poſſent? Verum ille locus Plinij emendandus eſt,partim ex uetuſtis,in qbus ita legitur , huius uillā intra q̄ modicum·XL·piſcinæ uendiderūt(mille autē adiectitium uerbū eſt)partim ex Varrone & Macrobio· Varro li·ſupradicto·Illæ autē maritimæ piſcinæ nobiliū potius exinaniunt marſupium q̄ replent Primū·n·ædificantur magno, ſecundo, implentur magno,tertio,aluntur magno Hirius circū piſcinas ſuas ex ædificijs duodena millia ſeſtertiū capiebat·eā omnem mercedē eſcis,quas dabat piſcibus conſumebat,nec mirū·uno tempore·n·memini hūc Cæſari ſex millia murenarū mutua dediſſe in pondus,& propter piſcium multitudinē quadrages ſeſtertio uillam ueniſſe· duodena ſeſtertia Varro magnū ſumptū uocauit,nos trecētis aureis æſtimamus· ſic igitur locum Plinij lego·Huius uillā intra q̄ modicā quadrages p ſcinæ uendiderunt,ideſt centū aureorū millibus uillam intra q̄ modicam intelligo minorem etiam mediocri · Hoc·n·modica ſignificat quod notius eſt q̄ ut exempla requirantur·Verū huius emendationis Macrobium authorē habeo,cuius hæc uerba tranſcribenda duxi ex libro ſupradicto·author eſt Pli·C·Cæſarem dictatorē cū triūphales cœnas populo daret, ſex millia murenarū à Caio Hirio ad pondus accepiſſe·huius Hirij uillam q̄uis non amplā aut latam,conſtat propter uiuaria quæ habuit quadrages ſeſtertiūm uenundatam·ſic autem intra q̄ à Plinio dictum eſt,ut ſupra q̄ & extra q̄ dicuntur ab authoribus & infra q̄·Cicero· Stomachi autē partes,quæ ſunt infra q̄ cibus deuoratur, dilatantur· & arteria aſpera oſtium habet adiunctum linguæ radicibus paulo ſupra q̄ ad linguā ſtomachus adnectitur·Hic locus admonere nos debet q̄ Plinius corruptus ſit in huiuſmodi rerū deſcriptione,ut antea diximus·Subiungā nunc aliqua eodē ptinentia quò illa præcedētia·Pli·li·X·Pauonē cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortenſius adijciali cœna ſacerdotij·ſaginare primus inſtituit circa nouiſſimum piraticū bellum M·Aufidius Lurcho,exq; eo quæſtu redditus is ſexagena millia ſeſtertiūm habuit· Varro li·ſupradicto· Ex pauonibus·M· Aufidius Lurcho ſupra ſexagena millia numūm in anno dicitur capere · Quod Varro numū Pli·ſeſtertiūm dixit,ne de hoc poſtea dubitetur, quod antea diximus,numū & ſeſtertiū idē fuiſſe Romanis·quonam modo autem uillatica paſtio ſexagena millia quotannis reddere uno

» nomine, id est pauonum sagina potuerit, docet Varro his uerbis. Primus hos Quintus Hortensius augurali adijciali cœna posuisse dicitur, quem multi secuti cito pretia eorũ extulerunt. ita ut oua eorum denarijs quinis ueneant, ipsi facile quinquagenis, grex centenarius facile quadragena millia sestertiũm reddat, ut quidem Albutius aiebat, si in singulos ternos exigeret pullos, perfici sexagena posse. Idẽ paulo superius. hi ad constituẽdos greges parantur bona ætate, & bona forma, pascuntur omne genus obiecto frumento maxime hordeo. Itaq; Seius his dat in menses singulos hordei modios singulos. Ita ut fœtura det uberius & anteq̃ salire incipiant. hic à procuratore ternos pullos exigit, eosq; cum creuerint, quinquagenis denarijs uendit, ut nulla ouis hunc assequatur fructum. Sexagena sestertia quinadena millia denariorũ ualent, ut diximus, si ergo in singula capita centenarij gregis ternos pauones redditus annui statuas, trecentos pullos habebis, quos si grandiores factos, & saginatos quinquagenis denarijs uenundatos intelligis, quina dena millia denariorũ in summa erunt, id est quinquagies trecentena. Rursus sexagena millia sestertiũm æstimatione nostra mille ac quingentos aureos ualent, & quinquaginta denarios, id est selibram argenti quinq; coronatis æstimare solemus, Si igitur trecenties quinos uel quinquies trecentenos aureos multiplices, mille ac quingentos in summa inuenies, ita ad numũ cõuenit, quod de nummo, ac denario sestertijsq; diximus. Apud Varronẽ mendose legitur, itaq; senis his dant. pro Seius his dat. Seianæ.n. uillæ apud eũ fit mentio, & alioquin modius sex pauonibus in mensem nõ sufficeret, qui uix uni sufficit, ut postea docebimus. Idẽ alibi de uillatica pastione Seij loquẽs, Certe, inquit, Merula ibi uidi greges magnos anserum, gallinarũ, colũbarũ, gruũ, pauonũ, necnõ gliriũ, pisciũ, aprorũ, cæteræq; uenationis, ex quibus rebus scriba librarius eius in annos singulos plus quinquaginta mil. è uilla capere dicebat. Axio admirante, certe nosti, inquit, matertera meæ fundũ in Sabinis, qui est ad uigesimũ quartũ lapidẽ uia salaria à Roma. quid ni inquit? atq; in hac uilla, quod est ornithon, ex eo uno quinq; millia scio uenisse turdorũ denarijs ternis, ut. LX. millia ea pars reddiderit eo anno uillæ, bis tantũ q̃ tuus fundus. CC. iugerũ reate reddit. Quid. LX. inquit Axius. LX. LX. derides? LX. inq. Sed ut ad hũc bolũ peruenias opus erit tibi aut epulũ, aut triũphus alicuius, ut tũc fuit Scipiõis Metelli, aut collegiorũ cœnæ, q̃ nũc inumerabiles excãdefaciũt annonã macelli. reliquis annis oĩbus et hãc expectabis summã. Quotus.n. quisq; est annus quo nõ uideas epulũ, aut triũphũ, aut collegia nõ epulari? q nũc inumerabiles itendunt

» annonam. Non'ne item. L. Albutius homo, ut scitis, apprime doctus,
» dicebat in Albano fundum suum pastionibus semp uinci a uilla?
» agrum.n.minus dena millia reddere, uillam plus uicena. Idē secun
» dum mare quo loco uellet si parasset uillam, se supra centum millia
» uilla recepturum. Age non Mar. Cato nuper cum Luculli accepisset
» tutelam e piscinis eius. XL. millibus sestertiûm uendidit pisces. Ter
nis denarijs idest duodenis numis turdos uenisse ad epulum adijciale
dicit. idest ære nostro denis solidis turonicis & semisse. si igitur quin
quies duodena millia uel duodecies quina numeres cum quinq; tur=
dorum millia fuerint. LX. millia numorum efficies. turdi apud nos
hyeme non altiles, sed aucupio capti & continuo occisi, ueneunt sum
mum senis denariolis, idest solidi semisse. Florentiæ altiles auiculas
comedi adipe omnino obesas, magnitudine alaudæ, sapore admodū
suaui, quæ tribus solidis nostris emptitari dicebantur, sæpe etiā plu
ris. uerum hoc adnotandum q ager ducentorum iugerum triginta
millia reddere non poterat, cum uillatica pastio. LX. millia uno no
mine redderet. triginta millia ære nostro septingentos quinquagin-
ta aureos ualent. Romanæ luxuriæ rationē inire in uniuersum ex
» Plinij uerbis possumus, qui lib. VIII. de suibus loquens ita inqt. Et
» adhibetur ars iecori fœminarū, sicut anserū. inuentum Marci Api
» tij fico arida sagnatis, uel, ut in recentioribus libris, carica, a satie-
» tate necatis, repente mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosi=
» or materia ganeæ. qnquaginta prope sapores, cum cæteris singuli.
» Hinc censoriarum legum paginæ, interdictaq; cœnis abdomina, glā
» dia, testiculi, uuluæ, sincipita uerrina. Placuere aūt et feri uesicæ. Ca
» tonis censoris orationes aprinum exprobrant callum. in treis tamen
» parteis diuiso apro, media ponebant lumbos aprinos appellata. So
» lidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit. P. Seruilius
» Rullus, pater eius Rulli, q Ciceronis in cōsulatu legem agrariā pro
» mulgauit. tam propinqua origo nūc quotidianæ rei est. & hoc anna
» les notarunt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tempore solitum fuisse
solidos apros inter fercula epularū apponere, etiam in quotidianis
» luxuriosum epulis. quod etiā Seneca attestatur. Sed nihil maius est, q̄
» ficis aridis sues sagnare, & mulsum ijs obijcere. Huiusmodi sues ex
» uiuarijs petebantur, quæ theriotrophia dicuntur, quale fuisse in lau
» rentina uilla Hortensij oratoris apud Varronem legimus. Eodem
» pertinet porcus troianus, cuius in lege Fannia sumptuaria mentio
» facta est, qui mensis inferebatur alijs animalibus farctus, ut olim
» equus ille troianus armatis inclusis grauidus in urbem troia-

nam illatus esse dicitur. Sed in uerbis Plinij suprascriptis ego duo uerba emendanda sic censeo, ut legamus placuere autẽ & feri sues. Iam Catonis &c. ex uetusti obseruatione, in quo legitur & feris uesicã. nullibi.n.ut arbitror, uesicæ aprinæ sit mentio inter fercula antiquæ
» luxuriæ. Videamus de mancipijs Romanis. Pli.li.VII. Pretiũ homi-
» nis in seruitio geniti maximũ ad hanc diem, quod eqdem cõpere-
» rim fuit grãmaticæ artis Daphnidis Cn. Pisaurense uendente, & M.
» Scauro principe ciuitatis. III. M. DCC. sestertijs licente. excessere hoc
» in nostro æuo, nec modice histriones, sed libertatem suã mercati. qppe
cum iam apud maiores Roscius histrio. III. M. D. Anniam mercasse prodatur. Sic in omnibus impressis exẽplaribus legitur, in ijs etiã, quos Hermolaus castigando Plinio obseruasse se dicit. quo magis mirũ est Hermolaũ conniuẽtibus oculis hæc uerba prætermisisse, cũ tamen eodem capite unũ uerbum mutauerit contra fidẽ uetustæ lectionis, in quo ego ei nõ assentior. Quomodo autem summũ pretium hominis serui esse potest tria millia & septingenti sestertij, cum Columel. lib. quarto dicat, de uinitore seruo loquens. sed ego plurimorum opinioni dissentiens pretiosum uinitorem in primis esse censeo. isq; licet sit emptus sex uel potius sestertiũm octo millibus, cum ipsum solum septem iugerũ totidem millibus numorum partum sit. Quod si apud Pli. sestertia genere neutro intelligas, immane erit pretium, etiã præterq̃ q latine loquentium consuetudo refragatur, ut alibi diximus.
» Plutar. in Catone maiore. Cũ Babylonia supellex hæreditate ei ob-
» uenisset, ut q̃primum uenundaretur curauit. nullam eius uillã te-
» ctorium habuisse, nec ullum mancipium ultra mille & quingentas
» drachmas emisse dicit. quasi nõ delicatis & formosis, sed colonis ac
» robustis stabularijs & bubulcis sibi opus esset. mille & quingentæ
» drachmæ sex millia numorũ ualent. Quod conuenit cũ dicto Columellæ, qui sex uel potius octo millibus uult emi uinitorẽ, quẽ prætiosum uocat, idest centum quinquaginta uel ducẽtis aureis nostris emptum. Liuius li. IX. de bel. Macedonico de censura eiusdẽ Catonis
» loquẽs. In censibus quoq; accipiendis tristis, & aspera in omnes or-
» dines censura fuit. ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula,
» quæ pluris q̃ quindecim milliũ æris essent, in censum referre uiato
» res iussit. Item mancipia minora annis. XX. quæ post proximũ lu-
» strum decẽ millibus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies
» pluris q̃ quanti essent, æstimarẽtur, et his rebus oĩbus terni in millia
» æris attribuerentur. hæc æstimatio maior est tribus millibus septin
» gentis sestertijs, uerum ex Liuij loco intelligimus non impune olim

ideſt cenſuræ tempore fuiſſe ijs, qui pretia rerum ultra modum intendiſſent. propter quod emanauit dictum illud Plinij in loco ſupra-
» dicto eodem capite ſtatim poſt uerba prædicta. niſi ſiquis in hoc loco
» deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyridatem geſti diſpen
» ſatorem, quem Nero. III. C. XXX. manumiſit. ſed hoc pretium belli
» non hominis fuit. tam Hercules q̃ libidinis non formæ Paronetum
» Spadonis Seiano. III. M. D. mercante à futorio priſco. quam quidem
» iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere
» nulli uacabat. quo in loco Peronetom libentius legerim q̃ paronetemi, quod quid ſignificare poſſit non uideo. περονήτομος fortaſſe nomen ſpadoni accommodatum quaſi exectis genitalibus etiam infibulatus. Legimus apud Senecam in epiſt. ad Lucillium lib. quarto ſeruos anagnoſtas id eſt lectores literarum peritos centum millibus numorum emptos quod tum maximum habebatur pretium. Caluiſius,
» inquit, Sabinus memoria noſtra fuit diues. hic eruditus uideri uole-
» bat. Hanc itaq; compendiariam doctrinam excogitauit, magna ſum-
» ma emit ſeruos, unum, qui Homerum teneret, alterum, qui Heſiodũ.
» nomen præterea lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtq̃ hæc familia illi
» comparata eſt, ſuaſit illi Satellius ſtultorũ diuitum arroſor, & quod
» ſeqtur arriſor, ut grãmaticos haberet analectos. cũ dixiſſet Sabinus
» centenis millibus ſibi cõſtare ſingulos ſeruos, minoris, inqt, totidẽ ſcri-
» nia emiſſes. Quin et apud Piliniũ ipſum eodẽ in libro de exẽplis ſi-
» militudinũ loquentẽ ita legitur. Toranius. M. Antonio iã triũuiro exi
» mios forma pueros, alterũ in Aſia genitũ, alterũ trans alpeis, ut ge-
» minos uẽdidit, tãta unitas erat. Poſtq̃ deinde ſermone puerorũ dete-
» cta fraude à furẽte increpitus Antonio eſt, inter alia magnitudinem
» pretij reqrẽte, (nã ducentis mercatus erat ſeſtertijs) reſpondit uerſutus
» ingenij mango ob id ipſum ſe tanti uẽdidiſſe, quoniã nõ eſſet mira ſi-
» militudo in ullis eodẽ utero editis. Tranq. de Cæſare. Seruitia recen-
» tiora politioraq; imenſo pretio comparauit, et cuius etiã ipſum pu-
» deret, ſic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragãte exẽplariũ fide hũc locũ ita lego. M. Scauro principe ciuitatis CCC. millibus. DCC. ſeſtertijs licente exceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati. quippe cum iam apud maiores Roſcius hiſtrio. CCC. L. annua meritaſſe prodatur, uel potius, ſeſtertia quingenta annua meritaſſe. nota enim ſeſtertij potuit immutari in aliam notam ut alibi ſæpe. meritaſſe autem uerbum non ſine admonitione uetuſti unius exemplaris lego. quod autem ſequitur. niſi ſiquis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Ty-

ridatem gesti dispensatorem, quem Nero. III. CXXX. manumisit, suspectum mendi habeo, ut fortasse centies uicies legendum sit hoc modo, quem Nero sester. centies uicies manumisit. nam in uetusto. III. C. XX. legitur. Sestertium. n. antiqui longuriolis binis & semisse notabant, quam notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino statuendum est nonnulla etiam contra fidem quantumuis uetustæ lectionis emendare, cum argumentis ad hoc ualidis impellimur, ut alibi in
» *eodem libro ubi Plinius exempla numerosæ sobolis ponit. Extat, in-*
» *quit, in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari*
» *curæ fuit, uno abortu duo puerperia egesta. in omnibus libris sic legi, præterquam in uno uetustissimo ubi duo dicit puerperia legi cũ anxie obseruarem propter Aristotelem q duodecim dicit lib. VII. de*
» *hist. animalium.* ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα συνέβη καὶ
» δώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. *Iam contigit corruptione in locis muliebribus facta, & decem & duodecim superfœtatos partus egeri. Illud eodem in loco magis suspectum habeo q̃ emendare ausim, quarto partu Dacorum nota in brachio redditur. Aristoteles.*
» ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτωντι καὶ διὰ τριῶν· οἷον ἔχοντός τινος στίγμα
» ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς οὐκ ἐγένετο. ὁ δὲ υἱιδοῦς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ
» τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. *Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem rediit. siquidem habentis inusti puncti notam in brachio, filius sine ea nota natus est, ex eo uero nepos eodem in loco brachij nigritiem quandam confusam retulit. Plinium autem eo in loco Aristotelẽ esse secutũ facile est utriusq; authoris collatione iudicare, ut fortasse nõ Dacorũ sed uel decorũ uel dedecorũ legẽdũ sit, pro eo quod Aristoteles stigma dixit. Verũtamen emendationẽ illã superiorẽ insigni aliqua authoritate cõfirmare oportet ne dubitãdi argumẽtũ cuiq; relinquamus. Audiamus igitur Macrobiũ li. III. Satur. de saltatione*
» *histrionica et histrionibus ita loquẽtẽ. Cæterũ histriones nõ inter tur*
» *pes habitos Cicero testimonio est. Quẽ nullus ignorat Roscio et Aeso*
» *po histrionibus tã familiariter usum, ut res rationesq; eorũ sua soler*
» *tia tueretur. et certe satis cõstat cõtẽdere eum cũ ipso histrione solitũ,*
» *utrũ ille sæpius eãdẽ sententiã uarijs gestibus efficeret, an ipse p elo-*
» *quẽtiæ copiã sermone diuerso pronũciaret. Is est Roscius, q etiã Lucio*
» *Syllæ carissimus fuit, et annulo aureo ab eodẽ dictatore donatus est.*
» *Tãta autem fuit gratia, et gloria, ut mercedẽ diurnã de publico mille*
» *denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopũ uero ex pari arte du*
» *centies sestertiũm reliqsse filio cõstat. Hactenus ille. mille denarij qua tuor millia numũ ualẽt, id est cẽtũ aureos nostros. quã mercedẽ si per*

singulos dies anni accepisse Rosciū itelligeremus, fieret summa annuæ mercedis triginta sex millia et qngenti. quæ cōputatione Romana ses tertiûm quater decies et sexaginta millia dicitur. at ea summa tribus partibus maior est ea, quā Plin. posuit, idest trecentis & qnquagenis millibus. Quare mille denarios diurnos suspicari possumus Macrobium intellexisse ludorum tantum diebus accepisse Roscium. Cicero in ea oratione quam pro Roscio habuit, mercedem publicam Roscium respuisse dicit his uerbis. Roscio cur tanti fuerit ut socium fraudaret causam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in su is summus uersabatur. auarus erat? immo etiam antequā locuples, semper liberalissimus munificentissimusq; fuit. Pro' deûm hominūq; fidem qui. LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæstus facere noluit, nam certe. LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & potuit, & debuit, is per summā fraudē, & malitiam, & perfidiam. LLS. LIII. appetit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula. illa honesta, hæc sordida. illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter legantur non intelligo. sed CCCL. M. legendū puto, ut ex tribus. i. fiat. M. Est autem alioqn oratio illa uel orationis fragmentum potius & mutilatum & in numeris suspectum. magnam tamen fuisse mercedem Roscij ex eo intelligimus, quod eodē in loco orationis seqtur, X. his annis proximis, inquit, sestertiûm sexagies honestissime consequi potuit. noluit, laborem quæstus recepit, quæstum laboris reiecit, populo Romano adhuc seruire non destitit, sibi seruire iampridem destitit. hoc tu unq̄ Fanni faceres? sed si hos quæstus recipere posses, nō eodē tempore & gestum & animam ageres? dic nunc te ab Roscio. LLS. L. III. tribus circūscriptum esse, q tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. infinitas pecunias Cicero sexagies sestertium appellat, nec mirum cum centum & quinquaginta aureorum nostrorū millia esse iam docuerimus. Ergo singulis annis sexcenta sestertia hoc est quindecim aureorū millia Roscius merere recusauit. Quod tum intelligimus factum fuisse, cum diues esse cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo. i. equestri ordine donatus sit à Sylla. Re autem acrius pensitata, Plinij dictum de annuis trecentis & quinquaginta sestertijs uel de quingentis potius, intelligo de Roscij mercede in seruitute existente, siqdem in eadem oratione Ciceronis legimus Panurgum seruum comœdum tanti operas suas locasse, q Panurgus Roscij fuerat seruus. Sunt hæc uerba ex oratione trāscripta. Panurgum tu Saturi propriū Fannij dicis fuisse, at ego totum

» tum Roscij fuisse contendo. quod erat enim Fannij corpus est, quod » erat Roscij, disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa. nemo enim » illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstima- » bat. Illa membra merere per se non amplius poterant .XII. æris, » disciplinaq; erat ab hoc tradita, locabat se non minus. LLS. CCC- » LIII. Nihil autem certi constitui potest ex illa oratiõe quam non nisi impressam uidimus. in uolumine autem antiquo orationum Ciceronis quod legere nobis contigit, illa oratio cum duabus alijs deerat. Quãtum tamen ex illo fragmento colligi potest, Panurgus ille comœdus, qui communis inter Roscium, & Fanniũ erat, à Flauio quodam interfectus fuit. qui iudicio damni iniuriæ conuentus, lite trãsactione decisa, CCCL. sestertia Roscio dedit pro parte sua, quare cũ Fãnius partem à Roscio auferre uellet tanq̃ in rem communẽ Roscius transegisset, Cicero primũ actionem Fãnij depellere uolens, Rosciũ ait pro media tantum parte decidisse, quippe qui amplius neminem eo nomine petiturum non spopondisset, deinde etiam contendit Fannium alterum tantum à Flauio abstulisse eodem nomine, propter » quod Plin. non frustra dixit. Excessere hoc in nostro æuo nec modi » ce histriones, sed libertatem suam mercati, aucto enim in immẽsum peculio histrionicis mercedibus, facile libertatem quãtumuis magno emebant. Quod siquis apud Macrobium non mille denarios, sed mille numos legat, erit summa annuæ mercedis paulo, idest quindecim tantum millibus maior quàm apud Pliniũ. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totum meruisse Roscium credã, & nihil in Macrobio mutandum censeam, facit id, quod sequitur, Aesopum ex pari arte ducenties sestertiũm reliquisse filio. Vt enim triginta tantum annua aureorum nostrorum millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimum artem exercuisse, ut ducenties sestertiũm hæredi relinqueret. plus autem quotannis meruisse ex eo coniecturam facio, q̃ uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularum, deinde, quod maius est argumentum, inusitato luxu uitam transegisse dicitur, quare ut tantum luxuriæ restaret, oportuit eum maiora multo stipendia ac magis opima fecisse, de quo elogium illud extat Plinij libro decimo his uerbis, Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragici histrionis patina sexcentis sestertijs taxata, in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales numũm sex millibus singulas coëmptas, dignus prorsus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. De filio autem libro nono locutus est his uerbis, cum Antonij &

» Cleopatræ mentionem faceret. Non ferent tamen, inquit, hanc pal-
» mam, spoliabunturq; etiam luxuriæ gloria. prior id fecerat Romæ
» in unionibus magnæ taxationis Clodius Aesopi tragœdi filius, reli=
» ctus ab eo in amplis opibus hæres. (ne triũphatu suo nimis supbi-
» at Antonius penè histrioni cõparatus) et qdẽ nulla spõsione ad hoc
» productus, quo id magis regũ erat. sed ut expiretur in gloria pa-
» lati, qd sapent margaritæ. atq; ut mire placuere, ne solus hoc sciret,
» singulos uniones cõuiuis ad sorbẽdum dedit. quo in loco non trium
phatu, sed triũuiratu lego ex uetusto libro. Docuimus supra hanc pa
tinam Aesopi patris qndecim millibus coronatorũ nostrorũ stetisse.
Pli. dicit uniones magnæ taxationis filium cõuiuis singulis sorbẽdos
dedisse. Quod si ducenties sestertiũm ad id sufficere potuit, coniectu
ra asseq possumus immanem esse sũmmã ducenties sestertiũm, præ-
sertim cum Cicero sexagies sestertiũ infinitam pecuniã appellaue=
rit. Athenæus lib. XIIII. de quodã Amœbeo citharœdo loquens, ita
» inqt. Mihi uero nihilo inferior esse uidetur antiquo illo Amœbeo,
» quẽ Aristeas in libro de citharœdis scribit Athenis habitasse, do-
» mumq; propè theatrũ habuisse. cũq; in theatrum cantaturus prodi
» ret, talẽtum unum atticum, in dies singulos merere solitum esse. ὅν
» φησιν ἀριστέας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον
» τοῦ θεάτρου οἰκοῦντα, ὅτε ἐξέλθοι ᾀσόμενος, τάλαντον ἀττικὸν τῆς ἡμέ-
» ρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merente credere
sibi persuaserit, quid de Aesopo, & Roscio Romæ credere hæsita-
bit? cum talentum atticum sexcentis aureis nostris ualuerit. Restat
igitur, ut credamus Rosciũ non minus sex & triginta millibus au=
reorum nostrorũ meruisse annua mercede, dũtaxat publica, ut in lu
dis Romanis, et Megalensibus compitalitijs secularibus, & alijs, qui
publico sumptu fiebant. nam & priuatis ludis ut funebribus, &
alijs, q à magistratibus priuato apparatu fiebãt, multas etiam pecu
nias meruisse eos intelligimus. de publicis meminit Iuuenalis saty. VI.
» Si gaudet cantu nullius fibula durat
» Vocem uendentis prætoribus. –
» Exemplum priuatorũ est apud Trãq. in Cæs. Edidit spectacula ua
» rij generis, munus gladiatoriũ et ludos etiã regionatim urbe tota, et
» qdem p omnes linguarum histriones ludis Decius Laberius eques
» Ro. mimum suum egit, donatusq; est qngentis sestertijs & annulo
» aureo. Inde illud Iuuenalis. VIII. satyra.
» Consumptis opibus uocem Damasippe locasti
» Sippario, clamosum ageres ut phasma Catulli. Idem Tranql

lus in

» lus in Augusto. Fecisse ludos se ait suo noie quater, pro aliis magistra
» tibus, q aut abessent aut nõ sufficerent, ter et uicies, fecitq; nõnunq̃
» uicatim ac pluribus scenis p omniũ linguarũ histriones. et post pau-
» lum. Ad scenicas quoq; et gladiatorias opas, et eqtibus Ro. aliqñ usus
» est. spectandi uoluptate teneri se neq; dissimulauit unq̃, & saepe inge
» nue professus est. Itaq; corollaria & praemia alienis quoq; muneri-
» bus ac ludis, et crebra, et grãdia de suo offerebat. Idem in Vespas.
» Ludis p quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, uetera
» quoq; acroamata reuocauerat, Apollinari tragoedo quadringenta,
» Tarpeio Diodoroq; citharoedis ducẽta, nõnullis centena, qbus mini-
» mum quadragena sestertia sup plurimas coronas aureas dedit. Ex praedictis liqdo apparet unde Aesopus tantae luxuriae sufficere potuerit, q̃q̃ ante haec tpa fuerit. sed qbus erat nõ minus studiũ artis histrionicae, et maius fortasse, quo magis primores urbis Romae populum hmõi spectaculis conciliare sibi conabantur, eo tpe, quo oia in populi erant ptãte. q̃tam. n. esse eam munificentiã putamus, quae uni co histrioni una donatiõe decẽ millia aureorũ dederit? q̃q̃ Caesar Laberio quarta parte plus dedit. Hanc tñ Aesopi prodigentiã Apicius nepotinis helluationibus exuperasse dicitur, ob quod in prouerbium Apicianae coenae uenerunt. de quo Martialis in. V. epigram.

» Dederas apici bis trecenties uentri,
» Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
» Hoc tu grauatus, ne famem & sitim ferres,
» Summa uenenum potione duxisti. Quod pinde est ac si diceret, Apici sexcenties sestertiũm. i. qndecies centena aureorũ millia (de nostris semp loquor, iisq; coronatis) inexplebili illa ingluuie helluatus, cum posses adhuc ducentis quinquaginta millibus, quod centies laxũ appellat, uitam lauto, & eleganti uictu producere, tñ uenenum miser hausisti, ne patrimonio tanto supesses, quod iamiam te desertuꝝ uidebatur. Lõge aũt falsus ẽ in hoc Calderinus, q bis trecẽties pro sex millibus uel sexcentis millibus intellexit, cũ septingenties centena millia Martialis significauerit. quõ & alibi in secundo epig.

» Illa illa diues mortua est secundilla
» Centena decies quae tibi dedit dotis. Millia enim subaudiendum. ut apud Iuuenalem.

» —Et ritu decies centena dabuntur Antiquo-
Quo modo idem alibi.

» Optima sed quare caesonia teste marito?
» Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam.

» idest decies centena millia, quod decies sestertiûm dicitur. Plini=
» us propterea Apicium nepotum omnium altissimum gurgitem ap-
» pellat lib. X. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Api-
» cius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. & in.IX.M.Api=
» cius ad omne luxus igeniũ mirus. Suidas. ἀπίκιος μάρκος οὗ διαρκεῖ
» μυρίον ὄνομα ἐπίτε ἀσωτίᾳ καὶ φολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου
» καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apicius Marcus, cuius adhuc nomen
» perdurat in luxũ & inusitatos sumptus insigne, multas argenti my
» riadas in uentrem absumpsit. Martialis ex Seneca sumpsisse id ui=
» detur, qui libro de consolatione ad matrem Albinam ita inquit. Api
» cius nostra memoria uixit. qui in ea urbe, ex qua aliquando philo
» sophi uelut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiã popinæ
» professus, disciplina sua seculũ infecit, cuius exitũ nosse opreræpretiũ
» est, cum sestertiûm millies in culinã congessisset, cũ tot congiaria prin
» cipum & ingens capitolij uectigal singulis comessationibus hausisset,
» ære alieno oppressus, rationes suas tunc primũ coactus inspexit, su=
» perfuturũ sibi sestertiûm centies cõputauit, & uelut in ultima fame
» uicturus in sestertio cẽties si uixisset, ueneno uitã finiuit. Quanta lu
» xuria erat, cui sestertiûm centies egestas fuit, immo cũ putat pecu-
» niæ modũ ad rem pertinere? (Sic enim lego) Sestertiûm centies ali-
» quis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Hactenus Se-
necæ, quem si secutus est Martialis, ut mihi uidetur, apud Martialẽ
nõ bis trecenties sed ter trecenties legi debet. Is Apicius Tyberij tem
pore fuit, ut ex nonagesima epistola eiusdẽ Senecæ ad Lucilliũ patet
» his uerbis. Mullũ ingentis formæ Tiberius Cæsar missum sibi, cũ in
» macellũ deferri, & uenire iussisset, amici, inquit, omnia me fallũt, nisi
» istum mullũ aut Apicius emerit, aut Publius Octauius. ultra spem
» illi cõiectura processit, licitati sunt, uicit Octauius, & ingentem con
» secutus est inter suos gloriã, cũ quinq; sestertijs emisset piscem, quem
» Cæsar uendiderat, ne Apicius quidem emerat. Idem Martialis in
eodem quinto.

» Infusum sibi nuper à patrono
» Plenum maxime centies syriscus,
» In sellariolis uagus popinis
» Circa balnea quatuor peregit.
» O quanta est gula centies comesse?

Admiratur gulam, quæ du
centa & quinquaginta millia aureorum uorare potuerit. Non omit
tendum uidetur id, quod à Plinio eodem loco dicitur. sed quia locus
ille uulgo corrupte legitur, ideo eum ex animi mei sententia obser=
uatis

» natis ueteribus libris referam. Asinius, inquit, Celer e consularibus
» hoc pisce prodigus Claudio principe, unum mercatus sester. octo milli
» bus. quae reputatio aufert transuersum animum ad contemplationē
» eorum, qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris quàm
» equos quiritabant. at nunc coci triumphorum pretijs parantur &
» cocorum pisces. nullusq; propè iam mortalis aestimatur pluris quàm
» qui peritissime censum domini mergit. Meminit Liuius lib. IX. de
» bello Macedonico, de triumpho Manlij loquens. epulae quoque ipsae
» & cura & sumptu maiori apparari coeptae. tum cocus uilissimum
» antiquis mancipium & aestimatione, & usu, in pretio esse, & quod
» ministerium fuerat ars haberi coepta. uix tamen illa, quae tum con-
» spiciebantur, semina erant futurae luxuriae. Haec uerba congruunt
cum Pliniano dicto, qui triumphorum pretijs cocos emptitatos prin
cipum Romanorum temporibus admiratur, cum olim Cato & alij
seueriores urbis magistratus conciones queribundas ad populum ha
berent, (quod quiritare à crebra quiritium appellatione uocatur)
ob id quod ineunte luxuria coci iam equorum pretijs pararentur.
octo millia numûm ducentos aureos aestimare solemus, uerum apud
» Macrobium non octo millia legitur, sed septem. Asinius, inquit, Ce=
» ler uir consularis, ut Samonicus refert, mullum unum septem milli
» bus numum mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi licet aesti
» mare, quod Plinius secundus temporibus suis negat facile mullum
» repertum, qui duas pondo libras excederet, at nunc & maioris pō
» deris passim uidemus, & pretia haec insana nescimus. Hactenus Ma
» crobius. Iuuenalis de hoc dubitans saty IIII. ita inquit,
» -Mullum sex millibus emit
» Aequantem sanè paribus sestertia libris,
» Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.
Ita in controuersia apud authores duo millia manent. Cocum igi-
tur Plinius antiqua aestimatione non pluris aestimauit quàm ducen=
tis aureis, quanti Columella uinitorem uult emi, non igitur preti-
um hominis maximum tria millia & septingenti sunt sestertij, ut
supra docuimus. Multa huiusce generis restabant nisi hic liber iu-
sta iam magnitudine excreuisset. Quare hactenus de numo aereo
argenteoq; dictum sit, quorum explicationem aurea, ut ita dicam,
commentatio excipiet, ampliore ipsa orsu, ac teretiore filo prae-
dictis attexenda.

LIBER

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER TERTIVS.

LOngum iam iter emensis partim remigio, partim uelificatu, cum scopulos omnes praeteruecti uideremur, Plinius nobis manus improuisus iniecit, ac consistere coactos, etiam propemodum retro conuersis uelis inhibuit. apud quem libro XXXIII. sic legitur. Aureus numus post annos LXII. percussus est quam argenteus, ita ut scrupulum ualeret sestertios uicenos, quod efficit in libras ratione sestertij, qui tunc erat sestertios nongentos. post haec placuit. XL. millia signari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus, minutissime uero ad. XLV. millia. Si enim haec uerba emendata sunt, causam haud dico, quin stilum uertere cogar, omniaque retexere, quae magno cum labore adhuc comprobasse uideor. etenim cum duodenae sint unciae in libra Romana, & in uncia quaterna et uicena scrupula, fiunt in asse scrupula ducenta octoginta octo, est enim scrupulum ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Col. si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, et uicenario numerum illum multiplicemus, fiet summa quinque millia septingenti sexaginta sestertij, quibus si semunciam addamus, ut sit libra centenaria, quam ante instituimus, fient sex millia sestertium, siquidem quatuor drachmae. i. semuncia. XII. scrupula ualent, quae uicies multiplicata ducentos quadraginta efficiunt, ita fiunt sestertij sex millia, uel denarij mille & quingenti in auri libra, quae ratio prorsus cum Pliniano dicto discrepat. Deinde quod sequitur. Post haec placuit. XL. millia signari ex auri libris, quonammodo explicari potest? nam si nongenti sestertij in libra, quonammodo. XL. millia? quod si millia aeris intelligere libeat, non ideo magis negotium procedet, cum. XL. millia aeris sedecim millia numum ualeant. & ea ratio qua sequimur. XV. millia aeris auri libram ualere deprehendit, siquidem auri scrupulum uicenis sestertijs ualet. In hoc nodo dissoluendo cum diu aestuarim nihil comminisci potui, quo locum hunc certo restituerem. Morem autem antiquis fuisse nouimus, ut non modo numeros notulis significarent exarandi compendia sectantes, ut nos quoque facimus, sed etiam ut denarios & sestertios & sestertia proprijs quodque notis scriberent. Priscianus etiam illas in Verrinis Ciceronis ad tempora sua extitisse testatur. quanquam Prisciani opusculum illud de numeris & ponderibus esse non putem, ut antea dixi. lubricam

autem

autem scribendi rationem illam notulariam fuisse ex eo coniicere possumus, quod mille per.M.puram scribebant.& per eandem literam singulis apostrophis hinc & inde circũscriptam, decem millia. eaq; rursus sic multiplicabant per apostrophos, ut centum millia significare uolẽtes.i.literam unitatis notam ternis utrinq; apostrophis cingerent. Apostrophus autem dextera, similis est omnino literæ.c. quæ tertia est in alphabeto.qua numerus centenarius ut nunc sic olim notabatur. ita facile fuit uel duas, uel treis apostrophos pro duobus aut tribus.c.Fallere id est pro ducentis & trecentis, apud eos quidem qui rationem numerorum antiquariam ignorarent. q̃q̃ & is author siue Priscianus, siue alius fuit, parum sibi constare uideatur in iis notulis declarandis.Iam apud Valerium Probum.x. litera, quæ tertia est à fine alphabeti nostri, nota est denarii numi, addita tamen à dextro latere uirgula transuersa.eadẽq; litera pura, idest sine uirgula, nota est decem milliũ.apud Priscianum autem utrinq; apostropho circũscripta.idem Probus addit quãlibet numerorum figuram, si ei præponatur linea ex trãsuerso directa, tot significare millenarios, quot per se ac pura unitatum nota est.ut uerbi gratia.i.mille &.v.quinq; millia &.x.decem millia, et itidẽ alias literas.Id quod mihi tractũ à Græcorũ more uidetur.quare simile ueri est numeros antiquorũ authorũ ad nostram ætatem magna ex parte corruptos peruenisse, q̃ qdẽ notis scripti fuerunt.Librariorũ.n. ignorantiæ & sæpius incuriæ accessit emendatorũ uel temeritas uel hallucinatio, qualis est illa apud Trãquil.de censu senatorio, quam antea adnotauimus.Multos apud Pli.locos huĩ deprehẽdimus, quorum partim explicati sunt, partim post explicabuntur.de asino uidimus quadringentis sestertiis empto apud Varronẽ, apud Pli.numis totidẽ, et itidem de auiculis uocalibus.notabo nũc etiã alios duos, interea dum & alii in ordinem suũ reiiciuntur.apud Pli. igitur

» *lib.XIII.de citrinis mensis ita legitur.Extant hodie.M.Ciceronis, in*
» *illa paupertate, & qđ magis mirũ est illo æuo, emptæ libris.XI.cũ his*
» *memorantur & Galli Asinii, quæ libris.XI.uenũdatæ sunt.et duæ*
» *à Iuba rege uendente, quarũ alteri pretium fuit libris.XV. alteri*
» *paulominus.Interiit nup incendio quam Cethegus decedens libris.*
» *XIIII.pmutauerat, lati fundi taxatione si qs prædia tanti mercari*

malit.sic qdẽ legitur in codicibus Venetæ impressionis ẽt antiquæ, quã Hermolaus secutum se esse testatus est.q tantum ipse admonito latifundii pro lati fundi legendũ eẽ, nihil præterea dixit.Ego impressos codices cũ antiqs conferẽs, ita in duobus legi.& quod magis mirũ

est illo æuo emptæ his memoratur & Galli Asinij XI. uenundatæ, & rursus incendio, ac tegus descẽdẽs his permutati lati fundi taxatione. his autem pro sestertijs legi facile est coniįcere, quod uerbum antiqui interdũ per aspirationem et. s. literã sic scribebant. HS. quod duas libras et semis significabat, aspiratio autem ex duplici. l. constat. Hunc locum igitur sic restituendum puto ex uetustæ lectionis obser-
» uatione, extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod ma-
» gis mirum est, illo æuo, emptæ sestertijs XI. memorantur & Galli
» Asinij sestertijs XI uenundatæ, sunt & duæ à Iuba rege pendẽtes,
» quarũ alteri pretiũ fuit sester. XII. alteri paulo minus, interijt nu-
» per incendio attegijs descẽdens sestertijs XIIII. pmutata latifundij
» taxatione. In mentione autem Ciceronis antiqui codices sestertijs tantum habẽt sine numeri adiectione. Cæterũ uidere est pauculis in uersibus quot errata fuerint, attegijs autem legendũ puto pro maurorũ casulis, quod non sine stomacho à Pli. dictum est, ut ex supellectili rustice domunculæ mensa sestertijs XIIII parata sit, idest trecentis q̃nquaginta aureis, quod Pli. pretium appellat latifundij, idest agri late patentis. Iuuena. saty XIIII.
» Dirue maurorum attegias.
» Apud eundẽ Pliniũ li. XIX. in prædictis exẽplaribus ita legitur,
» ubi hortorũ meminit. etiam'ne in herbis discrimen inuẽtũ est? olusq;
» differentiam facere, in cibo etiam uno asse uenali? & in his aliqua
» quoq; sibi nasci tribus negant, caule in tãtũ signato, ut pauperis men
» sa nõ capiat. syluestres fecerat natura horridos, ut quisq; demeteret
» passim, ecce altiles spectantur asparagi, & Rauenna ternis libris re
» pendit. hæc uerba Hermolaus, & q̃ ante eum Pli. emendauere, pari conniuentia transmiserũt, cũ tamen quædã ex antiquis exẽplaribus emendari potuerint, q̃bus obseruatis sic legere locum hunc institui. Etiam'ne in herbis discrimen inuentũ est? opesq; differentiã facere in cibo etiam uno asse uenali? & in his aliqua quoq; sibi nasci tribus negãt, caule in tantũ sagnato ut pauperis mensa nõ capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut q̃sq; demeteret passim, ecce altiles spectantur asparagi. Sagnatum caulem dixit Pli. non signatũ, ut altiles uerbum satis significat, antiqua autem exẽplaria horridas non horridos habent, et opus nõ olus & fecere nõ facere in uetustissimo
» legimus. Pli. ipse alio loco eodẽ in libro. Hortorũ indicauimus corru
» dam, hunc intelligimus syluestrẽ asparagum ex his uerbis satis ap-
» paret Pli. loco superiore corrudas nõ horridos scripsisse. Idẽ. Omniũ
» hortensiorũ laudatissima cura asparagis, de origine eorum in sylue-

stribus

» stribus curis abunde dictum est, & aliud genus incultius asparago,
» mitius corruda, passim etiã in montibus nascens, refertis superioris
» Germaniæ campis, nõ inscito Tiberij Cæsaris dicto, herbã ibi quan
» dam nasci simillimam Asparago, uel, ut in antiquis codicibus, nõ in-
ficeto Ti. Cæsaris dicto. Cæterũ quod sequitur in superiore loco, &
Rauenna ternis libris rependit, haud scio an ternis sestertijs repen-
» dit legi debeat, uel ternis numis. Pli. alibi. nullũ gratius ijs solum ꝙ
» rauennatium. Quod si ternis libris legamus, ad pondus referendum
est, propterea ꝙ saginatos, & altiles appellauit. sed illud non con-
» uenit, propter uerba, quæ sequuntur. Heu prodigia uentris, mirum
» esset non licere carduis pecori uesci, nõ licet plebei. Vt autem libris
pro assibus intelligam adduci non possum, cũ legisse me non mem-
nerim, nec id pretiũ esset quod plebem á macello arceret. Eiusdem
autem annonæ fuit duracina persica tricenis numis, aut uicenis ueni
re, & asparagos singulos ternis numis. In eodem capite obiter et alia
» emendabimus, aues ultra Phasidem amnem peti, nec fabuloso qdem
» terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidia, atq; Aethiopia
» in sepulchris aucupari, aut pugnare cũ feris, mandi ab eo cupienté,
» quod mandat alius. lego ex antiquis alias in Numidiæ atq; Aethio
piæ sepulchra, aut depugnare cum feris mandiq; capientem quod
mandat alius. sic enim sensus argutior & magis Plinianus. Ibidem.
» hortorum Cato prædicat caules, hinc primum Agricolæ existima=
» bantur prisci. & sic statim faciebant iudicium num quæ esset in do=
» mo materfamilias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indili=
» gens esset hortus. Lego ex antiquis, & sic statim faciebant iudiciũ
nequam esse in domo matremfamilias, idest parum frugi, nec ad rẽ
augendam acrem, hoc enim nequam significat, ut seruos nequam
» dicebant qui bonæ frugi non essent. & paulo inferius. nam carnis
» desideria etiam erant in exprobratione, legendum gari, idest liqua-
minis. respondet enim præcedenti membro, damnantes pulmentaria,
» quæ alio egerent pulmentario. & rursus inferius, hortos uillæ iun=
» gendos non est dubiũ, riuosq; maxime habendos si contingat profluo
» amne. Si minus é puteo pertica organis'ue pneumaticis tollendo non
» haustu rigando. Lego. Si contingat præfluo amne, si minus é puteo
pertica organis'ue pneumaticis uel tollenonum haustu rigando. Li-
uius libro. VIII. de bello Maced. circa principium, collectis rursus
animis in arietes tollenonibus libramenta plumbi, aut saxorum sti-
pites robustos incutiebant. huiusmodi tollenonum meminit Vegetius
libro quarto, dicuntur et tollones á quibusdam á tollendis rebus uel

hominibus, hic autem à Plinio pro eo haustorio accipitur, quod à græcis celoneum dicitur. In uetusto codice tollon nouũ legitur, in alijs uel tollendo non, ex quibus facile erat coniicere tollenonum esse legendum. sunt & alia in eodem capite mendosa, quæ intacta ideo relinquenda duxi, quia comminisci nihil potui, aliqua etiam uix digna quæ attingantur, ut illud, in quo Hermolaus conflictatus est, in remedio Saturnica signa, ubi saturica ex uetustissimo lego pro Satyrica more antiquo. quod autem sequitur, tot generibus usq; ad infimam plebem descendente anima, legendum mihi uidetur annona, etiam si nulla authoritate exemplaris ducar. Hæc autem ideo commemoranda duxi, ut labefactatam esse exemplarium Plinianorum fidem lectores merito iudicare possint, qui hæc & huiuscemodi alia toto hoc opere sparsa, accurate perpenderint, nec unius aut alterius loci authoritate rebus contestatissimis fidem derogandam esse, quanquam dictum Plinij supradictum huiusmodi est, ut res ipsa & mutilatum & corruptum esse locum clamitet, cum eius loci membra mutuo collidantur. Si enim auri scrupulum uicenis sestertijs ualuit, quonam tandem modo in libra sestertij tantum nongenti? sed sint sane nongenti in libra sestertij, qui igitur fieri potest, ut à noningentis ad. XL. millia peruentum sit? Quare relinquetur ut Plinius hoc in loco suo sibi testimonio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetustatis libro ita legebatur, quod efficit in libras ratione sestertij, qui tunc erant. D. nongenti, post hæc placuit. X. XL. signari ex auri libris, ex quo coniicio non millia. XL. sed numos Pli. reliquisse scriptum, & locum mutilatum post uerbum sestertij. in omnibus enim libris antiquis erant pluraliter legitur, & XL. signari non. XL. millia. q̃ autẽ ancipites notæ fuerint inter numos & millia patuit ex supradictis. Nec eò tamen pertinet longa hæc disputatio, ut ueritatis assertionẽ in hoc loco positã putẽ, aleamq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim usqueadeo exilibus argumentis nixus sum, ut si Pli. ipse reuiuiscat, & hunc locũ agnoscere uelit, ita ut lectitatur, aut si dies olim forte authographum Plinij, aut eius ætatis uolumen æquale protulerit, ut id fieri posse credamus, non ipsi etiam Plinio iudicem ferre ausim uniuersum antiquitatem, ni hoc perperam ac falsò scriptum sit, ut & alia quædam quæ postea dicentur. Dixi supra argentea me nomismata Romanorum diligenter expendisse, ut id, quod ratiocinatione, & authoritate uetusta colligebam, reapse quoq; comprobarem. in auro itidem faciendum cum statuissem, quatuor & uiginti

nomismata tot enim aurea eoq; plura habebam in altera lance po sui. & ex aduerso sex uncias nostras statui. Quo facto cum leuius aurum esse inuenirem, grossulorum duorum additamento cum pauculis minutijs rem ad æquilibrium perduxi. has minutias nostrates grana uocant. Nos momenta latine appellare possumus. Hæc quatuor & uiginti sunt in denario nostro, quod scrupulum latine uocitatur. Quomodo enim in uncia latina quatuor & uiginti sunt scrupula, sic in nostra quatuor & uiginti denarij. & ut drachma tria scrupula pendet, sic grossus treis denarios. uerum hæc nomismata cum sigillatim pensitarem, in ijs fuerunt Tiberij Augusti duo, in quibus effigies parum iconicæ uidebantur, unum hac inscriptione, Tib. Cæsar. diui Augu. Augustus, & in auersa facie Pontif. max. ubi simulachrum sedens. alterum utrinq; effigiem habebat, ut eodem habitu, sic sibi dissimilem, cum hoc elogio notis scripto. Tiberius Cæsar Augustus tribunitiæ potestatis quindecies, & in altera parte, Tiberius Cæsar diui filius. Singulorum pondus erat didrachmum, id est denarij bini argentei quadrigati, de quibus ante diximus. alterum fuit male effigiatum, sed quod Augusti fuisse ex indice cognouimus, qui fuit eiusmodi quatenus legi per uetustatem potuit. Cæsar Augustus pater patriæ. & in postica facie. Cæsar Augusto. hoc q̃q̃ attritũ, grauissimũ tamẽ inuenimus, ut bina argentea traheret. aliud eiusdẽ principis erat iconica effigie, qualis uulgo agnoscitur, à postica parte quadrigatũ, lemmate tetragrãmato in infimo margine. S. P. Q. R. significante senatum populumq; Romanum, & in auersa parte nomen principis ipsius erat. Hoc iusto pondere leuius erat circiter granulis duobus. Sed ita ut detritum diceres quod ponderi deerat. Erat unum eiusdem Augusti et Antonij in triũuiratu percussum, utrinq; effigiatum, ijsdem elogijs, quibus & argenteum illud cuius inter argentea meminimus, nec decoris characteribus, & cætera inscite effigiatum, pondere non detrito, sed iniquo, imminuto sex momentis. Incidit in manus meas & aliud, in quo erat Augusti effigies pulchre expressa. hoc titulo. S. P. Q. R. o. Cæsari Augusto Cos. xi. trib. Pot. vi. & in tergo ciuib. & sign. Milit. à Part. Recup. Percussum in memoriam signorum, quæ cum Crasso amissa erant, & postea Augusto à Parthis remissa sunt. Appendi & aliorum principum, in queis & Tiberij Claudij Augusti, eleganter percussum. hoc lemmate. Ty. Claud. Cæs. Ger. IM. TR. P. iconicum. cuius imaginem ex Tranquillo agnosceres, à tergo hoc elogio, Constantiæ Augusti, quod quanquam detritum, pondus tamen iustum asserua-

uerat. Appendi & Neronis Cæsaris et iconica & scite percussa hoc indice. Nero Cæsar. Aug. Imp. In postica facie spicea erat corona, intus quatuor habens literas ex. S. C. significanteis decretam ei coronā. ambiente extrorsus hoc elogio. Pōt. f. Max. TR. PO. VI. Cos. IIII. iusto pōdere aliquanto leuiora. unum præterea Galbæ Neronis successoris iconicæ effictum, cum corona spicea ambiente marginem. in auersa facie octo literarum elogio hoc significante. Senatus po. q; Romanus ob ciueis seruatos. leuius etiam aliquanto Neronianis. Habui tum & Vespasiani superciliosa fronte, & nitentis uultu. Habui & Neruæ & Traiani Hadrianiq; principum, eleganter q̄dem expressa, sed pondere leuiuscula, octonis circiter detractis minutijs. suus unicuiq; index erat, prædictis titulosior. ut in Neruæ. Imp. Cæsar, Nerua Traian. Aug. germ. P. M. TR. PO. Cos. II. p. p. Imperator Cæsar Nerua Traianus Augustus Germanicus. Pōtifex maximus. tribunitiæ potestatis. consul iterū. pater patriæ. et in Traiani itidē, nisi ꝙ Dacici titulus accesserat. In cuius postica facie statua equestris erat hastam intorquēs, accurate expressa, equo uehens incitato, cum honorifico hoc elogio. S. P. Q. R. optimo principi. Hoc nomisma omniū, quæ uidi pulcherrimum erat, & facie augustissima. secundum quod Hadriani successoris eius nomisma principalem dignationem, atq; authoritatem augustam præferre maxime uidebatur. quod etiā ipsum equestrem statuam habebat, equo non pugnaci, sed uiatorio insidē-tem. Cernere erat asturconem tollutim gradientem, & uelut à lōgis itineribus strigosum. credo ut princeps terrarum peragrator intelligeretur. sic enim appellatus est. Appendi etiam Antonini pij. M. Antonini cognomento philosophi, Aurelij & Seueri, imminutiore sensim pondere. In quibusdam à tergo est pro elogio liberalitas Augusti. In Aureliano hilaritas. In Seueriano æternitas imperij. & in Lucij Veri uictoria Augusti alata. M. Antonini philosophi huiusmodi lemma habebat. M. Aurelius Cæsar Augu. Pij filius. tribunitiæ potestatis tertium, consul iterum. & in auersa facie concordiæ simulachrum, brachijs leniter expassis. cuius latera altrinsecus cingebant chamæteræ pusillæ singulæ, inuicem auersantes. quibus utraque manu lacinias stolæ porrigere concordia uisebatur. Hic M. philosophus, qui Verus ab Eusebio appellatur, & ab Eutropio, Aurelius etiam dictus est Antonini pij adoptione, ut author est Capitolinus, qui etiam Faustinæ uxoris nomine numum percussit, hoc indice. Faustina Augusta, Pij Augusti filia. Hæc ideo enarraui uerbose fortasse, quod hodie

huiuſmodi multa circūferuntur nomiſmata, ex quibus iudicium fieri uolo ſi quid aut falſò, aut temere cenſuiſſe uiſus ſim, neq; enim de meis tantummodo iudicio facto acquieui. Aureum autem Romanum attici numi inſtar percuſſum fuiſſe exiſtimare debemus coniectura ab argenteo numo ſumpta, de quo ante dictum eſt. at aureus atticus, qui ſtater ab eis appellatur, pondere didrachmus erat, ut author eſt Pollux li. IIII. de uocabulis rerum. ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀττικάς. Aureus, inquit, numus duas drachmas atticas habebat. de quo etiam infra nonnihil dicetur. Quare cum denarium Romanum drachmali pondere fuiſſe conſtet, aureum quoq; Romanū didrachmum, ideſt duorum denariorū pondere percuſſum fuiſſe merito iudicare debemus, quanquam quid opus eſt argumentis, cum numi ipſi extent, uetuſtatis ſymbola aſſeruantes, ne imponere nobis nouitij pro ueteranis poſſint? proinde cum libra Romana ſex & nonaginta drachmarū fuerit, duodequinquaginta numi didrachmi ex ea factitati ſunt à principio, quibus ſi ſemunciam addideris, ideſt quatuor drachmas, ut ex libra fiat plena mina (cum libram & minam in re numaria idem fuiſſe docuerimus) erunt in libra quinquaginta omnino nomiſmata, ut apud Pli. quinquaginta potius quàm quadraginta legendum ſit. Siquidem, ut dixi, cum illa nomiſmata uniuerſa quatuor & uiginti expenſarem, & unius numi loco punduſculum didrachmum (groſſum nunc appellamus) adderem, nihilo minus ſex uncias in æquilibrio tenebam. hoc eſt libræ noſtræ argentariæ dodrantem. ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in ſingulis libris fuiſſe, dūtaxat iuſti, ac legitimi nomiſmatis. uetuſtos autem numos extare præter ea, quæ dicta ſunt, etiam Pomponius iuriſconſultus admonere nos poteſt, qui li. VII. digeſtorum in titulo de uſufructu

» ſic inquit, Numiſmatū aureorū uel argēteorū ueterū, quibus pro gēmis
» uti ſolent, uſufructus legari poteſt. Auaritia autem principū uel tē-
» porum iniquitate imminutio ponderis poſtea inualuit. id quod hodie apud nos quanquam obmurmurante hominum ſermone nihilominus factitatur. In aureis enim noſtris binum ternumq; momentorū intertrimentum lege quoq; admittitur, remediū uiri monetales appellant. id quod primum clementia edictali numulariorū mancipibus indultum, ne cui fraudi eſſet, ſiquis numus ex multis leuiuſculus fefelliſſet, auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita ut nulli iam iuſto priſcoq; pondere ſignentur, & qui priſcorū extant, aut oſtentationis gratia in delitijs habeantur, aut prius accisi demum in commercia & ad collybum prodeant, hinc fit ut coronati, qui cruciati cognominātur, iam com-

merciales non sint, ut superpondiales. Quod si tam animose principes immunutæ monetæ crimina exercerent, q̃ immunutæ maiestatis exercent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores numi, quorum iam ipsorum crimen multitudine reorum et interdũ potentia atrox esse desijt. sed sic est ferè in omni parte sui resp. nostra, ut primorum arbitrio, ne dicam libidine, non legũ præscripto gubernetur, quarũ legũ nulla tot, tantis, tamq; terrificis uinculis astricta unq̃ memoria nostra fuit sanctio, ut non quilibet in aula ordines ductantium, aut resoluere aut rescindere aut abrumpere non toto anno uertente potuerit. & nos imperia nostra exteras gentes sic quoq; accepturas sperabimus? Romani autem numi immunutionem sic colligo. In uncia, ut dixi, nostrates grossulos octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in grossulo denarios, qui latine scrupuli dicuntur. In singulis autem denarijs uicena quaterna grana momenta'ue, pro quibus & ulterioribus minutijs uerbum latinum assignare non possumus. In uncia igitur quatuor & uiginti denarios ponimus, & granula seu momenta quingenta septuaginta sex. i. quater & uicies quatuor & uiginti, atqui Romani quaternos aureos in uncias signabant, & argenteos octonos, siquidem argentei bini singulos aureos æquant pondere. Ita quater duodenos in libras signasse deprehenduntur. i. in duodecim uncias, & binos ex semuncia, quæ minæ. i. libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in libram impleri deprehenditur. Age dũ igitur fac ex quolibet numo in argyrocopio. i. in officina argentaria detracta esse octo granula (quandoquidem hanc decessionem in recentioribus ferè deprehendimus) detrimenti scrupulum unum in ternis numis inuenies, & in denis octonis scrupula sex, idest aureum unum, & duos aureos in tricenis senis. & in quadragenis quinis duos aureos & semissem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrantem. Quod si sesquiplam huius detractionem posueris, ut in singulos numos duodena granula decesserint, in libras qnquageni quaterni numi signari potuerunt, ita ut eo amplius sextantes lucrifierent. huiusmodi autem ætate Plinij signatos fuisse affirmare non dubitem, quippe cum Tiberianis & Claudianis ut grauissimus aliorũ principum numos opponerem, non anteq̃ decimum granum addidi prægrauare illi Vespasiani numum desiterunt, cum interim collybo detritus non uideretur, quod ne comminisci uidear, à tergo in eo numo annonam esse dico. q̃q̃ in numo Domitiani nihil didrachmo, idest ponderi iusto deerat, scito quidem ipso & in quo uultuosam faciem

agnosceres, Vespasianum genitorem liniamentis omnibus referentem. Illud augustale ob parthica signa percussum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidem detritis undecim demum pondusculi additamento examen neutro propensum stabat. Hadrianici autem octo circiter granorum detractionem habebant. sunt enim eiuscemodi qui in posteriore parte non equestrem statuam, sed salutem Augusti habent, in.ii.consulatu eius signati, in antica parte imago est liniamenta prioris illius male referens. Fortasse igitur apud Pli. legi posset. post hæc placuit. L. numos signari ex auri libris, paulatimq; principes imminuere pondus, minutissime uero ad. LV. numos, nam ne millia legatur ratio omnino refragatur, ut antea diximus. Sed eo maxime quod millia argenti signari ex auro non potuerunt, nec auri pondere imminuto ex. XL. millibus. XLV. millia fieri, nisi argentei numi pondus imminutum intelligamus, quod consentaneum huic loco non uidetur. utcunq; locus ille corruptissime legitur. nec nos in eo fallimur, quod dictum est. re enim comprobatur. Romanis nomismatibus pares omnino pondere sunt anglici numi, qui nobiles appellantur, dũtaxat eduardei & rosati, pondere senum scrupulorum. hoc cum ex actis uirorum monetalium & ex numulariorũ monimentis comperimus, tum uero examinali experimento probare uoluimus. hoc tantum interest, quod rosati pondere pares, auri bonitate cedunt. Eduardei instar omnifariũ habent, in prima enim nota auri bonitatis censentur. Quæ tamen ipsa à puritate exacta & obryza quadrante scrupuli distat. aiunt enim nullum numum ad plenam puritatem exactum esse. Sed iam illud uidendum quonammodo auri scrupulus uicenos sestertios ualere potuerit. quod antequam explico hoc præfandum habeo, me Plinij locum ita legere instituisse quoad aliud inuenero. ita ut scrupulum ualeret sestertios duodenos, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant denarios nongentos. & inferius. Paulatimq; principes imminuere pondus, minutissime Nero ad quinquagintaquinq; numos, ut intelligamus Neronem nomisma extenuasse eo tempore, quo donationibus immodicis & prodigis impendijs exhaustus, à senatu centies sestertium annuum exigere cœpit. Verum esto ut recte apud Pli. sestertijs uicenis legatur, Auri nunc uncia ad puritatẽ excocti æstimatione principali sedecim francicis & quadrante & eo amplius denarijs quinq; ualet. hanc æstimationem finitimarum gentium commercia intenderunt, pluris enim aurei nostri permutantur quam per edictum liceat, cõniuentia, tamen principali approbante, quod

temporum difficultate constitui non potest, id quod experimento uno & altero cognitum est, frem ente nequicquam homine uno primario, qui id se effecturum per omnia numina deierarat, praeconia libus interdictis alijs super alia personantibus, quae quamlibet minacia & ab homine irae impotentissimae manantia (cuius tunc ferociae recta & utilia consilia cedebant) publicum tamen consensum peruincere non potuerunt. Nos autem ratione in argento instituta neutram harum aestimationum sequemur. sed mediocrem, & eam quã mercuriali, ut ita dicam, arbitratu approbare, idest negociatorũ opinione possimus, id enim genus hominũ auri argentiq; rationem callere maxime mihi uidetur, uidelicet commertijs id assequẽtes, etenim quanti unumquodq; sit nomisma externarum gentium iudicio condiscunt, quippe quae aurum, argentumq; nostrum nullo respectu characteris, exploratum tantum appensumq; aestimant. & ut auri argentiq; grauis rationem euariare cum numularia & consistere necesse est, sic aequandae rei arbitramentum, in conciliabulis & emporijs recte atq; ordine fieri existimatur. Auri igitur unciae sedecim francicos, & octo solidos & semissem pretium statuemus, & pro ea summa nouem nostros solatos taxabimus, ratione ducta quasi singuli solati sex & triginta solidis & semisse ualeant, etsi cum haec proderem duodequadraginta solidis oblocarentur. Qua ratione libra Romana centum & duodecim aureos solatos & semissem ualebit, tantidem enim nec pluris singula pondo aestimabimus Romanis & Asiaticis opibus aestimandis, ut extenuasse magis rerum miracula q̃ auxisse uideamur. Tametsi poteramus citra reprehensionem aurum argentumq; ex temporis huius conditione aestimare. praesertim cum Italia, & omnes pene prouinciae prolixius ista aestimare quàm Gallia solitae sint. Cuius rei luculenta testimonia proferre possem, si quorundam nostratium hominum quaestus immodicos commemorare uellem ex collybo factitatos. dum in Italia res gessimus, aureis tunc nostris uice mercis exportatis. Tanti igitur nomismata Romana aestimare poteram quanti aurum argentumq; infectum nunc permutatur, modo ne nota uetustatis in pretium cederet. Sit igitur auri uncia primae indicaturae sedecim francicis & octo duo denarijs & semisse, quali nota percussi sunt Eduardei praedicti, & galliae quondam uernaculi, qui pecude uillosa signati sunt, nunc inuentu rari, ut pleriq; antiqui. aiunt eos numularij nulli numo bonitate secundos esse. quod ut intelligatur, scire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis indicaturae consumari, ultra id

nihil

nihil exq̃ri posse. Indicatura est quam lingua nostra legem uocat, idest notam gradumq́; bonitatis. eadem lingua charactas à cæratio uerbo græco uulgari inscitia deflexit. Est enim ceratium minuti pō deris uocabulum, à grano siliquæ ductum qui fructus est arboris Italicæ prædulcis, digitorũ hominis longitudine, & pollicis latitudine, nos hac in urbe importatum uidimus. intus sunt grana, quæ ceratia dicuntur nomine cum fructu cōmunicato. Theophrastus tamē aliter appellat, propterea Colu. lib. III. siliquam, inquit, græcam q̃dam ceratium uocant. Vtitur eo uocabulo Dioscorides. Aiunt Genuæ carubam uocitari. Ex quo factum esse arbitror, ut nostri pōdusculi certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim numulariorum placita quatuor & uiginti ceratia in auri libra esse, & in singulis ceratijs uicena quaterna grana. & in his rursus singulis uicenas quaternas carubas, & postremo in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium non ad pōdus, sed ad indicaturam referendũ est. Ceratio enim ponderali gemmarij tantum utuntur, nō aurifices, nec numularij. Antiq. scrupuli appellatione in ea re utebantur. Plin. lib. XXXIII. de lapide Lydio loquēs. his coticulis periti cum è lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti, uel æris, scrupulari differentia mirabili ratione non fallente. scrupulum dixit quod charactam nostri dicunt. Aurũ itaq; numarium prædictum, licet nō sit exactæ probitate, in primã tamen notam cedet, quod quadrãte tantum ceratij à primario absit, q̃q̃ rarissimum sit primariũ inuenire. huius semuncia octonis erit francicis & quaternis solidis & quadrãte solidi æstimatione nostra, & quadrãs unciæ, idest binæ drachmæ, quaternis frãcicis & binis solidis. i. duodenarijs. Qua ratione scrupulum. i. tertia pars drachmæ quod denariũ à nostris dicitur, ternis denis solidis & besse ualet. Est autem ea ratio argenti, ut quo purius inueniri non possit, id cineraceũ & parisinum uocetur, Parisijs ad summã bonitatem excoctum. Apud nos enim non pridem, uir quidem obscuræ sortis chrysoplysium instituit, idest lauandi auri officinã, rem omnino quæstuosam, sed paucissimis hominibus cognitam. huius est id artificium, ut ui aquæ medicatæ, quam Chrysulcam appellant, quantulãcunq; auri partem argento, aut cuiuis metallo illitam, aut confusam, nullo dispendio abstrahat, ita ut inauraturis nihil iam depereat mundo, nisi quod usu interteritur. Res omnino stupenda auri argentiq́; quotamcunq; portionē ex ære eximere, etiam, quod magis mireris, manente uasculi forma quassa interdum & inani, ueluti quadã idea à ma-

teria abstracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reliquit, qui nũc unus Chrysoplytæ appellatione dignus esse existimatur, usqueadeo ea in arte præstat, alioquin à paucis tentata, cæterum ualetudini noxia, fumus enim bulliẽtis eius aquæ haustus uitalia tabefacere dictitatur, & eum artificem magna uigilantia satagere circa aquam necesse est, & occasiones horarum identidem obseruare, & temperaturæ modũ nosse, quapropter in ea functione alieno sæpe ministerio utitur eminus ipse respectans. In primis iam locuples eo artificio factus, ac secunda etiam fama celeber, Cointius appellatur. Quæ autem aqua uim habet Chrysulcam, idest auri ab argento abstrahendi, in ea aurum sidit cum aqua deferbuit, argentum autem aquæ confusum uisitur, & demum auro exempto alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceum & parisinum in prima indicatione censetur. Tametsi à summa puritate sex granis absit .i. quadrante denarij. hoc argentum uulgo granalium dictum, in frusta formatur similia ramentis ligni à terebra conuolutis, quam formam accipere dicitur cum excoctum et feruẽs in aquam demittitur, sensim .n. casitando & pessum eundo, in lemniscos plerũq; uel in clauiculas configuratur, q̃q̃ & alias temerarias accipit formas, est etiam cineraceum è Germania aduẽtitium, quod in pastillos, uel quadras formatur leuiter pustulosas, & nostro bonitate secundum est. huiusmodi ab antiquis pustulatum, ut arbitror, dictum est. Est autem ea ratio indicaturæ in auro argentoq; communis, ut quod excoctissimum sit uel aurum, uel argentum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non possit, ut uerbi gratia in auro sexta & nonagesima pars cuiuscunque maßæ. in argento octaua & quadragesima. Siquidem non eadem est formula in auri argentiq; exploratione. nam omne corpus aureum in quatuor & uiginti ceratia patiuntur, & pro modo temperaturæ uarias notas auri faciunt. summa aũt nota auri in quarto & uicesimo est ceratio ad quadrantem absoluto .i. ut quadrans tantum ceratij in tota massa æreus sit, aut argenteus. argenteã autem massam in duodena denaria partiuntur, quæ latine duodena sunt scrupula. culmen igitur bonitatis in .XI. scrupulis & duodeuiginti granulis esse aiunt. Hæ igitur notæ non reapse primæ sunt, sed pro prima nota cedunt, quãdoq̃dem experimento cognitum esse fertur Chrysurgicam diligentiam progredi porrò non posse, etiam si uulgo aurum & argentum omnibus numeris absolutum appelletur. præfecti tamẽ nummulariorum, quos pro uiris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad ultimum modo qua-

do quadrãtem excoqui posse, sed etiam eo amplius ad ultimi quadrantis quadrantem, ita ut ad bonitatem numeris omnibus absolutam nihil præter quadrãtis quadrãtem desit, quem ipsi appellant sextamdecimã caractæ, cum.n.quadrantem, q deest exquisitæ auri, uel argenti probitati, quartam ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rursus unã in binas sextasdecimas. decoqui igitur aiunt octauam, & alteram sextamdecimam summa industria posse, alterã sextamdecimam non posse. argentum uero ita decoqui posse, ut nihil præter merum argentum superfit, & huiuscemodi in hac urbe fuisse dicebant, cum hæc scriberem. uerum lege cautum olim fuisse, ne cui mancipi fraudi esset, qui numum percuteret, si auri quod primæ notæ ascriberetur ultima ceratij dodrans tantum aureus esset, uidelicet id prouidente legislatore ne auri excoquendi difficultate numulariorum mancipes in multam inciderent, & numi ipsi sæpe in publicum committerentur, eam tamen mentem fuisse ut plerique numi exacta indicatura signarentur. sed auaritia eorum factum, ut omnibus omnino numis quadrans ille decederet, dum passim remissione summi iuris mancipes quasi iure suo uti coeperunt, & id, quod intra spem ueniæ relictum erat, ab omnibus & semper pro iure usurpatum est. Huius rei argumentum esse q quadrantale illud subsidium non lucro redemptorum cedere, sed principum solitum sit, quibus hoc lucrum refundere monetarij redemptores publico nomine sæpissime coacti sunt uirorum monetalium seueritate, hodieq; ita factitari aiebant licet in alio genere, ut si mancipes, idest argyrocopiorum conductores, quos magistros numulariorum uocant, relatis pyxidibus deteriora aliquanto fecisse nomismata iudicentur, quod notæ præstitutæ deest, id resarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas appellant uascula, in quibus nomismatis cuiusq; officinæ specimina conduntur. Reliquum est, ut colligamus qualis fuerit argenti ad aurum analogia. Diximus in uncia octonas esse drachmas, et in drachma terna scrupula. hac ratione scrupulus sestertiũ unum et triẽtem capit, cum drachma et denarius quaternis sestertijs ualeant. Si igitur scrupulum auri uicenos sestertios ualuit, ut ex Plinio didicimus, auri ad argentũ ea fuit proportio, quæ est qndecim ad unũ, cum uiginti sestertios qndecim argenti scrupula ualuerint quotsciliet unum auri scrupulum ualuit. hoc autẽ tpe ea ferè est auri ad argentum analogia, quæ est duodecim ad unum, paulo tm minor, siqdem cum uncia auri edicto regio sedecim frãcicis et quadrãte taxata sit, et argenti, uiginti septẽ so-

lidis & semisse, si undecies hanc summam solidorum numeres, fient quindecim francici & duo solidi & semis, & minor erit summa. quod si duodecies multiplices fient sedecim francici & semis, & paulo summa exuberabit. Quod si aestimationem à me institutam spectes, eadem erit ratio, hoc est si analogiam duodetriginta solidorū (tanti enim unciam argenti aestimaui) & sedecim francicorum & octo solidorum spectaueris, quanti aurū primarium aestimandū censui, sex enim solidis tantū exuberabit summa, ut prior illa quinq;. Vt autē quindecuplex esset auri ad argentum olim analogia, fieri potuit propter auri poenuriam, quā Romae tunc fuisse Plinio authori credēdum est. qui li. XXXIII. sic inquit. Romae quidem non fuit aurū nisi admodum exiguū longo tempore, certe cū à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo effici potuere, nec ignoro .M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeij tertio consulatu è capitolini Iouis solio à Camillo ibi condita. & ideo à plerisq; existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit ex Gallorū praeda fuit. & paulo inferius. ergo, ut maxime, duo tantū. M. pondo cum capta est Roma anno trecentesimo. LXIIII. fuere. cum iam capitū liberorum censa essent. CLII Mil. & rursus infra Frequentior autem usus annulorū non ante Cn. Flauium Annij filiū deprehenditur, hic nanq; publicatis diebus fastis tantam gratiā plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, ut aedilis curulis crearetur, praeteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres consules fuerant. quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Hoc primū annulorum uestigium extat. promiscui autem usus alterum secundo punico bello. neq; enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Idem inferius, nullosq; omnino annulos maior pars gentium hominumq; etiā, qui sub imperio nostro degunt, hodie habet, ne, signat oriens, aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. multis hoc modis, ut caetera omnia luxuria uariauit, gēmas addēdo exquisiti fulgoris, censuq; opimo digitos onerando, mox etiā effigies uarias caelando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. alias deinde gēmas uiolari nefas putauit. ac nequis signandi causa in annulis esse intelligeret, solidas induit. contra uero multi nullas admittunt gemmas, auroq; ipso signant, ut Claudij Caesaris principatu repertū. Ex his uerbis Plinij intelligimus annulos aureos nō ornamēti causa, sed signādi institutos siue aurea pala, siue gemmea, id, quod satis ex libris iuris ciuilis intelligitur in mentione obsignandorum testamentorum.

De iure

» De iure autem annulorum aureorum nos alibi diximus. Tiberio au
» tem principe, inqt idem author, anno ab urbe condita DCCLXXV.
» annulorũ authoritati forma constituta est. quo tpe statutũ, ne cui ius
» esset annuli aurei gestandi nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno
» sestertia. CCCC. census fuissent, et lege iulia theatrali in quatuorde-
» cim ordinibus sedẽdi. Romæ aũt argentum magis q̃ aurũ olim abũ
» dasse ex eo conijcere possumus, qđ idẽ author alibi eodẽ lib. inqt his
» uerbis, sed præter alia eqdẽ miror populũ Ro. uictis gentibus in tri
» buto semp argentum impasse, non aurũ, sicut Carthagini cum An-
» nibale uictæ argenti pondo annua in qnquaginta annos, nihil au-
» ri. Nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nam Midas et Crœ
» sus in infinitum possederant. quo in loco numerus põdo deest in o-
mnibus libris, ex Liuio restituendus, q pacem factam ea conditione
inqt, ut decem millia talentũm descripta pensionibus æquis in an-
nos quinquaginta soluerent. Aut igitur Plinium numerum omisisse
calculandi tædio dicendum est, aut locum sic restituendum, Argenti
põdo annua sedecim millia in quinquaginta annos. hoc autem sic
colligo. si decem millia talentũm in quinquaginta annos pẽsionibus
æquis distributa sunt, oportuit ducenta singulis annis pensitari. at ta
lentum octogenariũ accipio. i. uel euboicum uel ægyptium, quare ex
ducenario numero p octogenarium ducto summã sedecim millium
pondo colligo. Non me latet Hermolaũ Barbarũ in loco Plinij supra
dicto pro illis uerbis, sed præter alia, legere sed spartaci, ita ut ad
præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exẽplaria astipulantur.
Quod siquis sequi malit, sñia à uerbo eqdem incipienda erit, & il
» la duo uerba, sed spartaci in supiore sententia includenda. Pli. Ta-
» lentum autem Aegyptium põdo octoginta patere Varro tradit. ubi
» fortasse capere Plinius scripsit, quod postea literis transpositis corru-
» ptum est. De euboico testimoniũ est apud Liuiũ lib. VII. de bello Ma
» cedonico de pace cum Antiocho facta loquẽtem. Pro impensis in bel
» lum factis. XV. millia talentũm euboicorum dabitis, quingenta præ
» sentia, duo millia & qngenta cum senatus po. q; Romanus pacem cõ
» probauerint. mille deinde talenta in. XII. annos. ubi non mille sed
» millena lego. & lib. sequenti ubi de confirmatione eius pacis loqui-
» tur. Argenti probi. XII. millia attica talenta dato intra. XII. annos
» pẽsionibus æquis. talẽtum ne minus põdo octoginta Romanis põderi
» bus pendat. quo in loco non attica talenta, sed euboicorum talẽtũm
» lego. nisi intelligamus atticũ magnũ & euboicum idẽ fuisse, ut utrũq;
Liuius pro eodẽ usurpauerit. Penuria igitur auri fieri potuit, ut auri

ad argentum quindecuplex proportio priscis tẽporibus fuerit, ideo scilicet, ꝙ Romani studiosiores argenti q̃ auri tunc fuerunt. Pollux libro. IX. de uocabulis ad Cómodum Cæsarem, aurum ad argentum
» decuplam proportionem habuisse his uerbis affirmat. τὸ δὲ χρυσίον
» ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς αὐτὸς ἐκ τῆς μενάνδρου παρα-
» καταθήκης μάθοι. Quod autem aurũ decuplum argenti esset, non
» obscure ex Menandri comœdia, quæ sponsio uel pignus dicitur, uel
» depositum apud argentariũ potius, intelligere quis possit. Cũ enim quodam in loco talẽti aurei pódus dixisset, alio loco de eodẽ loquẽs, decatalantum dixit. i. talentis decem æstimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαστάσιον dixit. i. terdecies argento æstimabile, uel terdecies argento rependẽdum, ut infra dicetur. Ecce aũt rursus aliud, aliudq́; occursaculum. Si. n. ea fuit auri analogia ad argentum, quam prædiximus, quonãmodo stare illud Tranquilli dictum poterit in Cæsa
» re. In Gallia fana templaq́; deũm donis referta expilauit. urbes di
» ruit sæpius ob prædam q̃ ob delictum. unde factum ut auro abun
» daret, ternisq́; millibus numũm in libras promercale in Italia pro
» uincijsq́; diuenderet. Multis iam testimonijs docuimus absoluta numi appellatione sestertium numum intelligi, sestertiumq́; quartam tantum ptem denarij fuisse, quare etiã drachmæ, cum denarius drachmali póderi fuerit. Porro etiam ratione & experimento. i. libra docente didicimus binos denarios aureis singulis rependi. & centenos in libram, quæ duodenarum unciarum est & semunciæ, signari solitos. Cui consequens est, ut in libras singulas quadringentos numos adnumerare debeamus. Qua ratione tria numũm millia septem libras & selibrã conficiunt. Ita apud Tranq. auri ad argentum analogia dimidio minor est, q̃ esse ex Plinij lectiõe collegerim, & quarta parte minor, q̃ Pollux esse dixerit. Ita qcquid hactenus astruximus, corruat in sese necesse est. Age non'ne Plinius quodã loco libri
» tricesimitertij ita inqt. miscuit denario triũuir Antonius ferrum, mi
» scuit æri falsæ monetæ. alij ẽ pondere subtrahunt, cum sit iustum.
» LXXXIIII. ẽ libris signari. Quo in loco notandũ, ꝙ idem author
» inqt. legem latam à Mario Gratidiano, ut ludus Romæ instituere-
» tur probandi nomismatis, ut ægre fallere possent adulteratores nu-
» mi. Igitur, inquit Plinius, ars facta denarios probare, tam iucunda
» ẽ lege plebe uti Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit.
» rumq́; in hac artium sola uitia discuntur, et falsum denarij specta=
» tur exemplar, pluribusq́; ueris denarijs adulterinus emitur. ubi tñ non iucunda ẽ lege plebe, sed iucunda lege plebi lego, admonitus

ab anti-

ab antiquis exemplaribus. alioquin absurda erit locutio. sic supra, non miscuit æri falsæ monetæ. sed miscentur æra. uerum si hoc uerum est, quod Pli. dixit, nos luculẽto errore lapsi sumus. uel Plutarchus potius, & Appianus cæteriq;, q centenos denarios in libra statuunt, cum Pli. eo minus sedecim statuerit. q ẽt lib. VI. de publicano rubri maris loquens, q ad Taprobanen tempestate delatus percontanti
» regi enarrauit Romanos & Cæsarem. rex aũt, inqt, mirum in mo
» dum inter audita iustitiam Romanam suspexit, ꝙ pares põdere de-
» narij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à
» pluribus factos. & hoc maxime solicitatus, ad amicitiã legatos misit. hoc dictum Plinij pugnare uidetur cum eo, quod Pli. lib. XXXIII. dixit de imminutione ponderis. Sed hoc Claudij tempore contigisse à Plinio dicitur. & de denario dictum est non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli r̃ndeo, et olim id potuisse & hodie fieri posse, ut libra auri nõ pluris q̃ septem libris & semisse argenti ueneat. fac ut aurum obryzum decuplex q̃ argentum fuerit purum, id quod Pollux inqt, potuit Cæsar aurũ ex donarijs templorũ & priuatis expilationibus congestum ita conflãdum, temperãdũq; curasse, immo ut non hoc affectauerit Cæsar, potuit aurũ ex omnibus notis conflatum simul & colliquefactum in eã indicaturam redijsse, quæ uno quadrante à primaria distat. id hodie nostri duodeuicenariũ uocant. uasa enim raro ex auro tenuissimo & mollissimo fiunt, ideo ꝙ illud aurum usurã non fert sine magno intertrimento. Quare aurum uascularium, & usuale ferè uicenarium aurifices esse dicunt. q̃q̃ & deterius multo repitur consulto etiã temperatum non modo fortuitum. Plerũq; tñ Parisijs cælatores, & inclusores in sigillis, & catenis & mundo muliebri duo & uicenario utuntur, qđ duodecima parte à purissimo distat. Est etiã in usu undeuicenariũ qđ coticulariũ uulgo uocant. Qui aũt splẽdidiora gestamina habere uolunt auro nomismatico utuntur, quo aurei nostri percussi sunt. quorũ legitima & iusta nota uno tñ ceratio indicaturæ deficitur. Nõ pridẽ aurifices in aureolis gestaminibus solo undeuicenario utebantur, qđ coticularium ideo uocatur, ꝙ infra eam notam aurũ cælare lege municipali uetitum est. Supiores aũt notæ nunc passim in officinarũ usu sunt usq; ad nomismaticã. Extant hodie nummi in Germania signati ex auro dodrãtali. i. duodeuicenario, in quo quarta pars æris uel argenti mista est. uisuntur etiam hodie Philippei, & Guillielmei Hollãdini ex auro ferè septunciali. i. cui sesquadrans æris mistus est. quos quindecim ceratijs temperatos appellãt. aurum

primarium æstimatione quam nunc sequimur, ualet in uncias senis denis libris & octonis solidis & semisse. qua ratione æratiú. XIII. solidis & octo denariolis ualet. Esto igitur, uerbi gratia, proportio auri ad argentū, quæ est duodecim ad unū, hac ratione libra auri Romana, dūtaxat summæ notæ quaternis millibus & octingentis numus uenalis esse debuit, & auri uicenarij quaternis millibus, & duodeuicenarij tribus millibus & sexcentis. eademq; ratio est in cæteris temperaturis, accedente decedenteq; semper auri portione pro eo quantum est æris, quod in auro remansit. Fieri igitur potuit, ut Cæsar aurum promercale tribus numûm millibus in libras habuerit, tū ob auri abundantiam, tum ob crassitudinē, etsi maiorē decupla proportionem auri ad argentū statuas. Chrysurgorū tamen placita auri appellatione non dignantur, quod infra dodrantē descendit. fortasse etiā ternis millibus pro quaternis apud Suetoniū legitur. mihi.n. antiquum uidere nō contigit. sed eo suspectos numeros habeo, ꝙ in Tiberio ita legitur. Corinthiorū autē uasorum pretia in immēsum excreuisse, tresq; mullos. XXX. millibus numûm uenisse grauiter conquestus est. Si enim hoc uerū esset, quonā modo aut Pli. hoc tacuisset, q prodigum appellat Asiniū Celerē, ꝙ mullū unū Claudio principe octo millibus numûm emerit? Aut Iuuenalis q sex millibus emptū mullū satyricæ exclamauit? Præterea qs credat treis pisceis decem auri libris emptos? Tanti.n. empti sunt si aurum tribus millibus uenijt. et pisceis eos, q Plinio authore binas libras ponderis raro admodū exuperant, ut author est Pli. Restat nūc ille scrupulus, uel scopulus potius de denariorū numero in libra testimonio Plinij, cōtraq; toto hoc opere cēsuimus. quē si eximere, uel amoliri quoquo mō possim, rursus ille alter existet de millenis sestertijs, quæ lib. III. de institutione iuris à Iustiniano principe pro uno aureo accipiūtur, ut antea diximus. Eqdem tot difficultatibus offensus hanc nostrā cōmentationem subinde interpellantibus, marinū illum deū Protei nomine à poëtis decantatum, retentare mihi uisus sum. Protei autē nomine uetustatem adumbratā in præsentia interpretabor. etenim senex ille fingitur, ad id etiā nomine accommodato. is cū omnia nouerit, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur, siquando è specu emergēs, & in littore apricans de rerum ueritate consulitur, omnia transformat sese in miracula rerū. nec prius in sese redire dicitur, q̄ omni ope omnibusq;, ut aiunt, ungulis correptus, manibus uinclisq; tenetur. nā sine ui non ulla præcepta dabit, neq; illū orando flectes. uim duram, ac uincula capto inijcias necesse est, si ueritatis

documentum

documentum ab eo elicere uelis. Hunc Proteum non modo ego nunc captare, sed etiam uincire iam uideor, necdū tamen satis arctis nexibus retinere, siquidem ueritatem rerū nunc in uasto quodā sinu uetustatis abstrusam, nunc in mendis exemplariū uelut in alto quodā gurgite obscuritatis obrutā, in lucē ac solē elicere conor, haud inter pestiue, ut arbitror. quippe eo demum tempore, quo lingua Romana maiorū æqualiumq; nostrorū diligentia propémodum reddita sibi creditur. ut si hæc ætas paucarū adhuc rerū calignem dispulerit, prisca omnino lux oborta nobis iudicari possit. Veritatem igitur adhuc attigisse magis, atq; etiā nunc palpare, q̃ in potestate habere mihi uideor. idq; adeo eo magis ꝙ numerosa quædā cohors antiquorum scriptorū enarratrix ex aduerso stare mihi uidetur, & Proteū ipsum altrinsecus retentare. Proinde renouato impetu rursus eodē incumbendū, quandoquidem forte, ut spero, fortuna ex alterius operis diuerticulo, quod in manibus erat, in parergon huiuscemodi transuersum me rapuit impetus animi inconsultus. Verū multitudine rerum obuiam sese ingerente longissime digressus, institutum cursum, quem magnopere urgebam, non modo differre, ut speraueram, sed etiam destituere, atq; obliuisci coactus sum. excreuit enim opus quadruplo iā amplius q̃ pro destinatis modulis. In quo iā in altum iterum iterumq; raptus sum, haud sine mea culpa. ut qui expansis uelis puicaciæ in altum magis quo res cunq; tulisset, q̃ in litus quoddam certum uela facerem. Quare ultro citroq; iactatus emansisse tandē me sensi, cum cœlum undiq; & undiq; pontus esset. uidelicet in eo culpa fuit, ꝙ inexplorata, improuisáq; rei absoluendæ difficultate strenue magis q̃ considerate has mihi uices depoposci. cū enim hoc opus menses abhinc circiter decē locaretur, digito statim sublato me obstrinxi. Itaq; cū renunciare eam redemptionem nequeā, & prædes annotationes meas, & omnem industriam meā, atq; etiā existimationem dederim, & identidem appeller quasi iam dies & cessérit, & uenerit, omnino uetustati ipsi, ut uenerandæ qdē, sic maligne ueritatem promenti, nec mihi unquā ueritatis dispēdio sacrosanctæ, manus iniiciendæ. Quam .n. interdū ueritatem ad manū etiā aspiciendam porrexit, rursus in tenebras ac calignē condit. & cum rē profligatam speramus & ad lucem nos peruenisse, tum uariæ illudūt species, ut nūc in summa manu imponēda labor propè omnis effusus sit. atqui certum est nihil eorū, quæ dicta sunt antea & cóprobata interlinere. Quid igitur? Proteo uim adhibere cū flecti oratione nó poterit, et planè affirmare corrupta esse exēplaria aut siquid

eo facinorosius erit, cuius tamen inuidiam laudatis authoribus summus amoliri à me possim. quandoquidẽ nõ nostrum id exẽplum est, & magnos in hoc uiros imitabimur. Iãprimum ad Iustiniani dictũ satis iam responsum est, Centenarij etiã olim dicti sunt, nõ q centũ sestertia possidebant, sed q centũ millibus æris censi erant, ut ex Liuio apparet in classiũ descriptione, & ex Pli. li. XXXIII. his uerbis.
» bis. maximus census. CX. millia assiũ fuit illo rege, & ideo hæc pri-
» ma classis. Quod si lex Papia post numũ argenteũ signatũ lata sit, centenarij etiã dici potuerũt, q sestertia centũ in censu habebãt. quomodo ducenarij iudices dicti sunt eqtes Romani, qui dimidiatũ censum equestrem habebant. de qbus Tranq. in Augu. ad tres, inquit,
» iudicũ decurias quartam addidit, quæ ducenariorũ uocaretur, iudi-
» carentq; de leuioribus summis. ij autem ius annulorũ nõ habebant
» authore Pli. his uerbis, diuo Augusto decurias ordinante maior pars
» iudicũ in ferreo annulo fuit, ijq; non eqtes, sed iudices uocabantur. ut autem pro mille sestertijs unus aureus haberetur, nulla authoritate antiqua defendi potest. etenim docuimus supra aureũ unũ pro centũ sestertijs cessisse Galbæ tẽpore, qua ratione quinq; millia sestertiũm in auri libra fuerunt. & auri ad argentũ proportio ea fuit, quæ est duodecim et semissis ad unũ. Restat locus ille Plinij, de quatuor & octoginta denarijs. & alter lib. XXXV. longe nos retro
» agens, quo in loco sic legitur. Timomachus Byzantinus Cæsaris di-
» ctatoris ætate Aiacem ei pinxit, & Medeã, ab eo in Veneris geni-
» tricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. talentũ autẽ atticũ, ut ait Varro. XV. sestertijs taxatur. nos talentũ atticũ sexcentis coronatis taxauimus. & singula sestertia quinis & uicenis. qua ratione fit, ut talentũ quatuor et uiginti sestertia ualeat, quod Pli. sedecim ualuisse dicit. Ita fit, ut aut in his uadis hærere necesse sit, aut aliqd non uulgare, nec mediocre cõminisci, quandoquidẽ certum est retroactu non defungi. Quod ad prius igitur illud ptinet, alij è pondere subtrahunt, cũ sit iustum. LXXXIIII. è libris signari, hoc affirmare nõ dubitauerim quod Hermolaus in glossematis suis suspicatus est eo loco, ubi talenti meminit, Plinium non. LXXXIIII. sed XCVI. scriptum reliquisse. Ita enim fateri scriptorum authoritas cogit. cui ut astipulatur id, quod apud Priscianum legitur libram duodenarum unciarũ sex & nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur in libra eadẽ Romana denarios duos & septuaginta fuisse, id enim ibidem legitur. alioquin piaculi instar esse non putem Plinio in hoc non assentiri, qui de re numaria, et au-

ri argentiq; temperatura parum accurate scripsit, nec pro eo quan-
ta eius esse solet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod nõ ma
gnopere mirandum est. quotus enim quisq; hodie eorũ, qui literas
didicerunt, disertus in ea re inuenitur? ut uel numerum numorũ in
libram nostram statuere certò possit, nedum rationem indicaturæ
tenere? Nihil tamen de Plinio .i. de ingenio rerũ omnium capaci te-
mere affirmare uelim, nisi aut eum non semper idem de eodẽ dixis
se, aut quod uerius est, corruptum eius permultis in locis librũ esse.
» Iam primum libro XXI. drachma, inquit, attica (fere enim attica
» obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eademq;
» sex obolos pondere efficit. nos autem supra docuimus in scrupulo bi
nos esse obolos, & in drachma terna scrupula, quod cum Plinij di-
cto congruit. docuimus ex Plutarcho idem esse denarium et drach-
mam. si Plutarchi testimonium non satis est, audiamus Strabonem, q
» libro quinto geographiæ circa finem sic inquit. Casilinum oppidum
» situm est ad fiumen uulturnum. In eo prænestini uiri quingenti &
» XL. cum Annibale tunc florente usqueadeo restitere, ut urgente fa-
» me medimnus frumenti ducentis drachmis ueniret, eo euentu, ut uen
» ditor fame mortuus sit, emptor incolumis euaserit. ὥσθ' ὑπὸ λιμοῦ
» διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν,
» ἐσώθη δ' ὁ πριάμενος. Valerius de hoc loquens lib. VIII. non me-
» dimnum, sed murẽ fuisse dicit his uerbis. In illa obsidione, & fide
» cum trecenti Prænestini permanerent, euenit ut quidam murẽ captũ
» ducentis potius denarijs uendere q̃ ipse leniendæ famis gratia consu
» mere mallet. Sed credo deorũ prouidentia effectum, ut & uendito-
» ri & emptori quem uterq; merebatur exitum attribuerint. Valer.
denarios latine dixit, quod Strabo græce drachmas. Pli. li. VIII. nu
mos ducentos dixit nõ denarios. uenisse murẽ ducẽtis numis Casili-
num obsidẽte Annibale, eumq;, qui uendiderat, fame interijsse, empto
rem uixisse, annales tradũt. Vsq; adeo uel uaria antiqui de re eadẽ
tradiderũt, uel numis apud Pliniũ pro denarijs legitur. Rursus Pli-
» nius eodẽ in loco libri uicesimi primi. Mna quã nostri minã uocant
» pẽdet drachmas atticas centũ. Idem li. XII. de thure loquẽs. Micas
» concussu elisas mãnam uocamus. etiã tamen inueniuntur guttæ. quæ
» tertiam partẽ minæ hoc est XXXIX. denariorũ pondus æquẽt. In
uetusto exẽplari nõ XXXIX. sed XXIX. idest undetriginta legitur.
in duobus alijs manu scriptis XXVIII. legitur si. xxxix. Proba-
mus ut oĩa ĩpressa habẽt exẽplaria, mina centũ et decẽ et septẽ de
narios habet. si XIX. septẽ et octoginta. si XXVIII. quatuor et octo

ginta, & conuenit cum dicto Plinij lib. XXXIII nisi quod illic de libra dicitur, hic de mna. Quod si admittamus, Plinius secum ipse pugnabit. Ad illud alterum de talento attico quod ex Varronis authoritate à Plinio sedecim sestertijs taxatur, idest quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus nō XVI. sestertijs legi, sed sedecim alijs, quod quomodo restituendum sit nescio. sed q̃ dubia sit fides numerorum summarumq; in Plinio & pecuniæ uocabulorum multis iam exemplis docuimus, qbus tamen & unum aut alterum addemus ex eodem XXXV. libro. quo enim in loco de parethonio loquitur, sic habent impressi codices. pretium optimo in pondo sex librarum, ubi manuscripti habent, pretium optimo in pōdo. C. XI. denarij. unus uetustissimus sic, in pōdo. C. XI. & denarij uerbum additum erat lectoris manu, & C. loco deletili scriptum. & paulo inferius de usta in impressis libris, optima nunc asiatica habetur, pretium eius in libras æris quini. in manu autem scriptis, pretium eius in libras. XVI. denarij. et paulo superius de L. Numio. nam cum in præda uendēda rex Attalus sex millibus sestertiûm emisset Aristidis tabulam Liberum patrem continētem, pretium miratus, suspicatus aliquid in ea uirtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulā Attalo multum querente. in reliqs non sex millibus sester. sed sedecim libris legitur, pro sedecim talētis, ut arbitror. Græci enim sestertij uocabulum nō nouerunt, & alioquin sex millia sestertiûm non erat pretium, quod Nummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictam tabulā reuocaret. Strabo lib. VIII de Corinthi euersione loquens, hanc tabulā Romæ se uidisse affirmat in æde Cereris cōsecratam, opus omnino speciosum. propter quod etiam emanauit prouerbium apud græcos. οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. idest nihil ad Liberum patrem. hoc est nihil hoc præ Aristidis Libero patre. qđ prouerbium usurpari solet quoties res impares componuntur. Talentū autem atticum nemo minus dixit esse. LX. minis centenarū drachmarū, ut supra docuimus. Suidas oīno. LX. minarum esse affirmat, & minas centenarias esse. Quare apud Pli. sic fortasse legendū est. Talētum aūt atticum, ut ait Varro, denariorū. VI. millibus taxatur. antiqui. n. denarium. X. nota significabant ut prædictum est à nobis. Quod cum. VI. iūctum pro. XVI. exauditū est, et millibus pro sestertijs, quorū uerborū eadē sæpe significatio ē, ut præcedētibus appet. Hæc etsi abūde sufficiūt cū ijs, quæ antea tot authoritatibus authorū cōprobata sunt, hæsitatiūculā tn̄ manere scrupulosis mētibus nolo, Protogenisq; pictoris exēplo tabulas idētidē respectās, tollere manū

nequeo, urgeo memet ipse, scriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi satisfacio, nisi omnia tam clara q̃ lucem reddo. Itaq; ut semel hanc disputationem finiam, recitanda sunt ea testimonia, quae controuersiam q̃libet ambiguã decernere ita possint, ut ultra referri quaestio nequeat. Iam primum (ut mittam quod apud Priscianũ legitur, Senecam ad Nouatum scribentem, talentũ paruum atticum dixisse quatuor & uiginti sestertiorum fuisse, quae sexaginta libras ualent) » Plutarchus in Fabio. progressus, inquit, dictator ad plebem uouit dijs » omnia eius anni caprarum, ouium, suũ, atq; boum foeta, quae Italiae » montes planiciesq; ac flumina parataq; ea in regione educarent, se » mactaturum fore, & trecenta triginta tria sestertia, totidemq; dena » rios pro Megalesiacis spectaculis faciendis in impensam se collatu » rum, tertiamq; partem additurum. hoc caput est octo myriades, & » tria millia quingentae octoginta tres drachmae, & oboli duo. Haec uerba Plutarchi cum calculo prosequerer, nec numerus responderet ad rationem, quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum interpretis intellexi, qui quod transtulit non percepit. id quod facile calculo explanabitur. trecenta sestertia septingentas ac quinquaginta libras ualent. & triginta tria sestertia, octoginta duas libras & selibram, cum in singula sestertia dipondium & semissem intelligamus. fiunt haec in summa octingenta triginta duo pondo & selibra. Si igitur in singula pondo centenas drachmas numeres, ideoq; eum numerũ centenario multiplices, facile drachmas octoginta tria millia & ducentas in summa inuenies, & praeterea pro selibra qnquaginta. huic summae si pro trecentis triginta tribus denarijs, totidem drachmas adieceris, fient in assem octoginta tria millia quingentae octoginta tres drachmae. huic iterũ summae si tertiam partem addideris nescio quid summae habiturus sis. non. n. id conuenit, ut tertiam partẽ addas huius ingentis summae, cũ duo oboli tantum restent ex summa à Plutarcho posita. Si autem trientẽ adieceris, idest duos obolos (denarius. n. senis obolis cõstat,) summa adamussim quadrabit. Interpres Plutarchi tritemorion, idest trientẽ pro tritomorio idest tertia parte errore ductus accepit. Trientem enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit. nõ pro tertia parte summae. Hoc ex Liuio probari potest libro secundo de bel. punico, qui de Fabiano uoto loquens, in quo omnia ternario numero nuncupata sunt, » ita post alia uerba subdit. eiusdem rei causa ludi magni uoti, aeris » CCCXXXIII. millibus triente. Praeterea bubus trecentis. nisi tamen error est apud Liuium Plutarchus alium authorem secutus est. Li-

uius enim pro.CCC.millibus numûm.i.totidẽ sestertijs, millia æris dicit, & de denarijs tacuit. trientem autem tertiam partem assis intellexit, qui genus numi fuit, ut postea uidebitur. satis tamen patet ex uerbis Plutarchi denarium & drachmam pro eodem accipi, & centenos fuisse in libris. Idem Liuius li. VIII. de bello Maced. de L. Scipione loquens qui post triumphum Asiaticum accusantibus tribunis peculatus damnatus esse dicitur ob suppressam manubiarũ partem.
» de Scipione, inquit ille, iudicium factum, quo cómodior pax antiocho
» daretur Scipionem sex millia pondo auri, quadringenta octoginta
» argenti plus accepisse q̃ in ærarium retulerat. & paulo inferius de
» summa damnationis loquens. In L. Scipione malim eqdem librarij
» mendum q̃ mendacium scriptoris esse in summa auri atq; argenti.
» similius enim ueri est argenti q̃ auri maius pondus fuisse, & potius
» quadragies, q̃ ducenties quadragies litem æstimatam. eo magis ꝙ tan
» tæ summæ rationem etiam ab ipso requisitam Publio Scipione in se
» natu tradunt. librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iussis
» set, inspectante senatu suis ipsum manibus concerpsisse, indignatum ꝙ
» cum bis millies in ærarium retulisset, quadragies ab se ratio poscæ
» retur. hactenus Liuius. Sex millia pondo auri æstimatione à nobis instituta sexcenta septuaginta quinq; millia solatorum ualẽt, cum in singula pondo centum & duodecim aureos et semissem numeremus, idest nouenos in uncias. & quadringenta octuaginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porrò si aureos solatos ad coronatos redigere uolumus, in singulos solatos deducere solidum & semissem oportebit. sic enim singulas auri libras centum & duodecim solatis & semisse taxauimus, ut solati singuli triginta sex solidis & semisse ualerent, quare ex sexcentis septuagintaquinque millibus decies centena & XII. millia quingenti solidi decedant necesse est, quæ summa ad quinquaginta millia & sexcentos uiginti quinque francicos contracta, circiter undetriginta millia aureorum coronatorum ualet. Nihil enim refert exacte hoc colligere. fit summa septingenta & octo millia octingenti aurei. tanti æstimamus peculatum. L. Scipioni obiectum. & tamen lis ei æstimata fuit ducẽties quadragies sestertiũm. quod nos æstimare solemus sexcenta millia coronatorũ. ita centũ & octo millia octingenti exuberãt in priore summa, Si tanti damnatus est, quanta fuit petitio. Sed si decuplex tantũ fuit auri ad argentũ proportio, ut Polluci credere nũc uelimus, sexta ferè pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurũ ita æstimaui, ut auri libra paulominus duodecim li-

bris argenti ualuerit. Haec sexta pars centũ decẽ & octo millia & paulo aliqd amplius efficit. adamussim autem quadrare numerus non potest propter auri ad argentũ analogiã hodiernã, quae paulo minor est duodenaria, ut antea docuimus, et ego ita nũc deduxi quasi planè duodecuplex esset. nõ dubito autem tanti Scipioni litem aestimatum esse, quantũ iudicatũ fuit eũ auri, atq; argenti interuertisse, idest in lite aestimanda nihil ei remissum esse, sed iudices decuplicem aestimationem secutos quae cõmunis erat. praesertim in auro nõ planè obryzo. Haec ratio etsi odiosa est propter supputandi taediũ, eò tamẽ ptinet, ut intelligatur ducẽties & quadragies sestertiũm ingentẽ pecuniam fuisse, nec absurdã me rationem iniuisse in auri atq; argenti aestimatione facienda. nunc uero cõpendiariã rationẽ ineamus, cẽties sestertiũm significat cẽties centena millia numũm, idest centies ducenas, & qnquagenas libras, quae sunt quinq; & uiginti millia pondo argenti. Sic ducenties & quadragies sestertiũm sexaginta millia argenti pondo ualet. Huius decima pars est sex millia, & illa est proportio auri ad argentũ ex Polluce. quare ad numum ratio quadrabit ut ducẽties & quadragies sestertiũm, & sexaginta millia pondo argenti, uel auri sex millia, sexcentis millibus aureorũ nostrorũ aestimari debeãt. id tantum excurret, quod pro quadringentis octuaginta libris argenti taxauimus, idest quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus uel argenti in lite aestimanda nullam habitã essè rationem prout erat auri summa. uel annaliũ scriptores eam summã praetermisisse, quae extra rotundũ numerũ excurrebat. Parum. n. expeditum erat sic loqui, ut dicerent ducenties & quadragies semel & aliquot praeterea sestertijs litẽ ei aestimatam Hoc autẽ ex eodẽ libro Liuij confirmari potest. qui de cõditionibus pacis Aetolis datae ita inquit. De pecuniae summa quam penderent, pensionibusq; eius, nihil de eo, quod cũ consule conuenerat, mutatũ pro argento si aurum dare mallent, dare conuenit, dũ pro argenteis decẽ aureus unus ualeret. Haec ratio etsi pulchre quadrare mihi uisa est, sola tamen nequit ita hominũ arbitriũ astringere, ut nõ libere negare possint nos ad ueritatis ipsius, ut ita dicam, cubile puenisse, etiã si multa eius uestigia luculenta atq; expressa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorem eò pducemus, ubi uel ab inuito confessio exprimatur se iam ueritatem non modo uidere, sed etiam palpare. Primus locus est apud Demosthenem in oratione quae κατὰ ἀφόβου inscribitur. in qua orator enumerans fraudes tutorum suorum, & ostendere uolens tribus propèmodum talentis uno

» nomine se ab eis circumscriptum, ita inquit. σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀρ
» γύριον οὗτοι παρὰ τοὺς κλινοποιοὺς κλέπτουσι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς
» αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ
» μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. Cõsiderate
» igitur quantam isti pecuniam ex lecticarijs fabris interuertunt. pri
» mum pro sorte quadraginta minas pono. deinde pro quæstu decen=
» nij eorum opificij duo talenta. siquidem duodenas minas quotannis
» accipiebant eius mercedis nomine, quam serui meruerunt. His uer-
bis apparet decies duodenas minas duo talenta ualere. Qua ratio-
ne sexaginta minæ centenariæ talẽtum atticum faciunt. Eodẽ perti
net locus à nobis in primo libro citatus, cum de usuris centesimis lo-
queremur. His enim exemplis & alijs permultis eiusdem orationis,
quæ citare nunc lõgum esset, planum fit quicquid aliqui scripserint
de mina attica, minam tñ atticam semper centenariam intelligi, &
huiusmodi minas sexaginta talentum efficere. Demosthenes enim nõ
modo Athenis, & ad Athenienses orationem illam habuit, sed eti=
» am atticissime locutus est, ut alibi in eadem. ὅστις γὰρ ἐκ τεττάρων τα
» λάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δέ
» δωκε, τῷ δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς καρποῦσθαι, φανερὸν δήπου πᾶσιν ὅτι
» οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ κατέλιπε, ταῦ
» τα ἀφεῖλεν. Verba sunt Demosthenis argumentantis ex uerbis te-
» stamenti patris sui, quæ uerba sic uerti latine possunt. Qui enim ex
» quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis
» millena doti dedit, illi uero septuaginta minarum usufructum reli-
» quit, nimirum hunc clarum est apud omneis non à tenuibus fortu
» nis ea legata decerpsisse, sed à summa altero tanto maiore atque eo
etiam pleniore, quàm mihi reliquerat. Quam autem summam his
uerbis orator intellexerit, ex narratiõe eius orationis appet his uer
» bis. Θηριππίδῃ μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσα
» σθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην, Δημοφῶντι
» δὲ τὴν ἐμὴν ἀδελφήν, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ
» τούτῳ τὴν μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ quidem
» usufructum ex bonis meis septuaginta minarum dedit, quoad ego
» inter uiros censerer, idest quoad tutelæ meæ factus essem, Demophon
» tem autẽ uoluit apud se sororem meã habere cum duobus talentis.
» Huic aũt ipsi, q̃cum ago, matrem meã uxorẽ ducendã cum dote octo
» ginta minarũ reliq̃t. Hactenus Demosthenes. Ex cuius uerbis intelli
gimus duo talẽta octoginta minas & septuaginta. i. centũ & q̃nqua
ginta minas tantum ualere q̃tum quatuor talenta & ter millenas.
ubi

ubi subintelligo drachmas. sic fit ut talẽtum sexaginta sit minarũ et mina centum drachmarum, minam enim atticam ad centum drachmas auxisse Solonem Plutarchus in eius uita tradidit. utq; ubi Græci millia dicunt ex sua persona, drachmarum semper intelligere debeamus. quod eò ptinet, quod legitur apud Plutarchũ in Põpeio de uectigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies sestertio, ubi interpretes male sestertios intellexerũt, ut supra adnotauimus. q̃ multus autem Demosthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione plecta intelligere, cuius loca uertere necesse nunc nõ habui. Alter est locus Ciceronis, ubi uelut cubile esse ipsius ueritatis, quam quærimus existimaui. is est autem in oratiõe pro Rabirio, in qua oratione de Gabinio loquẽs, qui ob Ptolemæi reductionem in Aegyptũ, & peculatum insignem in ea re admissum, decem millibus talentũm damnatus est, ita inqt. Redeo igitur ad crimen, & accusationẽ tuam. Quid uociferabare decem millia talenta Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiũdus fuit, q hominem, ut tu uis, auarissimum exoraret. sestertiũm bis millies, sed quadringenties magnopere contemneret. Ad intelligentiam horũ uerborum hoc præfari habemus. Gabinium decem millibus talentũm dãnatum esse, nec prædes tantæ summæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eã summã seruari potuisse. quare cum Rabirius Posthumus eius criminis affinis uideretur, accusatus & ipse fuit, quasi impulsu eius Gabinius Ptolemæum in regnum reduxisset, & quasi pars peculatus ad eum peruenisset, ut quod eius pecuniæ à Gabinio seruari non potuerat, à Rabyrio damnato exigeretur. Hũc igitur Cicero patrocinio suo defendit. cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eã in uetusto libro orationum Ciceronis reperi. Ea autem uerba sic legenda censeo. Quid uociferabare decem millia talentũm Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auarissimum exoraret. sestertiũm bis millies scilicet & quadringenties magnopere contemneret. hoc sensu. pugnat secum accusatio tua, tu Gabinium auarissimum hominem fuisse criminabaris, & ut regem reduceret, talentis decem millibus conductũ esse, nunc Rabirij impulsu fecisse dicis, ut regem reduceret, & ob id Rabirium in crimen uocas. Quonammodo conuenit hominem auarissimum, ut tu uis, Gabinium pollicitatione bis millies & quadringenties sestertiũm adduci ad facinus non potuisse, nisi & suasore Rabirio impelleretur? Cæterum nos singula talenta sexcentis coronatis aureis, & sexaginta libris centenarijs æstimare instituimus, sin=

m

gulas autem libras denis aureis, sexagies enim deni aurei sexcenti in summa fiunt. hac ratione centum talenta sexaginta millia aureorum ualent, idest centies sexcentos. haec summa decies multiplicata sexcenta millia aureorum efficit, tot enim coronatorum millia mille talentum ualet. Sic fit, ut decem millia talentûm, sexagies centena millia aureorum ualeāt, hoc est decies sexcentena millia. Rursus aestimatione nostra quadringenties sestertiûm millies mille aureos nostros ualet, hoc est decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringenties sexagies centena millia ualet. et ita ad numum summa latina cum summa graeca conuenit, & est ea, quā graeci apartilogiam uocant. Lingua nostra uernacula latinae linguae imitatione rotundam rationem uocat. Horat. lib. primo episto.

» Mille talenta rotundentur, totidem altera, porrò
» Tertia succedant.--

Nego igitur quēquam esse tam haesitatorem, qui modo haec uerba & supputationem intellexerit (quotus autem quisque etiam citra calculum non intelliget?) ut de hoc, quod hactenus egimus, ultra addubitare possit, idest de sestertiûm et talentorum & reliquorum uerborum intellectu, & summarum auri argentiq; aestimatione. nam de auri proportione ad argentum nō= dum planè statuo. Ita Proteus ille Logodaedalus, idest uerborum uarietate fallax, & diu exemplarium mendis ueluti formarum desultoria uicissitudine ludificatus, in sese tandem rediјt, peruicaci nostro proposito uictus ueritatis inuestigandae. Exoratum autem primum queq; lectorem uelim, aut certe candidissimū, ut mihi uitio ne uertatur, ꝙ monimenta antiquitatis hactenus sancta, atq; intacta temerare ausus sim, homo inter literatos nouus, nullisq; maiorum imaginibus fretus. A quo enim tandem literarium stemma, ingeniјq; cōmendationem francus homo duceret? tametsi in hodierna literarū claritate nihil obstat, quo minus in posterum nonnulli ubiq; gentiū imagines sibi gentilitatesq; comparent, à quibus posteritas fiduciam authoritatemq; uendicet. quos etsi ipsos ingenio & doctrina longe me superaturos non dubito, magni tamen meriti instar erit unum me ex ијs esse, qui praeclarae rei exēplum patriae prodiderunt. Cedere au= tem mihi in compensationem postulo quod immutata haud ita pridem quaedam loca nunc sibi restituerim, ut paria fecisse iudicari possim cum eo, quod magnorum authorum laudatione fretus, commouere quaedam non dubitaui trabali, ut aiunt, clauo fixa. Haec & alia contra ius receptum non sine exemplo admissa, per philologiae numen multis hodie mortalibus uenerandum, ignosci ita mihi

postulo,

postulo, si etiam sponsione perfunctus corollarium addidero. Gellius libro quinto noctium atticarum. Equus Alexandri regis & capite & nomine Bucephalas fuit. Emptum Chares scripsit talentis XIII. & regi Philippo donatum, æris nostri summa est sestertia trecenta & XII. Hactenus Gellius. talenta decem sex millia aureorum ualent, & tria talenta mille & octingentos. fiunt septem millia octingenti aurei. Centum sestertia duobus millibus & quingentis ualent, ea ratione, qua in singula pondo denos aureos taxamus. sic trecenta sestertia septem millia & quingentos coronatos ualent & XII. trecentos, hoc est triginta libras argenti. Quare ad numū conuenit inter utranque summam. De hoc Plinius. Eidem Alexandro, & equi magna raritas contigit. Bucephalum eum uocauerunt siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum etiam tum puero capto eius decore. Recte tamen apud Gelli. XIII. legi ex Plutarcho patet in Alexand. qui tredecim talentis à Philonico Thessalo emptum dicit, ut forte apud Plinium. XVI. pro. XIII. legatur. Idem Gelli. lib. III. Aristotelem quoque traditum est libros pauculos Speusippi philosophi post mortem eius emisse talentis atticis tribus, ea summa fit numi nostri duo & septuaginta millia. hactenus Gelli. nos diximus talentum. LX. librarum esse, qua ratione tria talenta centum ac nonaginta libras ualent, q̃ numerus ex duobus & septuaginta millibus consit, si in singula millia, bina pondo & selibram numeremus. Rursus tria talenta mille & octingentis aureis æstimatione nostra taxantur, & eadẽ summa conficitur ex septuaginta duobus sestertijs si sestertia singula quinq; & uiginti aureis æstimentur. Quare planum facimus & talenta nos, & sestertia iusta æstimatione taxasse. Apud eundem Gelli. lib. primo emendandum unum uerbum huic dicto contrarium, ubi de Laide scorto Corintho loquitur. ad hanc, inquit, Demosthenes clanculum adit, & ut sui copiam faceret, petit, at Lais myrias drachmas, idest decem drachmarum millia poscit. hoc facit numi nostratis denarium decem millia. tali petulantia mulieris, atque pecuniæ magnitudine ictus, expauidusq; Demosthenes auertitur, & discedens, ego, inquit, pœnitere tanti non emo. Sed græca ipsa, quæ fertur dixisse, lepidiora sunt. οὐκ ὠνοῦμαι, inquit, μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν. idest, non emo centū sestertijs pœnitentiā. Ex his uerbis testimoniū locupletissimū habemus authoris antiq. q̃ Hadriani principis tꝑibus scripsit, drachmā et denarium eodẽ pōdere fuisse. sed ꝙ decẽ millia denariorū centū sestertijs

ualuerint, falsum est, tantum enim quadraginta ualent, minis ergo
» pro sestertijs legendū est. Athenæus lib. quarto dipnosophistarū ὁ δὲ
» μέγας ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὡς ἱστορεῖ ἔφιππος
» ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνή=
» λισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα, ἢ ἑβδομή-
» κοντα φίλων. ὁ δὲ περσῶν βασιλεὺς, ὥς φησι κτησίας καὶ δίνων ἐν τοῖς
» περσικοῖς, ἐδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων. καὶ ἀνηλίσ-
» κετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα ἰταλικοῦ νο-
» μίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. αὗται δὲ εἰς μυρίους πεν
» τακισχιλίους μεριζόμεναι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα
» ἰταλικοῦ νομίσματος. ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τοῦ ἀλεξάνδρου ἀναλώ-
» ματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν ὡς ἔφιππος ἱστόρησεν. Magnus autē,
» inquit, Alexander cœnans semper et ubiq; cum amicis, ut Ephippus
» Olynthius in eo uolumine prodidit, quod de Alexandri obitu &
» Ephæstionis scripsit, centenas minas in dies expensas cœnæ ferebat,
» cum ad sexagenos aut summum septuagenos ad cœnam adhiberet.
» At uero Persarum rex, ut authores sunt Ctesias & Dinon in histo-
» rijs Persicis, ad cœnam suam quindecim hominum millia accipie-
» bat, in easq; cœnas quadringena talenta expensabat. Fiunt hæc Ita=
» lico nomismatæ myriades ducentæ & quadraginta. Porrò hæ in
» quindecim millia hominū distributæ, fiunt in singulos centum et se-
» xaginta Italici nomismatis. Quare hic sumptus superiorem illum
» Alexandrinum æquat. quippe cū Alexander centenas minas in dies
expenderet. Hæc uerba Athenæi cum ad calculum reuocarē, sic ra
tionem inibā. ducentæ & quadraginta myriades. i. ducenties et qua=
dragies dena millia, more Romano uicies & quater centena millia
dicuntur. Cum igitur cōpendio sermonis quater & uicies sestertiūm
dici soleat ab antiquis, ut nos in superioribus docuimus, si numos
hic sestertios intelligamus, & ad aureos nostros redigamus, fient se-
xaginta millia coronatorum. idest duplex census senatorius. At qua-
dringenta talenta more à nobis instituto æstimata fiunt ducenta &
quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta sexagenis mil
libus semper antea æstimauerim. Quare talentorum æstimatio qua-
druplex erit nomismatis Italici contra sententiam Athenæi, q̄ igno-
rare hoc non potuit, cū Romæ sub Adriano scripserit, ut ex lectio-
ne eius intelligimus. Quod si ut antea apud Plutarchum fecimus, nō
sestertios numos, sed denarios. i. drachmas intelligamus, summa ad
numum quadrabit. Sexaginta enim aureorum millia quater multi-
plicata ducenta & quadraginta millia fient, & quater & uicies
sestertiūm

sestertiûm nonagies sexies sestertiûm fiet, cum singuli denarij quaternos numos ualeant. Graeci enim uidentes denarios Romanos aequales esse suis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorũ intelligi uolebant, quandoqdem sic Attici numerabant. Quos alij omnes secuti sunt scriptores. Hic locus colophonem, ut aiunt, disputationi nostrae & demonstrationibus imponit. Age exigamus rem ad calculũ. ducentae & qnadraginta myriades drachmarum uel denariorũ, idest uicies quater cẽtena millia, ad minas contracta centenarias quatuor & uiginti millia fiunt, idest quadringenties sexagenae minae, at eandem summam quadringenta talenta sexagenaria efficiunt. ita ratio conuenit. alioquin si numos sestertios aliquis improbior Athenaeum intellexisse dixerit, talentum atticum qndecim necessario minarum erit, quod nemo unquam scripsit. Sed pergamus porrò, & quatuor & uiginti millia minarum in qndecim millia conuiuarum diuidamus, fient in capita sesquimina & denae drachmae. ut'pote cum quindecies millies sesquimina, uicena bina millia et quingenas efficiat. ita restant mille & quingentae minae ex numero supradicto, quae centena quinquagena millia denariorum ualent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim coenãtium millia. Atqui numerus hic partiens denarius est numerus, cum in centum & qnquaginta millibus decies quindecim millia inueniantur, & decies quinquies decem millia. ita fit, ut in singula millia conuiuarum dena millia denariorum accedant, & in singula capita denarij deni. sic fiunt centeni & sexageni denarij in capita, id quod Athenaeus dixit. Et totidem denarios nos sedecim aureis nostris aestimare instituimus. qui numerus, si per numerum conuiuarum multiplicetur, ut quindecies senadena millia uel sedecies quinadena millia multiplicemus, fient ducenta quadragena aureorum millia, quanti quadringena talenta aestimanda contendimus. Porrò cum Alexander in sexaginta conuiuas centenas minas impenderet. i. dena denariorum millia, hac ratione in capita sesquiminam & sextantem minae consumebat, hoc est centũ & sexaginta sex denarios & bessem. quae summa sex denarijs in capita excedit. Quod si in septuaginta conuiuas rationem ineamus, in capita singula minus erit sesquimina. Ita obiter locum Athenaei explicuimus, & extremã manum operi addidimus, quod ad hoc qdem pertinet. Sed ne mirum, aut incredibile potius uideatur tanti coenas persicas constare regibus potuisse, hic mihi in mentem uenit, ut adderem id, quod memoriae proditum est de uasis & supellectile & instrumento, ut ita dicam, luxuriae persicae. Post

uictum igitur Darium apud Issum in Cilicia, cum Alexander Darium fugientem secuturus, Parmenionem Damascum misisset, ubi ue luti sedem eius belli Darius esse statuerat, comportatis illic pecunijs omniq; splendore instrumenti uiatorij tam regij quàm procerum, Damasco iam in potestatem redacta Parmenio ad regem Alexandrum scribẽs de thesauris repertis, & impedimentorum copias enumerans, inter alia luxus castrensis ministerium hoc catalogo recen-
» suit. παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως, τριακοσίας εἰκοσιεν-
» νέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἓξ καὶ τεσσαράκοντα. ὀψοποιοὺς διακοσίους
» ἑβδομήκοντα ἑπτά. χυτρεψοὺς εἰκοσιεννέα. γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα.
» ποτιματοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα. οἰνοηθητὰς ἑβδομήκοντα, μυροποιοὺς
» τεσσαράκοντα. Pallacas, inquit, inueni canendi peritas, & musicæ ua
» riæ artifices, ad regis oblectationem intentas numero trecentas un-
» detriginta. uiros coronamentorum artifices sex & quadraginta. co-
» quos ducentos & septuaginta septem. Figulos ad culinariũ instrumen
» tum in castris fingendũ, undetriginta. lactarios pistores tredecim. po
» tionum tempatores, concinnatoresq; liquorũ decem et septem. et præ
» ter hos homines septuaginta, q à sacellandis uinis erant, & colo con
» diendis, unguẽtarios insup quadraginta. Si tantus igitur splẽdor fuit, tamq; copiosus in statiuis apparatus, q̃tum concipere animo possumus, eum fuisse apparatum, q Babylone, aut Susis aut Persepoli fuit? Hoc igitur tandẽ confecto, quod uix absolui posse sperabamus, uideamus quonãmodo intelligi possit id, quod apud Plutarchũ legitur de tertio Pompeij triumpho loquẽtem, quẽ de Asia subacta egisse dici-
» tur, ex prænotatis, inquit, literis clare cognoscebatur, ex quo genere
» gentium triumpharet. Erant qppe regiones hæ, Pontus, Armenia,
» Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria,
» Cilicia, Mesopotamia. Præterea ij qui circa Phœniciam & Palæsti-
» nen incolunt, Iudæi, Arabes, piratarum etiã quotquot genera terra
» mariq; debellata erant. Inter hæc notabantur castella haud paucio-
» ra q̃ mille capta, ciuitates fermè noningentæ, piraticæ naues octin-
» gentæ, urbes præsidijs Romanis firmatas esse undequadraginta. his
» quoq; addebatur uniuersa Romanæ urbis tributa ante id bellum
» quinquagies decies centena millia fuisse. cum ijs uero, quæ populo
» Romano ipse quæsiuit octuagies quinquies decies centena millia. in
» ærarium præterea uasa aurũ argentumq; signatum ad uiginti mil
» lia talentorum præter ea, quæ militibus diuisa sunt, quorum q mi-
» nimum accepit, mille & quingentos æris tulit. hæc uerba significant tributa Po. Ro. ante Mithridatem uictum, quingenties sestertiũm fuisse, &

se, & ex tertia expeditione Pompeij trecenties quinquagies accessionis factum esse. Hæc summa ære nostro uicies semel centena & uigintiquinque millia aureorum ualet. Intra quā summā si coarctare uelimus imperij Romani redditum, ridebimur ab ijs, q nouerunt regni nostri tributa. Quo anno hæc prodidi princeps noster tantam fermè pecuniam ex ditione gallica percepit. Quod ne comminisci uidear, scire licet apud nos tria esse pēsitationum genera, ex qbus ærarium nostrū constat, canonem, oblationem, & indictionem. In Canone censentur ea, quæ sceptris ita hærent, ut cum sceptris nata nec sine ijs interitura uideātur, qualia sunt portoria & Isagogica, uel exagogica. quæ in introitu, uel exitu urbium, uel locorū aliorum pensitantur. & in uniuersum uectigalia, quæ multis nominibus accepta feruntur in ratiociniijs principalibus. & possessiones prædiaq; quorū etiam mancipium proprium est diadematis francici. nec in commercio hominum esse putatur, duntaxat ut ppetuo emancipari possessiones possint. huc accedunt regaliorū clientelarumq; iura, idest iura quædā certarum pceptionum in eas possessiones ascripta, quæ in fide sunt diadematis. accedunt & cōmissa omnia & aduētitia, quæ assertorē non habent, Albana uulgo dicuntur, hermæa fortassè dici possunt uerbo græco. Eodem ptinent uno uerbo omnia in fiscum cedentia, ut caducorū iura in externorum hominum hæreditates, q ius ciuilitatis, aut prouinciæ à principe non impetrarunt. In secundo genere sunt, quæ oblationes dicuntur, uicesima & octaua & quarta in qbusdā locis in res promercales statutæ, & salarium uectigal, & exoticum, omnia à popularibus olim principibus delata, unde nomen oblatio apud priscos accepit. Horum duorū generum ut æstimationem certam facere nequeo, sic ad sexcenta aureorū millia, hoc nomine accepta referri haud incerta rōcinatione colligo. Tertiū genus indictio appellatur. hoc caput statum plerūq; habet summā paulo plus octingena & quinquagena aureorū millia. ita ut urbes insignes stipēdiariæ nō sint. Indictio ob id appellata q anniuersarijs diplomatis indicitur, ex quo tñ trās alpeis res gessimus, accessionibus, quas supindictiōes appellant, identidē aucta est. Sic. n. sunt galli homines, ut prout qdq; principi aut collibuit aut collibuisse dictitetur, id pinde ius fasq; esse credatur, omnium haud dubie mortalium q qdem barbari nō sint, maxime, ut græce dicitur, Pitharchici. i. principalibus edictis æquo animo obsequentes, nec ideo tñ minus libertatem loquēdi uiuēdiq; usurpātes principibus etiam haud inuitis. Sic. n. fert huius regni genius nobis à deo omnipotente christianissimi nominis, ut arbitror,

commendatione concessus, ut & obsequiosa alacritate seruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos esse non nolint. uerum quo anno haec prodidi uno edicto princeps ter & tricies centena millia francicorũ imperauit. Quibus accedit haud contemnenda summa, quam cuiusuis non est intelligere, neoterico. n. inuento hominum in aeraria officina ꝓpolitorum factũ est, ut dies pensitationum ita cedãt, ut insequentis anni quadrãs primus in ultimũ praecedẽtis incurrat. Sicq; quinq; quadrantes in uno asse reperiãtur. nouo etiã aucupio triẽtes ex quadrantibus facti, quo ꝑplexioribus inuolucris res argentaria intricaretur. hoc nomine dicere possem quantũ accessionis hoc biennio factũ sit, populo ita deuorante strophas argentarias, ut nihil nõ concoxerit, id, quod eò pertinet, quod dixi de aequanimitate populi in accipiẽdis, obeundisq; imperijs. In quo utinã etiã felicitatem suã, ac benignitatẽ diuinam principes agnoscerent, nec fallere nos ij homines existimarent, q̃ huiuscemodi cõmentis deũ & superos omneis aut accõmodare conniuentiã, aut arridere credũt. Verum, ut ad rẽ redeamus, hoc affirmare ausim. Indictionũ capiti principẽ quo anno haec prodidi nõ minus acceptum retulisse, supputata cũ sorte praedicta repraesentatione, q̃ quanta sit aestimatio illa octingenties sestertij. Quare apud Plutarchũ legendũ puto q̃nquagies decies centena millia drachmarũ, graeci. n. nunq̃ per sestertiũm millia numeros colligere solent, sed ꝑ myriadas chiliadasq; drachmarũ, ut paulo ante diximus. hac ratione summa illa redditus Romani quadruplicato augetur, & fit ter millies et quadringenties sestertiũm, idest octuagies q̃nquies centena millia aureorũ nostrorũ. Summa autẽ pecuniae in aerariũ relata ab eodẽ Pompeio, centies & uicies centena millia aureorum. quod nos duodecies millies mille aureos lingua uernacula dicimus, Graeci mille ac ducentas myriadas appellant. myrias. n. numerum decies millenariũ significat. si praeter hoc aestimemus in capita singula militum sesquilibram argenti, idest mille & quingentos aeris, aestimatio in immensum abibit. et tamen corruptũ id esse apud Plutarchum interpretis culpa facile ostẽdemus ex Appiano, q̃ in eo
» libro, q̃ Mithridaticus dicitur, de hoc loquens ita inq̃t, finiente hyeme
» Pompeius praemia militibus exhibuit, uiritim mille & quingentas
» drachmas atticas ducibus eorũ cõdigna pariter impendit, quorum
» summa decies sexagies mille talenta attigisse creditur. hoc membrũ extremum q̃d significet non intelligo, nec emendari certò potest nisi uiso Appiano graeco. Huiusmodi corruptos numeros non semel apud eum authorem latinũ factum offendi. sed ex his uerbis intelligimus

non mille

non mille & quingentos æris ut interpres existimauit, sed mille & quingentas drachmas, idest denas quinas libras argenti hoc est centenos qnquagenos aureos singulis militibus dator. Pli. lib. XXXVII. hunc triũphum magnifice descripsit. Sed adeo corruptus ad nos puenit, ut satis habuerim locum notare, quẽ transcribere non poterã. Qui tamen locum illũ legerit, Plutarchum mirabitur uiginti tantũ millibus talentum æstimasse prædam in ærariũ illatam. Apud Plinium in eius triũphi descriptione ad ultimũ ita legitur in codicibus
» omnibus impressis. Cætera triũphi eiusdem q̃ uerissime subijciam.
» reip. datũ mille talentum, legatis & quæstoribus, q oras maris de-
» fendissent sestertia bina millia, cõmilitibus singulis qnquaginta. hoc prorsus non conuenit nec cũ Appiano, nec cum Plutarcho. bina n. millia sestertiũm quinas libras argenti ualent, & qnquaginta sestertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Plinium post bina millia dixisse quinquaginta? saltẽ qnquagena emendatores scriberent. In
» antiquis, quos uidi, sic legitur. cætera triũphi eiusdẽ q̃ uirilia reip.
» & quæstoribus qui oras maris defendissent datum mille talentũm.
» militibus singulis sena millia sestertiũm. & hactenus legitur fortasse autẽ sic legi debet, cætera triũphi eiusdẽ q̃ uirilia (ut hoc referatur ad superiora, in qbus Pli. mollitiẽ & delitias reprehendit) præfectis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, datũ mille talentũm, militibus singulis sena millia sestertiũm, comitibus singulis qnquagena. ut intelligamus comites, eos, qui sponte Pompeiũ secuti sunt. sena millia sestertiũm millenas & quinquagenas drachmas significant, quod cõuenit cum Appiani historia. Quapropter admirari subit uel emendatorũ licentiam uel librariorum iniuriam, qui hunc locũ ita corruperunt, ex quo coniecturã in uniuersam Plinij emendationem facere licet. Appianus author est in exercitu Pompeij ab initio statim peditum uiginti millia, et equitum quatuor fuisse, & legatos ei quinq; & uiginti à senatu decretos. Vt ergo in singulos pedites mille & quingentas drachmas dederit & tria millia in eqtes, sic enim fieri solitũ, ut eqtes uel duplex uel triplex donatiuũ acciperent & duplex centuriones, Pompeius ultra mille talenta legatis et præfectis data, nõ potuit minoris quadringentis & uiginti millibus argenti libris defungi. fiunt in summa cũ mille talentũ quadringenta octuaginta millia pondo. quæ ære nostro duodequinquagies centenis millibus aureorũ æstimantur. in singula enim pondo denos aureos numeramus. atq; in hoc rationem nullã habeo centurionatus, nec auxilaris militis & euocati, & prouinciatim collecti. Appianus

latinus, ut diximus, summas argenti nō modo incredibiles, sed etiā absurdas refert, apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium decies sexagies mille talenta impendisse. ego autem sexdecies interpretem scripsisse autumo pro sedecim talentorū millibus quæ ære nostro sexies & nonagies centena millia aureorū dici possunt. hoc donatiuum Pompeianū non modo credibile, sed etiam contemnendum, nec memorabile fecerūt illa, quæ postea secuta sunt, ad bella ciuilia legiones authorantia, ut posthac ostēdemus. Nunc uero si Romani imperij magnitudinē non dico ostendere, sed argumentis tantū conijciendum relinquere uelim, longus de integro instaurandus erit sermo. Plinius lib. VII de trophæis triūphisq; Pompeianis loquens, ita inquit. Triumphi uero quem deduxit Pompeius ad tertium Calendas octobris, præfatio hæc fuit. cū oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperiū maris Ro. Po. restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Idæis, Albanis, Iberia insula, Creta, Basternis, et super hæc de regibus Mithridate, atq; Tigrane triūphauit. summa summarū in illo gloria fuit, ut ipse in concione dixit, cū de rebus suis dissereret, Asiam ultimam prouinciarum accepisse, eādemq; mediā patriæ reddidisse. Si quis ecōtrario simili modo uelit censere Cæsaris res, q maior illo apparuit, totum profecto terrarū orbē enumeret. quod infinitū esse conueniet. Asiam hoc in loco Plinius pro peninsula Asiæ accipit, quod regnum olim Lydiorū dictum est. Tranq. in Cæs. Gessit autē nouē annis, qbus cū imperio fuit hæc ferè. omnem Galliam, quæ à saltu pyrenæo alpibusq; & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis & tricies centū millia passuum, præter socias ac bene meritas ciuitates in prouinciæ formā redegit, eiq; in singulos annos stipēdij nomen imposuit. ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. quanta autē peninsulæ Asiæ fuerit accessio, quæ Asia proprio ac priuato nomine dicta est, ut author est Plinius, ex eo conijcere datur, q Plutarchus in Lucullo scribit Syllam cū fœdere icto cū Mithridate Asiā recepisset, uiginti millia talentū multæ nomine Asiæ imperasse, eiq; pecuniæ colligendæ Lucullū, q secū militauerat præfecisse, ut inde pecuniā signaret. qta autē sit pecunia nos supra docuimus. Appianus in secundo de bel. ciuilibus, de Cæsare dictatore loquens. Statim post triūphū quæcunq; exercitu pollicitus fuerat ampliore adhuc pecunia exoluit. militi drachmas atticas qnq; millia. Turmæ ductori bis totidē. tribunis militum eqtibusq; duplo maius. ad hæc singulis ex populo minā unam atticā. Apud Tranq.

» locus mutilatus est. Veteranis, inquit, legionibus prædæ nomine in
» pedites singulos super bina sestertia, quæ initio ciuilis tumultus nume
» rauerat, in equites uicena quaterna millia numûm dedit. populo
» præter frumenti denos modios ac titodem olei libras, trecenos quoq;
» numos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit, & hoc amplius cen
tenos pro mora. annuam etiã habitationẽ Romæ usq; ad bina millia numûm. in Italia non ultra quingenos sestertios. quadringentos sestertios dedisse uiritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minã atticam, quod idẽ est, quo cõprobatur id, quod semper diximus, libram fuisse centenorũ denariorum, & soluitur obiectum superius factum ex Prisciano. Sed hic quina millia drachmarũ data dicit in singulos milites, & in eqtes singulos multo maiorem summam, ille in equites uicena quaterna millia numûm, id est sena millia drachmarum, quare locũ mutilatũ esse oportet. Eusebius author est eo tempore, quo Sylla dictaturam inuasit censu Romæ acto, inuenta esse hominum quadringenta sexaginta tria millia. Appianus autem tradit censu post triũphum Cæsaris acto inuentum esse dimidio penè mino rem numerũ ciuium q̃ q̃tus ante bellũ ciuile fuisset. Esto igitur, ut Romæ ducenta & uiginti millia hominũ fuerint eo tẽpore, quo Cæsar centenas drachmas in populũ diuisit, id Congiarium bis & uicies centenis millibus aureorũ nostrorũ æstimabitur. Age esto ut uiginti millia ueteranorum fuerint (tot enim minimũ esse oportuit, ut ex Hircio nouimus in cõmentario de bello Aphrico) si quina millia drachmarũ. i. qnquaginta argenti põdo in singulos diuisit, decies millies mille aureis nostris id donatiuũ constitit, idest centies centenis millibus. adde nunc augmentum pro centurione & equite & tribuno. & habitationes illas gratuitas Romæ et in Italia datas, certe in immensum res abibit si omnia æstimentur. Appianus de triumphis eius loquẽs quos diebus quatuor instaurauit post omnia bella confecta, pecunia-
» rum, inquit, in triumphis illatarum summã ad sexaginta quinq; ta
» lentum millia fuisse ferunt. & coronas ex auro fuisse addit duo mil
» lia & octingenta, quæ pondo amplius uiginti millia penderent. ex
» quibus exercitui promissa præmia cum fœnore propemodũ exoluit.
» summa talentorum æstimatione nostra undequadragies millies mil
» le aureos nostros ualet. uiginti millia pondo auri, ut minimum,
» uicies centena millia superiori addit summæ, ut sint semel &
» quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc est quadrin-
» genties semel centena millia. Cuius summæ bonam partem Cæ-
» sar ex Gallorum spolijs coëgit. Præterea ea, quæ impendit

in emerendo fauore plebis & potentium Romæ, ut Pauli & Curionis & aliorum ut supra dictum est. Omnia.n.illa ante bellum ciuile contigerāt. Sed triumphi ducti sunt post bella ciuilia confecta. Antonius autem triumuir post mortem Cæsaris bellum Philippense pariter cum Cæsare, q postea Augustus dictus est gessit cum Cæsaris interfectoribus, quo confecto morte Caßij & Bruti, cum Cæsar Octauius Romā rediisset, ipse Antonius in Græciā se contulit, ut illic de donatiuo statueret, quod militi antea pollicitus fuerat. quodq; ut Plutarchus inquit, quinum milliū drachmarū in singula capita fuerat. i. uicenum milliū numūm. quantus autē fuerit exercitus eius ex eodem authore alio loco nouimus, q de altero dissidio Cæsaris & Antonij loquens, & de bello Mutinensi, quo tpe Antonius Lepidi ca
» stra ingressus esse dicitur, Munaciumq; sibi adiunxisse, his rebus, in-
» quit ille, elatus Antonius castra Lepidi ingressus quodam ex compo
» toribus suis cum sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in
» Italiam rediit, decem millia equitum & decem & septem legiões
» peditum secum agens, quo tempore Cicero à Cæsare destitutus cum
» Antonio iterum in gratiam rediit. Vt autem omnia extenuare potius q̄ augere uideamur, ponamus eqtum peditumq; octuaginta millia capitum fuisse, plenæ enim raro legiones erant, equites etiā et centuriones in ordinem redigamus, ut in singula militum capita simplex donatiuum procedat. i. quingenti aurei, ad eā largitionem quadringenties centena millia aureorum nostrorum taxanda sunt æstimatione prædicta, ut promptum est colligere. Quod an credibile sit ex iis, quæ infra dicentur, apparebit. Eodē tempore Antonius cū Ephesum in Asiam ex Græcia uenisset, & eò reges reginæq; orientis ad eum salutandum confluerent, sese suaq; ultro illi offerentes, ut author est Plutarchus, diu illic per luxum inusitatum debacchatus, cū de primoribus uiris pro arbitrio suo statuisset, prædictarū rerū impendiis exhaustus, altera tandē uectigalia Asiaticis populis imparare instituit. Ibi Hybreas qdā orator nobilis, q causam gentiū Asiaticarū agendā recepat, huiusmodi oratione usus esse dicitur, memorabili certe ac nostris qbusdā hominibus ēt atq; etiā animaduertenda. si ipsis ab aulico fastu feriari paulisper uacaret, & animū aduertere huiuscemodi acroamatis. Sed quando id fieri non potest, proximum est, ut optemus p ora id hominum ferri tandiu quoadusq; ad principes
» pmanarit. Verū ille orator, si potes, inqt, ò Antoni alterū uectigal
» eodē anno exigere, illud ēt præstare te æquū est binas ut eodē anno
» æstates, binosq; ēt autumnos hēamus. ducēta tibi talētūm millia Asia

iam pependit. hæc tanta pecunia si ad te omnis peruenit, & cōsumpta est, corradenda nobis nimirū & altera, quando spes omnis alia præcisa est. sin ad te omnis nō puenit, quin eā ab ijs repetis, q à nobis exigēdam cogendamq; curarunt? Hac oratione pmotus Antonius inqrere in eos instituit, qui pecunias suas interuertisse dictitabantur. Erat. n. ingenio simplici, ac minime solicito, & maleficia suorū nō facile intelligēs, ubi tamen intellexerat excādescens, & seuere uindicans, celsi alioqn & munifici admodū animi, & ad præmia profusi. digna omnino historia, quæ in regiæ cōspicuo loco sesquipedalibus literis proscriberetur, uel in æs incideretur potius. ut & principes nostri meminissent, qd sui sit officij, & qui rei argētariæ apud nos summā tenēt, innocētius, & cautius obirēt sua munera in posterū. hic est ille M. Antonius, q Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ Phœniciam Syriā Cyprū & Ciliciæ bonā partē, Iudæā Balsamiferā & Nabathæorū Arabiā in stupri mercedē dedit. qui Antigonū regem securi pcussit. Qui expeditionē in Parthos cū centū millibus peditum eqtumq; suscepit. cui deniq; nobilis illa cœna portētosi luxus cōdicta est à Cleopatra, in qua cēties sestertiūm. i. ducēta & qnquaginta millia aureorū uno ferculo secūdæ mēsæ cōsumpta sunt. De hac re Athenæus in quarto dipnosophistarū ita propémodū inqt, uerbis ex Rhodio Socrate transcriptis, q bellū ciuile Cæsaris et Antonij scripsi. cum autē Cleopatra obuiā processisset Antonio in Ciliciam, ibi cōuiuium regū opiparumq; instruxit. In quo aulicū omne instrumentū aureū erat, gēmis etiā cōsertū singulari uascularioru opificio. Erāt etiā parietes purpureis aureisq; peripetasmatis obtenti. Duodecim igitur ad hūc modum triclinijs cōstratis & instructis, Antoniū ad cōuiuiū illud Cleopatra, quosdāq; primorū uocauit, quos ei uisum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiā cū stupore admirante, renidēs Cleopatra oīa se illi dono dare respondit. & subinde in diē posterū cœnā ei cōdixit. ad quā ille postridie cū uenisset, comitatus amicis & proceribus, eo splēdore Cleopatra atq; ea opulētia conuiuiū instruxit, ut hesternus apparatus despicabilis præ eo uideretur. ac nihilo secius pacto conuiuio oīa itidem donauit, uisenda sanè munificētia, cum unicuiq; conuiuarū pmitteretur rotalia & lectum, in quo accubuisset, et uasa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectisternio cesserant. His pactis sub ingressum Antonij comites prout dignitate aliqua præcellebant, ita partim lecticas gestatorias cū seruis lecticarijs, partim equos instratos argenteis ephippijs referebāt. queis omnibus regina eo amplius face prælucentes asseclas digre-

» dientibus repreſentauit. καὶ εἰς αὔριον παρεκάλει συνδειπνῆσαι, πάλιν
» ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων. ὅτε καὶ πολλῷ κρεῖττον δια=
» κοσμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐποίησε φαρῆναι τὰ πρῶτα μικρά. καὶ πάλιν
» καὶ ταῦτα ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ᾗ ἕκαστος κατέκειτο κλίνη, καὶ
» τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρωμναῖς ἐμεμέριστο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε. καὶ
» κατὰ τὴν ἄφοδον τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς
» πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμ-
» πτηροφόρους παῖδας αἰθίοπας παρέστησε. Mirabitur forſan quiſpiã quonã modo ducenta millia talentûm uno anno Antonius ex Aſia auferre potuerit. Aſiam hic intelligere oportet oriẽtale Po. Ro. imperium, quod quantum fuerit ex partitione illa triũuirali intelligere licet, quæ mihi inſtar fuiſſe uidetur Homericæ regnorũ diuiſionis inter Iouem Neptunũ & Plutonẽ, quæ ad phyſiologiam ipſa refertur triũ elemẽtorũ. In ea partitione omnis ad oriẽtẽ tractus Antonio, ad Heſperiã Cæſari hoc eſt Octauio cõceſſis. utriuſq; autem imperij cõfiniũ Ioniũ mare factum. Lepido Aphrica ceſſit. Ita ditio noſtra omniũ citra mare longe hodie clariſſima, portiũcula propè dixerim fuit nõ dica Romani imperij, ſed tertiæ partis eius. Poſtea autẽ ſublato Lepido cũ triũuiratus ad duũuiratũ rediſſet, quãtæ fuerint Romani imperij uires æſtimare datur ex utriuſq; copijs. ſiqdẽ in Actiaco bello Antonius peditũ cẽtũ millia, eqtum duo & uiginti, & naueis bellicas nõ pauciores qngentis habuit. & ſex reges in comitatu ſuo. Cæſar autẽ naueis bello aptas ducẽtas & qnquaginta, peditum octoginta millia, & eqtum parẽ Antonio numerũ. quo tẽpore, ut diximus, Lepido de medio ſublato Antonius ab Euphrate, et Armenia ad Ioniũ mare & Illiricũ, Cæſar ab Illirico ad Heſperiũ oceanũ, et ab oceano ad tyrrhenũ ſiculũq; mare. Libyæ uero q̃tũ Italiæ Galliæq; et Hiſpaniæ obiectũ eſt ad Herculeas colũnas obtinebat, Antonius uero à Cyrene ad Aethiopiã. Appianus autẽ libro qnto bel. ciuiliũ Marcũ Antoniũ inducit Epheſi ad Græcas Aſiaticaſq; genteis orationẽ habẽtẽ, dicẽtẽq; ſibi duodetriginta legiões eſſe, quæ cũ auxiliaribus cẽtũ et ſeptuaginta peditũ millia implerẽt, eqtibus nõ adnumeratis. quas legiões reliqas eſſe dictitabat triũ & quadraginta legionũ, quas Mutinæ habuiſſet cũ Cæſare et Lepido cõmuneis. Itaq; cũ præmia ijs reddere opus eſſet, et oriẽtales populi ita de eo et Cæſare meriti eſſent, ut digni maximi multa uiderẽtur, ob pecunias Caſſio et Bruto Cæſaris ĩterfectoribus collatas, ſe multæ eis noĩe decẽ annorũ tributa ĩperare cõtinuo pſoluẽda, qnqdẽ tot ãnorũ ipſi tributa Bruto et Caſſio biẽnio proximo pẽſitaſſent, ad extremũq; Græcos et

Asiaticos multis lachrymis impetrasse, ut nouem annorum tributū biennio persoluerent. sicq; factum, ut & populi & dynastæ Asiæ cōferre cogerētur. Ducēta igitur millia talentûm, quæ Plutarchus exacta esse ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerūt, quæ uno & altero anno in nouē annos indicta est. Hæc summa nomismate nostro centies & uicies millies mille aureos ualet. Græci duodecies millenas myriadas dicunt, uel centies & uicies centenas myriadas. hac summa maiorem nullam, ut arbitror, dicturi sumus uno tēpore congestam. Maiores summæ in ærario fuisse uidentur, ut apparet ex ijs, » quæ li. superiore adnotata sunt. Pli. li. XXXIII. Messala orator pro » didit Antoniū triūuirū aureis usum uasis in oībus obscœnis deside- » rijs, pudendo etiā crimine Cleopatræ. & paulo inferius. Antonius » in cōtumeliā naturæ uilitatē auro fecit, opus proscriptione prodigū. Idē author est luxū tū primū Romanū populū inuasisse, cū Asia de- » uicta est. Asia, inquit, primū deuicta luxuriam misit in Italiam, si- » quidē. L. Scipio transtulit in triūpho argenti pondo millia quadrin » genta quinquaginta, & uasorū aureorū pondo centū millia. Anno » urbis conditæ quingentesimo sexagesimo quinto, eadem Asia domita » multo etiā grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa, hæredi- » tas Attalo rege mortuo fuit. tum enim hæc emēdi Romæ in auctio- » nibus regijs uerecundia exēpta est, urbis anno. DC. XXVI. medijs » LVII. annis erudita ciuitate amare etiā & non solū admirari opu » lentiam externam. Immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad im » pellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo anno urbis. DC. VIII. » Parthica signa & tabulas pictas inuexit, nequid deesset. pariterq; » luxuria nata est & Carthago sublata, ita congruentibus fatis ut li- » beret amplecti uicia, & liceret peccare ex dignatione. In qbusdam impressis libris legitur & uasorū aureorum pondo ducenta millia duplicato auri numero. in antiquis oībus pondo mille qngenta, adeo fluxa fides est exēplariū in numeris tradēdis. Apud Liuiū nō millia, sed mille utrobiq; legitur, quod luculentā facit discrepantiam, in quibusdā antiquis mille legitur, in alijs per notas scriptū est, ut ad » mille & millia ambiguū sit. Sic autem, inquit Liuius lib. septimo de » bello Maced. Tulit in trūpho uasorū argenteorū, omnia cælata erāt, » mille pondo, & . CCCCXXIIII. aureorū mille pondo & XXIIII. Præter hæc etiā duo uerba in prædicto loco corrupta esse intelligo ex obseruatione uetustæ lectionis. neq;. n. Asia domita lego, sed donata. Scimus enim Attalū regem Asiæ populū Ro. hæredē instituisse autho re Trogo lib. XXXVI. deuictam igitur Asiam Plin. prius dixit lu-

xuriam misisse in Italiam, quod fuit Antiochi tempore, postea etiam donatam, quod fuit Attalo rege hæreditatem populo Romano relinquente. Parthica autem signa corruptum esse satis scio, sed quomodo restituendum sit affirmare non ausim. dicerem Corinthiaca, nisi in uetusto partha legissem, ut uictoriam partam intelligamus. i. ut parta uictoria statuas, & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neq; uero ex Asiaticis tantum tributis Antonius infinitam uim auri argentiq; collegit, & prodegit, sed etiam ex hæreditate Cæsaris pecuniam auertisse traditur. Plutarchus enim author est interfecto statim Cæsare Calfurniam Cæsaris uxorem quatuor millia taletûm ad Antonium transportanda curasse. maximam tamen pecuniã Cæsarem reliquisse ex secunda Antoniana intelligimus, quo in loco Cicero ita inqt. ubi est septies millies sestertiûm, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis petebatur, funestæ quidem illius pecuniæ, sed tamen si iis, quorum erat non redderetur, quæ nos à tributis posset uindicare. tu autem sestertiûm quadringenties quod idibus Martiis debuisti, quodãmodo ante calendas Aprilis debere desiisti? Et rursus Phil. V. Illa uero dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis donationibus, perscriptionibusq; uertit. ut portento simile uideatur tantam pecuniã populi Ro. tam breui tpe pire potuisse. Perscribere Cicero uocat quod lingua nostra registrare appellat. Pli. lib. XXXIII. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorũ. XXVI. millia & numero pondo trecenta. nec fuit aliis tpibus Respub. locupletior. sic & in impressis codicibus & in duobus antiquis legi. In uno autem uenerandæ antiquitatis, q in rebus meis erat, ita legitur. Laterum aureorum. XV. argenteorum. XXXV. & in numero. HS. CCCC. qđ ego interpretor sestertiûm quadringenties. locum aût mutilatum esse in uulgatis exemplaribus ex illo uetusto coniicio & ex Orosio historico, qui lib. VI sic inqt. Cæsar Romam uenit, negatamq; sibi ex ærario pecuniã fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pondo. IIII. M. C. XXXV. argenti pondo propè. DCCCC. numeros tamen Orosii corruptos esse facile ex Plinio coniicimus, & alioquin quis credat. Cæsarẽ ad bellum ciuile contra senatum eundem locupletissimum ærariũ primoribus, ut inquit Plautus, digitis delibasse? usque adeo numeri per omnia in omnibus authoribus mendosi sunt, antiquitatis culpa, quæ notarum compendiis nimium gauisa est. Verum opulentissimum illud seculum Augusti principatus excepit, sub quo principe latissime patuisse Romanum imperium demonstrabimus, & priua-

& priuatim, publiceq; locupletiſſimum fuiſſe. licet poſtea Germaniæ populi multi alijq; ad arcton uergentes acceſſerint, a quibus principes Romani cognomina ſumpſerunt. Strabo enim græcus author, qui Romæ diu uerſatus eſt Auguſti Tiberijq; temporibus, libro decimo

» mo ſeptimo circa finem, ita inquit. ἐπεὶ δ᾽ οἱ ῥωμαῖοι τὴν ἀρίστην τῆς
» οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβλημένοι
» τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τού
» των εἰπεῖν. Quoniã uero Romani terræ habitabilis optimam quãq;
» regionem, ac celeberrimam obtinent, omnes ante ſe populis impe-
» ritantes ſupergreſſi, dũtaxat quorum memoriã norimus, dignum
» eſſe duxi, ut de eorum ſtatu breuibus diſſeramus. & poſt paulum.
» τὴν μὲν οὖν εὐρώπην σχεδόν τι πᾶσαν ἔχουσιν, πλὴν τῆς ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ
» τῶν μεταξὺ τοῦ ῥήνου καὶ τοῦ τάναιδος παρωκεανιτῶν. τῆς δὲ λιβύης ἡ καθ᾽
» ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχειρία ἐστί. ἡ δὲ ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπη-
» ρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ καθ᾽ ἡμᾶς παρα-
» λία πᾶσα ὑποχείριός ἐστιν. Europam igitur fermè omnem tenent,
» præter eam eius partem, quæ ultra Danubium protenditur, & eas
» gentes litorales, quæ inter Rhenum & Tanaim ad oceanum uer-
» gunt. Africæ autem ora, quæ nobis obuerſa eſt, omnino eis paret.
» Reliqua autem Africæ, uel ægre habitantur, uel Nomadum more
» incoluntur. ſimiliter & Aſiæ omnis ora, quæ in nos uergit, ab eis
» imperia accipit. niſi ſiquis Achæorum, & Zygorum, & Eniocho-
rum rationem habendam putat, aut eorum regiones in numero aliquo habendas cenſet, qui & latrocinia exercent, & Nomadum uitam degunt. At uero mediterranea & interiora partim Romani obtinent, partim Parthi, & qui ſupra eos ſunt Barbari ſeptentrionem & orientem uerſus ut Indi, Bactrij & Scythæ, inde Arabes & Aethiopes. a quibus Romani ſemper ſenſim aliquid adimunt,
» ditioni ſuæ adiungentes. προστίθενται δὲ ἀεί τι παρ᾽ ἐκείνων αὐτοῖς.
his uerbis apparet quàm late patuerit imperium Romanum ſub Auguſto. ex ſequentibus autem qualis fuerit ſtatus eius, & cuiuſ-
» modi imperitandi ratio. ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ
» ῥωμαίων, ἡ μὲν βασιλεύεται. ἣν δ᾽ ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχί
» αν. καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δὲ τινες καὶ ἐλεύθεραι
» πόλεις, αἳ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ᾽ ἠλευθέρωσαν
» αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς
» ὑπ᾽ αὐτοῖς. οὗτοι μέντοι ζῶσι κατὰ τινὰς πατρίους νόμους. Vniuerſæ au
» tem, inquit, huius regionis, quæ Romanis paret, partim a regibus te
» netur, partim Romani ipſi tenent & prouincias appellant. in quas

» *& præsides & quæstores mittunt, qui tributa exigant. In queis ta-*
» *men liberæ quædam sunt ciuitates, quarum nōnullæ in Romanorū*
» *amicitiam ea lege uenerunt. nonnullis & ipsi postea honorem ha-*
» *bentes libertate eas donauere. sunt & Dynastæ quidam sub eis. i. po*
» *tentatus nomine dominantes, & Phylarchi. i. gentium principes, &*
» *sacerdotia obtinentes, hi quidem ipsi legibus quibusdam suis uiuen-*
» *tes.* αἱ δ' ἐπαρχίαι διῄρηνται μὲν ἄλλοτε ἄλλως. ἐν δὲ τῷ παρόντι ὡς
» καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προ
» στασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου,
» δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν, καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ τῷ
» δήμῳ. *Prouinciæ uero alias aliter nec semper iisdem finibus diui-*
» *sæ sunt. nunc autem eam diuisionis rationem tenent, quā Cæsar Au*
» *gustus arbitratus est. Siqdem postq̃ ei à patria imperij summa, &*
» *pacis belliq; arbitrium ꝑpetuum delata sunt, in duas parteis uni-*
» *uersam ditionem partitus est, quarum unā sibi, alterā populo attri-*
buit. & sibi qdē quæcunq; militari præsidio egent, retinuit, ut regio
nes barbaras, et gentibus nōdū subactis finitimas. populo aūt eam
partem cōcessit, quæ paci acqescēs facile sine præsidio in officio conti
netur. Rursus utrāq; partem in prouincias cōplureis distribuit, qua
rū alteræ Cæsaris, alteræ populi dicuntur. et paulo inferius enume
ratis populi prouincijs, in quas populus cōsules uel prætores mitte-
» *bat, ita subdit.* τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ. ὧν εἰς ἃς μὲν πέμ
» πει τοὺς ἐπιμελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας. εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς. εἰς
» ἃς δὲ καὶ ἱππικούς. καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάμεις καὶ δεκαρχίαι τῆς ἐκεί
» νου μερίδος καὶ εἰσὶν καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. *alias aūt prouincias Cæsar*
» *obtinet. ad quas regendas partim consulares, partim prætorios mit-*
» *tit, in quasdā etiā equestris ordinis uiros. Huius portionis reges, &*
» *potentatus, & decarchiæ. i. decemprimatus, & sunt nūc & semꝑ ali*
» *q̃s fuerūt. Ex prædictis forma imꝑij Romani, et ueluti incunabula*
principatus monarchiæ ineuntis habentur, quæ mihi magnope ꝑti
nere uisa sunt ad intelligendā rōnem Romani principatus. Nullus. n.
author, quod meminerim, tam apte hæc tradidit. meliusq; ex ijs
» *Tranquilli locus in eodē aug. intelligetur. prouincias ualidiores, &*
» *quas annuis magistratuū imꝑijs regi nec facile, nec tutum erat, ipse*
» *suscepit. cæteras procōsulibus sortito ꝑmisit. & tñ nōnullas cōmuta-*
» *uit interdū atq; ex utroq; genere, plerasq; sæpius adijt. urbiū quas-*
» *dā fœderatas, sed ad exitum licentia præcipites libertate priuauit.*
» *alias aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræ motu subuersas*
» *denuo cōdidit, aut merita erga rēp. allegantes latinitate uel ciuitate*

donauit

» donauit. & paulo post. Regna qbus belli iure potitus est, præter pau
» ca, aut ijsdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit.
» reges socios etiã inter semetipsos necessitudinibus iũxit mutuis, prom
» ptissimus affinitatis cuiusq; atq; amicitiæ conciliator, et fautor. nec ali
» ter uniuersos q̃ mẽbra, parteisq; impij curæ habuit. rectorẽ quoq;
» solitus apponere ætate paruis, aut mente lapsis donec adolescerent,
» aut resipiscerent, ac plurimorũ liberos & educauit simul cũ suis, &
» instituit. hactenus Tranq. Hic idẽ Augustus Aegyptum post Antoniũ
uictum & Cleopatrã captam in prouinciæ formã redegit, ut au
thor est Strabo. cuius etiã arma Petronio duce in Aethiopiã pene-
» trauerunt. Pli. lib. VI. de Aethiopia loquens. Intrauere aũt & eo
» arma Romana diui Augusti temporibus duce. P. Petronio et ipso eque
» stris ordinis præfecto Aegyptijs. oppida eorum expugnauit, quæ so
» la inuenerat quo dicemus ordine. sic enim legendum est, q̃q̃ in o-
mnibus exemplaribus legatur non Aegyptijs, sed Aegyptus Aethio
piam expugnauit, nõ Petronius Aegyptijs præfectus. nota est histo-
ria ex Strabone. Aelius etiã Gallus ab eodẽ principe in Arabiã fe
licem Augusto iubẽte expeditionem sumpsit. et multa ibi oppida ex-
pugnauit. Quã tñ non subegit deceptus a Syleo duce quodã Naba
thæorũ primario uiro, q diuturna ludificatione Gallũ p deserta fru
stratus est exercitu interim penè consumpto, ob quã causam postea
Syleus ab augusto securi pcussus est, ut author est Strabo lib. XVI.
Nabathæi tamen, & Sabæi felicis Arabiæ incolæ Romanis tum pa
» rebant, ut idem author est his uerbis, πρῶτοι δὲ ὑπὲρ τῆς συρίας
» ναβαταῖοι. καὶ σαβαῖοι τὴν εὐδαίμονα ἀραβίαν νέμονται. καὶ πολλάκις κα-
» τέτρεχον αὐτῆς πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι. νῦν δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις εἰσὶν
» ὑπήκοοι. Metropolis aũt Nabathæorũ urbs est Petra a situ loci di
» cta. domuit idẽ Augustus partim ductu, partim auspicijs suis Canta
» briam, Aqtaniã, Pãnoniam, Dalmatiã cum Illyrico omni. Item Rhe
tiam & Vindelicos ac Salassos genteis alpinas coërcuit, et Dacorũ
incursiones, tribus eorũ ducibus cũ magna copia cæsis, Germanosq;
ultra Albin fluuiũ summouit, ex qbus Sueuos, Sicambrosq; deden-
tes se traduxit in Galliã, atq; in proximis Rheno agris collocauit.
nec ulli genti sine iustis, & necessarijs causis bellũ intulit. Virtutis au
tem moderationisq; fama Indos etiã ac Scythas auditu modo cogni
tos pellexit ad amicitiã suam populiq; Ro. ultro p legatos petendã.
Parthi quoq; Armeniam uendicanti facile cesserunt, & signa mili-
taria, quæ M. Crasso ademerant, reposcenti reddiderunt, obsi-
desq; insuper obtulerunt. In cuius rei memoriam signatus est ille

numus, cuius supra mentio facta est. Deniq; pluribus quondam de re
gno concertantibus non nisi ab ipso electum cóprobauerunt. author
» Tranquillus. Strabo autem de Syria loquẽs in XVI. Parthi, inquit,
» primum qdem amicitiã Romanorũ exoptantes, Crassum eos ultro
» lacessentẽ bello ulti sunt. nec minorẽ & ipsi cladẽ retulerunt, cum
» idẽ ausi essent Pacoro in Asiam cũ exercitu misso. Antonius autem
» hortatore Armenio usus, proditus infeliciter rẽ gessit. Pacori autẽ suc=
» cessor Phraates usq; adeo Cæsaris Augusti amicitiæ cupidus fuit, ut
» trophæa ei remitteret, quæ de Crasso Parthi pridem statuerãt, &
» euocato ad colloquiũ Titio tunc Syriæ præfecto quatuor ei legitimos
» liberos obsides daret. ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος Φραάτης τοσοῦτον
» ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ
» τρόπαια ἔπεμψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνέστησαν παρθυαῖοι. καὶ καλέσας
» εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς συρίας. δ'. παῖδας γνησίους ἐνε-
» χείρισεν ὁμήρους αὐτῷ. Post Actiacam autẽ uictoriã quantũ opes Ro
» manæ creuerint ex Tranquilli uerbis intelligere licet. Inuecta, inqt
» ille, urbi Alexandrino triumpho regia gaza tantã copiam rei nu-
» mariæ effecit, ut fœnore diminuto plurimũ agrorũ pretijs accesse-
» rit. senatorũ censum ampliauit, ac pro octingentorũ milliũ summa
» duodecies sestertiũm taxauit, suppleuitq; nó habentibus. Congiaria
» populo freqũeter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modo quadrage-
» nos, modo tricenos, nonnũq̃ ducenos qnquagenosq; numos. ac ne mi
» nores qdem pueros præterijt, q̃uis nó nisi ab undecimo ætatis anno
» accipere cósueuissent. frumentũ quoq; in Annonæ difficultatibus sæpe
» leuissimo, interdũ nullo pretio uiritim admensus est. Hic si reputare
uelim q̃ti cógiariũ unũ ducenorũ numorũ cóstiterit illi principi, ue
reor ne fidẽ detrahã historiæ. Legitur autẽ apud Eusebiũ in chro-
nicis post triũphũ Actiacum Romæ censu acto inuenta esse Roma-
norum ciuiũ quadragies semel centena & sexaginta millia. Domino
autẽ nostro iam nato & adolescente Augustũ cũ Tiberio, quẽ sibi in
filiũ adoptauerat, censum Romæ egisse, et inuenisse capitũ Romano
rũ ter & nonagies centena & septuaginta millia. fac igitur, ut oĩa
intra fidem statuã, uicies centena millia ciuiũ fuisse ad congiarũ no-
mina dantiũ, quod ipsum ducenũ tantũ numiũm fuerit, id est qnqua-
ginta denariorum, seu selibræ Romanæ, oportuit decies centena mil-
lia pondo argenti congiarium constitisse, quod nos centies centenis mil
libus æstimare solemus. qꝫ si ducenum quinquagenũ numiũm congia-
rium statuamus, uicies et quinquies centena millia aureorũ ad sum=
mam illam accedent. Perge porrò, & fac quadragies centena millia
ciuium

ciuium fuisse, & ducenties quinquagies centenis millibus id congia
rium necessario æstimabis. Orosius libro. VI. Augustum post legio-
nes in Sicilia a Pompeio receptas. XXX. millia seruorum dominis
restituisse tradit, & quatuor & quadraginta legiones ad tutelam
» imperij per prouincias instituisse. Tranquillus de hoc ita scribit. ex
» militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit. clas=
» sem Miseni & alteram Rauennæ ad tutelam superi & inferi ma-
» ris collocauit. & post aliquot uersus. Quicquid autem, inquit, ubiq;
» militum esset, ad certam stipēdiorum præmiorumq; formulā astrin
» xit, definitis pro gradu cuiusque & temporibus militiæ & commo
» dis missionum, ne aut ætate & inopia post missionem solicitari ad
» res nouas possent. utq; perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuen
» dos eos prosequendosq; suppeteret, ærarium militare cum uectiga-
» libus nouis constituit. Strabo libro. XVI. de Beryto loquens, quæ est
» in Syria. αὕτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ τρύφωνος, ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ
» ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, ἃ ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc
» euersa a Tryphone nunc a Romanis restituta est, duas legiones ad-
» mittens, quas in ea Agrippa collocauit. illa est Berytus Colonia cu-
» ius meminit Vlpianus in pandectis titulo de censibus in principio.
» Apud Strabonem latinum barutus ubique legitur. credo quia sic ho
» die uocitatur. Idem lib. XVII. de Aegypto loquens in prouinciā re=
» dactā. ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικοῦ. γ'. τάγματα. ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν
» ἵδρυται. τὰ δ' ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσὶ σπεῖραι
» ῥωμαίων. τρεῖς ἐν τῇ πόλει. τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ
» φρουρὰ τοῖς τόποις. τρεῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην χώραν. εἰσὶ δὲ καὶ ἱππαρ-
» χίαι τρεῖς. Copiarum autem militarium tres sunt legiones, quarum
una in urbe collocata, reliquæ duæ per regionem dispositæ. & præ-
ter has nouem cohortes Romanæ. ternæ in urbe. ternæ in finibus
Aethiopiæ ad Syenem pro locorum præsidio. & tres per regionē
» sparsæ. & insuper tres equitum turmæ opportunis locis dispositæ.
Libro autem quarto in mentione Britaniæ pacatam illam prouin-
ciam una tantum legione contineri in officio dicit, & paruo equita
» tu. τουλάχιστον μὲν γὰρ ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. lib.
» III. de Hispania loquens, Bætica, inquit, plebi attributa est. ad quā
» prætor mittitur, qui legatum habet & quæstorem ἔχων πρεσβευτήν
» τε καὶ ταμίαν. & post aliquanto. ἡ λοιπὴ δέ, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πλείστη τῆς
» ἰβηρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι στρατίαν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν που
» ταγμάτων. Reliqua autem Iberiæ pars, hæc autem est plurima, a
» consulari uiro regitur, memorabilem exercitum habente, ad tres

» circiter legiones. In Germania non mediocres fuisse copias oportuit,
cum Tranquillus dicat Varium cum tribus legionibus & auxilijs
in Germania cæsum unde Variana clades dicta. de qua Pli. l. VII.
» Iuxta hæc & Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio.
Strabo in Cheruscis hoc contigisse tradit. Ex prædictis coniectura
facienda in uniuersam Ro. imperij amplitudinem. Huic principi re
ges amici, & socij populi Ro. singuli in suo quisq; regno Cæsareas ur
bes condiderunt, ut author est Tranquillus, & cuncti simul ædem
Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi
sumptu destinauerunt, genioq; eius dedicare. ac sæpe regnis relictis,
non Romæ modo, sed prouincias peragranti quotidiana officia toga
ti ac sine regio insigni more clientum præstiterunt. Quo quid posset
honorificentius homini contingere non uideo, à rebus quidem hu-
» manis. Ad extremum moriens legauit Po. Ro. quadringenties, tribu-
» bus tricies quinquies, idest unicuiq; tribui centena sestertia (quinque
» enim & triginta tribus erant Romanæ, ut ex Cicerone nouimus de
» lege agraria contra Rullum.) prætorianis militibus singula millia
» numûm. cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos numos.
» Quam summam repræsentari iussit. nam & confiscatam semp̄ re
» positamq; habuerat. reliqua legata uarie dedit, produxitq; quædã
» ad uicies sestertiûm. quibus soluendis annuum diem finijt. nec plus
» peruenturum ad hæredes suos q̃ millies & quingenties professus,
» q̃uis XX. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amico-
» rum cœpisset, quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs,
» cæterisq; hæreditatibus in remp. absumpsisse author Tranq. Dixi-
mus supra authoritate Orosij quatuor & quadraginta legionibus
Augustum rem Romanã tueri instituisse, idq; argumentis haud leui
bus credendum esse collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt. i.
denis cohortibus constantes, quarum prima millenaria, reliquæ qn-
genariæ esse solebant, præter equitum alas, quantum numerum ho
minum in tot legionibus fuisse dicemus? nam eas non plenas fuisse
sub mortem Augusti Christo domino nostro recens è uirgine nato
credibile non est, cum omnia penè pacata essent, & in locum de-
mortuorum succenturiari facile posset. præsertim sub eo principe, qui
rem militarem seuerissime rexit, & copiarum militarium breuia-
rium, quod & pyctacium dicitur apud sese habuisse dicitur. Sed fue
rint sanè legiones quatuor & quadraginta, non iustæ plenæq;, sed
quaternum tantum millium singulæ, ut legionariorũ peditum centum
& septuaginta sex millia fuerint, ut trecenos numos singuli accepe-
rint,

rint, hæredibus hoc legatum centum & triginta duobus millibus pondo argenti stetit. hoc est tredecies centenis ac uiginti millibus aureorum. quibus si nunc addamus prætorianas & urbanas cohortes & equitatum, nescio q̃ magna summa accessura sit. legatum autem populo & tribubus factum paulo minus undecies centenis millibus ualet. quod ad hæredes peruenit, tricies septies centenis & quinquaginta millibus æstimari debet. In uaria legata non dubito ingentem summam absumptam. præter congiaria autem quæ supra retulimus in uita sæpe dedisse, (nam frumentationes ternas in anno quaternorum mensium, ne plebs frumentandi causa ab urbe & negocijs auocaretur, ex ærario publico institutas esse existimo.) præter largitiones inquam prædictas etiam opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriasq; opes absumpsisse se elogio ultimo testatus est. ex ijs præcipua sunt forum cum æde Martis ultoris in honorem confecti pharsalici belli, ob ultionem cædis Cæsarianæ suscepti, quo nomine etiam nummus percussus uisitur. ædes tonantis Iouis in Capitolio. templum Apollinis ea parte palatinæ domus excitatum, quam fulmine ictam desiderari à deo aruspices pronunciarant. addita porticus cum bibliotheca latina, græcaq;. quo loco iam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriasq; iudicum recognouit. Quædam etiam opera sub nomine alieno nepotum scilicet & uxoris sororisq; fecit, ut porticum basilicamq; Lucij & Caij. Item porticus Liuiæ & Octauiæ theatrumq; Marcelli. sed & cæteros principes uiros, ut pro facultate quisque uel monimentis uel nouis uel refectis & excultis urbem adornarent, adhortatus est, multaq; à multis extructa sunt, sicut à Martio Philippo ædes Herculis musarum. à L. Cornificio ædes Dianæ. Ab Asinio Pollione artium libertatis. à Munacio Planco ædes Saturni. à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro amphitheatrum. à Marco Uero Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduersus incendia excubias nocturnas uigiliasq; commentus est. ad coërcendas inundationes alueum Tiberis laxauit, ac repurgauit, completum olim ruderibus & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius undique urbs adiretur, desumpta sibi Flaminia uia Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. ædes sacras uetustate collapsas aut incendio absumptas refecit, easq; & cæteras opulentissimis donis adornauit, ut pote qui in cellam Capitolini Iouis sedecim millia pondo auri gemmasq; & margaritas quingenties sester-

tium una donatione contulerit. quæ omnia authore Tranquillo nomus sexdecim millia pondo auri æstimatione nostra (quæ est centum duodecim aureorum & semissis in singula pondo) duodeuicies centena aureorum millia ualent. & quingenties sestertiûm duodecies centena & quinquaginta millia. fit in summa huius donationis triecies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura fecisset, paulominus, ut diximus, quadragies centena millia hæredibus reliquit, cum tanta etiam legata reliquerit. cum interim, quod mireris, ærarium publicũ non attigerit. quod non suum, ut pleriq; sequentium principum, sed populi esse uoluit. Tria enim uolumina cũ testamento suo reliquit. unum, in quo mandata de funere suo cõplexus est, alterum indicem rerũ à se gestarũ. tertium breuiariũ totius imperij, quantum militum sub signis ubiq; esset, quantũ pecuniæ in ærario & fiscis & uectigaliorũ residuis, & eorũ seruorũ libertorumq; nomina à quibus ratio exigi posset, ut author est Tranquillus. Hic nescias utrum magis mirere, potentiam'ne & opulentiã Romani imperij hac ætate inauditam & incredibilẽ, an principis frugalitatem, & diligentiam, q tanta opera efficere, tot sumptus tolerare, tantisq; summis testari potuerit. Spartianus author est Adrianum anteq̃ Antoniũ Pium adoptasset, Ceionium Cõmodum adoptasse. ob cuius adoptionẽ Circenses ludos dedit, & donatiuũ populo ac militibus. Quem consulẽ designatũ cũ minus sanũ uideret, sæpissime dictitabat, in caducum parietẽ nos inclinauimus, & pdidimus quater millies sestertiûm, quod populo et militibus pro adoptione Cõmodi dedimus. Hæc summa à nobis centies centena millia aureûm nostrorũ æstimatur. Is princeps cũ magnificentissimus uideri uellet, & à nullo magnificentia superari, cum Phrasmeni Iberorum regi ingentia dona dedisset, & ipse uicissim ab eo uisenda accepisset, & inter alia auratas chlamydes, ipse irridendis eius regis donis, trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenã misit cũ feris depugnaturos, aut à feris laniandos. Idem Spartianus alio libro de supradi-
» cto Cõmodo loquens, qui Aelius Verus post adoptionẽ dictus est, pro
» eius, inqt adoptione infinitam pecuniã populo & militibus Adria-
» nus dedit. Sed cũ eum uideret homo argutior ægerrimæ ualitudinis,
» ita ut scutũ solidius iactare nõ posset, dixisse fertur, ter millies pdidi-
» mus quod exercitui populoq; pro eo dependimus. Sed quater, ut arbitror, hic ut supra legendum est. Quin & illud mirari magnopere quis possit, q Augustus testamento suo inseruit, se uiginti annis proximis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisse.

quam

quàm summam non minorem quinquies & tricies centenis myriadibus aureorũ coronatorum esse autumo. hoc est trecenties & quinquagies centenis millibus. hæc.n.& huiuscemodi credi nõ possunt ab ijs, qui Romanorum opes publicas priuatasq; animo non conceperũt. Quotus autem quisq; intra annos octingentos concepisse dici potest? Multa iam diximus de Crasso. de Pompeio de Cæsare, & alijs pmultis, qui ciuile fastigium non excesserunt. Vidimus etiã quibus Romanorum uictorijs luxuria Asitica admissa sit in urbem & Italiam. Pli. igitur li. XXXIII. de copia argenti loquens ita inquit. Scimus lectos mulierum iampridem totos operiri argento, & triclinia quædã. quibus argentum addidisse primus traditur Follio eques Romanus, nõ ut operiret aut deliaca specie faceret, sed punica. Idem & aureos fecit. nec multo post argentei deliacos imitati sunt. quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta sunt. lancesq; centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq; ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellũ talibus uitijs imputauere. nostra ætas fortior fuit Claudij principatu. seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quinquagenariã lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum. quinquagenariã in omnibus libris legitur, sed tamen quingenariam lego. sensus.n. omnino ita poscit. Idem. Delphinos quinis millibus sestertiũm in libras emptos. C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs centũ. confessus est tamen nunq̃ se ijs uti propter uerecundiam ausum. sicut eundem sex millibus sestertiũm in libras uasa empta habuisse. sestertia centum duobus millibus & quingentis aureis à nobis æstimantur. magnificam autem æstimatricem cælaturæ eam ætatẽ esse oportet, quæ uasa cælata in singulas libras senis sestertijs emeret, idest centũ & qnquaginta aureis nostris. Idem lib. XXXVI. de luxuria Romanarum ædium loquitur, quã repente inuasisse urbem significare uolens, parua sunt, inquit, cuncta quæ diximus, & omnia uni cõparãda miraculo anteq̃ noua attingam. M. Lepido. Q. Catulo Coss. ut constat inter diligentissimos authores domus pulchrior non fuit Romæ q̃ Lepidi ipsius, at Hercule intra annos. XXXV. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet nunc in hac æstimatione, qui uolet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cũ pulcherrima laudatissimaq; certantes centum domos, posteaq; eas

ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Idem lib. XVII. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atq; Domitius censuram post consulatum simul gessere, anno conditæ urbis sexcentesimo sexagesimo secundo, frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum. Tūc Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, præterea accensus odio quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius millia numorum identidem promittens. at Crassus, ut præsens ingenio semper & faceto lepore solers, concedere se respondit exceptis sex arboribus. at ne uno quidem denario si adimerentur, emptam uolente Domitio, Crassus, utrum'ne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti exemplo graui, & ab ipsa censura mea notandus, qui in domo, quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem? an tu, qui sex arbores æstimes? eæ fuere loti, patula ramorū opacitate lasciuæ. Valerius lib. IX. Cn. Domitius. L. Crasso collegæ suo altercatione orta obiecit, ꝙ columnas Hymetias in porticu domus haberet, quem cum continuo Crassus quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret, atq; ut respondit sexagies sestertio, quo ergo, inquit, minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio inquit Domitius. Tunc ait Crassus, uter igitur luxuriosior est. ego'ne, qui decem columnas centum millibus nummûm emi, an tu, qui decem arbuscularum umbram triecies sestertiûm summa compensas? Tricies sestertium Omnibonus pro. XXX. sestertijs intellexit cum aperte sensus refragetur. Ex his uerbis Valerij intelligimus numerum in Plinio deesse. Valerius enim ante Plin. fuit. In antiquissimo codice sic scriptum inueni, pro domo eius HS promittens. quod significat sestertiûm, sed numerus deest, quem numerum cum librarij uel emendatores non perciperent millia numorum subdiderunt. In eodem codice non concedere, sed addicere legitur, quod mihi placuit. Verum eas columnas hymetias Pli. lib. XXXVI. duobus in locis non decem, sed sex fuisse dicit. ꝙ si domus Crassi sexagies sestertiûm æstimata fuit ab inimico, ita ut ne tanti quidem Crassus addicere uoluerit, quin arbores inde tolleret, quid existimabimus de alijs, quæ postea factæ fuerunt? Siquidem L. Crassus æqualis. Q. Catuli fuit, cuius paulo ante mentio facta est ex Plinio. hoc autem ex uerbis Plinij intelligimus in eodē. XVII. Crassus, inquit, orator fuit in primis nominis Romani, domus ei magnifica. sed aliquanto præstantior in eodem palatio. Q. Catuli qui Cimbros cum Mario fudit, multo uero pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle uiminali. C. Aquilij equitis Romani, cla-

» rioris etiam tum iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso
» sua est. hactenus Pli. Si ergo Crassus censor ipse centum & quinquaginta millibus aureorum nostrorum habitauit, (tanti enim sexagies sestertiûm esse dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, & quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, post. XXXV. annos centesimam pulchritudinis notam non obtinuit, quantam magnificentiam ædium Romanarum luxuriæ tempore concipiemus, cum nulla iam censura timeretur? Is enim est Crassus dialogis Ciceronis de oratore nobilitatus, quem Cicero meminisse potuit non uidisse, & qui uasa argentea senis sestertijs in libras empta habuit. Cicero autem ipse non minoris quinquaginta millibus aureorum coronatorum habitauit. Gellius lib. undecimo. Cicero cum emere uellet
» in palatio domum, & pecuniam in præsens non haberet, à Pu-
» blio Sylla, qui tum reus erat mutuo sestertiûm uicies tacite accepit.
» ea res tamen priusquam emeret prodita in uulgus exiuit, obie-
» ctumq; ei est ꝙ pecuniam domus emendæ causa à reo accepisset.
» Tum Cicero inopinata opprobratione permotus, accepisse se negauit, ac domum quoque se empturum negauit, atque adeo, inquit,
» uerum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. sed cum postea
» emisset, & hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obijceretur,
» risit satis, atq; inter ridendum, ignoratis, inquit, prudentis, & cau-
» ti patrisfa. esse quod emere uelit, empturum sese negare propter com
» petitores emptionis. hactenus Gel. Tanti autem æstimatam fuisse senatus etiam decreto Cicer. ipse testis est scribens ad Atticum li. IIII. & de euentu actionis eius loquens quam pro domo sua habuit, quæ
» hodie inter alias orationes extat. Secuta est, inquit, contentio de do-
» mo. Diximus apud pontifices, acta res est accurate à nobis, & si
» unquam in dicendo fuimus aliquid, tum profecto doloris magnitu-
» do uim quandam nobis dicẽdi dedit. senatusconsf. factum est id, quod
» ad te misi, nobis superficiem ædium consules de consilij sententia
» æstimarunt sestertiûm uicies, cætera in re ualde liberaliter. tu-
» sculanam uillam quingentis millibus. Formianum sester. ducen-
» tis quinquaginta millibus. quæ æstimatio non modo uehementer
» ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. Dices quid
» causæ fuit? dicunt illi quidem pudorem meum, ꝙ neque ne-
» garim, neque uehementius postularim. Sed non est id. nam
» hoc quidem etiam profuisset. uerum ijdem mi Tite Pomponi,
» ijdem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pen-
» nas inciderant, nolunt easdem renasci. His uerbis apparet do-

mus superficiem uicies sestertiûm Ciceroni æstimatam etiã ab ijs hominibus, qui Ciceronem crescere nolebant. ea autem æstimatio facta est propter P. Clodium, q plebiscito obtinuerat cum tribunus plebis esset, ut Cicero in exiliũ pelleretur, & bona eius publicarentur, quo facto disturbanda ædificia & ad solum diruẽda curauit. Cicero autem reuersus obtinuit, ut publice dãnum illud sarciretur. huic æstimationi fidem facit Sallustius in inuectiua oratione, quã in Ciceronẽ habuit, his uerbis. Domum ipsam tuã ui, & rapinis funestam tibi, ac tuis comparasti, uidelicet ut nos commonefacias q̃ conuersa respublica sit, cum in ea domo habitaris homo flagitiosissime, quæ P. Crassi uiri clarissimi fuit. & post paulum ita subdit. Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quæ post consulatum cũ uxore de repub. consuluisti. cum legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecuniæ condemnabas, cum tibi alius Thusculanam, alius Põpeianam uillam ædificabat, alius domũ emebat. q uero nihil poterat, hic erat calumniæ proximus. hic oppugnatum domũ tuam uenerat, aut insidias senatui fecerat. deniq; de eo tibi compertum erat. Quæ si tibi falsa obijcio, redde rationem q̃tum patrimonij acceperis, qd tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domũ parauerit, Thusculanũ & Pompeianũ infinito sumptu exædificaueris, aut si retices, cui dubiũ potest esse, qn opulentiã istam ex sanguine, & miserijs ciuium parauerit? Ex his uerbis satis apparet uicies sestertiûm magnã pecuniã fuisse, nec imerito Ciceronẽ cõquestum apud Atticum, ꝙ Thusculanũ suũ ædificiũ qngentis sestertijs æstimatũ esset, quæ nos XII. millia et qngentos aureos esse dicimus. Sallustius. n. infinito sumptu ædificatũ esse obiecit. Blõdus lib. IX. Romæ triũphantis, in quo libro urbis Romæ Romanorũq; magnificẽtiã diligenter magis q̃ docte ondisse uidetur, ait obseruasse in epistolis Ciceronis Ciceronẽ uillas duodeuiginti numero habuisse, in queis præcipuas thusculanã, formianã, arpinatẽ, ancianam & Põpeianam. quas tamen eum simul possedisse non credo, nec ipse Blondus affirmat. Cicero in oratione pro M. Cælio. sumptus unius generis obiectus est habitationis. XXX. millibus dixisti eum habitare. ex hoc loco coniici potest magnam esse pecuniam XXX. sestertia, & præterea exemplum habemus, quanti domus locarentur anniuersaria mercede. XXX. sestertia ego septingentos quinquaginta aureos nostros esse dico. Ipse in oratione pro domo sua quodam in loco ita inquit. nihil erat latum de me, non adesse eram iussus, non citatus affueram, eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis. cuius domus in Palatio, uilla in Thusculano,

» altera ad alterum consulem transferebatur, senatus consules uoca-
» bat, columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo Ro. ad
» socerū consulis portabantur. Sed emendandus locus in quinto episto
» larum, ubi ad P. Sestiū scribens ita inquit. Ego tua gratulatione com
» motus, quod ad me pridē scripseras uelle te bene euenire, quod de
» Crasso domum emissem. emi eam ipsam domum millibus numūm
» XXXV. aliquanto post tuā gratulationē. Itaq; nūc me scito tantū ha
» bere æris alieni, ut cupiā coniurare si quisq̃ recipiat. Huiuscemodi
» mēda est in. xi. in epistola Decimi Bruti ad Ciceronē. Cum ad rēp.
» liberandā accessi. mihi fuit sestertiūm quatuor millibus amplius, se-
» ptenum legionū numerū alo, qua difficultate tu arbitrare. Verū illic
tricies quinquies sestertiūm legendū puto. si. n. superficies uicies æsti-
mata est, potuit area quindecies addere ad pretium. huiusmodi ædi-
ficia damnosa ambitione exædificata taxans Sallust. in Catil. ita
» inquit. Operæpretium est cum domos atque uillas cognouerit in
» urbium modum ædificatas, uisere templa deorum quæ nostri ma-
» iores religiosissimi mortales fecere. Ciceronem autem tanti domum
» emere potuisse argumentum est id, quod ipse in secunda Antonia-
» na dicit. Hæreditatem mihi negasti obuenisse, utinam hoc tuum ue-
» rum crimen esset. Ego enim amplius sestertiūm ducenties acceptum
» hæreditatibus retuli. q̃q̃ in hoc genere fateor feliciorem esse te. me ne-
» mo nisi amicus fecit hæredē, ut cum illo cōmodo, quod erat, animi q-
» dem dolor iungeretur. te is quem nunq̃ uidisti. L. Rubrius Cassinas
fecit hæredē. Quibus uerbis Antoniū, ut testamentariū taxat. quan
ta autem sit pecunia ducenties sestertiūm ex eo coniiciendū relinqui-
» tur, quod Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici scribit his uerbis.
» Habebat auunculū Cæciliū eqtem Ro. familiarem. L. Luculli. diui-
» tem. difficillima natura. cuius sic asperitatem ueritus est, ut quē nemo
» ferre posset, huius sine offensione retinuerit beneuolentiam. quo facto
» tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens testamento adoptauit
» eum, fecitq; hæredem ex dodrante. ex qua hæreditate accepit circiter
» centies sestertiūm. et infra. Cum tanta, inquit, pecuniæ facta esset ac-
» cessio, nihil de quotidiano uictu mutauit. nihil de uitæ consuetudine.
» tantaq; usus est moderatione, ut neq; in sestertiūm uicies, quod à pa-
» tre acceperat, parum se splendide gesserit, neq; in sestertium centies
» affluentius uixerit q̃ instituerat, pariq; fastigio steterit in utraq; for-
» tuna. nullos habuerit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam
» sumptuosam uillam. neq; in Italia, præter ardeatinum, & Nomen-
» tanum rusticum prædium, omnisq; eius pecuniæ redditus constabat

» in epiroticis & urbanis possessionibus, ex quo cognosci potest eum
» usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione meriti solitum. Hic est Pomponius Atticus Ciceronis familiarissimus, ita ut Quintus frater ei charior non fuerit, cui rei (ut eiusdem Cornelij uerbis loquar) indicio sunt uolumina multa epistolarũ à consulatu eius usq; ad extremum tempus ad Atticum missarum. quæ qui legerit, non multum desiderabit historiam contextam eorum temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem præbuit. Cui ex patria fugienti sestertia ducenta & quinquaginta donauit, quæ nos sex millibus & ducentis quinquaginta aureis nostris æstimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentum sumi posse uisum est ad ea, quæ agimus intelligenda. Si enim eques Ro. splendide uixit in uicies sestertiũm, ita ut in prædiorum tantum fructu non etiam fœnore redditum pecuniæ constitueret, oportet omnino magnam fuisse pecuniam uicies sestertiũm, præsertim cum is una donatione in Ciceronem tantum pecuniam contulerit. eodem pertinet id, quod ab eodem authore dicitur, nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ leue uisum iri putem. cum in primis lautus esset eques Ro. & non parum liberaliter domũ suã omniũ ordinum homines inuitaret, scimus non amplius q̃ terna millia æris peræque in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. atq; hoc non auditũ, sed cognitum prædicamus. sæpe enim propter familiaritatẽ domesticis rebus interfuimus. terna millia æris mille ac ducentos sestertios nummos ualent, idest ære nostro triginta aureos. Sic in dies singulos Pomponius aureum unũ nostrũ in sumptu domestico impendebat. quod intelligo de pulmentario sumptu, quippe elegans ille fuisse dicitur, etsi non magnificus, splendidus, etsi non sumptuosus. usus est enim, ut inqt idẽ Cornelius, familia si utilitate iudicandũ est, optima. si forma, uix mediocri. nãq; in ea erant pueri literatissimi anagnostæ, optimi & plurimi librarij, ut ne pedissequus quidem quisq̃ esset, qui non utrunq; horũ pulchre facere posset. pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. Anagnostas Cornelius appellat pueros legendi peritos, qbus Pomponius super conuiuium utebatur, ut pleriq;
» Romanorũ. nemo, inquit, in eius conuiuio aliud acroama q̃ ana-
» gnosten audiuit. Verum ex prædictis apparet fructuosam Ciceroni atq; etiam auriferam eloquentiã fuisse, omnes. n. artes olim magno cum splendore exercebãtur. Non omittendũ illud, quod caput amputatum parenti eloquentiæ Romanæ, decies sestertiũm ab Antonio triũuiro æstimatum est, idest quinq; & uiginti millibus aureorum

nostrorum. authorem enim Appianum habemus in iiij. ciuiliũ bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachmarũ Popilio lænæ pro capite Ciceronis Antonium dedisse scripsit. tanti caput eloquentiæ ab inimico æstimatum est. diximus supra Isocratem dicendi præceptorem orationem unam talentis uiginti uendidisse. Theombrotum medicum Antiochum regem talentis centum sanasse. Apellem pictorem sed literarum peritum Alexandrum regem uiginti auri talentis pinxisse, quanti hodie ducatus nõ mediocris emi possit. Singula enim talenta auri non minus senis millibus septingenis & quinquagenis solatis nostris ualuerunt. Aristoteles Speusippi paucul os libros tribus talentis emit, ut author est Gel. Quanti igitur emptos existimamus libros Aristotelis & Theophrasti, quos Strabo lib. XIII. ab Appellicone Teio magno aegento redemptos esse tradidit, tineis iam & situ corruptos, utqui iandiu in terram obruti fuerant. Plinius auunculus collectanea sua quadringentis sestertijs uendere noluit,
» ut author est Pli. Iunior libro. III. epistolarum his uerbis. Perire
» enim omne tempus arbitrabatur, quod studijs non impartiretur.
» Hac intentione tot ista uolumina peregit. electorumq; commenta-
» rios. C. X. mihi reliquit, opisthographos quidem & minutissime scri
» ptos. qua ratione multiplicatur hic numerus. re ferebat ipse potuisse
» se, cum procuraret in Hispania, uendere hos commentarios Largio
» Licinio. CCCC. millibus numûm. & tunc aliquanto pauciores erãt.
Quis nunc regum emere bibliothecam confertissimam decem aureorũ millibus uelit, quanti à Plinio ciuis unus priuatus regesta quædam extemporanea licitari ausus est? Et Pli. tamen tanti addicere noluit Plinium autem iuniorem diuitem fuisse multa eius epistolarum loca declarant. Iamprimum in. VII. epistolarum ad Core-
» liam scribens, ita inquit, Tu quidem honestissime, ꝙ tam impense &
» rogas & exigis, ut accipi à te iubeam pretium agrorum non ex se-
» ptingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quan
» ti à publicanis partem uigesimam emisti. Inuicem ego & rogo &
» exigo, ut non solũ quid te, uerum etiam quid me deceat aspicias. Et ex his uerbis & ex epistola paulo superiore, quam ad Fabatũ scribit, apparet eum ducenta millia numûm pro accessione pretij contempsisse, emptricæ etiam hoc petente, ne ratum non habere uidere-
» tur quod à liberto suo gestum erat. Idem ad Caninium. Equidem
» commodius nihil inuenio, q̃ quod ipse feci. nam pro quingentis milli-
» bus numûm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarumq; promi-
» seram, agrũ ex meis longe pluris actori publico publicæ mancipaui,

» eundem uectigali imposito recepi, tricena annua millia daturus. per » hoc enim & Reipub. sors in tuto, nec redditus incertus, & ipse ager » propter id, quod uectigali longe supercurrit, semp dominum à quo » exerceatur inueniet. ex his uerbis apparet Plin. patriæ suæ donasse annua sestertia tricena, quæ à nobis septingentis & quinquaginta aureis æstimantur, pro quingentis sestertijs in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, idest duodecim millibus & qngentis aureis. qua ratione paulo plus sedecim millibus & quingen- » tis singula millia annua æstimauit. Idem libro. V. Saturninus, qui » nos reliquit hæredes, quadrantem Reipub. nostræ, deinde pro qua- » drante præceptionem quadringentorũ millium dedit. hoc si ius aspi- » cias, irritum, si defuncti uoluntatem, ratum & firmum est, mihi au- » tem defuncti uoluntas antiquior iure est. utiq; in eo, quod ad commu- » nem patriam uoluit peruenire. an cui de meo sestertiũm decies con- » tuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem » ex aduẽtitio denegem? His uerbis significat decies centena millia nummũm Reip. suæ antea dedisse, & tum quadraginta millia condonare ppræceptionem à se hærede relicta, quæ stricto iure cogi non posset soluere, quæ duæ summæ. XXXV. millia aureorum nostrorum ualent. Apud eundem epistola quarta ad Traianum liberalitatem sestertij quadringenties pro quadragies legitur. magnã enim esse pecuniã ex eo ostenditur, quod epistola alia ad eundẽ legitur. » theatrum dominæ niceæ maxima iam parte constructum, imper- » fectum tamen, sestertiũm, ut audio, amplius centies hausit. Seruius grammaticus author est Virgilium poëtam treis libros æneidis suæ Augusto recitasse, secundum quartum & sextum. sed sextum maxime ob Octauiam Augusti sororem Marcelli matrem, quem Marcellũ Augustus sibi adoptauerat, qui perijt anno decimo octauo ualetudine correptus. hæc igitur Octauia cum recitationi interesset, & Virgilius ad carmina illa uenisset circa finem sexti libri, quæ Marcelli luctum describunt, defecisse illa dicitur, cum ad illud uentum est,

» Heu miserande puer siqua fata aspera rumpas
» Tu Marcellus eris.—

Aegre autem refocillata Octauia silentium Virgilio imperasse dicitur, & dena sestertia pro singulis uersibus dari iussisse, qui numero sunt unus & uiginti. quod si est uerum, Virgilius paucis uersibus supra quinque millia aureorum meruit. de hoc poëta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit, » qui eius uitam scripsit, Bona autem cuiusdam exulantis non susti- » nuit accipere, possedit propè centies sestertiũm ex liberalitatibus amicorum,

amicorum, habuitq; domum Romæ in æsquilijs, quanquam secessu Campaniæ Siciliæq; plurimum uteretur. quæcunque ab Augusto petijt repulsam nunquam tulit. parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amisit. hæredem autem fecit ex quadrante Augustum. centies sestertiûm ducenta quinquaginta aureorum millia ualet. quare non frustra Iuuenalis eius meminit ut copiosi in satyra septima. Qui autem diligenter reputauerit commoda magistratuum non modo in prouincijs, sed etiam in urbe, is non mirabitur, tam diuites quosdam fuisse. Argumentum eius rei ingens mihi uidetur ambitus Romæ flagrantissimus. Cuius unum exemplum sat erit ex Cicerone sumere libro secundo epistolarum ad Quintum fratrem. Sic enim scribit. Ambitus redijt immanis. nunquam fuit par. non dico hyperbolas, uel sestertiûm cænties constituunt in prærogatiuam pronunciare. res ardet inuidia. tribunitij candidati compromiserunt sestertijs. CCCC. in singulos apud Mar. Catonem depositis petere eius arbitratu. ut qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. hic locus in impressis pridem libris corruptissime legebatur, in quibus etiam numerus sestertiorum deerat. in recens impressis, ne restitutus quidem satis est, quare à me citari integer non potuit. male tamen sester. CCCC. legi ex eo apparet, quod idem Cicero libro quarto ad Atticum ita scribit de his comitijs loquens. Sequere nunc me in campum. ardet ambitus. fœnus ex triente idibus Quintil. factum erat bessibus. & post aliquot uersus. Pompeius fremit. Queritur. Scauro studet. Sed utrum fronte, an mente dubitatur. exoche in nullo est. pecunia omnium dignitatem exæquat. Messala languet. non quo animus desit, aut amicis careat. Sed coitio. Cos. & Pompeius obsunt. Candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. apud eum sestertia quingena deposuerunt, ut qui à Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. si locus hic non mendosus est, supra quingentis uel quingenis potius legi debet. sed si Plutarchus uerum dixit, utrobique corruptum est. Sic enim ab eo refertur historia in Catone minore. Hi uero, qui magistratum petebant, cum singuli à largitionibus deterriti essent, in unum conuenerunt, contuleruntq; singuli duodecim millia & semis drachmarum argenti, facta sponsione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argentum perderet. arbitrumq; ad eam rem Catonem delegerunt & reliqua. duodecim millia & quingentæ drachmæ, quinquaginta sestertia faciunt non quingenta. Existimo autem Plutarchum

ab aliquo exemplari deceptum quinquaginta pro quingenta intellexisse, nisi myriadas eum duodecim non millia scripsisse arbitremur ut singuli duodenas myriadas & qna millia deponerent, idest cetenauicenaquina millia. ut ratio quadret ad numum. Ciceroni enim potius credendum est. & alioqui parum fuisset in tanto ambitu tantulum deponere. Hanc historiam tetigit Plinius in præfatione. Cum
» apud Catonem, inquit, ambitus hostem, & repulsis tanquam hono-
» ribus ineptis gaudentem pecunias flagrantibus comitijs deponerent
» candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis sum
» mum esset) profitebantur. Verumenimuero ex uerbis Ciceronis apparet, animosum illum fuisse ambitum, cum in tribum prærogatiuam centies sestertium pronunciare candidati non dubitarent. oportuit enim proportione & alijs tribubus aliquid diuidi, quæ numero quinq; & triginta erant, aut certe tot tribubus, quæ ad renunciationem magistratus sufficerent. hoc ne falsum putetur tametsi creditu difficile, Cicero præfatiuncula fidem sibi præstruit, non dico,
» inquit, hyperbolas uel hyperbolos, hoc est hyperbolice utroque enim
» modo legitur. argumentum etiam ingentis summæ est, quod Cicero
» ambitum fœnus intendisse dicit & dimidio maius fecisse, hoc est ex
» triente bessale. Diximus in præcedentibus moris fuisse apud Romanos, ut ædiles & alij magistratus ludos uel munera magnifica facerent & ederent in theatro uel circo uel amphitheatro, quasi populo uniuersam quandam mercedem soluentes ob lata suffragia. dedimus & magnificentiæ exempla, indicia omnino ualida ad eam rem, quam nunc ago probandam. oportet enim magna fuisse commoda eius honoris, qui tanti æstimetur. Nunc quanta fuerit potestas imperatorum in bello, & proconsulum, prætorumq; in prouincijs suis, demonstrandum est. Iamprimum Strabo libro. XII.
» de Cappadocia & Paphlagonia loquens a Pompeio certis finibus
» terminatis, ita inquit. ὕστερον δ' οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλους
» καὶ ἄλλους ἐποίησαν μερισμοὺς, βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ
» πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες. τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις. τὰς δ'
» ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες. Postea autem Romanorum du
» ces alias atque alias contributiones fecerunt, reges & dynastas con-
» stituentes, ciuitatumq; partim immunitate donarunt, partim poten-
» tatibus attribuerunt, partim etiam sub ditione Romana reliquerunt. Ex his uerbis intelligimus non modo Pompeium post ponticam uictoriam hoc iuris usurpasse, sed etiam alios imperatores pro arbitrio suo statuere solitos de ijs prouincijs, quas armis domuerant.

exẽplum

exemplum eius rei luculentum est eodem libro. de quadam enim regione loquens campestri, & feraci, & pecore copiosa, ita inquit. » Huius regionis partem Amasini obtinent, partem Pompeius Deiotaro dedit. ut Pharnaciæ, & Trapezuntiæ adiacentia usque in Colchidem & minorem Armeniam, horumq; locorum regem eum creauit, cum alias haberet hæreditariam à patre tetrarchiam Galatarum, qui Tolistobogi dicuntur. καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῴαν τετραρχίαν, regem, inquit, horum eum creauit. hic idem Pompeius Tigranem Armeniæ regem potentissimum, sed uictoria Pompeij fractum, ad se uenientem, & diadema suum ad pedes eius demittentem, & genibus aduolutum diadema resumere iussit, & in sella regia sedere, multa sex millium talentûm irrogata, ut Plutarchus author est, ut Appianus sex millibus talentûm ab eo dono acceptis. Strabo rursus post aliquot chartas de Commanis ponticis loquens, quod sacerdotium Dianæ dicatum erat. » παραλαβὼν δὲ πομπήιος τὴν ἐξουσίαν ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἑξήκοντα στάδιοι πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάξας τοῖς ἐνοικοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ. accepto autem imperio Pompeius Archelaum sacerdotio præficit, & regionem ei attribuit duorum schœnorum in circuitu, quæ sexaginta sunt stadia sacram urbem ambientia. iussitq; eius incolas imperio eius parere. Sic enim eum locum uertendum puto, licet interpres tantundem agri sacerdotio accreuisse Pompeij beneficio intellexit. quale autem fuerit, aut quàm locuples sacerdotium ex eo intelligitur, quod idem author ait his uerbis. » regum ponticorum tempore diebus festis qui Dianæ sacri erant, sacerdos Commanorum diadema regum gestabat, & secundum regem honori habebatur. Commana autem urbs imperio eius suberat cum sacris seruis, qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores sex millibus. in quos omnimodam potestatem habebat, præterquam uendendi. Cicero autem hoc docet in. L. agraria contra Rullum, cum dicit, non licere decemuiris à populo creatis statuere de agro pontico & Mithridatico à Pompeio capto. » Itáne uero, inquit, hos agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, cum adhuc imperator in bello uersetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit, eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, et potestas more maiorum debet esse, decemuiri uēdent? Eodē ptinent ea, quæ apud Lucanū Pōpeius ipse

gloriatur in secundo Pharsaliæ. cum auxilia undiq; euocanda dissérit, filio ob id allegato. Hoc tamen uerũ est, q̃ ea, quæ ab his imperatoribus statuebantur, necesse erat senatusconsulto confirmari. id, quod eodẽ in loco Strabo docet his uerbis. διαπολεμήσας δὲ καὶ ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἐξενίκησεν ὥστε τὰς τιμάς, ἃς ὑπέσχετο ὁ λούκολλος τῶν ποντικῶν τισὶ, μὴ κυρῶσαι τὴν σύγκλητον. confecto autẽ bello Romam reuersus Pompeius, peruicit ne ea præmia, quæ Lucullus quibusdam ponticis primoribus pollicitus fuerat, à senatu confirmarentur. ἄδικον γὰρ εἶναι κατορθώσαντος ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέσθαι καὶ τὴν τῶν ἀριστείων διανομήν. Iniquum enim esse bello eo ab alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, & decorum militarium collationem manere. nemo autem ignorat ponticum bellum Lucullum bona ex parte gessisse. sed cum ei Pompeius ante diem successisset, conficere non potuisse. & Pompeium ex rebus gestis Luculli triumphasse fortunæ iniquitate, quæ Lucullum summo fauore euectum repente destituit, ut uidere est Plutarchum in Lucullo legentibus. Causam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populũ cum præturam ipse gereret, quæ oratio pro lege Manilia inscribitur. ob hoc Lucullus reip. infensus in ociũ se contulit, & singulari lautitia, & splendore sumptuũ uitam p̃ omnem uiuendi amœnitatẽ traduxit, ex ea prouincia summis opibus auctus. tamen triũphi sui die aureũ simulacrũ Mithridatis sex pedum longitudinis, clypeumq; gemmis consertum, cũ immani summa auri, & argenti facti signatiq; in ærariũ intulisset. Cicero in Pisonem præclari facinoris loco ponit q̃ prouinciam contempserit. Ego Antoniũ, inquit, collegam cupidũ prouinciæ, multa in repu. molientẽm, patientia atq; obsequio meo mitigaui. ego prouinciam Galliam senatus authoritate exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quam cum Antonio communicaui, q̃ ita existimabam tempora reip. ferre, in concione deposui reclamãte Po. Ro. Idem cũ prouinciam Ciliciã obtineret, ad Atticum scribens de uitæ suæ integritate, ipse inq̃t in Asiam profectus sum Tharso nonis Ianuarijs. non me Hercule dici potest qua admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximeq; Tharsensium. postea uero q̃ Taurũ transgressus sum, mirifica expectatio Asiæ nostrarũ diœcesum, quæ sex mensibus imperij mei nullas meas acceperat literas, nunq̃ hospitẽ uiderat. Illud autẽ tempus ante me fuerat in hoc quæstu. ciuitates locupletes ne in hybernis milites reciperẽt, magnas pecunias dabãt. Cyprij talenta attica. CC. qua ex insula (nõ hyberbolicos loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. ob hæc beneficia quibus illi

» bus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi uerborum decerni sino. si hic numerus CC talenta uere apud Ciceronem legitur, (ut uere legi puto,) centum & uiginti millia aureorum nostrorum eo nomine lucri facere potuit, si famam contempsisset. opulentam autem Cyprũ olim fuisse ex eo conijcimus, quod Ptolemaeo Cypri rege confiscato, Cato, qui Clodij factione ad colligendam eius gazam ablegatus est, septem millia talentûm Romam deportauit ex auctione gazae, ut author est Plutarchus, quã quã maior ob id pecunia fuisse uidetur, quod Cato aliquando in altercatiõe Põpeio obiecit se ex Cypro plus auri atq; argenti nullo exercitu detulisse, quã Pompeius ex omnibus triumphis concusso terrarum orbe, ipse instructus ingentibus copijs, intulisset in aerariũ. quo tempore Cyprus in prouinciam praetoriam redacta est factione eiusdem Publij Clodij pulchri Ptolemaeo infensi ob negatum ei pecuniam ad redemptionis pretium, cum à piratis interceptus esset. quae historia à Strabone narratur in fine libri decimiquarti. Idem
» Cicero pro L. Manilia. Difficile est dictu Quirites quãto in odio si-
» mus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno
» cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum pu-
» tatis in illis terris uestris magistratibus religiosum? quam ciuitatem
» sanctam? quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? urbes iam
» locupletes & copiosae requiruntur, quibus causa belli propter diri-
» piendi cupiditatem inferatur. Idem Pisoni obiecit, quod perfidiã. CCC.
» talentis uendidisset, his uerbis. Idemq; tu Rabocentum Bessicae gen-
» tis principem, cum trecentis talentis regi Cotto uẽdidisses, securi per-
» cussisti, cum ille ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna prae-
» sidia & auxilia à Bessis equitum, peditumq; polliceretur. & paulo
» inferius. non'ne sestertiûm centies & octogies, quod quasi uasarij no
» mine in uẽditione mei capitis ascripseras, ex aerario tibi attributum
» Romae in quaestu reliquisti? non'ne cum ducenta talenta tibi Apol-
» loniatae Romae dedissent, ne pecunias creditas soluerent, ultro Suffi
» dium equitem Romanum hominem ornatissimum, creditorem debi-
» toribus suis addixisti. Vasarium Cicero appellat id, quod publice dabatur magistratibus ut muli, equi, & uasa & reliqua, quae magistratus instrumentum implerent, id, quod patet ex eo, quod idem dicit in. l. agraria contra Rullum, de decemuiris loquẽs, quos Rullus creandos esse censuerat ad agros diuidendos, diuẽdendosq; per pro-
» uincias, dat, inquit, potestatem uerbo praetoriam, reuera regiam. defi
» nit in quinquennium, facit sempiternam, tantis enim confirmat opi
» bus & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat ap-

» pariторibus scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis
» tabernaculis centurijs supellectili. sumptum haurit ex ærario, sup-
» peditat à socijs. Intelligimus ergo uasarij nomine pecuniam publice dari solitam magistratibus euntibus in prouincias, ex qua sibi necessaria compararent, id quod postea Augusti tempore senatusconsulto constitutum est, Tranq. in Augu. author & aliarum rerum fuit, in queis, ne acta senatus publicarentur, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur, ut proconsulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrem actione. & Lampridius in Alexandro, his uerbis: Iudices cum promoueret, exemplo ueterum, ut & Cicero docet, & argento & necessarijs instruebat. ita ut præsides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, mulos & equos binos, uestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, coquos singulos, & si uxores non haberent, singulas concubinas, quòd sine ijs esse non possint. reddituri deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos, cætera sibi habituri si bene gessissent. Sed illa fuit priscæ seueritatis imitatio, qualis in legibus sumptuarijs intelligitur. de quibus infra dicturi sumus. Cicero igitur Pisoni obijcit, quòd eo tempore, quo Cicero exilio multatus fuit, Piso & Gabinius prouinciarum pactione cum Clodio Pulchro tribuno pl. Ciceronis inimico conspirarint. sicq; factum, ut per tribunum pl. prouincias obtinuerint, Gabinius Syriam, Piso Macedoniam, & Pisoni centies & octogies sestertium uasarij nomine decretum sit, quam totam pecuniam fœnore Romæ occupauit, quæ non minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorum nostrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quam magistratus in rem suam uertebant,
» quæ Cicero eadem in oratione in Pisonem persequitur. qui mo-
» dus, inquit, tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarij? siquidem
» potest ui & metu extortum honorarium nominari, quod cum per-
» æque omnes tum acerbissime Bœotij & Byzantij Cheronenses,
» Thessalonica sensit. frumentum æstimandum intelligo id frumentum, quod in cællam prætoris, uel consulis imperatur. Pro quo pecuniam imperabant quantam collibuerat. Honorarium appello quod græci isodium & isodon, idest xenium aduentitium, quod datur ingredienti quamq; urbem magistratui, ut hodie principibus nostris, cum primum urbes pompatice ingrediuntur. sequitur in
» eadem oratione, mitto aurum coronarium, quod te diutissime torsit, cum

» sit, cum modo uelles modo nolles. Lex enim generi tui & decerni,
» & te accipere uetabat, nisi decreto triumpho. his accedit, quod Romani imperatores ciuitatem Romanam dare poterant, ut author est
» idem Cicero in oratione pro Cornelio Balbo his uerbis, audebo eti
» am hoc contendere nunquam esse condemnatum quem constaret
» ab imperatore nostro ciuitate donatum. his igitur & huiuscemodi causis Romani senatores ditescere in immensum poterant. Augusti autem tempore mirum in modum auctum est fastigium Romanum non modo publicum, sed etiam priuatum, licet luxus uitae diminutus esset, exemplum prodente principe, mittebat enim in prouincias consulares & praetorios & equestris ordinis uiros quoscunque honore dignos iudicabat, qui etiam quo plures, ut Tranquilli uerbis loquar, partem administrandae reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei tyberis, frumenti populo diuidendi, praefecturam urbis, triumuiratum legendi senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum quotiescunque opus esset, censores creari desitos longo interuallo creauit, numerum praetorum auxit, exegit etiam ut quotiescunque consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet. ab iis igitur, quos locupletes nouerat ipse, exigebat ut urbem monumento aliquo insigni ornarent. hunc morem tenuerunt & alij principes, ut uidere
» est apud historicos, & Pli. in episto. lib. II. Firmnus, inquit, indu-
» ctus in senatum respondit crimini noto. secutae sunt diuersae senten
» tiae consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine mo-
» uendum. Acutius Nerua in sortitione prouinciae rationem eius non
» habendam, quae sententia tanquam mitior uicit, cum sit alioqui duri
» or, tristiorque. quid enim miserius quam exectum & exemptum honoribus senatorijs, laboribus & molestia non carere? & reliqua quae longius prosequitur. Caeterum praeterquam quod supra ex Tranq. diximus Augustum inuecta urbi aegyptia gaza tantam rei numariae copiam effecisse, ut multum pretij praedijs accreuerit, ex eo conijcere licet homines Romanos inusitatis opibus affluentes fuisse, quod intra. XX. annos sestertium quaterdecies millies ex amicorum testamentis accepisse sese testatus est. Huic dicto fidem arrogat, id, quod apud Senecam lib. II. de beneficijs scriptum est his uerbis. Lentulus augur diuitiarum maximum exemplum antequam illum libertini pauperem facerent, quater millies sestertium suum uidit. hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia et gra=

tia, subinde Augusto solebat quæri dicens à studijs se abductum. quater millies sestertiûm dico non minorem esse pecuniam centies centenis millibus aureorum coronatorum, ne frustra putemus eum diuitiarum maximum exemplum appellatum à Seneca homine ipso prædiuite, ut à Iuuenale appellatur, & ipse fatetur apud Tacitum li. XIIII. in oratione ad Neronem habita. Quem Tigillinus & alij eius inimici uarijs criminationibus apud Neronem adorti sunt tanquam ingentes, & priuatum supra modum euectas opes adhuc augeret, hortorum quoq; amœnitate, & uillarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Tranq. Lentuli his uerbis meminit in Tib. » Satis constat Cn. Lentulum augurem cui maximus census fuit, metu et » angore ad fastidium uitæ ab eo actum, & ut nequo nisi hærede mo» reretur. Verumenimuero hoc animaduersione dignum, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modo pro eo quantæ prisci æui opes celebrantur ab authoribus, sed rariorem etiam quàm pro nostri temporis opulentia, & contra quàm hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quisque in commemorandis opibus hodie præsertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in uotis temerarijs, quibus surdum numen fortunam identidem fatigamus, primo quoq; uerbo aurum nuncupari solet, tametsi apud nos in rationibus publicis ac priuatis argenteis summis omnia transiguntur. alioquin, & sponsionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerunq; per ora hominum fertur. at uero apud » antiquos argentum hominum sermone celebratius fuit. Sed præter » alia, inquit Pli. equitem miror populum Romanum uictis gentibus » in tributo semper argentum imperasse, non aurum, sicut Cartha» gini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta an» nos, nec potest uideri penuria mundi id euenisse, nam Midas & Crœ» sus in infinitum possederant. Eodem pertinere uidetur et illud eius» dem Plinij dictum eodem libro, mirum in auro cælando inclaruis» se neminem, argento multos, maxime tamen laudatus est Mentor, de » quo supradiximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt, » ac iam nullum extare dicitur, proximi Acragas & Boethus & » Mys fuere. Magna fama post hos celebratus est antipater. quiq; Saty» rum in phiala grauatum somno collocauisse uerius quàm cælasse dictus » est Stratonicus. Laudatur & Zopyrus, qui areopagitas & iudi» cium Orestis in duobus scyphis pondo. XII. æstimatis. in uetustissimo non pondo, sed HS, idest sestertiûm legitur, quod ego interpretor sestertiûm duodecies, idest censu senatorio. nam paulo supra dixerat,

nec copia

nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius pœnæ metu pretium, idq; iampridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs centum, confessus est tamen nunquam se ijs uti propter uerecundiam ausum. sicut eundem sex millibus sestertiûm in singulas libras uasa empta habuisse. in quibusdam antiquis utrobiq; pondo pro sestertijs legitur, sed male, sestertijs enim in uetustissimo legitur, quomodo & in impressis libris. sequitur apud Plinium. loco superiore. fuit dein Pytheas, cuius duæ unciæ XX uenierunt. Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate Palladium surripientes. fecit idem & cocos Magiresia appellatos paruulis potorijs, è quibus ne exemplaria quidem licet exprimere, tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. habuit & Teucer crustarius famam, subitoq; hæc ars ita exoleuit, ut sola iam uetustate censeatur. In uetusto exemplari non uiginti sed decem legitur, utrobiq; tamen deesse summa uidetur. Oportet autem opus pretiosum fuisse, in quo tale fuit emplema. Magiresia etiã corruptum est pro magiriscia, cum magiriscus diminutiue cocum significet apud Græcos. in antiquis etiam libris crustarius non legitur, sed sic. habuit & Teucer famam. Verum hoc dictum Plinij credibile facit id, quod supra de Graccho & Crasso dictum est, qui censuræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerunt, quin pretium argenti fabrefacti & cælati eousq; intenderent, ut operis æstimatio decuplo materiam argenti excederet. hoc enim illa uerba Plinij significant. pretiosa autem uasa esse omnino oportuit quæ ea arte fabrefacta essent, quæ iam interijsset propter subtilitatem. De emblematis in annotationibus in libros iuris editis dicere me memini, cuiusmodi artis exempla hodie non uisuntur. nam & ante Plinij ætatem ars iandiu exoleuerat. Officinæ Parisienses maxime auro & argento fabrefacto hodie nobiles sunt, priuatim etiam uno uico aurificibus dicato. Et tamen uasa hodie pondere & inauratura censentur, & interdum pictura. in ijs enim rebus & in fabrica uascularij artem consumunt. Cælatores sigillis & aureolis gestaminibus, & mundo muliebri occupati sunt, quibus omnibus rebus ars inclarescere nequit. Quare hodie ars accessionis uicem habet, olim autem pretia huiusmodi rerũ ex arte non ex materia statuebantur. Inde illud Plinij dictum libro XXXIIII. Quondam æs confuse auro, argentoq; miscebatur, & tamen ars pretiosior erat. nunc incertum est peior hæc sit an materia. mirumq; cum ad infinitum operũ

» pretia hæc creuerint, authoritas artis extincta est. Quæstus enim
» causa ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat, adeoq; exo-
» leuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iandiu ne fortuna quidem in
» ære ius artis habeat. Quoniam uero iam multa de opibus Romanis, de primoribus uiris & eorum magnificentia & immani etiam quorundam luxu diximus, & eousq; summas consumptarum opum auximus, ut fidem omnino facturi non uideamur, utemur nunc & alio testimonio Plinij, ut uerisimilia saltem dixisse uideamur ijs quidem lectoribus, qui res priscas modulis nostræ, auorumq; memoriæ metientes, hactenus fidem historiæ accommodare possunt, quatenus pusilla animi sensa æstimare eos sinunt. Is igitur author rerũ omniũ memorabilium & æstimator acutus, & admirator disertus, lib. XXXVI. post enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis
» dicere ita orsus est. Verum & ad urbis nostræ miracula transire
» conuenit, nongentorumq; annorum dociles scrutari uiros, et sic quoq;
» terrarum orbem uictum ostendere, quod accidisse toties penè quot
» referentur miracula apparebit, uniuersitate uero aceruata, & in
» quendam unum cumulũ coniecta, non alia magnitudo exurget, q̃ si
» mundus alius qdam in uno loco narretur. nam ut circũ maximum
» à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum triũ, latitu-
» dine unius, sed cum ædificijs iugerum quaternum ad sedem ducento
» rum. LX. millium, inter magna opera dicamus, non'ne inter magni
» fica basilicam Pauli, forumq; diui Augusti, templum pacis diui Ve-
» spasiani imperatoris Augusti pulcherrima operũ quæ unquã. Lego ex uetusto exemplari uires dociles non uiros. Basilicæ Pauli meminit
» Plutarchus his uerbis in Cæsare. Cæsar uberrimas gallorũ diuitias
» p omnes passim magistratus hauriẽdas pmittens, Curionẽ tribunũ
» plebis grandi fœnore obstrictũ liberauit, Paulo quoq; consuli mille
» & quingenta sestertia præbuit. ex quibus nobilissimam ille in foro
» basilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Quo in loco non sestertia, sed ta
» lenta lego. Ex Appiano lib. II. Bel. ciuilium. Paulum, inquit, Cæsar
» mille & quingentis talentis beneuolum sibi reddidit, ut neq; pro illo
» quicq̃ ageret, neq; contra eum quicq̃ moliretur. Curionẽ autẽ ut pro
» eo omnia ageret, plurimo ære alieno obrutum facile adegit. Paulus
» basilicam admodũ splendidam suo nomine ex ea pecunia extruxit. Plutarchus ipse in Pompeio talenta non sestertia dixit his uerbis.
» Cæsar multos ciues pecunijs sibi allexit. multos etiam primorũ mune
» ribus placauit, inter quos Paulus consul ob mille et quingenta talen
» ta mutatus est. & Curio tribunus ple. ingenti ære alieno liberatur. Di

ximus alibi hanc summam nongenta millia aureorum nostrorum ualere, ne miremur eam basilicam à Plinio inter opera magnificentissima censeri. Idem Plinius. Pyramidas regum miramur opera, cũ solum tantum foro extruendo sestertijs mille ducentis Cæsar dictator emerit, & siquidem impensæ mouent captos auaritia animos. P. Clodius, quẽ Milo occidit, sestertij. CXLVIII. millibus domo empta habitauerit, quod equidẽ non secus ac regum insaniam miror. Itaq; & ipsum Milonem sestertia septingenta millia æris alieni debuisse inter prodigia humani animi duco. hæc uerba tot, tantisq; mendis scatent, uix ut restitui posse confidam. primum sestertijs mille & ducentis pro duodecies sestertio rarus fuit antiquis sermo, ut alibi dixi, deinde in antiquis quibusdam numerus corruptus est, ut omnino nihil elici possit. in uetustissimo HS. li. legitur. Postremo Trãq. in Augusto de hoc ita scribit. nullum largitionis, aut officiorũ in quenq̃ genus publice, priuatimq; omisit, forum de manubijs inchoauit, cuius area super sestertiũm millies constitit. de Clodiana autem domo ridiculum est pretium, cum Lucij Crassi domus, cuius Pli. meminit, ut mediocris, tricies pluris uendi potuerit. Milonem autem hominem egregie profusum septingenta millia æris alieni debuisse non erat admiratione dignum, quæ summa multo minor est decies sestertio. Macrobius l. II. Satur. Augustus delata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iussit, et præceptum mirantibus hanc rationẽ reddidit. habenda est ad somnum culcitra, in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit. Planum fit igitur locum mendosum esse. In duobus antiquis libris, quos uidi, talenta. DCC. legitur, quod non probo, quia hæc summa minor est ducenties sestertio, at Curionem sexcenties sestertiũm debuisse author est Valerius lib. IX. his uerbis. Consimilis mutatio in domo Curionum extitit. Siquidem forum nostrum & patris grauissimum supercilium, & filij sexcenties sestertium æris alieni aspexit, contractum famosa iniuria nobilium iuuenum. Publium autem Clodium perdita ac uecordi luxuria fuisse ex eodẽ Valerio nouimus his uerbis de eo eodem in loco dicente. Publij autem Clodij iudicium quanta luxuria, & libidine abundauit? In quo ut euidenter incesti crimine nocens reus absolueretur, noctes matronarum, & adolescentium nobilium magna summa emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ sunt. Cicero ad Atticum li. primo de eo iudicis loquens, ita inquit, Caluus per unum seruũ, & q̃dem ex gladiatorio ludo confecit totum

» negocium, accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uero o dij
» boni, rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atq; adolescen
» tulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis
» cumulo fuerunt ita summo dissensu bonorum, pleno foro seruorum
» XXV. iudices ita fortes tum fuerunt, ut summo proposito periculo uel
» perire maluerint, q̃ perdere omnia. XXXI. fuerunt quos fames ma
» gis, q̃ fama commouit. De eo iudicio iterum loquens, eodem libro. af=
» flicta, inquit, resp. empto constupratoq; iudicio. omnino igitur oportet
magnas has esse summas, quas Pli. ob insignem nequitiam insaniæ re
gum ægypti comparandas duxerit, qui pyramidas mundi miracu-
la construxerunt. Vidi tria exemplaria, ut supradixi manu scripta,
in quibus ita legitur, talentis ducentis. XL. VII. emit locum quo ha
bitauit, sensu etiam immutato quasi aream tanti emerit. Sæpe supra
testati sumus exemplaria Pliniana fluxam fidem habere, quod ad
numeros quidem, & summas pecuniæ pertinet, quid enim simile
habet talentum cum sestertio? q̃q̃ & in omnibus authoribus id ge-
nus errati inualuit ut multis exemplis docuimus. Rursus ut sesterti=
ûm millies legam apud Tranq. adduci non possum, cum ea summa
fidem omnino excessura sit, si superficiem operis pro portione areæ
æstimandam relinquamus, potius'q; sestertia mille, et apud Plini. se-
stertijs mille & ducentis probarim, si alterum eligere cogar, & si
omnino minor summa est q̃ ut Plinius inter mirãda poneret. Qua-
re nihil constituo nisi hoc tantum, q hic locus corruptus est. Reliqua
uero ex uetustissimæ lectionis obseruatione sic legenda contenderim,
Et si quidem impensæ mouent captos auaritia animos. P. Clodius
quem Milo occidit, sestertiûm centies & quadragies octies domo em
pta habitauerit, quod equidem non secus ac regum insaniam miror.
Itaq; & ipsum Milonem sestertiûm septingenties æris alieni debu-
isse inter prodigia animi humani duco. uidimus supra Curionem grã
di ære alieno liberatum esse à Cæsare, & à mercede remp. pro=
didisse. hoc æs alienum Valerius sexcenties sestertiûm taxauit. ego
mille & quingentis millibus aureorum nostrorum taxo. i. quindeci=
es centenis millibus. Milo ultra hanc summam ducenta & quin-
quaginta millia aureorum debuit. Ne miremur Plinium id inter
prodigia humanarum mentium posuisse. tanti hominem obstringere
se creditoribus in animum induxisse, ea lege ut pecunijs non dissolu
tis solũ uertendũ esset, aut nexum ineundum. nõdum. n. scripta erat
lex ob alienum, quæ est in cod. Iustiniani in titulo de actionibus &
obligationibus. Domum aũt illã Clodius ante paucos menses q̃ à Mi=

lone occideretur, de Marco Scauro emerat in palatio, ut author est Asconius in Ciceronis Milonianam. Ne autẽ miremur Milonem tantum æs alienum conflasse, idem Asconius refert Milonem eo tempore consulatus candidatum cum P. Plaucio & Q. Metello Scipione fuisse, cum ipsi candidati non solum largitione profusa certatim populare studium emereri contenderent, sed etiam armatis factionibus succincti palàm uiderentur. Mense autem intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduersariorũ inuidia recreatum, qui curiã incenderant, integrato impetu consulatum solito etiam enixius & audacius petere cœpisse, ita ut aperte tributim in singulos millia assiũ dederit ad fauorem conciliandũ. Ex quibus uerbis coniicere licet immensam quandam summam in eum ambitũ effudisse, cũ præter magistratum summum, quẽ uiuo etiam Clodio petebat, accusationẽ etiã instantem de cæde Clodiana ca renunciatione redimere populi fauore conaretur. A` qua spe cũ decidisset, ipse in exiliũ abijt. Mille asses decem aureis nostris ualebant, quam mercedẽ suffragij uiritim repræsentare Milo non dubitauit. Nunc si quis parcus æstimator in singulis tribus, quæ. XXXV. fuerunt, millenos redemptos suffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine sumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex statim de ambitu à Pompeio
» noua, & seuerior lata est. De eo Asconius ita inquit, Milo damna
» tus in exiliũ Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona
» eius propter alieni æris magnitudinẽ semuncia uenierunt. Semuncia uenire bona sic dictum est, ut addicere numo, de quo ante diximus, quod perinde est ac si gratuito addicerentur. Semuncia enim hoc in loco quartam & uicesimam partem assis numi significat, quæ stipe nostrate trientem Turonici denarioli ualet. Mirari hic rursus subit animosum corruptorem, ut supra diximus, Cæsarẽ dictatorem, qui Paulum consulem aureorũ nongentorũ millium æstimatione redimere non dubitarit, atq; ea demum lege nequid commodaret ei, modo nequid incõmodaret. Curionẽ tribunum etiam quindecies centenum millium, sed eo pacto ut in omnia se addiceret, ne sexcentis millibus aureorũ pluris sese indicasse tribunũ q̃ consulem miremur. profecto non uideo ad hanc seu magnificentiã, seu uæcordiam aliquid addi posse. Cæsar enim tum ciuis tantũ Romanus erat, necdum dictatura assumpta & sublato Pompeio animos maiores priuato fastigio sustulerat, nam quæ post dictaturam & triumphos destinauerat, ut author est Tranquillus, si mors eum non occupasset æquare potuissent Alexandri magni incepta. Idem Plinius loco supradicto, de Roma-

» nis domibus loquens, computet, inquit, in hac æstimatione qui uolet,
» marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cũ pul-
» cherrima laudatissimaq; certantes centum domos, posteaq; eas ab in-
» numerabilibus alijs in hunc diem uictas. profecto incendia puniunt
» luxum, nec tamen effici potest ut mores aliquid ipso homine morta-
» lius esse intelligant. uel moralius ut in antiquis. sed eas omneis duæ
» domus uicerunt. bis uidimus urbem totam cingi domibus principũ
» Caij & Neronis, & huius quidem nequid deesset aurea. & paulo
» inferius. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones ne hac quidem
» gloria famæ frui. docebimusq; etiam insaniam eorum uictam priua
» tis operibus. M. Scauri. cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit
» mores ciuileis, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, q̃
» proscriptio tot millium. hic fecit in ædilitate sua opus maximum
» omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria
» mora, uerum etiam æternitatis destinatione. theatrum hoc fuit, scena
» ei triplex altitudine, trecentarum. LX. columnarum, in ea ciuitate,
» quæ sex hymetias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Iam
» pars scenæ e marmore fuit, media e uitro, inaudito etiam postea ge
» nere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus, imæ
» duodequadragenũ pedũ. signa ærea inter colũnas, ut indicauimus,
» fuerunt tria millia numero. cauea ipsa cepit hominum. LXXX. mil
» lia, cum Pompeij amphitheatri, toties multiplicata urbe, tantoq; ma-
» iore populo, sufficiat large. XL. millia sedere. Reliquus apparatus
» tantus attalica uesta, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, ut in tusculã-
» nam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delitijs,
» incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sestertia. M. In anti-
quis nonnullis bina millia sestertia legitur. & Hermol. concrema-
rentur bina millia sestertia legit ex antiquis, quod miror cum sester
tium in genitiuo legi debeat, uel præcedere bina millia, si in recto le
gatur. in antiquissimo concremaretur ad HS. M. quod ego interpretor
sestertiũm millies uel bis millies potius, concremaretur enim singu-
lari numero legitur, admiratio autem Plinij in eo consistit incendio,
» ut ex uerbis sequentibus apparet. quando hoc, inquit, certe incendij
» illius præmium habuit conuectis ex orbe terrarum rebus ut nemo
» postea par esset insaniæ illi, sed ne ipse quidem Scaurus comparari
» sibi posset. ex his enim intelligimus incensa uilla colliquefacta signa
ærea, & arsisse tabulas pictas immensi pretij, & attalicas uestes,
idest tapetas pretiosissimos, quales aliquando Neroni quadringenties
sestertiũm constiterunt ad triclinium ornandum, ut supra docuimus

ex eodem Plinio. sensus est igitur eo incendio factum, ut res eximiæ ex omni parte imperij Romani conuectæ igne haurirentur. Ita ut nemo postea imitari exemplũ tanti spectaculi posset, ac ne ipse quidem Scaurus iterum edere tale posset. hoc enim significant uerba illa Plinij. omnino igitur sestertiũm millies legendum est, idest uicies & quinquies centena millia aureorum nostrorum. uel bis millies potius ex plerisq; libris id est quinquagies centena. alioquin ridiculus esset Plinius, qui Scaurum superasse Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monstrifica dixit. de quibus postea dicemus nonnihil, si locus incurrerit. uerum ubi legitur, reliquus apparatus tantus Attalica ueste, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, legendũ censeo cæteroq; choragio fuit. admonitus ab antiquis, in quibus tum corago legitur, tum corago, & à Valerio libro secundo. Cuius hæc uerba sunt. Claudius Pulcher scenam uarietate colorum adumbrauit uacuis ante pictura tabulis extentam. quam totam argento C. Antonius auro Petreius, ebore Quintus Catullus prætexuit. uersatilem fecerunt Lucius & Cinna locum, quem argentatis choragijs Publius Lentulus spinter adornauit, translatũ antea phœniceis indutum tunicis. M. Scaurus exquisito genere uestis cultum induxit. cæterum ubi legitur. iam pars scenæ è marmore fuit. lego ima pars licet exẽplaria refragentur. ipse Pli. alibi eodem libro. M. Scauri ædilitate ad scenam theatri temporarij, et uix uno mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legum & post duas uersus, uerum esto indulserint publicis uoluptatibus, etiam ne tacuerunt maximas earũ atque adeo duodequadragenum pedũ Lucullei marmoris in atrio Scaurio collocari? nec clam illud, occulteq; factum est. satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum cum in palatium extraherentur. Ex his uerbis intelligimus dissoluto theatro, quod ad unius circiter mensis tempus factum erat, idest quoad ludi finirentur, columnas grandissimas in atrium domus Scauri, quæ erat in palatio, translatas. atria enim peristylijs constant, ut uidere est apud Vitruuium li. VI. sicut & caua ædium. addit hæc plinius, Nec potest uideri Scaurus rudi et huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam uitæ rudimento. Iam enim Lucium Crassum oratorem illum, qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenum pedum, Marcus Brutus in iurgijs ob id Palatinam Venerem appellauerat. Idem alibi rursus de ijs loquens, qui marmora in domibus habuerunt, inter hos, inquit, primum, ut arbitror, marmoreos pa-

» rietes habuit scena Marci Scauri, non facile dixerim sectos, an so-
» lidis glebis politos. sicut est hodie Iouis tonantis aedes in capitolio.
» Idem libro XXXVII. Gemmas plureis, quod peregrino appellant
» nomine dactylothecam, primus omnium habuit Romae priuignus
» Syllae Scaurus. diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius magnus eam,
» quae Mithridatis regis fuerat, inter dona in capitolio dicaret, ut
» M. Varro aliiq; eiusdē aetatis authores confirmant, multum praela-
» tam Scauri. hoc exēplo Caesar dictator sex dactylothecas in aede Ve
» neris genitricis consecrauit. et rursus lib. XXXIIII. In M. Scauri aedi
» litate tria millia signorū in scena tm̄ fuere temporario theatro. Ex praedictis conijcere licet non mirabilem, sed stupēdā, nō magnificentiā, sed luxuriā, et portentosa impendia in apparatu ludorū praedictorum, quorum uix iniri ratio potest prae magnitudine. Fuit autem Scauro, ut eiusdem Plinij uerbis loquar, uitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix & M. Scaurus pater toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus. uel, ut in antiquo legitur, Mariani sodalitij, rapinarumq; prouincialium sinus. Metella uxor fuit Syllae ut author est Plutarchus, quam sectricem proscriptionum, Plinius uocat, quasi impetratricem redemptricemq; proscriptionum quae sub Sylla factae sunt. Cui tamen morbo languenti Sylla repudium misit ne felicitas sua luctu uxoris contaminaretur. cum interim ipse epulum magnificentissimum populo instauraret decima rapinarum & proscriptionum Herculi pollucenda. Quoniam autem hic liber iustam iam magnitudinem accepit, & multa nos transmittere necesse est, hac ueluti coronide ex Strabone sumpta libro quinto finem ei imponemus. Is enim author de urbe Roma loquens & de Caesaris Augusti prouidentia circa eam constituendam, tanta autem inquit, aquae copia per aquae ductus in urbem inuehitur, ut amnes per mediam urbem, & per cuniculos influant. omnesque ferme urbis aedes cisternas sipunculos & salientes habeant redundantes. quibus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operam bona ex parte nauauit. qui etiam multis alijs operibus urbem Romam adornauit. ad summam prisci illi Romani urbis decorem neglexerunt, uidelicet in alijs rebus maioribus, & necessarijs magis occupati. Recentiores autem, & maxime qui memoria nostra fuerunt, ne illis quidem ea in cura cesserunt. sed & urbem monimentis permultis & speciosis impleuerunt. siquidem Pompeius, & diuus Caesar, & Augustus, & eius liberi amici, & uxor, sororq;

omne

omne ſtudium in urbe extructis operibus ornanda ſumptumq́; ſupergreſſi ſunt. quorum operum pleraq; habet Campus Martius. ὡς δ' εἰπεῖν οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλλοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ' ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ' ἡμᾶς, οὐδὲ τούτου καθυστέρησαν. ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν. καὶ γὰρ πομπήιος, καὶ ὁ θεὸς Καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστὸς καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνὴ, καὶ ἀδελφὴ, πᾶσαν ὑπερεβάλοντο σπουδὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς. τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει κάμπος. De hoc Plinius ita inquit. Agrippa uero in ædilitate ſua adiecta uirginea aqua, cæteriſq́; corriuatis, atq; emendatis lacus. dcc. fecit. præterea fontes. CV. caſtella centum. xxx. complura etiam cultu magnifica & operibus. Iis ſigna. ccc. ærea aut marmorea impoſuit. & columnas ex marmore quadringentas. eaq; omnia annuo ſpatio. adiecitq́; ipſe in ædilitatis ſuæ commemoratione & ludos undeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balnea. clxx. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. uicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendiū operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio. quippe à lapide. xl. ad eam excelſitatem ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atq; cæruleus fontes. erogata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinq; mllia. qđ ſiquis diligentius æſtimauerit aquarum abundatiam in publico, balneis, piſcinis, dombus, euripis, hortis, ſuburbanis, uillis, ſpatiáq́; aduenientis, extructos arcus, montes perfoſſos, ualles æquatas, fatebitur nihil magis mirādū fuiſſe in toto orbe terrarum. Idē paulo ſuperius. Mirabantur cloacas operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis mōtibus, atq; ut paulo ante retulimus urbe penſili ſubterq́; nauigata. id Marcus Agrippa fecit in ædilitate poſt conſulatum, per meatus corriuatis ſeptem amnibus, curſu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati uada, ac littora quatiunt, aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus. pugnantq́; diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas reſiſtit. trahuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cauſis operis. Verum in loco ſuperiore ubi legitur in impreſſis. Præterea fontes. CV. in uetuſto ſapientes legitur, quare ſalientes lego. Senſus enim id expoſcit. ubi autem impreſſi habent, erogata in id opus ſeſtertia quingenta. LV. millia, antiqui nonnulli talenta, uetuſtiſſimus HS. LV. d. ordine notarum inuerſo. quare ſeſtertiūm quingenties quinquagies quinquies lego.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS, LIBER QVARTVS.

Ventum iamdiu esset ad finem huius operis, nisi aliarum aliarumq; rerũ recordatio subiens identidem mihi negocium facesseret. Alter nũc de integro propè instaurandus mihi labor, & Persarum opes expendendæ, qui soli Romanorum fortunam ad terminos usq; Alxãdri euadere gestientem retro in occidentẽ inhibuere à Romanis etiam ipsi longe ad orientem summoti. Herodotus Alicarnasseus li. iij. qui Thalia inscribitur, Dariũ Histaspis filiũ, qui post Magorum cædem hinnitu equi ad regnum persarum, assumptus est, in uiginti satrapias Persarum regnum distribuisse dicit, et præfectos unicuiq; dedisse. & tributa stata, fixaq; indidisse, ea lege dicta, ut qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylo-
» nij pondere, qui aurum, euboici afferrent. Valet autem, inquit, Ba-
» bylonicum talentum lxx. minas euboicas. Quare Darium apud Persas ob hanc tributi formulam constitutam capelum uerbo græco, idest institorem uel negociatorẽ uocitatum ait, eo uerbo ut quæstuarium eum taxantes. Cambysen autem despoten, idest dominum dictum. nec Cyrus enim nec Cambyses tributa ad certam formulam, & præcisam redegerant necessitatem. sed dona tantum anniuersaria à satrapijs accipiebant. Has satrapias, quas nomos Herodotus appellat uerbo græco, plinius præfecturas uertit, Laurentius portiones subabsurde uocitauit. Herodotus igitur has seu prouincias, seu præfecturas ab Hellesponto ad Indiam usq; sigillatim percensens, et quicquid unaquæq; quotannis pensitaret, tandem summam colligens,
» quod si, inquit, Babylonica pecunia ad pondus euboicum redigatur,
» fient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta. τὸ μὲν
» δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαν-
» τον, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννακισχίλια τάλαντα. Aurũ uero ramentitiũ si terdecies expendatur ad argentum, in summa reperietur ad rationem euboicam esse quatuor millia talentorum sex-
» centaq; & octoginta. τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ
» ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων
» καὶ τετρακισχιλίων. In Laurentij interpretatione mendose hic locus legitur. Ramentum auri psegma ab Herodoto dicitur quasi auream scobem dixeris. Quibus, inquit, in unum coactis, fit summa eorum,

quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena et sexa
„ gena talenta euboica. supra autem dixit. τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον
„ δύναται εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. Valet autem talentum Babylonium septuaginta euboicas minas. Ex uerbis Herodoti ut scire non possumus quantum euboicum talentum fuerit, ita intelligimus minus fuisse Babylonio. nos in superioribus non nihil de hoc diximus, cum loca Liuij citaremus ex libris septimo & octauo de bello Macedonico. Festus euboicum talentum quatuor millium denariorũ fuisse dicit Romano numo æstimatum. quod si est uerum, apud Pli. li.
„ XXXV ubi legitur, talentum autem atticum, ut ait Varro, sedecim
„ sestertijs taxatur, legendum esset euboicum. sedecim enim sestertia quadraginta minas ualent, & quatuor millia drachmarum. sed Apud Plinium legendum potius existimo denarium sex millia. quod olim sic scribebatur. x. VI. M. ex quo sedecim sestertia facta. millia enim & sestertia ut idem significant, sic eadem nota scribebantur. Hermolaus Barbarus in glossematis in plinium editis, dum authorum magis nomenculaturæ, q̃ rei explicandæ studet, explanandæ huius rei difficultatem prope conclamatam reddidit, & authoritatum inter se pugnantium congerie ueritatem obruit. Interdum enim ea culpa summis in ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti omnia magis consectari q̃ ueri simillimum quodq; amplexari cupiant, quasi diligentiores se, doctioresq́; q̃ consideratiores existimari maluerint. Ego cum rei obscuræ & caligine quadã uariantiũ authoritatum obductæ, lucem aliquam afferre magnopere laborassem, nihil appositius ad illustrandam eam obscuritatem inueni, quàm quod Pollux in nono de uocabulis rerum inquit. quod equidem miror ab Hermolao non esse animaduersum, aut certe non explicatum. ut iudicare possis forulos quidem eum omneis diligenter excussisse, sed uolumina, quod aiunt, ad lucernam Aristophanis non omnia recognouisse, ac ne Plinium quidem ipsum, in quo tam sese admiratur quàm Peleus in machæra, ut est in prouerbio. Vir alioquin disertus & elegans, & eruditionis memoriæ suæ columen. nec modo doctrina eximia, sed etiam stilo graui, in quo candidum ingenium, & bonam mentem agnoscas, id, quod multis doctis uiris defuit. Cui utinam ipsi longior uita contigisset, præclaráq; nunc opera morte eius suppressa non desiderarentur, quæ exitura annos abhinc xiiij. audieram cum domi eius pranderem cum Accursio Menerio legato regio, qui tunc Venetijs agebat, homine doctissimo. sed uerba Pollucis hæc sunt loco supradicto.

» τοῦτο γε μὴν οὐκ ἄκαιρον. ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνα-
» το δραχμὰς ἀττικάς, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας. τὸ δὲ αἰγιναῖον μυ-
» ρίας. τὸ δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀττικῆς δραχμῆς λο-
» γισμόν. ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικάς, τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε.
» τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ αἰγιναῖον ἑκατὸν κατὰ ἀνάλογον. ἡ μνᾶ
» δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀττικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀλ-
» λοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά
» τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν. Hoc autem non absurdum erit dicere, quod
» talentũ atticum atticas drachmas ualebat numero sex millia. Baby-
» loniũ septẽ millia. Aegnæũ decẽ millia. Syriũ mille & quingentas,
» dũtaxat ineunda ratiõe secundũ drachmæ atticæ modũ, quippe qua
» ratione atticum talẽtum sexagenas minas, Babylonium septuagenas,
» Aegnense centenas pro portione capiebat. Porro mina ipsa, ut apud
» Athenienses centenas habebat drachmas, sic apud alios quoq; totidẽ
» suas cuiusq; gentis, quæ pro ratione cuiusq; talenti plus minusue ua-
» lerent augmento uel decremento. Ex his Pollucis uerbis ad formu-
lam unam omnia propemodum genera talentorum minarumq; re
digere possumus. quomodo enim atticum talentum sexagenas minas
atticas capit, & mina attica centenas suas drachmas, sic Babyloniũ
sexagenas minas Babylonias, quæ centenas ipsæ drachmas uerna-
culas capiunt, & Aegnense talentum totidem minas Aegnenses,
& ægneticæ rursus minæ, centenas drachmas ægneticas. Verum-
enimuero ut Babylonium talentum proportionem ephectam, idest
sesquisextam, uel, ut alij loqui malunt, supersextam, ad talentum
habet atticum, sexta enim parte hoc ab illo superatur, sic drachma
Babylonia atticam drachmam sesquisexta proportione superat. &
ut Aegnense talentum proportionem superpartientem ad atticum
talentum habet, utpote quod semel id capit, & duas insuper eius
partes (ita enim sese habet centenarium talentum ad sexagenariũ)
sic eandem quoq; porportionem Agnæa drachma ad atticam dra
chmam habet. Hoc autem ex alio eiusdem authoris loco probari
potest. qui cum quodam in loco ita dicat. ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβο-
» λοὺς ἕξ. id est & drachma quidem obolos senos habebat, aliquanto
» post ita subdit, ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀττικῆς
» εἶναι. δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν
» ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atq; Aegine
» ticã drachmã maiorẽ attica fuisse adnotandũ est. ut quæ denos obo-
» los atticos capiat, quos attica tantum senos. quare Athenienses cras-
sam eam drachmam uocabant, odio Aegnetarum Aegnæam uo-

care

" atre grauati. Ex prædictis apparet tantam habere proportionẽ decem obolos ad sex, quantam centum minæ habent ad sexaginta. & ea est analogia talenti Aeginæi ad atticum talentum. Hoc Hermolaus cum non ignorauerit, tamen non explicuit, ubi de talento loquitur, citandis, ut diximus, authoribus magis q̃ rei enarrandæ intentus. Verum Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit. secundæ quingenta. tertiæ trecenta sexaginta. quartæ quingenta. quintæ trecenta quinquaginta. sextæ septingenta. septimæ centum & septuaginta. octauæ trecenta. nonæ mille. decimæ quadringenta quinquaginta. undecimæ ducenta. duodecimæ trecenta sexaginta. tertiædecimæ quadringenta. quartædecimæ sexcenta. decimæquintæ ducenta quinquaginta. decimæ sextæ trecenta. decimæseptimæ quadringenta. duodeuicesimæ ducenta. undeuicesimæ trecenta, quorum summam non colligit, sed supputata ratione inuenio septem millia septingenta quadraginta talenta in summa esse. atqui si talentum Babylonium proportionem habet ephectam ad atticum talentum, septem millia septingenta quadraginta talenta Babylonia, attica ualent talenta nouem millia & triginta. Sic enim hanc summam partiaris septenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis crescit summa ad atticum modum relata. at Herodotus euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta. quæ summa maior est atticorum talentorum summa quingentis & decem. Ita fit planum talentum euboicum minus esse talento attico tribus ferè minis & triente. hoc autẽ promptum est sic colligere. fac ut singulis illis talentis sexagenarijs idest atticis, quæ nouem millia & triginta esse diximus, ternæ minæ cum triente idest tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant, fient utiq; in summa ter nouies millia minarũ, idest septem & uiginti millia, & pro triente minæ, ter millia minarum. hunc numerum triginta millium minarum, si sexagenario partiaris, quingenta talenta confient, hoc est quingenties sexagenæ minæ, & sexagies quingenæ, quod perinde ualet. Sic fiunt nouem millia & quingenta talenta euboica. rursus ex talentis illis quingentis ternæ minæ cum triente in singula decedant necesse est, quia attica pro euboicis fecimus. fiunt decessionis mille & sexcentæ sexaginta sex minæ, & bes præterea minæ. At uero ex Herodoti summa decem talenta euboica restabant, quæ quingentas & septuaginta circiter minas ualent. Restant mille nonaginta sex minæ, quæ paulominus duodeuiginti talentis ualent, qui numerus excurrens facit ne ratio nostra

quadret. Quod si talentum euboicum minus attico fuisse tribus minis & quadrante ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent, idest circiter sex talenta. Et hac una ratione quantum quidem obseruarim indicare possumus quantum talentum euboicum fuerit. omnino autem talentū euboicum proxime ad atticū accedit, qđ quia quātū esset satis superq; deprehensum, reprehēsum perceptumq; habemus & omnino cōpertum, cætera quanta fuerint parū huius operis referre puto. & si id inquisiuisse iuuat propter operis diuerticula, quæ uelut destinato argumēto appingentur oblectamēti causa. Age uideamus quid ultra dicat Herodotus de tributis Persicis.
» Indi, inquit, ut sunt multitudine multo numerosissima omnium, quos
» nouimus, hominum, ita tributum conferebant aliorum comparatio-
» ne maximum, trecenta scilicet & sexaginta psegmatis talenta, idest aurei ramenti. Ramentum auri arena est aurea, ob id alio nomine ab eodem authore Chrysitis dicta. Chrysammos etiam ad uerbum aurea arena dicitur li. xi. codicis Iustiniani. aurum autem ramentitiū, inquit ille, inuenitur esse talentum euboicorū quatuor millium sexcentorum & octoginta, si ita ratio ineatur ut psegma terdecies tanto argenti rependatur. hoc enim significat uerbum τρισκαιδεκαστάσιον, quod unius literæ immutatione in libris impressis aliud significat. Laurentius eius loci intelligentiam parum assecutus uidetur, nisi sit error impressorum. & alioquin numerus in eius interpretatione corruptus est. quod & ex græco contextu, & ex calculo deprehen
» ditur. τὸ δὲ χρυσίον, inquit Herodotus, τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ
» ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ
» τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta sexaginta multiplices, quatuor millia sexcenta et octoginta in summa inuenies. meminisse autem oportet id, quod Herodotus prædixerat, edicto Darij cautum esse ut aurum euboico pondere pensitaretur. alioquin non conueniret summa, si Babylonia talenta psegmatis intelligerentur, & psegma tredecies argento repensile. Congruit autem quod sequitur numero à
» nobis posito. τούτων ὦν πάντων συντιθέμενον τὸ πλῆθος εὐβοϊκὰ τάλαν
» τα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον δαρείῳ μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ
» πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in unum coagmentatis
» euboica talenta numero quatuordecim millia quingenta sexaginta
» annuo tributo colligebantur. Quod si reges Persarū quaterna dena millia & quingena talenta uel attica uel euboica ex Asia tantum, & paucis locis Libyæ tributorum nomine percepisse dicuntur, quæ nos ad octuagies quinquies centena millia aureorū nostrorum ut

minimum

minimum æstimamus, quantum Romani imperij dicemus esse redditum? Præsertim cum extra eas præfecturas Persis ipsa domina-
» trix immunis relicta esset, sic enim inquit Herodotus. ἡ περσὶς δὲ
» χώρη μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται.
» Persidis autem regio una à me inter stipendiarias dicta non est. Per
» sæ enim immuneis agros colunt. Aethiopes autem, et Colchi, & alij quidem populi munera in Persidem quotannis afferebant. Inter quos insignis est pensitatio Arabum, qui millena quotannis talenta thuris afferebant. sed & recentioribus seculis aucta erant tributa pro rogatione imperij Persici facta, ut idem author est Herodotus. Quare quod apud Plutarchum in Pompeio legitur de uectigalibus & tributis imperij Romani post triumphum Ponticum, merito à nobis reprehensum est, ut mendosum. Iamprimum Antiochus ex fœdere cum L. Scipione icto, omnibus urbibus agrisq; excesserat cis Taurum montem usq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri usq; ad iuga, qua in Lycaoniam uergit, ut tradidit Liuius libro VIII. de bello Macedonico. quanquam apud Liuium Tanaim mendose legi puto, & pro eo restituendum esse Halym. Notum est enim ex Herodoto in primo Halym fluuium confinium olim fuisse Lydorum, & Medorum imperij. meminit etiam Pli. Halyos fluminis in sexto, à radicibus Tauri per Cataoniam, Cappadociamq; decurrentis. Ab his autem finibus ad Hellespontum Asia est proprie dicta, à mari Aegæo & Pontico ambientibus in peninsulam conformata, intra quam Lydij regni fines circumscribuntur, unde Crœsi circumfluentes diuitiæ in prouerbium cesserunt. In ea Asiæ parte Herodotus treis præfecturas ponit, millena ducena sexagena Babylonia talenta annuo tributo pensitantes. quæ ratione attica millena & quadringena & septuagena ualent. ære autem nostro octingena & octuagena bina aureorum millia. Romano more sestertiûm trecenties quinquagies & bis dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum uniuersa populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuisse. cum ijs uero, quæ Pompeius Popu. Roma. in ea expeditione quæsiuit, octuagies quinquies decies centena millia fuisse. Prior summa quingenties sestertiûm dici latine potuit, idest mille & ducenta quinquaginta millia aureorum. Altera trecenties & quinquagies sestertiûm priori summæ addidit, ut fuerint uniuersa populi Romani uectigalia, & tributa cum additamento triumphi Pom-

peiani, uicies semel centena tricena bina millia aureorum nostrorum. Cum Pompeius imperio populi Roma. adiecisset, Ciliciam, Syriam, Phoeniciam, Palaestinen, Iudaeam, Mesopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidē, Iberiam, Albaniā, Scythas, et Arabiae partem. à Cilicia autē Phoenicia, & Syria Palestinae usq; ad fines Syriae, & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Darium tulisse quotannis Herodotus tradit. à reliqua Syria & Mesopotamia non minus quingentis. quae ad atticam rationem relata nongenta quadraginta quinq; millia aureorum nostrorum ualent. Ita paucae prouinciae summam illam, quae apud Plutarchum legitur pendere popu. Roma. potuerunt, absq; Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter stipendiarias non numero. quapropter Pompeius pro concione gloriatus est, ut author est Plin. libro septimo, Asiam se ultimam prouinciarum accepisse, tandem'q; mediam patriae reddidisse, de Asia Cherroneso, idest peninsula loquens, quam proprie Asiam esse uocitatam diximus, Lydiorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Haec ab Antiocho bello Asiatico ablata fuerat, & ei postea Pompeius praedictas prouincias adiecit. Nunc si praedictis Peloponnesum, Helladem, insulas Cycladas, Sporadas'q;, atq; uno nomine Graeciam, Thessaliam, Epeirum, Macedoniā, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam, Sardiniam, & Corcyram, & superi inferiq; maris insulas populos alpinos, & Narbonensem Galliam, cum citeriore ulteriore'q; Hispania, & Africam adiecerit (Haec enim omnia iam tum sub ditione Romana regebantur) quam summam tributorum colligere debeamus aestimandum lectoribus relinquimus. Merito ergo illam Plutarchi summam ad drachmas atticas non ad numos sestertios referendam censuimus, qua ratione quadruplicata redit summa, q̃q̃ eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britannia, nec Germania, Pannonia'q; imperio Romano parerent. Diximus supra de statu iperij sub Augusto. Appianus autem in praefatione historiae, terminos Romani imperij sub Hadriano principe, quo tempore ipse historiam scripsit, late describens, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet, Asianae autem ditionis terminos facit Euphratem fluuium, et Caucasum montem, maioris'q; Armeniae principium, & Colchos ad Euxinum pontum habitantes. In Europa autem Rhenum & Histrum fines Ro. imperij fuisse dicit, omnes autem insulas, quaecunq; intra mare internum sunt sitae, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quaecunq; magnae dicuntur à Graecis

tur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Aegyptum, Myrtoum, uel Siculum, & aliud quocunq; nomine mare dictum, Ro. imperio paruisse tum affirmat. Romanos autem regibus exactis usq; ad septingentesimum annum sub statu populari & ciuili, qui politia græce dicitur, imperium suum propagasse. quoad Caius Cæsar, qui dictaturam perpetuam suscepit, rep. oppressa & in potestatem suam redacta, reuera principem egit, licet nomen reip. antiquari noluerit, à quo tempore ad Appiani historiam ducenti ferè anni intercesserunt, quibus Romanum imperium unius semper arbitrio rectum est, perinde atq; in regno fieri solitum est. Hoc tamen interest, quòd regio nomine principes abstinuerunt, imperatores se dici contenti, quo nomine prisci duces Romani populi censebantur, sed annua potestate creati, eo autem spatio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modum creuisse dicit, suoq; tempore eam hominum expectationem fuisse, ut prrò progressura uideretur blandiente magis magisq; in dies rerum successu. eam tamen Romanis mentem fuisse, ut nominis sui famam propagare inter barbaros magis quàm terminos prorogare imperij sui cuperent, uidisseq; se nonnullarum gentium legatos ad imperatorē cum potestate missos, ut gentem suā quisq; Romano īpio dederent, nec tamen admissos, quòd romanus imperator sua interesse nō arbitraretur feris, & inopibus imperare populis. nam & eorum, qui imperio parerent, multos plus incommodi quàm commodi afferre. Sed quos derelinquere atq; abijcere puderet. Plurimi etiam eorum, qui dicto Romanis audientes non essent, Reges tamen & principes à Romanis petere solitos, & accipere. Magnitudinem uero Persarum imperij percensens, quod ex Aßyriorum, Medorum, Persarumq; regnis coaluit, nequaquàm cum dimidio imperij Romani comparari iure posse contendit. nam imperium Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetræ potius emicantis, in modum inusitatum & in gradum nulli alij sperandū euasit) in membra distractum est mortuo statim Alexandro. Suo autem tempore Appianus tradit Persis peditum equitumq; & apparatus terrestris, ac maritimi ingentes copias fuisse, & Aegyptiorum talentum quattuor & septuaginta millia in thesauris condita. Redditus uero imperij Romani nec dicere quisquàm, ut opinor, nec animi certa coniectura assequi potest. nec aliquis scriptorū aliquid de ea re tradidit, quod magnopere memorandum sit. sed nec semper eadem ratio fuit, sed alia atq; alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re commentari quenquàm iuuat, primum hoc scire oportet ærariū Romanum ex uectigalibus

& tributis constitutum fuisse quomodo & hodie nostrum. uectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu. ex mercium traiectu. & ex pascuis. primum decimæ, alterum portorium, tertium scriptura appellabatur. & præter hæc salariũ. Cicero de imperio Cn. Pompeij. nam in cæteris rebus cum uenit calamitas tum detrimentum accipitur. at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiã metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ nõ longe absint, etiamsi irruptio nulla facta sit, tamẽ pecora relinquuntur, agri cultura deseritur. mercatorum nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neq; ex decimis, neq; ex scriptura uectigal conseruari potest. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitant, aut eos, qui exercent, atq; exigunt? cum duo reges cum maximis copijs propè adsint, cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atq; custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorum rex tertius instituit, ut authores sunt Liuius, & Plinius. Sed salarium uectigal Liuius in censura commentus est, ob id salinator postea dictus, ut author est Liuius li. undetrigesimo. Tributa autem pro modo census cuiusq; conferebantur. Cuius rei tenuia documenta apud scriptores reperiuntur quantum equidem meminerim.
» Liuius li. ix. de bel. Maced. de censura Catoniana loquens. In cen-
» sibus quoq; accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura
» fuit. ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula, quæ pluris q̃
» quindecim millium æris essent in censum referre uiatores iussit. Itẽ
» mancipia minora annis. xx. quæ post proximum lustrum. x. milli-
» bus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies pluris, q̃ quanti
» essent æstimarentur. & his rebus omnibus terni in millia æris at-
» tribuerentur. attribuerentur hoc loco significat tributi nomine statuerentur. Ergo Cato deterrere uolens homines à luxu, pluris decies delicatam uestem & uenusta mancipia, q̃ quanti uendi possent æstimauit, in æris singula millia ternos asses tributi constituit. Tacitus. lib. xiiij. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta uectigalia omitti iuberet, idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret. sed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi attinuere senatores, dissolutionem imperij dicendo si fructus quibus resp. sustineretur, diminuerentur. quippe sublatis portorijs, sequens ut tributorum abolitio expostularetur. temperãdas planè publicanorum cu-

» pidines. ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus
» ad inuidiam uerterent. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusq; publici
occultæ ad id tempus proscriberentur. omissas petitiones non ultra
annũ resumerent. Romæ prætor, per prouincias, q̃ pro prætore aut
consule erunt, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent,
militibus immunitas seruaretur, nisi in ijs, quæ ueno exercerent,
aliaq; admodũ æqua, quæ breui seruata, dein frustra habita sunt,
manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæq;, et quæ alia
ex auctionibus illicitis nomina publicani inuenerant. temperata
apud transmarinas prouincias frumenti subuectio, & ne censibus
negociatorum naues ascriberentur, tributumq; pro illis penderent
constitutum. Non nihil etiam de hoc dicitur in L. forma in titulo de
censibus in Pandectis. Strabo de Britannia loquens li. quarto quam
» uectigalem sub Augusto factam fuisse dicit. τέλη τε οὕτως ὑπομένουσι
» βαρέα τῶν τε εἰσαγομένων ἐπὶ τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vecti
» galia etiam sic tolerant grauia earum rerum, quæ in Galliam ex-
» portant, aut quæ inde important. Et rursus. Ita nullo iam præ-
» sidio ad insulæ custodiam opus est. non enim una plus legione
» opus est ad exigenda ab his tributa. Constituta autem erat omnis
impensæ ratio exercitui pro modo tributorum. alioqui minui
necesse uectigalia, si tributa insuper imperarentur. Quod si
uis inferretur, periculum esset ne ad defectionem soliciitaren-
» tur. Sic enim illa Strabonis uertenda mihi uerba uisa sunt. εἰς
» ἴσον δὲ καθίστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρή-
» μασιν. ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα
» δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς βίας ἐπαγομένης. Quæ uerba inter
pres intellexisse non uidetur, fortasse exemplaris uitio. Age ci-
tanda una authoritas insignis ad coniecturam faciendam in uni-
uersas opes Romani imperij. ea erit ex eodem authore libro.
XVII. quo in loco Strabo ostendere uolens magnitudinem red-
» dituum eius prouinciæ ita inquit. τῆς αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἔν
» τινι λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ᾽ ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πα-
» τρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων β΄. φ΄. ὅπου οὖν
» ὁ κάκιστα καὶ ῥᾳθυμότατα τὴν βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωδεύε-
» το, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμε-
» να, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἐμπορειῶν, καὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων
» ἐπὶ τοσοῦτον. Aegypti autem redditus Cicero quadã in oratione ele
ganter explicans Auletæ patri Cleopatræ dicit talẽta duodecies mil
lena & q̃ngena quotãnis ex Aegypto obuenisse. Quare si is rex, q̃

» & dissolutissime, & nequissime regnum administrauit, tantum an-
» nuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc existimare conue-
» nit, quantiq; æstimare redditum eiusdem prouinciæ tanta prouiden-
» tia administratæ, præsertim indicis negociationibus & troglodyticis
» usq; adeo adauctis? Siquidem superiore tempore ne uiginti quidem
nauigia Arabicum sinum penetrare ausa sunt, ut proras quidem nauium extra angustias illas exererent. at nunc & classes ingentes ad Indiam usq; uela faciunt, & ad extrema Aethiopiæ. Ex quibus merces pretiosissimæ importantur, & inde rursus in alia loca transmittuntur. ita duplex inde uectigal cogitur, mercibus scilicet importandis et exportandis. Atqui eorum, quæ magno ueneunt, ma-
» gnum quoq; uectigal est. ὥστε καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσα-
» γωγικά, τὰ δὲ ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων βαρέα καὶ τὰ τέλη. Adde
» etiam, inquit, quod Alexandria prædictarum mercium unum est re-
» ceptaculum, ita ut sola plerunq; eiusmodi merces uenditet, & exteris
» suppeditet. καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει. μόνη γὰρ ἡ Ἀλεξάνδρεια τῶν
» τοιούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖόν ἐστι, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. Quæ sint
eiusmodi merces ignorare nemo potest, qui legem ultimam legerit tituli de publicanis in Pandectis. propter quas institutum est uectigal rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus pater Cleopatræ fuit ultimæ Aegypti reginæ. qui omnibus flagitijs inquinatus, etiam tibicinum artem exercuit, ob quam cognomentum auletæ, idest tibicinis meruit. Hic ob nequitiam & facinorosam uitam, ab Alexandrinis exactus, à Gabinio duce Romano, qui tum Syriã obtinebat, reductus est. Quo nomine Gabinio lis decem millibus talentum æstimata est accusante Memmio, ut ex oratione Ciceronis pro Rabyrio Posthumo in præcedentibus diximus. pœnæ tamen capitali ereptum eum significat Valerius lib. VIII. in principio. Cæterum in qua oratione Cicero hoc dixerit, quod Ptolemæus duodecies millena & quingena talenta ex Aegypto quotannis percipiebat, nescio. Nisi in hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato. uel in ea oratione quæ non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infensissimus,
» postea reconciliatum se dicit, his uerbis. Mihi hæc Cai Memmi
» causa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ. neq; uero me pœ-
» nitet mortales inimicitias habere. Verum duodecim millia &
quingenta talenta attica (attica enim hic intelligi puto non Aegyptia, quæ quadrante atticis maiora sunt) septuagies quinquies centena millia aureorum nostrorum ualent. Quibus si augmentum addas ex Strabonis sententia, fortasse centies centenis millibus

redditum annuum Aegypti iure æstimare poteris. Sed operæpretium facturus mihi uisus sum si rationem administrandæ eius prouinciæ sub augusto & Tyberio prosequerer ex eodem authore. De Actiaco enim bello loquens ab Augusto confecto, & Antonio & Cleopatra captis, Aegyptum ab eo dicit in prouinciæ formam redactam his uerbis. ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους. ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν πεμπομένων ὑπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ᾽ αὐτῷ δ᾽ ἐστὶν ὁ δικαιοδότης ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος. ἄλλος δ᾽ ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος. ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι, παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. nunc autem prouincia est tributa pendens memorabilia, à uiris eiusmodi administrata qui sibi temperare nouerunt, quiq; semper rectores ad eam cum potestate mittuntur. Qui uero recturus mittitur, is uicem regis obtinet, sub eoq; est is qui Dicæodotes dicitur, id est iura reddens, in cuius potestate ferè sunt iudicia. Est & alius magistratus, qui idios logos id est priuata ratio dicitur, earum rerum indagator, quæ adespotæ græce dicuntur, idest assertorem non habentes, uel nullius dominio mancipatæ, & omnino earum rerum quæ in Cæsarem recidunt. Horum uelut asseclæ sunt liberti Cæsaris & dispensatores, quibus maiora minoraq; negotia permittuntur. His uerbis procurator priuatæ rationis dicitur qui ea persequitur quæ fisco obueniunt, non quæ ærario & populo, uel priuato principis patrimonio. Ex quo patet proprie esse hoc uerbum usurpatum in. L. procurator in titulo de edendo in codice Iustiniani. licet aliter Accursius opinatus sit. Adespota autem appellat quæ supra Hermæa appellauimus, uulgo albana spauaq; dicuntur. Deinde idem author enumeratis copijs militaribus quæ ad eam prouinciam tuendam statutæ sunt. τῶν δ᾽ ἐπιχωρίων ἀρχόντων ὁ τε ἐξηγητής ἐστι κατὰ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων. καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τέταρτος δὲ ὁ νυκτερινὸς στρατηγός. Inter municipales autem magistratus est qui exegetes dicitur, quasi sacrorum interpres uel augur in urbe, purpuram gestans, & alijs honoribus prouincialibus insignis. earum rerum procurationem habens quæ ciuitati conducunt. est etiam qui hypomnematographus idest à commentarijs dicitur, & qui iudicibus præest, ob id archidicastes appellatus. & quartus prætor nocturnus. Cicero pro imperio Gnæi Pompeij de uectigalibus Romanis ita inquit. nam cæterarum pro-

» uinciarum uectigalia quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias
» tuendas uix contenti esse possimus, Asia uero tam opima est & fer=
» tilis, ut & ubertate agrorum & uarietate fructuum & magnitudi
» ne pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facile
» omnibus terris antecellat. Plinius author est li. xxxiij. post Persen regem Macedoniæ deuictum & gazam eius in ærarium illatam, populum Ro. tributa pendere desiisse. Quæ tamen postea restituta es-
» se ex eo conijcio q Cicero in secunda Philippica dicit. Vbi est septies
» millies sestertium quod in tabulis quæ sunt ad Opis petebatur? fu=
» nestæ quidem illius pecuniæ, sed tamen quæ si ijs quorum erat non
» redderetur quæ nos à tributis possit uindicare. Non omittendum & id quod idem Strabo libro sexto tradidit. Romanos initio plurimam Aphricæ & asiæ partem regibus sibi subditis commisisse quos propter amicitiam & societatem regnare permiserunt. postmodum autem uel defectione regum & uiolatis fœderibus, uel stirpium regiarum interitu omnia ferme in prouinciarum formam redacta esse. Sic Attalicum regnum sic Syrium, sic Paphlagonum et Cappadocum & Aegyptiorum & Mithridatis Eupatoris ad Romanos peruenisse, adeo ut Tyberij tempore cuncta intra Phasin & Euphratē præter quosdam Arabas Romano tenerentur imperio, uel à regibus à Romanis impositis. Armenij uero, & Albani Colchis superiores & Iberi, sola ducum præsentia in officio continebantur. Sed cum Romanos uiderent uarijs negotijs aut bellis implicitos, statim ad res nouas sollicitari gentes efferatæ solebant, sicut & eæ gentes quæ trans Istrum flumen & Euxinum pontum habitabant. Iosephus autem in secundo de bello Iudaico Agrippam ad Hierosolymitanos orationem luculentam habuisse commemorat, et de potentia & opibus Ro. imperij magnifice disseruisse, ad deterrendos Iudeos ne ad rebellionem spectarent. In ea autem oratione circa medium ferè ita
» eum loquentem inducit. Nam tertiam partem orbis terrarum, cu=
» ius ne nationes quidem numerare promptum est, ab atlantico mari
» & columnis Herculis usq; ad mare rubrum sitas, totam armis Ro=
» mani subegerunt. & præter annuas frumentationes quibus Roma=
» nam plebem octonis mensibus alunt, alia quoq; tributa pendunt.
» & quidem apud illos una tantum legio comparatur. q̄q̄ quid opus
» est exemplis longe petitis potentiam Romanam enarrare? cum eam
» possitis de uicina uobis Aegypto optime æstimare. Hæc enim cum
» ad Aethiopas usq; porrigatur opulentamq; Arabiam, conterminaq;
» sit Indiæ, ac septingenties & quinquagies centena millia incolarum

habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obsequentissime pensitans (quorum magnitudinem æstimare de censu singulorum capitum licet) Romano parere imperio non grauatur. Tametsi quantum stimulum defectionis habens Alexandriam urbem, cum multitudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine et ambitu non imparem? ut quæ longitudine stadia triginta, latitudine decem habeat. Tributorum uero multo amplius in singulos menses pensitet, quam uos in annos singulos conferatis. & eo amplius Ro. populo quaternum mensium frumentum suppeditet. duæ autem legiones ciuitati insidentes profundam Aegyptum cum illa Macedonum nobilitate frænant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Iosepho dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legionibus eo tempore Germania obtinebatur, ut inibi Iosephus in persona Agrippæ disserit. quod eo pertinet quod superiore libro de legionibus ab Augusto delectis & per orbem collocatis diximus. Opimos autem fuisse redditus Hispaniæ ex eo conijcere datur quod de opulentia eius prouinciæ scribitur præsertim Turdetaniæ quæ & Bætica dicitur. Strabo libro .iij. miranda de fertilitate eius narrans quodam loco ita inquit. Cum uero prædicta regio tot bona suppeditet, maxime tamen admiratione digna est ob metallorum copiam, quibus uniuersa Hispaniæ regio scatet, non ubiq; ipsa frugibus exuberans, & præsertim ubi metallis copiosa est. Rarum est regionem inuenire utraq; re uberem, Rarius etiam illud eandem regionem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At uero Turdetania et finitima ei regio rationem nullam commendandi sui eo nomine remittit scribere de ea re uolentibus, usq; adeo numeros omnes laudis in metallis impleuit, nihil, ut ei absit quod quidem memoratu dignum sit. neq; enim aurum neq; argentum neq; æs, neq; ferrum alibi terrarum aut tantum aut tam eximium nasci adhuc compertum est quàm in Turdetania nascitur. ἡ δὲ τουρδητανία καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ, λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τήνδε τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομέναις. οὔτε γὰρ χρυσὸς, οὐδ' ἄργυρος, οὐδὲ χαλκὸς, οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε τοσοῦτος, οὔτ' οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασται γεννώμενος μέχρι νῦν. Ac ne aurum quidem solum effoditur, sed etiam trahitur. Deferunt enim aurum amnes, & torrentes auream arenam. quæ etiam multis in locis aquarum indigis reperitur, sed in his non apparet, in ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur auri psegma idest scobs aurea resplendescit. Idem. Inter auri ramenta repertas ali-

» quando fuisse aiunt selibrales glebulas. Quas Palas appellant, quae
» perq̃ modicae purgationis indigerent. ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυ-
» σίου φασὶν εὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους ἃς καλοῦσι πάλας,
» μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. Apud Strabonem latinum pilas corrup
te pro palas legitur. Idem paulo inferius. Polybius autem argentifo-
dinas commemorans quae sunt circa Carthaginē nouam, ab urbe
xx. ferme stadijs distantes, quatuor decurias operantium hominum
fuisse ait, qui tunc in dies singulos uicena quina drachmarum mil-
lia populo Romano referrent. nos uiginti quinq; millia drachma-
rum aureis nostris aestimare instituimus, duobus millibus & quin-
gentis. Qua ratione ex Carthaginensibus metallis argenti Romanus
populus nonnigena duodena millia et quingenos aureos nostros quo
tannis percipiebat. Sed huius summae ut arbitror partem impen-
dia auferebant etiam si uincti foderent. Verba Strabonis haec sunt.
» ὅπου τέτταρας μοίρας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφερόντων
» τότε τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων καθ' ἑκάστην ἡμέραν δὺς μυρίας καὶ πεντα-
» κισχιλίας δραχμὰς Plinius lib. iij. Baetica à flumine mediā eam secā-
» te cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu & quodam fer
» tili ac peculiari nitore praecedit. Idem alibi. Metallis plumbi, ferri,
» aeris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet. Baetica etiā minio. Vni-
» uersae Hispaniae Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis
» reip. latij ius tribuit. uel iactatum potius, ut referatur ad latij ius.
» Idem lib. xxxiij. Aurum arrugia quaesitum non coquitur, sed statim
» suum est. Inueniuntur ita massae, nec non in puteis denas exceden-
» tes libras. Palacas Hispani, alij Palacranas, ijdem quod minutum est
balucem uocant. Strabo Palas dixit appellari massulas auri selibra
les. Plinius Palacas, sed denarum librarum. ballucae. xiiij. unciae pro
auri libra inferebantur à metallarijs sanctione principum, ut le-
gimus in titulo de metallarijs libro. ij. codicis, graece Chrysammos di
citur. lingua nostra uernacula paleolas appellat auri ramenta quae
alluuione riuorum deferuntur. Cuiusmodi hodie circa Pyrenen inue
niuntur. nos enim inde uidimus nonnullas ciceris magnitudine qui-
bus nulla excoctione opus esset. pleraeq; tamen minutae sunt & te-
» nues. unde nomen sortitae sunt. Quapropter apud Pli. lib. xxxiiij. ita
» lego ex antiquis exemplaribus. In aerarijs officinis & smegma fit.
» iam liquato aere atq; pcocto, additis etiamnū carbonibus, paulatimq;
accensis, ac repente uehementiori flatu expuitur aeris palea quae-
dā nec me latet Hermolaum Pala legere ex Strabone. nam Stra-
bo Palas appellauit massulas auri semissales. Plinius paleas appel-
lat non

lat non glebulas sed ramentulas palearum formam habentes, quod non magnopere mirum est Hermolaum in transcursu non animaduertisse. Idem Plinius libro.xxxiij. de argenti metallis loquens, mirum (inquit) adhuc per hispanias ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quibus Bebelo appellatur hodie qui.ccc. pondo Annibali sumministrauit in dies ad mille quingentos passus cauato iam monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarum mensura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant, quæ terna millia coronatorum ualent. Quare hoc dictum Plinij conuenit cum superiore Strabonis loco, ut suspicer Plinium de Carthaginensibus argentifodinis locutum, quæ in citeriore Hispania erant finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit. Rursus Strabo. φησὶ δὲ ποσειδώνιος μάρκον μάρκελλον πράξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια ἐξ οὗ τεκμαίρεσθαι πάρεστιν, ὅτι καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων εὐποροῦντες. Ait autem Posidonius Marcum Marcellum exegisse tributum ex Celtiberia ad talenta sexcenta. ex quo coniecturam facere est Celtiberorum gentem numerosissimam fuisse & pecunia abundantem. Tametsi regionem ieiunam incolerent. Plinius libro.xxxiij. de metallis Hispaniæ loquens uicena (inquit) millia pondo auri ad hunc modum annis singulis Asturiam atq; Galleciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt. ita ut plurimum Asturia gignat. neq; in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas. uicena millia pondo Romana, tricena minimum nostra ualent. Ingentia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ. quibus accedit & tertium Trogi Pompeij, ut ex breuiario quarto & quadragesimo Iustini nouimus. Strabo autem de tempore suo loquens ita inquit in mentione metallorum argenti quæ sunt ad Carthaginem nouam. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦθα οὔδ᾽ ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις. τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. Sunt autem & nunc argentifodinæ non tamen publicæ, nec illic nec alibi, sed priuatorum, auri autem metalla pleraq; sunt publica. hactenus de Hispania. cuius etiam Galliam æmulam aurifera ui fuisse eodem authore comprobabimus. Quippe lib.iij. de Turdetaniæ idest Bæticæ metallis loquens ita subdit. ἀξιοῦσι δὲ γαλάται τὰ παρ᾽ ἑαυτοῖς εἶναι κρείττω μέταλλα ἐν τῷ κιμμερίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτῇ κείμενα τῇ πυρήνῃ. τὸ μέντοι πλέον τ᾽ ἀυτόθεν εὐδοκιμεῖ. Galli uero meliora esse sua censent quæ in Cimerio monte sita sunt, & quæ Pyrene ipsi

» ſubiacent, illinc tamen aurum magis probatur quàm gallicum. Vbi
» puto non Cimerio ſed Cemmeno legendum. Cemmeni enim mon-
tes κεμμένον ὄρος. Apud Strabonem libro. iiij. Aquitaniam à Cel-
tis diſcludunt, quo loco Cæſar Gebennam uel Cebennam potius mon
tem ponit. huius pars hodie Tarara uocitatur. Rurſus idem author
libro. iiij. de Narbonenſi litore loquens et ſinu qui gallicus illic dici-
» tur. ἔχουσι δὲ Τάρβελλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς ἐστὶ χρυσεῖα σπουδαιό-
» τατα πάντων, ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χει-
» ροπληθεῖς χρυσίου πλάκες ἔσθ' ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμεναι. τὸ δὲ λοι=
» πὸν, ψῆγμα ἐστὶ καὶ βῶλοι, καὶ αὐταὶ κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι.
» Tarbelli, inquit, eum ſinum obtinent, apud quos aurifodinæ ſunt
» omnium præſtantiſſimæ. in ſpecubus enim leniter effoſſis inueni-
» untur auri cruſtæ, quæ manum implere poſſint, interdum mo=
» dico purgamento indigentes. reliquum autem aurum ramenta ſunt
» & glebulæ modicam & ipſæ operã poſcentes. Interior autem regio
et montana melius ſolum habet. nam ad Pyrenen Conuenarũ eſt ci=
uitas qui eò ad incolendũ conuenerunt, ubi oppidũ Lugdunus. Hal=
lucinatus eo loco interpres qui locum ita uertit, nam ad Pyrenen Cõ=
uenarũ Synclydo eſt ubi oppidũ Lugdunum. quaſi Synclydon nomen
eſſet, oppidi cum genitiuus ſit pluralis Conuenarũ ſignificans. Syncly-
des. n. collectitij alicuius loci habibitatores dicuntur ut latine Cõuenæ.
» πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονουένων ἐστὶ συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λούγδουν=
» νος. Pli. de Aqtania loquens, mox in oppidũ, inqt, contributi Conue-
næ. Lugduni autem oppidi in ea regione nõ meminit Strabo his uer-
» bis. Tectoſages pyreneis propinqui ſunt montibus, paulũ etiam aq-
» lonare latus Cemmenorum montium attingunt, terram colentes au-
» ro multo præditam. ἔχουσι δὲ ... ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τοῦ προσαρκτίου πλευ-
» ροῦ τῶν κεμμένων. πολύχρυσόν τε νέμονται γῆν. Apud ipſos autem
theſauros ab imperatore Romano Scipione repertos in urbe To=
loſſa & ablatos ait. à quibus aurum Toloſſanum apud ſcripto-
» res decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit ut author eſt Gel. τὰ μὲν
» γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ Τολώσῃ χρήματα μυρίων που καὶ πεντακισχιλίων
» ταλάντων γενέσθαι φασί. τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δ' ἐν λίμναις
» ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ' ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον.
» Poſidonius, inquit, uериſimiliter tradit pecunias Toloſſæ repertas
» ad quindecim talentûm millia. quarum partem in fanis, par-
» tem in lacubus conſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurumq;
» infectum atq; rude. & rurſus paulo inferius, ut autem inquit
» Poſſidonius, et alij complures, regio ipſa auro alioqui abundans &

hominеs

hominés habens superstitioni addictos, & ad parsimoniam in uictu assuetos, multis in locis Celticæ Galliæ thesauros habuit, maxime uero lacus eis sacrosanctos à prædonum direptionibus thesauros præstabant, in quos ideo auri argentiq; pondera demiserant. Romani uero cum ui & armis loca ea obtinuissent, auctioni lacus eos publicè subiecerunt. Emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerunt. μάλιστα δ᾽ αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον, εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου, ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων, ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem author est Luerium Aruernum patrem Bititi, qui Bititus cum Maximo Aemyliano & Domitio Aenobarbo ducentorum millium hominum exercitu conflixit, tantis delitijs diuitijsq; circumfluxisse, ut aliquando ostendēdarū opum gratia curru uectus per campum ingrederetur numos aureos argenteosq; huc atq; illuc spargens. quibus colligendis amici & comites occupati sequerentur. τοσοῦτον πλούτῳ λέγεται καὶ τρυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις τῆς εὐπορίας, ἐπ᾽ ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου δεῦρο κἀκεῖσε διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. Auri Tolossani meminit Gel. libro. iij. & Cicero de natura deorum libro. iij. ob cuius raptum quæstionem habitam esse dicit. Trogus libro. xxxij. Cepionem appellat eum imperatorem qui aurum Tolossanum abstulit, quod sacrilegium ei & exercitui eius excidij causam fuisse tradit. Auri autem, inquit, fuere centum & decem millia pondo. argenti quinquies decies centena millia. Hæc summa uix dicere ausim q̃ti æstimanda sit. auri singula pondo minoris æstimari cētū aureis solatis nō possunt etiā ut undecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurū illud Tolossanum centies & decies cētenis millibus aureorū ualuit. quod si obryzum fuerit, id est cētenis & duodenis solatis in libras æstimabile, cēties uicies ter centenis & uiginti millibus ualuit. Quod autē ad argentū ptinet Trogum existimarim nō quinquies decies cētena millia pōdo scripsisse, quæ summa qnquagies millies mille aureos ualet, sed qndecies centena millia, quæ qndecies millies mille aureis coronatis æstimantur à nobis, id est centies et qnquagies centenis millibus. Quod si quis Trogū quinqes decies scripsisse malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud Suetonium in Augusto quaterdecies millies pro bis septies idest quatuordecies. Cicero etiam sic usus est. Strabo ex Posidonio quindecim millibus talentûm argenti æstimasse aurum argentumq; simul uidetur.

quæ summa minor est minima prædictarum. id est nonagies centena millia aureorum. Apud Iosepum libro supradicto Agrippa magnifice de Galliarum situ & felicitate Gallorum domestica disserit, quos omne genus bonis apud se scatentibus totũ pene orbem irrigare, mirifico præconio uociferatur. & nihilo secius sub mille & ducentis militibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mollitia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicassent, sed animi destinatione in obsequiũ eius gentis fixa cuius et uirtutem experti fuissent & fortunam admirarentur. Multa adhuc adnotauimus quæ fide caritura sunt, ut opinor, præsertim apud eos, ut dixi, qui omnia & præterita & futura præsentis temporis modulis metiuntur, unum etiam addam ex
» *eodem Strabone, qui de Bætica loquens* πολὺ δὲ καὶ ἐσθὴς πρότερον·
» νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν. καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους.
» ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. *Multa autem*
» *uestis antea inde ueniebat. nunc autem lanæ magis quàm à Cora-*
» *xis, pulchritudine eximia. siquidem propter hoc arietes talenta-*
» *ri pretio emuntur ad admissuram. Coraxi autem populi sunt Colchorum Stephano de urbibus. Talentum sexcentis aureis æstimamus. tanti autem uenditari arietes potuerunt apud eos qui asinos admissarios uel etiã asinas ad fœturam .xl. sestertijs id est ad mularum partus emerent, ut supra ex Varrone & Plinio didicimus. Verum enim uero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hispania & in Gallia, hodie neutrobi esse dictitantur quæ quidem commemorari digna sint. Nam & Strabo suo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum et alijs in locis consumpta fuisse auri metalla author est lib. xiij. Vidimus hoc anno ex Lingonensi agro effossos lapides auro argentóq; interstinctos, ex quibus aurum argentumq; elicitur, hos metallarij pro experimento dederant. qualis autem subesset uena nondum compertum erat. Is ager in ditione est Michaelis Bodeti antistitis Lingonensis, uiri cum singulari ac multiplici eruditione præditi, tum uero ad priscam normam Pontificum exacti. Cuius auspicijs metallarij opifices specimina prædicta auri argentiq;*
» *metallorum ediderunt. Postremo idẽ Strabo li. xiiij. circa finem, Po-*
» *lybius, inquit, author est tempore suo circa Aquileiam, & præ-*
» *sertim in Taurisciis Noricis inuentam esse aurifodinam sic natura*
» *commodam, ut cum quis in duos pedes terræ superficiem detraxis-*
» *set, statim aurum fossititium inueniretur. effossionem autem non*
» *infra quindecimum pedem processisse. Fuisse autem aurum illud partim*

» tim purum magnitudine fabæ aut lupini, octaua tantum parte de-
» cocta. partim plusculа indiguisse excoctione. alioquin ualde utile.
» Verum cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpissent, con-
» tinuo intra duos menses aurum per totam Italiam tertia parte pre-
» tij uilius esse cœpit. Quod cum Taurisci animaduertissent, eiectis
» adiutoribus operis soli aurum promercale exposuerunt. Nunc au-
» tem, inquit, omnia auri metalla in Romanorum potestate sunt.
» συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆ-
» μα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν ἰταλίαν.
» αἰσθομένους δὲ τοὺς ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζο-
» μένους. νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabonis eo ptinet qđ supra de auri ad argentū analogia dictum est, quæ uaria olim fuisse deprehenditur. Pollux decuplicē posuit. Ex Plinio Romæ primū dimidio etiam maiorē fuisse docuimus. Rursus Tranquillo authore Cæsar dictator aurum in libras ternis millibus nummûm uænundedit, quæ ratio subduplex est eius quam Plinius posuit, quæ est eiusmodi ut aurum quindecies argento repensile fuerit. Si tamen locus emendate nunc legitur, quod non credo, ut alibi dictum est. Herodotus, non modo aurum sed etiam psegma aureum terdecies tanto argenti taxabile posuit. cum tamen denæ quaternæ unciæ psegmatis uel chrysammu sanctione principali pro singulis auri libris cedant, ut diximus. Qua ratione septima ferè parte psegma auro obryzo uilius fuisse conuincitur. Sic Herodoti æstimatio proxime ad Plinianam accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos singulos Romanos centenis numis ualuisse. Qua ratione auri drachma duodenis argenteis & hemidrachmio ualuit. nostri autem temporis æstimatione aurum paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex uerbis Strabonis interdum propter auri copiam ex metallis existentem, auri pretium diminutum etiam tertia parte, sic fit ut Pliniana æstimatio ad Pollucis æstimationem redeat. Nostri autem plæriq; opinantur iustam auri ad argentum proportionem decuplicem censeri. Sed auri penuria esse auctam. qđ ex prædictis non uidetur esse uerum. In uniuersum autem ostendimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiam pretia euariare faciunt. nec aliud statui, ut arbitror, ex antiquorum lectione de auri ad argentum proportione potest. Ad ea autem quæ de Gallia diximus, illud etiam addemus Lugduni Argyrocopium fuisse Romani impe-
» rij, id quod Strabo libro. iiij. his uerbis perhibuit. Lugdunum in col-
» le conditum, ubi Arar amnis Rhodano immiscetur, Romano tene-

tur imperio, ampliori quoque dignitate uirorum secundum Nar-
bonem florens. quibus usui magno est emporium. ibi quoque Ro=
» mani duces aureum nomisma argenteumq; signant. καὶ τὸ νόμισμα
» χαράττουσιν ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. Fuit etiam signan-
dæ pecuniæ officina Appolloniæ in Epiro. Cice. ad. Gn. Plan. Li-
» bro. XIII. episto. Cum signaretur argentum Appolloniæ non pos-
» sum dicere eum præfuisse, neque possum negare eum affuisse. Lu=
gduni autem templum communi uniuersæ Galliæ impensa exstru=
ctum est, & Cæsari Augusto consecratum ea parte ante urbem
ubi amnes confluunt, inibiq; ara dignitatis eximiæ gentium sexa=
ginta titulo insignis dicatis ibi totidem gentium simulachris. Non
omittendum etiam prouinciales olim stipendiarios tria genera pen-
sitationum agnouisse, canonem, oblationem, & indictionem,
quæ etiam hodie populares in Gallia agnoscunt. Hæc tria ge=
nera Cicero his uerbis cóplexus est in tertia in Verrē actione autho
» re Asconio. Sic. n. inqt de Sicilia loquens. Quando illa frumentum qđ
» deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret, non
» ultro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? Age
iam percenseamus immensas pecuniarum summas & impēdia inu
sitata quibus confirmari possit id quod ante diximus de redditibus
» opimis Romani imperij. Tranquil. in Calig. Nepotinis sumpti-
» bus omnium prodigorum ingenia superauit, commentus nouum
» balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque cœnarum,
» ut calidis frigidisq; unguentis lauaretur, pretiosissimas margaritas
» aceto liquefactas sorberet, conuiuis ex auro panes & obsonia ap-
» poneret, aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem.
» quin etiam numos non mediocris summæ è fastigio basilicæ iuliæ
» per aliquot dies sparsit in plebem. In exstructionibus prædiorum
» atque uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupi-
» scebat, quàm quod posse effici negaretur, & iactæ itaque moles
» infesto ac profundo mari, & excisæ rupes durissimi silicis, &
» campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium
» iuga, incredibli quidem celeritate, cum moræ culpa capite luere=
» tur. Ac ne singula enumerem, immensas opes totumq; illud Tibe-
» rij Cæsaris uicies, ac septies millies sestertium non toto uertente an-
» no absumpsit. Idem alibi. Nouissime contrectandæ pecuniæ cupi-
» dine incensus, sæpe super immensos aureorum aceruos patentissi-
» mo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore ali-
» quandiu uolutatus est. uicies septies millies sestertium, nomismata
nostro

nostro sexagies septies millies mille aureos & quingenta praeterea millia ualuit, uel (ut prisco more loquamur) sexcenties septuagies quinquies centena millia aureorum. graeci sex millia septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priscum autem eum morem numerandi fuisse ex Plin. apparet libro. xij. ubi de » Arabia felici loquens, minima (inquit) computatione millies centena » millia sestertium annis omnibus India et Seres, peninsulaq; illa im» perio nostro adimunt. non dicit centies millies, mille sestertium, ut » nunc loquimur, sed millies centena quod idem est. sic alibi in. ij. Pars » nostra terrarum de qua memoro, ambiente, ut dictum est, oceano ue» lut innatans, longissime ab ortu & ab occasu patet, hoc est ab India » ad Herculis columnas gadibus sacratas octuagies quinquies centena » septuaginta octo millia passuum, sicut Artemidoro placet authori. hoc » apud Martianum Capellam totidem uerbis legitur. longitudo ab or» tu ad occasum hoc est ab ipsius Indiae extremitate usq; ad Herculis » columnas sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo mil» lia sunt, sicut etiam Artemidorus author asseruit. Rursus idem Pli» nius libro eodem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes in » omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utiq; praeter caete» ros solers, quẽ a cunctis probari uideo, ducentorũ quinquaginta duo» rũ millium prodidit, quae mensura Romana cõputatione, efficit tre» centies qndecies centena millia passuũ. haec uerba cum sic legerentur apud Vitruiũ li. pri. nuper Iocundus architectus uir religioni initiatus, omnis antiqtatis ꝑitissimus, tamen more nostro referenda censuit, in ijs exẽplaribus Vitruuij quae egregie alioq et solerter emendata imprimenda curauit. Sic. n. in ijs legitur. quae ducenta qnquaginta duo millia stadiorũ fiunt passus semel & tricies millies mille et qngenties mille. Huius autem octaua pars quam uentus tenere uidetur est ter millies mille & noningenties tricies septies mille, & passus quingenti. qui modus loquendi antiquitatem non resipit, quare sic locũ potius lego (ex librorum prius impressorum obseruatione, licet corruptus ille locus atq; etiam mutilatus in eis sit) quae fiunt passus trecenties & qndecies centena millia. Huius autẽ octaua pars quàm uẽtus tenere uidetur est tricies nouies, centena triginta septẽ millia, et quingenti passus. hac lectione & uetusta formula restituitur, et nu» merus ad passum cõuenit. Apocalypseos cap. ix. Et soluti sunt quatuor » angeli q parati erant in horam & diẽ & mensem et annum, ut » occiderent tertiã partẽ hominum, et numerus equestris exercitus ui» cies millies dena millia δύο μυριάδες μυριάδων sic latine et prisco mo-

» re uerti debuit. bis millies centena millia. Millies enim centena millia myriadum myriada significat. Vltra quem numerum græci uocabulum non habent. Nostrates centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in sese multiplicatum. Ergo bis millies centena millia duas myriadas myriadum significat, & ter millies treis myriadas, & deinceps usq; ad decies millies cētena millia, hoc est decem myriadum myriadas, quod uno uerbo nostrates abaci studiosi Milliartum appellant, quasi millionum millionem. Verum apud Plin. lib. eodem ubi legitur in codicibus post Hermolai emendationes impressis, tricies quater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia passuum, centena uerbum subaudiendum est, ut recte admonuit Hermolaus. quomodo & paulo post. quæ mensura uniuersa ab eo mari efficit octuagies quinquies septuaginta octo millia. superius enim centena additum est à Plinio, quod hic non legitur, sed subintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere potest ex Martiano apud quē omnia iisdē uerbis ut apud Plinium leguntur. nam cum apud Plinium ita le-
» gatur in manu scriptis & in impressis ante Hermolaum, à Gange
» amne ostioq; eius quo se in eorum oceanum effundit per Indiam
» Parthienemq; ad myriandrum urbem Syriæ in Issico sinu positam.
» LV.M.XV. Passuum decem & nouem, apud Martianum eadem uerba leguntur, nisi quot numerus ita effertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo authore Hermolaus Plinium eo capite emendauit, quare coniectura ex hoc loco fieri potest ad ea quæ nos ipsi in Plinio mutauimus, ut millies sestertium et quingenties & huiusmodi alia aduerbialiter prolata, quæ confusa sunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile est illud quod sta-
» tim sequitur apud Plinium. Latitudo autem terræ à meridiano si-
» tu ad septentrionem dimidio ferè minor colligitur. liiij. Mil. lxij. sic enim in manu scriptis & olim impressis legitur. cum Martianus dicat quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quem à Plinio hæc & alia superiora transcripsisse non dubito. Centenà autem uerbum in his numeris subintelligendum relinqui planum fit ex eodē Martiano, q de Europæ longitudine loquens ita inquit.
» Europæ solius mensura octogies bis xciiij. Plini. li. iiij. Longitudidi-
» nē Europæ Artemidorus atq; Isidorus à Tanai ad Gades. lxxxij.
» lxiiij. prodiderunt. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis lxxxiiij. Millia legatur. Apud Martianum octogies bis centena nonaginta quatuor millia intelligo. apud Plinium sic, octogies bis centena

» xiiij.mil.passuum,& sic plerunq; & Plinius & Martianus locuti
sunt, et ante eos Cicero. qđ eo ualet qđ supra diximus de compēdio
loquēdi p aduerbia antiquis usitato. ut centies sestertiū pro centies cen
tena millia sestertiū omnino intelligi debeat. ut fortasse illi nume-
ri libro.xxxiij. Plinij de aerario Romano recte restitui uideantur à
nobis supra libro secundo. Macrobius, in primo de somnio Sci-
» pionis numerandi compendium refugiens, ita inquit. Duplicatis
» igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diame-
» tros coelestis circuli nonagies sexies centena millia stadiorum, &
» inuenta diametros facile mensuram nobis ipsius quoq; ambitus pro-
» dit. Hanc enim summam quae diametrum facit, debes ter multi-
» plicare adiecta parte septima. & ita inuenies totius circuli per quē
» sol currit ambitum stadiorum habere trecenties centena millia, &
» insuper centum septuaginta millia. Sed ut ad rem redeam praedi-
ctas opes Tiberius Augustus princeps non modo deparcus & sor-
didus, sed etiam rapax, annis tribus & uiginti confiscauit. Caius
autem successor intra annum primum imperij exhausit cum an-
nuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem author
» de Nerone ita inquit. Diuitiarum & pecuniae fructum non ali-
» um putabat quàm profusionem, sordidos ac deparcos esse quibus
» ratio impensarum constaret, praelautos uereq; magnificos qui abu-
» terentur ac perderent. laudabat mirabaturq; auunculum Caium
» nullo magis nomine quàm quot ingentes à Tiberio relictas opes in
» breui spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi mo-
» dum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octin-
» genta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super sestertium
» millies contulit. nullam uestem bis induit. Quadringenis in pun-
» ctum sestertijs aleam lusit. nunquam carrucis minus mille fecisse
» iter traditur, soleis mularum argenteis. Hactenus Tranquil. Tiri-
dates rex erat Armeniae Vologesis Parthorum regis frater, in qua re
gione cū Corbulo praefectus res prospere Neronis auspicijs gessisset,
Tiridates rebus aduersis perterritus ad colloquiū cum Corbulone
» uenit. In quo colloquio Tiridates, ut inquit Tacitus libro.XV. de no
» bilitate generis multum praefatus, caetera temperanter adiungit.
» iturum quippe Romam, laturumq; nouum Caesari decus non ad-
» uersis parthorum rebus supplicem Arsacidem. Tum placuit Tiri-
» datem ponere apud effigiem Caesaris insigne regium nec nisi manu
» Neronis resumere. & colloquium osculo finitum. dein paucis in
» teriectis diebus magna utrinque specie inde eques compositus per

» turmas & insignibus patrijs, hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis. in medio. tribunal sedem curulem, & sedes effigiem Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tiridates caesis ex more uictimis, sublatum capiti diadema imagini subiecit. postero die spatium orauit quo tantum itineris aditurus fratres ante matremque uiseret, obsidem interea filiam tradit literasq; supplices ad Neronem. haec causa fuit cur Tiridates Romam ueniret, cuius aduentum ut honorificentissimum sibi Nero omnibus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij theatrum operuit auro. de quo Plinius libro trigesimotertio Nero Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniae ostenderet. Idem libro trigesimo de magia loquens, quam ob id inanem artem esse contendit quot eam Nero scire maxime concupiuit nec potuit, cum nec ingenium, nec facultates deessent. Magus, inquit, ad eum Tiridates uenerat, Armeniacum de sese triumphum afferens, & ideo prouincijs grauis. nauigare noluerat, quoniam expuere in Maria alijsq; mortalium necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiã coenis eũ initiauerat. non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Tranquillus alibi de eodem ita inquit. Non immerito inter spectacula ab eo edita, & Tiridatis in urbem introitum retulerim. quem Armeniae regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit quo opportunissime potuit, dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud rostra triumphantis habitu inter signa militaria atque uexilla. & primo per deuexum pulpitum subeuntem admisit ad genua. alleuatumq; dextra exosculatus est, dein precanti tiara deducta diadema imposuit, uerba supplicis interpretata praetorio uiro multitudini pronunciante. perductum in theatrum ac rursus supplicantem iuxta se latere dextro collocauit.

Ergo Tiridati Nero octingenta sestertia diurna erogauit, quae perinde aestimo ac si uicena millia aureorum nostrorum diceres. diurna autem nescio an quàm diu Romae fuit intelligam, an ex quo intra fines Romani imperij esse coepit. discedenti autem amplius uicies quinquies centenis millibus dono dedit. quadringenis in punctum sestertijs aleam lusit, id est denis aureorum nostrorum millibus in singula puncta, non in singulos casus aleae. Huiusmodi ludus ab eodem Tranquillo in Augusto describitur. Inter coe-

nam lusimus geronticos & heri & hodie. talis enim iactatis ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat uniuersos qui Venerem iecerat. hac ratione fit ut immensus ille ludus Neronianus fuerit. De domo autem aurea si quis locum apud Tranquillum legerit, quicquid nostro æuo exædificatum est, despicabile existimabit, adeo ut Gallionense prætorium Cardinalis Ambasiani quod iam in prouerbium uenit ob sumptum superuacaneum, gurgustium præ illa domo Neronis uideri possit. Quam tamen ipsam Plinius, à Marci Scauri theatro operis magnificentia uictam fuisse contendit, ne miremur millies sestertium absumptum in Marci Scauri uillæ incendio. uel bis millies fortasse quod antea explicuimus. Quanti autem domus aurea constiterit, ex eo coniiciendum relinquitur, quod idem Tranquillus de Othone scripsit. Diplomatibus primisq; epistolis suis Neronis cognomen adiecit. certe & imagines statuasq; eius reponi passus est. nec quicquam prius pro potestate subscripsit quàm quingenties sestertium ad peragendã auream domum. Si igitur Otho quingenties sestertium, id est duodecies centena & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuit ad peragendam domum auream, quanti opus ipsum antea factum æstimamus? nam nihil defuisse operi ex eo apparet quod idem in Nerone inquit. Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobauit ut diceret quasi hominem tandem habitare cœpisse. quingenties igitur sestertium subscripsisse Othonem intelligimus ad appendicem quandam domus faciendam uel operis expolitionem. Plinius libro trigesimotertio. Nero Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniæ ostenderet, & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Tacitus libro decimoseptimo. Bis & uicies millies sestertium donationibus Nero effuderat, appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quenque eorum relicta. at illis uix decumæ super portiones erant. exactioni triginta equites Romani præpositi. Igitur si Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit bis & uicies millies sestertium donationibus effudit, idest quingenties & quinquagies centena millia aureorum nostrorum, & auream domum extruxit, cum interim in omni parte uitæ prodigos omnes superasset, quod existimabimus de opulentia imperij? de eo Plinius libro duodecimo ita inquit. Periti rerum astruxerunt non ferre thuris tantum annuo fœtu Ara-

» biam q̃tum Nero princeps nouissimo Pompæ suæ die concremauit.
» ubi Poppeæ legendum puto. de cuius morte Tacitus libro. XVI. Post
» finem ludicri Poppea mortẽ obijt fortuita mariti iracundia, à quo
» grauida ictu calcis afflicta est. corpus non igni abolitum ut Roma-
» nus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus
» conditur, tumuloq; Iuliorum infertur. ductæ tamen publicæ exequiæ.
» De hac Poppea Plinius lib. XXXIII. ita inquit. Vasa coquinaria
» ex argento Caluus orator fieri quæritur, at nos carrucas ex argen-
» to cælare inuenimus. Nostra quoq; ætate Poppea coniux Neronis prin
» cipis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoq; induere sole-
» bat. Idem libro. xi. Poppea certe Domitij Neronis coniux asinas
» quingentas fœtas per omnia secum trahens, balnearum etiam so-
» lio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens.
Eusebius in Chronicis & Orosius septimo histo. authores sunt Nero-
nem senatum Roma. coëgisse ad conferendum sibi annuum centies
sestertium ad tolerandas expensas imperatorias. hoc est ære no-
stro ducena quinquagena millia aureorum, id quod post mortem
Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non posset Nero, & ad
summum nequitiæ & improbitatis peruenisset. Post Neronem Vi
» tellius princeps successit, de quo ita scribit Tranquil. Sed uel præci-
» puæ luxuriæ sæuitiæq; deditus, epulas trifariam semper, interdum
» quadrifariam dispertiebat, in ientacula & prandia & cœnas co-
» messationesq;, facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. In-
» dicebat autem aliud alij eadem die. Nec cuiquam minus singuli ap-
» paratus quadringenis millibus constiterunt. famosissima super cæte-
» ras fuit cœna ei data aduentitia à fratre. In qua duo millia le-
» ctissimorum piscium, septem auium apposita traduntur. Hanc quoq;
» exuperauit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitu-
» dinem clypeum mineruæ, id est ægida poliuchi dictitabat. In hac
» scarorum iecinora, Phasianorum et Pauonum cerebella, linguas phœ
» nicopterum, Murenarũ lactes à Carpathia usq; fretoq; Hispaniæ pe-
» titarũ, cõmiscuit. Hactenus Ttrãq. Equidem nihil maius dici aut ex-
cogitari in luxuria posse uideo, nisi margaritarũ liquefactarum hau-
stus. Iamprimum Pauones uidimus Varronis tẽpore quinquagenis
denarijs uenales, id est quinis aureis nostris, quorũ cerebellis pati-
na illa constabat, ut iocinoribus Scarorum, de quibus Plin. libro. ix.
» ita inquit. Nunc Scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur
» ruminare, herbisq; uesci, nõ alijs piscibus, mari Carpathio maximo
» frequẽs. proxima est his mensa generis duntaxat mustelarũ. & paulo

" post. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mul-
" lis, sicut magnitudo modica. ex his uerbis apparet Scarum pri-
mæ authoritatis fuisse apud ganeosos homines. qui quanti uendi po-
tuerit conijcere licet ex pretio mulli qui Claudio principe septem uel
octo millibus numûm emptus fuit ab Asinio ut alibi dictum est. de
" phœnicoptero idem Plinius libro decimo. Phœnicopteri linguam præ
" cipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gur-
" ges. Idem libro. XXXV. Atq; ut luxu quoq; authoritas contingat
" figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœ-
" narum lautitia. una erat murenarum, altera luporum, tertia my-
" xonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus. Nā nos cū unam Aesopi
" tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus sestertijs sexcen
" tis stetisse, non dubito indignatos legentes. at Hercules Vitellius in
" principatu suo. cc. sestertijs condidit patinam, cui faciendæ fornax
" in campis ijs ædificata erat, quoniam eò peruenit luxuria, ut etiā
" fictilia pluris constent quàm Murrina. Propter hanc Mutianus
" altero consulatu suo in conquestione exprobrauit pontinarum palu
" des Vitellio. Memoria non illa fœdiore cuius ueneno Asprenati reo
" Cassius Seuerus accusator obijciebat interijsse centum triginta conui-
uas. si hæc uerba uere leguntur, patina illa fictilis ducentis sester-
tijs, id est non minoris quàm quinq; millibus aureorum nostrorum
constitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia constare quàm
Murrina, quorum pretia Plinius magna ponit. libro XXXVII.
Sed quonam modo fieri potuerit ut patina fictilis tanti constiterit
inire rationem nequeo. nec ipse Pli. hoc significare mihi uidetur cū
prius dixerit, Aesopi patinam sexcentis sestertijs stetisse. patinam
enim pro ferculo posuisse notum est ex loco lib. decimi qui à nobis
diligenter, ut spero, explicatus est de centum auiculis humano ser-
mone canoris, senis millibus emptis. Sed rursus si Plinius de fer-
culo intellexit, quonam pacto Plinius non ineptus erit qui post sex-
centa sestertia, ducenta sestertia dixit? cum maius aliquid omni-
no & mirabilius dicere uellet, ut planè quis ex uerbis eius in-
telligere potest. Cum hic me scrupulus anxium olim habuisset, libros
antiquos adij in quibus decem talentis pro ducentis sestertijs legitur,
quod nec ipsum placuit, ut pote quod sextam tantum partem ad
ducenta sestertia adderet, & alioqui nunquam Plinius & antiqui
de rebus Romanis per talenta locuti sunt, licet in antiquis quibus-
dam codicibus Plinij mendose sæpe legatur hoc uerbum in mentione
rerum latinarum. Quare ex uetustissimo exemplari decies sester-

tiûm lego, quod addit quadringenta sestertia ad patinam Aeso-
pi, idest aureorum decem millia. Condidit autem pro commentus
est, & author fuit, intelligo. Quod autem sequitur, sic lego. Pro-
» pter hanc Mutianus altero consulatu suo in concione exprobrauit
» patinarum paludes uitelli memoriæ. non illo fœdiore cuius uene-
» no Asprenati reo Cassius Seuerus & cætera. Hoc sensu. ut non
sit fœdior illa patina in qua uenenum datum est tot conuiuis. Patina
rum autem paludes figurate dictum est allusione pontinæ palu-
dis, cum patina ipsa etiam fictilis esset & lutea. de qua Pli-
» nius libro. III. A Circeis palus pontina est, quem locum. xxiij.
» urbium fuisse Mutianus ter consul prodidit. Is est autem Mutia-
nus cuius mentio crebra est apud Tacitum, qui Vespasianum ad
capessendum imperium hortatus est, quem intelligimus ex uerbis
Plinij Vitellio supplicio affecto pro concione aliquando taxasse tem-
pora Vitellij ob luxum perditissimum. uel aliâs conquerendo ex-
probrasse patinæ fœditatem, si conquestione legatur. Tacitus de lu-
» xu Vitellij loquens libro. XVII. Ipse abunde ratus si præsenti-
» bus frueretur, nec in longius consultans, nouies millies sester-
» tiûm paucissimis mensibus interuertisse creditur. hanc ego summam
non minorem ducenties uicies quinquies centenis millibus esse au-
tumo. Octauo autem mense imperij sui exercitus ab eo desciscere
cœperunt. Paucos igitur menses Tacitus octo menses appellauit. Hic
facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli uitelliana pa-
tina reminiscerer, tametsi non quærerem, id erit ex Tranquil.
in Nerone deterrimorum omnium principum facinorosissimo. quo
» loco enim de luxu eius epulari loquitur, indicebat, inquit, & fa-
» miliribus cœnas, quarum uni mellita quadragies sestertium con-
stiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula in-
telligo, quæ ultimis mensis apponuntur. ut hodie saccharati missus
epularum à pistore dulciario. & omnia quæ bellariorum nomi-
ne continentur. & Sacchareæi operis strues in adijcialibus cœnis
quæ in lancibus argenteis ad ostentationem traducuntur, magis
ut delibentur, quàm ut esitentur. hæc si centenis millibus aureo-
rum nostrorum æstimantur, quanti cœna ipsa æstimari poterit?
Huic dicto fidem arroget an deroget id quod sequitur nescio. Se-
neca libro de consolatione ad Albinam matrem suam ita inquit,
» de Caligula loquens. C. Cæsar Augustus quem mihi uidetur re-
» rum natura ededisse ut ostenderet quid summa uitia in summa for-
» tuna possent, centies sestertio cœnauit uno die, & in hoc omni-

um adiutus ingenio, uix tamen inuenit, quo modo trium prouinciarum tributum una cœna fieret. Quibus uerbis apparet centies sestertium immensam esse pecuniam, & quæ de Cleopatræ unione diximus ex Plinio non uanitate commentitia à nobis esse aucta, sed modicæ æstimatum eius pretium. id quod in omnia pene in his libris prodita ualet. Maiora sunt ista omnino nostræ ætatis captu. Sed de Vitellij helluatione ita inquit Iosephus libro quinto de bello Iudaico. Octo menses ac dies quinq; potitus imperio iugulatur in media urbe, quem si uiuere diutius contigisset, eius luxuriæ satis esse imperium non potuisset. Vitellio successit Vespasianus Augustus, Qui omissa sub Galba uectigalia reuocauit, noua & grauia addidit, tributa etiam auxit, & prouincijs nonnullis duplicauit, quare eum nonnulli auarissimum esse tradiderunt. sunt contra, qui opinentur, inquit Tranquillus, ad manubias & rapinas necessitate compulsum summa ærarij fisciq; inopia. de qua testificatus sit initio statim principatus, professus quadringenties millies opus esse, ut respublica stare posset. quod & uerisimilius uidetur, quando male partis optime usus est, in omne genus hominum liberalissimus. quippe qui expleuerit censum senatorium, & consulares inopes quingenis sestertium millibus annuis sustentauerit. Ingenia & artes uel maxime fouerit, primusq; è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena constituerit. cæterum quadringenties millies maiorem summam esse uideo quàm ut Vespasianus sperauerit quantauis parsimonia aut tributorum exactione colligi posse. quare pro quadringenties quadragies legendum esse uidetur, & sic quidem maxima erit summa earum quas adhuc diximus. id est millies centena millia aureorum coronatorum. ultra enim hanc summam ne ludicra quidem uota hominum procedere solent. etiam si immensum quid, maiusq; omni auri conceptaculo exoptare contendant. sed tamen credibile hoc faciunt ea quæ in secundo scripsimus. Hæc ferè sunt ex quibus Romanorum opes coniicere magis quàm cognoscere possemus. Reliqua enim monumenta per authores sparsa huiusmodi sunt, ut ex ijs certum nullum argumentum ad constitutionem huius rei colligere possimus. ut quod Plinius libro uno & uicesimo de gente quadam pontica dicit. Gens, inquit, ea cum ceram in tributa Romanis præstet, mel quoniam exitiale est non uendit. His dictum unum Plinij addemus, ne id præteriisse uitio mihi uertatur. is enim author libro duodecimo

» de felicitate Arabiæ loquens ita inquit. Verum Arabiæ etiam nunc
» felicius mare est. ex illo namq; margaritas mittit. minimaq; compu-
» tatione millies centena millia sestertium annis omnibus India & Se-
» res peninsulaq; illa imperio nostro adimunt, tanto nobis delitiæ &
» fœminæ constant. lib. autem sexto de cursu annuo & nauigatione
» in India loquens, ita inquit. nec pigebit totum cursum ab Aegypto
» exponere, nunc primum certa notitia patescente. digna res, nullo
anno minus hic quingentesimus imperij nostri exhauriente India,
& merces remittente quæ apud nos centuplicato ueneant. ex horum locorum collatione dicere possemus millies sestertium Plinium quingentesimam imperij Romani taxauisse, non redditus publici, sed uniuersarum opum publicarum priuatarumq;. quasi in Indiam quotannis quingentesima pars pecuniæ transportaretur ex ijs prouincijs quæ Romanæ ditioni subsunt. Ego autem hunc locum corruptum esse puto. nam in uetustissimo exemplari, non quingentesimus sed. dl. legimus. & alioqui particula hic, omnino hoc loco absurde sita est. Quare sic Plinium scripsisse puto, nullo anno minus HS. quingenties imperij nostri exhuriente India. licet libro duodecimo Plinius millies sestertiûm dixerit geminata summa. Alioqui quonammodo Plinius inire rationem potuisset quingentesimæ imperij Roma. non uideo, nisi breuiarium quidem censuale omnium prouinciarum uidisset. Hactenus de Romanis opibus. Redeamus ad Persicas. Diximus supra quanta essent tributa Persarum auri argentiq; Darij Histaspis tempore, præter cæteras obuentiones thuris et aromatum. Præfecturas autem Parthorum, sic enim postea Persæ appellati sunt, Plinius decem & octo esse dixit his uerbis
» bis libro. VI. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia, ita enim
» diuidunt prouincias circa duo, ut diximus, maria, rubrum à me-
» ridie, hyrcanum à septentrione. ex ijs. xi. quæ superiora dicuntur,
» incipiunt à confinio Armeniæ Caspijsq; litoribus, pertinent ad Scy-
» thas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Sed Plinius de tempore suo loquitur. Herodotus autem libro. iij. Præfecturas uiginti posuit in regno Persarum ut diximus. in quibus regnum Lydium ut præcipuum ponit. Ab eo tempore ad Dariũ ultimum Persarum regem multi reges fuerunt. Qua temporis intercapedine Persarum regnum magnis opibus auctum est. Primus ille Darius qui à septem Persis obtruncatis magis creatus est, omnium hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorum & cubitorum longitudine qua dehonestabatur, usq; ad genua protentorum,

tentorum, ob quæ macrochir, ideſt Longimanus appellatus eſt, ut
author eſt Strabo libro. XV. & is fuit qui tributorum formulas
» inſtituit. τὸν δὲ διατάξαντα, inquit ille, τοὺς φόρους Δαρεῖον εἶναι
» τὸν μακρόχειρα καὶ κάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκους τῶν βραχιό-
» νων καὶ τῶν πήχεων. ἅπτεσθαι γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Da-
rij tempore uiginti erant præfecturæ ſtipendiariæ præter immu-
nes & munerarias, ab Helleſponto ad orientem tendentes inter duo
maria. Ab helleſponto autem & ægæo mari manſiones qui ſtathmi
græce dicuntur, certis ſpatijs ad Suſa regiam Perſidis miro ordine
» diſpoſitas fuiſſe dicit. ἔχει γὰρ ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε. σταθμοί τε
» πανταχῇ εἰσὶ βασιλήιοι, καὶ καταλύσεις κάλλισται. διὰ οἰκεομένης τε
» ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος. Sic autem, inquit, res ſe habet circa
» uiam illam, manſiones ubique ſunt regiæ, & diuerſoria elegan-
» tiſſima. omnis autem uia per habitatam regionem tutamq; ducit.
» Deinde Herodotus rem ſigillatim perſequens manſiones per Lydi=
» am & Phrygiam uiginti numero ponit. Excipit autem à Phry-
» gia, inquit, Halys fluuius, in quo portæ ſunt quas omnino tran=
» ſire neceſſe eſt. & tandem manſionibus omnibus enarratis uſq; ad
» Suſa ubi erat regia, οὗτοι, inquit, οἱ πάντες σταθμοὶ εἰσὶ ἕνδεκα καὶ
» ἑκατόν. καταγωγαὶ μὲν νῦν σταθμῶν τοσαῦται εἰσὶ ἐκσαρδίων ἐς Σοῦ-
» σα ἀναβαίνοντι. Omnes autem hæ manſiones numero ſunt centum
» & undecim. tot ſunt manſionum diuerſoria à Sardibus Suſa ten-
denti. Quod ſi recte dimenſa uia eſt regia paraſangis, & para=
ſanga tricena ſtadia ualet ut certe ualet, à Sardibus ad regiam
quæ Memnonia dicitur, ſtadia ſunt tredecim millia & quingen-
ta & paraſangæ quadringenti quinquaginta. Centena igitur &
quinquagena ſtadia quotidie peragranti uiatori, conſumuntur di-
» es ſolidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκά-
» στῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit ſta-
tus Perſici regni ſub Dario Macrochire. Hoc regnum ab Alexan
dro euerſum eſt deuicto Dario, & in pluresis Alexandri ſucceſſo-
res diuiſum. quoad Parthi denuo inſtaurauerunt cum Romanis
ſæpe belligerantes. Maximas autem opes ſub Dario ultimo fuiſſe
ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Iamprimum Curtius
libro tertio de gaza Damaſci loquens Alexandro prodita à præ-
» fecto qui eam eduxerat fugæ colore quæſito. Iacebant, inquit, to-
» tis campis opes regiæ, illa pecunia ſtipendio ingenti militum præ
» parata. Ille cultus tot nobilium uirorum, tot illuſtrium fœmina-
» rum, aurea uaſa, aurei freni. tabernacula regali magnificentia or-

r

» nata. Vehicula quoque à suis destituta ingentis opulentiæ plena. faci
» es etiam prædantibus tristis, siqua res auaritiam moraretur. quip
» pe tot annorum incredibili & fidem excedente fortuna cumula-
» ta. & paulo inferius. Summa pecuniæ signatæ fuit talentum duo
» millia & sexcenta. facile argenti pondus quingenta æquabat. sic enim in membranaceo legimus. Idem libro. V. de Susis loquens Alexandro citra oppugnationem traditis, Hic Abulites cum donis regalis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant uelocitatis eximiæ. XII. elephanti à Dario ex India acciti. non iam terror, ut sperauerant, Macedonum, sed auxilium, opes uicti ad uictorem trãsferente fortuna. Vt uero urbem intrauit, incredibilem ex thesauris summam pecuniæ egessit. quinquaginta millia talentum argenti, nõ signati forma sed rudi pondere. multi reges tantas opes longa ætate cumulauerant liberis posterisq́;, quas una hora in externi regis manus intulit. In codicibus impressis millia uerbum deest errore librariorum. Hæc talenta aut Babylonia fuerunt, aut attica. quare hæc summa minima computatione trecenties centena millia aureorum nostrorum ualuit. antea autem idem author dixerat eodem
» libro, Alexandro traditur Arbella, regia supellectili Darijq́; gaza
» repleta. quatuor millia talentũm fuere. præterea pretiosæ ue-
» stes, totius, ut supra dictum est, exercitus opibus in illam sedem
» congestis. hac summa fit accessio tricies sexies centenum millium aureorum, præter gazam Damasci. Susa, ut author est Stephanus, regia est Persarum, quam Memnon condidisse dicitur. Quare Strabo regiam Memnoniam appellauit. ab hac Susiana dicta est regio Persidis citerior. à Susis Alexander Darium sedentem sequens Persepolin, ueluti ad regni penetralia raptim contendit. cui præstò fuerunt quatuor Græcorum millia, mutilis corporibus, quos Persæ quondam bello captos uarijs suppliciorum generibus affecerant. Quare Alexander impetum cœpit urbis eius excidendæ, quæ antiqua regia erat Persarum, olim à Cyro condita, qui & Persarum ipse regnum condiderat. ab ea enim sede profectos aliquando Persarum reges Græciæ bellum impium, & Europæ intulisse. Quare Persepoleos excidio parentandum maioribus esse censuit, quos Persæ uarijs cladibus traiecto Hellesponto, & pontibus etiam iuncto lacessiuerant. In ea igitur urbe quantas opes Alexander ceperit, uerbis ipsius Curtij authoris tersi, atque elegantis re-
» feremus. Multas urbes, inquit, refertas opulentia regia partim
» expugnauerat, partim in fidem acceperat. Sed urbis huius diui

tiæ

tiæ uicere præterita. In hanc totius Persidis opes congesserant Bar-
» bari. aurum, argentumq; cumulatum erat. uestis ingens modus. su
» pellex non ad usum modo, sed ad ostentationem luxus compara
» ta. & paulo infra. Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, pro-
» pè ut fidem excedat. Cæterum aut de alijs quoque dubitamus, aut
» credimus in huius urbis gaza fuisse centum & uiginti millia talen
» ta. ad quæ uehenda (nanque ad usus belli secum portare decre-
» uerat) iumenta, & camelos à Susis, & Babylone contrahi iussit.
sic in uulgatis libris legitur. uerum obseruata uetusta lectione non
centum & uiginti millia talenta lego refragante loquendi consue-
tudine doctorum, sed centum millia & uiginti talenta. Hæc sum-
ma quanti æstimari nomismate nostro possit, ex præcedenti appa-
ret. Quanta autem fuerit gaza Babylonica Curtius non addidit.
licet Alexandrum recognouisse dicat. Strabo autem libro decimo-
quinto Alexandrum ait angustias Persidis, & Vxiorum, qui Per-
sis contermini sunt, & Persicas denique ipsas portas superasse ui
bellica, penetrare festinantem ad caput ipsum regni & gazophy-
lacia Persarum, quæ tot seculis congesta, ac recondita fuerant.
» ἃ καὶ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περσικὰς πύλας καὶ κατ'
» ἄλλους τόπους, διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεῦσαι σπεύδων τὰ κυριώ
» τατα μέρη καὶ τὰ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐξεπεπλήρωτο.
» Et paulo inferius de Cyro loquens. omnes autem Persidis pecuni-
» as Susa exportandas curauit, quæ thesauris ipsa & supellectili
» plena erant. nec ideo tamen illic regiam animo destinabat, sed apud
» Babylonem, quam constituerat etiam supellectili & instrumento
» regio adornare. etenim illic quoque thesauri conditi erant.
» πάντα δὲ τὰ ἐν περσίδι χρήματα ἐξεσκευάσατο εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ταῦτα
» θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεστά. οὐδ' ἔτι τοῦθ' ἡγεῖτο βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν
» βαβυλῶνα. καὶ διενοεῖτο ταύτην προσκατασκευάζειν. κἀνταῦθα δ' ἔ-
» κειντο θησαυροί. Fama est, inquit, præter eas pecunias, quæ Baby-
» lone, & eas, quæ in castris erant, quæ inde sumptæ non fuerant,
» ipsa per se quæ Susis & in Perside erant, quadraginta millia talen-
» tûm numerata, & recognita fuisse. φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν βαβυλῶνι,
» καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν
» Σούσοις καὶ τὰ ἐν περσίδι δ' μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι. τινὲς δὲ
» καὶ πέντε λέγουσι. Hoc non conuenit cum eo, quod Curtius scripsit,
quia Susis, & Persepoli centum et quinquaginta millia Curtius in-
uenta dixit. Plutarchus. XL. millia talentûm argenti inuēta dixit in
regia gaza Susis, et quinquaginta millia talētûm purpuræ hermióicæ.

" ſed uideamus quid ultra dicat. ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συναχθῆναι
" παραδεδώκασιν εἰς Ἐκβάτανα ρή, μυριάδας ταλάντων. Alij autem uni=
" uerſas undiq; coactas pecunias centum & octoginta talentûm mil-
" lia dicunt Ecbatana comportata fuiſſe. hoc confirmari non poteſt ex Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus eſt, licet eodem libro in mentione Philotæ ſignificet Parmenionem maximæ pecuniæ cuſtodem in Media fuiſſe. Verum ex Arrhiani li. III. nouimus Alexandrum mandaſſe Parmenioni, ut pecuniam, quæ ex Perſide exportata fuerat Ecbatanis in arcem conderet, ibiq; ad cuſtodiam ſex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert, quod Arrhianus tradit Alexandrum Cyri theſauros Paſagardis, oppreſſis celeritate cuſtodibus, reperiſſe. Strabo autem dicit Cyprum Paſagardis regiam quidem ſuam ſtatuiſſe, ſed tamen pecunias Suſis condi uoluiſſe. Curtius igitur gazam Perſarum multis in theſauris conditam, ad centum & quinquaginta ſex millia talentûm taxauit, abſq; Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus centum & octoginta poſuit. Hæc ſumma centies & octies millies mille aureos noſtros ualet. ſumma haud dubie multo maior maxima omnium ſummarum, quas uno tempore coactas in rebus Romanis legerimus. niſi ſi fidem habuerimus ijs, quæ dicta ſunt in ſecundo de ærario Romano ex uetuſto exemplari, in quo iudicium meum uix interponere auſim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc ſummam poſt
" Perſepolim direptam dirutamq;, cum Alexander iam in Hyrcaniã
" ueniſſet, uiginti, inquit Curtius, & ſex millia talentûm proxima præ=
" da redacta erant, è queis XII. millia in congiarium militum ab-
" ſumpta ſunt, par huic pecuniæ ſumma cuſtodum fraude ſubtracta
" eſt. Tantis opibus Alexandri magnifica facta reſpondere uidentur.
" Cum enim in Perſidem ex India regreſſus intellexiſſet milites ſuos
" iam ueteranos conſumptis per luxũ orientis ſpolijs inſuper etiã ære
" alieno obſtrictos eſſe, edixit ut omnes milites æs alienum profiterẽ-
" tur, quod cum illi facere cunctarentur tentari ſeſe rati, quo facilius
" Alexander ſumptuoſos notaret, rex ſatis gnarus profeſſioni æris
" alieni pudorem non contumaciam obſtare, menſas totis caſtris poni
" iuſſit & decem millia talentûm proferri. Tum demum fide facta
" profeſſio eſt, nec amplius ex tanta pecunia quam centum & XXX. talen
" ta ſuperfuere, adeo ille exercitus tot ditiſſimarum gentium uictor,
" plus tamen uictoriæ, quam prædæ deportauit ex Aſia. Authores Cur-
" tius li. nono & Plutarchus in Alexandro. Ab eadem munificen=
" tia eſt congiarium militare, de quo ante diximus. XII. millium
talentûm.

talentûm. sed inusitata est illa sublimitas animi, Ephæstionem charissimum sibi, morbo defunctum, decem millibus talentûm, idest sexagies centenis millibus nostris funerasse, ut authores sunt Plutarchus in Alexandro, & Arrianus in septimo. Et in nuptijs Statyræ Darij filiæ, quam Susis matrimonio sibi iunxit, epulum nouem millibus conuiuarum fecisse, & unicuiq; ad libamina peragenda auream phialam donasse, authore Plutarcho. Huic dicto fidem facere potest Chares historicus, qui Alexandri gesta scripsit, ut ex Athenæo nouimus. Ait enim post Darij mortem Alexandrum nuptias sibi, amicisq; celebrasse splendidissimo apparatu. Siquidem in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos sternendos iussisse. Erat autem conclaue prægrande centenarij lectisternij facile capax. In quo singuli lecti toralibus strati genialibus erant impensa uicenum minarum argenti. Inter quos uisendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentorijs singulari splendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor stadiorum erat, idest duum millium et quadringentorum pedum, uel passuum quingentorum. Firmamentum autem præstabant columnæ uicenum cubitorum, partim aureis laminis, partim argenteis contectæ. & insuper lapillis pretiosis distinctæ. tum ambitum ipsum cingebant Babylonica stragula aurea textura & belluata distincta. Nuptiarum celebritas diebus quinque instaurata, cum interim & musici artifices, & scenici, & omne genus acroamatum in medium prodirent, specimen quisque artificij sui præbentes. Indéq; primum assentatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea à tyranno Siciliæ Dionysiocolaces dicebantur. Omnia summa hilaritate Alexandro approbante. Tum subdit. οἱ δὲ πεμφθέντες φησὶ στέφανοι, ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν λοιπῶν, ταλάντων, ἦσαν μυρίων πεντακιχιλίων. Coronæ autem à legatis, & alijs in ea celebritate missæ quindecim millibus talentûm æstimabantur. Quapropter paulo superius ita dixerat. καὶ ἔκτοτε οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσιοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολὰς ἐφ᾽ οἷς καὶ ἥδετο ὁ Ἀλέξανδρος. Proinde qui prius Dionysiocolaces uocabantur, iam inde Alexandrocolaces dicti sunt, propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam Alexandro. Quindecim millia talentûm non minus nonagies centenis millibus coronatorum ualuerunt. Hæc autem munera intelligimus Alexandro ab Asia gentibus subactis, & regibus dynastis ob honorem nuptiarum missa, ut hodie factitari uidemus.

cum fortasse Alexander literas ad præfectos prouinciarum ob id misisset, & præterea ab ipsis Macedonum primoribus, quos uictoriæ aliæ super alias in immensum locupletarant. Magnificentiam autem & nitorem inusitatum Augustalis Alexandri Phylarchus his uerbis animo concipiendam dedit, ut idem author refert.

» τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἣν οἱ περσῶν βα-
» σιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχούσης,
» καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόν-
» των ταῖς πολιτελείαις, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς καθη-
» μέραν ἑκάστοτε γινομένης παρὰ ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. Nam aureas,
» inquit, platanos aureamq́; uitem, sub qua Persarum reges seden-
» tes iura sæpe reddebant, audiendisq́; gentium postulatis uacabant,
» inferiores uideri quotidiano sumptu Alexandrinæ regiæ Phylar
» chus autumauit. Etiamsi uitem illam auream spectabilem opulen-
tia facerent uuæ in ea dependentes ex smaragdis illæ quidem, & carbunculis indicis, atque gemmis alijs summæ taxationis aptæ.
» Pergit Phylarchus in hæc fermè uerba. Iamprimum erat eius
» prætorium castrense centum lectorum capax, idq́; aureæ columnæ
» octo numero continebant. Supra autem columnas assurgentia la-
» quearia opere uermiculato auro aliaq́; eximia materia coagmen-
» tato, summam prætorij partem decore fastigabant. Ipsi primum qn
» genti Persæ, quos illi melophoros uocabant, idest hastilia ferentes
» aureis malis præpilata, intrinsecus prætorium cingebant, luteis, ac
» purpureis uestimentis exculti. Post hos mille sagittarij, partim flam
» meis induti uestibus, partim hysgino tinctis non pauci etiam cæ-
» ruleos amictus habebant. His quingenti Macedones præerant ar
» genteis parmis insignes, ob id argyraspides dicti. In augustali me-
» dio aurea sella solio similis statuebatur. in qua residens Alexan
» der de ijs rebus statuebat, quæ regiam sententiam poscebant, aut
» præfectos ad imperia accipienda uocabat, cum interim stipatores
» undique regi apparerent. Extrorsus uero elephantorum agmen
» suis stratis contectum prætorio circundabatur, & simul Macedo=
» nes mille Macedonico cultu conspicui. Ab his rursus Persæ nume=
» ro decem millia excubias agebant. Quibus autem purpuram fer-
» re mos erat, quingenti tantum erant. ijs enim tantum ex supra-
» dictis Alexander purpuream uestem dabat. Cumq́ue tot essent
» præfecti, comitesq́ue Alexandro & ministri, nulli ad eum acce-
» dere non accersito ius erat. Huiuscemodi, inquit ille, fuit dignitas,
» & augusta species Alexandri in expeditione agentis post Dari-
um uictū.

» um uictum. Sed quod Phylarchus de platanis & aurea uite dixit, uidendum id quale sit. Idem igitur Athenæus circa principium libri duodecimi de luxu & delitijs loquens, ita inquit.
» χάρης δ' ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ Ἀλέξανδρον ἱστοριῶν, εἰς
» τοσοῦτόν φησιν ἥκειν τρυφῆς οἱ τῶν περσῶν βασιλεῖς, ὥστε ἔχεσθαι τῆς βασιλι
» κῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἴκημά τι πεντάκλινον, ἐν ᾧ χρυσίου πεντακισχί
» λια διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποδῶν ἕτερον οἴκημα τρίκλινον,
» οὗ τάλαντα τρισχίλια ἔκειτο ἀργυρίου. καὶ προσηγορεύετο βασιλικὸν ὑποπό=
» διον. ἦν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμπελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλί
» νης. τὴν δὲ ἄμπελον ταύτην ἀμύντας φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς, καὶ βότρυας ἔχειν
» ἐκ τῶν πολυτελεστάτων ψήφων συντιθεμένους. Chares aũt Mitylenæus
» lib. V. historiarũ Alexãdri, Darij regis tpe in eas iam delitias Per
» sarum reges prolapsos esse scribit, ut ad caput cubilis regij concla
» ue unum esset pariete uno intermedio astructum ea magnitudine,
» quæ quinque lectos caperet, in quo semper essent condita talenta
» auri quinque millia. hocq; conclaue ceruical regium appellabatur.
» E regione uero huius aliud esset conclaue triclinium ad parietem
» eum excitatum, ad quem cubilis pedes uergebant, in quo argen
» ti talenta numero tria millia condebantur, nam etiam ipsum tri=
» um tantum lectorum capax erat, & scamnum suppedaneum re
» gis esse dicebatur. Verum in ipso cubiculo regio uitis erat aurea
» gemmis insuper inclusis locupletata, eaq; uelut pergula regio cubili
» obtendebatur. Hanc uitem Amynthas in libro de mansionibus re
» gijs prodidit racemos etiam pensiles habuisse ex lapillis existima
» tissimis aptos. Nec procul ab ea craterem aureum collocari solitum
» Theodori Samij opificio nobilem. Quinque millia auri talentûm non minus millibus quinquaginta argenti ualuerunt, quæ nos trecenties centenis millibus coronatorum æstimanda esse contendimus. Tanti Persarum reges ceruicem suam inclinandam esse censuerunt, & præcipue Darius ille, quem tertio iam prælio, atque etiam bello uictum, amicorum iuratissimi aureis compedibus uinctum, cum aliquandiu traxissent, ad extremum equum conscendere negantem nefario scelere contrucidarunt. Hoc sibi fortuna ludibrium extremum ex tanta superbia comparante, ut qui tanti caput suum recumbere, & pedes subniti uoluerat, tanti etiam manibus, pedibus'que uinciretur. Sic fert humana conditio, ut cum fastigium suum longe superegressa sit, continuo concidat. Quod utinam reges nostri satis animaduerterent, animaduersum'que meminissent. Sed unde id in mentem illis ueniat? Darius enim ille

*Persarum regum ultimus literas etiam græcas sciuit, ut author est
Curtius, nec id meminisse potuit, tum maxime florente philosophia.
Idem Curtius author est lib.IIII. cum Alexander ad Arbela ca-
stramentatus esset, qui uicus est Aßyriæ Persarum clade & Ale-
xandri uictoria nobilis, legatos Darij iterum ad Alexandrum ad
pacem petendam uenisse, & redimendam matrem Darij cum dua-
bus uirginibus, mandata autem Darij, & conditiones huiuscemodi
attulerunt, quæ conditiones Darij incredibilem opulentiam, latæ,
& Alexandri inauditam animi fiduciam, atque celsitudinem non
acceptæ, ostendere potuerunt. Verba legatorum hæc apud Curtium
» leguntur. Quid opus est armis inter quos odia sublata sunt? antea
» Darius imperio tuo finem destinabat Halym amnem, qui Lydiam
» terminat. Nunc quicquid inter Hellespontum, & Euphratem est in
» dotem filiæ offert, quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes pa
» cis, & fidei obsidem retine. matrem, & duas uirgines filias red-
» de. pro tribus corporibus triginta millia talentûm auri precatur
accipias. sic enim in antiquo libro legimus, licet in impreßis trige=
» simum talentum auri legatur. & inferius. Alexander legatis exce=
» dere tabernaculo iussis, quid placeret ad consilium refert. diu ne=
» mo quid sentiret ausus est dicere, incerta regis uoluntate. tandem
» Parmenio, antea suasisse se ait, ut captiuos apud Damascum redi-
» mentibus redderet. ingentem pecuniam potuisse redigi ex ijs, qui
» multi uincti uirorum fortium occupauerant manus, & nunc ma=
» gnopere censere, ut unam anum & duas puellas itinerum, agmi-
» numq; impedimenta. XXX. millibus talentûm auri permutet. In=
» grata oratio regi fuit, itaque ut finem dicendi fecit, Et ego, inquit, pe
» cuniam, q̃ gloriam mallem, si Parmenio essem. nunc Alexander de
» paupertate securus sum, & me non mercatorem memini esse, sed
regem. Hactenus Curtius lib.IIII. Cuius illa uerba corrupte uul=
go leguntur, cum aliâs, tum etiam q. XXX. talentis auri codices
impreßi habent, quod non magnum est pretium, hoc est minus
quadringentis talentis argenti. Plutarchus decem millia talentûm
oblata fuisse dicit non adiecto auri, uel argenti. puto igitur corru-
ptum esse numerum etiam in antiquo codice. nullæ enim opes eam
summam æquare possunt. aut certe argenti legendum esse non auri.
Tametsi talentum auri fortasse non sexagenarium erat, ut infra ui
debimus. Apud Iustinum epitome. XIII. ubi legitur de opibus Ale
» xandri. erant enim in thesauris. C. mil. talentûm & in annuo ue-
» ctigali & tributo. CCC. mil. ego non. CCC. sed. XXX. legendum cen-
seo. non*

ſeo. non enim conuenit ut. CCC. mil. annua eſſent, & centum millia tantum in conditis pecunijs. & alioqui. XXX. millia annui redditus fuiſſe conijcere poſſumus ex ſupradictis. Hæc ferè ſunt, quæ de opibus Perſarum comperimus, atque etiam dici poſſunt. Quibus hoc inſtitutum fuit, ut diximus ex Herodoto, ut aurum atque argentum graue in theſauris haberent. Strabo autem ita inquit, de hoc loquẽs. τὸν δὲ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι. νομίσματι δὲ οὐ πολλῷ. πρός τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα νομίζειν μᾶλλον καὶ πρὸς κειμηλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦν, ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. maximam autem auri atque argenti partem in inſtrumento & ſupellectili eſſe, in numo non multam. ſiquidem illa elegantiora & ad munificentiam & ad theſauros condendos apud eos exiſtimari. Numi autem ſignati tantum ſufficere quantum ſatis ſit ad uſum. ideóq; ſignari pro modo impendiorum. Quo loco uertendo interpres inſigni errore hallucinatus eſt. Hoc inſtitutum Perſarum ignoraſſe homines ij mihi uidentur, qui cenſent intereſſe reip. ut uaſa aurea & argentea q̃ pauciſſima in priuatis ſint cenſibus, & plurimum aurum, argentumq́; confletur in officinis monetalibus, ut nomiſma in commercijs exuberet. nec me latet cenſura olim dignum apud Romanos uiſum argentum factum domi ultra paucula pondo habuiſſe, ſed ob aliam cauſam id inſtitutum & in penuria argenti. Verumenimuero cum imperij noſtri redditus componerem cum Perſicis, ſub quartam fermè proportionem habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quaſi large annua quina dena talentũm millia Perſarum reges referre in accepta potuerint. Huius ſummæ quartam partem quadrages centenis millibus francicorum (hoc enim uocabulo noſtri in ratiocinijs principalibus utuntur) ubere ratione æſtimabam. Quam ſummam acceptam & expenſam memoria noſtra aliquot annis nouimus. Sic igitur ſtatuebam, ſi tributa, quæ quotannis ex occaſione gerendarum rerum uarie indicuntur, ad ſtatam fixamq́; ſummam, & formulam redigerentur, poſſe hilari populi conditione ad quinquies & uicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, de quibus ante diximus, & patrimonium regum ac diadematicum duodecies minimum conficere. Reliqua omnia, quæ uices ſtatus non habent (qualia ſunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiſcum cedentia) in paginam liberalitatum ſeponebã, cum muneribus, & magiſtratibus, & omnibus diſpenſationibus quæ codicillis conferuntur à rege. his enim rebus prolixe munifici principes eſſe poſſunt. Hanc

breuiarij principalis constitutionem, spondere ausim & fortunis omnibus meis cauere, populum gallicum non modo ferre posse si ei iniungatur, sed etiam beneficij loco deposciturum, duntaxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem se fore & sartum tectum, ut dicitur, restipulari liceat, & semel quotannis ea conditione imperatis regijs defuncturum. Adde si placet, & sibi bona fide sponderi intelligat, neque id quidem modo, sed etiam corollarij nomine hoc additurum, ut si de aris, & focis dimicandum sit, repetitum se iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges nostri uelut sanctius ærarium in populi benignitate obsequiosa reconditum habuerunt. Quod siquis huius anni collationem reputet anni superioris collationem excipientem, atq; in id tempus utranque incurrentem, quo & uis maior seu cœli intemperies calamitatem, & uis improbior, quæ militaris est petulantia, pauperiem longe, lateq; per rura fecere, nullus iam modus æstimationis erit. Nam cū aliâs fere ea populi imperia accipientis obsequentia, & tributa præstationesq; alias imperantium duritia apud nos esse soleat, quæ est uinitoris, aut insciti, aut minime indulgentis, qui pluribus palmitibus uitem q̄ pro stirpium uiribus onerare non ueretur, cum nihilo secius imperatas uuas uitis frugifera reddat, tum sic actum est hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quasi postremum tributa, atque simul omnia iniungerentur, perinde ut conductores agere iam fere exactis lustrorum annis assolent, qui prædio non suo mox futuro multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed scilicet fatali diraq;, ut ego quidem arbitror, omnium prope ordinum ignauia, incuriaq; pari, insignes anni fuerunt, eo utiq; tempore, quo nemo fere gallus indole gallica inuentus est. Etenim per deū, perq; publicam conscientiam, quoto cuiq; gloriari licet sua in rempublicā officia constitisse? Certe nulli ut uidetur, eorum quidem certe, qui à memoria, aut consilijs principi, & super sanctiora officia fuisse dicti tantur. Ecquando autem post hominum memoriam strenuis magis, gnauisq; ducibus, & loricatis, & togatis respublica indigere uisa est? At utrosq; eam nunq̄ tantum desiderasse constat, cum populo id uociferante, omnes etiam ordines tumultuose admurmurarent. Heu dissoluta inertia, plebei gementis uice non commoueri? Quod si parū de comprimendo ore famæ laboramus, dum famem longe à nostris penatibus arceamus, ne deum quidem res humanas credimus despectare? Ecquo igitur unquam tempore maior, ut ita dicam, seges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit? Si ijs, q̄ ad limina obser-

uabant, publicæ charitatis guttulam paracletus ille spiritus subinstillasset, qui totum se iam profundere creditur simul ac creare pontifices eisdem libitum est. At enim rex aures ferendæ ueritati non habet, nec oppidani homines scire possumus, quid cum principe in aula interiore agitur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipsos uidimus excuriatos, ob id, quod ingenue homines dicerent eos esse prolocutos? Hæc in pullata forsitan turba admitti excusatio potest, quæ trans tectoria uultuum introspicere non didicit, inter eos non potest, qui aliam opinionem habent, cum ex usu ipsam aulico, tum ex ingenio principis, eorumque moribus confirmatam. Ego ut credam causam populi eos agere, qui nihil nō sibi suisque impetrare noscuntur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos posse, quod beneficentiæ fines gentilitate aut cognatione circūscribentes, ad suffragationes aut pias aut honestas frigidiores esse salamandra uidentur? Quonam autē modo existimabo diuinæ legis eos rationem habere, quos in actu uniuersitatis stipulationes priuatim concipere notum est? Quid eos denique pensi habere credam, quos populo ad extremam inopiam redacto, Crassianis censibus penates suos augere non puduit? Atqui eò iam uentum esse uideo, ut uelut in lusu talario populus damnoso semper iactu miser, omnia sua in medium conferre teneatur, cum aulæ pauci alumni tanquam iactu Venereo fortunati, uniuersa raptim, aut certe uniuersorum auferant. Nos autem ludi fortunæ spectatores, ut immunes, ita exortes, risum interdum rebus, interdum lachrymas accommodemus. Hæc enim non tam Democrito spectatore, quàm Heraclito indigent. Hac alea dudum Gallia omnis æui decus, & gloriam perdidit, ut parcissime loquar. Verum enimuero est in Græcorum prouerbio, tesseras superni Iouis nunquam non cadere commode, quo intelligi uolunt, deum cum rebus humanis lentam quidem manum, sed ineluctabilem admouit, eum euentum cuique rei dare solere, quem hominum promerita, aut secus admissa postularint. Quare qui lusu prædicto immodice creuerunt, cauere, ut opinor, debent, ne sibi propter ea nimiopere gratulentur. Si enim deus uicissim aleam suam iecerit, qui nunc Venerem sibi cecidisse lætantur, uersa uice ludi serò quidem casu, sed caniculari concident. Siquidem nec impostura fieri iudicio diuino potest, nec diuinæ iustitiæ præscribi ullo tempore, aut titulo. Sui autem amor nimius, & charitas publica, tam inter se dissident, ut ne glutino quidem magistratus uel honoris sociabilia esse possint. Tum demum igitur aula Franciæ recte constitu-

ta esse dicetur, cum ij, qui summam rerum tenebunt, sui & larium suorũ obliuisci tantisper uidebuntur. Nũc autem ita ad actum rerum homines partim irrepere, partim irrumpere uidemus, ut quos tenues, & ieiunos uiderimus pridie, distentiores ricinis cernamus postridie. En quiscum in tenebris micemus, ut in utranque aurem reges securi dormire possint, qui huiuscemodi uicarijs habenas rerum concrediderunt. At etiam homines eximium se decus meritos esse, adeptosq; censebunt, si res dudum accisæ, benignitate diuina uberiores fieri iam cœpere citra pulueris tactum, ut est in prouerbio. Quasi uero obscurum sit ductores ipsos ordinum impares grauioribus curis, consertis, ut aiunt, manibus optabundos, fatis omnia regenda permisisse, casuumq; temeritati, cum interim populus alienæ culpæ pœnas pendens, ut assolet, infulas ac fercula propiciatoria circunferens, ueniam, & pacem superũm supinis ad aras manibus exoraret. Num etiam fortasse prouidentiam suam imputabunt ij, qui auras omnes laxamenti captantes, in pacem tandem genialem fato auspice deciderunt? Equidem sacrilegij instar esse putarem, si id, quod præter hominum opinionem diuinitus fatis ita competentibus euenit, humana prudentia acceptum sibi ferri uellet. Quis autem nescit quàm male parati ad occasiones eramus, nisi deus impetum iræ suæ repressisset? Gratias igitur ob id habere, & agere clementiæ diuinæ, non nostræ gratulari prudentiæ bebemus. Neque uero ex illa iactatione fœderum anniuersariorum satis uidemur in portum quendam fixi consilij respexisse, nec pignus certum habemus pacis superũm impetratæ. Cur enim has ego superum inducias potius, quàm pacem uocandas esse non putem, cum aspectum in cœlum nos referre non uideam? simul ab istis galeripetis metuo, qui nos semper è tranquillo in scopulum auferunt. Hic facere non possum, quin paululum excedam à proposito. Nam cum in mentem mihi earum rerũ uenit, quas post decimum abhinc annum uidimus, mihi uidetur animaduersio diuina uelut lanista quidam præpotens totius propè occidentis imperia inter se cõmisisse, ut uicissim bella populi propulsantes, & inferentes iustitiæ supernæ pœnas darent insolentiæ, & tanquam sanguinem mitterent opulentiæ exuberantis. Atque, ut reliquos omittam, nos in Italia rebus gestis feroces, Venetis bellum indiximus, indictumq; strenue gessimus cum contemptu hostium, atque ingenti uirium nostrarum fiducia. idq; mira felicitate uno prælio, ductu, & auspicijs principis penè profligauimus. Huius clarissimæ uictoriæ, cum lauream non

sceptris alligare, sed in gremio summi Iouis, ut aiunt, deponere debe=remus (ancipiti enim alea præliũ commissum fuisse notum est, nec incruento Marte confectum) pro eo ut benignitatem diuinam agno=sceremus, uictoria feroces subinde gigantea propè immanitate theomachiam meditari instituimus, & in superos uelitari, cum interim & à nobis, & ab hostibus sacrosancti liticines bellicum occinerent. Heu fatalis furor utrarunq; partium. Quid? nos maiorum nostrorum pietas non mouebat? Illos heroicorum temporum sanctitatis non pudebat? cum diuus Petrus Paulusq; & eorum sectatores ecclesiæ architecti, non armorum splendentium fidutia infesti ad prælia grassabantur, sed cruce, sed innocentia freti, cætera inermes, ad castra CHRISTI tuenda flagrantissimæ charitatis classico ciebantur. Nunc inania tantum ipsi nomina, quorum maiestate, apud populos sacrosancta, sacerdotũ ordines primarij fastus suos obumbrãt. O' diram portentosamq; uecordiam sacrosanctæ potestatis. Quis. n. unquam tantum animo concepit nefas, ut sacerdotum culmen, ut cleri magister, ut sacrorum summus opifex, manus inauguratrices, ab altari calentes, in familiam domini armare sustineret? animóq; plus q̃ gladiatorio grassaretur ad Christiani nominis columen mundo stupente delendum? Et nunc mysticum illum ensem cæsim, punctímq; irrito, ut credimus, proposito uibraret, nunc à Marte sanguinariam frameam mutuaretur, & consternatos diris execrationibus, quæ fortasse in eumipsum uerterunt, ad internicionem quoq; persequi conniteretur? En quos pedes, quas manus libens exoscularere, ut inde os cruentum, ac pollutum referres. Miserum te tum Iuli, atq; intemperijs actum, qui usqueadeo iræ cæcæ indulgendum putares. Tu ut transuersus & præceps, uesana animi cæcitate raperere? & nec te nec decorum maiestatis beatissimæ præ odio respiceres? sed ordinem amplissimum, sed senatum purpuratum, sed Libani gloriam, splendorémq; tecum rapiens, inuitum bona ex parte & mussitantem, arcis ecclesiæ ruina obruere nos cuperes? orbem etiam penè totum concuteres fulminibus ciendis collabefactum, ut nos odio, & inuidia flagrantes, ignéq; deinde ardẽtes inspiceres? nec recusares quin in rogum nostrum flammantem uoti compos insilires? Prò superi immortales, tantum'ne de summo sanctuarij uertice licuit malesuadæ noxæ, ut œstro uindictæ percitum per fas ageret nefásq; præcipitem? ut uel corpus, animúmq; in busto inimicorum properaret ire perditum? Non fuit iræ efferatissimæ satis retro nos in fines fulmine perterrefactos egisse, Italiæ adamatæ possessione cedentes, nisi

de aris insuper, focisq; dimicare, extremaq; exempla timere coegisset, cum eo lanista sanguinario totus propemodum hic orbis nobiscū pariter digladiaretur animo infestissimo. Vbi erat igitur ille zelus domini, quæ est ira iusta læsæ, aut imminutæ uindex diuinæ maiestatis? Hoc enim tantum signifero in aciem prodire sacris cohortibus fas est, siquando prodire fas est. Num tandem ex æde charitatis, aut fidei sacello ancylia prompserat, & signa cruciata? Ecquid eum pudebat seruum dei se uocare, cum Franciam Christianorum decus, & pontificum olim, religionisq; asylum, bustis ipse gallicis insigni re gestiret, cum sacerdos septuagenarius Bellonæ sacris operaretur, cui generis humani luculento dispendio litare contendebat, tum cū profanum uulgus ad delubra pacis, & concordiæ miserabili specie supplicationes inibat? Enimuero uisendum spectaculum, patrem non modo sanctissimum, sed etiam senio & canicie spectabilem, quasi ad tumultum gallicum e Bellonæ fano suos euocatos cientem, non trebea, nō augustis insignibus uenerandū, nō pontificijs gestaminibus sacrosanctum, sed paludamento, & cultu barbarico conspicuum, sed furiali, ut ita dicam, confidentia succinctum, fulminibus illis brutis & inanibus luridum, eminente in truci uultu cultuq; spirituum atrocitate. Profecto nos uidimus paucis annis multa, quæ prorsus maiora fide posteris uidebuntur. Hoc turbine, hac procella luxata ecclesiasticæ authoritatis ac disciplinæ compage, quonam modo fides recta nisi clauis trabalibus, & æternis fixa, sacrisq; monimentis semel affirmata, stetisset? Verum superi boni, q̄ præsto manus ipsa dei affuit, quondam ipsa ecclesiæ architectatrix? Quod autem ueluti numen tragicum nec opinato uisa est præsentissima opitulatrix? Nā illo de medio statim sublato, hunc mirificis comitijs eadem manus suffecit, intestini protinus, externiq; belli pacificatorem, qui caliginem sanctuario domini incubantem discussurus haud dubie existimatur, & cœli liberum aspectum omnino redditurus, cum etiam eadem manus diuina Iulium ipsum ante mortem Titanici sceleris cordolio tetigisse crederetur. Nos tamen eas pœnas (ut ingenue fatear, quod negare non possum) merito pependimus, ob uictorias utique luculentas semper insolescentes, ne non plane Galli priscorumq; similes Franci nunc esse uideamur. Siquidem prædictarum rerum religione obstrictis Gallicarum copiarum animis (ferre enim diu piaculi religionem uiri Christianissimi nequeunt) idem, qui a nostris deus in rebus secundis non agnitus fuerat, ex fauore in iram uersus si tamen irasci de-

us potest lymphatico primū pauore consternatos retro egit in Franciam, deinde etiam classicis circūsonantibus pauitanteis, de aris ac laribus dimicare delitias suas Francos, aut certe terguersari coëgit. Quo tumultu, ac dedecore cum iam multum pœnarum uideremur superis pependisse, nec ideo uecordiam nostram expiatam esse putaremus, hostes autem rursus bellum, & tumultum inferre, nos propulsare pigeret (neq; enim satis animorum nobis, cum alibi manus nostræ distinerentur, neq; illis satis copiarum, aut apparatus fuisse dictitatur) factum est omnia moderante prouidentia ut utrisq; commoda pax esse crederetur, fremente tum Sinone aquilifero, qui primus incendia miscere magno tumultu solebat. Ita animaduersio diuina ut lanista clemens, duos populos ad internicionem iamiam digladiaturos, medio in certamine diremit, contenta, ut spero, ad sanitatem & modestiam utrosque redegisse. Inuidia enim apud superos utrinque flagrabamus ob redundanteis opes. Iamq; eò uentum putabatur, ut illi hausturi propediem de fece, nos etiam refecturi de uiuo uideremur. Tametsi in ea sum opinione, ut nobis improuisa tempestate iactatis, una & altera, ut dicitur, anchora sacra restaret, si gubernandi satis gnari in tumultu fuissemus. Quando enim Francia omnibus rebus instructa, deo quidem non aduerso, undique deprehensa est? Hic mihi uereri subit, ne in geniali fœdere præteritorum nobis obliuio surrepat, & ueluti rude à domino donatos nos esse existimemus, quasi iterum nobis bellum non timendum sit, duntaxat pro portis, & pro laribus gerendum. Nam ne nusquam belligeremus inquies noster animus ferre nullo modo potest. Sic iam opes nimias conteri iugi bello necesse est, & referre quorundam dispensatorum putatur principes à rebus bellicis nunquam esse feriatos, ne tranquillo rerum statu rationes recognoscere uacet. O beatam futuram Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi q̃ bonos habere solet. Nam mancipia, ut quæ maxime unquam prouincia dicto habet audientia. Iamprimum in ea summum Liberi patris cum Cerere certamen, ut uini nobilitates nō possis sine nomenculatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & ꝙ utriusq; maris cinctu, & commercio commode, comiterq; habitatur, soli ubertas tāta est in uniuersum etiā inter inopes frugum, sterilesq; prouincias, ut quasi annonæ præfecturā sub cardine nostro gerere existimemur, prorsus absit inuidia uerbo ut ieiunia indicere finitimis, uictumq; abstemium cum libuit possimus, cum sumē, ut ita dicā, occidētis arare uideamur, si i uniuersum fiat æstima

tio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritatem corporum impigram, atque eximiam ad uicies obeundas, quibus si militaris disciplina constantiam addidisset, nihil esset utique quod in nobis ab exteris requireretur. nam nostris quidem satisfacere nullo modo possumus, qui nos in ordinem nuper Barbarorum coëgisse dicuntur, nec disciplinas nobis politicas, nec prudentiam concedentes. Equidem proborum hominum esse nõ puto ingenitam simplicitatem in Francis improbare, quæ in latebris mentis insidias condere non didicit. Atqui nisi Genius Francici diadematis iam inde ab incremento sceptrorum ita fermè semper tulisset, ut oculis, & auribus alienis uti decus esse regium crederetur, sicq; plerunque fierent imperij potentes, qui imperandi uetandiq; impotentes esse in actu rerum deprehenduntur, qua sumus rerum omnium instructi commoditate, Persici quodam modo regni nunc instar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ itidem datum est, ut omnia pacis, belliq; subsidia, & sua, &, quod dicitur, in numerato haberet? Ita nobis copiæ nostræ equestres iugi stipendio instructæ, non dico præstò sunt, si ad delectum citentur, sed etiam in procinctu, & arrectæ ad bellicum exaudiendum, ex quibus centurias habemus, cum ad præsidia regni omni in parte collocatas, tum uero ad incerta casuum stationes agentes, in quascunque partes incubuerit tumultus, protinus coituras. Quod si et alias quoque succenturiari oporteat, abunde est iuuentutis ad sacramentum paratæ. Propter has & alias prouinciæ præstantias, Francia ab externis inter primas prouinciarum libentissime & uisitur, & habitatur, quippe uisendam eam singularis præterea hospitalitas facit, incolendam autem omnium rerum expetendarum commoditas. Sed & si milite externo uti libeat, pecunia large superest, & annona, unde alere copias & authorare perenni stipendio possimus. quãquam per hosce annos infeliciter id experiri statuimus, ut ferè omnia agi præpostere cœpta sunt fatali dementia. Siquidem eo errore, quem græci Xenomaniam appellant, id est nimium, & inconsultum externorum studium, luculenta clades illata rusticam plebem afflixit. Cernere erat & nostrum, & externum militem plebeculæ penu saginatum, ultro etiam temulentum illudere quasi uictis, cum interim misellli, & egentes, & sicci, alijs super alias collationibus in desidis stipendia militis omnia corradere cogerentur, &, quod sine gemitu meminisse nemo potest, interdum nexum inire, ut est formula exigendi tributi, si pignora

capi

capi nequeant. Sed sic est uisum diri temporis interregibus, quibus ipsis placere patrium nihil potest, quiq; ante pedes positos transilientes, in Colchos nobis aut Basternas petendos uiros putant. ob quod eos non dubie biennij Epicinia manent, ab ijs, ut opinor, concinenda qui eorum olim actui supererunt. Sed enim (ó miram uim numinis) sic libitum est prouidentiæ, quæ res, & uireis mortalium temperat, omniaq; à se facta pro potestate moderatur, ut tantæ rerum nostrarum competentiæ consilium quoque publicum non suppeteret. ne si bonis in rebus Franciæ & copiis, bonam quoque mentem Reip. circunspectamq; dedisset, finitimos Gallia longissime summoueret. Priuatim autem nostros consilio, & solertia defici ego quidem non puto, ac ne eos quidem ipsos, qui in medium consulere nobis existimari uolunt, ut quos in augenda re priuata & strenue, et solerter nauare operam uideamus. Hinc illi subiti penates imaginum nouarum, luminibus nunc officientes antiquissimæ cuiusq; domus, & generosissimæ. Sed hic est ille orbis fatorum & prouidentiæ, quo genus humanum nutu dei uertitur, in quo emergenteis alias in solem familias, alias sideteis in tenebras uidemus, inuicem inter se sursum deorsumq; impellentes. quæ uicissitudo facit ut alternis crescant, decrescantq; interituræ tandem stirpes. Verum hoc ridiculum ꝙ qui ad centesimum nepotem animi se destinatione propagant, illustrem sibi famam in omne æuum pollicentes, sæpe intra primos nepotes stirpitus exolescunt. & tam friuola spe homines certam, & diuinitus oblatam mutabunt æternitatem? Sed quidnam in causa esse dicemus quamobrem qui suis commodis suorumq; consulere bene, ac feliciter norunt, ijdem rebus ipsi publicis prospicere non perinde uideantur? Nempe quod aulicis institutis cauetur, nequid è republica esse uideatur, aut principis, quod non idem cessurum in rem priuatim paucorumq; intelligatur, nec rursus aliquid publice turpe, quod priuatim, aut honorificum esse possit, aut compendiosum. non item uice uersa, quicquid publice aut honestum, aut utile sit, id ut ad singulos quoque eorum pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aërem & pluuiam putatur, cætera non tam publica esse, quàm exposita existimantur, in eorum utique prædam cessura qui anteuertere uerecundis, & præripere possint. sic aulica uigilantibus iura opitulari ferunt, et uirtutis præmia concedere occupanti. Proinde nulli unquam in Gallia publica commoda domum suam auertisse fraudi futurum existimatur, aut noxam publice quanta sit cunque nocuisse, qui quidem ipse, eius'ue

amici in libras damni dati unciolis decidere singulis non grauetur, & ea sit solertia, ut uti foro norit. Quo fit ut tam maxime fere actui summo praepositorum diuitiae circunfluant, quàm maxime uires publicae & priuatorum opes exhauriuntur, Sicut in aegris corporibus lien, & uenter pellacia duo membra, tum maxime redundare dicuntur, cum caetera exucta, defectáq; uidentur. Quod siquando nõnulli ut irudines distentae caput in sorptu popularis sanguinis uisi sunt reliquisse, longo iam interuallo id exemplum redi turum non timetur, praesertim quando id, quod olim capitale censebatur, nunc impulsis legibus non tam criminosum quàm contumeliosum esse coepit. contumeliosum? immo uero ingeniosum inter istos beatos, atque etiam palmarium, utpote inter quos nihil ignominiosius egenti innocentia esse credatur. Simul enim hominum fidem cum re concidere arbitrantur. Iam uero cum hoc semper habuit Gallia, ut bona sua interdum nesciret, interdum scire nollet, tum uero illa praegrauat indignitas, si id effari licet, quod nequit nõ expectorari, quod amplissima familia domini atriensium paucorũ regitur arbitratu, qui accepti expensíq; paginas capacissimas habentes in potestate, in rem priuatam iuxta ac publicam uersa, publicae rei expensare licenter impuneq; uidentur, necessitudini & obsequio gratiose tribuentes, quae uirtuti officiosae & industriae debebantur, unde factum ut ad summum dedecus res nostrae paucis annis non semel deciderint. Quid enim per deum rerum nostrarum olim fortunatorem, quid inquam non modo iniquius, sed etiam ad speciem maiestatis huius regni indignius ac turpius esse potest, q̃ quod inertes quidam homines, & ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo, ut ita dicam, copioso sagnantur cum suis clientelis tanquã de republica aut principe meriti praeclarissime? Quid pernitiosius, q̃ quod ij nunc demensum unicuiq; pro potestate statuunt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis, non magis internoscere didicerunt, q̃ literarum nescij doctos ab imperitis? Qui etiam si id facere quoquo modo possint, tamen frugi bonae homines, aut aliquo artificio commendabiles, nunquam uel nequitia praeditis uel mediastinis seruis censeant praeferendos, quorum quidem opera non in rebus dominicis, sed peculiaribus uti possint. Ita dominicum ipsum nomen tantarum indignitatum inuidiae obijciunt. omnia enim imperasse dominus dictitatur, quae paucis dispensatorum uel commoda sunt, uel temere complacita. Horum praecipue interest (id, quod quidam nuper astruxisse dicuntur) solertes, & cordatos in Francia non

cia non esse. uerum enim ex eo instituto factum est, ut quàm optime quisque de republica meritus est, tam pessime plerunque de eo principes mereantur. quippe aliter fieri non potest, cum huiusmodi administri non modo dispensationibus, sed etiam admissionibus præsint. Quod si pauci interdum ad aulæ penetralia non exoratis admissionalibus euasere, uiri uel doctrina præditi, & solertia, uel grauitate, & probitate laudabiles, dicere ausim uel maioribus eos fatis euasisse, uel, quod æque rarum est, benigno aliquo sidere insinuatos esse, uel denique ut maioris ingenij fortunam sibi finxisse. Ex ea nota uidimus Petrum Cothardum summæ curiæ principem, & Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ (legum tutorem, & morum ordinumq; censorem, hoc nomine significamus, quem & pleniore, & feliciore nomine Nomophylacem appellare possemus.) Horum autem duorum potissimum ideo meminisse me iuuat, quod eorum nominibus appellandis cum in memoria feliciorum temporum acquiescere mihi uideor, & inani præteritorum meditatione recreari, tum uero assentationi & gratiæ nihil dedisse dicar. ut pote qui nec ab ipsis iam mortuis, nec ab eorum sequacibus, qui fermè iam nulli sunt, gratiam inire sperem. Quos autem uiuos colebamus, & omni obseruantia dignos esse censebamus, utinam memoriæ perpetuæ uel nunc, uel in posterum consecrare possemus, uiros quidem illos diuersissimis ingenijs æque de literis ferme, literatisq; meritos. Ille miro lepore studiosos exosculans, nostros, & externos benigne adiuuabat, festiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morum facilitate nulli hominum secundus, ut uno uerbo absoluam, præsidium subsidiumq; omnium, qui Mineruæ sacramento dixisse profiterentur, nam & ipse miro lepore inter ingeniosos, literatos'que præditus erat. Hunc illi aduersam per diametrum genituram habuisse diceres, ut Democrito Heraclitum ex aduerso stetisse dicunt, sed sub uultuosa facie & propè dixerim truculenta, summa omnia latebant. Nihil autem amplius in eo cognouimus, cum omnia essent amplissima, quàm quod æquabilem animi præstantiam in aula imperiosa seruauit ad extremum, non ut in eo trucem animum, aut uitæ infensum esse diceres, sed citra ignauiam circunspectum, & generose cautum, & tempori ita cedentem, ut consertis, quod aiunt, manibus integritatem retentaret. Hic adhuc unus numeros omneis implesse gerendi summi magistratus existimatur. Fuit ingenio summo, memoria longe æqualium tenacissima, animo si-

bi semper instanti, uoluptatum uel nescius, uel comtemptor. In illa celebritate ac strepitu aulico hominem apud sese dixisses semper esse. Reprehensus fuit a multis ne ab omni eum culpa uidear uindicasse quod dicerent eum ad rem paulo auidiorem fuisse, atque irae praecipiti nimium indulsisse, & nihilo secius omnes probum fuisse eum uirum non negant, ij quidem certe, qui a uero non aberrant priuat a simultate percati. Equidem ut iram in eo praecipitem expertus sum, qui cum eo saepe habui negotium, ita contendere ausim minime omnium iracundorum maleficam ipsum habuisse iracundiam. Fuit enim huiusmodi ut mira animi aequitate uerba propemodum iurgiosa rediraescentium ferret duntaxat liberaliora, etiam si in re praesenti aegre ferre admodum uideretur. uidelicet uir ingenui, & Catoniani spiritus, nemini fraudi esse uoluit generose libertatem usurpasse, eorũ, quos male sibi conscios non esse intelligebat, alioquin quis negat nemini unquam homini mores undique absolutos fuisse? atque haud scio an laudi id uerti debeat, uirum natura biliosum, & irae intemperantem, nunquam tamen irae ad uindictam usque obsecutum esse. eidem cum comitas defuerit in seueritate, omnium tamen, quos quisquam hodie meminit, gratiosus, & suffragator ueracissime fuit. neque enim ut hodierni homines aut fumos uenditare solebat, aut saepius appellari de pollicitatione, aut promisso ferebat. nec ut ueteratores aulici, & flexiloqui solent, ancipites postulatores, & suspensos ambitu lustrali tenebat. Semel suffragium suum aut spondebat, aut negabat, fronte ut tristi, ita minime aulica, & fallaci. opitulator non modo benignus tempore imperiosissimo, sed etiam strenuus & peruicax, tanta animi acrimonia, & solertia, ut nullum fere susceperit, quem non & pertulerit ad finem destinatum. Hic, ut ita dicam, corculus in summa talis fuit, ut cum omneis flexus aulicos, occasionesque memoriter teneret, minime tamen aulicus esse uoluerit, & uersipellis, eorum dissimillimus, quos hodie hoc nomine uersari decimo quoque uerbo in ore uulgi non pudet, homines perfrictae frontis, immo planos improbissimos, quos imposturam factitare ore renidenti iuuat, eosque peritores frustrari, quos aulicae uersutiae rudimentum non posuisse sentiunt. Alios ex Chrestologorum natione nouimus medicato sermone afficientes animos flagitantium, ut gaudio perfusos ab eis discedere saepe uideas, & spe bona gestienteis, sed post intellectam ludificationem diras ijs imprecanteis, quibus tamen ipsi obaudientes, o protetuum sermonem, fortunari se dictitant. En arteis, & disciplinas, quas aulica philosophia mirifice profitetur.

Quibus

Quibus tamen nonnulli domesticis pridem institutis clarissimi, nunc aduerso rumore inter aulicos agunt, etiam si se suosq; secundis nu minibus aulicis euasisse gratulantur. Qui autem eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugem aliquam bonam ciui lis, & æquabilis uitæ redire perquam rarum est. Huiuscemodi autem apud nos aulicastri degentes in oppidis uocitantur à populo, quo uerbo tam Aristippeos, quàm Ephecticos philosophos & scepticos intelligi uolunt, illos salutigeros & morigeros, hos cunctatores, & hæsitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipsos, uel causæ ita unquam addictos, quin statim cum fortuna transire parati sint. sic enim homines Aeolidæ, uersatiles ad omnem aulicam auram ani mos aiunt sapientum esse debere. Quo fit, ut municipes inuicem admonentes, uulgo eos in cornu fœnum ferre dictitent. At Guidone in Ironum quidem conuentu dissimulator fuisse dictus est, quod quidem ipsi uerti uitio possit, alioquin etiam ingenij, & doctrinæ & seueritatis maiestate maiores, æqualesq; longissime summouens, ut tum opinio fuit constans. Cuius utinam sublimitas non etiam lu minibus posteritatis obstruxisse uideatur. eam enim formam summi honoris inchoauerat, cuius præscriptis qui succederet, nemo adhuc repertus est, ut Veneris quondam Coætabulam ijsdem linia mentis qui absolueret, Apellis successor non potuit inueniri. & enim qui ei proximus fuit, sextus, aut septimus magis quàm secundus ei fuit. Mortuus est autem uirtutis commendatione sera cognitus, cum tristitia, & seueritate popularis esse cœpisset. Quare illi ex aduerso ac successori contigit, neque enim ipse ut Phidiæ signum statim aspectus, & probatus est. sed primore aduentu non plausibilis, decedens tendem omnibus non iniquis desiderium sui non mo dicum reliquit. Alter contra, magna hominum expectatione exceptus, & præsumpta ex præterito opinione gratus, ineundo etiam magistratu uibrans & coruscans extitit, sed ilico à sese desciscens, euanido splendore cessit in prioris gloriam. Quippe ut inclusa in funda annuli bratteola fulgentem suapte ui carbunculum flagran tiorem reddit, sic successore prouinciæ longe inferiore subdito, decessoris illustris gloria intensius resplendescit. quo maiore contentione animi adnitendum erit ijs, qui in posterum eum honorem capessent. heroicæ enim uirtutis exuuias gestare non cuiusuis est capitis etiam primæ notæ. Vtinam autem illi Herculi Theseus aliquis me uiuo suboriatur, qui monstra reipub. post eius obitum enata, præstantissimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors pu-

blicæ haud dubie acerba, mihi priuatim quoq; luctuosa, omnibus ijs incommodissima fuit, qui honestarum rerum studio fortunam sibi facturi uidebantur. Quod genus hominum cum maxime placiturum in aula speraretur, frigere statim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidem tantum momentum in supremis fascibus esse iam notum est, ut quam in partem mores eius uergant, qui eum honorem gerit, eiusce modi bona ex parte primarios ordines sortiamur. Nam cum in eius sodalitio, & comitatu uelut seminarium antistitum & magistratuum habere Francia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros, uel homines uenerari quo iure, quaq; iniuria cogamur. Quare si diutius illi uiro ex sinu, ut ita dicam, beneficentiæ edito inter uiuos esse licuisset, & literatos utique uiros, & de meliore nota in scenam productos aulicam, ciuilemq; uidissemus. Hoc enim nemo unquam à bonorum causa, quos quidem comperisset, aut firmius, aut animosius stetit. quàquam sibi quidem ipse certe & gloriæ satis, studiosis, & pudentibus, qui productore ad tyrocinium indigent, parum, per inquam parum uixit, ipse uero & reipublicæ paululum. tum salubris enim sideris occasu sæua mox orta tempestas turbinibus rapidis res Gallicas in omnes cœli plagas diuentilare cœpit. Qui duorum hominum spiritibus immodicas excitati, cum eorum quoque obitu consopiti esse uiderentur, ingenti stupore hominum extiterunt inauditæ calamitates, quibus cum par nemo in aula superesset, Gallia tum primum animos despondere uisa est, retuso etiam illo mucrone strenuitatis, quo maxime ualere Galli existimantur. simul rei summæ gubernacula laurea iam excussa, omnium ordinum ore rediisse ad triarios dictitabantur. Verum ille à rupe forti faustum cognomen sortitus, eum semper animum circa honestatis studiosos, modestiæq; tenaces præstitit (etiamsi remittere frontem ne ijs quidem uideretur) ut eius obitus diem atrum & funestum semper habere debeant. Qui autem eius institutis insistere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius infensi, huiusmodi fuerunt partim ut priuatis studijs summi rerum actus fastigium inclinasse, magistratuumq; censuram, ut ita dicam, delumbasse uideantur, partim ut ex suo contubernio literatos & doctos exegisse iudicari debeant, eorumq; affines ambitionis, assentationisq; nescios, etiam si delectu eorum hominum delectari sese dicere consueuerunt, ut omnia fermè uiri aulici diuersissima actionibus suis proloquuntur, impudentia quorundam tam putida, ut aures defecatæ, harum rerum insolentes haurire hæc mendacia citra nauseam quandam stomachosæ

chosæ indignationis nequeant. Sed nihil indignius, quàm quod sic quoq; fallere sperant ipsi nos intra pomœria natos & institutos. O' stultam, & ridiculam opinionem, siquidem ita putant, impudētem, & capitalem sermonem, si nō putant. sed illudere proteruæ eorum patientiæ gaudent quibuscum colloquuntur, qui ne tantulum quidem ipsi commouere se in illo regni theatro extra numeros possunt aut probitatis, aut honestatis, quin aut risu statim acrium spectatorum, aut aduerso murmure excipiantur omnium cuneorum. usqueadeo qui suspicia se supra alios uolunt, uel agentes ipsi, uel loquentes latere nos nequeunt. Non'ne quæ in adytis aulæ, quasiq; intra scenam aguntur, quæ illic numina, quibusque sacris colantur, solenne est nobis anniuersarijs ludis uelut ex proscenio audire? ac satyricis actibus ita in rem præsentem perduci, acsi reducto uelo opertanea sacra introspicere permitteremur? Qui igitur fieri id posse dicamus? Nempe quod Aius ille, ut ita dicam, locutus arcanum nihil esse sinit eorum, quæ in aula geruntur. Quod enim ad uniuersos pertinet, id palàm quoque uult omnibus ordinibus esse. Sed beatum illud diuersorium illi tantum, qui intus sunt, rimis perlucere nesciunt. Pro' superi immortales num quisquam sodali, & contubernali uel etiam familiæ notior esse potest, q̄ omnes eorum mores & habitus omnes status, flexus et affectiones corporis animiq;, omnes uultuū species et aspectuū omnibus nobis notæ sunt istorū, q sese omnes latere putant? Quāta igitur cautione, q̄ circunspecte, q̄ religiose in suo se actu gerere uel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri amplissimi sese circunspici sentiunt? Sed qs eos hoc sentire credat, qbus in re sibi gerēda satagentibus consulere famæ non uacat? Atq; si oculis cuneorū inseruire non uacabat, aut si non magnop̄e id referre putabant, uel ordinum ipsi oculis, uel orchestræ certe inseruire debebant. Hoc.n.meminisse oportebat, q existimationi olim consulere neglexerunt, de ijs aliquando publice grauiter esse consultum. uerum hæc iam terricula infantium, aut nouiciorū esse creduntur. Periti autem rerū, et ueteratores arcem sibi impunitatis nup̄ præstruxisse existimantur, cum immaniū opum propugnaculis, tum uero ualidis præsidijs necessitudinum contractarūq; affinitatum firmatam, quā expugnare nulla uis iudiciorum, aut constituēdæ reipub. possit. Pessime uero de se mereri iam putantur, q uel famæ detrimento commodis suis nō consulunt interim dum dispēsant. Inane.n. & ieiunū nunc aucupiū esse creditur fortunis augendis quoquo modo parcentium, ut famā integritatis, honestatisq; conseruēt. Proinde nō ita pridē

qui rerum potiebantur scenicorum figuras uerecundis auribus deuorare uidebantur, hanc loquendi libertatem tolli non posse Francis rege non uiolento intelligentes. postea aures sensim cauillis ita occalluisse cernuntur, ut inter theatricas personas prodire optabile esse cœperit quorundam opinione, qui non nisi beatorum, & copiosorũ nomina in argumentis satyricis frequentari dictitant, quando illi aurito capitio tecti summum fere quodq; caput salibus suis perfricent. Vnde eo rem uidemus euasisse, ut quæ olim uitia figurate, & maximo cum lepore allegoriarum taxabantur in summis magistratibus, cum uel satyri cauillantes inducerentur, uel uitia ipsa personata per prosopopœias prodirent, in ijs, quas uulgo moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias appellamus, ea nunc satyrico felle insulse, & simpliciter sine uenustate schematum enuncientur, uidelicet q̃ licentia peccandi perijsse frontem, ut inquit ille, de rebus arbitrentur. En quibus seruire, quos colere, & obseruare, quorum uoluntati lenocinari, deniq; quibus grauitatis, & doctrinæ, atque omnium ingenij ornamentorum fasceis summittere necesse est, eos quidem, qui aliquo in numero haberi in Francia concupiuerint, ut mirari homines desinant, q̃ rari sapientes, & eruditi in rerum nostrarum administratione uersentur. Nam ij, quorum maxime interest res probe administrari, cum in speculis esse deberent, Valegontes fere sub tecto securi rerum dormitant, ne discrimine quidem ipsi nuper fumigante excitati. Hic est status fere Franciæ, qui si aliquando recte, atq; ordine constitutus fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperitent, qui in transtris sedere, aut inter uectores esse deberent, tam opulenta, ut opinor, erit Gallia, q̃ priscis temporibus Hispania, & Persis fuisse perhibentur. Rex quidam Franciæ Ludouicus, ut opinor, undecimus, cum sermo aliquando inter eum, & legatos magni cuiusdam principis incidisset de prouinciarum opulentia, & illi magnifice de suis sentire opibus uiderentur, respondisse ita fertur, ut diceret pratum se graminosum, & late patens habere, & quod toties fieret restibile, quoties uisum esset fœnisicio opus esse. Quo dicto significare uolebat, nunquam non imperata tributa populos sibi subditos pependisse. Nos autem sic actũ esse per hosce annos cum populo gallico scimus, ut eodem anno una & altera accessione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, nonnunquam etiam sesquiplo creuerint, tanta animorum æquitate, ut uicem principis plebem dolentem uideres, qui tot in curas rebus gerendis distringeretur. perinde acsi ab eadem sementi altera & tertia seges demeteretur in Francia, aut ex noualibus spicilegiũ iustæ

messis

messis instar existeret, & uindemiã racematio excipiens, noua fœtura denuo exuberaret. Verũ Rex ille Ludouicus prato suo amplissimo gloriabatur, ex quo eodem anno fœnisicium iterum & sæpius cogeret, quantumq; placuisset. Erit olim fortasse Rex alter, ꝗ chrysomallas oues aureo uellere opimas habere se dictitabit, non illas ꝗdem apud Colchos, aut Iberos, ut in fabulis leguntur quondam fuisse, sed clemente cœli tractu latifundijs inerrantes, toties attonsiles, quot res extiterint gerendæ, uellere succrescente iugi fœcunditate. Illud uero singulare ac nulli æque prouinciæ datum, ut bellis continuis, intestinis uel externis exhausta, & uiris uiribusq; alijs ad summam inopiam usq; defecta, unius statim aut alterius anni pace, & commercio recreetur. & ut Antæum illum gigantem ab Hercule sublatum poëtæ fabulantur, quantumuis lucta fatigatum, & certamine confectum, simul atque terram matrem contigisset, integras ilico uires solitum recuperare, Ita Franciæ uires opesq; quantumlibet accisæ, cum primum per pacem, aut inducias tellurem aratro mouere licet, quasi terræ tactu instaurari uidentur incredibili celeritate. O' raram prouinciæ felicitatem, O' reges undique beatos, si tantum personam suam satis nosse potuissent, & in actu summo rerũ grauissimum quodq; negocium ductu suo transigi, nedum auspicijs suis concupiuissent. hoc deus ad cætera Galliæ addidisset, numeris omnibus cumulata felicitatis esset. nam cum clementiam in regibus, tum libertatem in ciuibus rarissime desiderauit. Sed illud, illud inquam acreis homines, & rerum non nescios urit, ꝙ pusillis homunculis necesse est persæpe subseruire, quos ut actores, & uicarios principis aulica comitia ceruicibus iniungunt succollaturæ plebis. illos ꝗdem aut fortunæ suffragio, aut fauoris inconsulti redempti'ue renunciatos. huiusmodi autem homines, cum fata gallica regant, cum liberalitates principis munificentiam'q; arbitrentur, cum cuiuscunq; nostratium externorum'q; merita ancipiti trutina arbitrij sui perpendant, & uoluntatis suæ modulis uiros magnos, pusillos'q; metiantur, sursum deorsum'q; permiscent omnia in Francia, facile quidem illa principe omnium prouinciarum. Quid enim per deum immortalem recte, atq; ordine administrare semisses isti actores possunt, qui nullum ius ciuilitatis, & isonomiæ nouerunt, quæ est æquabilis honorum, bonorum'q; distributio, pro dignitate, ac merito ciuium temperanda? Nam quod ius à nobis appellatur distributiuum, id ab Aristotele iuris ciuilis eximio conditore cataxian dictum est, quod est secundum dignationem, & promerita cuiusq; ciuium statuendum.

at huiuſcemodi uelut interreges iandiu pertulimus frementibus nequicquam omnibus ordinibus ſuppreſſa procerum authoritate. Hic mihi manum inijcit reputatio fortunæ temeritatis, reſiſtereq; paulisper cogit, ac ſui meminiſſe. Siquidẽ cum in omni mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerum eſſe domina exiſtimatur, tum uero ſuper omnia ipſam eſſe in Francia iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tanta ſubnixos potentia, ut ad reip. officia uix decimus quiſq; non ex eorum clientelis prodire uideretur, cum etiam ipſi incrementa ſua fortunæ bona ex parte deberent. Horum cum alter tempore paulum prior, & faſtigio multum amplior, eo prorſus eſſet ingenio, ut qui ſe ſubmittere maxime eius potentiæ uellent, hoſce ille maxime cæteris præficere uellet, Alter eos præcipue promouere concupiebat, ornamentisq; immodicis augere, quos ſibi uſui fore ſperabat ad potentiam uel augendam, uel tuendam, aut ijs moribus præditos, ut ſibi morigeri eſſe omni genere obſequij ſuſtinerent. Nam & ipſe impigre morigerando probatus, in ſecundas gerendarum rerũ a maiore adoptatus erat, quin & aſſeclam, comitemq; illius potentiæ non ſocium poſtea ſemper egit, haud grauate primos faſceis ſubmittens, atq; etiam ſubijciens illius fortunæ cuius tum nutu omnia uertebantur, & meminerat quas in leges cum ſummum magiſtratum iniret ſurdo ſacramento ipſe adactus eſſet. Quoad illo de medio ſublato cum nutanti fortunæ uideretur imminere, quidam alius, ex eodem prodijt comitatu apud ordines aulicos egregie gratioſus, cuius authoritate, et ſolertia effectum eſt, ne ille impotentiæ animi omnino indulgeret Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere libere licuiſſet, ne curia quidem ſumma quantumuis obnixa ſubſtitiſſet. Cum hoc rerum ſtatu fors fortuna ſpecimen facere potentiæ ſuæ uideretur, contigit, id quod neceſſe erat, ut quos caſus temerarius in aulam inſinuauiſſet, aula autem tum erat comitatus ipſorum cum unum, aut alterum ſtipendium ijs ſupparaſitando feciſſent, ſtatim uel magiſtratu, uel antiſtitio donati quaſi militiæ præmio, macti eſſe uirtute obſequij, atq; obſeruantiæ iuberentur. Quod cum mirificis exemplis apud omneis innotuiſſet, eoq; mores incubuiſſe uulgo dictitarentur, ut nulla iam uia certius ad magiſtratus, honores & diuitias ferret, quàm ambitio & aſſentatio, &, ut plane loquar, corporis animiq; fœda uendicatio, contraq; honeſtarum artium ſtudioſi, aut ueritatis tenaces, omneſq;, qui ſeſe eximere fortunæ ditione cupiebant, uel quos extra præſcriptum decori, & honeſti pudebat proſilire, male de ſe mereri uiderentur, qui uel ſtudio literarum miſeri intabeſce-

rent, uel inania, & obsoleta nomina honestatis, & uirtutis tantopere amplecterentur, uel deniq; in ijs rebus fouendis consenescerent, quæ nihil ad id tempus pertinere cernerentur. Cum ea inquam ferè esset conditio temporis, certatim eò aduolanteis, atq; etiam migranteis uidebamus, ubi contubernium esse fortunæ uidebatur, cum interim paucis illis, qui constantia, & pudore ducebantur, domi agere feriatos ab omni actu publico liceret, qui quidem adiunctum compendium, & honorem haberet. sic paucis annis factum, ut inuersis ordinibus patricij ad plebem, & plebei ad patricios traducerentur, cum uelut somno beatos redeunteis uideremus, quarto uel quinto, atque etiam decimo equite nonnullos comtatiores factos, imaginibus nouis insignes, quæ gentilitijs & troiugenarum nunc claritate præstant. Ita duorum hominum potentatu, repagulis pudoris & reuerentiæ legum atque existimationis bonorum, & grauiũ refractis, & retusa acie iudiciorum seueritatis, eò iam insolentiæ & licentiæ uentum erat, ut accepta expensáq; omnia non fortunæ, sed fortunatoribus hominum referrentur, quos princeps indignitatis nescius præfecerat, ut assolet, hominum delectui. Qua potentia ipsi freti, cum diuinos sibi honores poposcissent, nec defuissent homines primarij, qui se eorum cultus ingessissent antistites, ab altaribus domini non pauci emansitantes, iam mortalium sensu inauditæ rei miraculo stupente, prouidentia utique rerum humanarum curam abiecisse, aut certe posuisse à multis putabatur. & alioquin usq; eò publica mens successu rerum elata aberrauerat, ut Martis, & Bellonæ numina instar propemodum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Christianarum partiũ signifera (me miserum qui hæc meminisse cogor) cum cognomen illud ipsa suum, & æternum impia uisset, ibi tum ibi uerum & unicum numen rapida nostri orbis uertigine terribile, diuinitatis suæ maiestatem asserere mirifice cœpit; editis in superbos exemplis omnis memoriæ clarissimis omniumq; gentium, si rerum diuinarum intelligentiæ dociles ipsi animos haberemus. Sed nos (ò cæcæ mentes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri transmittere obliuione gaudemus, tantisper modo in cœlum suspectantes, quoad orbis concussu contremiscimus, serenitate autem reddita, uel substillo adhuc cœlo, ne turbinum quidem recentium uestigijs admonemur, & alias quoque procellas impendere fortasse. Quæro ecquo unquam seculo dominus in nostros uel in suos potius rapidiorem iræ suæ terrorem, micantioremq; distrinxisse uisus est? Distrinxisse dico? immo etiam ui-

brasse, tametsi contremefactas delitias suas Francos persequi peperit. Hoc cum heri & nudiustertius factum sit, quis iam meminisse dicetur, siquidem mens publica ex habitu, & fiducia singulorum æstimetur? Sicine fomento uno, prævalido fortasse, e re nata apposito, doloris statim & discriminis Franci obliuiscuntur, ut uulnere percurato? Pro suprema & æterna dei prouidentia usqueadeo ne densa seculo nostro erroris impij est effusa caligo, ut ne fulminante quidem deo sursum aspicere possimus? Qui si cœlum suspicere obliuiscimur, quin igitur omnia intente circunspectamus, ut sensu saltem humano Gallia niteretur? nunc uero nec deorsum nec sinistrorsum intuemur, nec retrorsum respectamus, ac ne id quidem, quod porrò est uidere contendimus. id demum, quod oculis admotum est, aut etiam ad quod identidem offensamus, animaduersione dignum esse censemus. ut mirari nunc subeat eorum uel inertiam, uel amentiam, quorum oculis princeps pro conspicilijs solet uti. Qui cum coëmundis possessionibus, & exædificandis penatibus gentilitijs longissime prospectare, & ad pronepotum usque atnepotes porroq; etiam uideantur, existimationi tamen populari non seruiant ad posteros manaturæ, etiam si perpetuo ipsi tenore felicitatis, quod rarissime euenit, uitam transegerint longiorem. quãquam quid felicitatem istorum uoco? quorum nulli securum sui possessorem esse licet, ex quo ciuilis, & municipalis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ semel emanciparunt. Nam qui acquiescere intra natalium modum, exigui esse animi aut degeneris arbitrantur, ij q̃ altissime uolentes emicare, eò abripiuntur sæpe, unde sine præcipitio in uitam descendere tranquilliorem nequeant. Atqui huiusmodi est ferè eorum conditio, qui ius in caput hominum, ac fortunas habere, aut decus opimum esse putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem, ut nunc sunt humana, crediderim potius gradum ad æternum præcipitium factitare, quàm ad ueram beatitudinem uel tantulum proficere. Qui enim sensus omneis suos diuino desponsos amori, cultui'que, humano obsequio, & fastui seculari ita mancipauerit, ut ne animam quidem receperit cœlesti sodalitio natam; quæ in manum ipsa dei mancipium'que tum conuenit, cum militiæ Christianæ tyrocinio quisque sacramento primum dominico dixit lustrali rore respersus, quonam modo is non perfidus & transfuga est, qui à deo in cuius uerba adactus est, ad eum mundi fastum desciscit, cuius obsequium rogatus eiurauit? Etenim anima usqueadeo aulicæ potentiæ amore capta, quid aliud

q̃ a ſponſo ſuo eodemq; domino diuertens, res ſuas ſibi habere eum iubet, & cum dote ſua licet profectitia tranſit ad amorem impietatis? Sed deus ipſe iſta uiderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid recte, atque ordine in commune conſulitur, ut eius eſt conniuentiæ quicqd nunc populus perpetitur. Cæterum, ut ad rem redeam, ſi per hoſce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus & officijs publicis ponderata fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, raro libripendibus ipſis eorum lancem competitorum iſſe peſſum, qui meritis quamlibet amplis uel aurum, uel neceſſitudinem, uel aliud quippiam commendatitium nõ addiderint, quod uirtutem, doctrinamq; prægrauaret, & famam quamuis illuſtrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ, & doctrinæ ſuffragio renunciari ſperent & ſua creſcere induſtria, obſtrictos ijs eſſe graui quopiam authoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis uideri mancipes gaudent. quorum ut quiſq; maxime uel obſcuris uel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerũq; eſſe ſolet pleniſſimus faſtidij. Vnum tamen eorum genus ſemper exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, & in omnium potentium obſeruantiam compoſiti, oris tandem probitate obrepſerunt ijs, qui ſuper admiſſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem aut fortunæ celerem euariationem Chamæleontea quoque ipſum mutatione aliud atque aliud eſſe ſolet. uiſi ſunt ſæpe Onocephali qui numerum augerent, ut in omni ordine ferè ſunt quos furtunæ tantum eſſe mera ludibria iudices. Qui nec ingenio præditi, nec arte ulla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere noſtri prytanei nati. Verum illi nos urunt aulici ueteranei uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, & proceres obæratos uerſuris authorantes, eos proceſſibus ſuis inimicos putant eſſe, qui ijs ſtudijs incumbũt, quæ quæſtum non factitant. hos ſtipatos manipulis aſſeclarum uidere eſt, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam ditis, ut illic argentariam factitent. Ii autem ut literarum irriſores improbuli, ſic ærarij arroſores minutuli à uulgo dictitantur, ad id tamen ſuccenturiati, ut uberrimum quodq; munus per manus traditum ſuſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio. ex manubijs enim popularibus ſuppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis, & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe. ijs autem ſtationarijs ordinum ductores in ſua uerba adactis, firmiſſimum quodq; tenent reip. præſidium, ne quando ſumma poteſtas inclinatione rerum ex ſinu ſuo excidat. & nos con-

ſidium publicum tantis hactenus copijs Galliæ non ſuppetijſſe miramur? Quis enim iam referre uel honeſtatis, uel utilitatis publicæ putat qui quibus anteponantur? Nec uero Gallia quamlibet latis finibus patens, multisq; magiſtratibus atque honoribus inſtructa, propinquis, & neceſſarijs iſtorum cum numero permultis, tum uero cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare cum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe uiſæ ſint, quæ nulla ui uel legitima, uel aduerſarum factionum frangi poſſint uel diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt qui ſuffragatores uel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces nihil prodeſſe ſcimus, cum alioquin omnia in poteſtate teneant qui dies & horas ſoli comitiales nouerunt. quidni enim comitia uel differre poſſint, uel auferre, qui etiam iuſtitium edicunt, cum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos eſſe dicamus, quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe, q̃ omnium potuere concionantium uociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientiſſimus tricæſimo capite ſui
» libri ita inq̃t. ἀγαθὰ ἐκκεχυμένα ἐν στόματι κεκλεισμένῳ, θέματα βρω-
» μάτων παρακείμενα ἐπὶ τάφῳ. effuſa bona in ore compreſſo, fercula
» epularum appoſita ſepulcro. O' fœdiſſimam culpam cum is animus in rerum non exhibetur actu, quem uel mores, uel anteacta uita ſpondere, uel frons deniq; impoſtricula uidebatur præferre. ſilentium dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis! Quonam tandem gentium germana uirtus abijt? cedò nunc Ariſtidem unum, aut Naſicam, quicum in tenebris micem, & ego Alcyonem uidiſſe me gloriabor. Cedò Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus uirum, qui & reipublicæ charitate ducatur, & precarium ſe honorem habere non meminiſſe uelit. Cedò qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunæ largienti publica, pandendũ eſſe priuatum ſinum putet. Cedò deniq; qui ſimplici innocentia & integritate, q̃ multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumq; neceſſitudinum tectus eſſe malit, non modo aduerſus uim aulicam, & improbam, ſed etiam aduerſus legitimam & ciuilem. Poſtremo oſtende unum ex iſtis uultuoſis, & perſonatis, qui aliquando omnibus integumentis ſimulationum euolutum ſe uel amico, & propinquo cognoſcendum dederit. Ita'nc uero iſti à conſpectu noſtro rapti, cum eos exceperint munia grandiora, iubeant

non modo nos, sed etiam honestatem, ac ueritatem ualere, quasi ut in alienos mores (ô maleficam uim Vertumni) sic in aulicos immigrarint? & primos uitæ actus, quasi obsides hominum existimationi datos, ætate iam uergente perfide destituant? uideant quæso etiam atque etiam, ne id perinde esse credatur, atque si maturam segetem laudum suarum, tædio ipsi uitæ compositæ capti, repente, ut sic loquar, inarare, uerterecq; dicerētur. At qui tales aliquando inuentos esse constat, qui dignitate uultus populo imponerent, & oris probitate, ut nuces intus marcidæ specioso sæpe fallunt legen-
» tes putamine. Rursus idem Sirach. ca. tertio & tricesimo. χορτάσ-
» ματα καὶ ῥάβδος καὶ φορτία ὄνῳ, ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργον οἰκέτῃ.
» Pabulum, inquit, & uirga & sarcinæ asello, panis & institutio
» & opus mancipio. Quorsum, inquis, hæc philosophi dicta? nempe ut intelligatur uirum sapientem priore loco eorum socordiam taxauisse, qui sibi, ac propinquis impigri & diserti, ut claris innotuit exemplis, in causa tamen populari inuenti sunt infantes, ac remissi, idq; eo tempore, cum eos gnauos esse & facundos rerum summæ interesset. Quibus aliquando ipsis eorumq; collegis aut successoribus eam mentem dari uelim, ut uel pulpito facessant, ut dicitur, uel dicenda inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud symbolum ad regum eruditionem proditum esse censeo, ut crassis ac pigris ingenijs sordida ipsi munera reip. & uelut clitellas publicas iniungerent, exigua quoque salaria geometrica proportione statuentes, ut Aristoteles docuit ratione pulcherrima. eximios autem uiros, quorum industria solertiaq; rebus in arduis uti possent, primario ut pane alitos ad ingenua munia transcriberent, ingenuis ipsos artibus institutos, nec eos uitam agere sinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipub. & usui esse possent. Ecquod est enim per superos immortales aut utilius regni administrandi, aut splendidius instrumentum, ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, q̃ doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reip. munia distributa? At nunc is est reipub. nostræ status, ut clitellæ generosis equis, & instrata speciosa imponantur asinis. Proinde cum nec oculi, nec aures regis officium suum nunc agnoscant, & homines quidam in rebus suis acres, in republica & principis aut languidi, aut hebetes, nec deligere ipsi idoneos uiros, nec hominum famam secundam aut incommodam satis explorare nouerint, quid causæ est tandem quin omnium in repu.

perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quod Francia male nunc audit ob doctorum, sapientumq; penuriam, id ijs in crimen uerti debeat per quos hic tales multos esse non licet? Quid si etiam eorum nonnulli prorsus doctos & bonos, eorumq; dissimiles nouere, sed procul eos gubernaculis summouent, ne uel eorum acta ad manus aspiciant, aut in puppim fortasse admitti tandem uelint? Manauit enim hæc opinio in omnes iam ordines, cordatiores ideo homines istis suspectos esse, quod prælucentem ipsi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certe uidimus huiusmodi non admissos in consortium, cum uox id publica uociferatu summo, sed confuso flagitaret. Aut igitur hoc fateantur necesse est, amussim se albam in lapide albo esse, qui inter gnaros, ignarosq; discerniculum nesciant, aut nosse se quidem notæ melioris uiros, sed non tam scenæ, & populo aut etiam ueritati, quàm potentiæ suæ, & commodis inseruire, & principis senectuti aut infirmæ ualetudini hactenus illusisse. Vtrumuis autem fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui satis secundas implere partes nequeunt, qua, malum, fronte primas tenere contendunt? præsertim cum tot egregios actores inter cuneos inertes exactosq; sedere uideamus, & decus scenæ proceres longissime submotos? eorum si sagacitatem requirere nunc uacaret, aut id interesse rerum magnopere arbitraremur, quàm facile esset docere Franciam non modo oculis, & auribus nostro caruisse tempore, sed, quod instar est monstri, ne olfactus quidem sensorium habuisse. Quam enim tandem cladem odorari ante potuimus aduentantem, q̃ ab ea oppressi? quid ante prouidere, q̃ in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auscultatu captare, quàm omnia classicis personare uisa sunt? Hunc statum rerum in Gallia uidimus, quo statu res gestas siquis olim memoriæ mandare statuerit, eorum quidem quis lotis manibus stilum capessere licebit, luculentum sanè argumentum scribendi, copiosumq; habebit, & ex eo posteritas intelliget q̃ magnifice sese nonnulli in rerum administratione gesserint. Quis enim amans patriæ, cum paulo acriorem animum ad hæc scribenda applicauerit, non hoc præcipue docere cõtendat, & persuadere, quod Francorum natio inuidia prius rerum in Italia prosperrime gestarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum statum euentu prope internecino, nõ id uitium gentis fuisse, quæ tot seculis documentum strenuitatis suæ dedit comis, & innoxiæ, ut quidem sunt iura belli, sed temporis fatalis, sed ambitionis paucorum præcipitis, atque inertis, quam

uniuersæ gentis ignominia expiari oportuit, ut exemplum seculis in posterum proderetur, sed quidlibet potius quàm uniuersæ gentis uel scelus, uel erratum. Hæ, ut arbitror, sunt causæ quamobrem Francia latius, atque augustius imperium non habet, ne mirum sit reputantibus amplum ei, & magnificum late imperitandi instrumentum semper fuisse, rerum tamen gestarum rationem haud quaquam proportione constare. Quare si moribus iam nostris qui rerum summam tenent, tenebuntq; in posterum, in disquisitionem conuentuum aliquando principe præside uocarentur, nonnulli sæpe, q nasutos sese uideri uolunt, haud dubie, quod aiunt, apprime simi ab omnibus cernerentur. proinde qui illorum sunt adhuc superstites, ij maximopere laborare debent, ut præteriti temporis damna sarcientes, publici etiam dedecoris discutiant sugillata, ut quidem discuti possunt. Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omnes ordines peruagatæ sententia inducenda, à qua uix prouocare quisquam potest, publicæ etiam ipsi famæ tympana sonitu hilariore, ac festiuiore pulsent. Ad hoc autem ideo alacriore animo ac spe meliore comparare se possunt, quod rebus gestis genialis huius anni ansam ipsis deus retinendi gubernaculorum dedit, etiam cum laude non uulgari. qua occasione utinam & probe, & solerter tantisper, dum licet, utantur, ut nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia restabant eodem pertinentia, sed hactenus Hercules & Liber pater, ut est in prouerbio. Vlterius fortasse ciuili libertati aqua fluere nõ uidetur, proinde reuertar ad uiam institutam, quæ adhuc magna restat. Romanarum Persicarumq; opum commentationem sequitur Iudæorum mentio, quorum reges Dauid & Solomon immanes diuitias possedisse leguntur. quas eo magis leuiter excutiendas esse duxi, ne præuaricationis arguerer, quàm quod explicandi de ijs aliquid fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ, ut uulgi est opinio, sola sacrorum scriptorum authoritate subnixa esse creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. cap.
" II. & uicesimo Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur. Confor
" tare & uiriliter age, ne timeas neque paueas. ecce ego in pauper-
" tatula mea præparaui impensas domus domini auri talenta cen-
" tum millia, & argenti mille millia talentum. & secundi Regum
" VIII. Et percussit Dauid Adadezer regem Soba, quando profe-
" ctus est ut dominaretur super flumen Euphratem. Venit quoque
" Syria Damasci ut præsidium ferret Adadezer. & percussit Da-
" uid de Syria. XXII. millia Syrorum, facta est Syria Dauid serui-

» ens sub tributo. & tulit Dauid arma aurea quæ habebant serui
» Adadezer, & detulit ea in Hierusalem. Libro autem tertio Re-
» gum capitulo decimo. Non erat argentum nec alicuius pretij pu-
» tabatur in diebus Solomonis, quia classis regis per mare cum clas-
» se Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde au
» rum & argentum. & paulo inferius. fecitq; ut tanta esset abundan
» tia auri & argenti in Hierusalem quanta & lapidum. Hac hy-
perbole immensa auri argentiq; uis fuisse significatur in thesauris Solomonis. Vidimus supra summas Persarum opes centum & octoginta millia talentum fuisse post Darium uictum. quibus oportet septem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens secum in tumultu rapuit ut author est Arrianus, & ijs rursus coniectura addere sumptum eius belli. Historia autem regum dicit Dauid habuisse argenti mille millia talentûm, idest decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentum argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid opes quàm Darij. Existimo autem & Persicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuisse talento, qua ratione summa sexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non uidetur hominum quidem sensu, etiam si authoritati sacrosanctæ id creditur. Quãquam etiam magis illud hyperbolicum uidetur quod Ctesias de Sardanapalo scripsit. qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem secutus, morte sua regnum Aßyriorum finiuit. Ait enim eum regem ab Arbace Mœdo obsessum fractis iam aduersa pugna uiribus & uictoriæ spe abscissa, pyram in regia struxisse altitudine pedum quadringentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta posuit aurea, totidemq; ex auro mensas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouersus centenûm. in quo lecticas consternendas cum curauisset, superiorem contabulationis partem trabali materia contexit, & latera crebris ualidisq; tignis cinxit ita ut exitus non pateret. Quo facto ipse & uxor & pallacæ uarijs in lecticis iacuerunt in eo ædificio conclusi. In quod etiam ipsum auri centies centena millia, argenti uero decies tantundem congeßit, idest millies centena millia talentûm, quod ipse myriadem myriadum appellat, idest decies millena in sese multiplicata ut antea dictum est, cum præter eam summam liberis, quos ad Nini regem belli initio miserat, auri talenta numero tria millia dedisset. Super his operibus cum instrumento regio multiplici ac copiosa uarietate distincto, cum ipse ita cum uxore & pellicibus eius recubuisset, pyram illi ædificio cir-

cio cir-

cio circundatam accendi p eunuchos .i. amicorum iuratissimos iussit.
Eos enim solos conscios consiliorum extremorum fecerat. Quo fa-
cto ipse cum illis opibus diebus quindecim conflagrauit, stupenti-
bus alijs præter conscios. Fumus enim in sublime conuolutus ingen-
tis cuiusdam sacrificij opinionem faciebat, apud eos quidem qui ex-
» tra regiam erant. ἐπεσέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ πα-
» χείαις. ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶναι
» ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας κιλίας, ἀργυρίου δὲ
» μυρίας μυριάδας ταλάντων. καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παν-
» τοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευσε τὴν πυράν, καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδε-
» κα ἡμέρας. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν. καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυ-
» σίας ἐπιτελεῖν. ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεσαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeamus ad
Dauidem. Iosephus libro septimo antiquitatum de eo loquens ita
» inquit. Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius re
» gum nec Hebræorum, nec aliarum gentium. κατέλιπε δὲ πλοῦτον
» ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes au
tem pecunias in sepulchro eius conditas fuisse dicit, & in regum lo
culis, qui magna arte conditi ita erant, ut non facile inueniri pos-
sent. Eusebius libro nono de præparatione euangelica author est Eu
» polemum ita scriptum reliquisse, Dauid regem Syros & Phœnices
» usque ad Euphratem domuisse, Idumæos etiam & Ammonitas, Itu
» ræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemq; Tyri ac Phœni-
» ciæ regem, bello subactos tributa Iudæis pependisse Dauidq; peten-
» ti diuinitus locum fuisse demonstratum quo loco ædificaturus esset
» templum. sed cum sanguine hostium & multis cædibus per bella
» uaria impiatus, hoc facere non potuisset, quam maximum potuit
» apparatum fecisse. itaque comparasse eum æris argenti auri ta-
» lenta non pauca, lapides etiam & ligna cupressi & cedri. na-
» ues'que eum coëgisse Melanis Arabiæ ciuitate, misisseq; in insulam
» Vrphen in rubro mari sitam metallis auri scatentem, unde in Iu-
» dæam innumerabilia pene auri pondo delata fuisse. Dauid au-
» tem morientem regnum Solomoni filio tradidisse. qui cum tem-
» plum ædificaturus esset deo ita uolente, literas ad Vaphren Aegy-
» pti regem scripsisse hoc exemplo. Rex Solomon Vaphri Aegypti
» regi amico paterno salutem. Scito me a deo magno Dauid patris
» mei regnum accepisse. cumq; mihi pater præceperit templum deo
» condere cœli & terræ conditori, ut etiam ad te scriberem addi-
» dit, peto igitur abs te ut artifices atque fabros ad ædificandum
» templum dei mittere uelis. Vaphren autem inter alia hoc re-

» ſcripſiſſe. Ad ædificandum templum dei fabros atq; miniſtros octua-
» ginta millia hominum ad te deſtinaui. dabis igitur operam ut recte
atq; ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, temploq; dei
» condito incolumes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronẽ
» Tyri regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerum
operariorum impetrauit. & præterea architectum Tyrium ma-
tre iudæa natum, uirum in architectura ſummum. Congruit hoc cũ
eo quod dicitur tertio regum, capite quinto, ubi rex Tyrius non Suron
ſed Hiram appellatur. Ioſepus li. VIII. antiquitatum epiſtolam re-
gis Hiram, quem Iromum à Tyrijs uocitatum eſſe dicit, & epiſtolam
Solomonis ad eum, ad ſuam ætatem aſſeruatas eſſe affirmat, nõ mo-
do apud Iudæos ſed etiam apud Tyrios. Libro autem primo con-
» tra Apionem gramma. Sunt inquit apud Tyrios annorum multo-
» rum acta, quæ publica cura diligenter aſſeruantur. in quibus inter
» cætera hoc quoq; perſcriptum eſt, ꝙ Hieroſolymis templum à Solo-
» mone exædificatum eſt annis centum & quadraginta priuſquã Ty-
» rij Carthaginem coloniam ædificarunt. apparatus etiam conſtruen
» di templi in ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorum rex amicus
» erat regis noſtri Solomonis. ἀντιγράφη δὲ παρ᾽ ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κα-
» τασκευὴ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν. εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ
» βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus & rurſum ita inqt.
» Totum autem aurũ, quod in templo columnis, & uaſis templi fuit
» conſumptum, Quadragies ſexies centena millia fuiſſe. argenti uero
» ad clauos, et alia inſtrumenta mille ducenta triginta duo talenta. æris
» uero in columnis fornicibus, ac cæteris talenta decem & octo millia.
» miſiſſeq; omnes in regiones ſuas Phœnices ſimul, & Aegyptios, de-
» cem auri talenta ſingulis data. talentum autem dico, inquit, quod
» ſiclum appellant. & Aegyptiorum quidem regi oleum & mel ma-
» gna quantitate miſiſſe, Suroni autem columnam auream, quæ Tyri
» in templo Iouis conſpicitur. Hæc expoſitio poteſt rem facere credibi-
lem. ſed quod dicitur quadragies ſexies centena millia non adiecto
ſiclorum uel talentũm, neſcio an librariorum ſit uitium. Græcum
» enim exemplar non uidi. Siclus, inquit Hieronymus Ezechielis
» IIII. ſtater eſt, hoc eſt drachmæ quatuor. Exodi. XXX. cap. ita legi-
» tur. Siclus. XX. obolos habet. media pars ſicli offeretur domino. quod
exponens Ioſepus li. III. antiquitatum. ſiclus, inquit, Hebræorũ no-
miſma quatuor drachmas atticas habet. Hac ratione ſi ſingulis ope-
rarijs, q centum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc
eſt quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia
drachmarum.

drachmarum. Ex quibus quatuor & sexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiso. Fiunt haec mille sexaginta sex talenta & quadraginta auri pondo. quae aestimatione nostra (in singulas enim libras centenos & duodenos aureos solatos & semissem numeramus) bis & septuagies centena millia solatorum ualent, cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quae summa si in opificum mercedem impensa est praeter sumptus ciba riorum, quò euasuram aestimationem operis cum instrumento sacrificali & ornamentis templi putamus? nempe ad infinitum uisum iri necesse est, siquis apud Iosephum uasa templi legerit. Quod si ita ponamus summam superiorem ut quadragies sexies centena millia siclorum fuerint in templo consumpta, haec summa iam paulominus quadruplicato crescet. sedecies enim centena millia siclorum operarijs data sunt, quae sexaginta quatuor millia pondo efficiunt. quae si ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia siclorum, quae in ornatum, & supellectilem cedunt, Cum Eupolemus scripserit sex & quadraginta millia siclorum auri, in templi instrumentum ornamentumq; absumpta fuisse. quibus nos ducenta millia addidimus, ut summa quadruplicato cresceret. quod si uniuersam summam exacte collegeris, bis & sexagies centena millia siclorum in duobus ijs capitibus inuenies. Quae ducenties quadragies octies centena millia drachmarum ualent. Haec si centenario partiantur, ducenta quadraginta octo millia pondo auri in summa efficiuntur. Quae ut in singula pondo aureos centenos statuamus, ducenties quadragies octies centena millia aureorum ualent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, ut diximus, si in singula pondo rursus duodenos aureos & semissem addamus, fient in summa ducenties septuagiesnouies centena solatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentûm argenti aestimationem. Fortasse expeditior erit calculus hoc modo. Ducenta quadraginta octo millia pondo auri, quatuor millia centum & triginta tria talenta efficiunt, & uiginti auri pondo. quae duodecies totidem argenti talenta ualent, idest undequinquaginta millia & sexcenta talenta. Haec ducenties nonagiesseptics centenis, & sexaginta millibus aureorum coronatorum ualent. Et haec summa superiori conueniet, si ad solatorum millia reducatur.

Addit Eupolemus mille aurea scuta à Solomone fuisse facta. In tertio autem Regum cap. decimo, ita legitur. Fecit quoque rex Solo-
mon ducenta scuta de auro purissimo. sexcentos auri siclos dedit

» in lamina, scuti unius, & trecentas peltas ex auro probato, trecen-
» tæq; minæ auri unam peltam uestiebant. posuitq; eas rex in domo saltus libani. Per hoc intelligimus in ornatum templi scuta aurea non cessisse, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo positam. Peltam autem scutũ esse breue nemo est, q ignoret, Virgilio dicente,
» Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mendose legitur, aut Iosepus & Hieronymus non recte siclum interpretati sunt. Deinde trecentæ minæ atticæ paulo plus ducentis uigintiquinque libris nostris Zygostaticis ualent, tantum autem pondus uix gigas sinistra manu uersaret. Plinius inter miracula roboris refert Fusium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra scalas tulisse. At libra nostra quadrante maior est Romana. hodie iustum pondus baiularium centum & sexaginta pondo esse dicunt. Postremo nec scuta nec peltæ solido auro constabant, sed intus ligno, quod laminæ aureæ conuestiebant. Apud Iosepum libro octauo, non trecentæ minæ, sed tres leguntur. capite autem prædicto tertij Regum ita legitur. Egrediebatur au-
» tem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus cen-
» tum quinquaginta. atque in hunc modum cuncti reges Syriæ e-
» quos uenundabant. centenos quinquagenos siclos in singulos equos pretium statuit, idest numo nostro sexagenos aureos coronatos, quo fit, ut quadrigæ, idest quaterni equi iugales quatuor & uiginti libris constiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æstimari possunt. Ex pretio hodierno intelligimus probabile id pretium fuisse, ut negociatores Solomonis equos in Aegypto & in Syria sexagenis coronatis emerint. Sæpe enim, ut testatus sum, per anticipationem loquor, quasi iam tunc aurei nostri fuerint, ut expeditius defungar eo, quod institui. Liuius libro primo.
» Ita pedestri exercitu ornato distributóque equitum ex primoribus
» ciuitatis duodecim scripsit centurias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attri-
» butæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Hoc dictum ita accipio, ac si centenos illic coronatos dixisset, & hic uicenos. Existimo autem unumquemque equitem binos equos habuisse. Dixit enim Liuius ad equos emendos dena millia, quibus uer-
» bis significat unumquemque equitem equos habuisse non equum tantummodo. ita pretium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt prisco illo sæculo, & sumptus annuus decem aureis æstimatus.

tus. Syriam autem equis abundaſſe ex Strabone intelligimus li-
bro decimoſexto. Tradit enim Pellam urbem Syriæ fuiſſe à ſuc-
ceſſoribus Alexandri appellatam de nomine Pellæ, quæ patria
fuit Alexandri. Poſtea autem Apamia dicta eſt. Iuxta eam lo=
cum eſſe campeſtrem quem Orontes fluuius cum lacu quodã Cher
roneſum efficit. ibi locum fuiſſe recenſendo exercitui. & Hippo=
throphium pulcherrimum, hoc eſt locum equitio alendo deſtina-
tum. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra triginta millia. ad=
miſſarios autem equos trecentos. ibidem & equiſones fuiſſe, ſeu
domitores equorum, & laniſtas, & bellici ludi magiſtros, & qui-
cunque ad arma Tyrones inſtituunt, ſtipendia merentes. quod mi-
» hi memorabile uiſum eſt. ἐνταῦτα δὲ, inquit Strabo, καὶ
» τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικὸν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον. θήλειαι μὲν ἵπποι
» βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων. ὀχεῖα δὲ τούτων τ΄. ἐνταῦθα δὲ καὶ
» πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο.
Talenti autem ſignificationem non unam fuiſſe apud Hebræos pu-
to quomodo & apud alias genteis nonnullas. Pollux libro nono
ſiculum talentum duplex fuiſſe tradidit, uetus & nouum. uetus
quatuor & uiginti numos ſignificaſſe, nouum duodecim. apud Sui-
dam non numos uiginti quatuor ualuiſſe dicitur, ſed mnas, quod
» corruptum eſſe puto. ex Polluce, qui ait δύναται δὲ ὁ νοῦμος
» τρία ἡμιωβόλια. Valet autem numus tres ſemiobolos. licet apud
» Pollucem ὁμίλια pro ἡμιωβόλια legitur. quod ſic coniectu=
ra aſſequor. numus ſeſtertius quartam partem drachmæ ualet.
drachma autem ſex obolos. quare tria hemiobolia ideſt ſeſquio-
bolum numus ſeſtertius ualuit. Talentum igitur apud Siculos ue-
tus quidem ſenas drachmas ualuit, nouum autem ternas. Pro=
» pterea Pollux τὸ μέν τοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. ſi-
» culum, inquit, talentum minimum quid ualebat. eodem pertinet
» quod idem alibi eodem libro dicit, ἠδύνατο δὲ τοῦ χρυσίου τὸ τά-
» λαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου ἑξήκοντα μνᾶς ἀττι-
» κάς. Valebat autem auri talentum treis aureos atticos. argenti ue-
ro ſexaginta minas atticas. Homerus Iliados libro uigeſimotertio
deſcribens agona funebrem, quem Achilles ad tumulum Patrocli fe-
cit, Talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmiũ
curuli certamini propoſuit fœminã captiuam cum tripode. ſecundũ
equã prægnantem mula. Tertio autem loco uincenti lebetem, quarto
duo auri talẽta. Vltimo phialã æreã lebetis uicem præbẽtem. τῷ δὲ
» τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα. bina talẽta dein quarto pronun-

cidat auri. Ex his præmijs cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuisse. Eo in loco enarratores talentum antiquum non simile recentiori fuisse tradunt. Aiunt enim uetus talentum secundum Polemarchum authorem quatuor librarũ fuisse. Secundum Theophrastum quatuordecim. Secundum Timæum quatuor & uiginti. Aristotelem autem indefinitum talenti pondus posuisse. cæterum paruam fuisse summam apud Homerum oportuisse, cum quarto loco assignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuisse authore Diphilo. quod conuenit cum eo, quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralip. XXII. existimo auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum. æris uero & ferri non est pondus, uincitur enim numerus magnitudine. David autem circa finem regni Assyriorum regnauit. Cui tempori proximũ fuisse Homerum nonnulli tradiderunt, ut author est Eusebius. Ex quo coniectura capi potest de talento Homerico, & Dauidico. huic opinioni authoritatem præbere potest Iosepus lib. VII. antiquitatum, apud
» *quem David ita loquens inducitur ad primores tribuum. Fratres*
» *nosse uos uolo, ꝙ cum templum domini ædificare statuissem, auri ar-*
» *gentiq; magnam uim præparaui ad talenta centum millia. centum millia dixit. non mille millia, ut prioris Paralip. cap. secundo & uicesimo. Nec centum millia talentum auri, sed auri & argenti centum*
» *millia talentũm. Rursus cum dicitur tertij Regum. X. de regina Sa-*
» *ba. Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri & aromata multa*
» *nimis et gemmas pretiosas. Et rursus. Erat autem pondus auri, quod*
» *offerebatur Solomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex*
» *talentorum auri, excepto eo, quod offerebant uiri, qui super uectiga-*
» *lia erant, & negociatores, uniuersiq; scuta uendentes, & omnes reges*
» *Arabiæ ducesq; terræ. & cap. superiore. Misitq; Hiram in classe illa*
» *seruos suos uiros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis,*
» *qui cum uenissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringento-*
» *rum uiginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem. In omnibus his locis, ego talentum magnum intelligo. quomodo etiam cum de ære & ferro loquitur historia. Pri. autem Paralip. XXIX. ita in-*
» *ducitur David pro concione loquens inter primores tribuum. de pe-*
» *culio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis*
» *ijs, quæ præparaui in ædem sanctam, tria millia talenta auri de au*
» *ro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi ad de-*
» *aurandos parietes templi. & ubicũq; opus est aurũ de auro, & ubi-*

cunq;

» cunq; opus est argentum de argento. & inferius. Polliciti sunt itaque
» principes familiarum & proceres tribuum Israhel, tribuni quoq;, et
» centuriones, dederuntq; in opera domus domini auri talenta quinq;
» millia, & solidos decem millia, argenti talenta decem millia et æris
» talenta decem & octo millia, ferri quoq; centum millia talentorum.
De hoc loquens Iosepus, ita inquit. Sed & tunc oblationis primitias faciens alia tria millia talentum auri purissimi se præbiturum esse pronunciauit, ad adytum & currum dei faciendum. Cumq; tacuisset Dauid, à principibus, & sacerdotibus, atq; leuitis certatim offerentibus, collata sunt auri quidem talenta quinq; millia, & stateres decem, argenti uero talenta decem millia. ferri talenta millia multa. hic etiam magna talenta intelligo. sed adnotandum, quod quos historia sacra solidos, Iosepus stateres dixit. Stater apud Græcos aureum numum significat, quo nomine & Persæ & Macedones utebantur, unde Philippei stateres, & Darici & Alexandrei dicti. Stater etiam pondus est drachmarum quatuor, ut ante diximus, quod Hebræi siclum dicebant. ergo stateres hic pro aureis numis .i. siclis intelligo. Sed de statere & solido inferius loquemur, si memoria non exciderit. Summa disputationis nostræ hæc est. æstimationem opulentiæ Hebraicæ fieri non posse ob talenti uarietatem, cum nec ipse Iosepus extricare hanc ambiguitatem potuerit. nunc enim pro pondere, nunc pro numero, nunc pro numo ponitur, ut apud Eupolemum in loco supradicto. quæ quidem & Græci eadem pene de uarietate significatuum talenti tradiderunt. quantum tamen coniectura haud ariolatrice consequi possumus, quod Eupolemus dixit quadragies sexies centena millia in templum et eius instrumentum absumpta fuisse, de siclis .i. stateribus intelligendum. Cuius summæ æstimatio à nobis posita est exacte, ut arbitror. Itidemq; censendum autumauerim de talentis illis Sardanapali, ut fidem historiæ obiter arrogemus. In qua hoc mihi animaduertendum summopere uisum est, ad eorum, quæ diximus confirmationem, quod Ctesias ita scripsit ut diceret ἐνταῦθα περιέθηκε δὲ χρυσίου μυριάδας χιλίας, Illic circundedit auri myriadas mille, non adiecto talentûm ut in argento fecit. Itidem scilicet ut Eupolemus in loco superius citato. Quæ duo exempla indicant antiquum loquendi morem, qualis est etiam hodie apud nos, cum dicimus mille millia auri. Ut enim hac locutione mille millia aureũ intelligimus, sic illi mille millia siclorum auri significabant, uidelicet quod sicli pondere apud eos numus aureus percuteretur, ut apud Athenien. & Macedones stateris .i. quaternarum drachmarum. Quo fa-

ctum est ut stater pro aureo acciperetur, ut etiam apud Persas. Huius opinionis argumentum ducitur ex uerbis quæ se-
» quuntur. argenti (inquit) ad clauos & alia instrumenta mille
» ducenta triginta duo talenta. æris uero decem & octo millia.
» sic singulis opificibus dena talenta data, idest deni sicli, ut ipse inquit. Talentum ergo numarium Hebræorum tetradrachmum erat. Atheniensium uero duodenarium erat, idest ternorum staterem. Sic apud nos interdum libra numaria est. Ponderale uero & librale Hebræorum talentum, Babylonium fuisse puto, uel potius Aegyptium, qualia erant auri talenta quæ ex Ophir insula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus græcus author appellat. Tharseis sunt apud græcos qui Indicam gentem fuisse putent. alij Carthaginem sic appellatam ab Esaia putant. quod de urbe ipsa à Didone ædificata intelligi non potest, cum Iosepus dicat post Salomonem centum & quadraginta annis conditam esse à Tyrijs Carthaginem. Saba autem regio fuit Aethiopiæ. Regina autem quæ ad Salomonem uenit, & Aegypto & Aethiopiæ imperauit ut Iosepus autumat. Sabæi populi sunt Arabiæ felicis. Sunt & oppidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, ut authores sunt Strabo & Stephanus de urbibus. Est præterea Saba portus in Aethiopia.
» Strabo libro decimosexto. εἶτα λιμὴν σαβά. καὶ κυνήγιον ἐλεφάντων
» ἱμώνυμον αὐτῶν. εἶτ᾽ ἐν βάθει τούτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι
» δ᾽ αὐτὴν οἱ παρὰ ψαμμιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλεύονται δὲ
» ὑπὲρ γυναικὸς, ὑφ᾽ ἣν ἐστι καὶ ἡ μερόη πλησίον τῶν τόπων τούτων ἐν τῷ
» νείλῳ οὖσα νῆσος. Postea portus Saba, & uenatio elephantorum, lo
» cus à re ipsa appellatus. Post hæc regio interior quæ Tenesis dici-
» tur. quam obtinent exules qui quondã à Psammiticho rege Aegypti
» aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina est Meroes insu-
» læ non longe abhinc sitæ, in Nilo flumine. In cuius ditione alia est
» insula non longe ab ijs locis sita in eodem flumine, & ab exulibus habitata. Ex his uerbis planum fit unde fuerit regina quæ Salomonis fama excitata in Palestinen uenerit. Meroe insula est quam Nilus efficit, ut inquit Pli. & urbs eodem nomine quam Aethiopicam esse Stephanus dicit, et Strabo libro decimoseptimo. regiã esse Aethiopiæ.
» ἔστι δὲ τὸ μέγιστον τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ
» νήσῳ. Est autem maxima Aethiopiæ regia Meroe urbs eodem no-
» mine quo insula. locorum autem uocabula quæ in literis sacris leguntur, apud historicos non agnosci in causa est, quod scriptores græci ab idiomate hebraico uerba deflexerunt ut sermoni suo accommoda-

rent. Deinde Plinius libro sexto de nauigatione ab Alexandria in
" Indiam loquens, ita inquit. Quæ omnia gentium portuum'ue aut
" oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur, quo ap-
" paret mutari locorum status. Ingentes uero tunc opes in orbe fuis-
" se argumento esse mihi uidetur aurei sæculi appellatio sub Satur-
" no. Saturnus autem in Italia ante Troianum bellum centum fer-
" mè annis regnauit. & Dauid in Iudæa post Troiam captam toti-
dem propè annorum spatio, ut colligimus ex chronicis Eusebij. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Aßyrijs colebatur, trecentis annis bellum Troianum præcessisse contendit, & ei æqualem fuisse Saturnum. Cui congruit illud quod libro quinto dicit. Post Saturni tempora cultum simulachrorum institutum, ideoq; tunc iustitiam ueram fuisse cum deus uerus & unus coleretur. Porrò regnum Aßyriorum antiquissimum omnium regnorum fuisse constat. Cuius quadringentesimo & secundo anno Belucho rege octauo regnante Moses populum dominicum eduxit ex Aegypto. author Eusebius libro decimo de præparatione euangelica. libro autem nono, Alexandrum Polyhistora cognomine .i. multiscium dictum in libro quem de Iudaica historia conscripsit, authorem esse affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam prophetasse, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixisse, et quod ad Tigrin & Euphratem ab Aßyrijs capti opera essent facturi. quod cum Nabuchodonosor rex Babyloniorum audiuisset, Stibare Medorum rege in auxilium accersito, centum & octuaginta peditum, equitum centum & uiginti millia, & decem millia curruum duxisse in Iudæam, Samaritanas primum omnes urbes, Galilæam Scythopolim & Galatidem euertisse, deinde Hierosolyma, Ioachimq; Iudæorum regem uiuum cepisse, aurumq; argentum & æs, cæteraq; omnia quæ in templo erant ornamenta arca excepta & tabulis, Babylonem abstulisse. postea cum Nabuchodonosor mœnia Babyloniæ ædificare cœpisset, morbo correptus diem obijt. Cui filius succeßit qui propter morum nequitiam à sororis suæ uiro insidijs exceptus, altero anno regni sui sublatus est. Cui rursus cum filius successisset, nono mense ijsdem insidijs petitus, Nabonidam successorem habuit, qui Babyloniæ muros secundum amnem latere ac bitumine extruxit. Quem Cyrus aliquanto post Babylone capta cepit. Alpheũ autẽ de Aßyrijs et Nabuchodonosore hoc modo scripsisse dicit. Nabuchodonosorẽ Hercule robustiorẽ fuisse, uniuersamq; Libyã,

Asiamq; usq; ad Armenios subegisse. Quem Chaldæi dicunt cum in regnum rediisset, furore diuinitus captum magna uoce exclamasse. O' Babylonii futuram uobis calamitatem prænuntio, quam nec Belus ipse nec uis ulla deorum auertet. ueniet Perses semiasinus, idest mulus, qui uobis afferet seruitutem. quibus dictis repente è medio excessit. Hæc est summa historiæ Alexandreæ de Nabuchodonosore, quam Eusebius pluribus uerbis refert. Quarti Regum. XXIIII. legimus Nabuchodonosorem Babyloniorum regem direptis Hierosolymis regem ipsum Ioachim & familiam regiam cum thesauris & apparatu instrumentoq; templi aureo à Solomone comparato & fabrefacto, secum in Babylonem abstulisse. Astipulatur et Iosephus in libro decimo antiquitatum. Videamus nunc de Cyro, & audiamus præconium Talthybii summi regis, idest Esaiæ uatis, quo
» *nullum potest esse maius testimonium. Hæc dicit dominus Christo*
» *meo Cyro cuius apprehendi dexteram, ut subiiciã ante faciem eius*
» *gentes, & dorsa regum uertam, & aperiam coram eo ianuas, &*
» *portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humilia*
» *bo. & dabo tibi thesauros absconditos & arcana secretorum, ut sci-*
» *as quia ego dominus accinxi te & non cognouisti me & reliqua.*
Hoc Esaias cap. XLV. quod autem de Babylone intellexerit, cap. XLVII. planum facit. Sed tace, & intra in tenebras filia Chaldæorum, quia non uocaberis ultra filia regnorum. Iratus sum super populum meum, contaminaui hæreditatem meam, & dedi eos in manu tua. non posuisti eius misericordias, dixisti in sempiternum ero domina. & reliqua ad eundem sensum effata à fatidico
» *illo uiro & entheo, idest spiritu diuino perfuso. Herodotus libro pri*
» *mo, expeditiones Cyri scribens Nitocrin reginam aggerem circa Eu*
» *phratem duxisse dicit, & crepidinem superstruxisse, timentem ne ali*
quando urbs à Medis caperetur, quos imperio Asiæ imminere in-
» *telligebat. Cyrus autem inquit, contra filium eius nomine Labyni-*
» *tum expeditionem suscepit, qui matri in regnum Assyriorum suc-*
» *cesserat.* ὁ δὲ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύε-
» το, ἔχοντα τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωῦτοῦ τοὔνομα λαβυνίτου, καὶ τὴν ἀσυρί-
» ων ἀρχήν. *Hũc autem Cyrum Herodotus regem magnum appellat, à quo reges Persarum Megalos basileas, idest reges magnos appellari se uoluerunt. ut mirum non sit magnum eum regem esse factum cuius dominus dexteram recturum se prædixerat. Verũ et Assyriæ & Mediæ regna in Persas esse uictoria Cyri trãslata nemo ignorare potest q Herodotum aut Iustini breuiariũ legerit. hæc testimonium*

perhibent dicto Pliniano lib. XXXIII. Equidem, inquit, miror populum Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum imperasse non aurum, sicut Carthagini cum Annibale uictæ. nec potest uideri penuria mundi id euenisse. nam Midas & Crœsus infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo. XXXIIII. millia inuenerat, præter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum uitemq;. Qua uictoria argenti quingenta millia talentorum reportauit. & craterem Semiramidis, cuius pondus XV. talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Esubopes, qui terram uirginem nactus plurimum argenti auriq; eruisse dicitur in Suanorum gente, & alioqui uelleribus aureis inclyto regno. sed & illius aureæ cameræ & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastaticæ, uicto Sesostre rege tam superbo, ut prodatur annis quibusq; sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicq; triũphare. his uerbis apparet Cyrum maiores multo opes reliquisse q̃ quæ legantur inuentæ ab Alexandro. nec mirum cum & Lydiorum opes & Iudæorum habuerit, quas Chaldæi è templo abstulerant. quod de Nabuchodonosore diximus ex Alexandro Polyhistore confirmat Iosepus libro primo contra Apionem his uerbis. περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος τῆς τύρου πολιορκίας, καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι. καταστρέψασθαι γὰρ αὐτόν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur astipulatur Philostratus in hostorijs, quo in loco Tyri obsidionis meminit. & Megasthenes in quarto uolumine indicarum rerum. ubi ostendere contendit prædictum Babylonium regem & fortitudine Herculem & magnitudine præstitisse. Quippe qui Libyæ bonam partem subegerit & Iberiam. reliqua autem omnia pene eadem ijsdemq; nominibus relata quæ apud Alexandrũ. Strabo libro decimoquinto circa principium Nabocodrosorum uocat eum regem. Huic dicto, inquit, Megasthenes consentit dicens antiquis Indorum historijs fidem nullam habendam. nec enim ab Indis unquam emissam expeditionem, nec in Indiam quenquam aliunde cum exercitu penetrasse uictorem, præter Herculem, Liberum patrem & nuper Macedonas. nam Sesostrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopem usque in Europam progressos ait. Nabocodrosorum autem qui à Chaldæis supra Herculem commendatur, usque ad columnas exercitum admouisse.

» ναβοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλ-
» λον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι. Tantas igitur opes Dauid & Solomon cu-
mulasse dicuntur quantas alius nullus regum. Legimus autem cap.
VIII. & X. secundi libri Regum, Dauid Syros omnes subegisse usq;
ad fluuium Euphratem, & arma aurea spoliaq; opima eis ablata
Hierosolyma comportasse, tributaq; Syris iniunxisse. Magnitudini
autẽ Iudaici imperij consentanea est rei militaris constitutio in duo-
decim phalangas uel cohortes menstruas distributas, quæ singulæ co-
hortes uicena quaterna millia militum habebant. quarum descriptio
legitur libro altero Paralip. cap. XXVII. quanta autem fuerit Syria
» Plinius his uerbis docet libro quinto de Arabia loquẽs. Iuxta Syria
» litus occupat, quondam terrarum maxima & pluribus distincta no-
» minibus. nanq; Palæstina uocatur qua contigit Arabas, & Iudæa et
» Cæle. dein Phenice, & qua recedit intus Damascena. ac magis etiã-
» num meridiana Babylonia. & eadẽ Mesopotamia inter Euphraten
» & Tigrin. quaq; transit Taurum Sophene. citra uero etiam Coma-
» gene. & ultra Armeniam Adiabene. Assyria ante dicta. & ubi Ci-
» liciam attingit Antiochia. qui subtilius diuidunt circum Euphratem
» Syriam Phœnicen uolunt. & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars
» sit Idumæa & Iudæa. deinde Phœnicen. deinde Syriam. id quod
» præiacet mare totum Phœnicium appellatur. ipsa gens Phœnicum in
gloria magna literarum inuentionis & siderũ, naualiumq; ac bel-
licarum artium sic in exemplaribus legitur luculento uno errore.
Cuius à uetusto libro admonitus sum. qui enim fieri potest ut circa
Euphraten Syria Phœnice uocitetur? Sic igitur hunc locum lego. qui
subtilius diuidunt circũfundi Syria Phœnicen uolunt. uel circũfundi
Syriam Phœnice uolunt. hoc sensu, ut Phœnicia undiq; circũscriba-
tur Syria, esse enim primum oram maritimam Syriæ ab Arabia,
cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnicen, deinde rursus
Syriam, qua scilicet uergit ad Antiochiam. Introrsus autem Syria
» Damasci cludi Phœnicen. Strabo lib. XVI. Syrorum inquit nomen
» tendere uidetur à Babylonia usq; ad Issicum sinum, & ab hoc olim
» usque ad Euxinum. & paulo inferius. Qui de Syrorum imperio
» scribunt, cum Medos à Persis euersos dicunt, Syros autem à Me-
» dis, nullos alios Syros intelligunt q̃ qui Babylonem ac Ninum re-
» gni caput effecerunt. De bonitate autem soli terræ Iudeæ Iosepus lib.
» primo contra Apionem ita inquit. Hecatæus uir Abderites philoso-
» phus simul & circa uitæ actiones industrius, Alexandri Magni
» æqualis cum quo etiam floruit, & postea cum Ptolemæo Lagi con

" uersatus est. hic librum de Iudæis accurate conscripsit. Cuius sum-
" mam colligens Iosepus, hic idem (inquit) magnitudinem regio-
" nis quam incolimus & pulchritudinem prodidit. Siquidem ad
" tricies centena millia aruraram optimi & feracissimi soli inco-
" lunt illi, inquit. His enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος
" ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦμεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρη-
" κεν. τριακοσίας γὰρ μυριάδας ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφο-
" ρωτάτης χώρας νέμονται φησιν. ἡ γὰρ ἰουδαία τοσαύτη πλῆθός ἐστιν.
Arura mensura est apud græcos quinquaginta pedes capiens, ut inquit Suidas. id est octo ulnas & trientem uel passus decem. Ita ut ulnam pro senis pedibus, & passum pro quinis accipiamus. De
" urbe autem ipsa ita inquit. Sunt autem Iudæorum castella mul-
" ta & uici per regionem sparsi. una autem urbs munita, ambitu
" fermè quinquaginta stadiorum, quam incolunt hominum cir-
" citer centum & uiginti millia, Hierosolyma uocant. ἔστι γὰρ
" ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ τὴν χώραν καὶ κῶμαι.
" μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον.
" ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες. καλοῦσι δ' αὐτὴν ἱε-
ροσόλυμα. Verba sunt non Iosepi sed Hecatæi. ut nescias an idem Iosepus senserit. Strabo libro decimosexto Mosem refert ex Aegypto multitudinem secum hominum numerosam eduxisse, cum eis persuasisset Aegyptios sacerdotes non recte de diuinitate sentire. & colendum esse deum unum sub nulla effigie, & reliqua eodem pertinentia. deinde ita infert. τοιαῦτα λέγων ἔπεισεν εὐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους. καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον ὅπου νῦν ἐστι τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα. κατέσχε δὲ ῥαδίως οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο. ἔστι δὲ πετρῶδες, εὔυδρον. τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχων λυπρὰν καὶ ἄνυδρον. τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπετρον. Hæc autem, inquit, cum diceret homines bona mente non sanè paucos facile in suam sententiam adduxit, ut se in eum locum sequerentur, ubi nunc condita sunt Hierosolyma. quippe locum facile obtinuit, quem inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamen magnopere excitari posset, ut pote qui petrosus sit, & aquis scatens, cum omnis in circuitu regio ieiuna sit & siticulosa. intus ad sexaginta fermè stadia lapidosa. & rursus inferius. Primus pro sacerdote regem se fecit Alexander. Cuius filios Hyrcanum & Aristobulum Pompeius sustulit, atque eorum munitiones subuertit. ipsaque in primis Hierosolyma ui capta

» *sunt. ea munitio petrosa erat ac bene septa. interius aquis abun-*
» *dans, exterius prorsus arida, fossam habebat in saxo excisam sexa*
» *genûm pedum altitudine, latitudine ducenûm & quinquagenûm.*
» *Pompeius urbem cœpit obseruato ieiunij die cum Iudæi omni ope-*
» *re feriati essent. Completa enim fossa scalas muris admouit.*
» κατελάβετο δ', ὥς φασι, τηρήσας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν ἡνίκα ἀπείχον-
» το οἱ Ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώσας τὴν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβά-
» θρας. *Hæc uerba Strabonis consentanea non sunt ijs quæ ex He-*
catæo Iosephus dixit. Neque uero magnopere mirandum res gestas Hebræorum, & eorum mirificas opes, nec græcis nec latinis scriptoribus testatas esse. In causa enim multa esse potuerunt. primum quod Iudæorum res gestæ & Græcorum historiæ in idem tempus non incurrunt. à tempore enim Mosis ad Troianum bellum octingentos amplius annos interesse Eusebius author est, laudato etiam authore Porphyrio. Homerum uero & Hesiodum multo recentiores Troiano bello fuisse constat. Linus autem & Orpheus Musæus Phemius & Aristeas Proconnesius ut ante Homerum scripserunt, sic eorum antiquissimus una aut summum altera generatione Troianum bellum præcessit, plerique Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poëtæ. Iosephus tamen nullum scriptum opus apud Græcos extare dicit, quod quidem in confesso sit uetusthius Homeri poësi esse. Cyri autem temporibus cuius auspicijs templum restitutum est euerso Chaldæorum regno, septem Græcorum sapientes fuerunt, ut author est Eusebius libro decimo de præparatione, quo tempore uelut incunabula orietis philosophiæ fuerunt. Herodotus autem trecentesimo anno urbis Romæ conditæ historiam condidit Thurijs in Italia ut author est Plinius libro duodecimo. Cuius scripta Strabo non historiam sed mythistoriam hoc est historiam fabularem existimari uo-
» *luit de eo sic loquens. libro ultimo.* πολλὰ δ' Ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι
» φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν, ἢ ἥδυσμά τι τῷ λόγῳ τὴν τερατεί-
» αν προσφέροντες. *Multa uero Herodotus & alij quidam nugarum*
» *plena scripserunt, ueluti cantus illecebras & modulamenta, uel con*
» *dimentum quoddam historiæ monstrificam fabulationem adhiben-*
» *tes. Et libro secundo. Sed nec Persarum, inquit, res gestæ nec Me-*
» *dorum nec Syrorum propter fabularum studium multum fidei sunt*
» *assecutæ. cum enim earum rerum scriptores uiderent magnopere*
poëtas probari qui aperte fabulas conscriberent, arbitrati sunt sua quoque scripta suauiora fore si historiæ forma ea dicerent quæ nec uidissent ipsi nec audiuissent ab ijs quidem qui scirent. quo fit,

ut faci-

ut facilius Homero *&* Hesiodo *de heroicis rebus credatur, quam* Etesiæ *&* Herodoto *&* Hellanico *& cæteris eius generis scriptoribus, quoniam res huiuscemodi libenter audiuntur.* Iosepus Herodotum *non consulto mendacio, sed ignorantia falsa scripsisse uidetur existimasse.* Manethon, *inquit, historicus genere* Aegyptius *fuit, sed qui græcam eruditionem assecutus sit, ut facile est iudicare, utpote qui* Aegyptiacam *historiam græca uoce scripserit ex sacerdotum annalibus interpretatus ut ipse inquit. hic* Herodotum *in multis conuincit de rebus* Aegyptiacis *per inograntiam mentitum.* γέγραφε γὰρ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερέων ὥς φησιν αὐτὸς μεταφράσας. καὶ πολλὰ τὸν ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ᾽ ἀγνοίας ἐψευσμένον. *Assignari etiam alia causa potest cur res gestæ* Hebræorum *nobis ab historia non innotuerint. Quam ex eodem* Iosepo *sumemus, qui ijs respondens qui* Iudæorum *historiæ authoritatem eo præcipue eleuabant, quod testimonia græcorum nulla extarent,* Nos, *inquit, neque regionem maritimam habitamus, nec negociationibus libentes utimur, nec omnino earum causa aliarum gentium commercijs assuescimus. sed sunt urbes nostræ longe a mari reductæ.* Regionem *autem bonam incolentes, eius cultu acquiescimus.* ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ᾽ ἐμπορείαις χαίρομεν. οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ᾽ εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι. χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. Phœnices *autem &* Aegyptios *propterea cognitos a græcis ait, quod ab* Aegyptijs *multa exportarentur ad alias gentes.* Phœnicum *autem qui maritimam oram accolunt quæstui studentes, negociationes exercebant. a quo uitæ genere cum* Iudæi *abhorrerent, peculiaribus institutis, ac cultu diuinitatis gaudentes, factum est ut sero fama eorum ad græcos peruenerit.* προσούσης τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ τὴν παράλιον τῆς φοινίκης κατοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς καπηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem, *inquit, & ijs contigit qui in* Europa *habitant. de* Romanis *enim qui in tantam potentiam iam inde olim crescere sensim cœperunt, nec* Herodotus *nec* Thucydides *quoquomodo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis scriptor. sed sero eorum nomen in* Græcia *auditum.* Gallorum *autem &* Hispanorum *res usque adeo ignotæ ijs fuerunt qui exactissimi & accuratissimi scriptores fuisse uidentur, ut unus eorum* Ephorus Hispanos *qui* Iberi *ab eo dicuntur unam*

esse ciuitatem existimauerit, cū tam late fines eorū pateant. in uniuersum autē ritus eorum qui nec fuerunt nec fuisse unq̃ dicti sunt,
» scribere tanq̃ ita illis uterentur, non dubitarunt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν
» τε καὶ ἰβήρων, οὕτως ἠγνόησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς ὧν
» ἐστὶν ἔφορος, ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτον μέ-
» ρος τῆς ἑσπερίου γῆς κατοικοῦντας. καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ' αὐτοῖς ἔθη
» μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐτόλμησαν. Causa uero, inquit, earum quidem rerum ignorantiæ fuit, q illi secum ipsi uiuerent, commercia aliarum gentium auersantes. Scriptorum uero mendacij, q uolebant illi quippiam ultra alios memoriæ mandasse
» uideri. αἴτιον δὲ τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον. τοῦ δὲ
» γράφειν ψευδῆ, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν. Illud etiā non inter postrema assignari causæ potest quod Eusebius libro decimo de præparatione inquit, ostendere uolens literas primum ab Hebræis inuentas esse, quarum inuentum Phœnicibus gloriæ duci-
» tur. Primus, inquit, qui literas græcis dedit, Cadmus ex Phœnicia
» erat. multi Syrios literas primum comperisse asserunt. Syrij autem
» etiam Hebræi sunt. nam Iudæa in Syria semper à scriptoribus
» habita est, & Phœniciam etiam apud priscos appellatam esse con-
» stat quæ nunc Palestine Syriæ dicitur. Ex hoc Eusebij loco coniiciēdum relinquitur, multa Hebræorum gesta aliarum gentium nomine posteritati esse tradita. Super omnia est autem quod Iosepus his uer-
» bis dixit. τῶν δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἤρξαντο μὲν αἰγύπτιοι. βουλόμε-
» νοι δ' ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παρατρέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν.
» οὔτε τὴν εἰς αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὁμολο-
» γοῦντες, οὔτε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν
» καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡ-
» μῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκείαν, πάλιν εὐδαι-
» μόνησαν. Quæ uero probra & maledicta in nostrates iactata sunt,
» ijs causam & originem Aegyptij præbuerunt, quorum gratiæ non-
» nulli scriptores inseruire cupientes, ueritatem rerum gestarum per-
» uertere aggressi sunt, nec maiorum nostrorum aduentum in Aegy-
» ptum ut re uera fuit, ingenue fatentes, nec inde egressum bona fi-
» de cōmemorantes. Causas autē multas Aegyptij odij & inuidiæ ha-
» buerunt, quis in nostram gentem extimulati sunt. Iamprimum quod
» nostri olim rerum in patria eorum potiti sunt. Deinde quod illinc
» digressi, in propria patria secunda omnia nacti sunt. Postremo rituum dissensio ingens eis odium in nos accendit. tantum religione nostra & recto diuinorum cultu, ab ea quam ipsi ueram pietatem

putant,

putant, differente, quantum diuina natura brutis animalibus præ-
» stat εἴθ' ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν. τοσοῦ-
» τον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὴν ὑπ' ἐκείνων νενομισ-
» μένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio statim
operis, docere uolens non à græcis antiquarum rerum historiā re-
quirendam esse, sed ab Aegyptijs & Chaldæis, quorum fuit institu-
tum, ut eorum sacerdotes & philosophi circa scribendam historiam
uersarentur, mirari sese inquit eos qui tantum græcis tribuunt in hi
storia, cum ipse docere paratus sit græcos nō modo adulto iam mun-
do, ut ita dicam, sed etiam propémodum senescente natos, eo-
» rumq; inuenta omnia esse recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίοις δό-
» ξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγ-
» μάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην
» ὡς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα. λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ
» περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς.
Quod si non uanis, inquit, opinionibus accommodare assensum
uolumus, sed ab ipsis rebus ueritatem sumere, uniuersam quidem
apud græcos recentia inuenimus, heri, ut dicitur, acta, aut nu-
diustertius. urbes, inquam, conditas, artium commentationes, &
leges populis scriptas. Proinde qui uetustæ historiæ ueritatem nos-
se cupiat, hunc oportere dicit ab Aegyptijs, Tyrijs & Chaldæis
exquirere. ex quibus authoribus Iosepus mira diligentia sacræ hi-
storiæ authoritatem confirmauit. in duobus illis libris qui περὶ ἀρ-
» χαιότητος ἰουδαίων ἀντιῤῥητικοὶ κατὰ ἀπίωνος γραμματικοῦ inscripti
» sunt. id est de antiquitate Iudæorū refutatorij contra Apionem
grammaticum, quos latine ita uersos legimus, ut præstabilius fue-
rit nunquā fuisse editos. adeo & corrupti sunt librariorum uitio
& interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem ha-
buit Berossus qui græco sermone historiam conscripsit. cuius loca
quædam in eo opere citat sacræ historiæ consentanea. Ex Tyrio-
rum autem annalibus citat testimonia de centum & uiginti talen-
tis auri ab Iromo Salomoni datis ad ornatum templi, redona-
tumq; eum à Salomone terra Zabulonin Galilea docet. ami-
citiæ autem inter eos causam fuisse commune sapientiæ studium.
inuicem enim problemata dissoluenda missitare solitos, in qui-
» bus ferè Salomon præualebat. Huius rei, inquit, testem Dio-
» nem citabo authorem in Phœnicum historia probatissimum. cu-
» ius hæc sunt uerba. Ababylo moriente filius eius Iromus regna-
» uit. Hic partes urbis orientales aggere cinxit, & pomeria protu-

lit, aſcendensq; in libanum materiem incidit ad fanorum extructionem. Regem autem Hieroſolymorum Solomonem ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repopoſciſſe, ea lege ut qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti multæ nomine pecunias penderet. Quam conditionem cum Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, multam ingentem pecuniariam pependiſſe. Poſt Tyrium quendam hominem nomine Abdemonum extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret, aliáq; inuicem proponeret. quæ cum Solomon non reſoluiſſet, pecunias multas uiciſſim rependiſſe. εἶτα δὴ ἀβδήμονον τινὰ τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι. καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν. ἃ μὴ λύσαντα τὸν σολομῶνα, πολλὰ τῷ εἰρώμῳ προσαποτίσαι χρήματα. *Idem Ioſepus Menandrum Epheſium hiſtoricum fuiſſe dicit, qui ex uernaculis cuiuſq; prouinciæ uel gentis actis, regum ſingulorum tempore res geſtas apud Græcos Barbaroſq; memoriæ mandabat.* γέγραφε δὲ οὗτος τὰς ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ἐκ τῶν παρ᾽ ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν. *Is igitur de Iromo rege Tyri loquens, qui Iram in libris regum dicitur, ita inquit.* ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα, ἃ ἐπέτασσε σολομῶν ὁ ἱεροσολύμων βασιλεύς. *Huius regis tempore extitit Abdemonus puer iunior, qui uincebat omnia problemata, à Solomone Hyeroſolymorum rege iniuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regum de regina Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hieroſolyma, ut eius ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret. Solomonemq; nunquam non ex ſententia animi reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinij ſecundi uanitatem, qui libro trigeſimo de authoribus magicæ artis loquens, eſt & alia (inquit) magicæ factio à Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtren. tanto recentior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi quot muſæ & in alijs muſa non Moſe ſcriptum eſt. Diximus ſupra Euſebio authore, regnum Aſſyriorum uetuſtiſſimum omnium regnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimo ſecundo Belucho octauo rege Moſen populum Iudaicum ex Aegypto abduxiſſe. De Zoroaſtre ita legitur apud Suidam. Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini regis Aſſyriæ tempore.* ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. *Euſebius in bactris regnaſſe dicit Nini æqualem & Abrahami. Appion autem grāmaticus genere Aegyptius qui etiam Polyhiſtor dictus eſt à Gellio ob hiſtoriæ ſcribendæ diligentiam, in quarto hiſtoriarum libro aduerſus Iudæos, Inacho, inquit, regnante*

apud

apud Arguos & Amaside apud Aegyptios, Iudæi duce Mose ab ægyptijs defecerunt, author Eusebius. Iosepus tamen Techmosin regem appellat Pharaonem non Amasin ex Manethone historiographo Aegyptio, qui græce scripsit. Porphyrij autem computatione Moses etiam Semiramidis æqualis recipitur. Iustinus martyr in Parænetico. ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν παρ᾽ ἡμῖν ὑπειλήφασι γεγενῆσθαι, μωυσέως ὡς τῶν ἑλλήνων μέμνηται ἱστορίαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πολέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀππίων ὁ ποσειδωνίου. Temporibus, inquit, Ogygis et Inachi quos terra natos quidam ex uestris existimauere, Moysis historiæ meminerunt ut ductoris & principis Iudæorum gentis. Sic enim Polemon in primo Helleniacῶn meminit, & Appion Posidonij in libro quem contra Iudæos scripsit, & Ptolemæus Mendesius qui Aegyptiaca scripsit, cum ijs cōuenit et multi item alij, quos nominatim citat. Hic est Iustinus, q orationem contra gentiles pro Christianis scriptam Antonino Pio porrexit. In qua cum Alexādriæ esset in Pharo se uidisse uestigia septuaginta domuncularum affirmat ad id tempus incolumia, ἀλλ᾽ αὐτοὶ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ, ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν, ἃ καὶ παρ᾽ ἑτέρων ἔξεστιν ὑμῖν μανθάνειν. Nos uero cum Alexandriæ essemus, uestigia domuncularum adhuc asseruata in Phari arce conspicati, & ab incolis qui hoc à maioribus per manus traditum sese habere dicunt, percunctati, hæc uobis commemoramus quæ etiam ab alijs discere facile poteritis si id cordi uobis est. Quod dictum Hieronymus ignorasse uidetur qui Eusebio & Augustino in eo inficiando aduersatur in præfatione Geneseos. Quonammodo igitur Moses multis millibus annorū post Zoroastrem fuit, q tot testimonijs proximus sæculo æqualiū Zoroastris fuit? Sed uidelicet ille est ignorantia priscorum qui mundum æternū esse crediderunt. A qua opinione profecta est illa uanitas Genethliacorum qui quadringenta & septuaginta annorum millia monumentis comprehensa continere sese ingenti fidutia mentiebantur, ut est author Cicero in primo de diuinatione. Strabo Mosen non magum fuisse dixit, sed oraculis deditum, quales fuisse Amphiaraus & Orpheus & Musæus leguntur. Iustinus historicus Ioseph in Aegypto magicas artes edoctū, cito insinuatum apud regem fuisse dicit. Cuius authoris epitomen tricesimam sextam qui legerit, & Cornelij Taciti librum unum & uicesimum, facillime intelliget semina quædā ue-

ritatis ꝑ totum orbem disseminata fuisse, sed præimbuta mendacijs Aegyptiorũ. Quo factum est, ut historici græci & latini uanissimi interdum à nobis fuisse deprehendantur, qui sacram historiam & incorruptam habemus. In quo profecto eorum uicem dolere deberemus, nisi in plerisq; eorum improbam mentem cerneremus, blandiẽte semper ipsis in Iudæos maledicentia ob unius Dei cultum. Sed inuidia uæcors aduersus christianum nomen Tacito, Suetonio, & Plinio iuniori fuit. q̃q̃ cum fuerint illi æquales maledicta eorum sacrilega,
» ac nefaria inuicẽ colliduntur. Tranquil. in Nero. Afflicti supplicijs
» Christiani, genus hominum superstitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus
» XV. de incẽdio urbis loquens ꝑ Neronẽ excitato. Ergo abolendo ru
» mori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis affecit. quos ꝑ fla-
» gitia inuisos uulgus Christianos appellat, author nominis eius Chri
» stus, qui Tiberio imperitante ꝑ procuratorem Pontiũ Pilatũ suppli
» cio affectus erat. repressáq; inpræsens exitiabilis superstitio rursus
» erumpebat, non modo per Iudæam orignem eius mali , sed per
» urbẽ etiam. & post aliquot uersus enumeratis cruciatuũ generibus,
» Vnde q̃q̃ aduersus sontes, inqt, & nouissima exẽpla meritos, misera
» tio oriebatur. Hominem nefariũ Tacitũ, et aduersis placitis prouidẽ-
tiæ genitũ , qui æqualium suorum sensui seruiens, non suo iudicio, prodere hoc exẽplũ nefarie mentis non ueritus sit. Audiamus Pliniũ ad Traianũ scribentem cũ Asiæ præesset prouinciæ, cũ ueluti elogiũ Christianorũ mitteret, de pœna reorum, ut assolebat, ad principem
» referens, Affirmabãt autẽ, inqt, hanc fuisse summã uel culpæ suæ,
» uel erroris, ꝙ essent soliti stato die ante lucẽ conuenire, carmẽq; Chri-
» sto quasi Deo dicere secum inuicẽ, seq; sacramẽto nõ in scelus aliquod
» obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerẽt, ne
» fidem fallerent, ne depositũ appellati abnegarent, qbus pactis morẽ
» sibi discedendi fuisse, rursusq; coëundi ad capiendũ cibũ, promiscuũ
» tamen & innoxiũ. Quod ipsum facere desiisse ꝑost edictũ meũ quo
» secundum mandata tua hetærias esse uetuerã. sic. n. legi debet pro so=
dalitatibus. Quid simile habent hæc obiecta Pliniana cũ criminibus Taciti extrema exẽpla suppliciorũ meritis? eodem. n. tẽpore hæc à Plinio & Tacito dicta sunt. uerũ Plinius ad principẽ scribens (quod ad res humanas attinet optimũ, sed imbutũ errore Domitiani , cui sublato statim Nerua successerat) mentiri aut noluit aut non ausus est. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, ut ipse fatetur in prĩcipio statim libri decimiseptimi, qđ nomẽ ille princeps sceleratissimus sæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito proposito, id iste scele=
ratiore

ratiore historiæ stilo, toxico mendacij oblito, repetere instituit, uæcordiũ omniũ scriptorũ pditissimus, si rectè uerba eius æstimentur. Nã Trãquillo cũ idẽ esset obsequendi tempori propositũ, q̃ potuit tamen ipse breuissime defunctus est, Christianumq́; nomen uno uerbo respuit ne amplecti uideretur. Plinius in fine epistolæ ex animi sui sententia locutus, cum principem consuleret, & mendacio locus nõ esset, in principio ita uera falsis temperauit, ut acta sua principi seuero & perspicaci approbauerit. In quo pretiũ est operæ uim ueritatis animaduertere, quæ nõnunq̃ in uitis erumpit, ita fallens inter mendacia ut ab audientibus demũ agnoscatur, cũ interim loquẽtes adhuc habere se in potestate eã putẽt. Supplicium, inq̃t, minatus perseuerantes duci iussi. neq; n. dubitabam qualecũq; id esset quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilẽ obstinationem debere puniri. O miserum te Plini, & improbe principali gratiæ inseruientem, qui ueritate oppugnanda diligentiam tuam principi approbare uoluisti. Hoc acri uir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ præsidem uideretur alioqui sibi gratum, & nomini tunc inuiso patrocinium præbere edicto suo non ausus, conquirendi, inquit, non sunt Christiani, si deferantur & arguantur puniendi sunt. Alioqui autem in omnibus scriptoribus mirum silentium uel improbum potius de rebus Christianis agnoscas ueluti coniuratorum, ijs etiã temporibus cum res insignes ac memorabiles auspicijs Christi gestæ sunt. id adeo ex re unica quam in mediũ afferã iudicare quiuis poterit. Macrobius libro secundo Satur. de iocis Augusti Cæsaris loquens, cũ audisset, inq̃t, inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatũ iussit interfici filiũ quoq; eius occisum, ait melius est Herodis porcũ esse, q̃ filium. Et quis unq̃ hoc memoriæ tradidit duntaxat Ethnicorũ, quod Macrobius in transitu tanq̃ rẽ notã pstrinxit? mirari igitur desinamus cur nulla apud Plinium & alios rerũ miracula relata, scriptorũ sacrorum tẽporibus competant, & cũ orthodoxa rerũ conscriptione congruant, & malignitati scribentiũ aut metui potius tribuamus opinioni principũ & populi blandiẽtiũ. Tertullianus in apologe ad Romanos loquens de morte Christi. Nã spiritũ, inquit, cũ uerbo sponte dimisit præuento carnificis officio, eodẽ momento dies mediũ orbem signante sole subducta est. deliquiũ utiq; putauerunt q id quoq; super Christo prædicatũ non scierunt, et tamen eum mundi casum relatũ in archiuis uestris habetis. et paulo inferius. ea omnia super Christo Pilatus & ipse iã pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nunciauit. Eusebius in Chro-

» nicis de anno decimooctauo principatus Tiberij loquens. Solis fa=
» cta defectio & tenebrae super uniuersam terram. Bithynia terrae
» motu concussa, & in urbe Nicena aedes plurimae corruerunt. Quae
» omnia ijs congruunt quae in passione domini acciderunt, tum ad
» hoc probandum Phlegonta citat authorem exactum Olimpiadum
» adnotatorem. Cuius ut historici & Olympiadum scriptoris me=
» minit Suidas. Tralianumq; fuisse dicit, Adriani libertum uel Au-
» gusti ut alij putauerunt. Is igitur huius rei locupletissimus esse testis
» potest in Asia genitus ubi is terrae motus accidit. De eo motu Plinium
» locutum esse non dubito cum inquit libro secundo, maximus terrae
» memoria mortalium extitit motus Tyberij Caesaris principatu. XII.
» urbibus Asiae una nocte prostratis. solis autem deliquium Plinius
ignorare non potuit si in archiuis Romanis perscriptum fuit, ut qui
acta Romana diligenter percensuisse intelligatur. sed Plinius id dice-
re noluit, quod occultum principes esse uolebant. Parũ .n. plausibile
dogma Christi apud homines superbos & uoluptarios esse oportuit,
quod elatos animos, & corpora sibi indulgentia maxime execra=
tur. Tametsi caritas illa iustitiae parens, & diuitiarum contemptus
& abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, ut pote quae
ne hodie quidem satis festa fronte excipiantur ab ijs etiam quos se-
quaces Christi maxime esse conueniebat. Eodem pertinet quod
» idem Pli. lib. xxx. dicit de arte magica loquens. Haec, inquit, um=
» brarum inferorumq; colloquia promittit, quae omnia aetate nostra
» princeps Nero uana falsaq; comperit, quippe non citharae tragi-
» ciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum sum=
» ma gestiente in profundis animi uitijs, primumq; imperare dijs
» concupiuit. nec quicquã generosius uoluit. nemo unquã ulli artium
» ualidius fauit. hoc dictum Plinij fidem facit ijs quae à Tertullia-
no, Eusebio & Suida scripta sunt de Simone Mago Samaritano qui
apud Neronem gratia ualuisse dicitur, & cum diuo Petro corãm
commissus esse. Satis autem nobis esse debet ꝙ compertum ha-
bemus locupletissimus testimonijs ueritatem in utroq; religionis no-
strae instrumento plenissime comprehensam, in potestate semper cul-
torũ ueri Dei fuisse, Manassa tamen ad alios interdum ueritatẽ, non
germanam illã & incorruptã, sed in Aegypti primũ officinis adul-
teratam, Athenis autem postea in porticu, Academia et Lyceo, nunc
sedentaria nunc obambulatrice philosophia uarie interpolatam,
nec ante sibi redditam q̃ dominus noster in Iudaea id est in ueritatis
ipsius incunabulis, ad manũ etiã uisendã hominibus porrexit, dein=

de & græcis hominibus & latinis barbarisq; intelligendam, missis quoquo gentium interpretibus, dedit. Cæterum admirari subit temporum nostrorum fœlicitatem, qui mundo iam uergente nati, tamen longissime prorsum retrorsumq; cernimus, ut Maronianus ille proteus, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur. cum prisci illi græci latiniq; authores, sese in eo admirarētur quasi in historiæ campo expatiantes, omnia oculis subijcerent, quæ à condito æuo gesta sunt, quos ne admota quidem & proxima uidisse deprehendimus. Sed utinam tam consertis manibus compertam comprehensamq; ueritatem semel retinere possemus, quàm protinus agnitam festiuis oculis hilares exosculamur. Hæc enim ueluti fastidiosa est uel hospita uel amica, Cui cum secularium rerum amorem quasi æmulam quandam superinducimus, sensim ipsa ex mente nostra quasi ex contubernio facessit, animumq; nostrum sibi suas res habere iubet, clam remisso nuncio, cum interim securi, ut dicitur, alias res agimus. Verum ut ad rem redeamus, nos hoc tenere conuenit quod cap. nono libri secundi paralip. dicitur, Solomonem regem imperitasse ab euphrate ad Palestinen & usq; ad limites Aegypti, gloriaq; et diuitijs circunfluentibus omnes reges non modo æquales, sed cuiuscunq; etiam ætatis haud dubie superasse. Quod græcos latinosq; historicos tacuisse non magis mirum est, quàm sophiam eius id est germanam sapientiam apud philosophos uiros id est sophiæ indagatores inauditam fuisse, cum eam tandiu tantaq; indagine sed irrita inuestigarint. Quæ res in dubium uenire utique non potest, cum eius hodie monumenta in manibus uersentur. Quæ si satis animo comprehensa haberemus, omnem antiquam philosophiam, quod ad mores attinet, & institutionem animi, nugas meras esse iudicaremus. Hactenus de rebus hebræorum dictum sit. In quibus talenti & sicli appellatio promiscue posita, impedimento fuit ne inire rationem crassa saltem æstimatione tantarum opum possemus. ubi tamen talentum auri proprie accipi probabile est, qualia erant sexcenta & sexaginta sex quæ ei quotannis à prouincijs finitimis offerebantur, ut decimo cap. iij. regum dicitur, & octauo libro Iosepi, & ea talenta quæ regina Sabarum obtulit, & rex Hiram, Ibi ego talentum, ut minimum, septuagenarium intelligi debere censeo. Qua ratione ut aurum ad argentum undécuplex tantum fuerit, talentum septem millibus & septingentis aureis nostris coronatis ualuit. Ex quo supputari summa quotannis poterit, si quis animi causa id facere, & redditum eius colligere uoluerit. Eorum

autem quæ supra diximus eundem ipsum Solomonem postremo loco authorem citabimus. Sic enim inquit cap. altero sui ecclesiasticæ, συνήγαγον μοι καίγε ἀργύριον καί γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν. Congessi mihi tum argentum tum aurum, & facultates regum ac prouinciarum. Sed ijs quæ de siclo diximus, refragari uidetur id quod apud Plinium legitur libro. XVIII. ubi de pondere tritici loquens, ita inquit. Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est gallicum atq; e' cherróneso aduectum. quippe non excedunt in modiũ uicenas libras siquis granum ipsum ponderet. adijcit sardiũ sex libras uel selibras. Alexandrinũ & trientes, hoc est et sicli pondus. Triẽs non quatuor drachmas hic significat, sed quatuor uncias. Sed antiqua exẽplaria & pridem impressa nõ sicli sed siculi habent, hoc est frumenti ex Sicilia, hoc enim uerbũ hebraicũ est, ut author est Suidas & Iosẽpus, ut diximus, quo nec græci nec latini usi sunt. ẽt si apud Pliniũ errore emẽdatorũ sæpe legatur, ut li. XVII. in principio. Fuit & arborũ cura legibus priscis, cautumq; est. xij. tabulis, ut q iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas siclos æris. XXV. ubi antiqua omnia habent. Lueret in singulas æris. XXV. & libro duodecimo. Itaq; optimi thuris libra siclorũ. XVI. pretiũ habet secunda. xij. In antiqs. optimi thuris libra. XVI. pretium habet secunda. XV. Quo magis miror Hermolaũ Barbarum. li. XVIII. cap. sexto, hoc uerbum agnouisse quod nunq̃ Romani agnouerunt. eo enim in loco antiqua exẽplaria mil. sester. habent, non mille siclũ. Præter ea autem quæ diximus & Aegyptiorũ opes famigeratas scimus, cum Pli. li. XXVI. de pyramidibus Aegypti loquẽs ita dixerit. Dicantur obiter & pyramides in eadẽ Aegypto regũ pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. & li. quinto. Aegyptus super cæterã antiquitatis gloriã. xx. millibus urbiũ, ibi Amase regnante habitata præfert. Strabo libro ultimo ad Thebas supra Memnonium regum Aegypti sepulchra esse tradidit, eaq; se uidisse cũ in comitatu Aelij Galli esset in thebaide, conditoria autem esse circiter. xl. mirifica specie structuræ uisenda, in specubus saxo exciso. Intra autem conditoria obeliscos quosdã esse literis inscriptos opulentiã regum qui tũc erant declarantibus, et eorũ ditionem uelut usq; in Scythas & Bactrios, et Indos, et quæ nũc Ionia dicitur impitantiũ, ad hæc tributorũ magnitudinẽ, et copiarum militariũ ad decies centena millia hominum. ἐν δὲ ταῖς Θήβαις ἐπὶ τινῶν ὀβελίσκων ἀναγραφαὶ δηλοῦσαι τὸν πλοῦτον τὸν τότε βασιλέων· καὶ τὴν ἐπικράτειαν ὡς μέχρι Σκυθῶν καὶ Βακτρίων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῆς νῦν Ἰωνίας διατείνασαν· καὶ φόρων πλῆθος· καὶ στρα-

τιὰς περὶ ρ΄. μυριάδας. Conuenit hoc cũ dicto Pliniano qđ supra retulimus de Sesostri Aegypti rege superbissimo, q iunctis ad currum regibus triũphare solitus erat. huius regis meminit Herodotus in secundo, eum dicens primũ omnium regum longis nauibus arabicum sinum præteruectũ, & populos rubri maris accolas in potestatẽ suã redegisse. Indeq; retro ijsdẽ uestigijs reuersum & coactis ingentibus copijs transgressum in continentem infesto exercitu obuias ubiq; genteis subegisse, ex Asiaq; in Europã transgressum Thraces et Scythas ui domuisse, unde digressus ad Phasim amnem iter cõtendisse dicatur. Huius autẽ regis memorabile institutum prodidit Herodotus. ὁτέοισι μὲν νῦν αὐτέων ἀλκίμοις ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ τὴν ἐλευθερίην, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας τό τε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατο σφέας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοισι δὲ ἐνέγραφει ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταυτὰ καὶ τοῖσι ἀνδρονίοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσανέγραφε, δῆλα βουλόμενος ποιέειν ὡς ἦσαν ἀνάλκιδες. Quascunq; autẽ nactus erat genteis strenuas, et pro libertate tuenda acriter et ꝓcupide dimicantes, ꝑ horũ ille regiones stelas id est cippos lapideos statuebat. literis significantibus eius regis nomẽ et patriã, et qbus copijs eos ac uiribus subegisset. quorũ uero urbes nullo negocio aut incruento certamine cepisset, apud hos itidẽ ut apud illos q strenuitatis specimẽ ediderãt, cippos quoq; statuebat, atq; eo amplius muliebria genitalia asculpebat, significare uolés eos ignauos esse. Idẽ Herodotus author sub Amasi rege, cuius tempore Mosem ex Aegypto egressum esse diximus, Aegyptũ beatissimã et à flumine Nilo, et à regionis solo fuisse, urbeisq; habitatas tũc numero uiginti millia fuisse. καὶ πόλις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δυο μυρίας τὰς οἰκεομένας. Huius est autem memorabilis sanctio, ut singuli quotannis apud Nomarchen id est cuiusq; præfecturæ præsidem profiterentur unde uiuerent. Qui autem hoc non faceret, aut genus uitæ approbare presidi non posset, huic pœna extremum supplicium esset. Qua lege postea Athenienses tralatitia usi sunt prorsus inculpabili. Sed uerba ipsa Herodoti ponenda sunt ad uerbum. νόμον τε αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦται. μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μὴ δὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς ἀεὶ χρέωνται ἐόν τι ἀμώμῳ νόμῳ. Id est. hic est autẽ Amasis q legẽ hãc tulit. demõstrare unũquẽq; apud præsidẽ cuiusq; loci unde uiuat. qđ q non fecerit, aut

» demonstrare uitæ suæ rationem iustam non potuerit, hunc morte
» multandum. Solon autem Atheniensis sumptam hanc legem ex Ae-
» gypto Atheniensibus promulgauit, qua illi semper usi sunt lege sa-
» nè inculpata. Hac lege iurisditionem exercuisse Areopagitas testis
» est Athenæus libro. iiij. his uerbis. ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ
» ἔκ τινος περιουσίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν τε οἱ ἀρεοπαγίται καὶ
» ἐκόλαζον, ἱστόρησαν φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πλείους. Quod
» autem patrimoniorum profligatores, eosq; qui nullis facultatibus
» uictitarent, Areopagitæ in iudicium uocarent, pœnisq; & sup-
» plicijs afficerent, memoriæ mandarunt Phænodemus & Philocho-
» rus pluresq; alij. Deinde idem author Athenæus huiusmodi exem-
» plum eius rei subdit ad dictum confirmandum. Siquidem Mene=
» demus, inquit, & Asclepiades erant, iuuenes ambo philosophiæ
» quidem studiosi, sed egestate præditi. Hos Areopagus pro potestate
» accitos interrogare instituit, quonam pacto fieret, ut cum dies ipsi to-
» tos philosophis operam darent, nihil in censu habentes, bona nihilo=
» minus habitudine corporis uiderentur. Ad hæc illi respondentes,
» cum pistorem quendam accersiri postulassent, & ille accersitus ue-
» nisset, eum interrogandum dixerunt. qui cum rogitantibus Areo-
» pagitis dixisset unaquaque nocte illos in pistrinum descendere soli-
» tos, ibiq; frumentum molẽtes, pro nocturnis operis drachmas utrun-
» que singulas ferre, admiratus senatus, ducentas eis drachmas ob uir-
» tutem decreuit. Sed ipsa uerba subijciam ne comminisci uidear. με=
» νέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενο=
» μένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις
» συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, εὐεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι.
» καὶ οἳ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναί τινα τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκεί-
» νου, καὶ εἰπόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλοῦν-
» τες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγεῖται,
» διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. Verum quandoquidem uer=
bosa iam esse cœpit hæc disputatio, nec tamen omnia attigimus eo=
dem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam
esse uidetur, abrumpendus est sermo qui finem non inuenit. Ad
alteramq; partem commentationis festinandum, quam sic quoque
iam fatiscente stilo aggredi me sentio.

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS LIBER QVINTVS, ET VLTIMVS.

RESTAT Mensurarum tractatus, cum connexam causam cum praedictis habens, tum uelut appēdix huius operis. Mensura autem multiplex ab Aristotele in nono libro metaphysices ponitur. Sed nunc mensuras appello quibus fruges et liquores metimur. Angelus Politianus uir memoria nostra utraq; lingua apprime doctus, in decimo epistolarum de mensuris ex professo scribens. Incipiendum (inquit) ab amphora cōsecrata Romanis in capitolio ne cui uiolaretur. Capit haec omnino quantum tessera quoquo uersus in area pedum quatuor. duplex amphora modius est, aut si mauis graece Medimnus, eademq; triplex efficit sextarium. sextarij dimidium cotula uocatur & hemina. quatuor uero sextarij choenicā complent. ita sex congium, qui latine chus dicitur. Inde forsan sextarij nomen ꝙ eum sexies congius capit. scribit tamen Pollux cotulam choenicas esse tertiam partem. choenicas octo et quadraginta Medimno contineri. Haec Politianus suppresso authore (ut ferè assolet) ex uulgatis carminibus illis sumpsit quae apud Priscianum incerto authore leguntur. nam non esse Prisciani argumentum est ꝙ in antiquis uoluminibus Prisciani non inueniuntur. In his autem carminibus intelligendis quoties, quamq; luculentis erroribus Politianus lapsus sit, ex sequentibus apparebit, ut nisi Politiani stylum agnoscerem, Politiani epistolam esse omnino negaturus fuerim. Eiusdem flagitij est ꝙ talentum atticum maius tribus & octoginta minis esse dixit, nec ullum pondus attico talento maius esse. Carmina autem illa sic ferè leguntur.

Pes longo spatio latoq; notetur in anglo,
Angulus ut par sit quem claudit linea triplex.
Quattuor ex quadris medium cingatur inane
Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidiū fert urna, ut & ipsa Medimni
Amphora, terq; capit modium. Sextarius istum
Sexdecies haurit quot soluitur in digitos pes.

Dico his uersibus significari, Amphoram ex area excitari quoquo uersus pedalis, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphorae can

A

gentibus. Ita ut quaterni undiq; anguli tessera ēs tribus lineis concludantur singuli, quibus ipsis tres dimensiones tesseræ significantur qui cubus græce dicitur, id est schema sex in situs sessile. Hoc enim uerba illa significant. Angulus ut par sit quē claudit linea triplex. Tres enim dimensiones notantur. longitudo, latitudo, altitudo. Huius dicti testem interim citabimus Isidorum Hispalensem, in hac re interdum non refellendum, licet in multis lapsus sit. Amphora (inquit ille) recipit uini uel aquæ pedem quadratum. Quod si huc testem refutare placet, prodeat Festus testis locupletior, qui his uerbis testabitur. Quadrantal antiqui uocabant Amphoram, quod uas pedis quadrati octo & sexaginta sextarios capit. Politianus duplicē Amphoram modium esse tradidit, & (quod uix intelligere possum) triplicem amphoram sextarium efficere. Ego autem amphoram unam ternos Modios capere dico, et duodequinquaginta sextarios, nec Medimnum & modium eundem esse modum. sed Medimnum modios senos capere. Suidas, μέδιμνος μέτρον ἐστὶ ξηρῶν, οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον ὢν μοδίων ἕξ. Medimnus (inquit) mensura est aridorum, ut tritici uel ordei. Medimnum igitur mensura est sex modium. Hactenus ille. sed audiamus testem unum qui uice sit omnium. is erit Cicero, qui in frumentaria, ita inquit ad Verrem. accipis sestertios quindecim pro Medimno, tanti enim est illo tpe Medimnū. retines sestertios duodecim, tanti.n est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. est eiusmodi æstimatio legis ut cæteris temporibus tolerabilis siculis, te prætore etiam grata esse debuerit. Est enim modius lege sestertijs tribus ut æstimatus fuit ante te prætorem, ut tu in epistolis ad amicos tuos gloriaris, sestertijs duobus. sed fuerit tribus sestertijs, quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegisti, tu non modo omnes accipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non debebant coēgisti. Idem alibi. Pretium autem senatusconsulto constitutum decumano in modios singulos sestertij terni. & iterū. duobus pretijs unū & idem frumentum uendidisti. semel ciuitatibus sestertijs quindecim in Medimnum. Iterum po. Romano, à quo sester. XX in Medimna pro eodem illo frumento abstulisti. & alibi. Hoc reprehēdo, ꝙ cum in Sicilia sestertijs binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te declarat, summum sestertijs trinis, tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. His locis & alijs eiusdem orationis liquet Medimnum quinquies modium capere. quod de sicula mensura intelligendum, nam Romanum Medimnum ut atticum, senos modios cepisse, eodem authore eademq; oratione probabimus postea.

postea. nunc quod instat, de amphora uideamus, quonam modo intelligi possit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquo uersus pedum quatuor, si ex ea corpus quadrantale & tesserarium facere uelis, necesse est addenda dimensione tertia, id est altitudine, tertiā quoq; multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam tesseram faciunt, octo angulis constantem, & ter trina ter secundam, qui numerus est uicenarius septenarius, eodem modo quater quaterna quater tertiam tesseram faciunt unitatibus quatuor & sexaginta concretam. Sit igitur planities uel interuallum quadratū, quaternum quoquo uersus pedum. huic si altitudinem bipedalem imponam, fient octo pedes quadrati, qui duos & triginta pedes ualent. hoc est bis quater quaternos. hos pedes si ex quadratis cubicos, idest tesserarios reddere uelim, eum numerum ut duplicem necesse est, hoc modo, quater quatuor quaternos, sic fiunt bis duo & triginta, id est quatuor & sexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunq; fit in sese ducto, sic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix est numeri quem nunc quærimus. is in sese multiplicatus sedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus in tesseram euadit, & fiunt sexaginta quatuor. Quare aut Politianus existimauit Amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut tesseræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris luculenter hallucinatus comperietur. at alterutrum uix de eo homine credere fas est qui Panepistemona librum condidit, quo omnium rerum, artiumq; scientiam profiteri uidetur. Vitruuius de tessera lib. V. ita inquit, „Cubus „est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planitierum per qua„dratum. is cum est iactus, quam in partem incubuit, dum est inta„ctus immotam habet stabilitatem. ut sunt etiam tesseræ quas in al„ueo ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego nosse cu„perem, quadrantal, idest uas cubicum ex tabellis quatuor faciēdum „locaui, ita ut intus pedale quoquo uersus esset. factumq; ad rudicu„lam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris esset ad summa ua„sis labra. iacens uero & porrecta in imo atque summo, latera bina „stringeret. semipedem accipimus id spatium quod digiti utriusque manus suppressis pollicibus occupant. etenim palmus (ut inquit Vitruuius) a quaternis manuum digitis inuentus est, & a palmo pes factus sedecim digitorum. nostri pedem duodecim pollicibus partiuntur, quas uncias antiqui uocauerunt, ut author est Boëtius. id „quod ostendit Plinius libro decimoquinto, de siliquis loquens cum

» inquit, digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata,
» pollicari latitudine. Pollicarem dixit pro unciali, ut differen-
» tiam adnotare facile sit inter digitale & pollicare. Frontinus, aqua
» rum (inquit) moduli aut ad digitorum, aut ad unciarum mensuram
» instituti sunt. digiti in Campania & in plerisq; Italiae locis, unciae
» in Apulia obseruantur. Est autem digitus (ut conuenit) sextadecima
» pars pedis, uncia duodecima. Idem alibi. Unciae ergo modulus ha
» bet diametri digitum unum & trientem digiti. Hactenus ille. Vul
go pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis & por
rectis pollicibus, altrinsecusq; obuersis. Nos huiusmodi pedem habui
mus, sed ab ijs petitum qui modum pedis publice statuere solent.
Hoc uas autem tritico cum impleuissem, cum mensuris nostris com-
posui implendo deplendoq; subinde. hoc faciens deprehēdi uas illud
tesserarium id est amphoram meam cumulatam, huius urbis qua-
drantem radio aequatum capere. nec aliam esse inter utranq; men-
suram differentiam, q̄ quae esse soleat inter mensuram rasam & fa
stigiatam, ut amphora cum eo auctario quod liberaliores uendito-
res condonare solent, quadrantē hostimento admensum omnino aequa
re possit. Quadrantē appello eius mensurae quartam partem quàm
sextarium triticarium diximus. Secundū hoc Medimnus erit quàm
minam dicimus. Lingua enim uernacula primum mimnum p syn-
copen, postea minam, pro Medimno dixit. Ita sextarius ille noster
» triticarius in bina Medimna uel quaternas amphoras diuiditur, et
» inde in duodenos modios quos Bossellos appellamus. Sed haec quae
coniectura assequimur, argumentis adiuuanda sunt. Tranquillus in
» Caesare. Populo praeter frumenti denos modios, ac totidem olei libras,
» trecenos quoq; nūmos quos pollicitus olim erat, diuisit. Si Caesar to
tidem modios tritici uiritim quot olei libras diuisit, intelligimus mo
dium non magnam mensuram fuisse, quae Ciceronis testimonio ple-
runq; binis, raro ternis sestertijs ualebat. Qua ratione Medimnus
quinisdenis sestertijs, et saepe denis tantum ualebat. quod tamen in-
telligo in uilitate annonae. nam Cicero in frumentaria duas aestima
tiones ex senatusconsulto factas ponit, unam alterarum decimarum
quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Romano:
sed ita ut in modios ternos sestertios acciperent. alteram aestimationē
ponit frumenti quod interdum ciuitatibus imperabatur, ut Romano
populo praebere certum numerum frumenti cogerentur, & pro eo
in modios denarios singulos acciperent, id est quaternos sestertios.
Qua ratione Medimnus quinis denarijs aestimabatur, quod fiebat

cum annonæ penuria metuebatur ut opinor. Legitima ergo æstimatio erat trinis sestertijs in modios siculos qui maiores erant atticis et Romanis, licet idem esset Medymnus. Videamus an hoc temporibus nostris congruat. Apud nos commodam tritici primarij annonam esse aiunt, cum Medymni bini idest sextarius quinis & uicenis solidis Turonicis uæneunt. ab eo pretio ad tricenos iustam æstimationẽ esse. Deorsum autem ad uicenos, iam ad uilitatem spectare. quod supra hæc aut infra est, caritatis & uilitatis appellatione censeri. Cũ hæc literis mandarem pretium diuersis anni partibus à uicenis solidis ad uicenos binos & semissem plerunq; euariauit. tametsi minime ubere biennij prouentu. sed ferè ita euenit cum exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratorijs quibus nostri utuntur, magnopere pretium accesserit. Verum si Medymnus in Sicilia mediocri annona quinis denis sestertijs ualebat, planum fit non memorabili nos errore aut in nũm coniectura, aut in mensura falli, quippe quindecim sestertij æstimatione nostra solidis tredecim & sesquidenariolo ualent. Sestertium enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum est si Cicero sæpe in Sicilia modium frumenti binis sestertijs esse dixit in magna ubertate. Qua ratione duo Medimna decem & septem solidis uæneunt, nam et apud nos sæpe minoris ualere memini. Cicero in frumentaria, frumentum (inquit) emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsul. & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributũ. Illius decumani tantum quãtum ex primis decumis fuisset, tritici modia. DCCC. millia. Pretium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertij terni, duodetricies. imperato sestertij quaterni. Ita ut frumentum impatum sestertium duodetricies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solueret. in alteras decumas fermè ad nonagies. sic per triẽnium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem propè centies et tricies erogatum est. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius Decumæ frumentum, quàm aratores dare non uectigalem sed uænalem cogebantur. Puto autem non utrobiq; duodetricies legendum, sed secundo loco duodeuicies, nihil tamen certi haberi potest quoniam locus ille corruptissime legitur. sed nec duodetricies priore loco satis congruit, cum octingenta millia modiũ quater & uicies tantũmodo ualuerint æstimatione ternorũ sestertiorum. Igitur DCCCC. M. Ciceronem scripsisse dicendũ est, non DCCC. ut sit

uicies septies. Quod si addatur XXX mil. congruet duodetricies. Ter aũt duodetricies fermè nonagies centena millia sestertiũ ualet. Quibus si ter duodecies addas, fermè centies et tricies sestertiũ erit, quod à Cicerone oratorie auctum est. Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongenta millia modiũ Romã exportabantur, q modij primũ ad mensurã Romanã, deinde ad nostram reduci debent, propterea ꝙ qui siculi modij senos Romanos ualebãt. Qua ratione septingenta & qnquaginta millia Siculorũ, nongenta millia Romanorum et Atticorum ualent, quæ ad Medimnos atticos relata centũ & qnquaginta millia fiunt. his adde centum & qnquaginta millia modiũ Siculorũ quæ centum & octoginta millia Romanorũ ualent, fiunt decies centena & octoginta millia. hæc. n. summa sesquiqnta est nongentorũ milliũ. quæ ad sextarios Parisinos reducta nonaginta millia fiunt, & duodenario diuisa septem millia, & qngenta modia Parisina. Sic ex duabus decimis Romani qndecim millia modiũ nostrorũ trãsportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis sestertijs impabatur. Sed septem millia & qngenti modij nostri ea ratione quam Cicero statuit, id est tribus sestertijs in modiũ siculum, ære nostro sexaginta qnq; millia & qngentos aureos nostros ualent, quæ Romano more uicies sexies sestertiũ dicuntur, et uiginti sestertia. Quare summa omnino nõ cõgruit, propter quod locum Ciceronis corruptum esse dixi, nec modo corruptum esse puto, sed etiam mutilatum, inter uerbũ fuisset & uerbũ tritici DCCC. enim millia nõ est alterarũ decumarũ numerus, sed frumenti imperati, ut ex alijs locis orationis colligitur. numerus aũt alterarũ decumarũ deesse mihi uidetur. Sed & maior summa esse debet in triẽnio q̃ centies & tricies, cum quotannis nonagies in alteras decumas daretur. id quod ex alio loco orationis ostenditur, nã Cicero eius summæ qnquagesimas binas ad sestertium tredecies taxauit. qua ratione trecenties & uiciesquinqes esse oportuit. Cæterũ nõ duodetricies imperato frumento Ciceronẽ statuisse puto, sed bis & tricies, cum quaternis sestertijs in modium æstimaretur, summa enim ad numũm quadrat. Sextarius noster ferè est quantum iumentum uiatorium ferre potest. hos in modio duodenos Parisienses habent. Idem Cic. in eadem oratione. Iugera professi sunt aratores imperio atque instituto tuo. non opinor quẽquam esse minus professum quàm quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugere Leontini agri Medimnum ferè tritici seritur perpetua atq; æquabili satione. Ager efficit cum octauo bene ut agatur. Vero

" um ut omnes dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum
" fit ut tantum decumæ sit, quantum seueris. hoc est ut quot iugera
" sunt sata, totidem Medimna decumæ debeantur. hoc cum ita esset,
" primum illud dico, pluribus Medimnum millibus uænisse decu-
" mas agri Leontini q̃ quot millia iugerum sata erant in agro Leonti
" no. & rursus, Agri Leontini decumæ anno tertio uænierunt Me-
" dimnis XXXVI millibus, hoc est tritici modijs ducentis sedecim mil
" libus. His uerbis planum fit medimnum senos modios capere, cum prior numerus senario multiplicatus posteriorem efficiat. Idē ostendam neminem aratorem minus tribus decumis dedisse. atq; hoc in be
" neficij loco petitū ab Apronio, ut in iugera singula ternis Medimnis
" decidere liceret. deinde inferius ita subdit. professio est agri Leontini
" ad iugera XXX millia. hæc sunt ad tritici Medimna nonaginta, id
" est tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquagesi-
" mas, id est tritici modium XXXII millia quadringentos. ab omni
" bus enim ternæ præterea quinquagesimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corruptissime hodie leguntur, sed partim ex locorum collatione, partim calculo emendantur, quæ ideo citanda duxi, ut probarem Medimnum senos modios Romano more capere. Si enim quingenta quadraginta millia senario partiaris, fient sexies nonaginta millia. His etiam exemplis authoritatem habemus agri Leontini qui fertilitate commendabilis erat, iugera singula singulis Medimnis, id est senis modijs seri. & plerunque cum octauo, raro cum decimo fœnore satum frumentum redire. Primum igitur statuamus quanta sit iugeri mensura. Columel. li
" bro VI. duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine pe-
" dum ducentorum quadraginta, latitudine pedum centum uiginti,
" quæ utræq; summæ in sese ductæ quadratorum pedum faciunt mil
" lia uiginti octo & octingentos. Iam authore Columella & calculo confirmatore nouimus ducentos & quadraginta pedes quæ longitudo est iugeri centies & uicies multiplicatos qui numerus est latitudinis octo & uiginti millia quadratorum pedum & octingentos efficere. Hic numerus octingentas hexapedas efficit, qua mensura nostri mensores & fabri sic utuntur, ut antiqui Romani decempeda. Est enim hexapus siue hexapeda mensura sex pedum. quæ quadrata sex & triginta pedes habet. Porro centum hexapedæ quadratæ tria millia & sexcentos pedes efficiunt. Quadringenta hac ratione quatuordecim millia & quadringentos explent, quæ mensura est semiiugeri Romani ex Columella. Ita

iugerũ octingentas hexapodas nostras habebat. Quare quod apud Varronem & ipsum Columellã legitur, actum quadratum undiq; finiri pedibus centum uiginti, eumq; duplicatum iugerum facere, id de iugero quadrato intelligendũ est, nõ absolute de iugero, quod parum apud utrũq; declaratum est. sed cum uterq; dicat scrupulum denum esse pedũ quadratorum, & in iugero esse scrupula ducenta & octoginta octo, planũ fit calculo de iugero quadrato nõ intelligi cum dicatur iugerũ pedum esse uiginti octo milliũ & octingentorũ. si enim in singula scrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet uel in digitos deducenti ducenties octuagies octies centenos pedes fieri, id est uiginti octo millia octingentos. at iugerũ quadratum altero tanto maius est. In agro Parisino nõ una est mensura, propterea iustissimam eligam, & quæ latius in eodẽ agro patet. perticam nostram uicenum qnum pedum esse aiunt lõgitudinis. hæc quadrata sexcenos uicenos qnos pedes continet, q numerus centies multiplicatus sexaginta duo millia & qngentos pedes quadratos efficit, tot enim tantisq; perticis iugerum nostrũ quod arpennum appellamus, constare dicitur. huiusmodi iugero licet aliq utantur, alij tñ affirmant grãdissimam illam esse mensuram, sed iustam agri nostri pticam uicenum binũ pedum esse lõgitudinis, quæ quadrata quadringenos octuagenos quaternos pedes habet. Et hæc iam apud plerosq; plena existimatur. Qua ratione centenariũ iugerum quadraginta octo millia quadringentos pedes habet quadratos. Est & minima mensura quæ perticis duodeuicenarijs utitur. quæ pedes trecenos uicenos quaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos conficiunt numero triginta duo millia quadringentos. Sunt etiam qui pticis qdem plenis, sed iugero sexagenario utantur. Quo fit ut illis iugerum triginta septem millia qngentos pedes habeat. nos aũt mediam mensuram obseruabimus quã dicunt germanã nostrã esse, quæ duos & uiginti pedes pticæ statuit, & quadraginta octo millia quadringentos pedes habet. hæc ad iugerum Romanum composita eãdem habet proportionem quã quadringenti octoginta quatuor ad ducentos octoginta octo, quæ ut maior est multo sesqplа, sic paulo minor est dupla. eiusmodi arpennum pingui solo alternis propémodum messibus Medimnum duodecimum reddit. huiusmodi ferè est fertilitas in eo tractu, q peculiari nomine Francia appellatur, ex eo (ut arbitror) q̃ sit sumen (ut dicitur) Franciæ, in quo agro triticum mutilis spicis nascitur, non ut ferè in Italia aristatis. In eo nos prædium Marlianum habemus. neq; nũc de summa ubertate aut

soli, aut temporis loquimur, sed de ea quæ plerũq; uisitur. Notum est in eo agro arpẽna duodeuicena in annos singulos singulis modijs nostris oblocari tritici lectissimi. q̃q̃ ea fere locationum formula est, ut colonus eo recte præbẽdo tritico defungi possit quod summæ bonitati uno solido cedat, & interdum eo quod semisse tm̃ solidi. modium autem nostrũ ut iam dixi duodenos sextarios continet, et sextarius binos Medimnos. hac ratione singula iugera quotannis dodrantem, id est sesqmedimnũ pensitare inueniuntur. Cum tñ in eo tractu nullum agrum restibilẽ esse sciã. Sic.n. fert agricolatio, ut triticarius ager à messi triticea altero anno semestre aliquod genus frugis capiat, ut ordeum uel auenã uel qd aliud leuioris fœtus, tertio aũt anno noualí agitato cesset, quod & aruum & ueruactum appellatur ab antiquis. Itaq; planũ fit agrũ nostrum bonitate siculo nõ cedere, quẽ Cicero cum octauo & decimo acceptum reddere semen dixit. q̃q̃ id postea uiderimus, nunc id tm̃ argumenta nostra adiuuat qbus asserere contendimus Medimni Romani et minæ nostræ paritatem. Nostri aiunt agricolæ arpẽnum prædictum sesqmedimnũ fere poscere
» ut bene seratur aruum. Columel. de satione loquẽs lib. XII. pinguis
» agri iugerum si solutus & siccus sit, quaternos tantum modios tritici
» poscere tradidit, si cretosus aut uliginosus, qnos. Hoc cum à nostratibus anxie inqrerem, uix constare opiniones deprehendi. id quod ex uarietate soli & mensurarum contingit. quãtum tamen colligere potui, plena. i. mediocris pinguis agri mensura solo dẽso dodrantem minime poscit, interdum etiam dextantem, id est decem modios Romanos. soluto & minime uliginoso solo nunc septenos, nũc octonos. minimus modus agri reliqs etiã competentibus, senos modios id est Me
» dimnum poscat. His cõuenit dictum Columel. li. II. Iugerum (inqt)
» agri pinguis plerunq; modios tritici quatuor, mediocris qnq; postu
» lat. adorei modios nouem, si est lætum solũ. si mediocre decem desyderat. nam q̃uis de mensura minus authoribus conuenit, hanc tñ uideri commodissimã docuit noster usus. et paulo inferius. Nobis ne istam qdem quã prædiximus mensuram, semp placet seruari. ꝙ eam uariat aut loci, aut temporis, aut cœli conditio. proinde quã proportionẽ iugerum Romanũ, id est duodetrigínta millia & octingenti pedes, ad Parisinum arpẽnum habent, id est ad duodeqnquaginta & quadringentos, eandem fere habent quaterni quiniq; modij ad septenos & nouenos. Leontinum iugerum non admodum disparile nostro minimo fuisse oportet, quod tantũdem frumenti posceret, id est medimnum in singula iugera, si tamen Cicero ueritati inseruiuit potius

q̃ exaggeratiõi criminis. Arpẽni ãt uocabulo nõ licẽter uti uideor cũ id apud Columel. legatur. Aristoteles in scd̃o Politicõn author ẽ Solonẽ Atheniẽsem quatuor cẽsus Athenis istituisse. Quorũ primus fuit eorũ q Pẽtacosiomedimni dicti sunt. i. qngẽtis medimnis cẽsi. Secũdus eorũ fuit q Zeugitæ dicebãtur ab eqs iugalibus. Tertius Hippas ab eqs. Quartus Theticus dicitur. Qui eorũ erat q Thetes. i. opifices erãt, hoc ẽ opas suas locantes. Primũ secundũ et tertiũ ad magistratus et honores admitti uoluit, eosq; diuitum nobiliũq; appellatione censeri. τὰς δ᾽ ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος. Plutarchus, in Solone, cum magistratibus (inqt) oẽs locupletibus relinquere uellet, reliquam autem reip. gubernandæ partem promiscuã facere, ad quã antea plebs aspirare non poterat, ad census ciuium se contulit. & qui in siccis atq; humidis censi erant, in primo ordine locauit, & pentacosiomedimnos uocitauit. In secundo autem eos qui equos alere possent, aut trecentis censi forent, & hos hippada soluẽtes ab equis nuncupauit. Zeugitæ uero tertij cẽsus hoĩes uocati sunt, q ducentorũ medimnũ censum explerẽt. Quo hæc melius intelligantur, Pollux lib. VIII. de hoc loquẽs ita inqt τιμήματα δ᾽ ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομέδιμνου μέτρου ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ᾽ εἰς τὸ δημόσιον τάλαντον. οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους, κεκλῆσθαι δοκοῦσιν. ἐποίουν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνήλισκον δὲ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο. ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον. οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorum uerborũ huiusmodi est sententia. Quatuor census Athenis fuisse, pentacosiomedimnos, hippeis, zeugitas, theticos. Pentacosiomedimnos autem. i. quingenimedimnos ideo appellatos, q̃ quingenum medimnũ numerũ uel mensurã siccis & humidis facere possent, hosq; in publicum sumptus facere talẽtum. Hippeis aũt id est equites ex eo dictos uideri, q̃ equos alere possent. eosq; mensuras trecentas facere, & publice semitalẽtum impendere. At uero q iugationem penderent, a ducentis mensuris conscribi solitos esse, & publice decem minas cõsumere. Postremæ notæ eos esse qui theticũ pẽderẽt id est opificiariũ uel mercenariũ. eosq; nec magistratũ gerere, nec publice quicq̃ sumptus facere licebatq; ex uno ordine ad aliũ trãsire ut idẽ Pollux author est. Ex hoc aũt instituto prodierunt (ut arbitror) munera psonalia, quorũ mentio fit in lege ulti. de muneribus & honoribus in pandectis. Seruius etiam Tullius hoc exemplo

classes quinq; ciuium Romanorum descripsisse uidetur. prima clas-
sis in octoginta centurias distributa, ex ijs, qui centũ milliũ æris, aut
maiorem censum haberent, quæ summa à nobis mille aureis nostris
æstimata est. octoginta autem centuriæ in quadragenas seniorum ac
iuniorũ diuisæ. Ita ut seniores ad urbis custodiã præsto essent, iunio
res ut foris bella gererent. q̃bus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ,
lorica, tela in hostem, hastaq; & gladius. Secũda classis intra cen-
tum usq; ad q̃nq; & septuaginta milliũ censum instituta. Tertiæ clas
sis q̃nquaginta millia census fuit. Quartæ quinq; & uiginti millia.
Quinta & ultima undecim millibus cẽsebatur, id est centum ac de-
cem aureis nostris. Reliqua aũt multitudo cuius esset inferior census,
immunis militia facta. Eq̃tum etiam ex primoribus ciuitatis duode-
cim centurias scripsit, q̃bus ad equos emendos dena mill a æris ex
publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina
millia æris in annos singulos penderẽt. dena millia æris ego cẽtenos
aureos intelligo, ad binos equos emendos, & uicenos ad alẽdos id est
bina millia. Hæc omnia (inq̃t Liuius) in dites à paupibus inclinata
onera. Ex his intelligimus in infantia urbis Romæ primarias opes
» fuisse mille aureos. Propterea Plin. lib. XXXIII. nõ erat (inq̃t) apud
» antiquos numerus ultra centũ millia. Itaq; hic & hodie multiplica-
» tur, ut decies centena millia aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nu
» musq; pcussus. Quem locũ ex uetusto sic lego. itaq; est hodie. multipli
cantur hæc, ut decies cẽtena mil. aut sæpius dicantur. hoc sensu. ut olí
nõ erat nũerus ultra C mil. sic nec hodie, q̃a cũ ad C millia puẽtũ
est, p multiplicationẽ fit progressus, dicẽdo decies cẽtena mil. aut uici
» es, aut cẽties, quæ sũmæ antiq̃s ignotæ fœnore excreuerũt. Idẽ Ser
» uius rex primus signauit æs. antea rudi usos Romæ Rhemeus tradit.
» Sgnatũ ẽ nota pecudũ ũn et pecũia appellata. Maximus cẽsus C mil
» lia assiũ illo rege fuit, et iõ hæc príà classis. Vt igitur Róæ príà clas
sis cẽtenariorũ fuit, sic Athẽis q̃ngenariorũ q quotãnis pẽdere possẽt
Medimna uini et olei et frumẽti q̃ngena, sic. n. ex Polluce ítelligendũ
puto. Quigẽta ãt medimna í Attica quæ plurimo íportato frumẽto
utebatur, CCL aureis æstimare possumus. et q̃ngẽta uini medimna. i.
mille amphoras totidẽ penè frãcicis, pro q̃bus DC aureos ponemus, q̃
bus si addamus totidẽ olei amphoras, nescio q̃d æstimare debeã. Apud
Dẽosthenẽ πρὸς Φορμίωνα Chrysippus q̃dã negociator ita ad iudices loq
» tur. ὅτι δὲ ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν,
» εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς
» καθεστηκυίας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. Cum autem frumen

» ti auctum esset pretium, & ad sedecim drachmas excreuisset, impor
» tato frumẽto ultra decẽ millia Medimnũ, iusto & legitimo pretio uo
» bis admensi sumus qnis drachmis in Medimnũ. Hac Demosthenica
ratione sextarius Parisinus circiter aureo uno fuisset. hoc est decem
drachmis. Igitur q Athenis eum prouẽtum qngentum Medimnũ ha
bebant talentum impendere publice tenebantur hoc est sexcentos au
reos. Verũ intelligimus illam æstimationem census nõ strictam fuisse,
ut pẽtacosiomedimni dicerentur q quotannis eam summã corradere
possent, sed q tantum pendere possent talẽto esse taxatos. Parũ tñ hoc
explicatum est ab authoribus. Interpres Aristophanis Pẽtacosiomedi-
mnos dictos dicit eos q tot mensuras arare possent. πεντακοσιομεδί-
» μνυς διὰ τὸ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα ὕτως ἐπωνόμαζον. Eqtes autem
» eos dictos q trecentas mensuras ararent, nomẽ ex eo sortitos q equos
alere possent si quando opus esset. Qui cũ primũ sexcenti fuissent, po
stea urbe aucta mille & ducenti, esse cœperũt. his licebat comatos es
se licet ditiores essent qngenarij id est pẽtacosiomedimni. Oportebat
ergo ciues eos diuites esse q tm̃ telluris ararent, aliũde etiam ditescẽ-
tes, ut negociationibus maritimis propter situm urbis, & fœnore tra
iectitio. Opificum aũt ordini licebat & iudicare, & concionem habe
» re ut idem author inqt. δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. Hactenus illi
remp. attingere poterant. Copiosos aũt Atheniẽses fuisse ex Thucy=
dide nouimus, q lib. II. Periclem eorũ ducem ita inducit de opibus
eorũ disserentem, ut dicat confidere eos debere, nec incursu hostium
pterrefieri. Bello .n. gerẽdo consilio & ui pecuniæ plurima obtineri,
Atheniẽsibus aũt sexcentorũ talentorũ obuẽtionem annuã esse, quæ
quotãnis ferè tributi nomine à socijs eorũ pensitarentur, præter ali
os prouẽtus. esse præterea signati argenti in arce sex talẽtorũ millia,
fuisse aũt aliquãdo plurimũ nouẽ millia septingenta. Ex qbus in ar
cem et publicas alias extructiones erogatum fuisse quod nũc illi sũm=
» mæ desit. τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου γνώμη καὶ χρημάτων περιουσία κρατεῖ-
» τε. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πο
» λὺ φόρυ κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προ
» σόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίυ ἐπισήμυ ἑξακι
» χιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex
millia talẽtũm tricies sexties centena millia aureorũ nostrorũ æsti
mare solemus. Suidas author est redditus publicos Athenis Prytanea
appellari. et eo noĩe metallorũ uectigalia et fori. i. rerũ uẽditarũ, et
portoriorũ intelligi. et qcqd à socijs uel subditis pẽsitaretur, et qcqd ex
manubijs uel reb. publicatis redigeretur. quorũ (iqt) noĩum cumulus

bina millia talentum propemodum conficit. Athenæus autem libro XII scribit Duridem in historijs prodidisse Demetrium Phalereum cuius mu ta est mentio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios, cum Athenis reip. administrandæ præesset, mille ac ducenta ta.enta in potestate habuisse quotannis. Ex quibus cum minimã partem in stipendia militum & reliquas reip. partes tuendas consu meret, reliqua per ingenitam morum incontinentiam luxuriose dila pidabat. Epulis quotidianis lautis & opiparis quamplurimos con=tinuas accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas cœnas supe rans. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouocans, cum cœnationum pauimentã singulari artificio uermiculata, etiam unguentis perfunderentur. Δημήτριος δὲ ὁ φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων ταλάντων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος. καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν, τὰ λοιπὰ πάντα διὰ τὴν ἔμφυτον ἀκρασίαν ἠφάνιζε, Hæc uerba satis significant publicos redditus Athenarum mille & ducentorum talentum fuisse. Diximus alibi Athenis Isocratem rhetorem uiginti talẽtis orationem unam uendidisse. Plutarchus autem author est Demosthenem in eadem urbe totidem talentis unius diei reticentiam uendidisse Harpalo, qui Alexandrum Magnum fugiens Athenas se contulerat. licet historia ab Aulo Gellio in decimo aliter referatur. Hoc tamen penè conuenit ꝙ Demosthenes nocte aureo calice accepto cum uiginti talentis argenti, in concionem postridie ueniens collo lana & fascijs obligato, cum censere iuberetur & pro concione dicere quid de Harpali postulatis statuendum esset, nutu ostendit se irrauci.sse nec proloqui posse. Quo tempore ij qui munere Harpali corruptum esse sciebãt, ridentes dicere cœperunt concionatorem hominem & popularem noctu argyranche corruptum, id est angina argentaria. καὶ γενομένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulo post. καὶ μεθημέραν οὖν καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις κατὰ τοῦ τραχήλου κατειλιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλθε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκομμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ εὐφυεῖς χλευάζοντες, οὐκ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον. ἀλλ' ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὸν δημαγωγόν. id est. Interdiu autem Demosthenes pulchre & concinne lana & fascijs obuoluto collo in concionem prodiens, cum quidam eorum qui aderant scandere in pulpitum & dicere eum iuberent, nutu significauit quasi obtusa uox sibi esset. Quo facto homines quidam ingeniosi cauillantes, non angina noctu oratorem, sed argentangina correptum esse dixe

runt. Idem Thucydides lib. III. author est Athenienses Mithylenem obsidentes cum iam magna ex parte pecunias supradictas consumpsissent in eo bello quod cum Lacedæmonijs, eorumq; socijs susceperant, & pecunijs egerent ad obsidionem peragendam, tum primum tributum in ciuitate instituisse & ducenta talenta ad bellum contulisse, emissis etiam nauibus XII ad pecunias à socijs cogendas.
” προσδεόμενοι δὲ οἱ ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσε-
” νεγκόντες τότε πρῶτον ἐσφορὰν διακόσια τάλαντα ἐξέπεμψαν, καὶ ἐπὶ
” τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod uero diximus de quingenarijs Atheniensibus qui impendere talentum publicæ tenebantur, ita intelligo non ut quotannis tributi nomine impenderent. tributum enim Athenienses non pendebant, ut supra dictum est ex Thucydide, sed ut cum opus esset, id quod ex oratione Demosthenis intelligi potest quæ περὶ συμμοριῶν inscribitur, id est de Symmorijs. quasi dicas de decurijs munera obeuntium, id quod intelligi non potest nisi summam & ueluti argumentum orationis eius colligamus. Est autem eiusmodi. Cum Rex Persarum expeditionem in græcos & præcipue in Athenienses facturus diceretur, populus Atheniensis tumultuari cœpit, quasiq; ducem quærere qui Atheniensium exercitu instructus obuiam ultro Persis in Lydiam procederet. Quod cum Demosthenes temerarium esse uideret, nec tamen aperte damnare & dissuadere auderet, censere cœpit prius de apparatu belli cogitandum & quonammodo suppetere copiæ bellicæ propulsando tanto bello possent. Itaq; ex ditioribus urbis centum decurias duodenum hominum describendas censuit quas Symmorias appellat. hic ordo trierarchæ appellantur, id est triremium præfecti quasi nauarchi. quāq̄ symmorias tantum uiginti facit, sexagenum hominum. quas rursus in quinas partes duodenum hominum di-
” stribuit. Sic enim inquit. ἐκ τοίνυν τούτων οἶμαι δεῖν ποιῆσαι συμμο-
” ρίας εἴκοσιν, ὥσπερ νῦν εἰσὶν, ἑξήκοντα σώματα ἐχούσας ἑκάστην. τούτων
” δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην, διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄν-
” δρας, ἀντανατληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τοὺς ἀπορωτάτους.
Ex his mille & ducentis existimo classes uiginti faciendas eo modo quo nunc factæ sint, sexagena corpora unamquanq; habentem. Earumq; singulas diuidendas in quinas decurias censeo duodenum hominum. Ita ut ditissimo cuiq; egentissimi in decurijs ordinandis coniungantur. Ita autem constitutis classibus, id est Symmorijs, & diuisis decurijs, trecentas naues triremes faciendas esse censet, & rursus eas in uiginti partes tribuit singulas denumquinum nauium.

Ita ut ex primo secundo & tertio centenario cuilibet classi quinæ distribuantur, & sic unaquæq; classis singulis decurijs ternas rursus tribuat. hac constitutione classium triremium trierarcharumq; facta, Quoniam uero (inquit) census eorum sex millium est talentorum, oportet & facultates quoq; certo ordine ac formula constitui, & in singulas decurias sexagena talenta tribui, ut singulæ classes quinquies sexagena talenta sortiantur. id quod his uerbis ab eo dicitur. εἶτα πέντε ἑξήκοντα ταλαντείας εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν εἴκοσι συμμοριῶν ἐπικληρῶσαι. τὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστω τῶν μερῶν μίαν ἑξήκοντα ταλαντείαν ἀποδοῦναι. *Hoc autem ideo statuit, ut si leuius bellum instet, centum nauibus tantum res geratur, & sexagenis in singulas decurias talentis impensa suppeditetur, & duodeni trierarchi sint. sin grauiore bello ducentis nauibus opus sit, tricena in singulas decurias talenta impensam conferant, & sena sint corpora trierarchiæ munus obeuntia. quod si grauissimo bello premantur, singulæ decuriæ ad uicena talenta & quaterna corpora contrahantur.* ὅπως ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρεων, τὴν μὲν δαπάνην ἑξήκοντα τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ᾽ ὦσι δώδεκα· ἐὰν δὲ δέῃ διακοσίων, τριάκοντα μὲν ᾖ τάλαντα τὰ τὴν δαπάνην συντελοῦντα, ἓξ δὲ σώματα τριηραρχοῦντα. *Hoc facto armamenta nauium æstimanda primum censet, quæ qualiaq; nauibus commoda aut necessaria sint, eadem ratione in classes ac decurias tribuenda omniaq; sortito expediri, ut cum rei gerendæ tempus uenerit, quam quisq; nauem sortitus sit, eam instructam in tempore recte præstet. Verum Demosthenes uniuersam huius constitutionis, quam ipse syntaxin uocat, rationem, in tres summarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates, & in triremes primam partem statuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitantium à quibus sumptus suppeditari oportet. tertiam partem delegat classiario militi, & loco. i. armamentario & nauali. prima pars explicata est. tertiã hoc modo prosequitur. decem tribus erant Athenis, unicuiq; igitur tribui tricenas naues assignat, decies enim tricenæ fiunt in summa trecẽtæ. has rursus tricenas trifariã diuidit. i. in terdenas. tribus enim apud Athenienses in tres partes diuiduntur quæ trityes ab ipsis appellantur quasi tertiæ tribuum partes. nos quia uerbum latinum non habemus, trientes nunc dicemus. Vnicuiq; igitur trienti denas naues implendas tribuit, cum belli gerendi tempus fuerit. tum unicuiq; tribui tricenas stationes nauium construendas assignat in pyræeo portu Atheniensi, ut singulæ stationes singulas triremes capiant. & distri*

butionem parem in triētes ut ſupra facit, ſortitoq; etiam omnia uult transigi, ut decem tribus decem loca ſortiantur tricenis ſtationibus faciendis, & trierarchi ſortito in loca & ſtationes diſtribuantur. Hæc munera Tele & Liturgiæ & Iſphoræ à græcis appellantur. quæ uerba nullo diſcrimine ab oratore uſurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην *quaſi apud Leptinem non contra Leptinem inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erāt trierarchi claſſici ciues, hoc eſt primæ claſſis munifices. Sic enim inquit ille in proxime dicta oratione.*
» οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ,
» τῶν χορικῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι,
» τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τέλους εἰσὶ τούτου. *Atqui ditiſ*
» *ſimi cum ſemper in munere trierarchiæ occupati ſint à theatrali-*
» *bus præſtationibus immunes ſunt. Quorum autem facultates infra*
» *cenſus ſunt, ij cum neceſſariam immunitatem habeant, ne hoc quidē munus obibūt. Munera autem publica uno nomine Liturgiæ dicuntur. Quorum genera ſunt Choregia, ideſt præſtatio ſuppeditando choro iuuenta liberalium ludorum tempore & Panathenæorum. Heſtiaſis ideſt conuiuatio ſeu epulū tributim exhiberi ſolitum. Gymnaſiarchia oleum palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu. Iſphora dicebatur collatio ad ſtipendia militum. Reſtat pars ſecunda apparatus, id eſt collatio uniuerſæ ciuitatis ad ſtipendia militum. Hanc partem Demoſthenes perſtrinxit oratorie. Videbat enim gratioſam eſſe orationem ad populum non poſſe, quæ populi facultates exhauriret. Cū ergo uideret immani collatione opus eſſe, maioreq; facultatum parte quàm ut tunc populus non dum aduentu hoſtis perterritus, ferre poſſet ſi à ſe taxaretur, nec minorem dicere uellet, ideſt eam quæ populo tolerabilis eſſe tunc potuiſſet, tandem ſeipſum oratorie interrogans & uiciſſim reſpondens ita inquit.* τίς οὖν ἐσθ᾽ οὗτος ὁ πόρος; ὃ
» νῦν μὲν οὐκ ὤν, ὑπάρξων δὲ τότε. αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τοῦτό τε ἐγὼ φράσω.
» ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματα
» ἔστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἁπάσας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. ταῦτα δ᾽ οἱ κε-
» κτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὡς εἰ πάντες οἱ λέγοντες φοβοῖεν ὡς ἥξει
» βασιλεὺς. ὡς πάρεστιν, ὡς οὐχ οἷόν τε ταῦτ᾽ ἄλλως ἔχειν, καὶ μετὰ τῶν λεγόν-
» των ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν, οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν, ἀλλ᾽ οὐ
» δ᾽ ἂν δείξαιεν, οὐ δ᾽ ἂν ὁμολογήσαιεν κεκτῆσθαι. εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν
» λόγων φοβερὰ, ἔργῳ πραττόμενα αἴσθοιντο, οὐδεὶς οὕτως ἠλίθιος ἐστὶν ὅστις
» οὐχ ἱκανὸν δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. *Quodnam igitur eſt hoc ue*
» *ctigal? id quod nunc quidem non eſt, tunc autem futurum eſt? Equi*
» *dem ſimile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hāc ciui*

tatem

tatem omnem o' uiri Athenienses cernitis? In hac ego ipsa parum abest quin dicam tantum pecuniarum esse, quantum in alijs omnibus ciuitatibus. atqui qui eas possident, huiusmodi mentem habent, ut si oratores omnes terrere eos uolentes, regem uenturum dicant, atque etiam iam aduentantem, quodq; hæc aliter habere se nequeant, ad hæc si cum ipsis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidici, ne sic quidem pecunias ostensuros esse putem, aut professuros eas, nedum ad collationem daturos. Quod si ea quæ nūc uerbotenus terrifica iactantur, reapse geri senserint, nullus utiq; usque adeo stultus est, quin & prolixe dare, & in primus conferre uelit. Ecquem enim esse credimus qui bona sua cuncta perdere tandem malit, q̄ fortunarum suarum partem pro capite ac reliquis suis fortunis in medium afferre? Deinde sensim progrediens, quasiq; obrepens tenaci auaritiæ, neq; enim nunc (inquit) inquirendum modum collationis puto, qui melius in re præsenti statuetur. Quippe si inire nunc rationem eius uelimus, & ex præsenti sensu animorum taxare, in risum res abibit. Sed ineamus sane. Sit aliquis q dicat centesimam se collaturum, nempe sexaginta talenta is dixerit. age quin quagesimam quispiam dicet: hic duplum prædictæ summæ dixerit. & quid hoc est ad mille & ducentos camelos qui uehere pecunias regi ab istis dictitantur? Sed uideamus porro. Vultis igitur ut duodecimā conferamus, quingenta scilicet talēta? at neq; id ferre possitis, neq; si statim deponatis, idonea sit pecunia, quæ tanto bello satis esse possit. φέρε γὰρ, τὴν ἑκατοστὴν τις εἰσφέρειν ἐρεῖ νῦν, οὐκοῦν ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ. ἀλλὰ πεντηκοστήν τις ἐρεῖ τὸ διπλοῦν, οὐκοῦν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ᾽ ἐστι πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ᾽ ἄγειν φασὶν οὗτοι. ἀλλὰ θεῶ. βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσοίσειν, πεντηκόσια τάλαντα. ἀλλ᾽ οὔτ᾽ ἂν ἀνάσχοισθε, οὔτ᾽ ἂν εἰ κατάθοιτε, ἄξια τοῦ πολέμου τὰ χρήματα. Hæc est ferè summa eius orationis quantum ad id quod quærimus pertinet. Cuius sensus non facile cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uisus est, propter collationis rationem singulari inuento expeditam. ex prædictis autem apparet totius ciuitatis censum sex millibus talentum æstimatum à Demosthene. Sexaginta enim talenta centesima pars est sex millium, & quingenta duodecima. Quare quod supra diximus de talentis sex millibus in classes & centurias diuisis, non de censu tantum mille ac ducentorum trierarchorum intelligendum, Demosthenes his uerbis significat, de diuisione supradicta loquens. ἐπειδὰν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, κελεύω ἐπειδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων, ἵν᾽ ὑμῖν

» καὶ τὰ χρήματα ἢ συντεταγμένα, διελεῖν τοῦτο, καὶ ποιῆσαι καθ' ἑξήκοντα
» τάλαντα ἑκατὸν μέρη. Cũ uero hęc ita constituta fuerint, author ero
» uobis ut censum regionis qui sex millium est talentûm, diuidentes,
» cẽtum parteis faciatis sexagenûm talentûm, ut uobis quoq; pecuniæ
» certa formula constitutæ sint. regionem agrum Atticum significans
qui in censu Atheniensium erat. in enarratoribus tamen Demosthe
» nis quæ incerto authore circunferuntur ita legimus, τὴν δὲ οὐσίαν
» τὴν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηράρχων τετιμῆσθαι φησὶ ταλάντων ἑξα
» κισχιλίων. Bona autem mille & ducentorũ trierarchorum censa es
se dicit talentis sex millibus. Hac ratione singuli quinis talentis cen
si erant, id est tribus millibus aureorum nostrorum, quæ millies ac
ducenties multiplicata tricies sexies centena millia aureorum coro-
natorum fiunt. Harpocration autem in lexico decem oratorum,
» οὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διῄρητο εἰς τὰς συμμορίας Ἀθήνησιν, ἀλλὰ μό
» νοι οἱ πλούσιοι καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. non omnis (inqt) multi-
tudo Athenis in Symmorias distribuebatur. sed diuites solum, & q
conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demosthenes (inquit ille)
cum mille & ducentos dixit in oratione de Symmorijs habita, di-
tissimos significauit. Symmoritæ autem dicebantur qui eiusdem clas
sis erant, ut tribûles qui eiusdem tribus. Huiusmodi autem diuisio
populi facta fuit post tempora Solonis, sublata illa formula triplicis
» census quingenariorum equitum, & iugariorum. Suidas, Trierar
» chia (inqt) munus est sumptuosum. Oportebat. n. naueis habere para
» tas, & omni parte ad bellum instructas, eorum sumptu q hoc munus
» gerebant. Idẽ autem Demosthenes cum ante tempus actionum Phi-
» lippicarum uideret populũ Atheniensem omni ordine solutum, thea
tris tantum & spectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec
pacis nec belli tempora instituta'q; dignoscentem, orationem habuit,
quæ περὶ συντάξεως dicitur, id est de ordinatione ac constitutione ci
uitatis. Cuius orationis scopus is fuit, ut populus Atheniensis in cer
tos ordines redigeretur, id est in milites qui hoplitæ id est armati di
cebantur, & in equites, et in alios qui extra hos ordines erant. Ex
ijs autem quæ ab authoribus tradita in manibus uersantur, uix (ut
arbitror) omnimoda cognitio haberi potest prædictorũ. quale est qđ
de pẽtacosiomedimnis diximus, & de Trierarchis, & sex talentorũ
millibus. nisi illum censum ad annuum prouentum referamus, ut diui
tes eos fuisse intelligamus qui q̃nûm talentûm redditu censi, munera
trierarchiæ obire cogebantur, quod conuenire uidetur cum eo quod
de quingenarijs & trecenarijs dictum est. Cum id accurate inqui

rerem

uerem, incidi in dictum eiusdē Demosthenis in prima contra Aphobum oratione, in qua orator circūuentum se esse à tribus tutoribus dicens, & bona sua fraude eorū suppressa & interuersa, quæ illi pauca à patre relicta esse dicebant, ipse uero ad quatuordecim talēta fuisse contenderat, post narrationē statim ita inqt. τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσίας ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθὲν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν. εἰς γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσονπερ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμητὰ εἰσέφερον. Quod uero tantæ essent facultates à patre meo relictæ, maximi mihi testes ijdē ipsi facti sunt. siqdem in classibus ordinādis ipsi pro me professi sunt, ut in uicenas qnas minas qngenas ipsi drachmas conferrent, quantum scilicet conferebat Timotheus Cononis & ij q maximos tunc census possidebāt.

His uerbis orator huiusmodi facere enthymema uidetur. Cū nomine meo tutores ipsi mei in classes diuitum relati sint, & tantum conferre professi sint quātum qui plurimum, planum fit me quoq; diuitem ab eis æstimatum. deinde recitatis testimonijs, ita subdit. δῆλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαίδεκα ταλάντων γὰρ, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. Manifesta est igitur per ea quæ audistis relictarum mihi fortunarum copia. siqdem qndecim talentorum censum tria talēta, collationem pro me profitendam censuerunt. Ex duobus his locis collatis intelligendum relinqtur quod Demosthenes de sex millibus talentûm dixit, de mille ac ducentis dixisse, & quod illi quinis talentis censi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum fortunis cum copiosiorum, ita intelligendum, ut quinta tantum parte bonorum censi essent. ut Demosthenes facultates suas quindecim talentûm fuisse ex eo argumentatur, q tutorum professione pupillari nomine facta, tribus talentis census sit. Qua ratione & ditissimi cuiusq; substantia censebatur, ea lege ut hactenus conferre teneretur, si ratio ita posceret belli administrandi. Hoc est enim quod dixit in uicenas quinas minas, qngentas drachmas conferre. hoc est quintum quemq; denarium ut more nostro loquar. uiginti quinq; enim drachmæ duo millia & quingentas drachmas ualent. sic fit ut sex millia talentûm ad triginta millia crescant, ne temerarium sit quod Demosthenes dixit de pecuniarum copia quæ Athenis erant. & intelligimus immunem plebem esse inopem. Hoc confirmari & certius constitui ex oratione eius pro Ctesiphonte potest, in qua se rem trierarchicam lege lata præclare constituisse gloriatur. Cuius legis hæc uerba sunt.

» τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν,
» ἀπὸ ταλάντων δέκα, ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων,
» κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικοῦ ἡ λιτουργία ἔστω.
» κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα τα
» λάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. Trierarchos
» eligi in singulas triremes pro modo census, qui scilicet denis talentis
» censi essent. Quod si pluris in censu factitando æstimatæ eorũ essent
» facultates, pro portione quoq; collationis & muneris obeundi necessi
» tatem esse, usq; ad nauigia terna in singulos & eorum remigium,
» eadem etiam ratione obseruanda in ijs quorũ census minor esset clas
» sico .i. denum talentum, ita ut plures in idem munus contributi legi
» timum & classicum censum æquarent, & singulas triremes expe=
» dirent. Ea autem lege promulgata factum esse Demosthenes gloria
tur, ut qui prius senideni trierarchiæ munus obibant, ij singuli binas
» trierarchias obirent, quod mirum est. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος ἐ
» τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος ὢν πρότερον συντελής. Et ea lege ita suble
uatos inopes esse autũmat, ut diuites ad iustum collationis modũ ada
cti sint. quod ipse τὸ γιγνόμενον appellat. idq; reipsa & euentu pa=
tuisse. utpote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad mune=
ra redacti erant, aut munus detrectarit oblato supplice libello ma=
gistratibus, aut in uincula ductus sit, aut nauis ulla instrumento de
fecta in portu relicta sit. Ante hanc trierarchiæ constitutionem sæpe
uariata est ratio eius muneris, ut author est interpres Demosthenis in
» orationem κατὰ μειδίου his uerbis. πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγί
» γνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναλώματος. καὶ ὅτε μὲν σύνδυο ἦσαν,
» ὅτε δὲ σύντρεις. καὶ ὅτε δὲ καὶ δέκα τριήραρχοι. ὅτε δὲ χίλιοι. καὶ ὅτε μὲν
» ἡ πόλις τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν. καὶ μόνον διὰ τὴν ναῦν
» ἐτριηράρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα οἴκοθεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. Mul=
» tæ autem circa trierarchias mutationes extiterunt, propter magnitu
» dinem sumptus eius muneris, & nunc bini trierarchi, nunc terni
» in singulas naues fierent, interdum senideni. fuit etiam cum mille es
sent trierarchi. & rursus fuit tempus cum ciuitas publice trierar–
chis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantũ
præbebant. Fuit etiam aliâs cum & nauem, et armamenta et nau
tas trierarchi præberent. Demosthenes uero nouissime binas etiam
» naues uni trierarcho attribuit. ὁ γοῦν δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριή
» ρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipso Demosthene confirma
» ri potest in ea oratione. κἀγὼ μὲν κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριηράρ=
» χουν εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξελθὼν, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀνα

λώματα

λώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληροῦμεν αὐτοί. id est. Atq; ego quidem (inquit) illo tempore trierarchus esse cœpi statim atq; e pueris excessi, tumq; bini eramus trierarchi. omnemq; sumptum ex priuatis familijs suppeditabamus, ita ut & nauium apparatum supplementumq; ipsi præberemus. Et paulo inferius. τηνικαῦτα δὲ τοῦ πράγματος ἥπτου ὅτε πρῶτον χιλίους διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς. παρ᾽ ὧν εἰσπραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας. Tum demum autem Midias trierarchiam attigit, cum primum mille ac ducentos collatores constituistis. à quibus isti talentum exigentes talento trierarchias obeundas locant. εἶτα τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει καὶ σκεύη δίδωσιν. Tum supplementa & armamenta resp. præbet. Verba sunt oratoris eleuare contendentis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue esse sibi iactabant tanquam uniuersi muneris redemptoribus præbitoribusq;, eo se nomine populo Atheniensi imputantes. Ex quibus uerbis intelligimus illos mille ac ducentos talentûm pensitare solitos, id quod supra dictũ est. Hic obiter unum locum apponam eiusdem authoris quẽ à nemine nostri temporis satis intellectum esse puto. In eius enim orationis epilogo iudicum misericordiam captans, ita inquit. καὶ νῦν κομίσασθαι τὰ ἐμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον. ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ με οὗτος, ὃ μὴ γένοιτο, τὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. Nũcq; cũ res meas recuperare cõtenderem, in maximum discrimen adductus sum, utpote qui centum minis continuo mulctandus sim, si (quod abominor) iste ab intentione mea absolutus euadat. Quibus uerbis hoc significat orator, orationem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum. i. κακουργίαν damnato irrogabat ut apud Romanos sic apud Athenienses, nõ temere aduersus tutores intendi solitã. Maior enim factus. i. δοκιμασθεὶς hac actione agens nisi reum perageret, & secundum se iudicium obtineret, sexta parte census sui mulctabatur, quæ in reum absolutum cedebat. Demosthenes centũ minas epobeliæ nomine sibi taxauit, si in eo iudicio aduersos calculos ferret. Ex quo intelligimus sexcentis eum minis censum fuisse, hoc est decem talẽtis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit ꝙ decem talenta in censu haberet, cum ipse spoliatum se à tutoribus & ad inopiam redactum conquereretur. Epobelia uerbum est satis frequens apud oratores, ex hoc dictum ꝙ in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo mulctaretur cum seni essent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit sextam partem æstimationis litis. Harpocration sextam partem census intellexisse uidetur. id quod Demosthenis locus significare mihi primore

ſenſu uiſus eſt. Sed cum tertiam orationem in eundem legerem, intel-
lexi Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tute-
læ iudicio, quanti ſcilicet orator litem illā in intentione libellari æſti
» *marat. Sic enim inquit.* οἱ δικαστοὶ δ' ἀκούσαντες εἰς οὓς ἐφῆκε, ταυτὰ
» καὶ τοῖς τούτου φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτῶν ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάν
» των ἐτίμησαν. *Iudices autem ad quos ipſe ab arbitris prouocarat,*
» *cum hæc audiſſent, eadem ipſi quoq; cum arbitro atq; eius amicis et*
» *compromiſſarijs cenſuerunt, eiq; litem decem talentis æſtimauerunt.*
Hæc uerba Demoſthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς ἄφο-
βον ψευδομαρτυριῶν *inſcribitur, leguntur corruptiſſime in libris q-*
dem impreſſis, ſed ea nos ſic emendanda affirmamus. Quoniam
» *igitur litem talentis decem. i. minis ſexcentis æſtimarat,* ἐν τῷ ἐγκλή
» ματι τῷ αὐτοῦ. *ideſt in libello ſuo intentorio, ideo centum ſe minis. i.*
mille aureis noſtris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ ſexta
pars eſt æſtimationis litis. Cæterum Plutarchus diuitem patrem De-
moſthenis fuiſſe dicit, & in copia bonorum ſeptem annos natum fi-
» *lium Demoſthenem reliquiſſe.* ἀπολειφθεὶς δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πα
» τρὸς ἑπταέτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ
» τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. *Reli-*
» *ctus autem à patre Demoſthenes ſeptennis in abundanti patrimo-*
» *nio (ut quod omnibus ſupputatis paulo minus quindecim talentis æſti*
» *maretur) à tutoribus per iniuriam fortunis euerſus eſt, cum partem*
» *bonorum eius in rem ſuam uerterent, partem per incuriam perde-*
» *rent, ita ut ne præceptoribus quidem eius mercedem docendi ſolue-*
rent. Quindecim talenta nouem millia aureorum noſtrorum ua-
lent. Ita quæ ſumma Romæ poſt ſpoliatum orbē à Romanis, Aeſopi
patinam æquare non potuiſſet, Athenis diuitiarum nomine cenſe-
» *batur. Idem Demoſthenes circa finem orationis prædictæ.* καί τοι
» πῶς οὐδεινὸν εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ διτάλαντοι καταλειφθέν-
» τες, ἐκ τοῦ μισθωθῆναι διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι
» λειτουργεῖν, ὁ δ' ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος, καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέ
» ρειν, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. *Atqui non*
» *acerbum mihi eſſe non poteſt, ꝙ cum reliquorum ciuium domus ta-*
» *lentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploq; copio*
» *ſiores factæ ſint, ita ut dignæ tandē uiderentur quæ muneribus pu*
» *blicis obeundis aſcriberentur, mea autem domus quæ olim trierar-*
» *chiæ muneri aſſueuerat & collationibus penſitandis, nunc ne tanu*
» *lam quidem collationem ferre poterit iſtorum impudētia. Oecū. i.*
domum oratores græci pro uniuerſis facultatibus & cenſu accipere
ſolent,

solent, quem loquendi morem lingua Francorum refert. Verũ ex his uerbis intelligimus & trierarchiam & collationem ijsdem capitibus incubuisse, ac ignominiosum fuisse munera ista dispendiosa non obire. Sunt & alia ad eandem rem ptinentia quæ ex hac & altera in eundem tutorem oratione colligere potuissem, ut quædam esse bona, quæ in censum non uenirent, quæ atele.i. immunia à græcis appellantur, sed hæc sufficere uisa sunt, & nó nihil etiã ijs, q Demosthenem sunt lecturi, profutura. Quod aũt de locatióe domuũ Demosthenes dixit, de domibus instructis intelligendũ est ut diximus, ut de officinis cũ seruis opificibus. Nũc à Medimno ad inferiora descendamus, & id quod quærimus certissimo quoq; uestigio legendo psequamur. Sextarius (ut inter oẽs cõuenit) cotulas binas capit, quæ latine heminæ dicuntur. Quãq̃ hac uoce Italica etiam antiq græci usi sunt, ut Athenæus libro XVII. τὴν δὲ κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίναν. Sextarius inde dictus q sexta pars sit cógij. A sextario.n. ut à principio ordiri oportet, huius.n. mensurã si tenuerimus, omnia prona deinceps erũt. Cato cap LVII. Vinũ familiæ, ubi uindemia facta erit, lorã bibat mẽses tres, mẽse quarto heminas singulas. In mẽse cógios ternos, mẽse qnto, sexto, septimo, octauo, in dies sextarios singulos, In mẽse cógios qnos. Nono, decimo, undecimo in dies heminas ternas. In mense unã amphoram. Cato mense quarto heminas singulas in dies singulos epotas congios ternos facere dicit.i. sextarios denos octonos, et sextarios singulis diebus epotos sequẽtibus mensibus quatuor, in mense qnos dicit esse congios, hoc est tricenos sextarios. et rursus alijs mensibus in dies heminas ternas, in menses singulas amphoras esse docet, id est quadragenos octonos sextarios, uel nonagenas senas heminas, qua róne tamen quaternæ uel senæ heminæ deesse uidentur, si tricenos dies in mẽsem statuamus. Sed aliter Cato rónem colligere tam cómode non potuit nisi amphoram pro nonagenis heminis diceret, etiam si amphora eo amplius sex heminas capit, cum aliud uerbum mensuræ non haberet. & alioquin habuisse uidetur rationem intertrimenti liquoris, idest eius quantitatis quæ deperit & intercidit cum uinum uel lora heminatim bibitur. Simile est quod heminas singulis diebus potas, in menses congios ternos facere dicit. hac enim ratione mensis sex & triginta dies habet, qui si exacte taxare uoluisset, duos congios & semissem dixisset. Sed noluit tam anguste rationem præscribere, satis tamen apparet ex eo loco in congio duodecim esse heminas, quæ sex sextarios continent. sed et illud iam tenemus quod maxime ad rem pertinet, sextarium sextam-

decimam partem esse modij, quæ tertia pars est amphoræ, quippe cum in amphora Cato sex & nonaginta heminas ponat, & sextarius citra controuersiam binas heminas capiat, si amphora ter modiū capit (ut prædictum est ex carminibus supradictis) modius sextarios sedecim continebit. i. duas et triginta heminas, quæ tertia pars est am-
» phoræ. Sed de modio citanda sunt exēpla. Cato. Vbi sementem para
» ueris, glādem parari legiq; conuenit, & in aquam coniici. Inde se
» modios singulis bubus dare oportet, si laborabunt. Columel. de bu-
» bus aratorijs loquens lib. VII. Bubus pro temporibus anni pabula
» dispēsantur. Ianuario mense fresi & aqua macerati erui quaternos
» sextarios mixtos paleis dare cōuenit. uel lupini macerati modios,
» uel cicerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus, & re
» gionis copia pmittat, cum fronde laurea & ilignea glans adijcitur,
» quæ nisi ad satietatem detur, scabiē parit. Potest etiam si prouētus ui
» litatem facit, semodius fabæ fresæ preberi Nouēbri mense ac Decem-
» bri, p sementem quātum appetit bos tantum præbēdum est, plerunque
» tamen sufficiunt singulis modij glandis, et paleæ ad satietatem datæ,
» uel lupini macerati modij, uel erui aqua cōspersi sextarij septeni p-
» mixti paleis, uel cicerculæ similiter maceratæ sextarij duodeni, uel
» singuli modij uinaceorū. His exemplis coniicere possumus modiū Romanum non disparem fuisse ei mensuræ quā bossulū nostrates uocant, cum sit diurnus cibus bouis aratoris modius aut semodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs p diuersoria cibus status est in dies cistellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim semp tulit stabulariorum formula. Sed strigosis eqs cum longis itineribus fathiscunt, auctarium noctu dari solet, id est quarta cistella. Hæ quaternæ mensuræ bossellum nostrum triticarium implent, q modus pabuli est omnibus iam sarcinarijs equis p stabula uiatoria statutus.

Diximus amphoram binas urnas cape, quæ singulæ uicenos quaternos sextarios continent. hoc ex eodē authore libro XIII comproba-
» bitur his uerbis. Ex hac compositione quantum in sextarios musti
» quadragenos octonos adijciendum sit, incertum est, quoniam pro na
» tura uini æstimare oportet quid satis sit, cauendumq; ne conditus sa-
» por intelligatur. ego tamen si humida fuerit uindemia, trientem, si sicca quadrantē medicaminis in binas amphoras miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus. urna autem quatuor & uiginti sextariorum. Plinius lib. XIIII. de nimio potu uini loquēs.
» Famam apud græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam
» Nouellus Tricongius Mediolanēsis ad proconsulatum usq; è prætura

honoribus

» honoribus functus, tribus congijs (unde et nomen illi fuit) epotis uno
» impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam
» seuero atq; etiam alias sæuo, sed ipsa iuuēta ad merum pronior fue
rat. in antiquis tamen nō Nouellus Tricongius sed Nouellus Torqua
tus legitur, & recte, alioquin frustra Plinius adiecisset unde & no=
men illi. quis. n. non intellexisset etiam Plinio tacente? neq; ipsa iuuen
ta lego sed ipsi. i. Tiberio, ut iuuenta sit rectus casus. et paulo post.
» Tricongij rara gloria. In omnibus antiquis legitur Torquato rara
» gloria. Idem paulo inferius. Tergilla Ciceronem Marci filium binos
» congios simul haurire solitum ipsi obijcit, Marcoq; Agrippæ à marci
» do ac temulento scyphum impactum. Plinium authorē habemus de=
cem et octo sextarios uini. i. tres congios uno haustu epotos à Torqua
to & duodecim à Ciceronis filio. quare nō uideo quonam modo in=
telligi possit quod apud Politianum legitur, ꝙ amphora triplex ef=
» fi it sextarium. Tranq. in Tiberio. Ignotissimum quæsturæ candida
» tum nobilissimis anteposuit ob epotam in conuiuio propinante se ui
» ni amphorā. Trāq. uini amphorā. i. octo congios seu duodequinqua
ginta sextarios uno conuiuio ab homine uno haustos dixit. ꝙ si am
phora ex area constaret quoquouersus quaternum pedum ut Politia
nus uoluit, ne de duodecim qdē bibacissimis hominibus id credi pos
set. Post hæc antiquitatis monumenta cum mensurarū modos depre
hendere magnopē cuperem, ad pōdus examinare rem institi, quo fa
cto cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio responderent, nihil po
tius tandem inueni q̄ quod id apud Isidorū nō optimū ipsum autho
rem, ne harū qdem rerum, legitur. usqueadeo (quod Plinius aiebat)
» nullus liber tam malus est, ut non aliqua ex parte prosit. Hemina
» (inquit ille) appendit libram unam, quæ geminata sextarium fa-
» cit. sextarius. n. duarum librarum est. Hoc cum legissem illico tres li
bras numularias, id est sesquilibram negociatoriam in lance gran=
diuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expen-
dendum utuntur, in opposita lance aquam fundere famulum q mihi
astabat iussi, quoad rem deducerem ad exactum æquilibrium, id
quod assecutus sum, adijciendo uicissim, adimendoq; aquulam argen
tea ligula. tum uascula stannea implendo, non usualia illa quidem
& ex supellectili sumpta, sed iustæ omnino mensuræ quibus uendi
tando uino cauponantes uti solent, tandem comperi duas libras Ro-
manas, id est duodenarias, quæ tribus octonarijs, id est numulari=
is respondent, eam omnino esse mensuram quā ternos semisextario-
los lingua uernacula huius urbis appellat, q dodrans est eius men=

suræ quã pintam eadem lingua uocat · hoc comperto cum uasculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identidemq; in modium, id est bossellum transfunderem, non ante æquatum ad summa labra reddidi, quàm sedecies impletum itidem uasculum in modium transfudi· Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhausi exacta obseruatione transuasando· hac ratione cum cotula geminata sextarium faciat, qui bilibris est, oportet eam libralẽ esse, id est sex et nonaginta drachmas pendere · ita Oxybaphus qui cotulæ quarta pars est, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc est quadrantale · & Cyathus qui sextarij duodecima pars est, sedecim drachmas pendebit, id est sextantem Romanæ libræ · Nostra uero pinta duodecima pars est modij, id est amphoræ sexta & tricesima · Illud testandum habeo, quod quicquid de mensuris liquidorum dixi, uel dicturus sum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum est Parisiẽsium, alioqn nulla dari certa doctrina posset, cum multifarij mensurarum sint moduli, & ferè euariantes per regiones urbis, prout cuiusq; regionis solum huius & illius ditionis imperio mero paret. Aridorum autem mensuras triticarias intelligi uolo, quoniã minores sunt ijs, qbus auenam admetiuntur· Hac ratione usus, comperisse me arbitror (nec temere ut spero) amphoram esse octauam partem eius uasis quod modium uini dicimus· modiũ uini Parisinum tricenos senos sextarios nostros capit· sextarius autem octonas eas, quas pintas dicimus· In aridis autem pro amphora quadrantem sextarij habemus, id est ternos bossellos· pro qbus uas trimodium habemus dimidiatum medimnũ· Sic fit credibile quod à Tran
» quillo dicitur epotam uno conuiuio ab uno homine uini amphorã· Ex hoc æstimare licet tres modios annulorum Carthaginem missorum ab Annibale post Cannensem cladem, uel unum modium secundum alios annales· Ecce autem rursus deintegro controuersia ab eodem authore quicum toto penè hoc opere certandum nobis fuit, & disceptatrice tamen plerunque exemplarium uetustate secundum nos (ut spero) iudicatum est, id quod hic sperare non datur· quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium, unum nobis ipsum uitilitigatorem (ut eius ipsius uerbo utar) in hoc opere
» oppositum· Sic igitur apud Plinium libro XXI. legitur, drachma
» attica (ferè enim attica obseruatione medici utuntur) denarij argen-
» tei habet pondus, eademq; sex obolos pondere efficit, obolus decem
» calchos· Cyathus pẽdet per se drachmas decem· Cum acetabuli men-

sura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est drachmas quindecim. Mna quã nostri minã uocant, pendet drachmas atticas centum. Huius loci authoritate carmen illud emanasse puto apud Priscianum de cyatho.

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes.
Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad illas.

Primum igitur ad hoc respondere possum, non magis hoc dictum cõtra me pugnare, quàm contra Plinium ipsum, si ei litem retorquere tabulis (ut dicitur) ab eo obsignatis uelimus. Si enim denarius atticæ drachmæ pondus habet, quonam modo iustum fuit ex libris argenti octuagenos quaternos signari, id quod ipse lib. XXXIII. dixit. Id etiam contrarium est ei dicto quod apud Priscianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarũ instar esse. Præterea quonã modo conuenit id quod lib. XII. de thure loquens inquit, inueniri guttas thuris quæ tertiam partem minæ, id est undequadraginta denariorum pondus æquent, uel ut in antiquis duodetriginta, & in quibusdam undetriginta. Quid φ lib. XIIII. de nectarite loquẽs quadraginta denariorum pondus pro quinq; uncijs posuit? Vt ex Dioscoride ad uerbum probabimus. Hæc ut uniuersa colliduntur, sic sigillatim alterum alteri astipulatur. ut enim illud duodecimi cũ dicto tricesimi tertij conuenit (siquidem ter duodetriginta octoginta-quatuor fiunt) sic cum uicesimi primi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquantur. Rursus φ quadraginta denariorũ pondus pro quinq; uncijs ponitur, hoc argumentum est φ Plinius in libra sex et nonaginta denarios esse uoluit, & totidẽ drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? susceptio id operi omnino non congruit. opus enim perfectum recte præbiturum me, approbaturumq; spopondi, uel eorum arbitratu quos iudices elegi. Hanc legem locando opere memini dictam esse. pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum sit. Sed quando flectere non datur, potius adeundum periculũ esse censeo, quàm tot dierum dispendio cœptum iter abrumpendum. tanto igitur piaculo me obstringam, ut Plinij authoritatem uel argumentis ualidissimis superiorem esse dubitem? Quid ni id faciam? cum multis in rebus non modo cum iuratissimis authoribus uetustatis pugnantem eum ostenderim, sed etiam ipsum secum, quod plerisque in locis emendatorum culpa contigit. ex quo fit ut lectio Plinij obseruantissimum quemq; lectorem maxime nunc torqueat. Qua in re adnotanda HERMOLAVS BARBARVS cuius nunquam sine laudis præfatione meminisse debeo, paulo

religiosior fuisse mihi uidetur, præsertim assumpto castigatoris titulo seuerissimo, debuit certe altera præsertim censura denuo stylo exacuto uel ad uiuū expungere, ne rebellarent tot ulcera, quorum multa sanasse se nō immerito gloriatus est. Ego ut ingenio pusillo tantum nomen sustinere nequeā, ut subcastigatorē Plinij profiteri me audeam, sic ea quæ occurrunt uicia, & cōmentantem me morantur, si sanare ingenij ui non possim, cōmonefaciēdis studiosis ueluti scalpro circūscribam, ne latius error serpat. Atq; sic existimo, præuaricationis notam effugere eum medicum non posse, q quæ restituere sanitati neqt, uelut nō animaduersa silētio trāsmittit. q̄q̄ uir ille magnus, ac non modo stylo terso doctrinamq; eximiā redolenti commendabilis, sed etiam sententijs grauis, in quibus mores probi elucescere mihi
" uidentur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agno
" sco) in altera editiōe ita gloriatur, quasi monstra quædā errorum ue
" lut latitantia mancipia reprehēderit, quæ in prioris editionis tumultu oculos eius effugerant. à qbus ipse pœnas sumpserit flagitij prioris & fugæ, ut ipsius uerbis utar. in quo mihi profecto longe falsus esse uidetur, neq; .n. aliter eum dixisse atq; existimasse puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamen eum fugisse aut certe flagitiosiora nō dubito, quæ ut acriorem, sagacioreq; fugitiuariū nō maneant, (quandoqdem undecunq; doctissimus fuisse uidetur) certe ociosiorem poscunt, & huic uni rei aliquādiu feriatum. Hermolao autem uenia fortasse danda est, qui Aristoteli & Themistio uertendis intentus, tumultuarias nimirū castigatiões Plinij uelut animi causa aggressus est. At ego secundi meriti esse existimo errorū uel librariorum uel emendatorū uel authoris deniq; ipsius si res ita ferat, lectores admonere, etiam si meliora inuenire nequeas. existet .n. olim immo propediem q ulteriora inuestiget. Quod si semp in authorū quantumuis receptæ authoritatis uerba adacti, ne unguem qdem latum ab eorum dictis recedamus, nil habebit posteritas quod inuentis maiorum suorum addat. Atqui maiores nostri si post centum annos ignaua etiam ipsi antiquitatis ueneratione ducti, nihil nouarum rerum aggredi ausi fuissent, literas nunc illustratas bona ex parte desyderaremus. In quis ego Laurētium Vallensem Herculis Alexicaci nomine dignum esse censeo, q nullius unq̄ hominis offensione aut scriptoris authoritate deterritus est, quo minus ueritatem à monstris uindicaret. Eqdem etsi leonino me tergore clauaq; munitum esse cū doctis non sentio, ut cuiusuis erumnæ Herculem futurū me profiteri confidam, in umbraculis meum ipse domesticis, non in campo sub

magistris antiquitatis exercitatus, huc tamen semiermem fiduciam ad ueritatem tuendam afferre mihi uideor. Itaq; omnes esse animatos, præsertim Francos cupio, quãdoquidem externi quoq; iam cum antiquis literarum gloria certant. Hic igitur ut comminisci multa possim, sic nihil potius facturus sim fortasse, q̃ ut dicam Plinium quæ de ponderibus hic constituere uoluit, in sequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentarijs medicorum transcripsisse q græce ipsi bona ex parte scripserant. Id quod idem ipse Plinius contestari uidetur cum inquit, & quoniam in mensuris quoq; ac ponderibus crebrò græcis nominibus utendum, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus. Non eadem autem pondera medicinalia & negociatoria fuisse ex eo conijcio, ꝙ hodie pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis utuntur, & alia in rebus quas uẽditantes appendũt. medicinales drachmas nouem in uncia esse dicũt, qua ratione in singulas libras nostras sedecim drachmarum pondus decedit. Quin & Celsus libro V. de simplicium facultatum mixtura loquens, sed & antea (inquit) sciri uolo in uncia pondus septem denariorum esse. Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex parteis. i. sex uncias, ut idem in uncia denarij habeã quod græci habent in eo quem obolum appellant. id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scrupulo facit. His uerbis Celsi medicinæ authoris XII drachmæ ex libra Romana decedunt, quod ratã proportionem habet ad decessionem libræ nostræ, qua nostri medicamentarij in temperandis medicamentis utuntur. Vt enim libra nostra sesquitertia est ad antiquam libram relata, sic sedecim tertia parte duodecim superãt. Verum id immutauit Celsus ꝙ denarium in sex suas unciolas diuidere maluit, q̃ in sex obolos, seu in sex semiscrupulos, hoc ideo fortasse, ꝙ obolum græcum grauiorem esse paulo semiscrupulo Romano scribit. quod nisi de medicinali semiscrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto Huic rursus opinioni refragatur quod Plinius centum drachmas atticas in mina ponit, quod iustum est pondus minæ. Quare nihil ulterius causari nũc in animum induxi, ut quisq; pro captu secum ipse hoc faciat. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanum dipondium pendere, id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Iãprimum ipse Plinius lib. XVIII. de tritico loquens, sic inquit. Tritici genera plura quæ fecere gentes. Italico nullum eqdem comparauerim candore ac pondere, quo maxime decernitur. & paulum infra. nunc ex ijs generibus quæ

" Romam inuehuntur leuissimũ est Gallicum atq; è Cheronneso aduectum. quippe non excedunt in modium uicenas libras si qs granũ ipsum ponderet. adijciat Sardium sex libras. Alexandrinum & trie̅tes. hoc & siculi pondus. Bœoticum totam librã addit, Aphricum & dodrantes. His uerbis Plinius docet quod deterrimum sit triticum, id pe̅dere in modios uicenas libras. quod autem lo̅ge optimum ut Aphricum, septem & uiginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est sesq; pintam pro capitu bilancis admensus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis, ad parem tandem libram perueni. Hoc cum in lectissimo tritico fecissem, po̅deráq; adnotassem, ad aliud triticum transii. Erant enim mihi puluini duo Franciani tritici sulcatim (ut assolet) in horreo dispositi, ut eodem ex agro, sic non eadem segete. cum igitur ex eo similiter eandem mensuram pensitarem, hoc discriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximiũ esset, & exacte excussum uẽtilatumq;, eius mensura prædicta leuiter agitata & radiolo stricta, dipo̅dium nostrum & quadrantem pe̅deret, lance etiam pessum eunte. quod autem negligentius uentilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum aut alia seminum inanitate, id duas libras & quadrantem si aliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc mensura id est sex semisextarioli (quos sextarios duos Romanos iudicatum iri, omnibus fortunis meis cauere no̅ dubitarim, si qs diligenter animaduertere uelit, & ueritatem modulis ac ponderibus explorare, seni inquam semisextarioli octauam partem modij efficiunt, quorum pondus triticeum si octonario multiplicetur, fient in summa duodeuiginti libræ nostræ, lectissimi qdem tritici, deterioris autem id est qs quilijs seminum mixti duabus uncijs minus, id est si aliqs octo. Porro̅ cum libra nostra (ut sæpe dixi) zygostatica, qua merces appe̅siles negociatores admetiuntur, quadrante maior sit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ nostræ, quatuor et uigi̅ti Romanas libras æque̅t. Ita fit ut triticum nostrum in agro q Fra̅cia dicitur natum, duabus libris siculo leuius sit. cuius tamen supremam notam existimo semissem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere posse. Hoc genus experimenti cum cuiuis obuium sit & expositum, non est cur alia Plinij authoritate uel uera uel mendosa, impugnare ueritatem qspiam citra pertinaciæ reprehensionem possit. Hic siquis selibras legat, ut quædam habent exemplaria antiqua, ut sit, adijciat Sardium selibras, hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit. cum Plinius dicat grauissimum frumentum libras unam & uiginti et dodran-

tem pendere, & nos experimento didicerimus quod optimum apud nos sit frumentum, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere. Quare si Plinius in pondere non deceptus est, uel nostrum triticum etiam Africæ præstantius est, uel libra Romana maior aliquanto fuit q̃ nos eam esse statuerimus. et tamen periculum nullum est (ut arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum mensuras auxisse uideamur quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus: utpote cum Plinius sextarium centum & uiginti drachmarum faciat, quem nos bilibrem fuisse contendimus. i. drachmarum centum & nonaginta duarum. qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarum fuisse dicit. i. tertia parte minorẽ, atq; eo amplius. Carmina autem quæ apud Priscianum leguntur, sextarium uiginti unciarum esse statuunt, quo fit ut noster superquintus sit eius. i. quinta parte superans. De hoc q̃d statuã non habeo, nisi Plinium puto selibras. i. dimidiatas libras scripsisse, sed non satis pondus compertum habuisse. Quod rursus ne credas facit id quod ipse alibi dicit eodem libro. Siligneæ farinæ modius gallicæ XXII libras, Italicæ duabus tribus'ue amplius. Hæc uerba significant Plinium diligenter hæc inquisiuisse, & præterea duas & tres libras addit Italicæ siligni, non tm̃ selibras. Itaq; si uerum est Plinium hæc exacte inquisiuisse, & ipse eo in loco nõ corruptus est, necessario dicemus triticum non gallicum tm̃, sed & francicum ponderosius esse illis quæ à Plinio enumerata sunt. Fortasse etiam Plinius libras illas uicenas, centenarias libras intellexit, hoc est minales, quales libras argentarias fuisse ostendimus, hoc est plenas libras. qua existimatione paulo plus dextante ad supradictum pondus accedit, hoc est octoginta drachmæ, & aliquid amplius. Hoc si admiserimus, non ideo tolletur scrupulus. quia adhuc nostrum paulo amplius libra una superabit. Vt tamen cum ijs libris sentiam qui selibras habent, facit contextus uerborum sensim ad libram & dodrantem perducentium rationem. Et præterea Plinius non sex libras sed senas dixisset, quia uicenas dixerat. quod ualidius argumentum est. In hoc obice aqua hæreat necesse est. Sed si Plinius alteri cuipiam uel libero uel seruo ponderis examinationem tædiosam credidit, uel calculo deceptus est, non magnopere mirum est, cum Cicero in Catone, Laertem stercorantem agrum apud Homerum faciat alicuius fide deceptus. Nec enim in primo libro, nec in XVI, nec in ultimo id legitur odysseæ, in quibus tantum Laertis meminit Homerus, nisi in obseruatione aliquid

me latuit. Verum ne uanitatis arguar temere à primo quoque hoc probare uolente, monitos hoc ad pondus examinaturos uelim, in expendendo tritico multum id referre quonam modo mensura impleatur. Si enim non modo leuiter agitetur implendo, sed diu quatiatur, aut manu prematur, antequam radio exæquetur, pondus non leui momento crescet. Interesse etiam arbitrantur triticum recens tritum sit & uentilatum, an diu in horreo asseruatum, cuiusmodi (ut dixi) nostrum erat in puluinis sulcatis digestum. Illud enim recens ab arista, & pulchrius esse aiunt & grauius, hoc ut tempore exuctum, sic leuius esse. certe apud nos uendibilius est ex eadem segete quod eodem mense batuitur, & in forum aduehitur, uidelicet quod plus farinæ & panificij reddat. Verum qui hoc quod diximus tritico expēdendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret, futurum enim recipio ut quæ mensura tritici duas libras nostras & quadrantem pependerit, id est sex et triginta uncias, eadem treis libras nostras, id est quatuor Romanas pondere aquæ efficiat, ut sit inter triticeum aqueumq; pondus proportio sesquitertia, qua ratione bilibrem fuisse sextarium antiquum necesse est, id quod Isidorus ex quopiam authore antiquo scripsit. etiam si Plinius heminam sexaginta drachmarum esse dicit, quod pinde ualet atq; si sextarium libræ unius & quadrātis esse dixisset. Hoc idē in hordeo expertus, comperi sextarium pendere quindecim uncias & treis drachmas. qua ratione quaterni sextarij quinas libras Romanas & sescuncem efficiunt, & modius uicenas libras & selibram. quod non conuenit cum dicto Plinij, q de frumentis loquens. " leuissimum (inquit) ex his hordeum raro excedit XV libras. quare " nostrum dissimile esse Italico dicendum est. Quāquam Columel. " lib. II. de hordeo loquens ita dicit. Alterū quoq; genus hordei est, " quod illi distichum, galaticum nonnulli uocant, ponderis & cando" ris eximij, adeo ut tritico mixtum egregia cibaria familiæ præbe" at. Seritur circa Martium mensem. Distichum hordeum uocat et galaticum, hoc est gallicum, quod culmum habet binis uersibus aristatum, cuiusmodi est nostrum. hoc Columella reliquo ponderosius esse dicit: quare conturbari nos Pliniano hoc uerbo non oportet, quasi ijs quæ diximus ex eodem ipso Plinio refragante. Extat in actis decuriorum huius urbis medimnum lectissimi tritici appensum iussu decuriorum fuisse, inuentumq; esse pondus centum & sedecim librarum. quæ ratio efficit in modium undeuicenas libras nostras & quadrantes. Proxima nota in modios undeuicenas libras & sextan

tes non

tes non excessit. Sed propterea ego minus pōdus inueni, quam modium Romanum secutus sum, non Parisinum. At inter amphoram Romanam & nostrum quadrantem tantum interesse testatus sum, quantum inter mensuram rasam & cumulatam. Quod autem libræ Romanæ modum deprehensum habeamus, ex iis quæ de re numaria diximus, satis intelligitur. potest tamen id & aliis adminiculis probationum confirmari. Columella libro VII de cibariis aratorum boum loquens, Martio & Aprili debet ad fœni pondus adiici, qua terra proscinditur, sat erit autem pondo quadragena singulis dari. Quadraginta pondo Romana, nostra sunt triginta, Fœni autem fasces apud nos si iusti sint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternas denas. At huiuscemodi binos in dies cum auenæ cistellis tribus equi singuli sarcinarii aut iugales poscunt, qui quidem sint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pendent. Trecenas autem libras bubus singulis sufficere Ianuario & Februario Columella affirmat. Martio autem & Aprili cum labor intenditur, quadragenas, aut cum grani est penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad nostram relatæ analogia congruit. Sextarius igitur Romanus eam mensuram capit, ut diximus, quam ternos sextariolos lingua nostra appellat. Sed absurda eadem lingua appellatione utitur, cum sextarium uocat sextam ac tricesimā partem modii nostri, qui octies amphoram capit, præsertim cum semisextarium appellemus paruulam mensuram, & omnium quæ uæneant minimam, idest secundam & tricesimam sextarii nostri, quam ego sextariolum uoco, id tamen uocabulum, id est semisextarium, in usum linguæ nostræ uernaculæ ex eo uenisse puto, quod græci cotulam, id est heminam hemixestum appellant, ut author est enarrator Aristophanis, & Suidas similiter. ad quam uocem græcam magis alludere uidetur uernaculus sermo, quàm ad dimidium sextarium si quis attente considerauerit. Verumenimuero sextarius Romanus in duodecim cyathos distribuitur. ad cuius rei pleniorem intelligentiā præfari illud habeo, quod penè omnibus notum est, antiquos cum hilariori conuiuio sese ad potus solutiores inuitabant, tot cyathos haustibus singulis ebibere solitos, quot erant literæ nominum amicarum. A quo more illud epigrāma Martialis emanauit ī primo lib.

Næuia sex cyathis, septem Iustina bibatur.
Quinq; Lycas, Lyde quattuor, Ida tribus,
Omnis ab infuso numeretur amica falerno.

Inde autem inuenta sunt uocabula triens, quadrans, quincunx, se-

ptunx, & reliqua, quæ non magis pocula quàm mensuras significant. id quod aperte ex eodem poëta libro octauo epigramma nobis datur intelligendum.

Det numerum cyathis, Instantis littera ruffi,
  Author enim tanti muneris ille mihi.
Si telethusa uenit, promissáq; gaudia portat,
  Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
Si dubia est, septunce trahar. si fallit amantem,
  Vt iugulem curas nomen utrunque bibam.

Septuncem pro haustu septem cyathorum dixit, tot enim sunt elementa in recto instantis, & trientem pro phiala & haustu quatuor cyathorum. & rursus in undecimo, quincuncem pro quinq; cyathis, et bessem pro octo. Quincunces & sex cyathos, bessemq; bibamus. Caius & fiat Iulius & Proculus. & libro XII.

Poto ego sestantes, tu potas Cinna deunces,
  Et quereris quod non cinna bibamus idem.

Deunces undenos cyathos intelligit, ut sestantes binos. hinc factum est ut nomina illa poculorum apud authores celebrentur. ut libro primo diximus. Nunc autem sic colligo. cum sextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur, ea uero eius uasis quam pintam dicimus sit mensura, ut qui tantum uini etiam primarij quotidiano prandio bibat, uinosior dici iure non possit, qui autem dodrantem eius nõ excedat, id est ternos sextariolos, parcus uini dici mereatur, non potuisse sextarium Romanum in tot cyathos commode diuidi, si minor is ea mensura fuisset, quã dodrantem appellaui. Cum enim trientem quadrantemq; poculorum uocabula apud Iuuenalem & Persium, & Celsum legimus, ego legitimam mensurã intelligo, quæ uno haustu biberetur. Reliqua nomina infra supráq;, mensuras magis quàm potiora fuisse puto. Nam & apud Celsum quadrans pro modico potu ponitur. Si quarto (inquit) die eum horrore febris reuertitur, uomere oportet, deinde modicum cibum sumere, uiniq; quadrantem. Et libro I. Post uomitum si stomachus infirmus est, paulum cibi, sed huius idonei, gustandũ. & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi sunt. Cyathos hic dixerat quod quadrantem in superiore exemplo dixit. & alibi. At qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quiue propter ardorem aliquem noctu sitire consuerunt, anteq̃ conquiescant, duos treis'ue cyathos per tenuem fistulam bibant. Dioscorides de absinthio. καὶ ἀνορεξίας καὶ ἰκτερικοὺς θεραπεύει τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον εἰς πλῆθος κυάθων τριῶν. Decoctum

eius cibi

*eius cibi fastidia & arquatum morbum sanat, si quotidie terni cya-
thi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, q uno hau=
stu sumatur. Et lib. III. Celsus de curatiõe lentarũ febriũ loquẽs.
At si diu frigus est, & torpor, & iactatio corporis, non alienũ est in
ipsa febre dare mulsi tres aut quatuor cyathos, uel cũ cibo uinũ bene
dilutum. Idẽ de insanientibus loquẽs totum sextariũ impleuit. Opus
est autem cibo infirmo, maximeq́; sorbitiõe, potione aquæ mulsæ. cu
ius ternos cyathos bis hyeme, quater æstate dedisse satis est. His uer-
bis in singulos potus ternos cyathos febricitanti taxatos intelligimus.
et p dies singulos sextarium. Alibi de cardiacis loquẽs. Si uerendum
dum est ne deficiat, tum & intrita ex uino, & hoc ipsum austerum
qdem, sed tñ tenue, meracum, egelidum subinde et liberaliter dandũ
est adiecta polẽta, si modo is æger parum cibi assumit. idq́; uinũ esse
debet neq; nullarũ uirium, neq; ingentiũ. Recteq́; tota die ac nocte
uel tres heminas æger bibet, si uastius corpus est, plus etiã. Tres he
minas diurnas Celsus cardiacis statuit, nisi uastioris sint corporis, &
uini meraci. De qbus Plinius loquẽs lib. XXIII. Cardiacorũ (inqt)
morbo unicam spem in uino esse certum est. Dari utiq; non nisi in ci=
bo debet. nec à somno, nec præcedẽte alio potu. i. non nisi sitienti, nec
nisi in desperatione summa. Hoc Iuuenalis significat cum inquit.
Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Tres heminæ sesqsextarium explent. ex quo apparet iustam prope
modum potus mensurã homini cardiaco statutam esse. Nã cum homini
sano iusta mẽsura sit sextarius in singulos epulatus, cardiaco noue=
nos cyathos taxauit, uel senos. i. binos quadrãtes, si ter epulãtes car-
diacos intelligamus. Et de cœliacis. obseruandũ (inqt) neqs aut cibus,
aut humor uniuersus detur, sed paulatim. ergo p interualla tpis sat ẽ
cyathos binos ternos'ue sumere, & cibum pro portione huius. Et
iferius. Potui uero aqua pluuialis decocta. sed quæ p binos ternos'ue
cyathos bibatur. Cyathis aũt antiquos potus sui mensurã metiri soli
tos ẽt inter epulas ex eo conijcio, q serui qdã ad cyathos stare, uel esse
dicebantur, ut serui ad limina, et ad pedes. Trãq. in Cæsare. Sed C.
Mẽmius ẽt ad cyathũ et uinũ Nicomedi stetisse obiecit. Iuuen. sat. xiij.
Nec puer iliacus, formosa nec Herculis uxor
Ad cyathos. — Hoc græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plau=
tus in Menech. usus est.
Nõ scis qs ego sim, q tibi sæpissime cyathisso, apud nos quãdo potas.
Cyathus à græcis ob id etiam ἀντλητὴρ & ἀρυστὴρ & ἀρύστιχος,
& ἀρύταινα dicitur, & à qbusdã οἰνοχόν. Quæ omnia uocabu-*

la ab hauriendo uel fundendo uino dicta sunt. Stare igitur à cya-
this à latinis dicti sunt, quos græci οἰνοχόους appellant. Apuleius po
cillatores uocauit. Pincerna non ausim affirmare probum esse uoca-
bulum, etiam si Asconius in prætura urbana usus est, si uera sunt eo
in loco exemplaria. Pincerna à græco deducitur, cui conuiuæ dicũt
identidem πινὶν κίρνα, pinin cerna, idest misce uinum, uel tempera
uinum ut bibam. Honestum id olim munus fuisse docet Athenæus
libro X. qui apud græcos morem fuisse tradit, ut nobilissimi iuue-
nes in conuiuijs sacris publicis id munus obirent. nec minus apud
» Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουρ
» γίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Est autem cya-
» thissare ut ex eodem Athenæo nouimus κυάθῳ οἰνοχοεῖν, id est cya
» tho uinum bibendum admetiri. Quare Athenienses in conuiuijs so-
lutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitiæ, & cyathos amo-
ris, & cyathum Demetrij nominatim poscebant singulis potionibus,
ut quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathum
præterea Demetrij uel Antigoni, q duo extremi ab assentatione inoc-
leuerunt, exolescente prisca Atheniẽsium libertate et generositate, ut
idem author prodidit libro. VI. de adulatoribus loquens. Persius.
» Sed tremor inter uina subit, calidumq; trientem
» Excutit è manibus.— Plinius pro mensura posuit. Syluestrium
quidem prunorum baccæ uel è radice cortex in uino austero si de
coquantur, ita ut triens ex hemina supersit, aluum & tormina si-
» stunt, id est ut quatuor cyathi ex sex supersint. Tranq. in Aug.
» Vini quoque natura parcissimus erat, non amplius ter bibere eum
» solitum super cœnam, in castris apud Mutinam Cornelius ne-
» pos tradit. postea quotiens largissime se inuitaret, senos sextantes nõ
» excessit, aut si excessisset, reijciebat. senos sextantes pro sextario di
xit, sed significare uoluit senis haustibus sextarium tantum bibere
eum solitum. Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ le
ctionis, sextantes senos sex pocula intellexit binas uini uncias con-
tinentia, sicut & apud Martialem trientes et quincunces deuncesq;.
Antonius Sabel. eo in loco, senos sestantes (inquit) ad mensuram, an
ad pondus referas in dubium uenire potest. sed melius ad mensurã,
ut sit sestans mensuræ genus, ut quincunx apud Martialem. Beroal
di opinio nec Pliniano dicto, nec nostro conuenit (si tamen ita Plini-
us scriptum reliquit, ut cyathus pendeat per se drachmas decem &
hemina sexaginta, quippe Pliniana ratione sextarius centum & ui
ginti drachmas trahit, at Beroaldus duodecim unciarum senos se-

stantes esse dixit, id est sex & nonaginta drachmarum, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos significare. Quare insignis hæc fuit hallucinatio, & penè par illi de sestertio. Calderinus uir ingeniosus & grauis enarrator nouo genere hallucinatus est apud Iuuenal. saty. VI. illo in loco, de quo sextarius alter ducitur ante cibum. sextarius alter (inquit) id est duo sestantes. uidelicet arbitratus sextarium à sextante dictum, non à sexta congij parte, cũ sextarius sexies sextantem capiat, sextans non magis duas uncias, quàm sextam cuiusq; rei partem significat. Sed horum uerborum significatio à nullo, quod sciam, rectè ac planè adhuc enarrata est. Romani autem sextarium quasi legitimam ac quotidianam uirilis potus mensuram statuentes, ab eo quasi ab asse incipientes, reliquà uocabula partes eius fecerunt, quo modo & nos pintam uirilem mensuram ponentes semissem eius parcis uini destinamus, dodrantem autem continentibus, quadrantem ægrotis, sesquipintam bibacibus, in quotidiano quidem conuiuio. Augustus igitur uini parcissimus dictus est à Tranquillo, qui super cœnam plerunque ita sibi temperabat, ut ternos sextantes, id est dimidiatam aliorum mensuram biberet, & cum licentius bibere statuerat, sextarium non excederet. ac ne excedere quidem posset citra reiectionem, quippe qui infirma ualetudine fuerit, ac graues & periculosas ualetudines per omnem uitam expertus, ut author est idem Tranquillus. ob id etiam cibi minimi, adeo ut ante initum uel post dimissum conuiuium solus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quo certiorem rationem cibi, potusq; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cũ eo quod diximus, ut qui uini modicè sit appetens, dodrantem nostrũ, id est ternos sextariolos quotidiano conuiuio bibat, qui si etiã quadrantem huic addat, ut plenam mensuram nostram bibat, quã pintam dicimus, ne sic quidem uinosus dici debeat, & tamen hæc mensura sedecim cyathos implet. Hoc cum exactè considerarem, dodrãtem prædictum, quem sextarium Romanum esse dico, in treis trientes diuisi totidem calicibus sumptis, & rursus in quatuor calices quadrantales æquis distributionibus, quo facto eum esse captum mensuræ cognoui, ut qui firmo stomacho sit, & interdicto medicorum non prohibeatur quominus ducere possit ex œnophoro quantum sitis appetat, is haustu primo cœnæ quadrantem siccare debeat, addita etiam aquæ tertia, aut quarta parte, si tamen sitim expectauerit. Qui autem bibacior paulo fuerit, etiam trientem. de sobrijs loquor, sed de ijs sobrijs, qui iustum haustum diluendis cibis ducere soliti

sunt, quales plerique sunt nostratium hominum, quibus quidem uini potus uicio non uertitur. Nullus enim modus uinosis & perpotatoribus cõstitui potest. nec rursus de ijs loquor qui semper siticulosi pytissantium more gustatorum linctu magis quã potu uillum trasmittere solent. omnino quadrantem stomachi firmæ constitutionis, trientem etiam sitibundi modum cum aquæ rata portione esse dico, idq; intra temperãtiam. Quare ab antiquis indita hæc esse nomina ternis quaternisq; cyathis affirmauerim, tametsi Augustus sextantibus utebatur, cui Antonius Musa sextantarios modulos, id est dimidio minores legitimis indixerat. quare quantum sobrij homines bibere soliti sunt quotidiano potu, tantum Augustus bibebat cum largissime sese inuitauerat. Quod si uerum esset id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id est sesquicyatho, sextarius centum & uiginti drachmarum esset, id est minor tertia amplius parte quã noster dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare unicuiq; nostrum licet. quod quàm sit absurdum nemo non intelligit, ut tantula mensura in duodenos cyathos diuideretur, & in solutis perpotationibus & conuiuiorum hilaritate, cum sine lege ac sine modo bibitur, quadrantes trientesq; & cum plurimum septunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum scilicet quisque hodie sobriorum uno impetu familiari cœna bibit, septunces enim ea ratione sextariolum nostrum non excederent, qui modulus est propè dixerim potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore uino usos non eorum est dicere qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorarium legerit, quibus hodie si pares in Gallia inuenirentur, monstri instar haberetur. apud quos germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata est. quotidianis enim conuiuijs singuli quaternos quartarios absumere dicebantur. qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exorbebant. Hanc bibendi palmam æquare nostratium hominum profligatissimi uini potores numero triginta non possent, duntaxat ut alternis diebus id facerent, quod illi singulis factitabant. Quid quod ipsa carmina quæ apud Priscianum leguntur, & secum, & cum Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant

» Bis quinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes,
» Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad istas.

Alio loco ita legitur,

» Nam libræ ut memorant bessem sextarius addet,

Seu puros

Seu puros pendas latices seu dona lyei.
Addunt semissem libræ labentis olivi.
Selibramq; ferunt mellis superesse bilibri.
Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis,
Nanq; nec erranteis undis labentibus amnes,
Nec mersi puteis latices aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent.—

Quonam igitur tandem modo conuenit ut hemina quæ dimidiatum sextarium efficit, sexagenas drachmas pendeat, & sextarius libram & bessem hoc est centum & sexaginta? Si enim de centum & nonaginta duabus drachmis seu duabus libris Romanis, trientem idest duas & triginta abstuleris, reliquæ erunt centum et sexaginta. Nos cum hoc probaremus, aqua puteoli utebamur, nec scrupulose differētiam aquarum exquisiuimus, nec in alio liquore rem experiundam duximus, cum iam tenere ueritatem uideremur. Ex græcis autem authoribus uix rem constituere possumus. Pollux libro quarto, cotulam tertiam partem chœnicis esse tradit. & medimnum chœnicas octo & quadraginta capere, & sextarium octo chœnicas. κοτύλη τὸ τρίτον τῆς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικες ὀκτὼ καὶ τετταράκοντα. ὁ δὲ ἑκτεὺς ὀκτώ. Hoc dictum discrepat cum uersibus illis in quibus ita legitur,

At cotylas quas si placeat, dixisse licebit
Heminas, recipit geminas sextarius unus.
Qui quater assumptus fit graio nomine chœnix.
Adde duas, chus fit uulgo, qui est congius idem.

Pollux heminam tertiam partem chœnicis facit, hæc carmina octauam. Chus, inquit Sudas, mensura est Attica capiens cotulas octo. Festus heminam quasi hemis, id est dimidium sextarij dictam esse autumat. Rursus Sudas. μέδιμνον μοδίων ἕξ, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ' ἤτοι λιτρῶν ρη'. id est medimnum modiorum senum est, ut sit mensura xestas duas & septuaginta capiens, id est libras centum & octo. quo dicto significatur xesten sesquilibram pendere, idest centum & duodecim drachmas & semidrachmam, libra enim Attica septuagenas quinas drachmas pendet. Sic modius qui sexta pars est medimni, decem & octo librarum erit, ita sextarius quæ sextadecima pars est eius, erit quatuor & octoginta drachmarum & semissis, quod cum Plinij dicto non conuenit. quod si litran, id est libram Atticam pro mna intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdum fecit, sexta-

rius centum ac duodecim drachmarum & semis erit, quod nihilo magis conuenit. Quod autem Plinius libram pro mna acceperit, patet ex Dioscoride, ubi de oxymelle loquitur libro quinto.
» λαβὼν ὄξους κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν, μέλιτος
» μνᾶς δέκα, ὕδατος κοτύλας ι΄, μίξας ἕψησον, ἄχρις ἂν δεκάκις ἀναβρά
» σῃ, καὶ ψύξας κατάγγισον. Hoc Plinius ad uerbum libro XIIII. sic
» uertit. Oxymel uocarunt mellis decem libris, aceti ueteris heminis
» quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextarijs quinque suf
» feruefactis decies, mox elutriatis. quod ille mnam Plinius libram dixit, quod ille heminas decem, Plinius sextarios quinque. Rursus Plinius de eo genere uini factitij loquens, qui cenchrites dicitur quod ex milij semine fiat, libram & quadrantem pro mna transtulit. cum enim de adynamo factitiorum primo dixisset, ita sub-
» didit. Proximum fit è milij semine maturo cum ipsa stipula (libram
» & quadrantem in cengios duos musti macerant) & post septimum
» mensem transfuso. Dioscorides δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν σπέρματος
» πλήρη πέπειρον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἴνου χόας β΄.
» ἐὰν δὲ ἑπτὰ μῆνας, καὶ οὕτω μεταγγίζειν. accipere autem oportet hær
» bam semine plenam maturo cum ramulis, & eius unam mnam
» in uini congios binos mittere, & sic septem mensibus relinquere,
» ita à septimo mense diffundere. Sed corrupte apud Dioscoridem Cestrites & Cestros pro Cenchrites, & Cenchros in libris impressis legitur. sic enim legi debet. περὶ Κεγχρίτου, cum Plinius milium dicat. uerius est tamen Plinium errore exemplaris deceptum, Cenchritem pro Cestrite intellexisse. Est autem Cestrum latine betonica hærba dicta, ut in Dioscoride libro quarto apparet in principio, qui Psychotrophum alio nomine uocat utrobiq;, quasi hærbam frigidis locis gaudentem, quæ hodie sic agnoscitur, ex qua fit uinum betonicatum. Hoc autem Plinij dictum uel ex Dioscoride, ut multa alia uersum est, uel ex alio authore, qui ijsdem uerbis cum Dioscoride scripsit. Hoc enim non satis constitui potest utrum Plinius Dioscoridem legerit, quem ut identidem ijsdem uerbis sequitur, sic nusquam nominatim citat, ita ut nonnunquam à Dioscoride accepta dissimulandi furti gratia transformare uideatur, ut in hoc loco, interdum alium secutus uideatur, sed uel à quo Dioscorides transcripserit, uel ille à Dioscoride. Plinius latinum hominem Sestium Nigrum medicinæ diligentissimum appellat, de Castoreo loquens libro XXXII. qui Niger græce scripsit. cum Plinij uerba cum Dioscoride collata, ex ipsius Dioscoridis libro tradu-

cta esse uideantur. Nam Dioscorides Nigrum in hoc secutus non
uidetur, cum eum inter Asclepiadas recensens improbet. & is
tamen à Plinio etiam citatur ubi Salamandræ meminit libro uicesi
» monono, his uerbis. Sestius uenerem accendi cibo earum si de-
» coctis interaneis & pedibus & capite in melle seruentur, tradit,
» negatq; extingui ignem ab ijs. Dioscorides libro secundo. σαλαμάν
» δρα εἶδός ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχελές, ποικίλον, μάτην πιστευθὲν μὴ
» καίεσθαι. Et inferius. φυλάσσεται δὲ ἐν μέλιτι ἐξεντερισθεῖσα, τῶν
» ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν. Hæc uer-
ba ita cum Plinij uerbis congruunt, ut ab eodem authore uterque
sumpsisse uideatur, quo modo & à Crateua uterque sumpsisse ali-
qua non dissimulat. Alibi Plinius de Opobalsamo loquens. Ale-
» xandro magno res ibi gerente toto die æstiuo unam concham im-
» pleri iustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congi-
» os senos, è minore singulos, & cum duplo rependebatur argen-
» to, uel potius cum & duplo, ut in emendatioribus. Hoc Dioscorides
» non ad tempus Alexandri refert, sed ad suum his uerbis. ῥεῖ δὲ
» ὀλίγον, ὡς καθ' ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι.
» πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ σταθμὸς αὐτοῦ πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. Fluit
» tenui gutta & pauca, ita ut unoquoque anno non amplius, quàm
» seni aut septeni congij colligantur. cum uenditur ibi, duplici ar-
» genti pondere rependitur. Cum Plinius idem cum Dioscoride di-
» cat, apparet tamen eum alium authorem secutum. Sed ex eo resti-
» tuendus Plinius hoc modo. omni uero fœcunditate è maiore horto
congios senos singulis annis. Quonam modo enim ex singulis con-
chis congij seni fierent? & præterea absurdum esset Plinium de
singulis diebus id dixisse, cum duplo argento rependeretur. Quod
si nihil addere uolumus, existimo sic legendum. Anni uero fœcun
ditate, hoc est totius anni etiam fertilis fœtu. Verum hæc de Pli-
nio & Dioscoride obiter dicta sunt. Credo tamen Plinium latinos
etiam authores aliquos obseruasse, & ob id miscellaneas interdum
descriptiones tradidisse, quæ nec planè cum Dioscoride conueni-
ant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam, & quadrantem
pro centum drachmis, id est pro mina dixisse uidetur, siue hoc in-
nouare ei uisum sit, siue ex græco alio acceperit, qui litram scri-
psisset, id est libram, & drachmas uiginti quinque, qui est qua-
drans non libræ, sed minæ. nam alioquin Plinius parum religio-
se græca hæc uertisse uidetur, aut certe parum constanter, si quis
diligenter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctissimus utraque

lingua chum siue choa, sextarium transtulit, & hemichoum semisextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto choeis atticos duos Italicos duos sextarios esse dixit. Interpres Aristophanis in equitibus χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας η΄. Chus (inquit) mensura est Attica capiens heminas octo, quod cum uersibus illis non congruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt, ut idem sit congius & chus, quod Plinius itidem in superiori exemplo uoluit. Athenæus libro decimo de temulentia loquens, inter maxime uinosos homines Alexandrum enumerat. authorem autem citat Ephippium in libro de Alexandri & Ephestionis funere. Erat (inquit ille) inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus. Hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quem ille dichum græce dixit). Cum igitur Alexander bibisset, Proteas rege multum laudato qui egregie tantum calicem exorbuerat, & ipse quoque ea fide atque integritate bibit ut ab omnibus plausu exciperetur. Ἀλέξανδρος γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν, προὔπινε τῷ Πρωτέᾳ. καὶ ἐκεῖνος λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. Mox Proteas eodem poculo cum regem prouocasset, bibissetq;, Alexander generose conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxisset, resupinata in lecti puluinar ceruice poculum manibus emisit. Quo ex certamine in ualitudinem incidit, a qua tandem iugulatus est, ut Ephippius tradidit, qui ab alijs historicis in hoc dissensit, eum enim ueneno sublatum dicunt. Fabularem autem eam historiam esse ex eo conijcere licet, quod subdidit id regi contigisse ob Thebas oppugnatas. uidelicet infenso Liberi patris numine, qui Thebis natus esse dicitur. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ Διονύσου φησὶ μηνίσαντος αὐτῷ, διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὰς Θήβας ἐπολιόρκησε. Idem Athenæus alibi eodem libro. Μίλων ὁ κροτωνιάτης, ὥς φησιν ὁ ἱεραπολίτης Θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἤσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπινε. Milo Crotoniata, ut author est Theodorus Hierapolitanus in libris de certaminibus græciæ, minas uiginti carnium, & totidem panis esitabat, & treis congios uini bibebat. Congius, id est chus in hoc & superiore exemplo idem non fuisse uidetur. cum Milo una cœna tres congios absumeret, & Alexander uno haustu duos biberet. Oportet enim eam mensuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarij, & panificij. Varietatem igitur eam efficit authorum diuer-

sitas, qui mensuras quisque patriæ suæ secuti sunt, aut eorum certi de quibus locuti sunt. Xestes autem quid sit apud græcos non facile dixerim. Dioscorides de Chsto lacte loquens. δηκώσει δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερζεῖν τὸ γάλα ἐν τῇ ἑψήσει, σπόγγῳ ἐκ ψυχροῦ ἀποψᾶν τὸ χεῖλος τῆς χύτρας. καὶ ξέστην ἀργυροῦν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι. Hoc Plinius libro uigesimo octauo, sic transtulit. Cum feruet ne circunfundatur præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid infundatur. Cyathum Plinius pro xeste dixit. alibi ferè sextarium uertere solet ut libro decimoquarto. Fit absinthites in quadraginta sextarijs musti, absinthij pontici libra decocta ad tertias parteis, uel scopis absinthij in uinum additis, ubi refragantibus omnibus exemplaribus, ex Dioscoride sic lego. Fit absinthites quadraginta octo sextarijs musti, absinthij pontici libra, decoctis ad tertias parteis. οἱ μὲν γὰρ τοῖς μ' καὶ η' ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν, ἕψουσι μέχρι τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. quidam autem (inquit) duodequinquaginta sextarijs Italicarum amphorarum miscentes libram unam absinthij pontici, decoquunt quoad tertia pars residua sit. & de Nectarite. ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου ὃ ἔνιοι μηδικὴν οἱ δὲ σύμφυτον. οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμιν. οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς οὐγγίῶν ε' ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθὲς εἰς χοᾶς ς' γλεύκους. Plinius totidem penè uerbis. Inuenitur & Nectarites ex herba quam alij helenium, alij medicam, alij symphytum, alij idæon & orestion, alij nectareum uocant, radice ponderis quadraginta denariorum in sextarios sex musti addita. Hoc tantum refert quod ille quinque uncias dixit, Plinius autem quadraginta denarios, ea ratione qua centum denarij minam efficiunt, ut sæpe diximus. Sed illud aduertendum, quod chûm pro sextario Plinius intellexit, cum alibi ut diximus pro congio acceperit, de meliato uino loquens, quo modo & ubi de myrtite loquitur. nam cum Dioscorides dicat δεῖ λαβόντα τῶν μελαίνων μυρσινῶν τοὺς ἀκρέμονας, βάλλειν εἰς τοὺς τρεῖς τοῦ γλεύκους χοᾶς. Plinius. Græci (inquit) myrtiten hoc modo faciunt, ramis teneris cum suis folijs in albo musto decoctis tusis, libram in tribus musti congijs deferuere faciunt. Congios nunc transtulit choas cum prius sextarios uertisset. Rursus Dioscorides de Rhodite. ῥόδων ξηρῶν κεκομμένων μνᾶν μίαν ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθὲς εἰς γλεύκους ξέστας η'. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας διυλίσας μετάγγιζε, id est, rosæ aridæ contusa folia ad minam unam in linteolum alligata demittito in musti sextarios

» octonos, & post treis menses percolatos in aliud uas transferto.
» Plinius autem sic. Rosæ folijs tusis, in linteoloq; in mustum collatis,
» cum pondusculo ut si dat. XL. pondere denariorum in sextarios ui
» cenos musti, nec ante treis menses uase aperto. Hunc locum ita im
mutauit Plinius, ut nec Dioscoridem, nec eundem cum Dioscoride au
thorem secutus primore sensu uideatur. Dioscorides præcipit in octo-
nos sextarios musti mnam unam rosæ tusæ conijci. Plinius in sexta
rios uicenos quinq; uncias. Quare fieri potuit, ut Plinius uel li-
brarij uel à manu serui uitio notam mnæ pro nota unciæ intelle
xerit, & Xestas pro cotulis acceperit. sic fit ut cum singulas uncias
rosæ tusæ octonis heminis uini sufficere existimarit, quadraginta de-
nariorum pondus, idest quinque uncias quadragenis heminis sta-
tuerit, cum ad uerbum referre Dioscoridis locum nollet, aut eius
quem Dioscorides secutus est. Idem. è napis fit. X. denariorum pon
» dere in sextarios binos musti addito. Dioscorides βουνίου οὐγγίας δύο
» κόψας, χέθεις εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας. id est napi uncias duas
» contusas in quatuor musti cotylas demittito. Secundum hoc non de-
cem denariorum, sed sedecim legendum est apud Plinium. in anti-
quis exemplaribus numerus ille corruptus est, ut in quibusdam de-
sit, in nonnullis duum, non decem legatur. Verum Plinius libens fa
cit, ut octo denarios pro uncia dicat. Quod autem Plinius modulos,
& numeros ex Dioscoride mutet interdum, seruata tamen propor
tione, exemplum est in mentione hyssopitæ. Similiter (inquit) fit
hyssopites è cilicio hyssopo uncijs tribus in duos congios musti conie-
» ctis, aut tusis in uinum. Dioscorides ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσσώ
» που κάλλιστος ἐστί. δεῖ δὲ ἐν τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ
» ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσδιδόναι. Hyssopites (inquit)
» qui ex hyssopo cilicio fit, optimus est, addere oportet amphoræ mu
» sti libram unam hyssopi foliorum contusorum. Hoc Plinius mu-
» tatis (ut diximus) modulis uerbisq; retulit. Idem est enim in am
phoram, idest in octo & quadraginta sextarios libram unam hysso
pi conijcere, & in duodenos sextarios, hoc est binos congios qua-
drantem, id est uncias treis. Hic obiter adnotandum ceramium græ
cum idem esse quod amphoram, quod & eodem authore planum
fit in mentione absinthiati uini, quam supra posuimus. Dioscori-
» des, de elelisphacite. οὐγγίας η ἐλελισφάκου εἰς γλεύκους ἀμφορέα ὅ
» ἐστι κεράμιον, χέθεις, id est, saluiatum ita conficitur, si uncias octo-
» nas saluiæ in musti amphoram, quod ceramium dicitur, demiseris.
» Idem Plinius de aromatite. Fit apud alios nardi, & maloba-

thri selibris in musti congios duos additis. Dioscorides, ὁ δὲ διὰ συριακῆς νάρδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἑκάστου ἡμιμναῖον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Dictum id est choas duos Plinius haud dubie congios binos transtulit. Dioscorides, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ΄. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc Plinius sic uertit. Fit e labrusca hoc est uite syluestri, quod uocatur oenanthinum. flores eius libris duabus in musti cado macerati post XXX dies mutantur. quod Dioscor. metretam dixit, Plinius cadum transtulit, quod & ipsum græcum est, sed utroq; nostri utuntur. Metreta enim Cato & Columel. utuntur. Est autem congiorum decem ut author est Dioscorides libro. V. his uerbis, ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες δέκα, Decem autem congij sexaginta sextarios ualent, id est amphoram & quadrantem. Pollux tamen in decimo de uocabulis ait, Cratinum comicum metretam amphoram appellasse. Idem etiam Philochorum tradit in libro, quem de lingua Attica composuit, scripsisse caddum et amphoram apud antiquos idē fuisse, ideoq; hemiamphorium, id est semiamphoram, etiam hemicaddum dictum. uerum Epicharmum, caddum, & amphoram ut distincta posuisse. In carminibus quæ apud Priscianum leguntur caddus & amphora Attica pro eodem ponuntur his uerbis.

Attica præterea dicenda est amphora nobis,
Seu cadus, hanc facies nostræ si adieceris urnam.

Quibus uerbis significatur Atticam amphoram & caddum sextariorum duorum & septuaginta fuisse, id est duodecim congiorum, quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioscoridis opinioni accedere malim. De græcis igitur quibusdam uocabulis nihil fixum statuere possumus, quandoquidem Plinius id præstare non potuit, quippe cum nec ipsis græcis de ea re conueniat, quæ pro locorum urbiumq; uarietate, ac temporum fortasse, identidem euariarunt. nam & in hac urbe, ut diximus tot mensurarum ratio, à uicorum aut certe regionum magistris reposcenda est, quā nemo unus tenet. Sed nec libram græcam Plinius à latina distinxisse manifeste uidetur, quod meminerim me adnotasse. Hoc tamen te ne binus amphoram & ceramium eandem mensuram, ut Metretam, & caddum, quod uerbum apud Plinium & alios nostros sæpe legitur. Si quis tamen animaduertat orationem Demosthenis quæ πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφὴν inscribitur, mirabitur precium uini importati in pontum ex urbe quadam Thraciæ talentum argenti

statui etiam cum naulo & apparatu necessario & tot ceramia ico-
» soro naui importata esse. τὰ δὲ χίλια ταῦτα κεράμια ἀπῆχθαι εἰς
» τὸν πόντον εἰκοσόρῳ. Quibus uerbis conijcere licet ceramium Atti
cum Demosthenis tempore minus fuisse amphora Romana. nisi po-
tius intelligamus cerama Thracia non Attica ex urbe Menda in pó
tum importata. In qua oratione stamnum et ceramum pro eodem
ponit. Medimnum etiam tenebimus sex modios capere, id est duode-
quinquaginta chœnicas, seu duodequinquagies binos sextarios.
Porrò sextariũ medimni octo chœnicas efficere, id est sedecim sexta
rios, nam hemimedimnus quatuor & uiginti chœnicum est, cuius
bes triteus à græcis dissyllabo nomine nuncupatur, id est tertiarius,
sedecim chœnices continens, & duos & triginta sextarios. Triens
autem hecteus itidem dissyllabo nomine dicitur, octo scilicet chœni-
ces capiens, sic ab eis dictus, quod medimni sit sextarius. quatuor chœ-
nices hemihectum dicitur .i. semisextarius medimni, quod et hemihe
» cteum dicitur, ut apud Aristophanẽ nubibus. περίδου νῦν ἐμοὶ εἰ μὴ
» τετράμετρον ἐστὶν ἡμιεκτέον, idest fac nunc mecum sponsionem, ni te-
» trametrum sit semisextarius. semisextarium tetrametrum appel-
lat, id est quatuor mensuras continentem, quatuor chœnicas scilicet. Est
autem comica allusio ad carmen tetrametrum. Nam quod Socrates
de pedibus dixerat poëticis, id Strepsiades poëticæ ignarus ad chœ
nicas retulit, quasi alia metra mensurasq; non nosset quàm uascula-
ria, ex cuius poëtæ enarratore, & ex Polluce illam medimni diuisio
nem collegimus. Quãquam hoc confirmat Harpocration in lexico
oratorio in uerbo ἡμίεκτον. qui etiam medimnum chœnicas duo-
dequinquaginta capere dixit, & modium qui ἕκτος appellatur,
octo chœnicas. Quod si medimnus sex modios Italicos capit, ut locu
pletissimis testibus comprobatum est, cum sextarius medimni sint o-
cto chœnices, chœnicem binos sextarios, & quaternas cotulas capere
necesse est. modius enim sedecim sextarios capit. Nec consentaneum
est, id quod à Polluce dictum est, cotulam tertiam partem chœnicis
esse, quasi scilicet chœnix sesquisextarius Italicus fuerit. quo minus
probãda Theodori Gazæ uiri medici opinio, qui sextarium quodam
in loco uertit. Nihil autem certius inueni quàm quod apud Hesy-
chium legitur, qui Anastasij imperatoris tempore scripsit, cum res
Romanæ iam græcis hominibus planè innotuissent. Cyathus (inquit
» ille) capit liquoris uncias duas. δέχεται δὲ κύαθος ὑγροῦ τινὸς οὐγγί-
» ας δύο. Si cyathus uncias duas capit, & sextarius igitur uncias
capit quatuor & uiginti, id est centum nonaginta duas drachmas.

& sic ad momentum extremum conuenit nobiscum Hesychius. nec cyathus decem drachmas, sed sedecim capere comprobatur. qui numerus duodenario multiplicatus, duas libras conficit. Hesychium autem de Romano cyatho locutum ex eo patet, quod uncias duas Romano uocabulo dixit. quare confectam (ut arbitror) probationem habemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia esse nequeunt. Herodotus in Polymnia, id est libro septimo de copijs Xerxis loquens Graeciam inuadentis, οὕτω πεντακοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ καὶ χιλιάδας τρεῖς καὶ ἑκατοντάδας δύο καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε Ξέρξης ὁ Δαρείου μέχρι Σηπιάδος καὶ Θερμοπυλέων. Ita bis (inquit) & quinquagies centena & octoginta tria millia, & ducentos uiginti homines Xerxes ad Thermopylas usque duxit. & paulo post. ὥστε οὐδέν μοι θῶυμα παρίσταται προδοῦναι τὰ ῥέεθρα τῶν ποταμῶν ἐνίων· ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως τὰ σιτία ἀντέχρησε, θῶυμά μοι, μυριάσι τοσαύτῃσι, εὑρίσκω γὰρ συμβαλλεόμενος εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρης ἐλάμβανε καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ. καὶ πρὸς τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαράκοντα, id est. Itaque mirum mihi non uidetur quorundam amnium fluenta defecisse tot hominum millia, sed quonammodo frumentum suppetierit tot hominum millibus, id uero mirum uideri potest. siquidem ut choenicem frumenti quisque in singulos dies acciperet, ac nihil amplius, subducta ratione inuenio centena dena millia medimnum quotidie absumi potuisse, & trecenta praeterea quadraginta medimna. Hoc loco uertendo Laurentius Vallensis, uir de literis meritissimus errore lapsus est tanto ingenio indigno. sic enim uertit. Quo minus miror proditum esse fluenta quaedam non suppeditasse, magis miror unde tot myriadibus cibaria suppetierint. Nam subducta ratione sic comperio, si singuli quotidie singulas frumenti choenicas, id est semodia non amplius accepissent, absumpta fuisse singulis diebus centum millia medimnorum, & trecentos ac quadraginta medimnos, qui singuli constant e senis modijs. sic legitur in libris impressis, sed centum et decem millia Laurentium scripsisse non dubito. Mitto igitur quod illa uerba, proditum esse fluenta non suppeditauisse, male uersa sunt, quia Herodotus id affirmare uidetur amnium fluenta prodidisse, hoc est destituisse exercitum tantum. Hoc igitur ut mittamus tanquam ab interprete aliud agente uersum, ne hoc quidem dixit Herodotus quid choenix, quid medimnus caperet. At Laurentius utrunque ex persona sua interpretatus, in altero longe falsus est. Videamus igitur quonam modo rationem

iuerit, ut hæc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus est Herodotus, id est in centum ac decem millibus & trecentis medimnis mille ac centum hecatontadas, id est centenarios millium esse planum est, hãc summam sexies ducere debemus, ut ex medimnis ad modios ueniamus, quo fit ut iam sex millia sexcenti decem & octo centenarij millium fiant. tum eam summam rursus duplicabimus, ut ex modijs semodij fiant, id est chœnices, ut Laurentius uoluit, sic fiet summa centenariorum tredecim millia ducenti ac triginta sex. Hanc centenariorum summam si ita partiamur, ut ex centenarijs millenarij fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti uiginti tres millenarij, & sex centenarij, id est tredecies centena ac uiginti tria millia sexcenti homines, totidem & chœnices. Restant quadraginta medimni in ducentos & quadraginta modios diuidendi. & hi rursus in quadringentos octoginta semodios & chœnicas, qui numerus prædictæ summæ accedit, ut sint tredecies centena uiginti quatuor millia & octuaginta. Qui numerus longe abest à quinquagies bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurẽtium Vallensem nunquam non ferè acrem hominem & uigilantem, tamen oscitanter hunc locum traduxisse, penè ut nihil pensi habuerit, & lectoribus Herodoti, qui græcum non obseruant exemplar, insigniter imposuisse, sed authorem eum cum Herodoto habemus Medimnũ non latine modium, sed sex modia significare, quod Politianus ignorasse uidetur, & ante eum nõnulli librorum græcorum interpretes. Quare apud Plutarchum in Lucullo, ꝙ legitur Lucullum penuria commeatuum pressum cum in Mithridatem infestis copijs contenderet, triginta secum millia Galatarum duxisse, qui totidem modia tritici portarent, existimo medimna legendum esse, ut singuli senos modios gestauerint, homines præualentes corpore. Nam apud nos geruli frumentarij uulgo duodenos modios ex portu in horrea portant. quare Galatæ homines præualidi senos onere uiatorio modios gestare potuerunt. Qui minores erant nostris ut supra docuimus, quanto mensura rasa à cumulata distat. & præterea medimni illi fortasse minores erant Atticis. Huius tamen rei fides apud exemplaria græca sit, quæ nobis uidere non contigit. Vt igitur mentem Herodoti assequamur de chœnice, age fac modium, non binas tantum chœnicas, ut Laurentius uoluit, sed octonas cepisse, id quod supra diximus. hoc posito, summa sex millium sexcentorum decem & octo centenariorum, non duplicato tantum, sed octuplicato crescet, fietq;

duo &

duo & quinquaginta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarij, q bis & quinquagies centena nonaginta quatuor millia quadringentos faciunt. Par est enim dicere bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis & quinquagies millies centena millies'q; nonaginta. sic in superiore numero tredecim millia ducenti centenarij efficiunt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc est tredecies centena & uiginti millia. ergo si bis & quinquagies nonaginta quatuor millibus & quadringentis chœnicibus, quadraginta medimnos, id est ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octies multiplicatis mille nongentas et uiginti chœnicas, fient in summa bis & quinquagies nonaginta sex millia trecenti & uiginti uiri, & totidem chœnices, & computatione græcorum myriades quingentæ & uiginti nouem, & præterea sex millia trecenti ac uiginti uiri. Myrias (ut sæpe dixi) decem millium numerum significat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ uiginti octo, & tria millia ducenti & uiginti, ita fit, ut numerus chœnicum superet numerum hominum tredecim millibus & centum, quod errore calculi factum est, siue Herodoti culpa, siue emẽdatorum fuit. Intelligimus tamen id quod quærimus Herodotum censuisse chœnicem, non semodium, sed modij octauam partem esse. esse autem errorem calculi in hoc loco non magis mirum est, quàm eo loco ubi tributorum Persidis fit mentio, ut supra adnotatum est. Quod autem in superiore calculo lapsus non sim, q̃q̃ loco lubrico, facile sciri potest, si quis numerum Medimnum, id est centum & decem millia trecenta & quadraginta sexies ducendo, ex medimnis ad modios transeat, sic enim iam fient sexcenta sexaginta duo millia quadraginta. quæ rursus octies ducta, ut ex modijs chœnices faciamus, fiunt in summa, quinquagies bis nonaginta sex millia trecentæ & uiginti. tametsi siue uno, aut altero loco, siue in pluribus lapsus sim in summis supputandis, indulgendam mihi ueniam facile ab optimo quoq; uiro promitto, modo ne calculi errore ductus, falso quippiam cõstituerim, id quod uitasse me omnino puto. nec tamẽ, quæ est humana conditio, temere aliquid affirmauerim, ut omnino regressum mihi ad maiorem etiam ueniam negem, quam ne ambitiosis quidem precibus, si res ita tulerit, exposcere grauabor. Quippe cum ne eximij quidem scriptores extra aleam fuisse hallucinandi quotidie reuincantur, quo minus ita existimari uelim quasi mihi firmius aliud præsidium actionum etiam mearum omnium esse nedum scriptionum credã, quàm in ara, ut ingenue fatear, misericor-

diæ situm. Quod si Cassiani quidam iudices tam præfracta inuenti fuerint seueritate, ut omnem mihi ueniæ spem abscissam esse pronũcient, id enim unum uereor candidissimum quemq; lectorem ut spero licebit appellare, ijsq; supremum calculum porrigere, qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritoq; scribẽtium. Nam iure ad eos prouocandi sublato, quotusquisq; experiri audeat, uel aduocata facundia fretus? At enim in auspicando hoc opere nullũ me iudicem reiecturum esse præfatus sum duntaxat non nescium iudicandi, nẽpe eo staturus omnino quod docti censuissent. ubi nunc igitur illa fiducia operis arbitratu omnium approbãdi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi, ꝙ conscientiam non eandem nunc in fine suscepti operis feram, quã iam inde ferebam à primordio, neq; ille animus concidit rei compertæ securitate præfidens, sed altiores spiritus in principio sublati, ut attentionem mihi facerem, peroraturo me sensim submittere se debuerunt hominum beneuolentiæ, ut si deducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudens offenderim, (ut est humana natura tenoris inoffensi nescia,) id iuri certo ne obsit. id uero ita condonari mihi postulo, si iure communi atq; omnibus usurpato postulo. quod si mihi nó negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & existimatione mea in consilium statim eant. Hanc enim sortem (ut spero) Deo bene iuuante in urnam conijcimus. Quapropter Mineruam, Mercuriumq; huius generis iudiciorum præsides potentesq;, uimq; omnem imaginariam numinum prisci æui suffragijs literarum studio præfectorum, oro atq; obtestor, ut si liberalium disciplinarum antistites syncera, ac iugi obseruantia colui, ex quo primum, licet serò, his sacris initiatus fui, huius iudicij euentum mihi bonum faustum felicemq; faciant. Cuius uoti compotem ita futurum me censeo atq; posco, si omnium maxime studiosorum hoc sacramentũ bona fide suscepi, constanterq; seruaui, qua uel una re maxime dijs litari solet ipsis. Neque enim tot stipendijs Mineruæ faciendis æra unquam merentem, nec quæstus ambitusq; blandimentis ab signis philologiæ quisquam uidit emansitantem. sed nec uxor, nec liberi eiusdem sacramenti iamiam futuri tyrunculi, procacissima duo studiorum auocamenta, dieculã unquam mihi unam excmere temporis literis destinati, duntaxat quantum mihi licuit à munere publico feriari. Utinamq; diuina benignitate commoda antehac nobis ualetudo rebus cæteris competiuisset. alacrem certe ac sui iuris animum præstiteram, earumq; rerum curis uacantem, quæ identidem interpellare literarum studia dictitantur. quin ne sic quidem etiam

missionẽ

missionem unquam ab statiuis ijs castris postulare certum est, quorum nunquã emerita stipendia strenuissimo cuiq; fuisse censeo, tametsi inter causarios profiteri multis ipse nominibus potuissem, & ad rem quoquo modo migrare faciendam. cuius siue constantiæ siue pertinaciæ exemplum à nullo adhuc nostratium proditum esse noui. etenim praua hominum nostrorum opinione, temporumq; iniquitate factum est, ut res ijs literaria decoxisse uideatur, qui post adolescentiam, cum causas ipsi possent actitare, aut circa patrimonium augendum quoquo modo sat agitare, literarum studijs uacare maluerunt, quod genus otiari uulgus etiam prudentum & cessare existimat. uidelicet cuiusq; operæ nauatæ fructum in numerato positum esse credentes. philosophiæ, philologiæq; (qui est amor literatæ sapientiæ) inania, ieiunaq; nomina cauillantes, atq; ijs demum decora esse dictitantes, quos res atq; fides per ignauiam umbratilem socordiamq; defecerint. Nuper tamen instauratæ utriusq; linguæ felicitate studia iuuenum nostrorum magnopere exarserunt, pauci enim literarum admiratione ducti, pertinaci studio multorum æmulationem excitauerunt, simul Italorum industria, qui libros in dies alios, atq; alios ediderunt, literarum bonarum nomen non pridem nostris inauditum, primum inuisum, deinde neglectum, postremo festiuum ac plausibile esse cœpit. Nunc etiam eousq; honori habitum, præsertim literarum græcarum authoritate (quæ ab initio ipsæ prodigiosæ ac propemodum diræ putabantur) ut ij qui maxime refractarij per inscitiam futuri uidebantur, liberos suos ijs literis instituendos iam percupide tradant, nominatim etiam quasi ex formula cauentes ut literis bonis eruditi reddantur. Hic iam est animorum habitus. tametsi paucis ad frugem bonam euadere contingat, non ingeniorum culpa (ut Francomastiges uolunt) sed hominum errore, qui paucorum annorum cultu acquiescentes, literarum & studij fructum in ima uena inquisitionis reconditum esse nesciunt, sicut omnium artificiorũ indicaturam expolitio facit. sed sic quoq; iuuat multos existere, qui uel præcoci fructu studiorũ gaudeant, et ad alia uitæ instituta trãseuntes, partim honorẽ literatis habeant, partim ẽt literatorũ ipsi uideri numerũ augere uelint. Est. n. ea ratio animorũ culturæ, ut uel serotina, uel præmatura, uel inchoata tñ, nunq̃ frigi pda sit. Qui aũt uel quæstuariæ ætatis, uel ambitui maturæ dispẽdio, disciplinis etiã ciuilibus studere citra cõpendij spem uelint, rari inueniuntur hodie. siqdem pire id oẽ tẽpus putatur multorũ opinione, quo nec res plenior fit, nec fastigiũ hominis crescit gerẽdis magistratibus.

In rebus autem humanis nulla (ut quidem reor) maior est indignitas, quàm cum fortuna undiq; constans, omniumq; rerum aut plurimarum secura, literarum amœnitatem flocipendens, inertiam ut blandam amplectitur, quod raro non euenit. aut cum studium literarum flagrans in claris ingenijs improbitate fortunæ res mediocris deficit. Sed ut ad me redeam, & si crimen nondum agnosco, eiurare tamen ueniæ petitionem nolim, si ita forte commodum sit, etenim (ut est humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapsus sim imprudens, cum tot loca lubrica pertransierim. Sed & illud subinde recursat, ne piaculare existimetur, aut certe suapte conditione inuidiosum, me hominem nulla authoritate nixum, nullis præceptis magistrorum imbutum, maiestatem sæpe Pliniani nominis attentasse, superioris æui opinione consecrati. quanquam non meum hoc exemplum est, sed tertias iam manus (ut minimum) censorias pertulit, & sic quoq; doctorum sententia longe abest, ut ex reis falsi authoribus eximatur. Quotus enim quisq; hodie flagitijs eius adnotandis abstinet, (libri dico non authoris,) ut quisq; commentantium aliquid potuit comminisci? Nec id mirum uideri debet, omnes enim iãdiu inquirimus ueritatem, quam per exoletissima utcunq; uestigia confusissimaq; inuestigasse palmarium semper existimatum est. Hac uia maiores nostri linguam utranq; bona ex parte restituere nobis. Quidni igitur eorum uestigijs insistentes, longissime etiam abstrusas repetamus reliquias ueritatis? In hac autem indagine maxime nos torserunt fallacia quædam mendosáq; uestigia, quæ primore aspectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehẽsa cura ac uigilantia sæpe hærere coacta est, cœptamq; interdum inquisitionem abrumpere animi destinatione subita. Reuocabat me subinde reprehensabatq; absoluendæ rei desperatio, uerebarq; interdum, si per cõfusanea perplexaq; uestigia rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non esset, ne in ambagiosum quoddam opus insinuarem incautus. Hic si quis à me quærere institerit, qui fieri tandem potuit, ut idẽ author Plinius in diuersis exemplaribus sui prorsus dissimilis factus sit? Hoc enim sæpe affirmauimus. huic ego primum illud Homericum respondere non dubitem, ex libro Iliados undeuicesimo.

» Ἀλλὰ τί κεν ῥέξαιμι; θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ
» Πρέσβα Διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται.
» Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uersans
» Euentu uario, nulli non officit Ate.

Quid. n.

Quid enim aliud causæ esse dicam, quàm quod dea quædam maleficia per omnia humana acta bacchatur Ata nomine, stygij Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodam semper afficere gliscit, humanis ipsa rebus exitum nunc dirum, nunc noxiũ, & incommodum inducens. Hanc ego Atam latine noxam appellare soleo, Hebræi satanam appellauerunt. Deinde illud Virgilianum addam ex poëmate Georgico,

- Sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri,
Non aliter quàm qui aduerso uix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia forte remisit, & reliqua.

Nam & Plinius ipse si nunc reuiuiscat, & ab eo quæratur, cur multis in locis commode intelligi nequeat, sic forsan respondeat, ex eodem poëta.

Ἐγὼ δ᾽ οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις ἐριννύς.
Haud ego causa fui, stygius sed Iuppiter, atq;
Eumenis in tenebris grassans, ac parca maligna. id est.

Nolite committere ut id mihi uicio uertatis, cuius ego insontem plané me ostendere possem, & cuius culpa debet in Iouem stygium, ac parcas ipsas reijci, Erinnyn'q; illam diram tenebrarum incolam, qui humano generi infensi maleficam noxam interturbandis aut corrumpendis operibus, & actis mortalium omni hora summittunt. Profecto admirari sæpe subit tam late sepsisse errorum contagia, ut omnia exemplaria quibusdam in locis itidem deprauata fuerint. Sed sic natura comparatum esse scimus, ut situ squalloreq; omnia obducantur, quæ diu condita in lucem non proferuntur, ut terras incultas senticeta occupent, segetesq; neglectæ lolijs & carduis præfocentur. Sed iam à digressu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti supradicto argumẽtum habemus ualidissimum, chœnicem frumenti eam esse mensuram, quam unus homo quotidie absumere possit. Est enim chœnix (ut ait Suidas) cibarium diurnum. ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ symbolum. ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν. Super chœnice ne sedeas. Cuius est hæc sententia. cum unius diei uictum paraueris, ne eo statim acquiescas, id quod facere solent, qui in diem uiuere dictitantur, in crastinum non prospicientes. Quod scitum à sensu humano emanauit. nam dominus noster sectatoribus suis contrarium dogma tradidit, sed & omnibus Christianis hoc quodam modo genus uitæ præscripsisse uidetur, cum in oratione inquit. Panem no-

strum quotidianum da nobis hodie. & sic quoq; in diem orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarratione orationis dominicæ. Quo fit, ut tantum inter quosdam homines hiantes auaritia, & inter ueros Christianos conueniat, quantum inter Aristippum & Diogenem. Hui (inquiet aliquis) huiusmodi ueritatis reputatio nunc inter prudentes risu excipi solet. perinde quasi euangelica lege tacito consensu mortalitatis Christiani homines soluti esse possint, nec eo iam iure genus humanũ teneatur, quod in desuetudinem abijt. Sed melius est nunc eam disputationem nõ attingere, quæ priuatum sibi otium poscit. Homerus Odyss. decimonono circa principium chœnica pro cibo uel pane potius accepit, apud quem Telemachus Vlyssis filius ad Eurycliam nutricem ita inquit.

» Οὐ τὸν ἄεργον ἀνέξομαι ὅσκεν ἐμοῦγε
» Χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς.
» Nam quęcunq; mea dignabor chœnice, prorsus
» Haud cessare sinam, q̃q̃ procul aduena fertur.

Hunc hominem quãquam ex longinqua regione hospitem, domi tamen inertem sedere non patiar, & panem meum compressis manibus esitare. Athenæus libro tertio author est Clearchum quendã uerborum aucupem ex ijs quos ipse onomatotheras uocat, quasi uerbodum innouatores & aucupio gaudentes, chœnicem hemerotrophirem appellare solitum. quod uocabulum diurnum alimentum significat. Proinde si chœnicem pro duobus sextarijs intelligamus, ut certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij, ut miles q̃sq; darianus octonis diebus frumenti modium unum accipere debuerit. i. sesquimense medimnum. Hæc mẽsura (ut arbitror) gomor ab hebræis dicitur. Statuta. n. à domino erat hæc mẽsura colligendæ uiritim mãnæ in singulos dies, ut scriptum est Exodi XVI. cap. Rabanus tamẽ treis chœnicas cepisse dicit. Sed ijs quæ diximus de chœnice, consentaneum esse uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in uulgatis
» exemplaribus mutilatum est. Familiæ (inquit) cibaria, qui opus facient per hyemem tritici modios quaternos, per æstatem Modios quaternos semis. uillico, uillicæ, epistatæ, opilioni modios ternos, cõpeditis per hyemem panis pondo quaterna, ubi uineam fodere cœperint, panis pondo quina, usqueadeo dum ficos esse cœperint, deinde ad panes quaternos redito. Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos esse posse, qui pulmentaria cum cibarijs habeant, uel qui opus non faciant, ut uillicus & epistates, qui operis magis præfecti quàm operarij sunt. Epistates enim curatorem

operis

operis significat docet hoc Columel. libro XII de officio uillicationis loquens. Cæterum quod illa uerba Catonis supradicta de menstruis cibarijs intelligantur, conijcere possimus ex usu antiquorum, quibus mos fuit (ut author est Donatus in Phormionem Terentianum) quaternos frumenti modios quolibet mense singulis seruis admetiri, idq; demensum appellatum esse uel à mense, uel à metiendo, ex quo more (inquit ille) Terentianum illud emanauit, quod ille unciatim uix de demenso suo suum defraudans genium comparsit miser, id illa uniuersum arripiet, haud existimans quanto labore sit partum. Frugi enim mancipia minori mensura sese tolerantes, peculium inde augebant. Id demensum Lucæ duodecimo sitometrium dicitur, quod incommode tritici mensura uersum est ab interprete. Hæc ego cum scriberem, pistorem accersiri iussi, ideo mihi notum, quod pane ab eo utebar, & ipse emercandi frumenti causa interdum ad me uentitabat. Cum hæc igitur ab eo sciscitarer, uix tandem extudi ut fateretur, uerebatur enim, ut sensi, ne quid in panificum nationem imprudens efferetur. sed cum fidem fecissem nihil me huiuscemodi cogitare, quod ille suspicari posset, eò ægre hominem perduxi, ut diceret ex sextarijs singulis nostris, id est binis medimnis tritici probi, panes primariæ notæ sedecies duodenos minimum factitari. Primario autem pani iam cocto & tepido duodenas uncias lege municipali taxatas esse, id est libræ nostræ dodrantem. Petenti autem quantum in furfures abiret, respondit hemimedimnum, id est quadrantem sextarij nostri. porrò secundarios panes pondo quaternum librarum fieri solere, quantum quini panes primarij penderent, quanquam singuli secundarij pro quaternis tantum primæ notæ cederent, uænirentq;. Id ideo institutum, quoniam nihil furfurum in eo pane esset, qui è massa conficeretur, cribro succreta pollinario, ideoq; huius candorem in secundario pane compensari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iussissem, ad libram parem propemodum responderunt. tametsi uncia sæpe decedit in singulas libras indulgentia eorum, qui legis custodes constituuntur. Est autem primarij nostri panis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis esitet, non ultra binos etiam recentes in singulos dies absumat, id est singulos in singula conuiuia, etiam destrictis (ut fit) summis crustis. Qui autem mediocris in panis esu sit, etiam dodrante Romano in singulos conuictus satietur. Hac ratione fit ut è singulis modijs senideni panes redigantur, qui octonis diebus uiritim sufficiunt, & quarta pars supersit in furfures secreta. Celsus libro quarto de ijs lo-

» quens, qui fluore alui laborant. Alia uia est ubi uelis supprimere.
» cœnare, deinde uomere, postero die in lecto conquiescere, uespere un
» gi. deinde panis circa selibram ex uino aminneo mero sumere, tum
» assum aliquid, maximeq; auem, postea uinum idem bibere. idq; usq;
» diem quintum facere. Selibram panis tantum esse dico, quantus est dimidiatus noster primarius. Hac igitur ratione comperimus quaternorum modium excretam farinam affatim in mensem suppetere, ita ut furfures supersint, quartam partem implentes. uerum hoc de ijs intelligendum, qui liberaliora uitæ instituta sequuntur. est enim alia ratio sellulariorum, artificum, eorumq; qui artes operosas factitant, quiq; ijs opificijs uitam tolerant, quæ multa corporis fatigatione constant. Hos enim uberioribus cibarijs uti ac crassioribus necesse est, præsertim cum cibarij magna parte pulmentarij uice utantur, ac ter ferè aut quater in dies epulentur. his ternos dodrantes partim secundarij panis, partim postremæ notæ statuo. adde etiam hesterni panis, id est qui iam consederit, aut etiam ante triduum cocti. Sed & inter eos artificiorum uarietas, & corporum fatigatio refert. plusculo enim pane gerulis opus est, & helcyarijs, et id genus operis, quàm sarcinatori, aut sutori qui sedentario tantum opificio incumbunt. Artificijs igitur remissioribus, qualia sunt eorum quos græci chirobios appellant, quasi manu uictum quæritantes, quos quidam uetrimanos dixerunt, quaterna (ut summum) pondo sufficient panis secundarij, id est quaterni dodrantes nostri. Verum pistores panificium in tria genera ferè diuidunt, in primarium panem, qui candidus dicitur, in secundæ notæ panem qui ci-
» uilis dicitur. hunc Celsus libro secundo autopyrum uerbo græco appellat, cui nihil pollinis tenuissimo incerniculo ademptum est, & in secundo genere firmitudinis alimentariæ ponitur. tertiumq; genus ci-
» barium appellat Celsus quasi plebeium, quē infirmissimum esse tradit in alimenti ratione. hunc nostri postremæ notæ assignant. Sic igitur statuo. quemadmodum lautiore uictu utentes binis libris Romanis candidioris panis satiantur, quod nec corporis labore exercentur, et pane accessionis uice utantur, sic artificibus remissioris operæ quaterna pondo suffectura dico panis secundarij. Intensioris autem operæ mercenarijs, quales sunt baiuli, phalangarij, & malleatores, & alij improbo labore lassescentes, quos Cicero quodam in loco fæcem urbium appellat ex Xenophonte in Oeconomico, qui eos
» βαναυσικοὺς uocat, & ex Aristotele, ijs ut paulo plus quaterna pondo Romana tribuerim, sic crassioris panis, præsertim (ut dixi-

mus) ꝗ

mus) q̄ pane iurulento pro pulmentario bona ex parte uescantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compeditis per hyemem panis pondo quaterna taxauit, ubi uineam fodere cœperint, panis pondo qna, usqueadeo dum ficos esse cœperint, deinde ad panes quaternos redit. Pulmentarium enim tenue, id est ficos unius libræ loco cedere uoluit. Nullus est enim in urbibus etiam infimæ sortis mercenarius, qui non pulmentarium aliquod cum pane adhibeat in uictum. Panis noster cibarius quaternũ fit librarum huius dodrãtem, id est quaterna pondo Romana cuius sufficere existimo, q̄ dodrans quaternos panes librales, id est Catonianos æquat. Nunc si ulterius ratiocinari placet, comperi pcunctando ab illo pistore ex medimno tritici probi octies duodenos (ut minimum) dodrantales panes confici, ita ut quadrans furfurum reliquus sit. Siquidem constat ex senis modijs tritici probi, id est ex medimno octonos cumulatos, & interdum octonos & quadrantem farinæ redire. Si igitur furfuribus cum polline confusis panes dodrantales fiant, ex medimno denos duodenarios, & octonos panes habebimus, ut facile est colligere si qs in singulos modios senos denos panes numeret. Fiunt enim pro octo modijs farinæ octies seni deni, id est centum & duodetriginta. nunc si in dies singulos ternos panes dodrantales numeremus, hebdomada quælibet paulo minus unum modium absumet, ita duodetriginta dies quaternos modios absument, hoc est panes octuaginta quatuor, q̄bus si duas addas hebdomadas, hoc est quatuordecim dies, qui duos & quadraginta panes poscunt, fiunt centum & uiginti sex. Restant duo panes ex medimno. ex quo fit ut quaterni medimni in undetriginta dies sufficiãt. Et hactenus ita loquor, quasi quarta pars tantum in furfures abeat, & octo tantum duodenarij candidi panis ex medimno redeant. Hoc enim à panifice comperi. Nunc si addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modij in menses tricenarios sufficient, id quod Cato statuit. Compertum enim habeo ex ijs, qui ex iurisdictione hoc inquirere potuerunt, & ex cõmentarijs Decurionũ, posse ex medimno non modo octies duodenos, sed etiam eo amplius senos, octonos'ue redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, q̄ inficiari pergebat. Hæc si qs exacte æstimare uellet, omnino conueniunt cum Catoniano dicto, q uillaticis operis p hyemem quaternos modios statuit, & quaternos semis p æstatem, & compeditis. i. ergastularijs seruis q uincti fodiebant, aliud'ue opus faciebant, per hyemem panis pondo quatuor, & ubi iam intenditur labor, hoc est fossuræ tempore panis pondo quina, usq; dum ficos ederent, quo

tempore ad quaterna pondo eos redigit. terna pondo nostra, quaterna Romana ualent, ut sæpe diximus. quaterna nostra quina Romana & quadrantem, qui modus ijs statuitur, qui pulmentario non uescerentur, sed panem tantum esitarent. Ex hoc planum fit, quem modulũ Herodotus & antiqui per chœnicem intellexerunt, cui sesquipinta nostra haud dubie respondet. Hæc ideo longius repetenda duxi, ꝙ mensurarum, ponderumq́; modus mutua probatione deprehẽditur. uideamus porro. ex ijs quæ diximus apparuit ex singulis modijs sedecim pondo candidi panis & semissem fieri, & large quartam partem in furfures abire, nam multo plus in actis municipalibus inueni. diximus etiam supra modum tritici probi uiginti quatuor libras, & eo aliquid amplius pendere. quare necesse est ut quadrans furfuris semissem pollinis pendeat, ut tres modij quadrantes sedecim libras, reliquus autẽ quadrans octo libras pendeat. Non idẽ autem esse pondus panificio & tritico ex eo coniicio, ꝙ aliquid humoris in pane residet. id incertum esse & uarium ex Plinio uidetur lib. XVIII. qui balearica tritica modios tricena pondo panis reddere tradit, sed circa Clusium & Senas fieri lege certa naturæ ut tertia portio pani ad pondus grani accrescat. Catonis autem uerba significare uidentur ex singulis modijs tricena pondo panis redire. quaternos enim sextarios tricenis diebus taxat. & paulo post quaterna pondo panis in dies statuit. qua ratione fit, ut quaterni modij centum & uiginti pondo panis reddant. Ex hoc tamẽ constituere nihil possumus, nisi id quod supra dictũ est. Verũ illud attexendum ex eodẽ Plinio libro supradicto, quod ad rem mihi magnopere pertinere ui-
» sum est. Simlago (inquit) ex tritico fit laudatissima. ex Africo iu-
» stum est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. ita
» enim appellant in tritico, quod florẽ in siligine. Præterea secundarij
» sextarios quatuor, furfurũq; tantũdem. Panes uero è modio simla-
» ginis. CXXII. è floris modio. CXVII. Preciũ huic annona media in
» modios farinæ. XL. asses. simlagini castratæ octonis assibus amplius.
» Siligini castratæ duplũ. Paulo autẽ superius Plinius dixerat, è sili-
» gine lautissimus panis, pistrinarũq; opera laudatissima. Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo, Africũ triticũ præstantissimũ fuisse. ex cuius farina primũ simlago quæ & simila dicitur, cribro tenuissimo à polline cernebatur, ita ut ex polline restante secundariã ueluti simlam elicerent, & crassiorẽ rursus pollinẽ à furfuribus laxiore incerniculo succernerent. Simlagini autẽ preciũ asses quadragenos in modios fuisse mediocri annona. qua ratione duo medimni Romani, qui

sextarium parisinū faciunt, duodequinquaginta denarijs ualuerūt, hoc est duodecies quaternis. Quatuor enim denarij XL. assibus ualuerunt. At castratæ simulagini eo amplius octoni asses in modios accedunt, & siligini castratæ (quæ fruges erat Italica, hoc est triticū delicatissimū & candidissimū) eius summæ duplū, hoc est asses seni=deni, in modios singulos. Quod ita intelligo, ut modij floris tenuissi tu huiusmodi siliginis senis & qnquagenis assibus uenierint. Quare subducta ratione constat duodecim eius modios .i. sextariū nostrū sexcenis septuagenis binis assibus mediocri annona fuisse .i. sexagenis septenis denarijs. quæ minimo minus à nobis undenis francicis et dodrantibus .i. quinis denis solidis æstimantur. Porro duodecim modij simulaginis ratione à Plinio posita, ex quatuor & uiginti tritici modijs fiebant, quos sæpe iā diximus, duos nostros sextarios æquasse, nisi quatenus rasa mensura à fastigiata distat. Quippe cum dicat Plinius ex modijs semodios redire, & pollinem primariū & secundariū restare. ex siligine autē campana (ut ipse inquit) quaternos sextarios redire iustum erat, hoc est modij quadrantē. quo fiebat, ut duodeni modij castraturæ ex duodequinquaginta siliginis modijs in=cernerentur. Et ita rationem tenemus, & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud scio an hactenus non intellectum transmissum sit à legentibus. Sed quod apud Pliniū ibidem legitur, iustum est è grano campanæ quam uocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, fortasse simulaginis legi debet. & itidem post duos uersus. duplum etiam precium siliginis castratæ, ita intelligi potest, ut in modios sex & nonaginta assibus constiterint .i. altero tanto amplius q̃ simula, propter rationem supradictam. Quod si recte apud Plinium in loco superius citato siliginis legitur, siliginem intelligemus significare non modo granū delicatissimi et primarij tritici, sed etiā medullam siliginei grani. Id quod fortasse Celsus his uerbis signifi=

» cat lib. secūdo cap. XVII. Ex tritico firmissima siligo. deinde simila.
» deinde cui nihil ademptum est, quod autopyrum græci uocant. In-
» firmior est ex polline, infirmissimus cibarius panis. Sic enim locus
» ille legitur in libris emendatis, licet in uulgatis mutilatus sit. Iuue-
» nalis saty. V.

Sed tener & niueus molliq; siligne factus,
Seruatur domino.

Huiusmodi delicias frumēti hodie nō habemus, ex qbus Romani antiq opa pistoria faciebāt, quæ aliq dulciaria, Suetonius mellita appellauit,
» cū inqt, de luxu Neroniano loquēs. Indicebat et familiaribus cœnas,

» quorum uni mellita quadragies sestertium constiterunt. Quod ut
» credamus efficit Lampridius, q de Heliogabalo loquens, habuit (in-
» quit) dulciarios tales & lactarios, ut quæcũq; coqui de diuersis edu
» libus exhibuissent, uel structores, uel pomarij, illi modo de dulciarijs,
» modo de lactarijs exhiberent. Celsus de his loquens, scire (inquit)
» oportet mel & caseum inter ualentissima esse, quo minus mirũ est
» opus pistorium ualentissimum esse, quod ex frumento, adipe, melle, ca
» seo constat. Ego cum Romæ essem annos abhinc decem, panem quo-
tidie esitabã, quo Pontifex Iulius uescebatur. Erant panes paruuli, quos quis facile inuolare manu posset, si bene memini, sed candidissimi, & suauissimi, quales (ut arbitror) Plinius CXX. ex modijs singulis similæ factitari solitos scribit. Erat tum annona percara Romæ, & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti uæniret id triticum, ex quo tam lautus panis fieret, tanti esse eum panem dicebãt, ut cum rationem extemporali supputatione, & in digitos deducta inirem, eius farinæ sextarius noster amplius ducatis duodecim Romæ esse uideretur. quod an uerum esset non comperi, nec inquisiui. neq; etiã tum meo uictu Romæ stabam, ut id inquirere succurreret. Simulago σεμίδαλις à græcis dicitur, pollin autem γῦρυς. Primo loco apud eos ponitur semidalites panis, qui fit ex simulagine. Secundo chondrites, qui ex alica. Tertio aleurites, & deinde syncomistus, q triticea farina fit, non succreta. Secundum hoc aleurites idem esse uidetur cum autopyro. Sed illud animaduertendum in uerbis Catonis, q͏ uillaticis seruis solutis, q opus faciunt, quaternos modios in mẽses statuit, uinctis autem seruis in dies singulos quaterna pondo, quod ut in eandẽ quantitatem redit, sic conditionem uariam solutorum mancipiorum & ergastulariorũ facit. Illi enim peculium parsimonia augere poterant, ut ex Terentio & Donato diximus, hi in pœnam dati expeculiati quoq; erant. ut autem hanc rationem colligamus, in medimno seni sunt modij, & in modio octonæ chœnices. & chœnix cibarium diurnum. ita medimno duodeqnquaginta homines quotidie satiantur. & Parisino sextario sex & nonaginta. sic fit ut modius Parisinus mille centum & quinquaginta duobus sufficiat. Porrò Spartianus author est Seuerum Pertinacem imperatorem Romanum moriẽtem reliquisse canonem frumentarium in septenniũ suffecturum, ita ut septuagena qna millia modium quotidie absumi possent. id est sena millia duceni qnquageni sextarij nostri. quo fit ut ratione prædicta sexcena millia plebeiorum tesseras frumentarias acciperent in diem chœnicarias. hunc.n. numerũ efficit modiorũ præ-

dictorium numerus octonario multiplicatus, uel numerus sextariorū nonagies sexies ductus. Hactenus de medimno modio & chœnice, & ijs mensuris quarum mentio superius facta est. transeundum ad reliquas. Quadrantal latine dicitur schema mathematicum, qđ græce cubus dicitur, ut author est Gellius. propter quod docti ferè quadrantal amphoram esse opinantur, propter formam tesserariā quā habet, & alioquin authoritate Festi subnixi, id tamen nó habeo quo modo constituam. Iam primum Cato de uino græco loquēs. Musti, q. XX. in ahenum aut plumbeum infundito, ignem subdito, ubi ebulliet uinum, ignem subducito, ubi iam uinum refrixerit, in doliū quadragenarium infundito, seorsum autem in uas aquæ dulcis quadrantal unum infundito, salis modium unum. sinito muriā fieri, ubi muria facta erit, eodem in dolio infundito, post dies XXX dolium oblinito, ad uer in amphoras diffundito. q. XX. dubium est utrum quadrantalia an quartarios intelligere debeamus, ut paulo post, aquæ marinæ quartarium unum ex alto sumito quo aqua dulcis non accedat, sesquilibram salis frangito. In antiquo tamen libro non quartarium, sed. q. legitur. alibi. Postea sumito bituminis tertiarium, et sulphuris quartarium, conterito in mortario per se utrunq;. Idem alibi. Vbi hauseris de mari, in doliū fundito, nolito implere, quadrantalibus quinq; minus sit quàm plenum. Idem. Vinum familiæ quo utantur musti quartarios. X. in dolium indito, aceti acris. q. II. eodem infundito, sapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis. q. I. hæc rude misceto ter in die, dies quinq; continuos. Hoc in loco quadrantalia pro amphoris quis intelliget? cum de uino odorato loquens quod non familiæ, sed domino concinnabatur, post dies (inqt). XL. diffundito in amphoras, & addito in singulas amphoras sapæ sextarium unum. Rursus de uino Coo loquens, In dolium (inquit) quinquagenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium, usq; dum impleueris. manu comprimito acina ut combibant aquam marinam. ubi compleueris dolium operculo operito. Hoc loco quadrantal amphoram significare uidetur, si quinquagenarium dolium à quinquaginta amphoris intelligamus. Iocundus Veronensis professione architectus, sed antiquariorum diligentissimus, nuper Catonem imprimendum curauit, in quo cum multa uerba emendauit restituitq;, tum cap. LVII. locum mutilatum ita restituit. Summa uini in singulos homines intra annum quadrantalia octo. Quæ uerba si recte emendatéq; restituta sunt, fateri nos cogunt quadrantal & amphoram

idem olim fuisse. Cum enim octo mensibus Cato uinum familiæ bibendum statuat. i. à quarto ad duodecimum in eo numero comprehensum, quarto mense ternos congios taxat, & sequentibus usq; ad nonum quinos, nono, decimo, undecimo, & duodecimo singulis amphoram indulget. & eo amplius saturnalium & compitalium nomine singulos uel binos congios in capita, fit summa sex & quinquaginta, uel septem & quinquaginta congiorum, qui septem amphoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno additamento à Catone statutam. Rursus Plinius libro decimoquarto.
» Publius Licinius Crassus, & L. Cæsar censores anno urbis conditæ
» DCLXXV. edixerunt nequis uinum græcum amineumq; octonis
» æris singula quadrantalia uenderet, hæc enim edicti uerba sunt.
Tanta uino græco gratia erat, ut singulæ potiones in uno conuictu darētur. sic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur, quæ uerba si non mendosa sunt, hoc significant, singula quadrantalia uini græci, quod in tanta authoritate erat, ut semel in conuictu uno misceretur, octonis assibus, id est paulo plus ternis sestertijs nummis uæ
» nisse taxatione edictali. At Columella libro IIII. ita inquit. Vtq;
» trecentis nummis quadragenæ urnæ uæneant, quod minimum preti-
» um est annonæ, consumant tamen septem culei sestertium duo mil-
» lia & centum nummos. Quadragenas urnas uiginti amphoras ualere notum est, præsertim Columellæ æstimatione. Quare Columel. maximam uini uilitatem non infra quinos denos nummos in amphoras descendere affirmauit. Quod dictum omnino Pliniano loco re-
» fragatur. Nam et ipse Plinius alibi de Opimiano loquēs, centum nu
» mos statuit opimiano uino, nō inueterato, sed recenti aut etiam musteo. Hic ne octonis millibus legendum esse contendamus, facit magnitudo pretij quod octoginta aureis æstimamus, id est tribus millibus & ducentis sestertijs. Nam & Plin. ipse eodem libro ita inquit, de
» pretio uini loquens. Rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis
» singulis testis millia nummûm. Nulla autem testa minor potest esse amphora. Quadrantal (inquit Festus) uocabant antiqui amphoram, qđ uas pedis quadrati octo & quadraginta sextarios capit. Plau-
» Anus hæc sitit, quantillum sitit? modica est, capit quadrantal. Quid si dicamus quadrantal uas ita dictum à latinis priscis, ut Cybium
» à græcis? idq; ex eodem Festo alibi his uerbis. Cybium dictum est,
» quia eius medium æque patet in omnes parteis, quod genus à geometris Cybos dicitur. Vnde etiam tessellæ quadratæ Cybi dicuntur. Nihil aliud de quadrantali constituere possumus, quod ad mensura

quidem modum pertinet. De forma enim constat. nec de loco quidem Plinij supradicto. Hic enim est unus eorum quos comploratos esse puto. Quod sequitur statim apud Pliniũ in eodem cap. in omnibus exemplaribus corruptum est. Quibus uinis authoritas fuerit
» sua in mensa. M. Varro his uerbis tradit. L. Lucullus puer apud pa
» trem nunquam lautum conuiuium uidit, in quo plus semel græcum
» uinum daretur. Ipse cum rediit ex Asia millia cadorum congiorum
» diuisit amplius centum. C. Censius, quem prætorem uidimus, Chium
» uinum in domum suam illatum dicebat, tum primum cum sibi car
» diaco medicus dedisset. Hortẽsius super decem cados hæredi reliquit. In uetusto exemplari non cados, sed cadum legitur. quare non decem cados (quod ridiculum est) sed decem millia cadûm lego. Cuius emendationis subscriptorem habeo Nonium, qui locum hunc ita ci-
» tat in mentione cadi ex Varrone de uita patrum. Hortensius supra
» decem millia cadûm hæredi reliquit. In superiore autem loco non millia cadorum congiorum, sed millia cadûm congiarium, ex uetustorum obseruatione lego. Sunt autem congiarij cadi qui congium tantum capiunt, id est senos sextarios Italicos. Centum millia huiusmodi cadorum amphoras ualebant duodecim millia & quingentas. & modios Parisinos mille quingentos & circiter sexaginta. Hortensij autem decem millia cadorum æstimare non possum post uarietatem opinionum de cado, sed tamen non potest maior esse summa Hortensij, quàm Luculli. Culeus mensura est uicenas amphoras continens, uel urnas quadragenas, qua nulla maior mensura liquoris, ut aiunt illa carmina. Plinius libro decimoquarto de uinea
» Palæmonis grammatici loquens. Digna opera quæ in cecubis se-
» tinisq; proficeret, quando & postea sæpenumero septenos cule-
» os singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti
» dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur,
» idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. Hæc sunt (ut arbitror) mensurarum uocabula græcis latinis'que authoribus celebrata, quæ interdum ipsa ad speciem & formam quandam uasis, magis quàm ad modum quendam certum'que referuntur. Nam cum Cato in instrumento uillici amphoram quinquagenariam enumerauit, eam intelligi uoluit, quæ duobus sextarijs maior sit iusta mensura, ut nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimam mensuram excedunt, sic urnam quinquagenariam dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro hoc Columella de uino dul-

ci loquens. cum deferbuerit (inquit) in sextarios quinquaginta irim bene pinsitam, nec plus unciæ pondere addito. quinquaginta sextarios pro amphora quinquagenaria dixit. Et rursus. Ex hac compositione quantum in sextarios musti quadragenos octonos adijciendum sit, incertum est, quoniã pro natura uini æstimare oportet quid satis sit. ego tamen si humida fuerit uindemia, trientem, si sicca, quadrantem medicaminis miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus. Vrna autem quatuor & uiginti sextariorum, pro amphora octo & quadraginta sextarios dixit. at cum alibi ita inquit. omne uinum cum condieris nolito statim diffundere, sed sinito in dolijs liquescere, postea cum de dolijs, aut de serijs diffundere uoles, uere florente rosa defæcatum quamliquidissimum in uasa bene picata & pura transferto, si in uetustatem seruare uoles, in in cado duarum urnarum quamoptimi uini sextarium, aut fæcis generosæ recentis sextarios treis addito. Hoc in loco amphoram dicere poterat, nisi ad formam uasis respexisset. Sic Plinius cados congiarios dixit, ac si congios in cadũ formatos diceret. Amphoræ formam tesserariam esse docuimus. Cadi formam turbinatam, id est coni & strobyli, hoc est nucis pineæ similem fuisse, ex Plinio intelligimus, qui libro decimoseptimo de aloe loquens, turbines cadorum dixit. Vtebantur autem antiqui etiam ad salsamenta condenda. Idem Plinius libro XXXII. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia uetere ad parotidas utuntur. Amphoram in ceruicem gracilescere solitam ex Catone intelligimus, cum inquit, Amphoram defracto collo puram impleto aquæ puræ. Columella. Dolia quoque & seriæ cæteraq; uasa ante quadragesimum uindemiæ diem picanda sunt, atq; aliter ea quæ demersa sunt humi, aliter quæ stant supra terram. Idem. Tum in serias singulas, quæ sint amphorarum septenum addito medicaminis pondo unciam, scrupula octo gypsi. Seria formam certam uasis denotat, non certam mensuram. Plinius libro XIIII. Magna & collecto iam uino differentia in cella, circa alpes ligneis uasis condunt, infodiuntq; terræ tota aut ad portionem situs, aut cœlum præbent, alij impositis tectis arcent. Dolium autem quadragenarium & quinquagenarium Cato cum dicit, dubitari potest an quadraginta quinquaginta'ue congiorum, aut quadrantalium dixerit, an totidem amphorarum, ut cum de græco uino loquens ita inquit. Musti. q. XX. in ahenum aut plumbeum infundito, ignem subdito, ubi ebullibit uinum, ignem subducito, ubi iam uinum refrixerit, in dolium quadragenariũ infundito. Et paulo post.

Post dies

» post dies·XXX·dolium oblinito, ad uer in amphoras diffundito · Et
» rursus alibi·In dolium quadragenarium infundito aquæ marinæ
» quadrantalia decem, tum acina de uuis musceellis decarpito de scapo
» in idem dolium usquedum impleueris, manu comprimito acina,
» ut combibant aquam marinam, ubi compleueris dolium operculo
» operito, relinquito qua interspiret, ubi triduum præterierit, eximito
» de dolio, & in torculario calcato, & id uinum condito in dolia lau-
» ta & pura et sicca·Hoc in loco quinquagenariũ ab amphoris dictũ accipio, cum ex eo dolia plura impleantur, quo modo ex quadragenario plures amphoras·Octonæ amphoræ modiũ nostrum faciunt, id est Parisinum, cuius iusta mensura sex et triginta congios nostros capit, quos uulgus sextarios nulla ratione uocat, Sic singulæ amphoræ decem & octo quartarios nostros capiunt, hoc est sextarios Romanos duodequinquaginta·quaternæ amphoræ semodios nostros faciunt·Cadus uero noster quem lingua uernacula uestigia latinitatis retinens, Cacum uocat, & trientem modij facit, amphoras duas et bessem capit, hoc est duodenos congios Parisinos·Fidelia inquit Nonius uas samium ad plurimos usus·Persius·

Nec tamen inuideas q multa fidelia putet
In locuplete penu·- Plau·in Aulul· Sed si reperero o fides, mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam·Eodẽ modo dixit congialem fideliam, quo Plinius cadum congiarium·fideliã lingua nostra filietam corrupto uocabulo dicit·Orca uas erat Hispanicum ut ex Varrone conijcio libro primo de re rusti·Sæpe ubi conditum nouum mustum, orcæ ut in Hispania feruore musti ruptæ, necnon & dolia, ut in Italia·Festus orcæ formam dat his uerbis · Orca genus marinæ belluæ maximum, ad cuius similitudinem uasa fictaria orcæ dicuntur·Sunt enim teretes atque uniformi specie· cui congruit dictum Persij·

Angustæ collo non fallier orcæ.

Licet Hermolaus li·XXXV· amphoræ specie orcam fuisse authore Probo citato dicat·uas fuit uinarium oleariumq; & salsamentariũ, atq; salgamarium cuius ratio non mensura, sed sua forma constat. Dolia certam mensuram non habebant, sed quædam olim fieri capacissima ex Columella intelligimus, qui de picandis dolijs loquens, ita inquit. Sunt autem sesquiculearibus dolijs picis duræ pondo uicena quina satis·Sesquiculeare dolium Columel·triginta amphorarum dolium appellat·quam iustam mensuram & usitatam fuisse ex eius uerbis conijcere aliquis possit·Dolia (inquit Nonius) uasa sunt grãdia

quibus uinum reconditur. Victruuius lib. VI. significare uidetur legitimam dolij olearij magnitudinem culearem fuisse. his uerbis. Cellarum autem magnitudines ad fructuum rationes & numerum doliorum sunt faciendæ, quæ cum sint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos. Plau. in Pseud. Anum illam doliarem, claudam, crassam Chrysidem. Ventriosa autem fuisse dolia ex supradicto loco Victruuij, & ex Columel. lib. XIII. admonemur. Sic enim inqt de uasis salgamarijs loquẽs. Hæc uasa dedita opera fieri oportet patente ore, & usq; ad imum æqualia, nec in modum doliorum formata, ut exemptis ad usum salgamis, qcquid superest æquali põdere usq; ad fundum deprimatur, cum ea res innoxia penora conseruet, ubi non innatent, sed semper sint iure submersa, quod in utero dolij uix fieri posset propter inæqualitatem figuræ. Rursus Plinius dolij magnitudinem aliam ponit, libro nono de polypo loquens, q in Betica captus est. Ostendere (inquit) Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax. Vina autem in dolijs inueterascere non sinebant antiqui, sed in amphoras & cados diffundebant. Inde illud satyrici poëtæ.

Ipse capillato diffusum consule potat. Et Horatij in epistolis.

Vina bibes iterum Tauro diffusa, idest Tauro iterum consule inueterari cœpta. Plinius lib. XIIII. Apothecas fuisse, & diffundi solita uina anno. DXXXIII. urbis apparet indubitato opimiani uini argumento, iam intelligente suũ bonũ Italia. Qui hunc morẽ ignorat, intelligere hic neqt Senecæ dictum in qnto epist. ad Lucil. Ariston dicebat malle se adolescentem tristem, q̃ hilarem & amabilẽ turbæ, uinum n. bonum fieri quod recens durum et asperũ uisum est, non pati ætatem quod in dolio placuit. i. quod musteum adhuc, et à lacu recens maturũ iam potui uisum est. Culeus modios nostros duos & semis capiebat. i. sexaginta Romanos. Magnum aũt uas fuisse ex eo apparet, q in culeo scorteo dãnati lege põpeia cum cane & gallo et uipera insuebantur, ut apud Tranqllum, et Modestinum iurisconsultum legimus. Cæterũ Cato cum dixit, Vinum in dolijs hoc modo uænire oportet. Vini in cuneos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur, nõ ad iustam mensurã respexit, sed ad morem negociatorum, q accessionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipulabantur. Culeos nunc sesqmodiales habemus. i. duodenum amphorarum, cuius uocabulum uulgare ad latinum alludit, quo gnere ligeris fluuij accolæ utuntur. Est & aliud genus culei maioris captus, quos Tonellos appellant. Columel. libro. XIII. Odores autem uino

fere apti

ferè apti sunt, q cum defruto coquuntur. Iris, fœnum græcum, schœnum, harum rerũ singulæ libræ in defrutarium, quod ceperit musti amphoras nonaginta, cum iam deferbuerit & expurgatum erit, tũ adijci debent. Et rursus idem. Cũ amphoras musti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut iam exiguum supersit de coctura, quod significat decoctum ad tertias, tum demũ medicamina adijcito. Defrutarium appellat ahenum prægrande, quo mustum coqtur, ad sapã, aut defrutum facienda, quo modo hodie quoq; fit. Nã et Cato in instrumento uillici ahenum unum. XXX. culeorũ enumerat. i. sexcentarũ amphorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas amphoras capit. Quare apud Catonẽ dolium quadragenariũ, quadragenum amphorarum capax intelligo. idq; ex collatione locorũ licet cuiuis intelligere. Cato capite centesimo. Schœnum (inqt) & calamũ in pila contundito, quod fiet sextarium unum, quadragenario in dolio confundito, ut odoratum fiet. At uero Columella loco supradicto libram unam dixit satis esse nonaginta amphoris musti, quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare cum Plinius dicit de uinis quæ inueterauerunt, rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia numûm, non de dolijs, sed de amphoris & cadis intelligo qppe etiam alioquin uina diffusa exportabantur, nec in dolijs diu esse sinebantur, quæ propter magnitudinem exportari facile non poterant, præsertim cum essent fictilia. Batus et Corus hebraica sunt uocabula, ut docet Iosephus lib. VIII. antiquitatum. Batus capit sextarios septuaginta duos. Corus autem Medimnos atticos unum & quadraginta. ut ipse libro. III. inquit circa finem. Quare corus maior erat modio nostro triticario, q centum & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde falluntur illi q quadraginta non medimnos, sed modios capere Corũ scripserunt. errorem eorum secuti, qui medimnum, modium latine interpretantur. Strabo de Taurica cherroneso loquens, quam frumẽto abundasse scribit, & ob id georgiam appellatam esse. Λεύκωνα δέ φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσίας καὶ δέκα. Leuconem (inqt) autem ex Theodosia uicies semel centena millia medimnum frumenti Atheniẽsibus misisse. quo loco interpres ducentas & decem myriadas modium transtulit, cum totidem myriadas medimnum Strabo scripsisset. Hæc amplius octoginta quinque millibus modium nostrorum ualent. Hic licet æstimare quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracusanorum regis, qui ut author est Valerius lib. IIII. audita clade qua Romani apud Trasi-

menum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei auriq; ducenta & quadraginta pondo urbi Romanæ muneri misit, quod ne Romani nollent accipere, in habitum id uictoriæ formauit, ut eos religione motos munificētia sua uti cogeret. In alijs exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur. adeo numeri (quod sæpe testamur) in exemplaribus authorum omniū corrupti sunt. Nam & apud Liuium. CCC. uiginti pondo leguntur, libro se-
» cundo de secundo bello Punico, his uerbis. Legati Syracusani in se-
» natum introducti nunciarunt cædē Caij Flaminij exercitusq; alla-
» tam, adeo affecisse regem Hieronem, ut nulla sui propria regniq; sui
» clade magis moueri potuerit. & paulo infra. Iam omnium primū
» ominis causa uictoriā auream pondo. CCCXX. afferre sese, accipe-
» rent eam, tenerentq;, & haberent propriam & perpetuam. adue-
» xisse etiam. CCC. mil. modiorum tritici, ducenta hordei, ne commea-
» tus deessent, & quantum præterea opus esset, quo iussissent subue-
» cturos, quæ ne accipere grauarentur, magnopere se patres conscri-
ptos orare. Libra auri non minus centū aureis solatis æstimari potest, quare ducenta quinquaginta pondo, ut minimum uiginti qnq; millibus ualuerunt. Quodsi Liuium sequimur, eo amplius septem millibus donum illud fuit. Trecēta autem millia modiorū tritici duo millia modium nostrorum & paulo minus centum ualent, etiā ut modios Italicos non siculos intelligamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc si æstimationem Ciceronianam sequamur (ut minimū) decies sestertium ualuerunt, & quinq; & uiginti millibus aur. taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint, ex tritico æstimari potest. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica q̃ munifica fuit, ex animo donantis æstimabilis magis, q̃ ab opibus. Quartarium apud Catonem sic congij quartam partem significare autumo, ut tertiarium tertiam, & sextarium sextam. Amurcæ (in-
» quit ille) in uas æneum indito congios duos, postea igne leui coqui-
» to, rudicula agitato crebro, usq; adeo dum fiat tam crassum, q̃ mel.
» postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium. con-
» terito in mortario per se utrunq;. Colu. lib. XIII. In sextarios duo-
» dequinquaginta fermenti libram, sic aridæ pondo quadrantem, sa-
» lis sextarium, hæc subterito, & subtrita cum quartario mellis aceto
diluito. Quartarium in mensura pro quadrante congij intelligo, ut in pondere pro quadrante libræ. Nos brochum appellamus sesquisextarium Parisinum, qua mensura dimidio maior est urna. nam sedecim urnæ modium nostrum faciunt, id est quatuor & uiginti

ra dicitur. Illud admirari subit, quonam modo modulos antiquos urbs nostra seruare potuerit etiam græcos, quod ne magnopere mi-rer, facit quod etiam uerba ipsa græca, lingua ipsa uernacula tot sæculis sæpius immutata retinet. Jamprimum medimnum uocabulum lingua uernacula incolume penè seruat, secunda tantum & tertia litera intertritis, mumnam uocans, quasiq; per syncopen proferens, huius dimidium diminutiue idiomate nostro formans. Modius autem gallicum uocabulum est, & aridorum, & liquidorum mensuræ, non modum priscum, sed uarium pro locorum uarietate obtinens. In alijs uasis nostris, & conditorijs, et modularijs etiam etyma græca agnosco. Prima mensurarum nostrarum deorsum auspicando cheopina à nobis dicitur, ex eo (ut arbitror) dicta, quod ea tantum funditur uel hauritur uini, quantum homo sitibundus uno haustu absumere possit. Hæc duplex, pintam efficit, ex eo uocabulo detortam, quod græci pitynam appellant, uas quoddam uinarium significantes. ex pityna enim per syncopen pitna, deinde transpositione pinta dicta. Pino enim græce bibo significat. minima mensura hemixestus à nobis dicitur, quod mere & integre græcum est. hoc est dimidium xestæ. est enim xestes hemina, ut superius diximus. His quæ demonstraui hoc corollarium addam, huius urbis homines non modo Romanas atticasq; mensuras usu linguaq; pertinacibus ad hoc æui conseruasse, sed etiam Solonis drachma, & mensuris ab eo legislatore emodulatis uti hodie. id quod ex oratione Andocidis oratoris attici probare facile est, quæ περὶ μυστηρίων inscribitur. De statu enim Athenien. loquens post euersam triginta tyrannorum oligarchiā propter quam populus in pyræeum secesserat, psephismaq;, idest plebiscitum quoddam referens ob componendam populi discordiam promulgatum, ita inquit. τισαμενὸς εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια· νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς· χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ, idest. Tisamenus tulit, populusq; sciuit, ut Athenien. regerentur institutis patrijs, legibusq; uterentur Solonis, eiusq; ponderibus & mensuris. Simul ut legibus uterentur Draconis, ut anteactis temporibus fecimus. Ex his uerbis colligimus, mensuras atticas, ponderaq; ad authorem Solonem relatas esse. quas cū Romani ab Athenis cum legibus mutuati sint, & nos à Romanis acceperimus, apparet id planè confectum, quod astruendum duximus. Quartarium autem dicimus, non quartam partem alicuius maioris mensuræ, ut latini uocatuerunt, sed uas quod quatuor men=

suras caperet, id est quaternas cheopinas. sic tertiarium, quod tres. Porro quartarios quaternos sextarium nulla ratione lingua uernacula uocitauit, quæ quidem hodie assignari possit in ijs mensuris quas habemus, quare latine congium potius q̃ sextarium dixerim, ut græci choa dicunt. Brochus à uerbo græco brecho dicitur, quod fundo significat. Brochus enim uas est fundendo uino accommodatum, implendis deplendisq; culeis & uasis conditorijs, & uino quocunque modo transuasando. Hoc græci œnophorum ex eo appellant, quod comportando uino aptum sit. Inde illud satyricæ dictum à Iuuenale.

» *Tandem illa uenit rubicundula, totum*
» *Oenophorum sitiens, plena quod tenditur urna*
» *Admotum pedibus.–*

Lagena uas est ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Belloua-cis importantur, à tereti enim collo distenta uentris laxitas iterum sensim ad imum gracilescit. Docet hoc Columel. libro decimo
» *tertio de seruandis malis loquens. Nihil tamen certius aut meli-*
» *us (inquit) experti sumus, quàm ut cydonea maturissima in lagena*
» *noua, quæ sit patentissimi oris, detersa lanugine quæ malis in-*
» *est, componantur leuiter & laxe, ne collidi possint. deinde cum ad*
» *fauces usq; fuerint composita, uimineis surculis sic transuersis ar-*
» *ctentur, ut modice mala comprimant, nec patiantur ea, cum accepe-*
» *rint liquorem subleuari, tum quamoptimo melle uas repleatur. &*
reliqua. Plinius lib. XI. Summum gulæ fauces uocantur, postremum stomachus, hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, ad latitudinem, ac longitudinem lagenæ modo fusa. Idem li-
» *bro XXVIII. Auri grauitati prodest urina capri, uel tauri, aut*
» *fullonia uetus calfacta uapore per lagenæ collum subeunte. In superiore tamen exemplo, antiqua quæ uidi exemplaria non lagenæ modo, sed lacunæ habent uel laciniæ potius hoc est flexuræ sinuosæ. nec mihi lagenæ formam stomachus habere uidetur, qui confectionibus faciendis aliquando interfui, & stomachum cum uentriculo spiritu distentum uidi, potiusq; cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab summo imoq; tubulatæ habere existimarim. nolim tamen hoc in loco periclitari, ut aliquid de hoc statuam. De stomacho proprie accepto Aristoteles libro primo de historia animalium ita*
» *inquit.* τελευτᾷ δὲ διὰ τοῦ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν
» τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. *Per septum*
» *transuersum in uentrem pertinens ibiq; desinens, natura carnosus*

triculo

& in longitudinem, latitudinemq; intensionem admittens. De uentriculo autem qui abusiue stomachus dicitur ab authoribus, ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστίν. οὐ πολλῷ γὰρ τοῦ ἐντέρου μείζων. ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρῳ τινὶ εὖρος ἔχοντι. Ventriculus autem hominis caenino similis est, ut qui non multo intestino maior sit, sed similis intestino latiori. In his uerbis nihil simile dicto Pliniano uidetur. Quare Plinius de stomacho, & uentriculo simul locutus esse uidetur sub stomachi nomine. Angustias enim stomachi excipit uentriculus in quo cibus concoquitur, quasi in intestino quodam laxiore, quam Cicero aluum appellat in secundo de natura deorum, & tortuosam esse dicit, quod non conuenit cum lagenae forma. Lagenam nomen fuisse mensurae testis est Athenaeus his uerbis libro undecimo. λάγηνον δὲ μέτρον λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ὡς χοὸς καὶ κοτύλης. χωρεῖν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenam mensurae nomen esse aiunt apud graecos, ut chū & cotulam, duodecimq; cotulas atticas capere. Seria uas erat uariae capacitatis ad multos usus accommodatum. Columel. lib. XIII. de uino dulci faciendo loquens. Tum in serias singulas, quae sint amphorarum septenum addito medicaminis pondo unciam scrupula octo gypsi. Erant enim seriae grandia uasa ut dolia, unde uinum ad uetustatem seruandum in uasa minora diffundebatur. Idem. Postea cum de dolijs, aut de serijs diffundere uoles, uere florente rosa defaecatum quamliquidissimum in uasa bene picata & pura transferto, si in uetustatem seruare uoles, in cado duarum urnarum quàm optimi uini sextarium, aut faecis generosae recentis sextarios tres addito. Idem de myrtite uino loquens. Post nonum diem quàm id factum est uinum purgatur, & scrupulis aridae myrrhae seria suffriatur, operculumq; superimponitur, ne quid eo decidat. Hoc facto post decimum diem rursus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas, & bene olidas diffunditur. Ego tamen non aridae myrrhae scrupulis suffriandam seriam puto, sed scopulis aridae myrti seriam suffriandam. Seriam oblonga forma fuisse puto, & in summo ceruicatam. Idem Columella de salsura suillae carnis loquens. Sed cum ad fauces seriae peruentum est, sale reliqua pars repletur, & impositis ponderibus in uas comprimitur, eáque caro semper conseruatur, quae tanquam salsamentum in muria sua permanet. Fideliae qua forma fuerint legisse me non memini, sed fictiles & uitreas apud Columellā legimus. Haec habuimus de mēsuris quae diceremus. Sed obiter uidendū quid sit quod Apocalypseos. VI. cap. in descriptiōe tertij

sigilli legitur. bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno. hoc cum ego mirarer, græce sic repperi scriptum, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου. id est, Chœnix
» frumenti denario, & tres chœnices hordei denario. ac si diceret,
» quantum quis die uno frumenti absumere potest, denario uno uenditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere existimauit, & ideo bilibrem transtulit. In quo uerbo exponendo Liranus somnia narrare mihi uidetur. Inter scholia autem quæ in eum librũ edita sunt, legimus chœnicem duos sextarios Romanos significare, quod cum sit uerum, non bilibris tritici, sed trilibris uerti debuit, si sic loqui necesse fuisset. tantum enim pendet sextarius tritici Romani, cum modius, teste Plinio, quatuor & uiginti pondo pendeat. Græce tamen non tritici, sed frumenti legitur, quod cum sit nomen generis, libralis sextarius esse potuit, si leuissimum genus frumenti appenderetur, ut hordeum. Verumenimuero ut unde exorsa est hæc cõmentatio eò tandem cludatur, triens, quadrans, & alia nomina ab asse & uncia deriuata, non modo pondera, sed etiam mensuras infra sextarium, numorumq; uocabula significarunt. Quare cum de mensuris dictum sit, restat ut de nũmorum significatione exempla
» citentur. Pli. lib. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus ge-
» minus, ex altera rostrum nauis, in triente uero & quadrante æra. Hic quadrans, teruncius aliter dicitur, de quo satis diximus. Erat enim assis & libellæ quartarius, deni autem quadrantes sestertium ualebant, & quaterni sestertij denarium. Ita fit ut pro sportula deni sestertij darentur. Quos denis caroleis & semisse æstimandos esse dico. Caroleos nostri denarios, quasi dextantes aliquando uocitarũt, ita ut assem, nostrum solidum esse existimemus, duodenos denariolos ualentem. tanti est illa sportula à Iuuenale, Martialeq; decantata, quæ merces salutationum erat olim, & togatis id est comitibus & assectis dabatur rectæ cœnæ loco. De qua Iuuenalis.

» -Nunc sportula primo.
» Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ.
» Sed cum summus honos finito computet anno,
» Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
» Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est?

Martialis identidem centum quadrantes uocat, misellos appellans ob tenuitatem pecuniæ, præsertim Romæ, ubi omnia cara erant, ut ex præcedentibus liquet. Columel. hoc strinxit in præfatione rei
» rusticæ his uerbis. An honestius dixerim mercenarij salutatoris men-

dacissimum

» dacissimum aucupium, circũuolitantis limina potentiorum, somniũq;
» regis sui rumoribus augurantis? Ex hoc tamen conijcere opes diui-
tum Romanorum licet, qui numerosæ turbæ quotidianam hanc mer
» cedem darent. Tranq. de initio principatus Neronis loquens. Adhi=
» bitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ. Augu-
sti autem instituto diuites cœnam rectam dabant, quæ maioris erat
& liberalitatis & impensæ. Propter quod Martialis,
» Promissa est (inquit) nobis sportula, recta data est.
Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem
» Tranq. in Domitiano. Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum
» rectarum consuetudine. Hactenus de sportula. Sestans nũmulus erat
» quadrante minor duas uncias ualens. Pli. lib. supra dicto. Populus
» Romanus stipem spargere cœpit. L. Posthumio. Q. Martio Coss. tan
» ta pecunia erat ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.
» Nam q Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, hono=
» ris id, necessitatisq; propter paupertatẽ Agrippæ, nõ largitionis esse
dixerim. Vnciaria stips apud eundem lib. XXXIIII. cap. V. dimi=
dio minor est sextantaria, par ferme obolo nostro. Apud græcos hæc
ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus atticus octonos Chalcos uale=
ret. licet Plinius denos dicat libro XXI. Bini autẽ chalci, id est æreo-
li quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per
syncopem tetartemorum, ob id alio nomine dichalcum uocitatum.
Chalci autem quaterni hemiobolium, id est semiobolus dicebatur, seni
autem chalci triens dicebatur, immutata ratione sermonis, non enim
triens dicebatur tertia pars oboli, ut tetartemoriũ quarta, sed q tres
essent partes oboli, ita fit ut triens maior semisse, idest semiobolo fue
rit. fere tamen apud græcos tritemorumrum id est triens pro tertia
parte cuiusq; rei accipi solet, ut cũ dicunt. τριτημόριον ταλάντου καὶ
τεταρτημόριον ταλάντου, id est trientem quadrantemq; talenti, &
quadrãtem diei pro sex horis. Theodorus Gaza in tractatu de men-
» sibus. ἡμέραις τοιγαροῦν τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος
» ἡμῖν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τε καὶ μο-
» ρίου ἡμέρας ἐπ᾽ ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον τῷ ἀριθμῷ τῷδε. diebus
» igitur (inquit) trecentis & sexaginta quinq; finitus nobis erit an=
» nus secundum solis ambitum, duntaxat addita huic numero parte
» quadam diei quæ minuscula sit q̃ quadrans. Triobolum alio nomi-
ne hemidrachmium dicitur, senos enim obolos drachma efficit, ut
authores sunt Plinius, & Pollux, & alij. Trioboli nota ab altera
parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi glau=

cen appellant. Ex quo fictum arbitror prouerbium Noctuã Athenas γλαῦκ' εἰς ἀθήνας, contra eos negociatores usurpatum, q eas merces in emporia important, quæ ibidem uernaculæ sunt & multæ, quãquam ad auem noctuam referri uulgo soleat, quæ in attica frequens uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc est bessem drachmæ. numisma erat habens effigiem Iouis ut triobolum, & postica parte binas noctuas. Diobolũ duos obolos ualebat, qui triẽs erat drachmæ. obolus primam habet breuem, sed in compositione productã, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo, τριώβολον τετρώβολον διώβολον. Cum ergo drachma attica quaternis sestertijs Romanis ualeret, id est denario uno, sestertius Romanus sesquiobolum atticum ualuit, ut obolus omnino semissem nostrum & denariolum ualuerit, ac si septuncialem nũmulum haberemus. Hac ratione diobolus septenos sestantes nostros ualebat. quare Plautus in Pænulo cum dixit. Non ego homo trioboli sum nisi ego illi mastigiæ exturbo oculos atq; dentes. sic intellexit ἄξιος τριωβόλου ut græci loquuntur, id est non æstimandus triobolo attico seu duobus sestertijs. sic alibi. Aruspex nó homo trioboli. genitiui sunt schemate græco enunciati. et trioboli igitur hominem uocat uocabulo monoptoto, ut nauci hominẽ antiq dixerunt & frugi. Idem in eodẽ Pænulo. Seruorũ sordidulorum scorta diobolaria. Festus meretrices diobolares appellatas ex eo dicit, q duobus obolis ducerentur. diobolaria ergo scorta dixit tanti pro stantia, quanti solidus noster est & sestans. Solidus noster (ut sæpe dixi) notus etiam est transalpinis, & externus finitimis. Cum autem hæc scriberem ducatus unus probi characteris quadraginta solidis nostris permutabatur. Cæterum nos oboli uocabulum à græcis mutuati sumus. Romani enim eò non utebantur. Quod autem recte hos nũmulos æstimarim, his exemplis cognoscitur. Prostibula enim scorta et in lupanari prostantia sermone uulgari solidum unum merere dictitantur, quod conuenit cum diobolo. Bos etiam olim numisma erat atticum bouis nota percussum, didrachmum alio nomine dictum. Inde hecatombœum dictum quicquid duabus minis atticis æstimabibile esset, id est ducentis drachmis. Inde Hecatombœa arma apud Homerum Iliados sexto, ut qdam uolunt, ubi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci scripsit, cuius meminit Iustinianus in præfatione pandectarum, & nos explicuimus in annotationibus nostris. ab eò numismate notum est apud græcos adagium βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos super linguam situs est, uel firmatus. contra eos usurpatum qui

aut pecuniæ authoramento loquendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda sunt reticent. Huiusmodi multi in Francia ut alibi sæpe fuerunt: quod genus hominũ cum semper noxium rebus bene gerendis fuit, tum uero illi deterrimi atq; exitiabiles qui non bouem modo in ore, sed ouem in fronte, uulpem in corde gerunt. Quod genus si à clauo summæ rei gallicæ longissime summotum semper esset, longe melius prouidentia nobiscum uideretur egisse. Sed ad hunc locum pertinere uideretur id quod ab Aulo Gellio dicitur lib. X. noctium atti. Coniectare autem (inquit) ob eandem causam possumus ꝙ Italia olim esset armentosissima, mulctamq;, quæ appellatur suprema, institutam in singulos dies duarum ouium XXX. boum, pro copia scilicet boum, proq; ouium penuria. Sed cum eiusmodi mulcta pecoris armentiq; à magistratibus dicta erat, adigebantur oues boues; aliâs precij parui, aliâs maioris, eaq; res faciebat inæqualem mulctæ pœnitionem. Idcircò postea lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem mulcta est ouis unius. Suprema mulcta est eius numeri quem diximus: ultra quam mulctam dicere in dies singulos ius non est, & propterea suprema appellatur, id est summa & maxima. Quando igitur nunc quoq; à magistratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur, uel minima uel suprema, obseruari solet ut oues genere uirili appellentur. atque ita. M. Varro uerba hæc legitima quibus minima mulcta diceretur concepit. M. Terentio quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei unum ouem mulctam dico. Ac nisi eo genere diceretur negauerunt iustam uideri mulctam. Festus. Peculatus, id est furtum publicum dici cœpit à pecore tunc cũ Romani præter pecudes nihil haberẽt. Plinius lib. XXXIII. Vtinam posset è uita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi authores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusq;, & ad perniciem uitæ repertum. quantum fœliciore æuo cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit, quãquam & ipse miratus aurum, existimationes rerũ ita fecit, ut centũ boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum, ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Plinij uerba Gellij authoritate qui sub Adriano imperatore scripsit ita interpretanda sunt, ut mulcta Romæ pecore constaret uerbotenus: nam minima mulcta in singulos dies erat ouis unius æsti-

matio prisca, id est denarius unus, seu asses deni. Summa autem mulcta triginta boum & duarum ouium æstimatio, id est tria millia et uiginti æris, id est trecentæ & duæ drachmæ. Hoc consentaneum esse uidetur cum eo quod dicitur in lege ultima de modo mulctarũ in codice Iustiniani. Illa enim lege omnes iudices infra proconsularem potestatem ultra quadrantem auri mulctare quẽquam uetantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim solatis aureis æstimandam esse. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis ualet. i. argenti drachmis trecentis. Procõsulare autem imperium summam mulctam non ultra auri semissem dicere poterat. id est aureos sexaginta. Hactenus coërcita erat omnis potestas pro contumacia quidem punienda, aut leui admisso. Nam delicta priuata, ut concussio & furtum, ulterius mulctari poterant. Hodie apparitores & uiatores, qui uel interdicto, uel iussu iudicum aliquid uel iubent fieri, uel uetant, ferè centum librarum argenti mulctam interminari solent, si quid contra iussum edictum'ue factũ, aut admissum fuerit. Eodem titulo pmissa erat potestas præfecto prætorio usq; ad quinquagenas libras auri pro summo maleficio mulctãdi, quod non ad dignitatem præfecturæ, sed ad flagitij atrocitatem refero, cũ proconsul qui intra semissem arctatur, omne imperium habuerit ut ex titulo de officio proconsulis intelligimus, & præterea ex principum Romanorum consuetudine. Mors enim fuit principibus Romanis & Cæsaribus ut accepta statim purpura tribunitiam potestatem & proconsulare imperium extra urbem assumerent inter alia Cæsarea dignitatis uel principatus insignia. Tacitus lib. XII.
» Virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ reip. habilis habe-
» retur, et Cæsar adulationibus senatus liberius cessit, ut uicesimo ęta-
» tis anno consulatum Nero iniret, atq; interim designatus proconsu-
» lare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis ap-
» pellaretur. Apud eundem libro XIII. Agrippina contra Neronem filium excandescens, & exprobrans quod matris beneficio, id est
» suo, Nero ad imperium assumptus esset, Baiarum (inquit) suarum
» piscinas extollebat, cum meis consilijs adoptio, & proconsulare ius,
» & designatio consulatus & cætera adipiscendo imperio præpa-
» rarentur. Lampridius. Interfecto (inquit) Vario Heliogabalo
» Alexander urbe Arcena genitus Varij filius, consobrinus ipsi-
» us Heliogabali accepit imperium, cum ante Cæsar à senatu es-
» set appellatus, interfecto scilicet Macrino. Augustúmque no-
» men idem recepit, addito etiam ut & patris patriæ nomen, &

ius proconsulare, et tribunitiam potestatem, & ius qntæ relationis, deferente senatu uno die assumeret. Capitolinus de Maximo et Balbino. Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atq; insignibus, percepta tribunitia potestate, iure proconsulari, pontificatu maximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperium. & in. M. philosopho. Suscepta filia, tribunitia potestate donatus est, atq; imperio extra urbem proconsulari. Præsides autem prouinciarum, ius tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperij, q̃ proconsulare. Vopiscus in Probo. Accepto igitur hoc senatusconsulto secundum orationem permisit patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipsi cognoscerent, proconsules crearent, legatos consulibus, ius prætorium præsidibus darent, quas leges Probus ederet, senatusconsultis proprijs consecrarent. Ex quibus uerbis intelligere possumus præsidibus prouinciarum dari solitam a principibus prætoriam potestatem, & quibusdam rectoribus proconsularẽ, quod ius Probus imperator ad senatum detulit. Cuius hodie instar est, ꝙ curia suprema præsides prouinciarum & præfectos ad iusiurandum adigit, & principum constitutiones prius animaduersas & consideratas promulgandi ius habet. Mirum uero mihi uisum est in nomismatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi. Contra id quod diximus de mulcta maxima apud priscos exẽplũ apud eundem Gellium lib. nono, ubi de Appij Cæci filia loquitur, quæ ob unum improbum uerbum ab ædilibus mulctata est. Ob hæc mulieris (inquit) uerba tam improba ac tam inciuilia ædiles plebei mulctam dixerunt ei æris grauis. XXV. millia. id factũ bello Punico primo. uigintiquinq; millia æris ducentorum & quinquaginta boum mulctam æquarunt, id est totidem aureorũ nostrorum. quare (ut dixi) superius dicta non de mulcta maleficiorũ & criminum, sed de mulcta contumaciæ intelligenda sunt. Nam apud Athenienses qui iure eo regebantur, à quo iura Romana originem primam ducunt, magnas fuisse maleficiorum mulctas ex Demosthene apparet, qui in oratione ὑπὲρ κονδύλου, *quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodã loco ita inquit.* ὑμεῖς ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμικρῶνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε. καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων, δόξαντι παράνομα γράφειν. καὶ οὔτε παιδία, οὔτε φίλους, οὔτε συγγενεῖς, οὐθ᾽ ὅντινοῦν ἠλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. *Vos autem iudices Smicroni mulctam talentorum decem irrogastis, & totidem aliorũ Scitoni, ob id ꝙ rogationem quandam iniquam & legibus aduersam promulgasset. quam pœnam nec eius liberi, nec amici, nec co-*

» gnationis aduocationisq; eius intercessio supplex, & misericordiam
» implorans, deprecari potuerant. Quin & ipse Demosthenes accepto rum uiginti talentorũ conuictus ob silentiũ Harpalo uenditũ, quinquaginta talentis mulctatus est. quã summam cum nec conficere posset, nec uinculorum tedium ferre uellet, clam in exilium abijt. Haec mulcta non minor est triginta millibus aureũm coronatorum. Hic operæpreciũ est æstimare leges sumptuarias, non illas priscas quæ denos æris in dies singulos statuebant impensæ escariæ, sed recẽtiores, & post uictam Asiam latas. de quibus Gellius lib. II. sic inquit.
» Postea L. Sylla dictator cum legibus priscis situ atq; senio obliteratis,
» plerique in patrimonijs amplis helluarentur, & familiam pecu=
» niamq; suam prandiorũ gurgitibus proluissent, legem ad populum
» tulit, qua cautum est, ut calendis, idibus, nonisq;, diebusq; ludorum,
» & ferijs quibusdam solennibus sestertios tricenos in cœnã insume-
» re ius, potestasq; esset, cæteris autem diebus omnibus non amplius
» ternos. Postremo lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto
» imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur. calendis,
» idibus, nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti. nuptijs autem &
» repotijs sestertij mille. Esse etiam dicit Capito Atteius, edictum diui-
» ne Augusti an Tyberij, non satis cõmemini. quo edicto per dierũ ua-
» rias solẽnitates à trecentis sestertijs usq; ad duo millia sumptus cœ-
» narum propagatus est, ut his saltem finibus luxuriæ efferuescen=
» tis æstus coërceretur. In libris impressis sestertij millies pro sestertij mille legitur, qui æstimatione nostra quinq; & uiginti aureis æstimantur coronatis. quod si Gellius sestertia mille scripsisset, quinq; & uiginti millia intelligerem, si sestertium millies centuplicato summa cresceret. Sed animaduertendum mihi uidetur à denis assibus leges ad septenos & semissem uenisse, hoc est ad ternos sestertios etiã Sylla dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidem excedente extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuisse uidetur, quæ id sanciret quod nemo sequeretur. Notanda igitur illa Augusti, quæ ducentos sestertios in singulas cœnas taxauit, hoc est aureos quinq; nostros, & diebus festis trecentos. nuptijs autem & repotijs, id est postridie nuptiarum sestertios mille. quæ summa longe abest à sumptu quem in nuptijs factitamus. Ex prædictis patet quid centussis apud Lucillium fuerit, id est quadraginta sestertij, qui legem sumptuariã centussem uocitauit ob centum assium taxationem, ut author est Macrobius in III. Satur. Vnde cœnæ centenariæ à Tertulliano dictæ. Priscæ autem Romanorum paupertatis indicia sunt quæ à Vale-

rio lib. IIII. scribuntur de paupertate, ex quo uerba hæc transcribenda duximus. Itaq; cum secundo Punico bello Cn. Scipio ex Hispania senatui scripsisset, petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neq; ei sine se dos expediri posset, senatus ne respub. bono duce careret, patris sibi partes desumpsit, consilioq; uxoris ac propinquorum Scipionis constituta dote, summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. Dotis modus XL. millia æris fuit, qua non solum humanitas patrum conscr. sed etiam habitus ueterum patrimoniorum cognosci potest. nanq; adeo fuerunt arcta, ut Tatia Cæsonis filia maximam dotem ad uirum X. millia æris attulisse uisa sit. Et Megalia q̃a cum q̃ngentis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomen meruit. quadraginta millia æris nostro numismate quadringentos coronatos ualent, quingenta millia æris quinq; millia aureorum. Propter quam summam per antonomasiam Megalia dota uocata est. Dotes autem postea creuisse ex Iuuenale didicimus, apud quem decies centena millia, & bis quingenta legimus.

Bis quingenta dedit, tanti uocat ille pudicam. alibi.
=Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo, ueniet cum signatoribus auspex.

Decies sestertium (ut sæpe diximus) quinque & uiginti millia aureorum nostrorum æstimari possunt. Hoc addendum. Seneca de consolatione ad matrem. Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequum me Hercules erat populum Romanum tributum Scipioni semel conferre, cum à Carthagine semper exigeret. O felices uiros puellarum quibus populus Ro. loco soceri fuit. Beatiores ne istos putas quorum pantomimæ decies sestertio nubunt q̃ Scipionem, cuius liberi à senatu tutore suo in dotem æs graue acceperunt? His uerbis liquet decies sestertium & decies centena idem esse. Strabo lib. IIII. de Massiliensibus loquens, τῆς δὲ λιτότητος τῶν βίων καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν μασσαλιωτῶν, οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον. ἡ γὰρ μεγίστη προῖξ αὐτοῖς ἐστὶν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ εἰς ἐσθῆτα πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δ' οὐκ ἔξεστι. Frugalitatis autem uitæ & continentiæ Massiliēsium maximum hoc indicium existimari potest, quod dos apud eos maxima centum sunt aurei, & eo amplius in uestem quinq;, & in mundum muliebrem aureum quinq;. amplius autem doti dicere non licet. Centum aureos Romanos Strabonem intellexisse puto, tunc enim cum scripsit Strabo omnia Romanis parebant in

Gallia. Ex prædictis etiam apparet quanti æstimari debeant spor-
tulæ solennes in prouincia pliniana, quarum fit mentio in epistolis
» ad Traianum, his uerbis. Qui uirilem togam sumunt, uel nuptias
» faciunt, uel ineunt magistratum, uel opus publicum dedicant, solent
» totam Bulen, atq; etiam è plebe non exiguum numerum uocare, bi
» nos'q; denarios uel singulos dare. mille enim denarij centum aureos
ualēt, duo millia denariûm ducentos aureos. quare illæ sportulæ tan
» ti, aut pluris constabant, cum ipse dicat, ita uereor ne ij qui mille ho
» mines, interdum etiam plures uocant, modum excedere, & in spe-
» ciem dianomes incidere uideantur, id est diuisionis & largitionis.
Criminosum enim uerbum diuisionis erat propter ambitus suspitio
nem, sed in omnibus Plinij exemplaribus hoc uerbum uarie corru=
ptum est. Nūc ut fausta ac felici clausula disputationem hanc peraga
mus, percurramus ea quæ in euāgelio leguntur. Iam primū Matthæi
» decimo. Non'ne duo passeres asse uæneunt? οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου
» πωλεῖται. assis duos sextantes nostros ualuit, id est denariolos qua
» tuor. & Lucæ. XII. οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο.
» Non'ne quinque passeres uæneunt assibus duobus, id est dipondio?
» Quare Cicero pro Quintio dupōdium pro pecuniola posuit. Si du
» pondius (inquit) tuus ageretur Sexte Neui, si in paruula re captionis
» aliquid uererere, non statim ad C. Aquilium aut ad eorum aliquē
» qui consuluntur cucurrisses? et Matthæi. XX. Denarius diurnus tres
solidos, & semissem ualet, quanti uinitores fere conduci solent.
» συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, pactus cum
» operarijs denario in diem. Quod autem denarius fuerit Romanus
ex eo apparet, quod cap. XXII. dicitur. Ostendite mihi nomisma census,
at illi obtulerunt ei denarium, in quo effigiem Cæsaris fuisse dicit.
» οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fu=
isse effigiem Cæsaris Augusti, uel Tyberij, & tales hodie denarij cir
cunferuntur, ne quis de eo dubitare possit. Plinius libro sexto.
» Annij Plocamij qui maris rubri uectigal à fisco redemerat, liber-
» tus, circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmani-
» am, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, ho-
» spitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, per-
» contanti postea narrauit Romanos & Cæsarem. mirum in modum
» in auditis iustitiam ille suspexit, quod pares pondere denarij essent in
» captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à pluribus fa-
ctos. Hæc Plinij uerba improbant eorum opinionem, qui rei numa
riæ æstimationem hodie constitui non posse putarunt, ea maxime ra

tione

tione q; & consulum & principũ tempore uariata pondera numismatum fuerunt, ita ut pro cuiusq; percutiẽtis arbitrio numismatis pódus & indicatio euariauerit. Id quod Blondus Flauius lib. V Romæ triumphantis affirmauit, antiquitatis diligentissimus inquisitor. Cum enim ad eam partem uenisset, & eam sibi transmittendam uideret, hæc omnia (inquit) qualia p singulas ætates fuerint examussim ostendere non magis difficile q̃ impossibile fuerit. non solũ quia obscuris & nostra ætate ignotis uerbis sunt à maioribus tradita, sed quia omnis ferè ætas suam habuit cudendi uarietatem, & formam. Videmus enim multos ex consulibus priscis sui uultus cusisse numos semper mensura & pondere uariatos. Quod maiore postea studio principes factitarunt. Et paulo inferius de talenti uarietate loquens, idem penè pronunciat, & ad extremum ingenue fatetur se rẽ difficillimam & situ uetustatis obductam nec ingenio nec diligentia superare potuisse, cum nulla extarent priscorum uolumina, in quibus aperta dictorum uerborum mentio fieret. Ipse tamen libro III eiusdem operis cum hanc rem tentare uellet, hanc nos difficillimam (inquit) numerorum & ponderum uetustissimam consuetudinem, ad nostri temporis collationem inuiti hoc loco tractamus, quam infra suo loco tractare constituimus. et paulo infra, cũ in denarijs, quos aureos fuisse uolebat, æstimãdis magnopere hallucinatus esset, centum millia æris. i. primæ classis censum sub Seruio rege, decẽ millibus ducatorum taxauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æstimamus. Nunc redeamus ad rem. Ioannis sexto. Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisq; modicum qd accipiat. διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ Deinde subit. Discubuerunt ergo uiri numero quinq; millia. Ineamus nunc rationem, ducenti denarij uiginti aureos nostros ualent, idest quinq; & triginta francicos. commoda apud nos annona esse dicitur cum terni primarij panes quincunce uæneunt, qui numus uulgo albulus appellatur. Si igitur commodã annonam sequamur, & qualis eo anno fuit cum hæc scriberem, in singulos frãcicos duo dequinquaginta quincunces numerabimus, quem numerum si tricies quinquies ducas, mille sexcenti & octoginta quincunces fient, qui singuli cum ternos panes faciant, fiunt in summa panes qnq; millia & quadraginta. qua ratione unusquisq; panem unum habere potuit, & sic pane satiari, quod conuenire cum dicto euangelistæ non uidetur, sed fortasse carior erat annona Hierosolymis, id quod facile crediderim ex Strabone, qui agrum Hierosolymitanum sterilé esse

dicit. nam & hic sæpe panis primarius sextantibus uænit. qua ratione quatuor millia & ducenti panes essent. Marci etiam sexto ita
" legitur. ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν
" αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptum panes ducentis denarijs, & demus illis ut edant, quasi scilicet ducenti denarij satiare turbã tantam possent, quod apud Ioannem hyperbolice refertur, in quo agnoscimus stuporem discipulorũ, qui mirarentur dominum tantam turbã pa-
" scere uelle, cum id non posse fieri arbitrarentur. Marci XII. καὶ ἐλ
" θοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο ὅ ἐστι κοδράντης. & accedẽs una Iudæa paupercula iecit minuta duo, quod est quadrans. quadrantes autem æreos fuisse patet ibidem ubi dicitur iecisse æs in gazophylacium, pro quo græce χαλκὸς dicitur. In actibus apostolorum, siue acta appellare malimus, cap. undeuicesimo ita legitur de exorcistis Iudæis. multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt eos coram omnibus, et computatis preciis illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta mil-
" lium. καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. sic. n. ad uerbũ legitur, & inuenerunt argenti myriadas quinq;. quod interpres recte transtulit, quinquaginta millia denarium, non ut Plutarchi interpretes in Antonio & Pompeio, millia numum pro denariorum millibus uertens. qua ratione quadruplo minor fit summa, ut supra adnotatum est. Hæc summa quinq; millia aureorum nostrorum ualet, ne temere putemus librorum summam à Luca apostolorum scriba commemoratam. id enim omnino admiratione dignum tanti libros adiu rationum comparatos. Triginta autem argenteos quo precio Iudas perfidiam indicare sustinuit Iudæis licentibus, non triginta denarios fuisse propterea arbitror, q ubiq; argenteos lege, nunquã denarios, id est græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Ioannis Lateranensis Parisijs ostendi argenteum unum, q ex illis triginta esse dictitatur quos Iudas in templum abiecit, characterem diuersum à denario Romano habentem. Habet enim effigiem hominis non luscam eminente altera mala, ut romana numismata uisuntur, sed aduersam & integram, et à tergo flosculũ, utrinq; nullo indice. pondus ut conijcere licet, (non enim attrectatur, sed trans uitrum cernitur,) didrachmum esse potest, si satis commemini. Ex ijs autem quæ adnotauimus alia quoq; omnia intelligi æstimariq; poterunt, nec aliquid esse puto quod non sit à me deprehẽsum in ijs, quæ apud authores legi. unumq; tantum est cuius omnino periculum recipere in me nolim, quod apud Vitruuium lib. tertio legitur ubi de

senario

» senario & denario loquitur his uerbis. Ex eo etiam ui dentur ciuitates græcorum fecisse, uti quemadmodum cubitus est sex palmorũ, ita in drachma quoq; eo numero uterentur. Illæ enim æreos signatos uti asses, ex æquo sex quos obolos apellant, quadrantesq; obolorum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis uigintiquatuor in drachma constituerunt. nostri autem primo decem fecerunt antiquum numerum, & in denario denos æreos asses constituerunt, & ea re compositio numi ad hodiernum diẽ denarij nomen retinet. etiãq; quartam eius partem quod efficiebatur ex duobus assibus & tertio semisse, sestertium uocitauerunt. Postea quoniã aduerterunt utrosq; numeros esse perfectos & sex et decem, utrosq; in unum coniecerunt, & fecerunt perfectissimum decussisexis. Huius autem rei authorem inuenerunt pedẽ. E' cubito enim cum dempti sunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus' aũt habet quatuor digitos. Ita efficitur uti habeat pes sexdecim digitos, & totidem asses æreus denarius, uel ut in alijs exemplaribus, æratius. neutrum tamen recte, denarius enim nunquam æreus fuit apud Romanos, nec drachma apud græcos, sed ante argentum signatũ æreus decussis ut centussis æreus fuit. Quare nó æreus sed æreos legendum est, ut ad asses referatur. Sed ex hoc Vitruuiano loco id habemus, quod supra ex authoribus græcis collegi drachmam in sex obolos diuidi, & obolos singulos in quaternos quadrantes, quos dichalcos id est binos chalcos ualentes appellant. uel trichalcos, id est ternos chalcos ualentes. sic fit ut numerus quatuor & uiginti ex senario quater ducto impleatur. quare uerũ esse nó potest quod apud Plinium legitur in fine libri uicesimi primi, ꝙ obolus decem chalcos habeat. aut enim obolus octo chalcos habuit id quod nos diximus, & sic in quaterna dichalca diuiditur, aut in duodenos, si quadrantes trichalci, id est ternarij fuerunt, quod non Athenis, sed alibi fuisse puto, sicubi fuit. Quod autẽ sequitur, uideamus an uerũ sit. Vult enim Vitruuius Romanos sic denarium et eius partem ad pedis rationem retulisse aliquanto post argentum signatũ, ut græci drachmã & eius partes ad cubiti retulerunt. quo fit, ut sic denarius sedecim asses ualuerit, ut pes sedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de hoc sententiam dicturus, sic enim inquit libro XXXIII. Argentũ signatum est anno urbis quingentesimo octogesimoquinto Q. Fabio có sule, quinq; annis ante primum punicum bellum, & placuit denarius pro decem libris æris, quinarius pro quinq;, sestertius pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Pu=

" nia primo cum impensis resp. non sufficeret, constitutumq; ut asses sex-
" tantario pondere ferirentur, ita quinq; partes factæ lucri, dissolu-
" tumq; æs alienum. Postea Annibale urgente Q. Fabio Maximo dicta
" tore asses unciales facti, placuitq; denarium sedecim assibus permu
" tari, quinarium octonis, sestertium quaternis. ita resp. dimidium lu-
" crata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decē as-
" sibus datus. Notæ argenti fuere bigæ atq; quadrigæ, & inde bigati
" quadrigatiq; dicti, mox lege Papyriana semunciales asses facti. His Plinij uerbis significatur propter pecuniæ penuriam factum esse, ut denarius sedecim assibus permutaretur. & tamen Vitruuius ratione id dicit, non necessitate factum, & suo etiam tempore, id est sub Augusto denarium sedecim asses ualuisse. Sed rursus in dubium uenit quod à Plinio dicitur. Si enim Fabio dictatore asses unciales facti sunt, quonam modo id fieri potest ut resp. dimidium tantum lucrata sit. præsertim cum superius dixerit Plinius in sextantarijs assibus quinq; partes lucrifactas, cum enim asses librales facti fuissent ab initio, si uncia pro libra oblocari potuit, undecim partes lucrifactas oportuit. deinde si denarius qui decem assibus ualebat, sedecim permutari cœptus est, & sestertius qui duos & semis, pro quaternis, dimidium lucri factum non est. Hoc melius ex Festo intelli-
" gitur, qui de hoc loquens, ita inquit. Sextantarij asses in usu esse cœ-
" pere ex eo tempore, quo propter Punicum bellum secundum quod
" cum Annibale gestum est, decreuerunt patres, ut ex assibus, qui tū
" erant librarij fierent sextantarij, ut populus ære alieno libera-
" retur, & priuati quibus debitum publicæ solui oportebat, non ma-
" gno detrimento afficerentur. septennioq; usus eis fuit ut priore numo,
" sed id non permāsit in usu. Ex his uerbis dico initio statim belli sextantes pro assibus locari cœptos, uel asses sextantis pōdere, quod idē est. Postea uero Annibale arctius urgente, cum Italia passim bello flagraret, ærariūq; iam exhaustum esset, asses ex sextantarijs unciales esse decretos, et sic dimidiū unciā lucratam rēp. quæ pro sextante soluendo defungebatur. id enim dimidium refertur ad proximum assem sextantarium, non ad pristinum libralem. Fabium & consulē & dictatorem fuisse certum est in bello Punico secundo, ut apud Liuium legitur lib. secundo, & lib. IIII de bello Punico secundo. Hoc autem quod dictum est à Plinio factum esse credo anno tertio belli Punici post Cannensem cladem, quo tempore propter penuriam argenti triumuiri mensarij rogatione Minutij tribuni pl. facti sunt (ut author est Liuius lib. III eiusdem belli) apud quos triūuires omne

aurum

aurum, argentum, æsq; signatum certatim ab omnibus delatũ est collatione uoluntaria, authore eodẽ lib. sexto. quanquam eo anno Liuius Fabium Buteonem dictatorem fuisse prodiderit. Proinde denarium illum qui sedecim assibus permutabatur, non eum fuisse dico qui prius denis assibus ualebat, hoc est centenis uicenisq; uncijs, sed alium multo deteriorem, qui senas denas uncias priscas ualebat, cuiusmodi quinarius octonas, et sestertius quaternas. Hoc & apud maiores nostros aliquando factitatum legimus inuento regum in numaria difficultate, ita ut argenti libra in immensum æstimaretur, & inde numi eadem ratione cuderentur. quippe nisi & argentum infectum & nomisma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri non possent. Quare (ut dixi) quonam modo illud dictum Vitruuij intelligi debeat, affirmare non ausim, nisi Vitruuiũ qui numeri utriusq; perfectionem hominũ quoq; iudicio probare uolebat, proposito suo astruendo inseruiuisse credamus, ut id quod aliquando difficili reip. tempore factum erat, pro legitimo atq; arbitrario apprehenderit. Sed rursus Varro rẽ in controuersiam reuocat, qui libro primo de lingua latina sic inquit. Denarij dicebantur ꝙ denos æris ualebant, quinarij ꝙ quinos, sestertius ꝙ semis tertius. Dupondium enim & semis antiquus sestertius est. Hæc uerba Varronis cum uerbis Plinij lib. III ubi sestertiorũ meminit, indicare uidentur sestertium qui erat ab initio non eundem fuisse cum eo qui tempore Varronis et Plinij ætate fuit. Eodem pertinent uerba Festi in uerbo sestertius. hoc igitur ut constituere non ausim, sic affirmare non dubitem me in ijs quæ dixi non esse hallucinatum, propterea quod Plutarchum & Appianum authores secutus & Suetonium Tranquillum & alios, centenas drachmas uel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos sestertios post tempora belli Punici secundi ualuisse semper dixi. Quod si belli Punici tempore ratio numaria argenti ærisq; immutata est opibus Romanorum accisis, finito statim bello in pristinum statum redijt, ut Festus de assibus sextantarijs dixit. Pondus etiam denarij cum primum signatus est, drachmale fuisse propterea autumo, ꝙ nullam authoritatem idoneam memini quæ id falsum esse doceat. nam & præter nomismata à nobis enumerata, habuimus denarium unum uetustate exesum, eodem cum alijs pondere, in quo ab una parte caput galeatum erat, sub cuius mento X litera uidebatur, denarij (ut conijciebam) nota. in auersa parte lupa erat stans sub arbore, capite in uentrem demisso ubera infantibus præbens. quantum autem ex charactere fu-

giente percipere potui, infantes ingeniculantes manum uberi cum ore admouebant, quibus lupa diuaricans corpore exporrecto ubera submittebat. In infimo margine, Roma uerbũ erat. In latere duo hæc uerba. Sex. Po. quod nomen consulis fuisse puto eius sæculi, quo primum argentum signatum est. Arbor autem ficus erat ruminalis cuius meminit Festus. Itaq; in numo aureo argenteoq; æstimando scrupulus nullus esse debet, & ut esse uerum ponamus quod à Vitruuio dictum est, in assis tantum et quadrantis sextantisq; æstimatione deceptus sum. id quod nihil ad magnarum rerum æstimationem deprehendendam obstitit. Cæterum quod Plinius dixit, argentum signatum esse anno urbis quingentesimo octogesimo quinto, quinq; annis ante primum bellum punicum, haud scio an perperam legatur, etiam si exemplarium omnium in eo una fides sit. Iam primum Eutropius historicus primum Punicum bellum contra Pœnos susceptum author est anno urbis quadringentesimo septuagesimo septimo. Postea anno undequadragesimo supra quingentesimum, Quintus Fabius Maximus dictator aduersus Annibalem missus in secundo bello Punico. Porro defunctos Annibalis bello Romanos Macedonicum bellum excepit, anno quinquagesimo supra quingentesimum, eodem Eutropio authore. Quare oportuit signatum fuisse numum argenteum ante annum quingentesimum, siquidem ante bellum Punicum, primum signatus est. Deinde Eusebius in chronicis author est argentum primum Romæ signatum anno quinto post Tarentum à Romanis captũ, qui fuit annus mundi quater millesimus nongentesimus uicesimus. Augustus autem triumphum Actiacum egit, à quo statim solus dominari cœpit, anno mũdi centesimo septuagesimo supra quinquies millesimum, qui fui annus urbis circiter septingentesimus. atqui ab Augusti triumpho si annorum numerum retro colligas, ducẽtos ac quinquaginta ad bellum Tarentinũ confectum reperies, tot enim intersunt anni ab anno quater millesimo nongentesimo uicesimo, ad quinquies millesimum centesimum & septuagesimum. Licet Eusebius à cõdita urbe usq; ad Cæsaris dictaturam annos septingentos & quatuor effluxisse dicat. Sed id parum refert ad id quod agimus inuestigandum. Deniq; L. Florus in prima epitome, secundam urbis Romæ ætatem, à Bruto & Collatino Coss. primis ad Appium Claudium, & Quintum Fuluium consules ducentorum circiter annorum intercapedine terminat, ut primam ætatem quæ sub regibus acta est ducentorum quinquaginta. Appio autem Claudio consule Romanus populus mare primum transgressus est belli gerendi causa. Ex libro

autem

autem Liuij quintodecimo nouimus paulo ante primum bellū Punicum, populum Romanum primum argento uti cœpisse. Quapropter planum fit numeros corruptos esse apud Plinium in loco supradicto, et ante annum quadringentesimum quinquagesimum, secundū Lucium Florum, qui sub Adriano principe scripsit, secundum Eutropium qui sub Iuliano, ante annum quadringentesimum octogesimum argenteum numum extitisse. Nunc si Plinium emendare uelimus, id facere poterimus eius scriptoris authoritate quē Plinius ipse sequi solitus est, id est Titi Liuij, qui in præfatione libri tricesimi annos quadringentos LXXVIII ab urbe condita usq; ad Appium cōsulem, qui primus bellum Carthaginensibus intulit, fluxisse scripsit. Quare apud Pliniū anno quadringentesimo septuagesimo tertio legendum est si Plinius Liuium secutus est. Eutropius Liuium secutus esse uidetur, sed in eo discrepat, si ueri sunt apud eum numeri, ꝙ anno quingentesimo quinquagesimo cœptum esse bellum Macedonicum ait, cum apud Liuium libro tricesimo legatur, Anno quingentesimo quadragesimo ab urbe condita. P. Sulpitio Galba. Cn. Aurelio Coss. bellum cum rege Philippo initum paucis mensibus post pacem Carthaginensibus datam. Hic rursus alius suboritur scrupulus, usqueadeo apud authores numeri extantes negocium lectitantibus exhibēt. Si enim à primo Punico bello cœpto ad secundum finitum tres tantū et quadraginta anni intersunt (id enī tradit Liuius in prædicta præfatione) quonam modo si statim Macedonicum punicum bellum secūdum excepit, ab anno quingentesimo & quadragesimo factum esse credetur, cum inter utrunq; numerum duo & sexaginta anni inter sint. Simile est quod in epitome Liuij libri quadragesimi noni legitur. Anno sexcentesimo & altero ab urbe condita ludos Diti patri ad Tarentum ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingentesimo & altero urbis conditæ facti erant. Et rursus in Epitome libri tricesimi primi, bellum Macedonicum cœptum esse anno quingentesimo quinto, quæ duo dicta planè refragantur ijs quæ apud Liuium leguntur, nunc autem transmittenda cum nihil ad rē præsentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emendando aliquis posthac dubitet, Plinium ipsum testem in sese citabimus, qui eodem libro alio loco ita inquit. » Lucius Scipio » transtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quin » quaginta, & uasorum aureorum pondo centum millia anno condi- » tæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingentesimo sexagesimo contigisse, contigit post Antiochū ui-

ctum, quem Romani post Philippū regem Macedoniæ aggressi sunt, cum tamen bellum illud Macedonicum finito demum secundo bello Punico cœperit. Ex prædictis apparet uehementer illos falli qui nomismata argentea ostentant, quasi à Bruto exactore regum percussa, atq; etiam ab ipsis regibus signata. Non omittendum uidetur in hac adnotandarum rerum sylua (quæ ut in memoriā ipsæ subeunt, sic in ordinem rediguntur) id quod à Thucydide lib. III belli Peloponnesiaci dicitur, milites singulos pedestres & classiarios binas drachmas in dies accipere solitos. De classe enim Atheniensium loquēs, quam & instructissimam & numero & pulchritudine nauium fuisse affirmat, ita inquit. Itaq; æstate una uniuersæ naues ducentæ & quinquaginta fuerunt, quæ res maxime pecunias eorum exhausit, cū sumptu Potidææ. Nam qui Potidææ erant milites præsidiarij binas drachmas merebant, ita ut miles alteram drachmam ministri nomine acciperet. ὥστε αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν ἑνὶ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ ποτιδαίας. τὴν δὲ γὰρ ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφρούρουν. αὑτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. Et paulo post. νῆες δὲ αἱ πᾶσαι τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. Nauesq; omnes idem stipendium accipiebant. Si miles Atheniensis binas drachmas suo famuliq; nomine accipiebat, id stipendium erat in mensem sexagenæ drachmæ, quæ ære nostro senos aureos coronatos ualent, id est denos francicos & semissem. Apud nos autem qui minimo merēt pedites in mensem cētenos solidos accipere solent .i. quinos francicos, qui plurimo, septenos frācicos, quam mercedem menstruam germani apud nos acceperunt. Ex quo apparet drachmæ æstimationem à nobis factam à ueritate nō abhorrere. Hoc argumentū adiuuat id quod supra in fine libri quarti diximus de mercede philosophorum molas trusatiles circumagentiū, et quod hoc eodem lib. de denario diurno adnotauimus. Xenophon in primo Hellenicon. οἱ δὲ ταῦτ' ἐπῄνεσαν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν. hi collaudato cyri dicto hortabantur eum ut drachmam atticam nautis in dies singulos pro stipendio statueret. ipse tamen paulopost subdit non drachmam eum statuisse, sed tetrobolum, hoc est bessem drachmæ, cū ante semissem tantum accipent, id est triobolum de stipendio loquens auxiliario quod ad tuendā rem nauticam & classiariam à rege Persarū Lacedæmonijs conferebatur. Quātulæ autem fuerint illę naues præ ijs quæ nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idē lib secundo ita inquit. Cū autem ij in terra attica essent, Athenienses centum naues quas instruxerant, et mille in

le in ijs armatos quadringentosq; sagittarios circum Peloponnesum
» miserunt, ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς
» περὶ πελοπόννησον ἅσπερ παρεσκευάζοντο, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν,
» καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero lib. XII epist. ad Lentulū scribens.
» Interceptis literis cognoramus Dolobellā si desperasset de Syria Ae-
» gyptoq;, quod necesse erat fieri, in naues cū oībus suis latronibus atq;
» omni pecunia conscendere esse paratum, Italiāq; petere. Idcirco etiā
» naues onerarias, quarū minor nulla erat duum milliū amphora-
» rum, contractas in Lycia à classe eius obsideri. Duo millia ampho-
rarum ducenta & quinquaginta modia Parisina ualēt. Quod ideo adnotandū duxi, ut ex nostri temporis nauibus conijci antiquarum nauiū magnitudo posset. In l. Iubemus de sacrosanctis eccle. in codice imperatorio duabus partibus minor magnitudo, id est subtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus aūt lib. septimo de copijs naua-
» libus Xerxis loquens, ita inquit. Ad Sepiadē usq; ad Thermopylas
» exors malorum Xerxis exercitus fuit, multitudo autē adhuc erat ut
» ego cōiectura assequor, ex nauibus quidem ab Asia profectis nume
» ro mille ducentis ac septem, eorum duntaxat qui iam inde ab initio
» conuenerant millia ducenta & quadraginta unum & quadringenti
» uiri, ducenos scilicet uiros in singulas naues numerantibus. porro in-
» ter classiarios indigenas triceni Persæ, Medi, & Sacæ in naues eas-
» dē ascenderant, quæ multitudo sex & triginta millia & ducētos de
» cem uiros prioribus copijs aggregat. καὶ πλῆθος ἦν τηνικαῦτα ἔτι
» ὡς ἐγὼ συμβαλλεόμενος εὑρίσκω, τόσον. τῶν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀ-
» σίης ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλιέων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστων τῶν
» ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τέσσαρας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς, χιλιάδα τε καὶ
» τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηΐ. ἐπεβά-
» τευον δὲ ἐπὶ τουτέων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέων τε καὶ
» μήδων καὶ σακέων τριήκοντα ἄνδρες. οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται τρισμύριοι
» καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοί τε καὶ δέκα. His uerbis apparet eā fuisse magnitudinē olim mediocrium nauiū, ut ducentos classiarios milites caperent. & eo amplius tricenos capere possēt. id quod uerba ipsa authoris conijcientis significare uidentur. Eas autē naues triremes fuisse author ipse Herodotus prodidit his uerbis alio in loco.
» τῶν δὲ τριήρεων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διακόσιαι, καὶ χίλιαι, Tri-
» remū autem numerus fuit mille ducētæ et septē. Si cui igitur uacet ad calculū exigere id quod ab Herodoto dictū est, is inueniet in singulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuisse. Inter minora autem nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenum & tricenū re-

morum, quos ipse πεντηκοντόρους et εἰκοσόρους appellat. Legimus et apud antiquos fuisse non modo triũ ordinum naues, quas triremes nostri, græci trieres appellant (in qbus per singula transtra terni remiges sedent, suum quisq; remũ ducentes, ita ut qui naui intimus est, is maximum remũ tractet) sed etiam quadriremes & quinqueremes & sex ordinum naues. quin & a græcis hepteres & enneres & deceres uocabula inuenta sunt, quæ naues septenũ nouenum denumq; ordinum significant. Plinius lib. VII. Biremem Damasthenes primum fecisse author est. triremem Thucydides Ammoclẽ Corinthium. Quadriremẽ Aristoteles Carthaginensis. quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius. sex ordinũ Xenagoras Syracusius. ab eo ad decemremem Nesigiton. Alexandrũ Magnum ferunt instituisse ad duodecim ordines. Philostephanus Ptolemæũ Soterem ad quindecim. Demetriũ Antigoni ad triginta. Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta. Ptolemæũ Philopatorẽ, qui Tryphon cognominatus est, ad qnquaginta. Plutarchus de Demetrio Antigoni in uita eius ita inquit. Unde illud est non minus uere q̃ eleganter dictum Demetrij opera magnitudine sua etiã amicis stuporem, pulchritudine uero etiam hostibus delectationem solita esse afferre. atqui inter alia memoratu digna, & naues duas confectas ab eo aiunt, quarũ altera sexdecim remorũ ordines, altera quindecim habebat et machinas nõnullas miro ingenio expugnandis urbibus fabricatas, quæ qdem spectantibus hostibus incredibilẽ admirationem præbebant, id quod Lysimacho euenisse tradunt. q tametsi supra alios reges inimicus esset Demetrio, tamen cum ab eo Solos in Cilicia obsidẽte petijsset, ut sibi liceret machinas eius nauesq; inspicere, atq; is benigne id concedente Demetrio omnia opera inspexisset, adeo stupefactũ aiunt et magnitudine et pulchritudine, ut ei uisæ sint nõ humana sed diuino ingenio conditæ. Idẽ alibi. Itaq; Demetrius ad regnum paternum recuperandũ (quod arduum et difficile factum uidebatur) toto animo conuersus, breui tempore paulominus q̃ centũ millibus peditum, decem equitum coactis, classem deinde q̃ngentarum nauium uarijs ex locis studio incredibili atq; industria comparauit. & paulo post. Omnes autem admirabãtur non solum multitudinem, sed etiam magnitudinem eorũ operum quæ inusitata mole longe aliorum consuetũ modum excedebant. Nemo enim reperiebatur q nauem sedecim ordinum aut qndecim uidisset. Verũ postea Ptolemæus qui Philopator dictus est, unã quadraginta ordinũ faciendã curauit, quæ procul dubio omnes alias naues quæ antea uisæ fuerant, magnitudine ac mo-

le sua magnopere superabat. ut quæ in longitudinem ducentos ac octoginta, ab imo usq; ad transtra duodequnquaginta cubitos pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringẽtos erant. & præter hos paulominus tria millia armatorũ, q foros eius obtinentes eadẽ uehebãtur. Sed hæc (inquit) nõ tam ad usum q̃ ostentationẽ fabricata uidebatur, earũ similis machinarum quæ penè immobiles sunt. Demetrij autem naues nõ modo magnitudine & arte mirabiles, sed etiam ad certamen bellicũ, usum'q; hominum aptæ atq; habiles erant. Athenæus lib. V. de opulentia ægyptiorũ loquens, & præcipue Philadeldhi Ptolemæi, multis autem (inquit) regibus Philadelphus, cũ diuitiarũ magnitudine præstitit, tum etiã studio ingenti incubuit, ad apparatũ omne genus, instrumentum'q; regum magnifice ambitiose'q; comparandũ. Quare nauium multitudine reges omneis lõge supergressus est. Maximas naues habuit triecõteres .i. tricenum ordinum duas, icoserem unã quæ uicenũ erat, quatuor quæ ternum denum duas quæ duodenum. quatuordecim quæ undenum. triginta quæ nouenum, trigintaseptẽ quæ septenum. quinq; quæ senũ erant. quinum autẽ ordinum habuit decẽ & septem. altero tanto plures partim quaternum ordinum, partim quaternũ & semis, quas Triremholias appellant. Reliqua multitudo nauigiorũ quæ per uarias imperij partes distributa erant, quatuor millium numerum excedebat. τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ, τριακοντήρεις δύο. εἰκοσήρης μία. τέσσαρες τρισκαιδεκήρεις. δωδεκήρεις δύο. ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες. ἐννήρεις τριάκοντα. ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά. ἑξήρεις πέντε. πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δ' ἀπὸ τριήρους μέχρι τριημιολίας, διπλάσια τούτων. De magnitudine autẽ nauis Philopatoris eadẽ omnia quæ Plutarchus dixit, et eo amplius addidit lõgissimos in ea remos duodequadraginta cubitorũ fuisse ab ea parte plũbatos quæ manu remigũ cõtinetur, ut eo libramẽto nixus tollẽtiũ brachiorũ adiuuaretur, cũ pars remi scalmo alligata quasi æquilibrium faceret, & usum grauioris remi faciliorẽ redderet. Tũ partes eius omnes exequtur, apparatũ'q; tãtæ moli numero et magnitudine respondẽtem. ut proras duas et totidẽ puppes habuisse. & septem rostra, et gubernacula quatuor. Idẽ author eodẽ libro tradit Hieronẽ Syracusanorũ regem, Romanorũ amicitia ptinaci nobilẽ, cũ circa sacrorũ certaminũ gymnasiorũ'q; apparatũ studiosus esset, tũ etiã ad naues fabricãdas ambitiosius animũ intẽdisse, dũtaxat quæ frumẽtationibus uiderẽtur esse cõmodissimæ. Huius igitur generis multas Hiero cũ fabricãdas mãdasset, unã in primis memorabilẽ pfecit. Ad quã ædificandã materiã in Aetna mõte cædẽdã indeq; deuehendã

curauit, quæ sexaginta triremibus conficiẽdis satis esse potuisset. quo dicto nauigij magnitudinem coniiciendã nobis reliquit. Ad nauticum autẽ instrumentũ cum æs, ferrũ cannabim, reliquáq; qbus opus erat, ꝑtim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine cõparasset, trecentos operi faciẽdo fabros artificesq; adhibuit ac materiæ dedolãdæ, præter administros fabricæ subseruiẽtes opificijs, præfecto summæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipse cũ magnopere hortatus esset ad opus aggrediendũ, insuper etiam dies totos operis se curatorem exactorem'q; præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille siculus dimidium tantum nauis intra sex menses perfecit. Quo facto inchoatã eo modo nauẽ in mare deducendã mandauit, ut illic extremæ manus opificiũ adipisceretur. Verũ cum de ea in mare deducenda excitata quæstio multis contentionibus esset, ad extremum Archimedes ille mechanicus famigeratus, solus deducendã suscepit, paucis adhibitis operis. compactáq; clauicula machinali quod suscepit ꝑfecit, tanta mole nauigij confestim in mare deuoluta, eius machinæ momento cuius idem ipse princeps inuentor fuit. ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς, μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων. κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. *His peractis, alterã nauigij partem totidẽ alijs mensibus Hiero consumauit, cum interim clauis æreis denarũ librarum plurimis materiam compingeret, aliqbus etiam sesquiplis eius ponderis. qui præ crassitudine nõ aliàs adigi poterant q̃ materia præterebrata. His clauis costæ nauis arrectariæ cũ assamẽtis transuersarijs coagmentatæ, tegulis insuper plũbeis adactis ualidius astringebãtur, qbus etiam sub ipsis linteola concerpta cum pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu qdem uiginti ordinũ remigij, ædificij uero contignatione triplici. Harũ infimam contignationẽ oneri & mercibus delegauerat, ad quã descensus scalis multiplicibus erat. Ad mediã contignationem transitus alter erat arte mechanica factus. in qua ipsa cœnationes erant numero triginta, secundum utrunque latus nauigij extructæ. In ijs lecti quaterni strati uiris accommodati. Inter quas nauclericum conclaue quinque lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culina'que supradictis locis subseruiens ad puppim ædificata. Omnes autẽ supradictæ cœnationes pauimẽto stratæ erant, tessellis uermiculato lapidis oĩs generis. In eo pauimẽto Troiani belli fabulamẽtũ uisendo artificio cõcinnatum legebatur. Cũ alioqn ea oĩa ædificia tectis laqueatis*

et post hus exornata spectabili opere essent. Sũma pars nauigij gymnasiũ habebat, ambulationesq; laxas pro portione magnitudinis suæ. quas etiam ipsas simul ambientes horti omni genere stirpium complectebantur, fictilibus in uasis & plumbeis consitorum, simul ederæ uitesq; opacabant pãpinis ac corymbis inumbrantes. quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illæ cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphrodisium .i. conclaue Veneri deæ dicatum, instrumentum etiam ipsum triclinari lectisternio, pauimentoq; stratum, achate lapide, alijsq; uarijs & nitentibus distincto, cuiusmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidẽ habebat cupressinis tabulis assibusq; contextos, laqueatũq; tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura, sigillisq; exornatas. Deinceps erat exhedra quinq; lectorum capax, quorum parietes postesq; buxo compacti erant, inibiq; bibliotheca. & in lacunari sphæra, ad imitationẽ eius solarij effictæ quod in Achradina situm erat, quæ insula est Syracusarum. Huic loco balneum iunctum erat. in quo tres lecti cum solio metretarum quinq; capaci, quod ex lapide uario scalptum erat, et tribus æneis caldarijs. Mitto nunc habitationes militibus destinatas, ijsq; qui super sentinam erant. Mitto equorum præsepia ab utroq; latere nauigij numero dena sita, cum frenis & stratis, & omni equitum instrumento, eorumq; ministerij atq; equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos focos & pistrina, aliaq; ministeria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam athlantes nouenum pedum altitudinis certis interstitijs firmatos, ut scalpturas prominentes summæ contignationis mutulorum uice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, et per utrunq; latus extructas, in murisq; propugnacula. Præter hæc machina erat in medio catastromate super tripodes excitata Archimedis etiam inuentum, saxa tritalentaria telaq; missilia duodeuiginti pedum facile eiaculãs ad quadringentos cubitos, quod spatium est stadij. Hæc et alia machinamenta propugnatoria, ut coruos, lupos & in summo malo carchesia ænea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hostium nauigia, longum esset enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bini aut singuli homines lapides eiaculantes, quos serui in foris nauis stãtes uitilibus quallis tẽpore pugnæ suggerebant trochleis subuehẽtes. Idem Archimedes cochleam commentus erat, tantæ nauis sentinæ ab uno homine exhauriendæ. Verum ut nauigij magnitudo ac uastitas animo concipi possit, nonnulla adijciã ex ijs quæ Athenæus

» *scripsit ad hoc maxime pertinentia.* ἦν δὲ καὶ ὑδροθήκη κατὰ τὴν πρῷ=
» ραν κλειστὴ, δισχιλίους μετρητὰς δεχομένη, ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθο=
» νίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύτην κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος
» καὶ σανίδων κλειστῶν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ' ἦν πλῆρες θαλάττης. ἐν ᾧ πολ-
» λοὶ ἰχθύες ἐτρέφοντο. *Erat, inquit, in eodem nauigio secundū pro*
» *ram aquæ cunceptaculum conclusum, capax duorum millium me-*
» *tretarum, assamentis & pice & linteorum farctura cōpactile. Iux*
ta quod rursus piscina coaxatione & implumbatura constans, ple-
na aquæ marinæ, ita ut in ea commode magna copia piscium facile
» *aleretur. Idem alibi.* σῖτόν τε ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἕξ.
» ταρίχων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια. ἐρεῶν τάλαντα δυσμύρια, καὶ ἕ-
» τερα δὲ φορτία δυσμύρια. *Frumentum autem negociatorium in ea*
naui exportabant ad millia sexaginta, salsamenta sicula ad cadūm
decem millia. lanarum talenta uiginti millia, & alterius mercis alte
ra uiginti millia. prætereaq; commeatus uectorum nautarumq; se=
xaginta millia. Frumenti dixit non addito modium uel medimnum,
ego tamen medimnum eum intellexisse puto, ex more loquendi græ=
corum coniecturam faciens, et præcipue siculorum ut ex superiori=
bus apparet. Hæc duo millia & quingentos modios Parisinos faciūt.
Modius autem Parisinus quatuor et uiginti medimnos atticos capit.
Decem millia cadorum uel amphorarum, mille ducentos & quin-
quaginta modios itidem Parisinos. Lanarum & reliquarum mer=
cium talenta quadraginta millia, talenta Parisina triginta millia effi
ciunt, ut nunc crassiore calculo libras atticas uel minas, sex & no=
naginta drachmarum intelligamus, id est duodenum unciarum. Sic
fiunt pondo nostra duodeuicies centena millia. Libra enim nostra e-
pitritam proportionem ad Romanam libram habet .i. tertia parte
maiorem. Hanc summam si ad culeos duplares redigere uelimus, q
trimodia nostra efficiunt, hoc est quatuor et uiginti amphoras, & in
culeos singulos bina millia pondo statuamus, id quod hodie nauicu-
larij faciunt, qui anniuersarios commeatus meritorijs nauigijs suscipi-
unt, ut statim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales, quibus si
mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in sum
ma mille trecenti sedecim culei. Nunc si exquisitius persequi uelis, et
semuncias in singulas libras addere summa librarum quinq; & se
ptuaginta millibus excrescet, quæ additamentum septem & triginta
culeorum et semissis efficiunt. Et hæc omnia præter aquam dulcem,
præter piscinam, præter tot dietarum intestinum instrumentū, præ-
ter annonam uectorum & pabulum equorum. Hanc tamen nauem

longe magnificentia & splendore apparatus antecessit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator supradictus in delitijs habuit Nilo pernauigando, longitudine sexcentorum pedum, latitudine quinque & quadraginta. ab infima parte ad editissimum dietarum fastigium, altitudine pedum paulo minus sexaginta. In qua dietas & cubicula & alia ædificia uoluptariæ uitæ accommodata, ambulationum porticus duplices ambibant, proram & utrunque nauis latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autem nauis patens, è regione proræ uestibulum habebat ex ebore & alia primæ notæ materia constans, per quod ingredientes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in œcum, id est in præ grande conclaue ferebat, uiginti lectorum capax. cum utrinque per uestibulum ingredientibus patentes crebræ fenestræ auras perflantes commode admitteret. Reliqua sunt eiusmodi ut siquis omnia ad uerbum prosequi uelit & possit, fidem sint excessura. Illud aũt quod de C. Cæsare memoriæ traditum est ut reliqua eius acta, non magnificentiæ esse puto, qui fabricasse cedrinas liburnicas dicitur, gẽmatis puppibus & uersicoloribus uelis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnáq; etiam uitium & pomiferarum arborum uarietate. quibus discumbens de die inter choros, ac symphonias litora Campaniæ peragrabat. Nostrorum autem tẽporum opera quæ maxime magnifica esse creduntur si cũ illis contendantur, propè est ut perinde esse uideatur, ac si formicam elephanto compares. Sed principes & opulenti hodie priscarum rerũ ignari, sese in rebus mediocribus & paruis admirantur, sola ignorantia beati si argumentari uelimus. Quo magis despicari & floccipendere eorum sortem licet, ijs quidem qui felicitatem nec pondere nec numero metiuntur. Hæc ideo retuli, quod multi opinantur ideo apud historicos magnum numerum nauium lectitari, quod antiqui nauigiolis uterentur præ ijs nauigijs quæ memoria nostra uisa sunt. sed uidelicet eorum est id censere qui prisci æui magnificentiam memoriæ suæ finibus circunscribunt, uetera male æstimantes, quorum siquis hodie nauem Demetrianarum nauium similem uideret, id est quindecimremẽ uel sedecim, ut græci appellant πεντεκαιδεκήρη ἑκκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam uidere se existimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id est tribus uelis insignia. Athenienses autẽ classiarijs opibus & copijs claruisse, cum ex Thucydide, tum ex Plinio nouimus, qui libro septimo de ijs loquens, qui uariarum artium speciminibus editis

» enituere, laudatus, inquit, Ctesiphon gnosius æde Ephesianæ Dianæ
» admirabiliter fabricata. Philon Athenis armamentario mille nauiũ. Legimus apud eundẽ Plutarchũ in Antonio, in bello Actiaco Antoniũ præter copias terrestres circiter quingẽtas naues pugnaces habuisse, in qbus permultæ octonum ordinum atq; etiam denum fuerunt, alioqui omnibus armamentis egregie instructæ. ex quibus cum optimas elegisset, à triremibus ad decemremes quatuor & uiginti millia pugnatorum imposuit, cum classe conflicturus esset. Magnum autem fuisse numerum nauium electarum ex eo apparet, ꝙ cum Cleopatra cum LX nauibus et Antonius quinquerem aufugisset, trecẽtæ captæ in eo prælio esse narrantur à Plutarcho, quo fit ut pauciores cẽtenis militibus in singulis nauibus fuerint. Hodie maiorem numerũ stipant, ut audio, in aciem maritimam prodituri. Verum onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat negociatorias, sed tamen quæ tormentis muniuntur, non ultra centum & octoginta culeos ferre dicunt, id est nonaginta tonellos, ut nauiculariorum uerbis utar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias esse aiunt. mediæ notæ septuagenarias & octogenarias. Maximas autem quæ in mari occiduo uideantur ferè centenarias, raro maiores esse. Tonellũ ego trimodium culeum appellauerim. tres enim modij nostri tonellum unum efficiunt, id est culeum geminatum. Ita fit ut maximæ onerariæ nostri temporis plerunq; non maiores sint illis quas Cicero in Lycia fuisse dixit. de nostris loquor, nam Germanorum naues dupli ces & triplices nostrarum esse dicunt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadraginta modia nostra capiunt, at duo millia amphorarum ducenta & quinquaginta modia nostra æquasse docuimus. Est autem ea formula nauiculariam factitantium ut in singulos culeos duplares bina millia pondo numerent. tanti enim pendere uini tria modia nostra dictitantur. sic fit ut salis aut alterius grauissimæ mercis uectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur, ut si nauis centum et octoginta millia pondo ferre cõmode possit cum instrumento machinario, ea octogenaria uocitetur. Ex prædictis igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues etiamsi pauciores olim milites pro portione in naues imponebant, ꝙ̃ pro nostri temporis more, quantum coniectura assequi ex historicis possumus. Etenim si quis omnia quæ commemorauimus diligenter animaduerterit, iudicabit (ut spero) non fallaci me coniectura ductũ esse in mensuris indagandis. Non me latet apud Aeginitam legi minam atticã sedecim uncias habere, & Romanã uiginti. Sed nec Pauli authoris

adnotata

adnotata illa esse puto, nec si Pauli sint, ad rem quã agimus pertine re. Sumptum est enim illud dictum ex medicorum usu, ut supra ex Celso adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundũ quod pené præterij. Diximus supra duodequinquagenos numos ex auri libra percussos, cui dicto pugnare uidetur id quod dicitur libro decimo codicis imperatorij in lege quoties, in titulo de susceptoribus, duobus scilicet & septuaginta solidis persolutis acceptam ferri libram auri debere. Quapropter adnotandum habuimus, id nõ de aureis priscis intelligendum, qui ad formulas primas numi aurei exacti sunt, aut paulo ab ijs imminuti. nam imminutum postea esse pondus formarum ex his uerbis Isidori intelligimus. Solidus, inquit, apud latinos alio nomine sextula dictus est, ideo quod his sex uncia compleatur. hunc autem uulgus solidum aureum uocat, qui solidus dicitur, ideo quia nihil illi deesse uideatur. Solidum enim antiqui integrum dicebant. & totum hoc dictum Isidori, adiuuat Pomponij auctoritas in lege nomismatum in titulo de usufructu in Pandectis his uerbis. Nomismatum aureorum uel argenteorum ueterũ quibus pro gemmis uti solent, usufructus legari potest. immutata enim forma percutiendi numi, qui ueteres numi extabant, non numi uice, sed gemmarum & rerum in delitijs habitarum censebantur, quo modo fit hodie. Antiqui aurei, ut diximus, binas drachmas pendebant, hoc est senos scrupulos. & quaterni in uncias signabantur, sic ex libra Romana duodequinquaginta fiebãt, hoc est ex duodecim uncijs. pondere autem imminuto ex binis drachmis terni numi fieri cœperunt, hoc est seni ex uncia. ita fit ut auri libra duobus & septuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra numaria centenas drachmas caperet ut mna attica, ut sæpe iam dictum est. Nomismatis autem imminutio eo tempore facta est, quo Romani imperij opes tenuiores factæ sunt principum multorum nequitia, qui luxu pditi priuatorum opes tributis exhauserunt. q̃q̃ Romanæ uires sese ipsæ confecerunt, cum Augusti plures eodẽ tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & intestina pro externis gererent. sic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cœpit. id quod necesse fuit, cum multum precijs rerum decessisset. Hoc idem Francia experta est. si quis enim huius temporis nomisma cum antiquo examinet exploretq;, dimidio uberius illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atq; eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus sesquisolato pendentes. In his genius est alatus liliata insignia tenens. extant & alij philippei sceptrati nonnul

li, alij etiam soliati, rege intus trabeato iura pro potestate reddente. ibi maiestatem regiam plane expressam agnosceres, qualem hodie nemo meminit, rege utroq; uestigio leonibus innitente. Hi triplici forma percussi sunt. sed qui minima signati sunt, binos solatos trahũt. qui maxima & grauissima, ij pondus habent secundum Eduardeos Angliæ maximum, eisq; proximum hoc genus omnium quæ uidi, tametsi nullius generis non habui quod quidem hodie extet, scite formatum erat. hos & rosatos Eduardeosq; pondere superant Carolei Aquitaniæ, qui fortes appellantur. in quibus dux armatus genu nitens leonem manibus Herculis more elidit. sed superiorum indicatura pecuatorum similis est, quos Ioannes rex signauit, triplici & ipsos forma & magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quãto autem hodie ieiunior sit & exanguior, ut ita loquar, res numaria, ex eo certe constare potest, quod qui Franci extant numi equites peditesq; olim uiginti solidis ualentes, unde Francicos hodie quoq; appellamus, nunc solidis quadraginta edicto etiam principis æstimantur, pluris etiam in foro permutabiles. Quod si inquirere infinitimas nobis prouincias institeris, eãdẽ apud eos ut apud nos olim & hodie rationẽ reperies. Prorsus quasi confinibus prouincijs Francia constituendæ rei numularia rationem præscripserit. id quod optima ratione iudicare quis potest. Neq; enim consistere commercia potuissent quæ nobiscum semper finitimi miscuerunt, nisi eandem auri notam afferrent quã acciperent. Itaq; quãdiu aurum primarium signatum est in Francia, tãdiu ipsi quoq; finitimi populi eodem genere usi sunt. Nunc autem & nostratis, & externi nulla uncia nisi concreti uisitur et ærosi. Verumenimuero qui hodie extant imperatorij aurei post priscos illos didrachmos signati, ponderi prædicto non respondent à sanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Constantini Magni & Iuliani & Magnentij, et aliorum recentiorum, sed in omnibus quos expendimus ita imminutum pondus erat, ut seni & semis non plane unciam æquarẽt, septeni excederent. Vnum etiam Iustiniani principis uidimus quẽ nobis ostendit Christophorus Longolius uir egregie doctus, & rerum antiquarum studiosus. sed ne is quidẽ prædictis grauior erat. Quare prædictam legem de duobus et septuaginta solidis ideo latam puto, quod imminuto pondere numi, libræ quoq; aureæ æstimatio & pondus sensim imminuebatur. quãpropter ne tandem imminutio inualescens, rem numariam conturbaret, imperator certum modum imponere uoluit. quanquam si quis legem illam diligenter consideret, nõ

tum in

tum in uniuersum statuere de auro signato uidetur, q̃ de auro tributario, ut fortasse indulgentia principis aliquid antiquis pẽsitationibus remittere lege illa uoluerit, id.n. sæpe fit ut maneãt antiqua uectigalia aut pẽsitationum uocabula, et tñ minore summa aut æstimatione stipẽdiarij defunguntur. Cur aũt aurei solidi quoq; dicantur, his uerbis Lãpridij declaratur in Alexãdri uita. Vectigalia publica in id cõtraxit, ut q decẽ aureos sub Heliogabalo præstiterãt, tertiã partem aurei præstarent, hoc ẽ tricesimã ptem, tuncq; primũ semisses aureorũ formati sunt. atq; ẽt cum ad tertiã partem aurei uectigal decidisset, tremisses, dicẽte Alexãdro ẽt quartarios futuros qñ minus nõ posset. quos qdẽ iã formatos in moneta detinuit, expectans ut si uectigal cõtrahere potuisset, et eosdẽ ederet, sed cum non potuisset p publicas necessitates conflari eos iussit, & tremisses tñ solidosq; formari. Hactenus Lãpridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos esse integros eo tpe quo semisses & tremisses fieri cœpunt. In iure aũt ciuili quod nunc hẽmus, nõ una aurei æstimatio ẽ, ut multi existimant, nec semp septuagenos binos in libras accipiendos censeo, sed pro tempore aliqd statuentium principum æstimationem faciendã. ut uerbi gratia, in lege prima de uarijs & extraordinarijs cognitionibus Vlpianus de honorario aduocatorũ loquens, ita inqt. Licita autem q̃titas intelligitur pro singulis causis usq; ad centum aureos. centum aureos hoc in loco pro duobus auri põdo intelligo. Nam Vlpianus Alexãdri tempore scripsit nõdum immutata prisci nomismatis forma, nisi si paucas scrupula auaritia ipsorum legitimo ponderi detraxit ut supra docuimus. Visuntur enim hodie Mamææ matris eius nomismata. & ego omnium imperatorum uidi eadẽ forma ab Augusto ad Cõmodum Cæsarẽ. sed et hoc quod diximus non solum argumentis, sed etiam Taciti authoritate cõprobare possumus, q lib. XI. de tempore Claudij priñpis loquẽs. Cõtinuus inde, inquit, & sæuus accusandis reis Suillius, multiq; audaciæ eius æmuli, nam cuncta legum & magistratuum munia in se trahens princeps, materiam prædãdi patefecerat. non quicq̃ publicæ mercis tam uenale fuit, q̃ aduocatorũ pfidia, adeo ut Samius insignis eques Romanus quadringentis numorũ millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente Caio Silio consule designato consurgunt patres, legemq; Cintiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne qs ob causam orãdam pecuniã donumue accipiat. deinde obstrepentibus ijs qbus ea cõtumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, ueterũ orato

» rum exempla referens, qui famam in posteros praemia eloquentiae
» cogitauissent pulcherrima, alioqui & bonarum artium principem
» sordidis ministerijs foedari, ne fidem quidem integram manere ubi
» magnitudo quaestuum spectetur. q si in nullius mercedem negocia in
» eantur pauciora fore, nunc inimicitias, accusationes, odia & iniurias
» foueri, ut quomodo uis morborum, precia medentibus, sic fori tabes,
» pecuniam aduocatis ferat. & paulo infra de Suillio & alijs aduo-
» catis loquens qui causam diuersam tuebantur Caesarem, inquit, cir-
» cunsistunt anteacta deprecantes, & postquã annuit tacens, incipiũt.
» Quem ullum tanta superbia esse ut aeternitatem famae spe praesu-
» mat, usui & rebus subsidium praeparari, nequis inopia aduocato-
» rum potentioribus obnoxius sit. neq; tamen eloquentiam gratuito
» contingere, omitti curas familiares ut quis se alienis negocijs inten-
» dat, multos militia, quosdam exercendo agros tolerare uitam. nihil
» à quoq̃ expeti nisi cuius fructus ante praeuidetur. prompta sibi exẽ-
» pla, quantis mercedibus P. Clodius & Caius Curio concionari soliti
» sint. se modicos senatores, qui à R. ep. nulla nisi pacis emolumenta pe
» terent. cogitaret plebem quae toga enitesceret, sublatis studiorum pre
» cijs etiam studia peritura, ut minus decora. Haec ita haud frustra di
» cta princeps ratus, capiendis pecunijs statuit modum usq; ad dena
» sestertia, quae egressi, repetundarum tenerentur. Qui locus tribus
uerbis corruptus est in exemplaribus quae circũferuntur. His uer-
bis Taciti apparet Vlpianum licitam quantitatem appellasse eam
quae Claudiano senatusconsulto taxata erat eo tempore quo aduo-
cati inuidia maxima flagrabant ob delationes & perfidiam prae
uaricantium. Dena autem sestertia dena millia numum sestertium
ualent, ut satis ostendimus. hoc est centies centenos sestertios. atq; nos
alibi docuimus & ratione & authoritate singulos aureos centenos
ualuisse numos, hoc est uicenas quinas drachmas, ita ut auri ad ar-
gentum proportio maior esset duodenaria. Quare planum fit de-
na sestertia & centenos numos eandem fuisse summam, sed Vlpia
nus aureos dicendo temporis sui consuetudini seruiuit iam obsole-
to more eloquendi per sestertia. In lege Nonnulli, de accusationibus
digestis, pauper dicitur qui minus q̃ quinquaginta aureos possidet.
Quinquaginta aureos auri libram intelligo propter Hermogenem
eius dicti authorem, qui aequalis Alexandri imperatoris fuit. In le
ge si duobus cõmunia, de legatis, Iustinianus uarie precia mancipio-
rum taxauit. minimum autem precium non infra xx. solidos, maxi
mum non supra octoginta intendit. solidos non dubie aureos eius
temporis

temporis intelligere debemus, qui subsesquipli erant priscorum aureorum ita ut triceni solidi uicenos aureos ualerent. Qua ratione fit ut minimum pretium serui triginta nostri aurei fuerint, summum autem centum & uiginti, quæ æstimatio longe minor est illis quas in præcedentibus ex Plinio & alijs collegi, pretijs scilicet iam rerum omnium deminutis. sed nec illi aurei recentiores auro obryzo signati sunt ut antiqui, ex quo apparet recentiores principes nomisma bifariam minuisse pondere scilicet & auri indicatura, quomodo & nostri fecerunt, & totus denuq; occidẽtis orbis, id quod institutum aiunt ne aurũ mollissimum & argentum purum quod duodenarium appellant, usu ac collybo detereretur. Plinius author est Liuium Drusum in tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuisse. & rursus alibi. Miscuit, inquit, denario triumuir Antonius ferrum. miscentur æra falsæ monetæ, alij è pódere subtrahũt. Denarium nunc appellamus Caroleum numum argenteum, q antiquum sestertium ualet. Assem autem appellare possumus quẽ duodenarium uocamus, & ita in partes diuidere, ut antiqui suum assem diuidebant in sui generis partes, quadrantes, sextantesq; dicentes. sic unciæ loco erit denariolus, quem græci chalcum dicunt. sic quinarius & senarius uel quincunx & semis, q quinos & senos denariolos ualent. sestertios dudum signauimus qui duos solidos & semissem ualerent, sed iam rari uisuntur. facti enim non placuerunt. extant & trepondij pridem signati grossi curij uocitati ab authore prædiuite auorum memoria. Centussem dicere possumus pro ea summa quã alternis propè uerbis negotiatores centum solidos appellant, ut decussem pro decem. Licet enim uerba antiqua in usum nostrum interpolare, quæ quidem æui situ non putida facta sunt. Vidimus post quadriennium edictum præconio promulgatum, quo omnibus nomismatis priscis usus abrogabatur, tam nostratibus q̃ externis. perinde, quasi nullus numus locabilis esset qui non æqualis nostræ memoriæ fuisset. quod edictum unius hominis impotentia principi extuderat, qui omnia penè omnium magistratuum munia sui iuris ac potestatis fecerat, cum muneris sui uices proprias uix tertio quoq; actu obiret. Sed q̃uis minax ac tumultuosum præconium, consensus hominum iure optimo neglexit, præsertim authore sublato de medio. quod enim tandẽ edictum iniqus excogitari potuit, & in maiores nostros magis iniurium, q̃ monumenta, memoriamq; regum ꝑpetuo delere? Eo. n. mandato id agebatur, ut optimũ quodq; nomisma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino dete-

rioris quassáq; signaretur. O improbum inuentum, & si fieri posset memoriæ hominum eximendum. Olim magistratus Romani, & post eos Repub. sublata principes iconicôs se fingi in nomismate uolebant, quasi nomen suum latissime longissimeq; prodituri, quo nomine ad nostram usq; ætatem permansit eorum memoria, uelut statuis ꝑ totum orbem erectis. Quod cum nostri principes olim imitati essent, similem eis gloriam ætas nostra inuidisse olim dictitabitur, unius hominis uel paucorum crimine, tametsi utinam ipse sæculum suum nostrumq; hac una nota inussisset. Huiusmodi hominũ uel temeritatẽ uel rusticitatem arguit lex prima de ueteris nomismatis potestate, undecimo libro Iustiniani Codicis, his uerbis. Solidos ueterũ principum ueneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debiti ponderis sint & speciei probæ. scituris ijs qui aliter fecerint, haud leuiter in se uindicandum. Verũ ea quæ diximus de amphora & mensuris cæteris, rursus in dubiũ uocabuntur cum locus ille Plinij succurrerit ubi de uino Opimiano loquitur. Quare & si procul à me abesse suspitionẽ illã uolo quasi obtrectaturientis more hominis & delatoria, ut dicitur, curiositate in cõmentarios inquisiuerim scriptorum nostro sæculo clarissimorum atq; existimatissimorum, facere tamẽ nequeo quin in operis huius coronide Hermolaum Barbarum uirum summa laude dignum, iterum ad disquisitionem doctorum hominum reuocem non ꝙ manibus uirorũ doctorum diem dicere gaudeam, qui uadimonium obire apud superstites nequeunt, sed ꝙ ueritatem asserere in lucem uolens, locupletes eius rei uades quos nobis uiuens reliquit, citandos omnino ad hoc iudicium duxi. præuaricationis enim insimulari aut certe obliuionis possem, si locum illum Plinij silentio præterirem. qui ut ab Hermolao intellectus est, id quod nos diximus de uncia euertit, ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius igitur lib XIIII de uini generibus loquens quæ in auctoritate fuerũt. Alicui anno (inquit) fuit omnium generum bonitas. L. Opimio consule cum. C. Gracchus tribunus pl. seditionibus agitatis interemptus, ea cœli temperies fulsit (cocturam uocant) solis opere, natalis urbe sexcentesimo trigesimo quarto. durantq; adhuc uina ducentis ferè annis in speciem redacta mellis asperi. etenim hæc natura uinis in uetustate est. nec potari per se queunt nisi peruincat aqua, usq; in amaritudinem carie indomita. sed cæteris uinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt. quo fit ut eius temporis æstimatione in singu-

» las amphoras centeni numi statuantur. ex ijs tamen usura multipli-
» cata semissibus quæ ciuilis ac modica est, in Caij Cæsaris Germa-
» nici filij principatu annis centum sexaginta singulis uncias uini con-
» stitisse nobili exemplo docuimus referentes uitem Pomponij Secun-
» di uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. tantum pecuniarum de-
» tinent uini apothecæ. Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita se emendasse testatur, quem in altera editione enarrans post explicatam de usuris retractationem, ut redeamus, inquit, ad propositum,
» si amphora id est (ut Festo placet) octuaginta uini libræ sub Opimio
» centum numis ualuit, faciunt autē octuaginta libræ nongentas sexa
» ginta uncias, efficitur ut semisses usuræ hoc est numi seni annorum
» centum sexaginta nongentos sexaginta numos inferant, atq; ita sin-
» gulæ uini unciæ singulis numis usuræ nomine constiterint. Hactenus ille cum dixisset, quasi penso suo absoluto, ad alia transit, cum magna (ut uidetur) securitate compertæ rei defunctus. Primum siue hoc dixerit Festus, siue non, id quod datur accipio, id est uini amphoram octuaginta librarum esse. hac enim ratione efficitur ut sextarius sit unciarum uiginti. nam cum duodequinquaginta sextarijs amphora impleatur, si libris duodequinquaginta totidem besses addas, ut sint duodequinquagies uicenæ unciæ, fiunt octuagin-
» ta libræ. quin & ipse Hermolaus in priore editione, Amphora, in
» quit uini quadrantal latine dicta Festo Pompeio, congios octo conti-
» nebat, id est sextarios. XLVIII. sextarius uncias uiginti Festo, sed
» Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus he-
» minis. ita fit ut singulæ amphoræ. LXXX. Festo, uel XCVI. Africa-
» no, aut certe CXLIIII. uini pōdo capiant. qbus in XII uncias reso
» lutis, efficiuntur aut nongentæ sexaginta unciæ, si octoginta pondo
» sunt, aut mille cētum quinquaginta duæ, si nonaginta sex, aut mille septingentæ uiginti octo, si centum quadraginta quatuor. Ex quibus uerbis tametsi ambigere magis q̃ rationem colligere doceamur, tamen, ut dixi, quod a me stat, id cupide accipio, & in rem meam uerto. hac enim authoritate probo sextarium uel dipondium fuisse id quod astruere conor, uel certe unciarum uiginti, cum apud Plinium legatur quindecim unciarum esse, id est libræ & quadrantis, quod nullo alio testimonio subsistere potest. Verum illud non concedo ut uncia uini duodecima libræ pars sit. nec in sextario uncias uini uiginti esse dico, sed duodecim, & in amphora quingentas septuaginta sex, quas Hermolaus nongentas sexaginta esse putauit. id quod ante ex Martiale abun-

de probatum est. alioqui sextarius qui citra controuersiã in duodenos cyathos diuiditur, non unciarum uicenum, sed duodenum tantum esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus non ad mensuram referretur, quod nec Pliniano sextario nec Pompeiano congruit; quodq; Hermolaum non aniaduertisse mirum est praesertim cum Plinium in manus accepisset. quota est enim uncia pars librae, tota est cyathus sextarij. & uncia tam ad quotam partem, q̃ ad pondus refertur apud authores, &, quod maius est, interdum ad longitudinem uel crassitudinem, ut in primo libro ostensum est à nobis. Plinius lib. XVIII. de medica loquens. Si sit humidum solum herbosum'ue, uincitur, & desciscit in pratum, ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda manu potius q̃ sarculo. Vncialem altitudinem pollicarem intelligo. id est digiti & trientis ut Frontinus author est. Nimirum Hermolaus blandiente calculo deceptus est, siquidem cum centies sexagies senos numos cum octuagies duodenis uncijs ad unum quadrare subducenda ratione inuenisset, ilicet non excussum quod arridebat admisit. ultra enim addubitare eum non sinebat deprehensae usurarum rationis fidutia gestiens, quod tamen affirmare uereor, ne plenum sit audaciae. Ipse enim Hermolaus de altera sua editione ad Antonium Caluum scribens Venetum patricium, ita inquit. Peruenit quidem res ad umbilicum, sed nullus tamen dies est quo non fiat aliqua accessio, nunc cum impressoribus agitare coepi lente, de industria rem differens, ut diutius in fermento sit, nihil time, diligentiam adhibituri sumus, qualem in altera editione praetermissam saepe mecum questus es. & paulo inferius. Multo autem (inquit) plus operis & laboris adij q̃ putabam, quod omnium rerum quae in coelo & sub coelo sunt gnarũ esse oportet qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui castigare. haec uerba significant Hermolaum magnam animaduersionẽ adhibuisse secundae castigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum numorum deesse dico, sicut, & in alijs quibusdam locis apud Plinium, qualis est ille libri decimi septimi in principio de Lucij Crassi domo, & lib. XXXIII. de argento Carthagini imperato, ut in superioribus adnotauimus. Quare sic legendum puto. Quod ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni numi statuantur, ex ijs tamen usura multiplicata semissibus quae ciuilis ac modica est, in C. Caesaris Germanici filij principatu anno centesimo sexagesimo singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus. ut sensus sit apertus hoc modo, & omnino extricatus, sicq; Plinium

locutum

" locutum intelligamus. Quare si eius temporis. uel sic. Verū si tempo
" ris Opimiani æstimatione in singulas amphoras centenos numos sta=
" tuas, ex his tamen usura multiplicata semissibus in Caij Cæsaris
" principatu anno centesimo sexagesimo, & reliqua. Verba sun enim Plinij coniectura assequentis id quod dicit. Si, inquit, consulatu Opimij uinum illud centenis numis ualuit, id quod uerisimile est, & interusurij semissium ratio habeatur, necesse fuit anno centesimo sexagesimo, quo tempore Pomponius cœnam Caligulæ dedit, uncias uini singulas tot numis constitisse. Hermolaus hunc locum castigans duo uerba mutauit, illud quo sit pro quod ut, & singulis pro singulas legens. anno autem centesimo sexagesimo lego, sensu ita ex poscente, & alioqui ab antiquo uno exemplari admonitus. Hic etiam periclitari libet & aliquid comminisci, ut ineundæ huius rationis formā aperiamus, utq; si nobis collimare non contigerit, post nos existat aliquis qui à scopo non aberret sic enim artes consumatæ sunt, alijs super alios commentantibus, animorumq; contentio ad eam tandē peruenit, quam græci εὐστοχίαν, id est animorū uel oculorum intentionem non aberrantem appellant, nostri collimationē dixerūt, quasi tragulam quandam perspicaciæ ad inuentionis scopulū limis oculis intendentium, q̄q̄ sunt qui collineationem appellare eam malint, à lineis uisualibus in unum locum contentis. Hoc ueluti iure gentium utentes, post doctissimorum hominum sententias, & nostrā in medium sæpe in hoc opere attulimus. nec qui post nos sententiā dicturi sunt, assentiendi magis q̄ censendi exemplum amplectentur si operam prolixe literis impenderint, alioqui chartarum inani dispendio tot libri noui sub præla quotidie mitterentur. Id modo ne referat Gallus an Italus sit qui ad scribendū animum appulerit. Quod non ideo dico, quasi hoc nobis instituto Italia literarū bonarum magistra interdixerit, quæ nulli non laudem suā benignitate summa, ut bona quoq; sua impartit, sed nostratium hominum improbitas memoriæ semper obuersatur, cui nunq̄ satis uidebor respondisse. qui utinam ipsi tam Italos q̄ Italiā amauissent, melius enim, ut arbitror & nobis & honori suo consuluissent. Semisses igitur usuræ centum & LX. annorum, id est centies sexagies seni numi, ut Hermolaus dixit, nongentos sexaginta numos efficiunt, q̄bus si sors addatur, quam ipse omisit, fiunt mille & sexaginta. ita Hermolai ratio procedere non potest, cum sortis & usurarum ratio habēda sit. In amphora autem octo & quadraginta sextarios esse constat, & duodecim cyathos in sextario, quos numeros si inter se ducas,

fiunt cyathi quas uncias Plinius dixit, quingenti septuaginta sex. si ergo apud Plinium sic legis singulas uncias binis constitisse, & subintelligas numis, quod fieri ex præcedentibus potest, duo & nonaginta numi plures erunt, q̃ ut summa eorũ duplicata mille & sexaginta numis ad unum congruat. Summa enim cyathorum duplicata mille centum & quinquaginta duo erit. Ita Plinius duobus & nonaginta numis usuras auxerit. q. si usuras usurarum reputemus, octauo quoq; anno & sexto mense anatocismus renascitur, id est centesimo mense, qua ratione centum annis usura subnascens, duodecies senos numos peperit, id est duos & septuaginta, & sexaginta annis paulominus duos & quadraginta. qui fiunt simul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exacte uidetur rationẽ supputasse. Anatocismum autem usitatum fuisse antiquis notius est q̃ ut ostendere necesse sit, quapropter fortasse non uini apud Plinium sed binis legendum est. Nam uini uerbũ omnino eo in loco non congruit ut superuacaneum. sic fiet ut sextarius quatuor & uiginti numis constiterit, id est solidis nostris uiginti. quod omnino magnum fuit pretium. cum ea ratione amphora, quæ octaua pars est modij nostratis, duodequinquaginta francicis constiterit, qui hodie quatuor & uiginti ducatis ualent, cum nemo nostra memoria apud nos binos modios uini pluris uendiderit q̃tumuis cara annona. ita uini pretiũ centum & sexaginta annis duodecies penè multiplicatum erat, cũ singulæ amphoræ millenis centenis quinquagenis binis numis uenderentur. & tanti cyathus post tot annos uenditus est q̃ti sub Opimio sextarius uendebatur. Hæc ratio etsi speciosa uidetur, tamen admittendam affirmare non ausim. Adhuc enim ita ratio inita est quasi non modo incolume uinum, sed etiam non imminutum fuerit. Nihil igitur ex amphora centenûm numûm Plinius deperijsse centum sexaginta annis existimauit? præsertim cum ad crassitudinem mellis asperi redactum esse dicat. Ego uero ex uino nostro coniecturã faciens id uinum ad septimas minimum partes exuctum fuisse censeo, cui dispendio si nunc addas id quod intercidit in alia atq; alia uasa semper etiam ipsa aliquid sorbentia, transfundendo, id quod tot annis necesse fuit, totiesq; mutatis dominis & apothecis, uix decimam quãq; amphoram post temporis tantam intercapedinem residuam fuisse credo, ut fortasse non binis numis, sed uicenis legendum sit. id uerba ipsa Plinij mihi significare uidentur, cum inquit. Tantũ
» pecuniarum detinent uini apothecæ. nec alia res maius incremen-
» tum sentit ad uicesimum annum, maiusue ab eo dispendium non

» proficiente pretio. Vina enim significat ad uicesimum annum ita cõmode ueterascere, ut usuras etiam semisses pensitare possint, sed si ultra asseruentur, ut nullo precij augmento mirum in modum deminuantur. sic igitur colligo quasi ipsa per se caries congios octonos quos amphora capit, ad totidem sextarios contraxerit æuo ipso absorbente, deinde ut diffusionis & transuasationis dispendium sextarios ad besses aut dodrantes redegerit, testis ipsis semper cõbibentibus. His duobus intertrimentis si specimina gustantibus data, iacturamq; cauponationis heminariæ quadrantariæq; addideris, & quod alias intercidit, quis iam addubitet ad uicenos numos pretiũ in uncias extendere, quod semisses usuræ ad binos numos & ultra intenderant? Id quod si admittamus, sextarij singuli numis ducenis quadragenis constiterunt i. sexagenis denarijs. Qua ratione pretiũ paulominus centum & uiginti partibus auctum est centũ & sexaginta annis, quod fortasse non incredibile erit si quis reputet ꝙ minima aliqua mixtura ut Plinius dixit medicamenta erant cæteris uinis cõmendandis, ut portione per hoc magna exorptum uinum esse intelligamus, in quo exucto liquore uini uis remansisset incolumis & uiuida. Hoc cum admiratione dignum esset, ideo Plinius retulit, ita ut nobile exemplum uenditi plurimo uini appellet. id tamen minus mirum fiat piscis mullus Romæ ab homine priuato octo millibus numum emptus, id est ducentis aureis nostris. Hoc enim creditu difficilius est q̃ amphoram uini præstantissimi & medicamentarij ducentis & octoginta octo aureis uænisse. Tanti enim amphora supra dicta ratione con[?]tit. Hanc etiam opinionem adiuuare potest id quod Plinius lib. XII. inquit de Opobalsamo loquens his uerbis.
» Nec manifestior alibi fraus, quippe millibus denariũ sextarij empti
» uendente fisco, trecentis denarijs uæneunt. Si enim Plinij tempore cũ largior iam fœtura succi eius erat, singuli sextarij synceri liquoris centenis aureis uendebantur, non magnopere mirum est inusitatæ atq; omni æuo inauditæ uetustatis uinum, quod medicamenti loco cederet, senis aureis uænum ijsse. Verum illud ipse miror, ꝙ anno Opimiano id est natali ipso uini Opimiani, Plinius singulis amphoris centenos numos taxandos existimauit, qua ratione culeus nostrâs, id est sesquimodius Parisinus tribus argenti libris ualuit, hoc est triginta aureis nostris. Quod si eo anno omnium generum bonitas fuit in Italia, cuius tot uini nobilitates Plinius libro supradicto enumerauit, quonam modo fieri potest ut tanti amphora uænierit? præsertim cum fœ-

races uites habuerit ut idem author tradit. quippe in Gallia ut ge licidium uredo & sideratio sequens, & has cœli iniurias procella excipiēs, summā caritatem inferant, id quod memoria mea non semel contigit, nemo tamen meminit hac in urbe modium uini q̃ amphoras octo capit, duodecim aureis uænire, duntaxat uernaculi. tā etsi hic habeamus omnium propè generum, id est albi helui et inten se rubentis nigriq;, quæ nulli importatorum cedunt duntaxat iugi usu mensæ, tametsi pretio aliq̃tulum cedāt nōnullis importatis, quæ strenuiora esse creduntur titillandis palatis. Aulicorū hoc hominum iudicio factum, q̃ uina nostratia id est agri Parisini retuso mucrone esse dictitant, nec satis lācinare linguas gustu feruido & acuto. Alioqui sanorum iudiciorum consensu constat uina Franciæ id est Parisina omnibus numeris bonitatis præcellere, tametsi halitu ut illa externa uertiginem non cieant. Sed ne illa q̃dem aduentitia & caput tentantia quauis inopia uini dictum pretium excedunt. quod de iis intelligi nolo, quorum singulæ potiones uno cōuictu dantur. Qualia sunt Lusitanica, pseudocretica, & omnino quæ sapæ uice sumuntur, et pro Liberi bellariis cedunt. Verum de pretio uini audiamus

» Colu. sic dicentē lib. IIII. Quippe ut deterrimi generis sint uineæ,
» tamen si cultæ sint, singulos utiq; culeos uini singula eorum iugera
» p̃æquabunt. utq; trecentis numis quadragenæ urnæ uæneant, quod
» minimum pretium est annonæ, consument tamen septem culei sester
» tiūm duo millia & centum numos. Ea porrò summa excedit usurā
» semissium. atq; hic calculus quem posuimus, græcini continet ra-
» tionem. sed nos extirpanda uineta censemus, quorum singula iuge-
» ra minus q̃ ternos culeos præbent. minimum pretium annonæ Co-

lumel. esse dicit cum trecenis numis quadragenæ urnæ uæneunt, id est uiginti amphoræ, quod perinde est ac si dixisset cum singulæ amphoræ quinis denis numis uæneunt. Si igitur uilissima annona uinum in amphoras quindecim numis erat, existimo mediocri annona amphoram tricenis numis uendi solitam, ut summa fuerit annona, quadrageni quini uel quinquageni numi, dira & prodigiosa etiam sexageni, aut summum septuageni. Sed caritatis annonæ ac uilitatis ratio duplex, alteram copia & penuria moderatur, alteram prima ultimaq; nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio sit in medio posita, ut pro captu cuiq; comminisci quicquam liceat, ne in immensum excrescat hic liber si lites litibus resoluere pergeremus, esse enim huius incœpti eam rationem uidebam, ut si indulgere stylo uoluissem, connexa re-

rum series in altum sæpe relatura nos esset, ac nihilo secius tamen libens feci ut locum quēdam ex eo libro Columellæ transcriberem, propter insitam ac peruulgatam opinionem inter nostros de uitium cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur author docere uolēs uberrimum esse uinearum redditum, Atq; ut omittam, inquit, ueterem illam felicitatem aruorum, q̄bus & ante iam Marcus Cato, & mox Varro Terentius prodidit singula iugera uinearum sexcenas urnas præbuisse, his certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fama est illustris, & præcipue quā possidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearum iugera singula culeos octonos reddidisse plerūq; compertum est. Nam illa uidentur prodigaliter in nostris Ceretanis accidisse, ut aliqua uitis apud te excederet uuarum numerum duum millium, ut apud me octingentæ stirpes insitæ intra biennium septenos culeos peræquarent. ut primæ uineæ centenas amphoras iugeratim præberent, cum prata & pascua et syluæ si centenos sestertios singula iugera efficiant, optime domino consulere uideantur. Nam frumenta maiore q̄dem parte Italiæ quando cum quarto responderint uix meminisse possumus. His uerbis Columella clarissimus author rei rusticæ, testatur nullum genus agriculturæ aut prædij fructuosius esse uinea. Ostendimus supra iugerum minus esse besse arepenni Parisini. q̄q̄ Columella libro sexto dicat semiiugerū à gallis arepennam uocitari. & idē author censet extirpandum uinetum esse quod minus tribus culeis præbeat in iugera, id est sexagenis amphoris. Varro libro primo. In qua terra, inquit, iugerum unum denos & quinos culeos fert uini, quot quædam in Italia regiones? Sed ut has Varronis uineas raræ felicitatis omittamus, Senecæ uineas Columel. octonos culeos ferre solitas tradidit, id est centenas & sexagenas amphoras in iugera. quod quia rarum fuit, rursus ijs omissis alias uideamus quæ mediocres habebantur. id est quæ centenariæ erant quinq; culeos reddentes iugeratim. Vt igitur centenas amphoras id est duodenos modios nostros & semodium, uinea mediæ notæ præbuerit, & singulis amphoris minimum annonæ pretium statuamus id est q̄nos denos numos, mille ac quingentos numos anniuersario uectigali reddidit. Quod si mediocrē annonam æstimare uelimus, hæc summa duplicabitur, ut sint ære nostro quinq; & septuaginta aurei coronati. hodie ex iugero & triente Romano id est iugero Parisino si q̄s centenas amphoras annuatim ferret id est duodecim modios nostros & semissem duntaxat uini non minimæ notæ, quā nostri familia

rem appellant, hic baccho litasse dictaretur, rariq; sunt in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamen apud Columellam hic redditus iugeri Romani mediocris inuenitur. quare planum fit uinearum cultum apud nos non suopte uitio, sed cultorum, damnosum existimari. cũ enim hic ferè rei rusticæ tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt & putant, omnia ex cõmodo suo faciant, fit plerunq;, ut nec exacte nec tempestiue cultus uitium absoluatur, cum in urbe existentibus dominis opus in agro
» fiat. Propterea Plinius libro decimooctauo, Profecto (inquit) ope-
» ra non impensa cultura constat, & ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. atque ita loquor quasi uinitores peritos habeamus, cum uix decimus quisque artem suam nouerit. Inde fit ut sumptus uineæ fructum sæpe deuoret. quod tamen ne deterrimo quidem cultu ijs contingit qui uitiferum solum eligere nouerunt. sed cum iam omnis collis campusq; uitibus conuestiatur, necesse est inscijs cultoribus plurima uineta non respondere, præsertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis sentitur, quare cum à prima germinatione usq; ad quintum nonas Maias (qui dies ultimus est decretorius uitibus) gelicidium timeatur, & huic periculo exemptis iterum uis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi stragem infert, simul uredine ab æstu caniculæ, aut aquæ cœlestis inopia uuæ sæpe retorrescant, id quod cum hæc proderem egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit, nisi aut diligentia aut fœlicitas adiuuet, est fere quod expensum uitibus queribundi feramus. Quanta autem priscorum frugalitas & quã strenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in uniuersum patet, cuius uelut unum specimen illud adnotasse satis erit, quod Varro libro primo de uinearum cultu loquens ita
» inquit. Saserna scribit satis esse ad iugera octo hominem unum. &
» Columella libro XIIII. Nam ut amplissimas impensas uineæ po-
» scant, non tamen excedunt septem iugera unius operam uinitoris.
» Hodie autem quotus quisque uinitor tribus iugeribus sufficit? Ita fit ut uineas non uinitoribus colendas locemus, sed cultorum mancipibus. propterea in agro Parisino uineta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruum sumptum quamuis feraces uites poscant. quod & incuria dominorum, & ignauia uinitorum ita inueteratum est, ut constitui apud nos res rustica nequeat, rusticis unanimi conspiratione tuentibus quod à maioribus acceperunt.

Verum (ut ad Plinium redeam) si centenos numos in amphoram statuamus anno Opimiano & centenas amphoras in iugerum, qui mediocris est prouentus Columellæ, uideamus quoniam tandem redditus euasurus sit. centies centeni numi decem millia numum fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis æstimare solemus, quo fit ut non immerito fortasse Pliniana exemplaria eo in loco suspecta postularim, quomodo & in alijs nonnullis locis officio (ut mihi quidē uidetur) studiosi hominis functus qui in medium consulit. Nam illud Columellæ in loco à nobis antea citato, nam frumenta maiore quidē parte Italiæ quando cum quarto responderint, uix meminisse possumus, cum quartodecimo legendum esse notius est q̄ dici debuerit, ex Varrone lib. pri. cuius hæc uerba sunt. Quare obseruabis quantū in ea regione consuetudo erit serendi, ut tantum facias q̄tum ualet regio ac genus terræ, ut ex eodem semine alubi cum decem respondeat, alubi cum quindecim, ut in Aetruria locis aliquot. In Sybaritano dicunt etiam cum centesimo redire solitum. nec mirum id Italiæ tribui cum Plinius tradiderit agrum Babylonium cum quinquagesimo fœnore messes reddere, diligentioribus agricolis etiam cū centesimo. de quo Herod. in primo ita inquit. τὸν δὲ τῆς δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ βαβυλωνίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ. ἐπειδὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑαυτῆς, ἐκείνη ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. id est. ad cerealem autem frugem usq; adeo bona est regio Babylonia ut plerunq; ducena reddat, ubi autem bonitate sese ipsa uincit, ibi etiam ad tricena. Plinius lib. quinto. Libyphœnices appellantur qui Byzantium incolunt. ita appellatur regio. ccl. millibus passuum per circuitum fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et lib. XVIII. Tritico nihil est fertilius, hoc enim natura ei tribuit quoniam eo maxime alat hominem. utpote cum è modio si sit aptum solum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt alijq;, et tota Betica, & in primis ægyptus. Hoc dictum Plinij non conuenit cum uerbis Ciceronis superius à nobis citatis de agro siculo, cū decimo reddēte. Nō temere igitur dominus in euangelio Matthæi cap. XIII. fructum summū ad centesimam frugē auxit. Verba Plinij li. XVIII hæc sunt à Theophrasto ad uerbū traducta. Babylone tamen segetem bis secant, tertio depascunt, alioqui folia tantum fierent. Sic quoq; cū q̄nquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli, uerū diligentioribus cum centesimo. Sic enim Hermolaus recte emendauit.

Theophrastus lib.VIII.de stirpibus. τὸ δὲ σῖτον τὰ πρόβατα ἐπα-
φιᾶσιν, οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν. εἰ δὲ μή, φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ κα-
λῶς ἐργασαμένοις, πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς ἑκατοντάχοα. Et tñ
antiquis exemplaribus & in impressis ante Hermolaum sic legi-
» tur. Sic quoq; cum quintodecimo fœnore messes reddit exilitas soli,
» uerum diligentioribus cum centesimo quinquagesimo, quod mirum
est, cum ad uerbum Plinius locum Theophrasti uerterit. nisi q̧ duo
illa uerba exilitas soli apud Theophrastum non sunt, nec uidentur
conuenire, cum Theophrastus pieram terram illam appellet id est
pinguem, & Plinius ipse præpinguem & densam, ut potius felici-
tas q̃ exilitas legi debeat, & mirum sit Hermolaũ hæc uerba ex
Theophrasto agnouisse, cum exile solum contrarium sit læto & af-
» fluenti. Quod autem sequitur. neq; est cura difficilis. q̃ diutissime
» aquari gaudent, ut præpinguis & densa ubertas diluatur. sic emen
» dandum censeo ex antiquo uno libro. q̃ diutissime aqua riganda.
» Theophra. ἡ δὲ ἐργασία τὸ ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅ-
» πως ὕλην ποιήσῃ πολλήν. πίειραν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιῆ-
» σαι μανήν. id est, cultus autem est ut quãplurimo tempore resideat
» aqua, & multam hærbæ materiam faciat. pingue enim solum &
» densum oportet rarum fieri. Idem Plinius cap. sequenti. Similis ra
» tio sed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri re-
» stagnantibus. quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Alio-
qui etiam aquari uerbum hoc loco non conuenit. Cum de agro no
stro qui pinguissimus esse uulgo dictitatur, agricolas multos interro-
garim, nunquam exculpere potui, ut cum decima fruge reddere se-
men faterentur, nisi siquando summa anni ubertate id contigit, uel in
nouali recens proscisso. Quo magis mira illa felicitas agrorum ui-
deri debet. sed & in eo culpam aratorum nostrorum esse credide
rim, nam Varro cum quintodecimo in Hetruria respondisse dicit,
cum Columel. uix cum quartodecimo respondisse meminerit, quod nõ
effœto solo sed negligentia agricolarum factum puto, qui à pristina
diligentia iam Claudij imperatoris uel Neronis tempore desciue-
rant, sub quo Columella scripsit. Verum animaduertenda Columel
læ uerba supradicta, Cum prata, inquit, & pascua & syluæ si cen
tenos sestertios singula iugera efficiant, optime domino consulere ui
deantur. Ex quibus uerbis conijci potest quantum sestertius ualeret,
quippe hodie prata scimus & uidimus, quæ annuos quaternos frã-
cicos domino pensitare solita sint fœnisicia in lustrum oblocata, ita ut
commode secum eo pacto putet actum. atqui centum numi æstima-
tione

tione nostra duobus aureis & semisse ualuerunt. Sed quoniam di=
ximus qualis fuerit redditus uinearum, restat ut uideamus quan-
» tum fuerit pretium. Columella lib. IIII. Vinitor licet sit emptus sex
» uel potius sestertijs octo millibus, cũ ipsum solũ septem iugerum to
» tidem millibus numorum partũ, uineasq; cũ sua dote, id est cũ pe=
» damentis & uiminibus binis millibus in singula iugera positas du-
co. His uerbis Columella uineã conseri in singula iugera tribus mil-
libus numum significat. quibus si operam uinitoris addas, quatuor
iam erunt millia, sine usuris bienij semissibus quo uinea nouella
cessat. Hæ ducentos quadraginta numos ualent, ita singula iugera
amplius centenis aureis nostris conferebantur. Plinius uero in eo
loco ubi Opimiani uini meminit, de arte colendæ uineæ loquens, in
» nostra (inquit) ætate pauca exempla consumatæ huius artis fuere.
» Verum eo minus omittenda, ut noscantur etiã præmia, quæ in omni
» re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius
» Stelenus è plebe libertina. LX. iugerum non amplius uineis excul
» tis in Nomentano agro. atq; æque quadringentis numis uænunda-
» tis. magna fama & Vetuleno Eglao uel potius Aegialo perinde li
» bertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore
» hominum, quoniã ipsum Africani colebat exiliũ. sed maxima eius=
» dem Steleni opera Rhemmium Palæmonem aliâs grãmatica arte
» celebrem in hisce. XX. annis mercatum. DC. millibus numum in eo
» dem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autẽ usq;
» quaq; nobilitas uinetis per omnia suburbana, ibi tamen maxima,
» quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. ac ne
» in pessimis quidem elegantioris soli hæc aggressus excolere, non
» uirtute animi, sed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit.
» Pastinatas enim de integro uineas cura Steneleum imitatus, ad uix
» credibile miraculum perduxit intra octauum annum. CCCC. M.
» numûm emptori addicta pendente uindemia. cucurritq; non nemo
» ad spectandas uuarum in ijs uineis strues literis eius altiores, con-
» tra id pigra ciuitate sibi patrocinante, nouissime Anneo Seneca prin
» cipatu traditionis ac potẽtiæ quæ postremo nimia fuit super ipsum.
» minime utiq; miraturi Anneum tanto prædij eius amore captum ut
» non puderet inuiso aliâs & ostento futuro tradere palmam eam
» emptis quadruplicato uineis intra decimum ferè curæ annum. di=
» gna opera quæ in cecubis setinisq; proficeret, quando & postea sæ-
» penumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras cente=
» nas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiqui-

» tatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeri-
» bus scripsit. Hunc locum (ut arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impressis tria aut quatuor uerba mutauit, ut uidere est in eius castigationibus. & cū prius .cccc. numum legeretur, ipse millibus recte addendum censuit. ego uero hunc locum mendis adhuc scatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum, quem quia emendari à me non posse uidebam, transmittendum diu censui. sed quoniam aliud exemplum non succurrebat unde ostendere id quod nunc agitur possem, consilium mutaui. ita tamen ut obseruatis anxie antiquis exemplaribus, & addito quod comminisci potui, locum aliquanto magis perspicuum minusq; mendosum referrem. Hermolaus in altera editione hunc locum declarare cu-
» piens, Videtur (inquit) Steleni uinetum primo .ccc. mil. uænisse,
» tum .de. millibus, mercante Palæmone, non à Steleno, sed ab em-
» ptore primo, demum quadruplicato precio comparatum à Seneca.
» Ego aliter censeo. quare sic legendum existimo, sed maxima eius-
» dem Steleni opera Rhemmio Palæmoni alias grammatica arte cele
» bri in hisce .xx. annis mercato rus sexcentis millibus numum in eo-
» dem Nomentano ex uetustissimo libro in quo hæc per datiuum le-
» guntur, Palæmoni & celebri. nec mercatum sed mercatorijs, ex
» quo mercatorus legendum dico. alioquin frustra Plinius dixisset in
» eodem Nomentano, si de uineto superiore ipse intellexisset. Maxi-
» ma igitur fama fuit Palæmoni opera Steleni. Est enim opera septi-
» mus casus non accusandi. nec Palæmon opera id est agricolationes
» Steleni mercatus est, sed ad rus emendum opera Steleni usus est, qui
» iam documentum industriæ suæ ac solertiæ dederat uænundato ui-
» neto .cccc. millibus numūm. Sequitur. est autem nobilitas uinetis (uel
» mercis ut in omnibus antiquis legitur) per omnia suburbana, ibi
» tamen maxima, quoniam neglecta per indiligentiam prædia per
» hauriat, malim ut in antiquis & pridem impressis legitur, pa-
» rauerat. hoc sensu, cum aliàs uineæ magno ibi uænirent propter
» uicinitatem, tum illa maxime Palæmonis in pretio erant, quia illa
» comparauerat negligentia dominorum coli desita, ex quo nouali ū
» uice censebantur. quod Plinius significat dicens eum uineas pastinas-
» se, quod renouasse significat. uix tamen hoc congruit cum Colu mel.
» lib. IIII. cum in ponenda uite restibilis uineti ultimam conditio-
» nem esse censeat. Quare fortasse Plinius uanitatem in eo arguit. sed
» uanitatem in eo intelligo potius q̄ uineas de integro pastinauit quasi
» restibile uinetum, & cariosum, cum uineæ tantum neglectæ indi-

ligentia

» ligentia cultorum fuissent, nec repastinatione indigerent & inferi-
» us. Cura Stenelum agricolam imitatus, lego, cura Steleni dum agricolam imitatur sic enim antiqua habent exemplaria. & rursus inferius, occurritq; nō nemo ad spectandas uuarū in ijs uineis strues, literis eius altiores pigra ciuitate sibi patrocinante. In pridē impressis, altioribus pigra in ciuitate legebatur. sed Hermolaus illud in expungendum censuit, & altiores legendū. hoc sensu. habuisse causam Palæmonem grammaticum quamobrem agrorum curam literis anteponeret, cum ad id desidiam ciuitatis sibi patrocinantem uideret. ego autem altioribus reponendum hoc modo censeo. Literis eius altioribus pigra uicinitate sibi patrocinante. hoc sensu ut uicini quibus confines uineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia pari non excultæ, referrent causam tanti prouentus in doctrinam Palæmonis, q grāmatica arte celebris fuit, satyrici testimonio q inqt
» =Cede Palæmon. & rursus.
» Odi Hanc ego quæ repetit uoluitq; Palæmonis artem. Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiusdem Plinij li. XVIII.
» Caius Furius Cresinus e seruitute liberatus. cū in paruo admodum
» agello largiores multo fructus perciperet, q̄ ex amplissimis uicini-
» tas, in inuidia magna erat ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs,
» quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta metuens damnationem,
» cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum
» omne in forum attulit, et adduxit filiam ualidam, atq;, ut ait Piso,
» bene curatam, ac uestitam ferramenta egregie facta, graues ligones,
» uomeres pōderosos, boues saturos, postea dixit, Veneficia mea Qui-
» rites hæc sunt, nec possum uobis ostendere aut in forum adducere
» lucubrationes, uigiliasq; & sudores. omnium sententijs itaq; absolu
» tus est. Sic igitur uicinitas non nauatæ in cultu operæ, sed doctrinæ
» cuidam reconditæ tribuendam censebat uberiorem fructum perceptionem. Sequitur, ut non puderet inuiso alias & ostento futuro tradere palmam eam emptis quadriplicato uineis. ubi in uetusto alias regiones & ostentaturo legimus, in alio ostentatur. quare legendum censeo, inuisuro alias regiones & ostentaturo. ut intelligamus Palæmonem tanto pretio ea regione exactum, alium locum quæsiturum in quo ostentare pretium industriæ suæ posset. Reliqua ita corrupta censeo ut sensus commode elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur. si sexaginta iugera quadringentis millibus uænierunt, quæ decem millibus aureorum à nobis æstimantur, sex iugera mille au-

ris constiterunt, ut in singula iugera centenos sexagenos senos & semissem statuere debeamus. Si hoc pretium ex Columellæ rone æstimetur, non uideo cur summam laudem propter hoc adeptus sit Acilius, quod Plinius inquit. propterea suspectum numerum habeo, nã & in quodam antiquo legi. LX. iugerum non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æque numero uænundatis, ut fortasse sic Plinius scripserit, atq; æque numero sestertium uænundatis. Qua ratione summa laus fuit in singula iugera centenis millibus numûm uineam uendidisse, alioqui non magnopere creuisset pretium, quod non conuenit cum cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimum uenditum est, cuius etiam uindemia pendens quadringentis millibus numûm addicta ẽ. Rus autem illud cuius Plinius modum non posuit, centuriam intelligo de qua Colu. loquens ita
» inquit, Centuriam nunc dicimus, ut Varro ait, ducentorum iugerum
» modum. olim autem ab centum iugeribus uocabatur centuria. sed
» mox duplicata nomen retinuit. Cato centuriã uitiariã posuisse ui-
» detur centum iugerum cum inqt, habere oportere qndecim manci-
» pia uinearum iugeribus centum in oliueto modica centuria, inquit Varro, erat ducentorum iugerum. Ergo hic si centenariã uineã intelligamus, sexcentis sestertijs emptam, singula iugera in suburbano senis millibus constiterunt. i. centenis qnquagenis aureis coronatis, et pretio quadruplicato intra decimum annum, sexcenis, in quibus diligenti cultu eo', usq; profectum est à Rhemmio, ut octauo anno uindemiã pẽdentem in iugera centenis aureis uẽdiderit, quod Plinius miraculum uix credibile dixit. ut enim octonos culeos in singula iugera statuamus, hoc est uicenos modios Parisinos qnis aureis uindemia cuiusq; modij constitit. Hæc tamen summa multo minor est superiore si sexagies sestertiûm legamus, & rus centuriã fuisse intelligamus De his uineis loquens Columella libro quarto, et Senecæ blandiens tunc potentia & authoritate apud Neronem præualenti, ita
» inquit. His certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fa-
» ma est illustris, & præcipue quã possidet Seneca uir excellentis in-
» genij atq; doctrinæ. Cuius in prædijs uinearum iugera singula cu-
» leos octonos reddidisse plerunq; compertum est. Ego autem compertum habeo in præfectura Parisiensi uineta esse quæ etiam hũc numerum excesserint in singula iugera nostra, quæ illic sunt maxima. Igitur quadruplicatum pretium quater & uicies sestertium fuit. quod numo nostro sexaginta millia aureorum ualet. ex quo apparet Senecam non frustra prædiuitem appellatum esse à Iuuenale.
nam

nam & ipse apud Tacitum lib. XIIII. ad Neronem ita inquit.
» Quartusdecimus annus est, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus
» ut imperium obtines. medio temporis tantum honorum atq; opum
» cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit nisi moderatio eius. & pau-
» lum infra. Ego ne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus
» ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes
» nouitas mea enituit? ubi est animus ille modicis contentus? Tales
» hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum
» spatijs tam lato fœnore exuberat? una defensio occurrit φ mune-
» ribus tuis obniti non debui. sed uterq; mensuram impleuimus, &
» tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum ami-
» cus a principe accipere: mihi subueniendum est, cum opes meas
» ultra sustinere non possim. in hoc uitæ itinere senex, & leuissimis
» quoq; curis impar, præsidium peto. iube opes meas per procurato-
» res tuos administrari, & in tuam fortunam recipi. quod tempo-
» ris hortorum aut uillarum curæ seponitur, in animum reuocabo.
Verba sunt Senecæ ab amicis admoniti φ ab inimicis apud Nero
nem insimularetur quasi ingentes & priuatum supra modum eue
» ctas opes quotidie augeret ut Taciti uerbis utar. Instantem igitur
» perniciem prouidens, ad principem ultro adijt, immensi census ces=
» sionem facturus, ut uitæ consuleret, quod obtinere ei non licuit.
Nunc si reputare uelimus quantæ fuerint illæ opes, audiamus Suil
lium Senecæ inimicum & inter alia quoq; exprobrantem apud
» eundem authorem libro XIII. his uerbis. Qua sapientia, quibus
» philosophorum præceptis intra quadriennium regiæ amicitiæ ter
» millies sestertiûm parauisset? Romæ testamenta & orbos uelut in-
» dagine eius capi. Italiam & prouincias immenso fœnore hauriri.
His uerbis cum superioribus intelligimus Senecam magnos reddi=
tus ex agris & fœnore pecuniæ habuisse. φ si sestertium ter mil=
lies quarto iam anno imperij Neronis quæsiuerat, ut Suillius di=
xit, quid existimemus eum habuisse octauo eiusdem imperij anno,
quando orationem illam ad Neronem habuit? Ter millies, ut ali-
bi diximus, census fuit maior Crassiano, hoc est septuagies quinqui
es centena millia aureûm huius temporis. Olim autem a censu no
tæ erant opes hominum, non ut nunc occultæ. professio enim neces=
sitatis erat. Cæterum ex prædictis feracitas uinearum antiquarum
declaratur, cum Plinius dicat, ac ne quis uictam in hoc antiquita=
tem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scri
psit. & ut redditus optimus intelligeretur, subdidit Plinius, efficaci-

bus exemplis, non maria plus temerata conferre mercatori, non in
rubrum litus indicum'ue merces petitas, q̃ sedulum ruris larem. sed
tanta copia in Cecubis *&* Setinis Falernisq; *non fuit, quæ primæ*
authoritatis erant, ut ex Plinio *&* Columel. *nouimus.* Nomentanus
enim ager feracitate non authoritate præstantiæ illustris erat. Pro-
pterea addidit ea uerba Plinius, *digna opera quæ in* Cœcubis Seti
nisq; agris proficeret. Prodigio *autem simile est uitem unam, id est*
unam stirpem excessisse uuarum numerum duorum millium, quod
Columella *dixit. & id dictum de uite pergulari puto.* Vnde *idem*
» *alibi.* In Albano *generis* Aminei *uitis notas habuimus, numero qui=*
» *dem perpaucas, uerum ita fertiles, ut in iugo singulæ ternas urnas*
» *præberent.* In *pergulis autem singulæ denas amphoras peræqua-*
rent. Nunc *citetur locus* Plinij *lib.* XVIII. *ubi de summa fertilitate*
» *loquitur, ciuitas (inquit)* Africæ *in medijs sita arenis syrtis petentibus*
» Leptim, *quæ magna uocatur* Tacape, *felici super omne miraculum*
» *riguo solo ternis ferè passuum millibus in omnem partem.* Fons
» *abundat, largus quidem sed certis horarum spacijs dispensatus in-*
» *ter incolas.* Palmæ *ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico pu-*
» *nica, illi uitis, sub uite seritur frumentum, mox legumen, demum ho-*
» *lus, omnia eodem anno, omniáq; aliena umbra aluntur.* Quaterna
» *cubita eius soli in quadratum nec ut à porrectis metiantur digitis*
» *sed in pugnum contractis, quaternis denarijs uænundantur.* Super
» *omnia est biferam uitem bis anno uindemiare. & nisi multiplici*
» *partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nunc*
» *uero toto anno metitur aliquid, constatq; fertilitati non occurrere ho*
» *mines.* Hactenus Plinius. Age *ineamus rationem. quaterna cubita*
plena & iusta in quadratum hexapoda nostram faciunt. i. tricenos
senos pedes. quæ mensura octingenties multiplicata duodetriginta
millia & octingentos pedes explet. Nos *enim superius docuimus iu*
gerum Romanum *octingentas hexapodas habuisse.* Sic *fit ut iugerũ*
Romanum *eius soli* Africi *duodecim millibus & octingentis sester-*
tijs numis constiterit. Quæ *ære nostro trecentis & uiginti aureis*
coronatis ualent. & tamen ita rationem subduximus, quasi plena
cubita fuerint. Magna *est hodie opinio agri nostri suburbani, qui*
uliginem contrahit à colluuie urbis, holeribus & acetarijs &
raphanis & leguminibus seritur, & interim pergulis circumuesti
tur, ne hyeme quidem nisi sæuissima cessans, sed pretium eius ut ar
bitror ad tertiam partem illius Africani *non accedit.* Vnum *au-*
tem restat dicendum, quod consulto in finem operis dilatum est,

ut in

ut in mentione domini nostri fastigium operi imponatur. Matthæi decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Magister uester non soluit didrachma. Et rursus. Vade ad mare & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & te. πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον. καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθῦν ἆρον. καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen proprie uerti potest. Magister uester non pensitat didrachma? per interrogationem. Est autem didrachmum numus binas drachmas ualens, quomodo & tetradrachmum quaternas, quod uerbum apud Liuium legitur ut supra adnotauimus. Cassius ad Cic. Nam iã ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellam est. nisi si quid nauibus Laodicenorum supportarit, cito fame pereat necesse est. famem instantem significat ex caritate frumenti, cum medimnus duodenis drachmis uæniret, id est seni modij Romani & semisextarius noster ducato uno. Liranus apud Matthæum, drachmam senis denariolis æstimat, & sic quilibet, inquit, capitaneus domus soluebat annuatim duodecim Turonenses. Ego autem tantum didrachmum ualuisse quantum septem solidos nostros Turonicos dico. Hoc est septies tantum quantum Liranus existimauit. Exodi. XXX. cap. dicitur. Siclus XX. obolos habet. media pars sicli offeretur domino. qui habetur in numero à uiginti annis & supra, dabit pretium. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Iosephus libro VII. belli Iudaici de triumpho Vespasiani loquens quem egit de Iudæis ui subactis, Stipendium, inquit, ubicunque degerent Iudæis indixit, binas drachmas singulis annis inferre in capitolium iussit ita ut antea Hierosolymorum templo pendebant. Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuisse tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum est. non enim primum à Vespasiano id factum est, sed ab Augusto qui censum imperauit Iudæis Cyrino præside. Vespasianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, sed Iudæis ubi terrarum cunque agerent. Didrachmum igitur denos obolos hebraicos ualebat, sed duodenos atticos, nec didrachmum in singulos patresfamiliarum, ut Liranus censuit, hoc est in capita familiarum, sed in singulos homines statutum, quomodo olim semisiclus in numerum hominum, id est uiritim non domesticatim constitutus, in eos quidem qui maiores uiginti annis essent. quod

perinde est, ac si binas operas in sacra publica conferre iuberentur. nam drachma merces est diurna, ut supra docuimus de denario diurno loquentes, cuius fit mentio Matthæi. XX. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictum est. Nūc igitur in hac mentione staterii æstimentur si fieri potest diuitiæ hominis unius priuati quantum meminerim maximæ. Pythius is est Bithynius, quē Herodotus in VII. prodidit Dario Persarum regi uitem aureā & platanum donauisse. Posteáq; Xerxi Darij filio cum in græciam infesto exercitu tendens, Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiam profectum, regem ipsum, atq; omnem eius exercitum hospitio suscepisse, xenijsq; magnificis donauisse, pecuniam etiam in id bellum præbiturum se pollicitum. quam pollicitationem admiratus Xerxes, astantes percunctatus est quisnam hominum esset Pythius, q̄q; pecunijs abundans, qui hoc ultro spopondisset. Cui cum responsum esset, illū esse Pythium qui patrem eius Darium uisendo illo munere uitis ac platani aureæ donauisset, ac tum quoq; nihilominus hominum ditissimus secundum regem esset, Rursus admiratus Xerxes, & ad Pythium conuersus, sciscitari cœpit, q̄ ingentis pecuniæ fiducia ad
» pollicitationem illam uenisset. ad ea Pythius, cum ad mare, inquit,
» græciæ descendere te audissem, statim opum mearum rationem inire
» aggressus sum. Iam tum enim in animum induxeram pecuniam
» tibi dono dare in bellum id gerendum. Subducta igitur ratione
» argenti quidem talenta duo millia, auri uero myriadas quadrin-
» gentas staterum Dariorum septem millibus minus habere me cō-
» peri, quæ tibi dono dare statui. mihi autem uictus ex mancipijs &
» agricultura suppetet. His uerbis Xerxes delectatus, ut tecū, inquit,
» paria faciam, pro hac liberalitate hospitem te meum facio. Quadrin
» gentas uero myriadas nummum de meo explebo datis tibi chiliadibus
» septem, ut quadragies centenis millibus Dariorum staterum nihil
» desit. Proinde quæ hactenus possedisti possideto, mementoq; talem te
» semper præstare. Hæc enim te facientem nec in præsens, nec in fu
» turum pœnitebit. Hæc sunt enim uerba Xerxis apud Herodotum.
σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεῖνόντε σε ποιεῦμαι ἐμόν. καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοι τῶν στατήρων ἀποπλήσω παρ' ἐμεωυτοῦ, δοὺς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή τοι ἐπιδεέες ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἑπτὰ χιλιαδέων, ἀλλ' ἦ τοι ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμέο πεπληρωμένη, κέκτησό τε αὐτὸς τάπερ ἐκτήσαο. ἐπίστασότε εἶναι αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιέοντι οὔτε ἐς τὸ παρεὸν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius libro. XXXIII. de immensis opibus hominum singulorum loquens, Con-

gregate

» gregate, inquit, & excedentes numerum opes, quota tamen portio
» erunt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iu-
» dæam octona millia equitum sua pecunia tolerauisse. mille conuiuas
» totidem potorijs uasis, mutantem uasa cum ferculis, saginasse. quota
» uero illæ ipsæ, neq; enim de regibus loquor, portio fuerit Pythij Bi=
» thynij, qui platanum auream, uitem'q; nobilem illam Dario regi
» donauit. Xerxis copias hoc est septies. LXXXVIII. millia excepit epulo, stipendium quinq; mensium frumentum'q; pollicitus, ut e quinq; liberis senectuti suæ in delectu unus saltem concederetur. In antiquis exemplaribus legitur Mille millia hominum excepit epulo. Vterq; autem numerus mendosus esse uidetur ex Herodoto, qui peditatum Xerxis ex Asia contractum ter & uicies centena millia hominum fuisse dicit præter seruitia & frumentatores. præter classem cuius magnum numerum facit. Hunc igitur numerum hominum Pythium hospitio suscepisse uerisimile est, quoniam tantas copias terrestres habuit Xerxes cum in Phrygiam uenit. Nam posteaq̃ hellespontum transijt numerus exercitus seruitijs & comitatu supra quinquagies auctus est, ut in superioribus dictum est cum de chœnice loqueremur. Sed Plinius fortasse Herodotum authorem non secutus est, sed Trogum, qui Xerxem ex regno suo septingenta hominũ millia coegisse dicit, & trecenta ex auxiliaribus. Quare Plinius scripsisse existimari potest septies octoginta millia, ut subintelligatur centena uerbum, ut supra docuimus, ut sit septies centena octoginta octo millia. Quod si ex Herodoto restituere placet, sic legendum. Decies septies octoginta millia. Nam Herodotus præter peditatum etiã octoginta millia equitum fuisse author est. Cum autem Plinius dicat Pythium quinq; mensium stipendium & frumentum exercitui Xerxis pollicitum esse, quinq; filiorum suorum nomine, ut tantum uni uacationem militiæ impetraret, existimo quadragies centena millia staterum Daricorum, tanto exercitui in stipendiũ et frumentũ coemẽdum sufficere in quinq; menses potuisse. Vt igitur minimum numerũ sequamur, id est septingenta millia, fac ut singuli in mensem ternos aureos coronatos acceperint, hac ratione in singulos menses stipendium uicies semel centenis millibus stetit, quæ summa quinquies ducta ob quinq; menses, centies quinquies centena millia efficit. His equitatus stipendium addendum, quibus trecenta millia auxiliarium addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia, quæ post transitum Hellesponti sese Persis adiunxerunt ex Macedonia, Thessalia, Epiro & Græcia. Nunc igitur de stateribus Daricis

uideamus. Stateres quidam Alexandrei, quidam Darici, quidam erant Philippei. Sed stater aureus minam argenti ualebat. Pollux.
» ὁ δὲ χρυσοῦν στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἱσαμένοις τὴν μνᾶν
» τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι. Aureus, inquit, stater minam ualebat. nam & in ijs quæ appenduntur pondus minæ staterem nominaue
» runt. καὶ ὅταν εἴπωσι πεντάστατηρον, πέντεμνον δοκοῦσι λέγειν. & cum dicunt pentastaterum, id est quinque staterum pondere, dicere ui dentur pentamnon, hoc est quinqueminale. hoc si est uerum, stater unus aureus quaternos minimum aureos nummos Romanos ualebat. Quatuor enim aurei Romani quadringentos non amplius sestertios ualebant ut satis demonstratum est. ut fuerint stateres aurei un-
» ciales, cuiusmodi fere Lusitanici hodie aurei uisuntur denis aureis
» æstimabiles. Demosth. πρὸς φορμίωνα. φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι
» λάμπιδι ἐν βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς. ὁ δὲ κυ-
ζικηνὸς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. Phormio autem dicit reddidisse se Lampidi in Bosphoro centum & uiginti stateres cyzicenos. At stater cyzicenus duodetriginta atticas drachmas
» ualet. & paulo post. τῶν μὲν γὰρ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται
» τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγειος ὁ ἐφεκτὸς τῶν τριά-
» κοντα μνῶν καὶ τριῶν καὶ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα.
Atqui centum & uiginti stateres fiunt tria millia trecenta sexaginta. Fœnus autem terrestre sesquisextum id est bis centesimum triginta trium minarum & sexaginta, quingentæ fiunt drachmæ & sexaginta. His uerbis apparet staterem cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis ualuisse, sed atticos stateres & persicos uberiores multo fuisse & pondere & indicatura conijciendum est, & præsertim Persicos cum Babylonium talentum ephectam proportionem ad atticum habuerit. Stateres autem aureos hic intelligimus ex ijs quæ sequuntur, etiamsi Pollux stateris appellatione non magis aureum, quam argenteum intelligendum censuerit. Sed notanda uerba
» Demosthenis. Tria millia trecentæ sexaginta. & rursus. Triginta
» trium minarum & sexaginta. Vbi drachmas subintelligi uoluit, communi more loquendi apud græcos, ut apud Romanos nummi intelliguntur, ut alibi sæpe diximus. Quomodo autem apud Romanos argentea nomismata drachmalia signabantur Atheniensium imitatione, & aurea didrachma erant, sic apud Athenien. & Persas & Macedonas stateres aurei geminato pondere signabantur, hoc est octonis drachmis. certe nomisma unum hoc triennio argenteum uidi cuius lemma erat λυσιμάχου βασιλέως, Lysimachi regis. cuius pon-

dus tunc non examinaui, nec alioqui numum magnopere considerandum duxi, quòd nihil tum harum rerum cogitarem, quare nec mihi oblatum mercatus sum. Hoc autem anno cum anxie perquirerē, & ter quaterq; argento rependere paratus essem, in tertias quartasq; manus peruenisse comperi, & tandem hinc exportatum. sed cum ab ijs percunctarer qui maxime meminisse uidebantur quantum ponderis traheret, aiebat unus se existimare semunciale nomisma fuisse. Id ille mihi facile persuasit, quòd alter maius etiam pondus meminisse se dicebat, & ea mihi magnitudo nomismatis oculis obuersabatur, quæ (ut minimum) æquaret denarium Mediolanensem. rescisui etiam a tertio in cuius tunc manu esset, id est cui ipse id dono dedisset (in quartam enim manum uenerat) sed uidere mihi postea non contigit. Siue autem stater is fuerit siue non, Daricus tamen stater non minus denis aureis nostris ualuit, id est argenti mina. qua ratione fit, ut quadragies centena millia daricorum, quadringenties centena millia coronatorum ualuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bithynium non modo septingentis & octoginta millibus, sed plane decies centenis millibus atque adeo decies septies centenis, & equitatui præterea & classi stipendium & frumentum suppeditare in quinq; menses potuisse. Hic obiter nonnihil dicendum de militari stipendio. cuius modus cum parum antehac statui potuisset, historia Cornelij Taciti Romæ nuper edita restitutis aliquot libris, nobis occasionem dedit & ansam aliquid de eo explicandi. Stipendium militare quo tempore institutum fuerit, Liuius libro quarto ab urbe condita docet de Anxuris expugnatione loquēs
» his uerbis. Oppidum uetere fortuna opulentum tres exercitus
» diripuere, eaq; primum benignitas imperatorum plebem patri-
» bus conciliauit. additum deinde omnium maxime tempestiuo prin-
» cipum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tri
» bunorumue decerneret senatus ut stipendium miles de publico ac-
» ciperet, cum ante id tempus de suo quisq; functus eo munere esset.
» nihil unquam acceptum a plebe tanto gaudio traditur. Idem pau-
» lum infra. Postremo indicto iam tributo edixerunt etiam tribuni
» auxilio se futuros si quis in militare stipendium tributum non con-
» tulisset. Patres bene cœptum rem perseueranter tueri. conferre
» ipsi primi. & quia nondum argentum signatum erat, æs graue plau
» stris quidam ad ærarium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebāt. His Liuij uerbis apparet cur æra merere milites dicantur, curq; ærariū dictū sit, ab ære scilicet graui nōdū argēteo numo p-

cusso. Tacitus uero lib. I. ab excessu Augusti, de seditione Pannonica loquens quae circa initium principatus Tyberij contigit, ita inqt, uer
» ba seditionem agitantium referēs. Quando ausuros exposcere reme
» dia, nisi nouum ac nutantem adhuc principem precibus uel armis
» adirent? Satis p tot annos ignauia peccatum, q tricena aut quadra
» gena stipendia senes, & pleriq; truncato ex uulneribus corpore to-
» lerent. ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud uexillum re
» tentos, alio uocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus ui
» ta superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, ubi per nomen agro
» rum uligines paludum uel inculta montium accipiant. Enimuero
» militiam ipsam grauem infructuosam, denis in diem assibus ani-
» mam & corpus aestimari. Hinc uestem arma tentoria, hinc saeuitiā
» centurionum & uacationes munerum redimi. at Hercule uerbera
» & uulnera, duram hyemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut ste
» rilem pacem sempiterna. nec aliud leuamentum q̄ si certis sub legi-
» bus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextusdecimus
» stipendij annus finem afferret ne ultra sub uexillis tenerentur, sed
» ijsdem in castris praemium pecunia solueretur. An praetorias cohor
» tes quae binos denarios acciperent, quae post sedecim annos penati-
» bus suis reddantur, plus periculorum suscipere? & paulo post.
» Responsum est à concione mandata esse Clementi cēturioni quae per-
» ferret. is orditur de missione à sexdecim annis, de praemijs finitae
» militiae, ut denarius diurnum stipēdium foret, ne ueterani sub uexil
» lo haberentur. et rursus de instaurata seditione loquēs. Igitur uolu
» tatis inter se rationibus placitum ut epistolae nomine principis scri=
» berentur, missionē dari uicena stipendia meritis. exauthorari q se=
» nadena fecissent, ac retineri sub uexillo caeterorū immunes nisi pro-
» pulsandi hostis. His uerbis apparet ueteranos milites aliquādo tricae
na stipēdia implere solitos, aliquando quadragena, aliquando uicae-
na. nec ullum tempus perpetuo statutum fuisse. Simul ueteranos mi-
litia exauthoratos non statim missionem adipisci solitos, sed indul-
gentiore militia sub uexillis retineri quoad praemia et colonias ac=
ciperent. ex quo planius intelligitur id quod Tranquillus in Tibe-
rio scribit. atq; etiā missiones ueteranorum rarissimas fecit, ex se-
nio mortem, ex morte compēdium captans. Verum ut supradictis
Taciti uerbis intelligimus denos asses diurnum stipēdium militare
fuisse, ita eadem uerba hoc significare uidentur denarium maius sti
pendium assibus denis fuisse, ut fortasse hoc adiuuare id possit qđ
superius hoc eodem libro diximus de denario quem Vitruuius se-

decim assibus ualuisse tradidit Augusti tempore. quamq; olim signato statim argento denarius decem assibus ualuisset. Quam rursus opinionem euertere uidetur Plinij dictum lib. XXXIII. his uerbis. Po
» stea Annibale urgēte. Q. Fabio maximo dictatore asses unciales fa
» cti. placuitq; denarium sedecim assibus permutari. quinarium octo
» nis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari
» tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Hoc igitur lectores uiderint ac statuerint pro suo quisq; captu aut arbitratu, quando id summam rei à nobis compertæ & explicatæ labefactare non potest, ut alibi diximus. Milites autem Romanos diurno stipendio denarium meruisse congruit cum eo quod ex Thucydide scripsimus, de classiario milite qui suo ministriq; nomine binas drachmas merebat apud Athenienses. Tricenæ drachmæ id est stipendium menstruum tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones uero duplex stipendium & equites triplex merebant. Quare Liuius
» lib. septimo ab urbe condita, æque, inquit, impotens postulatum fu-
» it ut de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate)
» æra demerentur, qđ aduersati coniurationi fuissent. hac ratione Liuij equites nouenos nostros coronatos merebant in mensem. nunc nostri octonos & semissem merent. Prætoriani autem milites duplex stipendium merebant, qui castra circa urbem habebant quasi stipātes principem. Erant enim & prætoriani milites & cohortes urbanæ, quod Tranquil. his uerbis significat de Augusto loquens. Lega-
» uit prætorianis militibus singula millia nummūm, cohortibus urba-
» nis quingenos, legionarijs trecenos nummos. Licet igitur hinc æstimare opulentiam imperij Romani sub Augusto, qui centum & quadraginta legiones sub signis prouinciatim dispositas habuit. cū unaquæq; legio minima æstimatione in annuo stipendio ducena millia aureūm coronatorum ferret, etiam sine equitum stipendio. Denæ. n. cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex stipendium habebant. Auctum autem postea militum stipēdium fuisse ex eo apparet, qđ Tranquillus ait in Domitiano, Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos. Hæc uerba significare uidentur sub Domitiano quartum incrementum milites accepisse. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit utrum menstruos aureos an potius annuos intelligamus. ego tamen menstruos intelligo. Milites etiam præter pecuniam annonas & sagula & frumentum interdū accepisse legimus apud historicos, & præsertim apud Lampridium in Alexandro. non me præterit Flauium Blondum libro sexto

Romæ triumphantis hæc aliter tradidisse. Sed ei non assensus sum. Hæc ut libro nostro tumultuarie adderem me compulit Franciscus Deloinus iudicum unus centenariæ famigeratæq; curiæ, q ut est inter iuris peritissimos antiquarum rerum studiosissimus, huius loci Taciti Cornelij tempestiue me admonuit, cum altera forte editione liber noster ad hunc locum impressus esset. ut si postridie admonitus essem, locum nullum hæc add tuncula inuentura capacem sui fuerit. Librum apud nos attulerat uir literarum sacrarum professor facundissimus omniumq; bonorum authorum conquisitor & indagator sagacissimus Guilielmus Paruus, agens in comitatu principis, sacerq; ut ita loquar, oricularius eius. Eum librum Deloinus cum ab eo utendum rogasset, aut iure potius amicitiæ præcupide sumpsisset, (unus enim tantum apud nos erat,) me quoq; ipsi ambo legere eum uoluerunt, ut in aliqua libri hiulca parte id quod de stipendio militari Tacitus scripserat, adsuerem. Hæc ferè sunt quæ de re numaria mensurisq; dici potuerunt. cuius rei semina se libasse Hermolaus Barbarus longe ingenio nobis doctrinaq; multiplici præstans in glossematis illis gloriatus est quæ in Plinium edidit gloriæ suæ segetem ac materiam, quem tamen authorem sic quoq; ad nos peruenisse dico, ut seminarium laudum studiosis omnibus in eo quotidie renascatur, etiam si ille primitias decerpsit. sed cum ipse multa de talento sestertio & libra colligentis quidem more non diligentis commemorasset, poteram inquit plura, sed quæ carptim, cursimq; uelut
» semina materiæ difficillimæ libauimus, dilato in aliud tempus pleniore commentario sufficiant. mihi uero ille farraginem authoritatum diuersissima tradentium, immo ut plane dicam, segetum antipathiam miscuisse uidetur, & in unum semina dissidentia confudisse, ex quibus frugem aliquam bonam quonam modo sperare potuerit & promittere non intelligo, aliorum autem erit iudicium. Nos commentationis ab eo promissæ, sed erronea, nisi fallor, indagine inchoatæ, cæcas & perplexas ambages à capite rem exorsi, ita explorasse uidemur, & à limine statim introrsus perspectas luculentis uestigijs remeabiles fecisse, ut in Mæandros potius digressionum insinuasse, sic enim res ferebat, q̃ in Labyrinthum quendam disputationis iudicari debeamus. Deprehensi aliquibus in locis hæsimus, uel uerius substitimus, nusquam tamen aut flexu præuaricationis, aut saltu reticentiæ uel obliuionis, aut deniq; præcipitio temeritatis elapsi. ponderum & mensurarum tractationem ita explicauimus, ut res natura inter se cognatæ, nominum etiam communio-

nem & ueluti gentilitatem agnoscerent. Quid tum, dicat aliquis, doctoribus igitur te præferendum censes? In hoc uno ego uero, cæteris in rebus ijs libens cedo quibus omnia propemodum debeo. sic sua hactenus cuiusq; fuit in reparatione latinæ linguæ palma. Hoc ius non modo æqualium nostrorum, sed etiam posteritatis erit, etiam si ius obtinere nunc Galli apud iudices Gallos nequeunt. neq; uero prærepta unius aut alterius rei gloria, commentandi quoque in posterum materia consumpta, quæ adhuc larga superest. Hoc tantum refert quod clariorum quidem illi aut plurium palmarum decora tulerunt, ego fortasse inter exigua ingenia qualibet acquiescere palma & debeam, & possim. sed alios ita uelim animatos esse, nostrates præcipue, quorum maxime gratia hoc opus suscipiendum duxi, ut maximum quodq; decus sic in medio positum esse putent, ut ingenium tantum & diligentiam referre non genus & cœlum putent. sic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omnium gentium magistra, lampadem, quod aiunt, Galliæ non tradat, sed commodet, aut tradat quidem sed fiduciariam uel precariam, uel potius det utendam usu nobis & illis promiscuo. Quidni enim speremus quod alijs non negatum est qui longius remoti sunt? Rumpantur licet Misopatrides, id est patriam ciuesq; suos exosi, natura Gallos hac dote non fraudauit, tametsi huius ætatis moribus, uel paucorum hominum uitio qui rerum arbitrium tenent, factum est, ut literarum bonarum studium nihil ad reipublicæ moderamen pertinere uideatur. Rempublicam semper appellare institui abusiue fortasse, in qua plurima ad priuatam utilitatem referri existimantur. Propter quod uidemus eo iam maiestatem publicam decidisse, ut censu ciues opibusq; multo magis, quam sensu & probatis moribus censeantur. Hinc illa stulta ac ridenda quorundam reputatio, qui nulla prorsus arte memorabili imbuti, ob uulgares quidem ut apud Romanos facultates, ut apud nos propemodum principales, non se modo copiosos, sed etiam, si dijs placet, beatos arbitrantur. cum si ad Romanos modulos diuitis appellationem metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerum, quorum census centies & quinquagies sestertium æstimetur. At tantam summam Pallas homo libertinus accepit, idq; decreto Romani senatus, ob id quod referendum ad curiam censuisset de fœminis, quæ se seruis concubitu miscuissent, eaque relatione statutum, ut quæ ignaro domino ad id prolapsa probaretur, in seruitutem sui consensisse uideretur. Cuius rei

authorem Tacitum, Pliniumq; oratorem habemus. Id'q; senatusconsultum postea à Iustiniano principe sublatum est. Quis autem hodie eorum qui aurum metiri non numerare dicuntur, uel etiam qui pala uersare aureos grumulos dictitantur, ducenties sestertium possidere creditur? At Aesopus tragoedus post coenas illas luxu stupendo memorabiles, tantundem hæredi filio reliquit, unde margaritas ipse sorbendas conuiuis apposuit non mediocris pretij. Age Curio tribunus plæbis nonne sexcenties sestertium æris alieni habuisse memoratur? quod perinde est, ac si nunc dicas quindecies centena millia aureorum, tanti tamen & pluris Cæsar ciuis adhuc Romanus nondum dictator, in Gallia res gerens, conciones eius ad populū licitatus est, & redemit. Paulus consul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cæsari eodem tempore authoritatem sui consulatus addixit, ea demum lege ut Remp. exagitanti patientiam accommodaret. Iam senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis sestertia solitos accipere à principibus constat, quis honestam sic enim aiebant, paupertatem tolerare possent innocenter. Nunc uero quotus quisq; tantum habet pensitationis annuæ si paucos gentilium regis excipias? Contra Nero perditis iam rebus, senatum Romanum coegit centies sestertium sibi quotannis pensitare. quam summam sine stupore meminisse iam nemo potest. Mitto ꝙ Ciceroni oratori qui semper à Romanis tenuis existimatus est, superficies ædium senatus consulto non minoris quinquaginta millibus aureū m nostrorum æstimata est, & uillaticum ædificium pluris ꝙ̃ duodecim. Seneca etiam uir philosophus, ut ex eius monumentis apparet, sed rerum actui præpositus à Nerone, quadriennio ter millies sestertiū m quæsiuit, quod certe necesse est, ut fidem scriptis eius & authoritatem deroget. Si enim scripta eius æstimentur, nemo unꝙ̃ animosius calcasse diuitias, & pauperiem securā astrictius eo amplexus fuisse uidebitur. Tarius Ruffus, quod pene omisi, infima natalium humilitate consulatum militari industria meritus, circiter mille sestertiū m liberalitate Augusti congestum agris coemundis exhausit, ut author est Plinius libro decimooctauo. Seneca author est Lentulum Augurem eodem Augusto principe quater millies suum uidisse, quanti hodie decem primorum Galliæ patrimonia esse uix possunt, etiam quanti plurimo uænire possunt æstimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui regnum debetur si regi superstes fuerit. Quonam modo igitur beatos existimare possumus, qui omneis cogitationes suas,

omneis

omnes animi sensus, omnes uitæ actiones, omnia publica, priuataq; officia, & uiuendi deniq; moriendiq; rationem ad cumulandas opes referunt, quæ in priuatis hodie fortunis esse non nisi despicabiles possunt? Vnum tantum genus hominum excipi necesse est, quod omnium ipsum generum minime esse exceptum oportebat. Hi sunt sacerdotes, quos nunc fermè solos secundum reges & principes opulentos esse cernimus, & plurimum opibus tribuere. quod genus unum reges inter amicos habent, in quo se suamq; admirentur potentiam. nulla enim æque parte uitæ beatores ipsis mortalium esse licet. Hic mihi quæ memini uidiq; reputanti, exclamare subit, miseram te simul & fortunatam Franciam, tu ut maiorum placita senatusconsultis sacrosanctis confirmata, tot annorum usu comprobata, ambitione nunc scelerata antiquare contendas? & singularem prærogatiuam pontificatui summo non eblanditam, non expressam, non emendicatam, sed maiorum nostrorum merito postulatam, exoratam, repensam, ut tibi uni iure prisco, à maiorum gentium pontificibus prodito in rerum sacrarum constitutione uti liceret, nunc indultæ legis abusu festines ire perditum? unde igitur tibi frontem peculiarem illam sanctionem citandi, qua tu tantopere gloriare uelut decore quodam religionis? unde libertatem aut fiduciam Christianissimam te uocandi, si non qua religione eximium nomen, legemq; pietatis tuæ testem comparasti, eadem religione tu ipsa retinere uis? O plaudendũ erratum hostibus tuis illis, qui hoc tibi felicitatis, regniq; fortasse Palladium, uelut cœlo delapsum munus inuident, quo uel ablato uel intercidente tu perinde fortunata esse non potes. Vide quæso ne te nimium terrigenis illis credas quos ob id gigantes appellauit antiquitas, qui titulosas amplitudines architectantes, Aloidarum exemplo theomachiam meditari uidentur. Nam ut illi immanium spirituum homines Pelion Ossæ aduoluentes, & ijs rursus Pindum & Othrin Lapitharum sedem subuehentes, in cœlum tandem scandere, & superis uim afferre cogitabant, sic isti pontificatus & antistitia alijs alia adaggerantes, ipsa strue dissentanea rerum male cohærentium, uim inferre superis sacrisq; canonibus quos patres suaserunt, merito dictitantur. Horum nonnullos nec prudentia nec doctrina præditos uir quidam acer apud nos cum uideret, dicere haud inficete solebat, absurdos oportere esse choragos aut certe dissolutos, qui Herculis Titanumq; personas uenustulis interdum cupidinibus accommodarent. Harum enim rerum culpã à capite & uertice Chri-

ſcani nominis publicus conſenſus arceſſit, q̃ niſi recte conſtitutus ſit, inferiora ab eo membra morborum cauſas trahunt. Quare in uotis eſſe piorum identidem uidemus ſtatim atq; illa indignitas oculis obuerſatur, ut aut columen eccleſiæ componat prouidentia, aut certe alind commodius & congruentius reponat. Idq; merito in uotis eſt. Columne enim uitioſo uel infirmo, tectum ædis ſacræ aut corruat neceſſe eſt, aut collabefactetur, ac ſubinde turbinibus & procellis omnia intus pateant, errorum nebulæ ſubeant, & decumbentibus pruinis interiora frigeant, ut ne ignis quidem ille caritatis æternus ultra manere poſſit. Neq; uero me latet ipſa domus fundamenta in petram firmiſſimam artifici manu iacta, nulla ui poſſe conuelli uel ſubrui, non aëria, non terrena. Nam ne operis quidem compages diuina manu coagmentata, ullo diſturbari machinamento poteſt. ſed decor operis in aſpectu & expolitio emendata non manent, ex quibus authoritas ædibus comparatur. Nunc autem pietas & religio huius ædis æditua magno uociferatu queruntur eam proportionem aſſeruatam non eſſe, quã architectonicæ manus primum modulatæ ſunt. id quod caput eſſe conſtat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis cauſam homines ad Mercurium referunt inſtitorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere, & aurigaſumma currus eſſe cœpit, non ut olim Phaëton cum ſe in currum luminoſum ſuſtuliſſet, conflagrationem orbi intuliſſe, ſed tenebras potius teterrimas offudiſſe dictitatur. unde factum eſſe uidemus ut in caſtris ſacroſanctis plerunq; nihil recte atq; ordine conſtitutum eſſe uideatur. Primum uix decimus quiſq; ordines ducentium decumana porta ingredi exiſtimatur. deinde laxiſſime quidam tendentes, uix gregario militi locum ueſtigialem relinquunt. adde ꝙ nec manipulos recenſere, nec cohortes ipſi concenturiare nouerunt. quid ꝙ plures ſtationes obtinent, qui uni ſatis eſſe nequeunt? quid ſi etiam omnes eas deſerentes, longiſſime per urbes expatiari uidentur, hoſtilis incurſus & populationum ſecuri, nec minus ſtipendia illis procedunt, q̃ ſi ab ſtatiuis pedem tranſuerſum non diſcederent? Iam illud cuiuſmodi eſſe dicemus, ꝙ qui plurium uicem gerunt, ij immunes ferè ſolent eſſe, ut ne uicem quidem ſaltem centurialem in ſpeciem teneant, cuius metu munifices in opere milites contineant? quid qui perpetuam immunitatem habent, regum & principum latera indecore ſtipantes, æterna animi deſtinatione à ſtatiuis caſtris domui emanſitantes? qui ſi diſciplina caſtrorum ualeret, pro caſtris ipſis uigiles excubare deberent. Hæc fierent ſi

in augustali ordines & uacationes non uenirent? si non atra inauspicataq; Celæno contactu suo fœdissimo res purissimas atq; sanctissimas quotidie impiaret? Etenim per Christum ipsum sacerdotij conditorem utrum qui scelerata porta in ecclesiam castrensem irrupisse se sciunt (de quibusdam loquor non de plurimus) in ecclesiam ouantem & cœlestem admissum iri se putant? num commercium aliquod superis esse sperant cum ijs qui cothurnatis flagitijs se sacraq; Christiana conscelerare non timent? Proinde uideamus quidnã habet simile hodiernus antistitum status & sacræ ciuitatis procerum, cum Christo ciuitatis eius conditore & comitatu ipsius. Nonne si in uniuersum cleri nostri faciem cultumq; consideres, dicere cogaris sponsam, ut ita dicam, sponso nuncium remisisse, suasq; ipsum sibi res habere iussisse? Ille paupertatis assertor, & erumnosorum signifer, cohorte etiam pullata semper stipatus erat. Hi opibus circunfluentes & delitijs otioq; torpidi, conspicui in aula uolunt esse sericato lautoq; comitatu. atque inter hos, si superis placet, Hieroduli quidam uidentur, homines sacræ seruituti mancipati, quos ne in publicum quidem prodire moribus deuotorum conuenit, nisi operam interim religioni & pietati nauare uideantur. Ille cum nihil possidere uisus est, tum suos omnes asseclas omnium fortunarum possessione deiecit. Hi unde illi deiecti sponte decesserant, cum eorum sint successores, uelut interdicto recuperatorio opulentam etiam bonorum possessionem reposcunt. Auspice igitur Mercurio contracta sponsalia non pronuba pietate, nec charitatem nec reuerentiam coniugij sacrosancti retinent, nec ad frugem aliquam bonam salutaremq; perueniunt. Age quãnam tandem causa sacrosanctos esse se uolunt? nempe ꝙ homines insignibus Christi amicti inter arma orthodoxa inuiolabiles semper fuerunt, non aliter, atque caduceatores hodie paludati inter acies commeant. Si igitur gestamina & exuuiæ Christi sacrosanctos eos ac reuerendos faciunt, non'ne cultus & habitus Christicolis dissentaneus profanos eos facit quod quidem in ipsis est? O stultam hominum opinionem. atqui si ueneranda cruce quasi claua Herculis Alexicaci, si lituo summoueri se turba ab eis patitur pullata iuxta & purpurata, si magistratibus & honoribus fungentes, fasces eis ciuiles & prætextas summittunt, & quidem cum summa animi æquitate, ampliora utique ea insignia existimare debebant, quæ Teletarches ipse Christus cerimonijs suis consecrauit, & quibus etiam sceptra regum summitti nonnunquam constituit, q̃ fastum luxu con-

ſpicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo uno ſuſpici ſe maxime diuites à plebecula uolunt. Quod ſi cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerentiam & pontificale obſequium in animum inducerent, conſecrataq; à maioribus patrimonia ſacroſancta non haberent, nec piaculum eſſe putarent eos uiros uiolare quos Chriſtus dominus noſter delitias ſuas uocauit, quid iſtis tandem fieret, quis citra culturam & ſementem, ut aiunt, omnia naſci uidemus? Erubeſcant igitur aliquando, & caueant ne animos ſaltem militares & feroces exoluant religione, & quandoquidem ipſi ſacra profanis permiſcuerunt, uideant etiam etiamq; ne eorum licentiam uulgus hominum albam, ut dicitur, amuſſim eſſe interpretetur, quæ diſcrimen ſacri profaniq; ſuſtuliſſe iam uidetur. Sed quando in opulentia regia & redditibus opimis ſumma eorum felicitas ſita eſt, quæro quo tandem titulo ea ſe poſſidere credant. neque enim quolibet titulo fructus ſuos faciunt. atqui ut omnia genera rerum legitime quærendarum recenſeant, nullum, ut opinor, aliud inuenient quo iuſte, atq; innocenter hæc poſſidere poſſint quàm pro donato. At hoc titulo poſſidenti non ſatis eſt rem ſibi eſſe donatam opinari, ſed re uera donatam eſſe oportet, alioqui eam uſu ſuam facere non poteſt. Mitto ꝙ ſiquid mei iudicij eſt, ut utar antiquo uerbo ſententiam dicentium, hæc non eis donata dici debent, ſed fidei commiſſa, quod uerbum non modo fidem bonam, ſed etiam neceſſitatem rerum reſtituendarum agnoſcit. id quod ſi non in omnia, certe in ea ſacerdotia ualet quæ fidutia contracta aut deferuntur, aut conferuntur. Sed quoniam priſca iam ſeueritas uetuſtatem non perferre creditur, ut id quod dictum eſt prætereaam, certe peculiari ſe titulo ſeu fidei commiſſum ſeu donatum tenere non negabunt. Quod ſi fateantur, num etiam tum fructus ita ſuos facient, ut & helluari, & obligurire, & per luxum profuſiſſimum abſumere ex animi ſui uel libidine uel ſententia poſſint? niſi uero non peculiare eſſe poteſt quod a domino ſeruus, & clericus ſeruus accipit, in coloniam ipſe dominicam aſcriptus. Accipit autem in Francia aut à domino protinus paracleto ſuffragatore, quod rarum eſt, aut à ſummo domini atrienſi, quod frequenter euenit. quod autem ſecus quæritur id eſt ſacrilega indicatione, id à prædone poſſeſſum in ius tranſire non poteſt. ſic fit ut nihil peculij habeant quod non ſit profectitium, & calendarium factitare debeant & diurnum. niſi ſi fortaſſe antiſtitum actus lege euangelica tabularum conficiendarum neceſſitate ſolutus

lutus potest esse, cum antistes aut cœnobiarcha nunq̃ officio perfunctus esse uideatur, anteq̃ omnia pensa familiæ exegit accurate. Neq; enim antistites promi condi penus dominicæ censentur esse, & summæ rei familiaris dispensandæ præesse, & non uniuersi actus cui præsunt ratio ad numum eis constare debet. Nam q̃ placita maiorum inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris esse uoluerunt, id ideo factum esse clarum est, q̃ ut uicariorũ olim errata atrienses præstabant sic illorum isti tenentur uel perperam uel negligenter transactis, usq; adeo ut eorum reliquamenta horũ fide stare credantur. Quoniam uero hæc meminisse nequeunt qui bonam partem ætatis inter aulicos agunt omni lege solutos, etiam si legitimam ipsi personam standi in eo conuentu habere non putantur, de summo sane iure decedamus, & de suo ac domestico & contubernali tantum actu tabulas eos proferre postulemus. Fac igitur, quoniam id mediocre est, in paginam acceptorum decem esse millia aureorum relata, quantulã eius summæ partẽ expensam domino ferre possunt, qui nihil aut parũ in usus pios uertunt? Age recitentur expensorum nomina, pro superi immortales, in cupedias, in delitias popinales, & in luxũ mensariũ. in equitium numerosum & elegans in instrumentum lautum episcopij, in supellectilem, in uasa argentea, in uestem stragulam & peripetasmata. in stipendiũ cohortis honorariæ feriatorum & calamistratorum. in auitium & accipitrarios. in uenaticum ministerium instrumentumq;. in ferculorũ structores in scurras, in ludios, in acromata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à uoluptatibus. in delitiarum mille nomina. Adde etiã si placet, in aleã. & in ea deniq; quæ non nisi subdititio nomine in rationes referuntur, & quæ in ea cedunt quæ feriatos oblectant, & animi causa uel morigeris uel aliter obsequiosis expensantur. In his nominibus ita consumptã acceptorum summã inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam supersit. & hactenus ita loquor quasi in libros coemundos nihil cedat, & in eos quos antistites nostri, ut credo, à studijs habere solent. Certe multi sunt eiusmodi quens omnino decebat bonis interdictum esse, & curatores ut furiosis dari, id quod nullo iure pontificio cautũ esse mirũ est. Ecqua enim esse maior dementia potest, q̃ si seruus per nequitiam peculium dilapidet à domino profectũ seuerissimo, q uitæ & necis horrendæ liberam potestatem habeat? Quomodo igitur helluones sacri patrimonij paria cũ rationibus domini facient ad extremum, q nihil nunc pensi habere uidentur quo

minus amplissimorum sacerdotiorum redditus in delitias & nugas & fastum ab eo ordine abhorrētem prodigant? atq; ita prodigant ut non sibi tantum damnosi & exitiabiles esse, sed etiam conspicua luxurie periculum & errorem contuentibus creare uideantur? q cum eos nec dei nec legum uident esse metuentes, sensim et ipsi sacræ legis exuunt reuerentiam. Nisi uero putamus prægrandes à maioribus nostris uberesq; possessiones, non modo gentilitijs hæreditatibus detractas, sed etiam iuri humano & commercio exemptas, ut libidini & uoluptati sacerdotali seruirent, & opima prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluisse, ut eorum assectis cincinnatulis & prælauto cultu nitentibus stipendia pensitarent. Dominus noster è prouincia iamiam decessurus palàm uociferatus est se uiam esse & ueritatem, num igitur aut ipse aut eius è uestigio sequaces hæc exempla prodiderunt? nuncubi in ea uia quā inierūt, harum rerum uestigia reliquerunt? Ecquando autem hæc uestigia in montem ferre sacrum uisa sunt? postremo ecquis hanc uiam secuit eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos esse censuerunt? Verum, ò superi boni, quonam modo Christi imitatores esse possunt, qui & parens ipse caritatis et assertor summittentium se animorum fuit, si famliæ domini benigne non faciunt, aut si animo sublimipeta eminere super cæteros omni modo gestiunt? O religionem neglectam, ò mores euersos & præposteros. Hi farctores et cupedinarios, & luxus uoluptatisq; institores adiuuant, quos frugalitatis & continentiæ authores esse decebat, ut domestica parsimonia quæsitis egentium & destitutorum multitudini opitulari possent. Quam si ij qui profana patrimonia uel hæreditate uel iusto mancipio acceperunt, conficiendarum rationum lege non sunt soluti (id.n. responsis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuisse perhibentur, nec ratione caret. Nam quis nostrum non precario possidet qcquid habet, & uectigale possidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia esse credimus & omni præstatione libera quæ titulo quocunq; ciuili parauimus). Si igitur profanæ facultates, et omni religione puræ, ita tamen affectæ sunt primigenio iure, & ita in fide summa positæ rerum omnium conditoris, qui quiduis quocunq; tempore pignerari pro potestate potest, ut unicuiq; mortalium accepti debeat & expēsi ratio apud deum cōstare, nisi nexū ad extremum uult inire, qd ijs fiet seruis nequā q nihil non habent peculiare, & nulla nō in parte peculij conturbare noscuntur? utrum uerba pro rebus creditori eidē & domino sperant se reddituros?

At is

At is nomina se exacturum fœneratoria acerbitate prædixit. Nūc centesimo comite feroces & opibus æmulis regiæ opulētiæ, maxima tum pecunia miseri appellabuntur. Num igitur debita tunc trāscribere licebit, aut expromissores dare? quos? Nullus enim præsto erit q expēsum sibi aliqd ferri uelit, eorum qdem qbus dominus fide sua dari iussit, nec dominus acceptum feret qcqd non in pias aut honestas erogationes expensum est. Age quonam tandē modo rationes suas domino approbabunt, q omnia uel pleraq; non Christo, non paracleto, non sanctis suffragijs, sed Mercurio, sed commercio, sed sacrilegæ ambitioni accepta retulerunt? Restat ut uel alogistiā meditentur, si obtineri in eo iudicio potest, aut addicti protinus non ducantur sed trahātur. O Cimmerias huius uitæ tenebras, quæ plerunq; trans nebulam præsentis sensus non cernit. fit autem nescio quomodo ut mens humana uel aulicis delinimentis uel uoluptarijs titillata, ultra id non prospiciat quod adest uel quod instat. intestinos enim oculos præstringunt fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per assentationum (ut ita dicam) nubila salutationumq; illiberalium eliduntur in illa rapida tempestate tollētis eos fortunæ. Ac cedunt ambitio & cupiditas oculorum meræ suffusiones, quæ ueras rerum species eos uidere non sinunt, imagines ludibundas oculis obtendētes, uisus ludificatriculas. Qui si ad secessum studiorum annos saltem uitæ iam uergentis compararent, & oraculorum conspicilijs sacrorumq; speculaminum uterentur, futura sane ut præsentia certissime contuerentur. Supradicti uero erroris germana est præteritorum obliuio surrepens. etenim qui futuram animorum conditionem non prouidentes, delitijs uitæ præsentis libenter acquiescunt, si tamen in hac uita delitiæ esse possunt, ij meminisse nequeunt arbitrum eundem & creditorem deum ex edicto suo perpetuo ius dicturum esse interminatum, ut Cassianam quidem sententiam horrere debeamus, nisi plane stupidi & capti mente simus. Nam cum edictum tot præconijs tam minacibus proditum, tot actuarijs exceptum, tot scribis tam grauibus perscriptum, tot testibus classicis obsignatum habeamus & probatum, quorum etiam partim non dubitarunt capite cauere quæ repromisit dominus aut interminatus est, partim omnibus fortunis oppositis fide sua esse iusserunt, quid causæ est quin scientes prudentesque impingamus in offensionem eius à quo prouocatio non est, sicut nec apud eum deprecatio simulac in iudicium uentum est, immo uero, quin uiui uidentesque ab hoste teterrimo obtorta gu-

la trahamur. Cur igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maiestatem etiam sapientiæ si ad manum aspicias, præferentia, quasi uisa quædã per nebulam, ut aiunt, primi somni concepta, despicari pergimus? nisi uero hæc despicari non uidemur, qui iu..tiæ diuinæ seueritatem non timemus, tum ijs tot oraculis intentatam quotidie lectitandis, tum rerum euentis districtam ad quæ nó animaduertimus, uelut ad inculcatas sanctiones antiquatæ iam legis auribus occallescentes. scilicet hoc illud est, omnes rationes nostras in benignitate et misericordia herili repositas habemus. hac spe deterrima mancipia hilariter uitam ac nequiter agimus. Quin igitur accingimur ad eã benignitaté quoquomodo prouocãdã? Videamus p superos immortales ne contẽptus hic sit potius diuinitatis q̃ meditatio quædã ueniæ consequẽdæ. Cõmenta sunt ista ueteratoris spiritus, q primæ noxæ suasor & impulsor, in hanc errorum odysseã, genus humanũ deduxit. q̃q̃ impudens est atq; improba nostra hæc deprecatio, nó causam dicendã meditantium, sed dissolutam misericordiam oscitanter implorantium, utiq; qui ex uinculis scelerum & delictorum unicuiq; nostrum causam esse dicendam sciamus. Nunc quando ununquenq; blandiri ignauiæ ac iniquitati suæ iuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eam hæreditatem possimus, quam Christus dominus noster testamento illo suo in procinctu nuncupato sequacibus sui reliquit. Si quis, inquit, uul post me uenire, tollat crucem suam. hæredes suos futuros tollere crucem quenq; suam & se sequi é uestigio iussit, alioqui indignos hæreditate sua pronunciauit. Quibus uerbis quid aliud agit, nisi eis qui in album æternæ prouidentiæ referendi sunt, præscribit, ut per ea uestigia quæ ipse inter mortales agens impressit, æternam beatitudinem inuestigandam habeant, ut per huius sæculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ salebras ad summam tranquillitatem & securitatem transeant, quæ legitima pars est hæreditatis quam Christus ipse familiæ suæ spopondit, & adeundam reliquit. hanc hæreditatem si summo & legitimo iure, quod ius quatuor tabularum appellare possumus, adire iam nequimus, quandoquidem diuorum & beatorum reliquias quasi ossa gigantum heroumq; miramur, quorum similes nullos edunt ætates iam effœtæ, at certe libentes faciamus, ut formula quadam indulgentiore æternam bonorum possessionem aut petamus, aut postulemus. Id enim sané perinde sit, ac si legitimo & antiquo iure inter hæredes censeremur, siue summum ius dominus, id est euangelicum seculis infirmioribus remisit, siue potius

ita nunc

ita nunc credi ex usu uitæ delicatioris est. Sed uideamus quæso ut secundum tabulas bonorum possessionem petamus, quandoquidem nec iniustas eas tabulas nec inductas esse nouimus. Neq; uero bonorum possessores erimus aut hæredes, & non commoda, incommodáq; hæreditaria iure in nos transibunt, siquidem bonorum appellatio in utranq; partem ualet, etiam indulgentiore iure, quod prætorium uocant. Ita fit ut nec hæredes esse Christi, nec bonorum possessores queamus, si præsentis uitæ delitijs perfrui laboremus. at nos uelut agnatione quadam infirmioris naturæ, nec iam eam legem ferentis quam deus immortalis sanguine Christi sui carissimi sanxit, testamentum diuinum & æternum ruptumiri nobis persuademus, aut irritum tandem quoquo modo factumiri. quasi uero dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos, seruosq; contumaces admissurus sit, nec alios olim obsequentiores & bonæ frugi quæsiturus, in quos caducas parteis transcribere hæreditatis suæ possit. tametsi id testamentum quonammodo rumpi potest, cum in eo nullus præteritus sit? etiam si primus ceris pauperes instituti sunt, et ab eodem gradu exhæredes facti diuites sarcinis præpediti. Quare qui supplicia impiorum euitare, & superum præmia mereri concupiunt, hoc uidere debent & præcipue antistites, cum quibus nunc nobis res est, ne per redundanteis opes uitam delicatam traducant. sed ut seruatoris nostri exemplo, qui erumnosam suis uitam præscripsit & indigam, sarcinas & ipsi suas mulis (ut dicitur) Marianis conuehant, quod nihil aliud esse puto quam inter cruciatos dominum signiferum è uestigio sequi. Nunc adde caritatem comitem fidelissimam, digitum transuersum à uiro bono non discedentem. adde animi æquitatem in spem semper intentam, quasiq; uiatici largam benignamq; suppeditatricem, iam intelliges nullum esse hoc mollius uehiculum, etiam si per prærupta & confragosa uia nobis ineunda sit. Quis autem hæc reputans compotes eos mentis existimari possit, qui cum uni pontificatui uix queant satis esse, alterum etiam addere uel plureis non dubitant? quis non mente captos sacerdotes iudicare, qui modũ utriusq; paginæ nullum esse arbitrantur, cum ipsi maxime inita atq; subducta ratione actum suũ domino probare teneãtur? At nũc põtificatui cœnobiarchiã quasi coniugẽ adiũgere, tã solẽne apud nos cœpit esse, ut mancus pontificatus aut cælebs alioq eẽ uideatur, pinde, atq; si semiuirũ cõiugẽ eẽ cõtẽdas, q cũ uxore cõcubinã nõ habeat. Ego uero hæc i plerisq; sacerdo

tibus tam inter se dissidere censeo, q̃ coniugem & pellicem in homi nibus profanis, etiam si de hac re iurisprudentum antiquorum responsa annos ferre ut dicitur hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quanq̃ quid aut confidentius admitti aut amentius potest, q̃ eum diem non extimescere quo dominus noster sententiam laturus est de cuiusq; meritis, iisdem ipsis conscriptis & assidentibus & uitæ dissimilitudinem istis exprobrantibus quos potestatis in nos suæ authores nobis laudant? In quo admirari subit hominum uæcordiam uel dirum quendam furorem, qui successorio iure putant ad se à Christi pedissequis potestatẽ, non etiã sanctitatis et continentiæ demissæ necessitatẽ transmissam. Enimuero palmariũ illud credo apud deum inuentum, fiducia contracta antistitia retinendi quæ inter se alias colliduntur, uidelicet quasi ppetuæ fiduciæ non instar plenum habeant tituli legitimi quod ad fruenda quidem sacerdotia pertinet, aut quasi impostura fieri possit diuinitati. Quid enim refert mandati an negociorũ gestorum teneantur, cum utraq; actio bonam fidem agnoscere debeat? Prò dei hominumq; fidem, gratum id esse prouidentiæ credam, ut qui uirilem operam implere non uidentur, ter aut quater & pluries antistites appellentur? & qui tres ciere sacros canones nequeunt, ternis sæpe lituis turbam doctorũ summoueant? Illi ne ut fiduciaria legitimis antistitia cõiungant, quasi in hominum penuria singuli multorum prouincias obire nunc cogantur, cum tot graueis uiros, doctrina & moribus commendabiles, uitam primorum ut ita dicam digitorum suctu ursino more tolerare uideamus? Præclarum uero exemplum, & in uniuersum ad religionis orthodoxæ decus atq; incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, titulosis & multorum uersuum appellationibus insignes haberi & augustos, cum interim docti uiri, ac uitæ sanctioris ornamentis præditi, puris nominibus nuncupati, cum suggillatione cultus diuini egentes uitam transigant? Profecto si uere res humanas æstimare possemus, nos magis monstrificos istos, q̃ Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus cauillari non pridem ita eos solebat ut diceret, huiusmodi istos sibi uideri quales sunt quæ in ædibus sacris mutulares statuæ pilis aut columnis imponũtur. ut enim illic simulachra quædam uelut oneri cedentia uidemus, quæ uel mutulorum uicem sustinent, uel extra abacos mutulorum proiecta sunt, eamq; speciem intuenti præbent, ut magnopere niti operi ferendo atq; insudare uideantur, cum re uera sensu sint carentia, ac nihil ipsa facie

nitentium saxeam adiuuent firmitatem. Ita atlantes istos summis scapis columnarum in fano domini superpositos, titulosa illa amplitudine appellationumq; maiestate, uenerandorum senum instar sanctitatemq; praeferre, speciemq; luculentam praebere grauissimorum patrum sanctuarium domini fulcientium, & coelum ut ita dicam sustinentium. Sed stupidam eorum ignorantiam, aut incuriam dissolutam intuenti, patere nihilo eos strenuiores statuis lapideis esse, quod ad munia quidem sacrosancta pie, ac religiose obeunda pertinet, & ad maiestatem legis diuinae inter homines conseruandam, quod firmamentum est maximum aedium diuinarum. Proinde, ut monstra hominum antiquitas nunquam coelo delapsa esse censuit, sed terrigenas eos & poetae & sacri uates appellauerunt, ut gigantum nomen indicat, & ad perniciem mortalium editos esse cecinerunt, eorum internitionem aut diuinae potentiae, aut heroicis aerumnis utriq; dedicantes, Ita nos precari sperareq; debemus summum quendam pontificem cum suo senatu extiturum, qui diuino numine instinctus, cum ob alia in re ecclesiastica constituenda promerita, tum uero ob hunc ipsum laborem Herculis Alexicaci nomine nobilitari uelit. quin & ipsum iam extitisse credere fortasse debemus. etenim qui nunc summae rei Christianae praeest, laetis auibus renunciatus, tantam etiam alioqui expectationem sui excitauit, ut insignem omnino ac nobilem facturus pontificatum suum clarissimis institutis putetur. Esse autem istos gigantes elogio grauissimo illius sapientis apparet, qui in parabolis symbolicis inquit, Vir qui aberrauerit à uia iustitiae, in conuentu gigantum requiescet. Atqui nos uiam iustitiae esse diximus quam Christus nobis praeiuit inter mortaleis agens. Ipse enim praemonstrator fuit uiae ferentis in coelum. Ipse eorum fuit Hercules portentorum, quae ne uirtus quidem heroica conficere aut superare potuit. Porrò gigantum pedes in draconum uolumina desijsse fabulae tradiderunt. Quo figmento prisci significare uoluerunt nihil rectum istos homines, nihil arduum cogitare, sed omneis eorum actus, omneis animi sensus humi serpere, uel uerius deorsum uergere ad inferos. Haec monstra ex religione recta & clarissima & in coelum semper intenta tolli, cum optimus quisq; hodie & grauissimus primi secundi & ultimi sacerdotum ordinis poscit, & hoc unum in uotis habet, tum interest exempli in uniuersum recte atque ordine constitui rem clericam & ecclesiasticam. ne reliqui ordines ultra tam grauiter opinentur de ordine

sanctissimo sacerdotum, cuius omnia facta, dictaq; magnopere pertinent ad exemplum. Atqui necesse est ut nostrae memoriae antistitum licentia luxu plena, stultitiam priscis exprobret, qui disciplinae tenaces euangelicae, uoluptatem ac diuitias procul à contubernio suo summouerunt. aut ut eorum sanctimonia impietatis istos insimulet ac manifestos reddat, qui fortunae magis q̄ ueritati litare cupientes, religionem orthodoxam (quantum in eis fuit) in insulas relegarunt delitiarum nescias. Quis enim est hodie quin sciat & praedicet eo seueritatem ecclesiasticam maiestatemq; decidisse, ut quos disciplinae exactores esse seuerissimos oportebat, omniumq; officiorum ad pietatem religionemq; pertinentium, ij remissiorem uitam & licentiae atq; incuriae plenam non modo amplecti, sed etiam fouere tueriq; uideantur? Hosce autem homines quis credat cum hoc faciant, fidem bonam rectamq; agnoscere? Quin & eò iam uenisse nos puto, dicam enim quod sentio, ut sine culpa fortasse is cessare nequeat qui neglecta constituturus, conuulsa restituturus, incondita digesturus ab omnibus existimatur. Fit enim iure interdum ut publica expectatione maior multo grauiorq; persona summos honores gerentibus imponatur, q̄ ut munere suo translatitia laude peragendo perfuncti esse uideantur. Quis autem nescit haud ita pridē selectos lapides sanctuarij ita uel dispersos uel disiectos fuisse, ut collapsa ecclesiae maiestate, ipsa iā dei sponsa ueluti fidei coniugalis oblita, nō modo à sponso secubare, sed etiā nullo pudoris respectu p̄ triuia, plateasq; euagari licenter uideretur, merereq; prouinciatim? quis pastores ipsos ueluti fugitiuos, non dico gregis desertores, sed etiā factos abactores non meminit? Quid ipsos praesulū coryphaeos nonne ita praepostere se atq; impure gessisse uidimus, ut quos ad compositi, decoriq; status habitū et speciē formare chorū decebat, & eā saltationem docere quae emmelia dicta est ab emendati motus & pacati cōpositiq; cōcinnitate, pyrrichā illi ipsi (ò summā indignitatē) praeire id est armatā nō dubitarēt, à sanctitate prorsus ordinis abhorrētē. Ita ne uero q̄ ad sacra & spiritalia certamina prodeūtiū, summi unctores erāt, et q̄ tū pij fortasse belli authores eē debebāt pro aris et finibus sacris ī profanos et īpios populos decernēdi, ijdē ipsi lanistae Christianarū uiriū uideri maluerūt, ut ad īternitionē nōis sacrosācti iter se cōfligerēt? Cū haec igitur ita euenisse constet, atq; eas res ab illis fuisse gestas, ut alter uir ingeniosior quàm religiosior, de calice irae domini, alter uir uehemens & acer,

etiam de furoris bibisse hausisseq; uisus sit, uterq; autem dum animo suo nimium obsequitur, fas, nefasq; miscuisse, hic eo amplius pollutorum sacrorum religione augustum & sacrosanctum uerticem obstrinxisse compertus sit, consentaneum est utiq; ut Leo qui diuino, ut credimus, numine, illis de medio sublatis, & fortasse de cœlo tactis, subinde in locum eorum suffectus est, Is nunc orbe propémodum tranquillo & composito, architectonica iam ratione dominici diuersorij maiestatem instaurare laboret, priscis etiam modulis aut certe pristinis adhibitis. nam & ipse suffectus statim nutantem sanctuarij cópagem celeri manu stabiliuit. sic enim res nata ferebat, ut structorum manibus adhibitis præsentissimi consilij tibicine fulciret, atq; ordinis interim amplissimi concordia ueluti confibularet. Pro superi immortales, qui status ille fuit, q decor rei clericæ, quæ religionis reuerentia, cum omnia propè in hoc orbe qua sacra qua profana, uecordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi? cum primigeniæ noxæ suasor, à Christo quondam deiectus animorum possessione, immo uero scissa gaudens discordia palla, ultro, citro cômeans, furoris faces utrobiq; suggereret, & Romæ quasi in arce religionis incendium misceret? & hinc senatus stultitiæ & temeritatis, ut ingenue fatear, illinc peruicaciæ inusitatæ ac fanaticæ, frontem fronte conterentes ut prophetas inqt, decreta futilia impiáq; scriberent in æde bellonæ coacti. cum cleri magister sanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras, ut ita dicam, in populum contumacem qdem, neq;.n. inficias eo, sed tamen populum domini immitteret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus deuouens, scelere plusquã tragico orbem penè totum religione solutum in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem à populo, ut assolet, et pia nobilitate traheretur, mirum est q ij qui decretis utrinq; interfuerant, uel eorum authores fuerant, religione alligari sese non intelligebant, qui utinam iam planè exoluti sint, tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimuero si, quod ominari nolim, religionis ipsi uertici aliquid acciderit, uel sacri senatus pius ille impetus ita relanguerit, ut extemporali semirutti fani reconcinnatione acquiescere in animum induxerit, nec sarctum ac tectum contubernium domini præstare ad prisci perpetuiq; edicti formulam contenderit, duntaxat quantum ferre ratio huius ætatis potest (neq; enim ad uiuum in corpore iam delicato resecanda censeo) quid aliud q̃ inani expolitione, aut tectorio quodam speciosi concilij perlucentem ruinam interlitam esse temerarius ru-

mor cauillabitur? Cuiusmodi culpam reprehensam esse ab Ezechiele Scotino uate puto capite decimotertio oraculorum suorum. Quid uinea domini, non'ne ita degenerauit in labruscas, ut primo quoq; tépore repastinanda uideatur, & ex situ & carie negligentiæ, pastino quodam restituenda censuræ? Certe manum poscit ipsa & flagitat solertis & industrij uinitoris, qui palmites fructuarios & munificos à pãpinarijs & inanibus internoscat. Nam cum uel inscitia uel incuria pampinatorũ maxima adhuc quæq; uitis ita in materiẽ inanem frondes'q; eluxuriauerit, ut uinitores non fructui sed stirpibus consuluisse uideãtur, factum est, ut immunes pampini plurimis singuli statuminibus non modo impedati sed etiam impediti omnia late occuparent, & uitibus recte exputatis & frugiferis locus in uinea non esset, aut ita certe locus præumbratis esset, ut statumine eas uel nullo uel infirmo uinitores adminicularentur, nec fructus eorum in solem prodire, & exemplo esse posset. atque in hac deformitate culturæ & penuria fructuariorum palmitum, subsidiarij nunc rari submittuntur, qui quidem spem certam, proximi fœtus polliceri existimentur. Hæc igitur animaduertere etiam etiamq; summum domini uinitorem necesse est, & falce canonicæ censuræ ad eum modum circuncidere quem unaquæq; stirps ferre posse uideatur, ut in restibili uineto eam faciem agnoscamus, quæ non abhorrere dicatur ab ea forma quam dominum eiusq; operarios uineæ colendæ prudentes olim instituisse notum est. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur & cæteris in partibus familiæ domini. Iam primum latifundia ijs uillicis committuntur, quorum delicatæ manus & ociosæ callum nunq̃ obduxerunt stiua in sulco tenenda præsularis disciplinæ. Deinde operariorum decurias in agrum inductas uidemus, partim libere licenter'q; spatiantes, partim opus arbitrarium nullo sub monitore facientes. Horrida uero culturæ facies cum in centuriali fœcundo'q; aruo uideas grandiores glebas obiacẽtes, & scamna quædam cruda nullo uomere iterata doctrinæ probabilis, quæ agricola remissus & præuaricator transmisit insubacta. Cuiusmodi esse scimus sacerdotes quosdam primarios omnium artium imperitos & rudes, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerum aduersarum occatos & subactos, ut ad frugem aliquã bonam uitæ sanctioris peruenirent. Quales'q; Homerico uerbo, inertia terræ põdera appellare possumus. Hic est enim ferme habitus, hæc similitudo quorundam sacerdotum de quibus nunc loqui-

mur, q in circunfluenti opulentia saginati, & ocio ac securitate marcentes, & uelut in cœno uoluptariæ uitæ luxusq; redundantis obruti, ut inertes in aruo sulci qui limo obducti sunt, ne semen quidē sibi creditum reddunt, nedum fructum afferunt cum fœnore multiplici. Deus immortalis cuiusmodi antistites eos esse aut sacerdotes dicemus? quid animi habere, quid pensi & cogitationis credemus? q̄ æternorum bonorum segetem ipsi ex hac sui aliorumq; cultura demessum ire sperant? Laudent ipsi unum tantum harum rerum authorem, eorum quidem qui publica religione consecrati leguntur, & ego dabo manus. Inferorum ne igitur supplicia plebeca læ terricula esse credunt, & ea quæ de æterna beatitudine scripta sunt, argumenta theatrica? Quam spem autem salutis habere possunt, qui cum sint principes sacerdotes meridie in scopulos impietatis impingunt? & cum splendore uitæ prælucere familiæ dominicæ deberent, erroris nobis & hallucinationis caliginem tetram ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quicq̄ à uia ueritatis deflectere, nihil aliud esse puto q̄ impingere in scopulum meridie, id quod inquit Esaias sacrorum uatum Homerus. Etenim per deum perq; ueritatem ipsam, possunt ne aliquo tēpore mortales cognitam magis ueritatē & compertam atq; comprehensam tenere, & manibus deniq; palpare, & ad manum contueri, q̄ nobis habere diuinitus contigit, post omnium errorum præstigias explosas, & post redditam religioni orthodoxæ plenam tranquillitatem? Heu pietas, heu prisca fides. maiores nostros publicis decretis consecratos & inter diuos relatos, certa & explorata ueritatis persuasione dimouere nemo ne admotis quidem cruciatibus potuit, cum tamen adhuc omnia errorum caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere in quam semel sacramento dicto uenerant, cum omnia adhuc passim bellis intestinis arderent. Nos in ueritatis contubernio nati, uberibus sapientiæ lactati, in gremio (ut ita dicam) doctrinæ supernæ educati, sed delitijs secularibus coaliti & deprauati, ad solem conniuemus, oculos caligantes ad nebulas detorquentes, quas è terra, inferneq; exortas ipsi non ignoramus. Qui si ueritatem satis animaduerteremus, non ipsam modo mortalium contubernalem dum sacris operantur, sed etiam quæ se totam eis indulget hauriendam & in cordis recessus pœnitus admittendam, sanctifico illo crustulo quo animos humanos ueritas ipsa Christus quotidie pigneratur & uendicat, superi boni q̄ ex alta contemplationis specula fastum & opulentiam nō iā secularē, sed uix

etiam lustralem contemneremus? Quam ridiculos esse istos, q̃ miseros iudicaremus, qui immaneis titulos suspicientes, optimos propémodum maximos appellari se se gestiunt? Sed quis iam sacris operantium satis hoc agere uidetur? ut antiquo uerbo sacrificali loquar. Eqdẽ magnopere ipse admirari soleo, cũ me in penetralia animaduersionum abstrusi, tantam humani animi acrimoniam tam uehementer hebescere ad ueritatem comprehendendam & memoria tenendam. Cum .n. humanarum legum sanctiones uel minantes supplicia uel spondentes præmia, ita uel hortando uel uetando imperij sui maiestatem retinere uideamus, ut strenuissimus quisq; uel æterni nominis cupidissimus, præ cupiditate referendi præmij uel palmaris uel compendiarij, rationem propémodum nullam temporariæ lucis habere existimetur, prudentissimus autem quisq; ac sui amantissimus, ita minacibus edictis obtemperet, ut non nisi uæcordes homines aut lucis tedio capti, in fraudem quoquo modo capitalem incidant, qui fieri posse dicemus ut tot christianæ legis capita homines sanæ mentis pro nihilo pene ducant? Quippe cum humanæ leges, quæ quidem aliquid uetent, minaces tantummodo esse soleant siqd secus dolo malo admissum sit, lex charitatis & innocentiæ, qua nemo non æquali sorte tenetur, non minis modo horrendis & inauditis antea, sed etiam præmij & operæpretij centuplicata pollicitatione atq; adeo sexcentuplicata sancta est. Et nihilo secius mens humana spiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxta, atq; interminationes diro stupore publice priuatimq; transmittit. Videlicet sic natura comparatum est, ut cordatissimi ad sensilia mortales, ad intelligibilia & in spe aut expectatione posita, excordibus similes sint. Quod futurum prouidens uates deo plenus in funebri carmine, quas threnodias uocant, funere elatam ecclesiæ maiestatem in uniuersum queribunda uoce canit, & sigillatim animæ cuiusq; Christiano sacramento initiatæ. Ait .n. ecclesiam uel animam humanam quæ quondam diuinæ disciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & scamnum pedum eius, quippe cuius mores & instituta è uestigio sequebatur, obrepente sensim rerum caducarum desiderio de cœlo ita esse detractam, ut quæ prius in rerum æternarum contẽplatione cœlesti uita præsumpta, inter superos agere uidebatur, & imaginaria diuinitatis intelligentia acquiescere, nunc cœlo delapsam, in caligne multiplici erraticorum affectuum esse mersam, ut propémodum dominus in obliuionem sui sanctuarij uenisse uideatur. ac ne id quidem modo, sed etiam regnum Hierarchicũ et principatus

cipatus eius atque ordines mirifice distinctos descriptosq; euertisse, aut certe ipsa contaminasse. eorum etiam castella ac propugnacula disturbasse, cornu eius confregisse, & brachium suum quod prius ei porrigebat ad hostem propulsandum, retrorsus auertisse, & postremo in eo regno omnia uasta igni flammisq; fecisse. Quibus uerbis mystice exauditis, quid aliud q̃ Christum intelligimus ut ecclesiæ, ita animæ sacris suis initiatæ sponsum, infensum eidem sponsæ, ex contubernio ipsam suo depulisse, & ex innocentiæ & sanctitatis statu, atque adeo ex editissimo theoriæ gradu ignominiose deiecisse, quasi stupri compertam atq; eam ob rem illico factum esse, ut hostiles copiæ peruigiles excubias agentes, ecclesiæ uel animæ præsidia satellitio diuino uacua nactæ, pro arbitrio suo irrumperent, & præsidiaria manu in potestatem redacta, arce etiam religionis potirentur, uel animi principatu. Ita cum principes ordines Hierarchiæ, & mentis atq; intellectus humani principatum, aduersarij humanæ naturæ potentatus uelut in deditionem acceperint, a quibus nunc res summa uel ecclesiæ uel animæ magna ex parte regitur, cũ subeunte rerum fluxarum amore pietas & ratio depulsæ rerum perdiderint habenas, quid superest nisi ut ambitione & cupiditate et libidine omnia utrobiq; ardere uideantur? Quas ob res Threnodus ille uates lamentabili carmine dolorem suum testatur, multiplici tropo orationis inculcatum. Dolet enim ipse salutem comploratam generis humani uideri ob fractam ab clero huius ætatis tesseram, ut ita dicam, hospitij, atque amicitiæ, inter diuinam pridem humanamq; naturam in ara cruciata Christi sanguine confarreatæ, unde adoream æternam sperare mortalibus, & in cœlestium collegium cooptari licebat si iure gentium stetissent quod Christus promulgarat. Ecquis est autem obsecro qui si statum ecclesiæ, motum, flexum, habitum, affectiones deniq; corporis & animi, & sessiones ipsas æstimet quales non pridem uidimus, ullam rationem haberi oraculorum aut omnino sacrorum monumentorum iudicet? quasi uero non monodias in funus animarum Entheus ille uates, sed plane Nænias effatus sit. Non pontificiam iurisditionem ita degenerasse cernimus ex caritate prisca, ut ubi æqui boniq; & benignitatis sinus solebat esse, ibi litium officina capturarumq; improbiorum nunc esse uideatur? Inde illa formularum aucupia, & rituum pontificiorum cautiones ad circumscribendam familiam domini concinnatæ. Inde mulctarum compendia præsulibus enata, acceptorum paginas luculenter augentia. Indidem sacrilegæ nundinæ

earum rerum quæ in cōmercio humano sine piaculo esse non possunt. Mitto nunc tesseras non modo ueniales, sed etiam uænales, impunitatem scelerū, & solutionē sacrarū legum sordida benignitate largiētes. Itaq; sacrosanctos canones melioribus annis factos, ut ijs uelut regulis uita clericorū dirigeretur, et uelut patrū præscriptis posteri formarentur, iam in amussеis plūbeas euasisse qs non uidet? quales olim fuisse canones Lesbiæ structuræ tradit Aristoteles. Nā ut canones plumbei & molles nō structurā operū tenore æquabili dirigunt, sed structorū cōmodo flexiles structuræ accōmodantur, sic canones pontificij ex usu ecclesiæ antistitū flexiles & cerei facti sunt, ut iādiu instituta maiorum & sanctiones pontificiæ non moribus regendis usui esse, sed propémodum dixerim argentariæ factitandæ authoritatem accōmodare uideantur. Quotus. n. quisq; q gratias factas annalium legum, & collidentium inter se sacerdotiorum æstimet, uacationes istas legum, & nō solutiones uocet? nec istos non una aut altera lege aut munere digna aliqua de causa, sed planè sacramento solutos esse contendat? Hæc cum finiū Christianorum luculentis dispendijs expiata sæpe sciamus fuisse, numine non obscure iram suam distringente, mirum est sanè ꝙ sacrosancti potentatus solutos se esse omni lege confidūt, propterea ꝙ institutis pōtificijs principes sacris inaugurati è cœlo iura petunt, ne de maioribus qdem sceleribus capitis causam dicentes. Miseri ipsi quidem si apud supremum disceptatorem mitiore transigi conditione censent, scelesti & deplorati si illic omnino non disceptari putant. Qui si aliquando recordari possent diuino tribunali apparere tortuum illud satellitiū Minois & Rhadamanthi, pœnas, furias, erinnyas & alastoras, eas ipsas animas captantes quas in reatum impulerunt, certe q̄uis animo excæcati & uæcordes, tamen toto corpore cohorrescerent. Solēne tamen regibus franciæ semper fuit, rerū suarū summam ijs hominibus credere quorum secus uel consulta uel admissa ipsi uindicare nequeant. Nostra ætas uidit unū in rerum actu summo liberoq; præfectum, qui à uinea domini procul agens, rationes imperij nostri ex sententia animi sui putabat, inscite circuncidens, in quo actu aulicum omne ministerium ei subseruiebat. Hic uir quidem haud improbus fuit, sed regendis fatis intentus anginarium pirum uorauit, unde Franci propémodum strangulati ne queri quidem aut expostulare sunt ausi quoad ille inter aulicos simul & uiuos agere desijsset. qui etiam ipse cum in opulento fastu sese ingurgitauisset, hau[s]tum inde calicem erroris nobis exitiabilis iuratissimis ami

corum suorum propinauit, cuius utinam manibus omniumq; prædictorum summus ille iudex errorũ gratiã fecerit. Sed enim, quod dicere cœperamus, status ciuitatis orthodoxæ e sede seueritatis & disciplinæ conuulsus, manum quãdam Pæoniam poscit ut apte & placide in eam reponatur, & luxata ecclesiæ membra in artus suos redeant. sic fiet ut principes ecclesiæ non auro obryzo, non argentea supellectili, non opimis obuentionibus, et numerosis titulis opum suarum magnitudinem metiantur, quæ gazas regum prouocare, non diuitias priscorũ antistitum æmulari uidentur, sed bonis internis, sed copia doctrinæ, sed ijs animæ Christo desponsæ dotibus, quæ in cordis scriniolis tanq̃ in gazophylacijs mystici fani conduntur. Etenim qui ad superos uiam non modo affectare, sed etiã alijs sternere munireq; uolunt existimari, quiq; id omni titulo omniq; functione munerum suorum profitentur, ij Christum diuinitatis emissarium ac salutis humanæ sequestrem necesse est utiq; ut sequantur, qui eam uiam primus secuit & aperuit. si non e uestigio, ut maiorum illi gentium pontifices olim fecerunt, at certe prospectu q̃lõgissimo. Hæc uia cũ unica sit, una est enim tantum ueritas, eam quoquo modo ingrediendum nobis est, nam & ipse præmonstrator, non modo illac ire, sed etiam uenire eos iussit quos in numeros æternos delectus sui retulit. Nunc uero cum ab hac uia principes nostri orbis ordines & profani & initiati, diuersissime expatientur, quid inde sequatur nemo oculatus non uidet, etiam si omnes fere extra pulpitum mussant. Quæ (malum) insania est hanc errori publico indulgere patientiam? Egone ut credam fidem eos bonam agnoscere qui sub exuuijs domini nostri, aram & sacra tenentes, & ipsum deniq; dominum exosculantes, eiusdem ipsius placita & instituta flocipendant, eisq; diuersissima pugnantiaq; amplectantur? Assectæ & comites Christi dum inter homines agebat, quibus ille decedens e prouincia, uelut iuratissimis ministris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauicularium sollicitam factitantes, & procellis agitati, nihil sui habuisse, nihil unquam sibi possedisse leguntur. Istos autem qui illorum prouincijs successerunt, eadem cum illis potestate præditos (id quod ipsi gloriabunde prædicant) proh superi non pudet argentariam facere, opulentiamq; redundantem omni sibi ope uendicare, a qua illi inter diuos relati eorum authores cupide se abdicabant, disciplinam ipsi parentis sapientiæ & ueritatis consertis, ut aiunt, digitis retinentes. Ecquid autem esse abhorrentius & magis dissentaneum ab innocentia & simplicitate

discipulorum Christi potest, q̃ sacerdotem ad altare sacra facere, & interim comitatum eius holosericatum, comptulum, calamistratum, uersicoloribus insignem, machæra succinctum, altera manu capulo ferri subnixum, altera accipitrem gestantem, sanctuarium dominicum stipare summoto clerico ministerio, gesticulatione gaudentem proterua & profana? At huiuscemodi spectaculi indignitatem oculis sæpe detortis exorbere cogimur. Itaque eo iam indignitatis atque insolentiæ uentum esse populus uociferatur, ut quos Hieronomos esse decebat, hoc est sacræ disciplinæ & institutionis magistros & exactores, authores ipsi fuerint dissoluendæ atq; explodendæ continentiæ. Vnum eius rei remedium præsentissimum esse certum est, si in constituenda aliquando re clerica & ecclesiastica, opimorum reddituum circumfluentia ad certum quendam modum decentem'q; circumcidatur pro captu & dignatione cuiusq;. Hæc enim sentina degrauans exhaurienda est omnino primo quoq; tempore, ne sacrosancta nauis pessum eat tandem coorta quadã tempestate maiore. Hoc autem Leonem decimum pontificum uerticem, & symphoniacorum domini chorostaten præstare, cum moribus eius, & doctrinæ, tum uero auspicijs initi ab eo pontificatus conuenit. ut & ipse & amplissimus purpuratorum patrum senatus, tanquam in naui apostolica iam expeditiore sedentes, canere turbæ nauticæ celeusma uideantur. Absit enim absit, inquam, ut quod de Iulio siue iure siue iniuria creditum est, superis eum & mortalibus fucum factitare cogitasse, & concilij obtentu frustrari bonorum & sapientum expectationem piam, id de eo quoque suspicemur pontifice maximo qui difficillimo tempore & rebus propémodum perditis & profligatis, omnium seniorum suffragijs renunciatus esse dicitur, prærogatiua tribu doctrinæ suffragantium & indoli magnæ spei. id'q; ijs comitijs in qbus nec uitium ullum obuenisse fama est, nec obnuntiationem ullam extitisse, aut intercessionem cuiusquam, quæ conspiranti patrum uoluntati posset quoquo pacto incommodare. O' præsentissimam uim numinis, quam suffragia ineuntes patres reuerendissimi hausisse repente creduntur. Verum id præcipue homines tum stupebant morem tanto interuallo relatum obseruandi de cœlo, atq; id eo tempore, cum id minime futurum quiuis existimaret. Adde q eius est si cuiusquam, pontificij iuris constitutio, qui literarum studium quod iamdiu à publica quidem beneficentia per pontificum inscitiam, incuriam'q; frigebat, memorabili in omne æuum exemplo excitatum ire dictitatur. Atqui ego hunc
decimum

decimum claris olim rebus actis decumanũ fore spero, quandoquidem ueteres omnia decumana magna esse censuerunt. Is igitur cum deo beneuolente labantem sacrosancti ordinis maiestatem confirmabit, & priscum decus, ac dignitatem clero, populoq; restituet. Verũ enimuero ut redeam ad id quod dicere institueram, cum translatitij & penè uulgares priscæ ætatis census, ingentes hodie & penè inusitati existimentur, mundo iam uergente ad pauperiem, ego demissi animi & angustæ mentis esse arbitror, toto, ut dicitur, pectore incumbere ad comparandas opes, cum ea in re gloriam aut famam in posterum nemo possit assequi, ac ne uoluptatem quidem nisi per transennam sentire. Nam ut hians auaritia ingentia lucra cum summa deuorat uoluptate, sic raptim deuoratorum saliua nunquã in os recursat, ut cibus etiam suauissimus in ingluuiem transmissus inexplebilem, nullo delectat edentem regustatu. quo fit ut auaritiam ferè intendi uideamus proportione quæstus. Quare in literata innocentia ut olim ita hodie & uerioris uoluptatis & solidioris gloriæ maius & copiosius argumentum esse censeo Siquidem homines ingenio mediocri præditi, in sapiẽtia inquirenda omnibus uestigijs monumentorum quæ maiores reliquerunt, cum in dies maiora ea inueniãt atq; impressiora, uoluptate quoq; sensim fruuntur acriore, etiã si inuentis illis haudquaq̃ acquiescant, cum rerum humanarum captus implere auidã mentem intelligendi nequeat. eademq; est ratio unicuiq; in memoria ingenij sui atq; industriæ prodenda, qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior potest esse gloria. Auaris autem & quæstuarijs quid aliud immodici quæstus faciunt, nisi curarum aceruum anxietatumq; exaggerant? adeo qui magnarum opum congeries struunt, malorum quoq; sibi & perturbationum, ut aiunt, iliadas pariunt. Eant igitur philopluti diuitiarum amore perditi, quos Christus ut Crassianos magis q̃ Christianos limine suo repulit, & uitæ suæ institutum admirentur si lubet ut beatum, Studium etiam literarũ irrideant ut inane & ieiunum, duntaxat non quæstuosum, quæ philologia nuncupatur. Nos enim nobis persuasimus ijs incrementorum gradibus quibus multi hodie ad summas opes uel honores summos ungulis, ut dicitur, omnibus arrepentes euadunt, ascensum in cœlum non arduum esse ut uulgo dictitatur, sed præcipitem potius ac uergentẽ deorsum. Mitto ꝙ Christus pauperum se uindicem & assertorem, diuitum reiectorem frequenti contione professus est. Non dico ꝙ interpolli humanitate per Christi sacramentum, post eiuratum mundi fastum in purifica per-

fusione lustralis eius aquæ qua natura humana sibi restituitur, alia prorsus studia hominum esse conuenit, q̄ ut ad temporarium aliquod bonum spectare uideantur. Ista non ad normam ueritatis, non ad exemplum Christi & ad canonem uitæ per innocentiam agendæ nunc exigimus, scimus hanc rationem licentia temporum ita explosam esse, ut aures iam non habeamus ferendæ ueritati. Ut omnia hæc trāsmittam, non'ne etiam sensus humani iudicio longe uidentur aberrare, qui titulosis nominibus aucti, & nomenclatura honorum uel prædiorum feroces, quasi his cothurnis fortunæ in uiros prægrandes euaserint, pusilli tamen esse à uulgo intelliguntur, utpote qui nullis aut paucis bonis animi locupletes esse noscantur? Atqui hoc ferè huius ætatis fert conditio in Francia præcipue, ut homines singulari ignorantia præditi, aut ingenti luxu perditi, summis ac multis honoribus præditi sint. Nam & illi ipsi si aut oculis, aut mente quoquo modo cernere germanam huius uitæ beatitudinem possent uerasq; diuitias, haud dubie suam sortem deflerent ut inopem & egentem. Cuius rei inter prudentes compertæ, authorem tamen laudabo tum scriptorum omnium opinatissimum, tum rerum humanarum æstimatorem callentissimum. Nam ut Tiresias olim Thebanus qui utrunq; humanitatis sexum uicissim habuisse traditur, idoneus iudex esse uisus est apud quē Iupiter & Iuno disceptarent utrius sexus maior esset uoluptas, sic Solomon qui ditissimus idem sapientissimusq; fuisse elogij sacri authoritate creditur, unus est, ut opinor, omnium qui hoc possit rectissime iudicare, & in cuius sententiā pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui authore incerto, ut
" *multi opinantur,* σοφοῦ σοφία Σολομῶντος *inscribitur, id est sapientis sapientia Solomonis, ita de sapientia loquens cap. ut opinor, septi*
" *mo inducitur.* προέκρινα αὐτὴν σκήπτρων καὶ θρόνων. καὶ πλοῦτον οὐδὲν
" ἡγησάμην ἐν συγκρίσει αὐτῆς, *antiquiorem eam sceptris habui ac solio regio, & diuitias nihil esse duxi cum ea comparatas. Et rur=*
" *sus.* ἦλθε δέ μοι ἀγαθὰ πάντα μετ' αὐτῆς ὁμοῦ, καὶ ἀναρίθμητος ὁ πλοῦ=
" τος ἐν χερσὶν αὐτῆς. *Venere autem mihi bona omnia unà cum illa, & innumerabilis opulētia in manibus eius. sic enim uerti debuit ille locus, etiam si honestas pro opulentia eo in loco, & alibi in eodem libro sæpenumero legatur. magis mirum est totum eum librum admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro interprete uersum esse. quo apparet quantam ignominiam irrogarint diuo Hieronymo ij qui eam traductionem eius esse asserunt. Ignorantiæ autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarum claritate,*

ritate, hoc pontifice non ferendæ, unum aut alterum dare specimen
» satis erit. Primum in eodem cap. ita legitur. τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ με-
» ταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit (inquit) mi-
» hi deus ut scirem solstitiorum uicissitudines & mutationes temporũ,
» annorum orbes et stellarum situs. In ea autem editione quam ignari
ri literarum græcarum, sacrosanctam esse contendunt, ut iure re-
» cepto comprobatam, ita legitur. Vicissitudinum permutationes &
» consumationes temporum, & morum mutationes, diuisiones tempo-
» rum, & anni cursus, & stellarum dispositiones. Ex quibus uerbis
nullus sensus cohærens elici potest. quid enim morum mutationi cũ
temporum consumatione? quis autem non percipit interpretem præ-
ter absurdam interpretationem & cæsurarum confusionem, etiam
æquiuocatione deceptum in uerbo tropon, quod sola accentus distin-
ctione solstitiorum & morum significat? Sequitur in eadem editio-
» ne, uim uentorum & cogitationes hominum διαλογισμοὺς ἀνθρώπων
» quod ego sermocinationes uertissem, hoc est disputandi rõnes. Quid
» illud quale est cap. ij. ubi Epicureorum sententia taxatur qui interi-
» tum animæ cum corpore asserunt, in qua sententia Plinius secun-
» dus fuit. ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα
» ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπιν-
» θὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, οὗ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται
» τὸ σῶμα. id est quia temere geniti sumus, & posthac erimus uelut
» non existentes, quoniam fumus est spiritus in naribus nostris, &
» modica scintilla in motu cordis nostri, qua extincta corpus eua-
» det in cinerem. Interpres noster uel ignorantia, uel supina emen-
dandi exemplaris inertia lapsus, ita transtulit, & eum secuti
» sacri interpretes ita legunt. Quoniam fumus afflatus est in nari-
» bus nostris, & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum,
» quia extinctus cinis erit corpus. uidelicet quasi non ὀλίγος σπιν-
» θὴρ, sed ὁ λόγος author libri scripsisset. Illud non minus ridicu-
» lum cap. XII. Deuoratores sanguinis & authores parentes anima-
» rum inauxiliatarum perdere uoluisti. ubi authores pro obtrunca-
» tores uersum est ignorantia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθή-
» των ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtrũcatores animarum destitutarum
» perdere uoluisti. Hoc enim loco αὐθέντης idem significat quod αὐ-
» τόχειρ, licet aliquando authorem significet. Eodem cap. Tu autem
» dominator uirtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna re-
» uerentia disponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις.
» καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic uerti uere potuit. tu poten

» tiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas & cum multa indulgen-
tia regis nos. Quis enim unquam epijciam tranquillitatem uertit?
Hæc obiter adnotata sufficiunt ad id quod nunc agimus. Sed Solo-
» mon rursus de sapientia loquens, cap. VIII. eiusdem libri. μύστις
» γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ εὑρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. i. initiatrix
» est enim scientiæ dei & inuentrix operum eius. qui locus itidem
oscitanter ab interprete transactus est. Proinde si Solomon omnium
rerum humanarum diuinarumq; intelligentissimus, sapientiam ini-
tiatricem scientiæ dei, operumq; eius inuestigatricem appellauit, &
regiam opulentiam præ sapientiæ possessione aspernabilem esse di-
xit, atq; etiam cum sapientia omnia bona sibi obuenisse quasi comi-
tatum eius affirmat, quantomagis compendij studium post habere
debemus studio literarum? siquidem hoc studium perducere nos ad
intelligentiam sapientiæ potest. Intelligentia autem admirationem
ciere solet, & admiratio desiderium eius inuestigandæ. At inuestiga-
tio adeptionem parit, & adeptio fruitionem, ita fruitio beatos facit,
in suprema sorte humani fastigij constitutos, quam Democritus Eu-
thymiam uocauit, quasi dicas felicem & rectam animi constitutio-
nem. cuius hanc summam maxime esse dico, ut res omnes sensiles
& caducas altissima mente calcemus, intelligibiles & æternas sem-
per animo uolutemus. Id enim demum est humani sacramenti intel
ligentiam tenere, cum animum sublimē in rerum humanarum æsti
matione, demissum & supplicem in æterni boni postulatione serua
mus. Hæc illa est humilitas apud priscos posita ignominiæ loco, a
Christo autem authore manans. cuius propria est illa functio in ani-
mo ut quisq; se optime noscat, quod dictum antiquitas ueritatis im
prudens, authori tamen deo consecrandum putauit. De hoc animi ha
bitu cum innocentia coniuncto dici illud uerissime potest
» Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit. Sperati
» porrò summi boni atq; etiam promissi pignus hic nullum maius ha
bere possumus, q̃ illam euthymiam, donum haud dubie diuinum,
quo uitam illam cœlestem quodammodo præsumunt, quibus id diui
nitus datum est. qui orbis est ex omnibus numeris humanæ felicita-
tis aptus, in sese semper cernuus, id est in bona sua & animi, non in
externa pronus, aliud nec principiū nec finem alium quærens in
hoc seculo quidem q̃ in sese positum. Hæc est in uita humana sum-
mi boni medulla, quem ueluti thesaurum in sacrario sapientiæ con-
ditum tot philosophorū classes omnem lapidem molientes (ut est in
prouerbio) inuenire nequeunt. Existimabant enim non ex deo, sed
ex sese

ex sese ita aptum esse sapientem, ut in eo planè situm esset an ipse talis esset. Nos autem ex sacris monumentis accepimus arbitrium tantum nostri iuris esse, rectam autem, firmamq; animi constitutionem muneris esse diuini, sed ita promiscui ut nulli rectè atq; ordine petenti negetur. Huius summi boni formam habitumq; describens ille sapientum, ut ita dicam, Plato in parabolis ita inquit. Beatus homo q inuenit sapientiam. longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria. Ex quibus uerbis patet beatitudinem huius seculi in inuentione sapientiæ sitam esse. nec immerito. μῆκος γὰρ βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα. Longitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, & in sinistra eiusdem opulentia & gloria. Atenim hæc de sapientia in confesso sunt apud omneis qui se probatæ & ueræ persuasionis tenaces uideri uolunt, quis enim negare audeat quæ oraculorum instar habent? Sed quæ nos hodie studia literarum uocamus, nihil eò pertinent. quid enim literis priscis cum studio sapientiæ, quæ à Christo genus ducit? Quare sapientiæ oracula in rem nostram uertere non possumus, quibus per Mæandros multiplices secularium authorum discendi curriculum auspicantibus, ad nullam unquam metam labor euasurus uidetur, ac ne ad legitimam quidem aliquam aut frugiferam scientiam peruenturus. Quippe qui numerosæ aut disertæ orationis aucupio sensus omneis accommodantes, in luto semper hæremus lectionis illecebrosæ. ex eorum, ut arbitror, numero, quos grandiloquus ille uates Ezechiel cap. XXIII. Chaldæorũ pigmentis & Babyloniorum lenocinijs nimium captos esse testatur, earum rerum usu animum polluisse uociferans, rebusq; diuinis commentandis ineptum reddidisse. Quo loco ego ascensores equorũ appellatos ab eo esse censeo, qui eloquentiam uel metricam uel numerosam & oratoriam, figuris distinctam, nimiopere concupiscunt, oratione prosa & pedestri non contenti sensa mentis simpliciter indicare. Huic inertis segnitiæ patrocinio atq; obiectamento, nũc ut obiter respondeam, symbolicum illum concionatorem excitabo, q cap. VII. concionis suæ ita inquit. Lustraui uniuersa animo meo, ut scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam & rationem, & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium, uel ut græce legitur, circuiui ego & cor meum ut cognoscerem, & considerarem, & quærerem sapientiam & calculum & ut cognoscerem impij amentiam & molestiam, & erraticum circuitum. ἐκύκλωσα ἐγὼ καὶ ἡ καρδία μου τοῦ γνῶναι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι, καὶ τοῦ ζητῆσαι

» σοφίαν καὶ ψῆφον, καὶ τοῦ γνῶναι ἀσεβοῦς ἀφροσύνην καὶ ὀχληρίαν καὶ
» περιφοράν. Dico igitur eos qui ad philosophiam hodie studium suum collaturi sunt, sapientius esse facturos, si non a rudimentis literarũ statim ad eam transierint, sed uelut gnaui ac strenui indagatores, per omnia omnisq; disciplinæ monumenta sapientiam uestigauerint, non ut ij solent hodie qui sapientiam quæsitui habendam putantes, temporis compendia sequuntur doctrinæ dispendio, quæ numerosissima pars est in omni genere disciplinæ. Vt enim aues in locum arduum subuolaturæ, non a solo protinus eum locum rectis lineis petunt, sed uolatu uerticoso eo commodius euadunt, Sic animus humanus in contemplationem sapientiæ melius per cochliam iustæ disciplinæ scandere & intelligentius potest, q̃ si protinus ab infimo genere doctrinæ ad summum genus discendi compendio euadat, scansitem disciplinarum seriem transiliens. Hoc modo Solomon encyclopædiæ gyro lustrasse se omnia ingeniorum monumenta significat ut ego quidem interpretor, nosq; hortari uidetur ut per omnia philosophiæ sæcularis & priscæ dogmata, uestigia sapientiæ siqua sunt ut certe multa sunt colligere non grauemur, ac lucum saltumq; in quo ipsa stabulatur, iusta & perpeti indagine accurataq; cingamus. sic fiet ut cum ad studia sanctiora & monumenta sacrosancta peruenerimus, & uelut ad cubile ueritatis & sapientiæ propius accesserimus, iacentem quidem illic sed inuolutam ipsam certius agnoscamus. Hac uia & ratione cum commodior est & certior sapientiæ indagatio, tum uero cum ad speculandam ipsam ex edito euaseris, uberior est multo constantiorq; contemplatio, nec tam facile de gradu intelligentiæ & persuasionis certæ deijcitur, qui molli ascensu & anfractuoso euasit, q̃ is qui recta per arduũ assilijt uel arrepsit: Etenim per deum immortalem quid aut præstantius esse ad doctrinæ maiestatem putamus, aut ad compertæ ueritatis fiduciam firmius & stabilius, q̃ cum per infima mediaq; studia ad culmen speculamnum subuectus sis, nosse uel angustas porticus, in quibus Stoici sessitando & soritas aceruando erumnosas contriuerunt ætates uel excipulas amœnas ab illo uersuto animarum aucupe in hortis concinnatas, in quibus Epicureorum animi omni abstersa religione uoluptate capti sunt uel erraticas & expatianteis ambulationes Peripateticorum, qui tantam uim differendi in nugis consumpserunt uel deniq; copiam ubertatemq; dicendi in academia illa famigerata, odoranda tantũ non etiã tractanda ueritate profusam: ut nunc eos omittã qui nihil constituendo & de omnibus addubitando

annos bonos perdiderunt. sed quando harum rerum & omnis prisca doctrinæ cognitio, uel oratione prosa uel metrica traditæ, sine latinæ linguæ peritia comparari non potest, quæ etiam ipsa græcæ linguæ adiectione fit adminiculatior, hic discendi cursus certis mansionibus distinctus sit necesse est, quarum modum & rationem uel hominum propositum uel ingenium uel fortuna temperat. Quare qui hunc doctrinæ orbem quodam rectæ rationis circino ita circũscripserit, ut uel augere uel contrahere pro re nata aut ingenij captu, aut uitæ instituendæ necessitate nouerit, is si intra eum orbẽ ita includat eloquentiam, ut per omneis eius parteis æqualiter fusam teneat quasi in corpore sanguinem, is demum mihi uidebitur ad sapientiam inuestigandã uberrimum quoddã uiaticũ atq; etiã amplissimum attulisse. Neq; nunc de eloquẽtia illa mirifica loquor rerum omnium tractandarũ arbitra, quam fusiorem esse ampliorem'q; uolunt q̃ ut ulla circuncurrente linea præfiniri possit. Hoc ego instrumentum philosophiæ ex opibus ut ita dicam Chaldæorũ atq; Aegyptiorum coactum, præstantius esse arbitror ad uitam hanc etiam p uoluptatem honestam qdem & probabilem transigendã, q̃ diuitiarum cumulos q̃libet opulentos, non stoicis ipsos confectarijs, sed aulicis ut nouimus auctarijs aceruatos. adde etiam si placet & ad futuram uitam per gloriam illam adipiscendã, quæ mortuorum apud posteros memoriam in perpetuum renouat, cum in manibus hominum libri eorum, id est ingeniorum morum'q; simulachra tẽpore non peritura, uersantur. Contra autem diuitiæ etiam Persicarũ æmulæ, cum in uita uel auaris anxiam sollicitudinem, uel profusis ignominiam, liberalibus etiam interdum stultitiam ab assentatoribus pariant, quid post mortem conferunt, nisi si quod rarum est in pias largitiones exhauriantur? Omnium (ut opinor) diuitum opulentiæ Crœsi & Midæ multo famigeratissimæ fuerunt. at ille calamitate & summo atq; ignominioso uitæ discrimine inclaruit, hic auribus asininis non aureis innotuit. Ex eo enim in prouerbiũ uenit, q multos otacustas, id est auricularios & emissarios haberet, rumorũ captatores & sermonum delatores, cuiusmodi habere solent principes mali qui stimulante conscientia securi esse nequeunt. Pythius Bythynius longe ditissimus hominum priuatorũ fuisse memoratur, de quo superius diximus. Is tamen munificentia inusitata magis q̃ opibus celebratus est, qui platanum auream uitem'q; illam famigeratam Dario regi donauit, Xerxis copias id est supra decies centena millia hominum epulo suscepit. et insuper frumentũ & stipen-

dium exercitui quinq; mensium pollicitus est, ut maximo ex quinque filijs uacationem militiæ impetraret. Ob quam postulationem a Xerxe indignabundo hac pœna barbarica mulctatus est, ut filium suũ occisum in duas parteis dissectum aspiceret, cum inter ambas corporis medietates ab utraq; uiæ parte disiectas exercitus pertransiret, quo nomine maxime Pythius, ut opinor, nobilitatus est. Qui igitur fieri potest ut diuitiæ felices in hac uita possessores sui faciant, aut nobiles in posterum? Mihi quidem diuitiæ nihil aliud q̃ tragicum choragium uidentur esse, ad usum temporariæ scenæ à fortuna accommodatum. Quid enim esse dicas aliud uitam administratiuã, q̃ scenam quandam hominum personatorum operam suam & industriam populo ostentantium, ludos edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragiosi recte atque ordine actum quisq; suum peragant. sin secus eueniat, futurum esse dico ut male cum eis fortuna egisse uideatur, quæ ut choragus temerarius & præposterus eam ipsis personam imposuit cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honestiores personas gerunt cum plurimos in actu suo conturbare uideamus, eorum tandẽ errata nedum reliquamenta præstent necesse est, ij uelut fortunæ ac temeritatis ministri, qui nulla publicæ caritatis ratione ducti, cum eos promouerent, fide sua etiam esse iusserunt. Sic enim fert ratio supremi, ac posthumi ratiocinij, etiam si iure moribus constituto fide eorum esse non solent. Tandem autem appello non seculum unum & alterum, sed lustrum unum fortasse aut summum tria, uita enim in potentatu diuturna esse non solet. tandem igitur ratio cuiusq; functionis et actus à Christo summo diuinitatis institore, & generis humani creditore atque etiam fœneratore centesimario reposcetur. Etiam si Galliæ nostræ moribus, proh misera populi conditio, omnia atriensium errata, conturbamenta, reliqua, secus admissa, & quæcunq; promi condi præmordent, suffurantur, compilant & interuertunt, mediastini luunt. Nam cum sint ipsi ad omnia mandata non modo expositi, sed etiam dicto audientes, quicquid actores uel uicarij, promi uel supprom non modo delerarint uel conturbarint, sed etiam quicquid acciderint, circunciderint, suppilauerint, etiam ut respublica ab ipsis actoribus suum seruare possit, tamen præstare solent. & si peculium non habent, ó morem iniquissimum, nexum statim ineunt. sic magnis reis apud nos licet ob noxam plebem dedere, & alijs super alias pecunijs imperatis succidaneam culpæ suæ subdere. Expeditius enim id esse uisum est, q̃ aut reos istos

cothur-

cothurnatos, aut eorum fortunas pignerari, qui si crimen fateri aut culpam agnoscere cogerentur, sacra opertanea in uulgus efferrentur, quibus nemo non initiatus esse solet eorum, qui nutu oculi summa quæq; circũagunt. Quæ causa fuit, ut nonnulli aliquando inter reos recepti, patronos potentes inuenirent, à quibus impendenti supplicio erepti, quæsitores etiam ipsos subinde fortunis euerterent. O' magnam, o' beatam, o' memorabilem gloriam illius Briarei, qui non modo legibus reos, & populi uotis, sed etiam Ioui & summæ curiæ raptim potuit excutere. ob id, credo, facinus recte manes eius conditos existimare debemus. Is fuit cui nullum unquam fortuna præter summum & ultimum obsequium negauit, quem quæstorum ærarij natio ut deum Aesculanum summa ueneratione coluit. eius enim præsentissimo numine seruati sunt aliquando mancipes argentariam factitantium, cum ob repentinas quorundam diuitias opulentissima factio inuidia summa flagraret. ut autem luculentius potentiæ suæ specimen ederet, reis primum ampliatis, mox codicillos ueniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudisse dicitur, atq; ita formulam temperasse, ut nec deprehensi rei crimen agnoscere cogerentur, & iudices rei compertæ & conuictæ, summi curionis amicos inter reos in posterum recipere uetarentur, quo uelut euerriculo omnium delationum atq; animaduersionum, tantam impunitatis fiduciam feroci hominum generi instaurauit, ut legibus hodie non teneri ea factio existimetur, cui princeps omnia concredidit. ut pro qua sponsor semel & probitatis expromissor interuenit petasatus ille curio. Iure igitur moribus nostris constituto non modo magnis reis sed etiam scelleratissimus licet sordes suas in caput populi & in oculos ordinum excutere, atq; eo amplius feras in plebem immittere si earum fremitum in cauea sustinere nequeant, quo nullum unquam atrocius scelus Nero dicitur excogitasse, nec tamen peregisse. Quid enim est aliud feras in plebem immittere, q̃ Volones profligatissimos nullo stipendio, sed fide tantum authoratos, per rura palanteis, bacchanteis, grassanteis, plebeculam tributis exhaustam obterenteis circũagere? nisi uero eos circũagere non uidentur qui stipendio fraudatis liberum permittunt diripiendi arbitriũ. At uero iure perpetui edicti quo edicto ad summum tribunal propediem ius dicetur, noxa caput sequetur. & ordinum ductores qui causas rerum male gestarum haud ita pridem dederunt, non modo addicti sed etiam uincti dabuntur, & Gordij nodo constricti, id est eo scelere, quod ante diem extremum soluendum non curauerint.

Hi sunt enim ipsi qui noxam luculentam nocuisse noscuntur, quos nunc plebis suspirantis misereſcere non subit. qui si leges ualerent in aulicos, actus utiq; eorum quos potentiæ suæ ampliandæ præficiunt institores, aut quos trāsuersi propinquitatis amore promouent, noxis omnibus solutos liberosq́; præstare deberent. nunc cum impune id faciunt, potentiæ suæ blandiuntur, nec quantumuis in rebus secularibus considerati, uidere hoc mentis oculis hebetibus possunt, uersuram se facere ingenti dispendio. Deus enim fortunatis hilaritatem sæpe, & consceleratis & impijs impunitatem sæpissime fœneratur. Hoc est cur gaudeant, cur felicitate & potentia sua fruantur, maximi curiones Franciæ. Quamobrem sese, sortemq́; suam illam splendidam admirentur, & nos ciuili iure uiuentes atq; in ordinem redactos, ex edito ipsi loco et legibus inaccesso despiciant. Quid ni enim sibi placeant quibus diuinitus datum est, ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uisum sit, in illas Macáron insulas euocent, quas ipsi beatorum putant sedem esse perpetuam. Insulas istas ego actus primarum & secundarum partium in rerum publicarū administratione esse censeo, in salo & iactatione ambitionis & cupiditatis sitas. Hac enim ratione tantum isti hominum beatores esse possunt, ut Fauonio inconsulti fauoris quos uelint uel homines uel familias ex obscuris natalibus in locum illustrem sinuatis uelis prouehant. contraq́; quos oderint, aut qui eorum placitis & institutis incommodi esse uideantur, aquilone quodam transuerso procul ab emporio honorum disijciant, aut omni aura efflerentis se famæ suppressa, in uadis destitutos consenescere sinant. aut si maior aliqua eos transuersos egerit offensio, insigni aliquo naufragio fortunis omnibus euertant. Dictata sunt ista aulicæ iurisprudentiæ, quam curia illa profitetur, non summo iure, non ex æquo & bono iudicans, sed iure moribus illis constituto. Cuius tamen interpretes sunt maximi curiones, ad quorum mores & placita aulici quidam recocti iuris illius consultissimi responsa sua temperant. Huius curiæ illud esse institutum dicitur, ut de rebus omnibus sacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis iudicetur. ut in maximorum curionum non modo sententiam sed etiam nutum, ac uoluntatem eatur. nec pedibus tantum transeatur, ut olim in Romano senatu, sed & manibus & uultu assensioni atq; etiam assentationi scite asseruiatur. Illud sanè memorabile post aliquot hosce annos contigisse dicunt, ut cum ferè omnia decreta per discessionem facta sint de rebus quidem arduis, nullum tamen per dissensionem aut diuisionem sententiarum

factum sit, usq; adeo uel pedarij in sententiam principum transilire didicerunt, uel ipsi potius sententiarũ principes censendi ansam consultis praeciderunt. quo minus miremur tam claros exitus rerum nostrarum extitisse, quas in superos & mortales mirifice suscepimus. Superi boni, q̃ erit illustre, q̃ splendidum, q̃ memorabile ad posteritatis opinionem, rebus bene consultis à qbusdã qui sese utriusq; uertices iuris existimari uolebant, factum esse ut liberi parentem, inofficiosum quidem, sed parentem tamen, & gens pientissima summã arcem sedemq; religionis inuaderent. ob idq; piaculum maiestatem clarissimae prouinciae subito dei numine decidisse, ut Galli abstersa praesentis animi crista lepores esse sibi galeati uiderentur. Equidem haud libens summum in rerum administratione locum mereri uelim, si tantum ipse munus quoquo modo obire possim, ut simile aliquod dedecus, aut portentum auspicijs meis accidisse prodatur. Praestare enim arbitror nomen uiri probi & honesti memoriae prorsus eximi, q̃ male & incommode posteris innotescere. En propter quod ciuilis uitae tranquillitatem, studiorum amoenitatem, & denique uitae aeternae contemplationem post habere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciae per theatrum aulicum cum strepitu comitum clientumq; transueharis, aduersis saepissime cuneis gradibus & orchestra. tametsi ut maxime secundo populo te ostentes, tamen si transeuntis gloriae spectes celeritatem, hoc quidnam est aliud q̃ ueluti plausum inanem per transennam mereri? Nam ut illud mittam ꝙ grandi plerunque aetate, ꝙ uersatili scena, ꝙ lubrico ac praecipiti ferè proscenio prodeunt, certe cum alij actores subierunt, in cuneos, aut in ordines necesse est ut facessant, aut inter theatricum ministerium turpiter subseruiant. Tunc tartarus ipse bis patet in praeceps tantum, tenditq; sub umbras, quantus ad aetherium coeli suspectus olympum. Etenim cum latine loquentium consuetudo eos olim in caelo esse diceret, qui omnium ore celebrarentur prae potentia, uel rerum egregie gestarum gloria, ego tragicos istos reges & temporarios cum ex flagrantissimae gratiae praecipitio deciderunt, in tantum frigus delabi uideo, ut pene exemptos ex memoria credas. Ita fit, ut in tartarum rigentissimum ruisse uideantur, cum ij qui nullo iam famae plausu excipiuntur, latine frigere dicantur. Quanta est autem eorum sublimitas, quanta eorum admiratio, quantus omnium suspectus cum uelut fortuna suc-

collante tolluntur, altero tanto maior est deorsum altitudo, cum ab ea destituti insultantium oculorum coniectu sic enim euenire ijs assolet, uelut quodã fascino exarescere uidentur. tot enim miseros oculorum radijs lancinari necesse est, quot in hominum ipsi obuios aspectus incurrerint, dum quisq; ob præteritam obseruantiam pœnas sibi deberi putat. Sed fateamur sane, ut sant humana, eos esse felices, tantummodo hoc exigamus, ut actus ipsi suos recte ac decore peragant, & quisq; eorum uideat quid sui sit muneris, quam personam sustineat, quantum ab ea oneretur. Nunc autem cum ita mores inclinatos esse uideamus, partim ut ambitio & cupiditas, partim dissoluta disciplina grauitatem & honestatem e medio sustulerint, qs eos felices existimare possit? nam quo modo non miser esse potest, q in cothurno uel comatis personam, uel supparasitantis induit, ut latus cingere maximi curionis, & officiosus esse potentibus uideatur? At hoc factitari ab ornatissimo quoq; uidemus, ut qui id non faciat, is aut absurde uerecundus esse, aut refractarius existimetur. Quid qui in pontificio cultu, & sacrosanctæ dignationis habitu scurriles actus imitantur, & uelut in tragico amictu mimos, & planipedes actitant? (nam id ita usitatum est, ut qui paulo modestiores sunt, ij et alijs inuisi sint, et magnam laudem hac una uirtute mereantur) num etiam illos felices esse dicemus? neq; uero alienam personam ab illo suo fastigio abhorrentem ipsi libentes induunt, & eos sortis suæ, ornatusq; non pudet. neq; non eos sortis suæ aut pœnitet aut pudet, & non sunt plane miseri. & hi sunt, quos hodie propemodum solos diuites esse diximus. Ita patet quid sequatur si paulo argutiores esse pergimus. Linguis enim fauere necesse est cum ad sacrosanctos uentum est. Quare multo mihi fortunatius esse eorum institutum uidetur qui literis se totos, q̃ qui opibus dederunt comparandis. Duntaxat quibus Solomonis uoti liceat esse compotes, ut nec malesuada egestate eo usq; urgeantur, quo secus de uirtute atq; honestate iudicent, nec rursus diuitijs redundantibus in cogitationes uanescant aut erraticas, aut impias. Nam cum literarum peritia ad oblectationem frui, & uitæ per uirtutem ac decus agendæ tanquam instrumento uti solent, tum eo amplius post huius uitæ cursum memoriam sui in æuum prorogare hac eadem facultate possunt. Quãq̃ hæc fortasse naucifacienda ducerem, nisi etiam præstantis doctrinæ adminiculis uti bonos & graueis uiros ita existimarem, ut contra temerarios casus celsi semper & recti esse pergerent, & aduersus fortunæ infestioris impetus animo præsentiore firmati sicut ad humanas ini-

quitates

quitates eosdem ita se compositos, collectosq; tenere par est, ut quicqd obuenerit, uelut decretum prouidentiæ æqui boni faciant. Est autem is tenor studiorum tenendus, ut à carceribus discendi per spatiosum illud stadium disciplinarum quæ liberales dicuntur, ad metam secularium literarum perueniant, & in flexu ne committant ut aut acquiescendum esse, aut diutius hærendum putent. Sed quo curriculum totum peragant, rursus à meta ad terminum summum aliud spatium non currant, sed ingrediantur & incedant, quod pronum iam ipsum est, & spei bonæ plenum salubrisq; uoluptatis. siquidem cum in eo est spatio exhausti iā laboris fructus præsentarius, cum uelut indagine cinctam ueritatem tenebunt, tum etiam multo maius præmium futurū æternumq; speratur. Est enim ea demū uera ratio philosophandi, nō fallacem studiorū amœnitatem, non inane nomen beatitudinis psequens, sed recta & honesta uia ueram & solidam gloriam haud inauspicato petessens. Hanc uiam quærendæ doctrinæ summum illud par amicitiæ Gregorius & Basilius græci, & eorum ætati suppares Hieronymus & Augustinus cū tenuissent, & ante eos omneis Cyprianus & Lactantius, & deinde Hilarius, alijq; antesignani partiū Christianarum & maiorū gentium theologi, quorum hodie responsis ad interpretationem diuini iuris utimur, ad extremum iudicio iam solido ad sacrosanctū studiū sapientiæ quasi ad Bulææ Themidis oracula uenerunt, quā consiliatricem latine appellare possumus. Scire enim auebant quo modo uiam inire possent ad propositum finem quasi in patriam ferentē, quam ciuitatem amplissimam esse constat nomine Vranopolin, superis & hominibus communem, duntaxat qui nihil in sese impie aut perfide admiserint. in eaq; regiam esse sapientiæ, quam prouidentiam antiqui, ut græci, pronœam uocitare uoluerunt. in qua numeris omnibus scientiæ atq; intelligentiæ beatissimæ animi humani simul cum omni ministerio & stipatu diuinitatis fruuntur, & cum ordinibus illis cælestibus inenarrabili ratione descriptis. Hos Esaias prophetiæ decus, argentum & aurum suum ad christi obsequium cultumq; testatur attulisse. quo uerbo tum rerum intelligentiā nullo errore concretam, sed ad puritatem excoctam, tum eloquentiæ nitorē splendoremq; significat. Has enim illi prisci opulentas facultates in scribendis, eloquendisq; rerū diuinarū enarrationibus consumpserunt. Sed hoc ijs probare non possumus, qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiā ut curiosam & à sacris studijs alienam recusant. ob id semper inuisam inertiæ ꝙ forulis omnibus antiquæ notæ ex=

cutiendis, ac diu multumq; discendo comparatur. At nos philosophiã argentea suppellectili sacris operantem, augustius & amplius sapientiæ litare posse contendimus, q̃ si samijs aut plumbeis sacra libamina peregerit. Quis enim in sacris fictilibus uasis aut stanneis usus est, cum idem ipse argenteo instrumento non careret? Illud summopere uidendum ne quod sanctuario domini usui esse potest, in simulachra impietatis consletur, aut in usus uoluptatis inquinetur. Quare ego miserabilem eorum esse sortem contenderim, qui cum magnam iam partem laboris exanclauerint, uel in flexu acquiescunt, ut diximus, quasi pensum encyclopædiæ confecerint. uel diutius adhærescunt in humanioribus literis animo iam senescente, nimio utiq; uenustatis eloquentiæ, ac leporis amore capti. eorum planè similes qui apud Homerum in diuerticulo uiæ ad patriam ferentis, aut Lotophagorum sodalitate, aut sirenum cantu deliniti patriæ meminisse non possunt. Nam quid est aliud socios nauim in patriam tendentem egressos, Vlyssis in patriam festinantis & uiæ semper instantis meminisse noluisse, q̃ in uita huius seculi uoluptatem illectricem saluti prætulisse? Vlysses autem nobis quidam fuerunt ij, quos ante diximus, orthodoxæ persuasionis id est collimantis philosophiæ uindices. non palliati illi quidem Vlysses, sed Pastophori, qui multa & uaria eruditione imbuti, cum omnia penè genera philosophandi partim pererrassent, partim præterijssent, salutem suam tandem anxie, sociorumq; perquirebant, quæ nihil est aliud q̃ aditus in patriam. Talis enim statim Vlysses ille famigeratus describitur à poëta. Atq; ut ille uir heroici spiritus & Polytropus ab Homero dictus, id est multifaria ingenij dote, multiplici morum cognitione, aut uersatili solertia præditus, inferos adijsse dicitur. sic qui in cœlum scandere, & ad plenam contemplationem diuinarum rerum euadere cogitat, commodius mihi facturus uidetur si uenienteis annos in rerum humanarum intelligentia bona ex parte contriuerit, & maturo iam sacris disciplinis ingenio, ad ueram philosophiam se cum omni commentandi apparatu contulerit. Quod mihi pèrinde esse uidetur, atq; si quis à floralium spectaculo ad Eleusinia mysteria transeat. Quicquid enim à uetustate sacrorum nostrorum exorte discimus, id ego præuiam disciplinam esse iudico ad ueram & theologicam philosophiam deducentem. Et eam ob rẽ à græcis propædeumata dicta, id est ea documenta quæ præsciscere nos oportet priusquam accedamus ad rerum grandiorũ arcanarumq; cognitionem. Hoc labore exhausto, uelut confecto sex

dierum

dierũ labore, tum demũ ſabbatiſmum domino dicare moribus chriſtianis conuenit, & ſanctuariũ ſapiẽtiæ feriatos adire. Ibi uidere eſt hiſtoriã mirificam, euentus uarios, carmina plusq̃ heroica & cothurnata, conciones panegyricas, orationẽ figuratam, tropis diſtinctam et formis ſententiarũ, & omnino elocutionẽ humano captu auguſtiorẽ atq; ſublimiorẽ. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria ſententioſa, ſcotinis inuolucris ſenſuũ implicata. ambages omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicam omnem rerũ naturã non humano ſed diuino ingenio indicatã & apertam? omnes hominũ mores, omnes ſenſus humanos, brutosq; explicitos? res omnino capaces præſtantiſſimarũ mentiũ, dignasq; q̃bus nõ modo toto, ut dicitur, pectore incumbere, ſed etiã quibus illiqueſcere toto corpore debeamus. Huius ultimæ & ſummæ cõmentationis maieſtati, poëtica & oratoria oratio, copiaq;, & omnis diſſerendi eloquendiq; ratio, concedat neceſſe eſt, ut humani captus altitudo ingenij faſces diuinis ſummitat monumẽtis et oraculis. Siqdẽ ita ſe feciſſe uir ſummæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus teſtatur, cuius authoris exemplum imitari percupide debemus, ne literarum cognitione ſecularium quaſi bacillo arundineo nixi, in ueritatis cognitione & uiæ philoſophicæ progreſſu grauiter concidamus. Sed citetur teſtimonium locupletiſſimi authoris ueritatis, & in literis ſecularibus in primis eruditi.

» μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλέος, οὕς συνάγειραν
» ἀντολίη δύσις τε καὶ ἑλλάδος αὖχος ἀθῆναι.
» τοῖς ἔπι πόλλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
» πρηνέας ἐν δαπέδῳ χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκα
» εἴξαντας μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα καλύπτει
» πάντα φρενὸς βροτέης στρεπτὸν πολυειδέα μῦθον.
» Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
» Orbis eoa manus ſimul occiduusq; coëgit
» Tractus, & illuſtres græcorum gloria Athenæ.
» Sed ſimulac tandem multo peperiſſe labore
» Contigit, ante pedes Chriſti afflictam ipſe reliqui.
» Cedit enim ſummi ſermoni numinis omne
» Humanæ mentis uarium, ac uerſatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirum illum ſummo ingenio præditum, ſummo ſtudio deditum, multam ac diuturnam operã eloquentiæ & poëticæ dediſſe, ad quarum rerum ſtudium tota mente ferebatur: ſed cum tandẽ ueniſſet ad ſtudiũ ſacræ philoſophiæ, & ſacramẽtũ ſalutis humanæ intelligere cœpiſſet, cuius fuit unus Chriſtus inter-

pres et antistes, illico ipsum illa omnia literarum ornamenta in cōspectum domini abiecisse, uidelicet agnoscentem et animaduertentem quicq̄d in literis secularis philosophiæ ac philologiæ uidisset, lōge id abesse à diuinis oraculis, atq; à sermone ipsius diuinæ sapientiæ. Sacra enim scripta omnem haud dubie elocutionem mentis humanæ uincere intellexit, q̄libetq; figuris distinctam orationem, ac multiplici eloquio elaboratam, præ diuini sermonis ui ac fulgore obscurari, & elanguescere. Ego quidem certe in ea sum opinione, ut existimem tropos oratorios multo sublimiores efficaciores'q; in sacra lectione inueniri, quam in priscorū græcorum latinorum'ue scriptis, posseq; oratoriam phrasim fieri ea lectione multo locupletiorem. sed id persuaderi ijs non potest, qui humanorum scriptorum lepore ac suauitate capti, horridi statim et refractarij styli lectione deterrētur. Neq; uero concinnitatem eloquentiæ in sacrosanctis libris requirere, sed uim sublimitatem'q; sententiarum consectari debemus, etiam si haustos inde sensus in scripta uenustiora transferre, & pigmentis exoticis reddere floridiores nec ius nec fas prohibet. Præstantissimæ enim gemmæ argento potius crasso q̄ auro includuntur, ne thecæ nitentis aspectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æstimationem tam preciosæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit ab oraculis suis. qui orationis pigmenta & elegantiæ lenocinia, non sensus arcani et mystici nucleum eliciendum putant. Hic autem existit illa Theophrasti querela de breuitate uitæ, quæ uelut in tyrocinio philosophiæ sanctioris flagrantes animos destituit. Iamprimū Talthybius ille cœlestis Esaias præconio urbano & eleganti ac figuris illuminato, aduentantis sapientiæ & ueritatis sacramentum uociferans, sacris'q;, ut ita dicam, diuinis'q; salibus conditus & iucundus, à quo tandem satis explicari per totam uitam potest? Hunc sequitur, ut ita appellem, Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico præconio ac lamentabili municipibus suis pronuncians. cuius explicatio mirificam quandam enarrationem poscit. Hos duos sequitur numerosa turba uatum, quos salutigeros proprie appellare possumus, res cœlestes rhapsodijs effata humano captu omnino maioribus. Horum enim uocibus altiloquis quidem, sed parum in hoc mundi strepitu exauditis, humanæ conditionis sacramentum prouidētia in omne æuū deprædicauit. in uniuersum autē sacros uates musas quasdam altiores esse dixerim arcana cœlestia per satyram cantitantes, aut citharam quādā augustam & cœlestē paracleti plectro in uarios modos pulsatam, cuius psalmata percipere eorū est demū qui

aures

aures à cantu profano feriatas, sacrisq; carminibus initiatas habent. Iam uero ipse trismegistus, sic Solomonem uoco, antistites sapientiæ, ac germanæ philosophiæ parens, non'ne tribus libris cum eo qui sapientia Solomonis inscribitur, omnia philosophiæ placita figurate complexus est? ita philosophum ab incunabulis instituens, ut affectibus ad obsequium redactis, mentem tandem in arce Mineruæ, & in ipsius, ut ita dicā, contubernio sapientiæ collocet. id est autem summum bonum, quod annos plus mille humana philosophia omnibus indagans naturæ uestigijs, non antequam sese indicante sapientia inuenire potuit. Sed parentem eius pene omisi lyricum illum uatem omni quamlibet heroico uate sublimiorem. cuius poëmata humanarum diuinarumq; rerum descriptione argumentosa, ipsum, ut ita dicam, Mercurium interpretem postulant. quem ego Christū interuentorem diuinæ atq; humanæ naturæ proprie esse censeo, cælitus ipsum ad genus hoc mortale delapsum, mandataq; cælestia deferentem humanitatis habitu. Hic est enim sermo, hoc uerbum, hæc ratio, quibus diuinitatis principium summum, arcana sacramenta mortalibus enarrauit. ob id'q; à summo euangelista logos græco uerbo uocatus est. Ecce tibi in sermone, ut aiunt, ipsa sapientia, quæ genus humanū næuo primæuo inustum, purifico rore uelut aquula smectica id est emaculatoria lauit, atq; è conditione obnoxia, Orcíq; longo nexu & mancipio natalibus restituit. Hæc libris quatuor didascalicis, quæ euangelia uocantur, bona ex parte figuratis, philosophiam quam olim Socrates è cælo in terrā deuocarat, è terra rursus in cælum supraq; cœlos omneis erigit. Etenim quæ ille symbolicus concionator ambagiose & allegorice de sapientia dixerat, ipsa de sese sapientia proloquitur aperte & luculenter. atq; ut olim Prometheus ignem ætherium è cælo Mineruæ usus consilio rapuisse dicitur & hominibus dedisse, sic dei sapientia ignem æternum charitatis humano generi communicauit. cuius scintillas quasdam pseudophilosophia in disputationum fomitibus asseruabat, è Iudæa quasi è ciuitate cælesti quoquo modo petitas. Hunc ignem æternum nostra ætas extinctum atq; etiam oppressum pene uidit, æditurum sanctuarij non tantum negligentia, sed etiam uecordia. Christus autem id est ueritas & sapientia, uelut Ianus quidam geminus utriusq; naturæ pnceps, utrunq; testamentum diuinitatis, instrumentumq; utrunq; indagandi summi boni coniunxit, finem prisci æui cū principio renouati mundi connectens, dierumq; ipse antiquorum instaurator innocentiæ priscæ mortales restituit. Iam uero sapientiam se-

quitur e uestigio suus ille Hypophetes Paulus, uir ad unguem diuinae manus factus, atq; inter omneis ueritatis emissarios lectissimus. eius fani sapientiae architectus cuius formam symbolica graphide antistites ille sapientiae Solomon quondam deliniarat. Idemq; sacra sapientiae ijs gentibus impertiuit quae antiquissimo decreto mysterijs arcebantur ut profanae. Hic est qui classico praedicandae ueritatis edictum alterius natalis in Asia & graecia strenue promulgauit. ut qui mundi aut daemonis mancipio haereditario tenebantur, uelut altero matris enixu ingenui nascerentur. Quid ille liber unus euangelij Ioannis non'ne sacrarium pene totum ueritatis continet? Hic est ille seruus domini receptitius, qui sapientiae ipsi super coenam incumbens, haustam diuino numine sapientiam inenarrabili libello posteritati tradidit. Eiusdem Apocalypsin idest annales rerum nondũ gestarum, quid aliud q̃ Parcarũ commentaria esse dicas? Illic enim effusa uaticinia omnem seriem fatorum, omnia prouidentiae calendaria in posterum continent, etiamsi oedipo, ut aiunt, coniectore indigent. Iob autem alumnus ille sapientiae, institutionem sacrorum continet Athletarum. qui liber unus dramaticus ueluti spectaculum quoddam uisendum est, Philosophus scilicet consumatus edens specimen sui. In eo fortuna plagis multiplicibus saeuiens, & aequanimitas nusquam instanti urgentiq; manus dans aut succumbens, uelut in campo tolerantiae & aduersitatis infestissimae committuntur. Quo ex agone tandem aequus animus uelut Hieronices id est sacri certaminis uictor Agonotheae dei iudicio pronunciatur. His alijsq; sacrosanctae disciplinae monumentis, nonnulla enim praetereo prudens, uidere est per nebulam captus humani ingenij, quae praemia eos maneant qui calcatis fortunis temporarijs & caducis, in expectationem summi boni spes omneis suas rationesq; contulerunt. Sed cum tot ansas certissimae doctrinae nobis dederit prouidentia, mirum est q sapientiam tenere quasi lubricam aut euanidam non possumus. Quid igitur in causa esse dicamus? utrum q spes praeferuida in diẽ longiorem sibi stipulari nequit, at sapientia labores & molestias repraesentans, praemia & laetitiam in futurum pollicetur? an potius q acreis sensus ad sensilia & concreta, hebetes ad intelligibilia & abstracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, studij sapientiae fructum etiam non aspernandum in hac uita repraesentari. deinde summi boni expectationi non magis annos q̃ annum, nec dies quam diem, nec horas q̃ horam cedere, ut uiceuersa summi mali timori. Semper enim nos excubare sapientia iussit, & ad omne

momentum

momentum diei & noctis accersentis fati uadimonium præstolari. Vt autem his copijs doctrinæ sacræ in corde hominis instructis, & tanq̃ in procinctu stantibus, non regna & potestates aut diuitiæ comparãtur, sic omnes animi sensus suapte natura petulantes et infesti, ita ad obsequium rationis rediguntur, ut homo pacem & constantiam secum seruare possit, quod summum bonum cum philosophia prisca in uniuersum esse censuit, tum uero Christus sapientiæ proauctor, extremum elogium condens, legati loco q̃ amplissimi commitatui suo reliquit. Quanta igitur animi alacritate, q̃ strenue, q̃ constanter incumbere ad prædictorum librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorum philosophorum qui amplis disertisq; commentationibus res figurarum inuolucris conditas, in lucem eruere pijs enarrationibus contenderunt? Nam quicquid laboris in literis & studijs secularibus consumpserimus, eius laboris largissimum fructum in illa lectione demetemus, si tamen defæcato, ut dicitur, ingenio ad id studium accesserimus. Illud enim studium ut rudimentum discendi existimare debemus, hoc ut progressum & fastigium. siquidem ex hoc scientiæ fonte perenni atq; inexhausto quamuis magnifica, quamuis copiosa, quamuis sublimis manare potest oratio, si modo nobis stipendia implere in utroq; studio contigerit, sed in hoc tantum præmia sperare operæ nauatæ & emeritæ. Quid autem gentilitia scripta ad intelligentiam sacrosanctæ doctrinæ conferant, malo diuo Hienymo credi ad magnum, tum oratorem Romanum scribenti quam mihi hoc arrogare, ut demonstrare nitar. Tum autem perueniisse nos ad illam euthymiam, philosophiæ antiquæ ut decantatam sic incognitam sentiemus, animos, ut ipsi aiebant, humanos beata undiq; securitate imbuentem, cum fidutia compertæ ueritatis laborum omnium rationem constare nobis intelligemus. Hanc Euthymiam Esaias fidutiæ contubernium appellauit. in quo animus humanus à rerum humanarum lectione & commentatione emeritus, rerum cælestium & æternarum contemplatione pascitur, delectatur, fruitur. sed tot tantasq; res nõ capiunt angustiæ cordis humani, nisi curis turbulentis uacui, nec alias res agentis. Quãtũ est autẽ in ea meditatiõe intelligere philosophiã ante Christi aduẽtũ uelut Planũ quẽdã fuisse, uel præstigiatorẽ ingenijs humanis uarie illudẽtẽ, cuius Dædalea commẽta atheos & uoluptarios & alia portenta sectarũ excitauerũt. id ꝙ Paulus ille Vranognomon & assertor orthodoxiæ, testatus est ad Colossenses scribẽs. Nos

igitur germanam philosophiam religiose adire debemus, ut cum à lectione gentilitiorum scriptorum quasi à uoluptarijs fabularum argumentis, ad sapientiæ & ueritatis fanum accesserimus, ueluti studio serioso uernantes senectutem priscæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum quendam & instauratitium hominem libentes induamus. Hæc enim una est disciplina humanæ naturæ magistra, quæ hominis gubernacula excutere stolidis sensibus potest, & intellectui ac menti tenenda porrigere, etiam si naturæ ui atq; imperio appetitus est proreta. Quare homines qui non bonis tantum externis sed etiam æternis student, hoc uidere etiam atq; etiam oportet, ut quod nautæ prudentiores facere dicuntur, ut sacram quandam anchoram ad extremum salutis subsidium habeant, hoc ipsi imitari contendant, & contra turbidiorum affectuum æstus & iactationes fortunæ, lectione sacra uelut anchora passim ac semper utantur. Hoc enim retinaculo sæuiente tempestate ita nos firmare conuenit, ne transuersi in scopulos noxiæ alicuius offensæ, aut in uada curarum externarum uento quodam cupiditatis repente rapiamur. Prò deus immortalis, est ne aliquis tam aduersis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorum qui Palladis sacramento bona fide dixere, qui cum hæc animo accurate reputauerit, desultoriamq; fortunæ uicissitudinẽ perpenderit, ac uitæ humanæ breuitatem, non Crœsi, ut aiunt, & Midæ talenta pro nihilo ducenda præ solida philosophantium felicitate iudicet? et eos qui opum externarum possessione in medio posita, quasiq; inter homines cupiditate & auaritia præditos controuersa, ad ultimum uitæ diem fortuna disceptante contendunt, non dico de precaria possessione rerum, atq; in fortunæ mancipio arbitrioq; posita, sed de asini, quod græci dicunt, umbra uel litigare, uel laborare, uel sese misere afflictare? Ego uero etiam, id quod ijdem græci in prouerbio dicunt, omnes istos thesauros non in cellulis cordis, sed in promptuarijs fortis fortunæ & temeritatis conditos, carbones tandem recte existimanti uisum iri contenderim. In quibus enim bonis maxime mens humana nimia sui diffidentia imbuta, iure gentium & ciuili contra naturã recepto, parare sibi præsidiũ subsidiumq; consueuit, eorũ bonorum affluentium ope non tam adiuuari diuites plerunq;, q̃ aduri quis non uidet? Num quis hoc nescire potest quosdam aliquando uæsana stimulante cupiditate per fas nefasq; census suos auxisse? cuius ordinis esse dicuntur quos exẽteratores reipublicæ uocant, & eos ipsos tamen ut fuit aliquando reipublicæ nostræ constitutio religiose

adiri

adiri oportebat, si quid æqui boniq; à principe, ó summam indignitatem, impetrandum haberes. Hoc *genus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæsitis iam semper aliquid acquirendi, ob quod eam prisci poëtæ* Alecto *uocauerunt, nomine sane apposito & congruo, furiarũ unam esse dictitantes quas inter ministerium* Orci *dedicauerunt. & ego beatos eos putem, quos consceleratis animis ditatos esse sciam? sed sint uel fuerint tam hominũ felicissimi, q̃ omniũ fortunatissimi atq; opulentissimi esse uel fuisse noscuntur, num ideo eorũ sortẽ suspicere et æmulari debent q à philosophia didicerint ijs tandẽ cũ* Orco *rationem esse habendã?* Mitto *nũc spintrias aulicos ex genere ærusccatorum, qui rerum noxiarum inuentores, ingeniosi & solertes uideri populari pauperie non uerentur, dummodo innotescant nihil pensi habentes.* Iam *uero* Sisyphi*das illos quam beatos esse dicemus qui ethelodouliæ mancipati, sic enim appellatur spontanea seruitus, saxũ illud ambitionis irrequieto labore subuoluunt, non modo humeris & ceruice, sed etiam uertice?* Saxum *inquam illud prægraue & asperum, quod interdum ab aulæ summo gradu in medium relabitur, & nonnunquam ad ultimum, tam præpostera plerunq; fortunæ improbitate, ut in illa schola ima summis ingenia non modo permixta uideamus, sed etiã superposita.* Miseram *uitæ sortem, atq; ut cætera suauem esse fateare, eo quidem certe grauem ingenuis animis et propémodũ enecantem, q ambientiũ natio quasi ex histrionio genere oriunda semper personata uidetur & gesticulatrix esse.* Hæc *autem molestia ambitus comes, & actus per omnia illiberalissimi, introspicienti patent, ijs qui primore rerum aspectu acquiescunt, non patent siquidem ut aulicæ potentiæ strepitus, & fastu & comitatu frequenti beatus, uibrãti quodam fulgore oculos contuentis præstringit, & præ admiratione sui coronas circumfusas summouere specie luculenta uidetur, sic si trans splendorem inanis tectorij perspicere possis, uel liberos eorũ actus intra scenam et populo nõ seruientes uidere, ibi tum ibi tristia omnia ac lurida anxietate scatentia apparent, prorsus ut tetri ergastuli speciẽ illic uideas ingenuis & candidis moribus inaccessi.* Verum, *ó lubricum ambitionis errorem, quid illud esse dicam, q cordati alioqui uiri nec cupiditate transuersi, cum id quod diximus & dicant, & sentiant, uinculáq; ergastuli excipulosa prouideant, fit tamen ut si propius adire detur, in ea se scientes prudentesq; induant, cum tamen id ipsi maxime fugitare uideantur?* Vtrum *q immemores in re præsenti fiunt? an potius insinuantes in*

locum illecebrosum, oculis & sensibus & mente capiuntur? utrum stulta fiducia freti quasi exuendi nexus rationem teneant, periculum facere incognitæ rei uolunt? & eas plagas inire quæ mihi tenaciores Vulcanijs illis uidentur, quæ Martis Venerisq; stuprum irretiuisse dicuntur? quas Homerus in Odyssea tradit nec uisibiles nec solubiles nec ui quantalibet fuisse eluctabiles. Scilicet ille est error æternus mentis humanæ, quæ carceres ambitionis transiliens, non percipit ita pronum esse id stadium ad mediumusq; spatium, & inde ad metam sensim arduum, ut illic nullo sufflamine procurrentes bigæ contineri, hic urgeri ad metam nulla contentione possint. tum demum aurigans altior iam spiritus sera intelligentia docetur nullum modum aut finem ambitionis esse, cum semel rationis frenos momorderunt cupiditas & elatio præceps, quasi æthon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis genius ille lucifugus, (quem appositissimo, nisi fallor, nomine Laoplanum appello quasi mundi totius popularem impostorem) sapientes multos huius seculi per theatrum reip. administrandæ plausibili specie transuehit. Sed, ut apud Homerum Vulcanus Martem & Venerem irretitos, omnium deorum oculis subiecisse narratur, ut de ijs quisq; superum sententiam ludicram & cauillatoriam ferret, illiq; in rebus Veneris depræhensi, pœnas stupri penderent, in complexu obscœno & pudendo omnium cauillis expositi, sic in cæcis illis interdum laqueis uidemus homines antea existimatissimos, non modo satyriscorum iocis ludibrio haberi, sed etiam bonorum grauiumq; uirorum calculum atrum mereri. Etenim qui ad honores assumpti quos obnixe ambiuisse noscuntur, nihil pensi habere reuincuntur, quam sibi constanter fictisq; suis congruenter loquantur, aut ita se in plerisq; rebus agendis gerunt, ut nihil quicquam laborare uideantur quam conuenienter pristinæ uitæ degant qua magnopere antea probantur, quid aliud, quam fateri atq; etiam profiteri uidentur, se quæ olim recte, quæ grauiter, quæ constanter egerunt, non uirtuti & probitati, sed ambitioni perditæ & cupiditati dedisse? An etiam fortasse secundæ res acrioribus, ut ita dicam, spe cillis explorant mentes hominum? & inde ortum illud dictum, magistratus ostendet uirum, ut inquit Aristoteles. O' sensus inops plærunq; humana prudentia, cum eo se abundare maxime arbitretur. Visendum uero spectaculum pseudocatones irretitos uidere uel Roscios aulicos, aduerso omnium cuneorum graduumq; rumore se in

dies magis ac magis in maculas implicanteis, cum interim tristeis frontes atterentes dictitent omnino ijs plagis extricare se cupere. planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbentibus, qui gritatu subdolo uiatores ludificari solent, fidem hominũ implorantes ut manum sibi porrigant. Itaq; illud iam priscum nunc omnium ore in istos usurpatur, tollat eum qui non nouit. Ego quidem certe in ergastulo piratico ad scalmum alligatus esse malim, quam in illis plagis depræhensus omnium ordinũ probra impudenter obaudire. Sed præclarum illud ꝙ ibidem uidimus cynicos et momos triduo Harpocrates factos, tanta uis est medicati calicis quem Circe illa Dædala curionum magistra, ijs aliquando propinat quos ad sacra sua opertanea intro mittit. At modesti & graues, ut apes exarmatæ aspernabiles, uirtute tantum & probitate macti hactenus iussi sunt esse. Itaq; ualeant isti, omnesq; in Aristippea schola philosophantes, quos ego non philosophos sed sophophilos uoco, nõ amorem morum aut sapientiæ, sed scitam quandam amicitiam profitentes. quorum est illa cyria, ut dicitur, doxa id est placitum imprimis ratum approbatumq;, amicitiam citra aduersam quidem fortunam, sed ultra aras colendam esse, qualem illam fuisse Theseiam fabulãtur ad inferos usq; cum fortuna sequacem. Docti enim & probi istorum uitam offensatricem esse intelligentes, execrari & auersari debent, alioqui philosophiæ fructum quonam modo sperare possunt, qui gratuitam sibi operam & statariam poscit? Qui autem in castris ambitionis indecore stipendia merent, non statiuis mansionibus, sed Nomadum moribus gaudent. quo modo autem tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationem quandam certam & probabilem sequi possunt, quos immodicis affectibus obsequentes, nunquam secum, ut dicitur, uiuere, nunquam apud se esse nouimus? Age quando eorum sensus uacare rationis postulatis credemus, qui in ea officina opificium exercent, in qua festo profestoq; noctu & interdiu non cessatur? nuncubi autem securi & alacres animo sunt, qui nullum portum tutum, & à iactatione & tempestate curarum quietum respiciunt? Hoc cum in omneis ualet ambitione perditos, tum uero exitiabile propè est ijs quorum uitæ institutum secessum ac secretum sibi poscit, quales sunt qui aris ascripti sunt, & ab aula non abnoctant. Iamprimũ aulicæ ambitionis comites sunt necessitas colendi eorum, qui primos curionum ordines ducunt, & uanitas sese illis uenditandi ꝑ omnia obsequia. Has sequitur timor

offendendi eorum qui gradu, aut statu dimouere, ac deijcere possunt, aut ad maiora sensim aspirantes percellere. At hae sunt remorae quaedam tenacissime omnium actionum à seueritate & integritate proficiscentium. eademq; officij fungendi auocamenta in eos quoq; ualent qui procul ab aula ciuiles ordines regentes, fauonio quodam aulico impleri actionum suarum uela & processuum cupiunt, id quod nullo non tempore factitari à solertissimo quoq; ambientium constat. Hoc genus iam olim seueritatis aciem obtudit in omni parte administrandarum rerum, atq; in omni ordine maiestatem integritatis imminuit. neq; enim aliter incorruptus honos integritatis & officij unicuiq; uel curiae uel ordini constabit, quàm si inter hos & illos erunt commercia dirempta. O' uenefica beneficia quae à praepotentibus manant. adeo nonnullos uideas hodie ferociter pro bos & mandata potentiae aulicae abnuentes, postridie ita in obsequium compositos, ut in nassam curionum beneficentiae ceruices prius inflexas inseruisse iudices. siquidem nulli crimini uirtus minus inficiando esse potest. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis, & pudorem ab his atq; ab honestate, uersare sententias & in omnes partes torquere, ne in alterã partẽ magis uergant, q̃ uel ambitioni institutae uel honestati cõuenit? Solẽne est autẽ rerũ potientibus cuiusq; ordinis decus uel aulici uel ciuilis uno uel altero authoramẽto ita sibi obstringere, ut in omni parte reip. uirtus libero motu uel habitu uersare se nequeat, usq; adeo administratiuae uitae & praetextatae ratio moribus hominũ iniquè cõparata est, nisi uirtus sibi semper instans aduersus insidias excubet. Ita fit interdũ ut togi ciuilis modũ suũ uel classem supergressa, & alienae culpae contagione uel imbuta, uel aspersa, maiestatẽ retinere sui honoris putetur nõ. Haec causa uiros caetera egregios in offensionẽ saepe iudicij popularis impegit. Hi autem & huiuscemodi errores sunt hominum qui Mineruam sapientiae praesidem potentemq;, non in Athenaeo, ut ita dicam, sed in Larario uenerantur, & colunt. nam Athenaeũ id est aedem Mineruae ego instrumentũ utrũq; fidei nostrae esse puto. in eo nos sapientiã quaerere oportet & uenerari reptã, non ut ij homines faciunt q sensu humano freti, oĩa sibi consulta domi. i. in suopte sensu credunt, quos erroris aliquãdo luculenti freno se et alios rexisse cõpertum est. Vt igitur uiris prudentibus & doctis ad rerum publicarũ administrationẽ accedere, & honores magistratusq; gerere ac petere interdum laudabile est & magnificum, contrà q; haec omnino repudiare & auersari, inertis fortasse aut ignaui animi iure

existimetur esse, id enim fert omnino ratio disciplinarum ciuilium, sic toto, quod aiunt cœlo, ut apposite loquar, errare mihi uidentur qui se ambitioni uæcordi quasi equo effreni furentiq; uehendos permiserunt. ij sunt enim qui nullo certo uitæ degendæ atq; instituẽdæ consilio feruntur. sed quo eos cumq; impetus tulit, & qua fortunæ temeritas aditum præbuit & transitum, inconsulto feruore rapiuntur. at qui huiuscemodi nubigenas illos fuisse crediderim, quos poeticæ fabulæ Centauros nominauerunt, homines quosdam semiferos, in equos desinentes. Quo figmento quid aliud q̃ eos homines significari putemus qui ex humanis ac compositis sensibus in ferociam tandem equinam degenerant? cuiusmodi illos esse uidemus q rebus secundis insolescentes, mox è potestate rationis exeunt sensibus moderantis & ciuilitatis ac pristinæ sortis obliti, eos qui in suo ordine se continent, aut qui moribus municipalibus uiuunt, & eo acquiescunt quod sors ciuilis tulit & natalium modus, aspernantur, & uelut à se propulsant ferino calcitratu. Hos stimulat non calcar æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximium secundo rumore comparandum, quod incitamentum esse solet generosis mentibus ad publica munera capessenda, aut ad suscipienda magna, egregiáq; facinora. sed inanis aura uel popularis uel aulica, qua processus sui uela sinuari futiles homines gaudent, ob id fortasse Centauri appellati quasi inani aura instincti, nec solidam ipsi nec ueram gloriam consectantes. quin & ipsis parentem esse aiunt euanidam quandam nubem, eorum, ut interpretor, indicem uanitatis, ipsam pro Iunone Ixioni eorũ genitori suppositam ludibrio memorabili. Est enim Iuno dea præses, ut antiqui uoluerunt, legitimi ueriq; potentatus & honoris. proinde ualeant isti Ixionidæ literarum studij & philosophiæ derisores, & in amplexus se effundant uitæ sibi deamatæ. Nos enim literarum amore præoccupati, riuales eorũ esse nequimus, ut imaginaria rerũ secundarum fruitione certissima bona mutemus, quæ à philosophiæ amœnissimo studio manare didicimus. Vt autem edera procerissimã quãq; arborẽ complexa, non ante eã dimittit, q̃ sensim exuctam & uiuido humore exhaustã, ad tabẽ necemq; p̃duxit nexu tenacissimo, sic ingenia præclarissima quæ sese prorsus ambitioni dederunt, nõ anteq̃ aliqd eis secus acidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicãtur. Id adeo facile est ex euentu iudicare. Quem enim unq̃ istorũ urbana officia reducẽ habuerũt libero ultro citróq; cõmeatu? quisnã autẽ uestibulo istius ambitionis exactus, ita postliminio in ciuilẽ uitã rediisse uisus est unq̃, ut nõ exulare

magis in urbe quàm aulica prouincia decessisse uulgo existimare-tur? solemne tamen illis esse constat qui mordicus postes aulæ retentant, uota clara identidem laribus in reditum nuncupare, quasi urbanæ uitæ desiderium ultra ferre non possint. scilicet hic regibus labor est, aut ea uoluntariorum comitum inopia premuntur, ut inuitos istos promissis ingentibus aut precibus retentent. uidelicet Gallia tam inops est uirorum, aut reges nostri non habent unde premia sequacibus sui persoluant, ut unus & alter muneris obeundi in sanctiore consilio aut in senatu castrensi & uiatorio necessitate teneantur. O uanissima semper ambitio, in mendacijs tam apertis fidem tuam labefactas? ecquis est hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hominum iudicandis tam minime malus, tam hebes, tam stupidus, quin statim querulis istorũ uerbis illud prouerbiale reclamet, quære peregrinum? Est enim clarior istorum Callipidarum frustratio, quàm ut quemquam non rusticum fallere queat. num eos quotidie pedatim discedentes inde uidemus, quò singultim festinare uideramus? ꝙ si per detrectationem stationibus suis uel sacris, uel profanis non absunt, qui conuenit cum quotidie commeatum flagitare se dictitent, nunq̃ impetrare eos posse? uel cum in dies ampliora munera sibi suisq; impetrare noscantur, non summa eos animi æquitate muneribus aulicis asseruire? De ijs, ut arbitror, silendum est, ne sacrosanctam existimationem lædamus, qui augustam illam causam non uitæ sanctitate, non illæsæ famæ commendatione, non probabili aliquo consilio mereri, sed aulici ambitus decennali seruitute, sed amplissimi honoris suggillata reuerentia, sed fastus & insolentiæ spiritu instigante uisi sunt. O rem præclaram, & Christianis institutis congruam, honorem sacrificum aulicis officijs mereri. Absit autem, ut id aut dicam, aut sentiam quod quidam incommode faceti cauillantur, aulam plerunq; gallicam scurras albatos circumferre, qui etiam ludibrio haberi se nec ignorent, nec ægre ferant. Illud certe præterire nequeo quod uidimus, nondũ plane comploratis pontificibus epithaphicis illis agonas in aula quasi parentalia certamina ab istis excitari, non ludicros sed capitales, tam aduerso rumore, ut puderet nos audire. Vtinã autẽ huius culpæ rei arcesserentur qui in omni uitæ parte uitiũ aut peccandi licentiã profitentur. Sed qd illis futurũ est q fron-tẽ præ seueritate corrugare nõ desinunt, & turpiũ facinorũ exempla prodere nõ erubescunt? & post hæc etiã simulatio fallere nos sperabit? Mitto nunc sectoriã eorũ improbitatẽ qui exuuias sacras

nō modo uiuentiū, sed etiā stantium ambulantiumq; petunt, quandoquidē magnorū uirorū authoritas huic crimini ut alijs obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ candidatos q obscuris sæpe natalibus orti, & nullo ingenij ornamento præditi, regibus æquales uideri aut assidere uolunt. Quid enim est quod tantopere iā admuremur beatulas illas causias, quæ sordere in Francia præ multitudine, eorumq; leuitate uidentur qui ne in sacrosanctis quidem & uisendis gestaminibus augusti uel uenerandi esse possunt. Pridē id decus ut eximum & opimū regalibus tantū extis promitti uidebatur ut decebat, nunc minorū etiam honorū auspicijs & plebeiæ fortunæ non negari uidetur, ex quo inauratis cornibus hostiæ passim litare cœperūt. Quis enim hos iā magnopere suspiciat, qui haud ita pridem unum uiderit dibapha purpura ferocem æmula candoris beatissimi, cum cohortem ipse purpuratam quocunq; post se traheret, inter eos tam eminens q̄ inter galeritas upupa? Species igitur nunc eadem & dignatio, authoritas ad populum non eadem. Neq; uero in uniuersum honoribus authoritas sua restituetur et maiestas, priusquam sordidis aut pusillis ingenijs summæ decora uirtutis petere fas esse desierit, & sacrosanctos amplissimosq; ordines rerum nostrarum summa nundinari capitale esse cœperit, quodutrunq; nobis uidere utinam mox contingat. Summa autem disputationis eò pertinet, ut intelligatur eorum gloriam qui summum bonum in loculis conditum esse putant, uel fascibus aut infulis maiorum auspiciorum adhærere, mortuis illis superstitem esse non posse, ijsdemq; sæpe morientibus aut gradu potentiæ deiectis, quod mortis instar ciuilis putatur esse, prosperatæ gloria infamiam agnasci, aut certe ignominiam perpetuam. Eius rei cum innumera sunt antiquitatis documenta, tum uero recentia proferre nunc exempla possemus si id ad rem pertineret. Quotum enim quenq; uidimus aut meminimus istorum integra persona atq; integro statu decessisse, ut iuris uerbo loquar, qui nihil non uiuentes honori tribuerunt? Porrò autem ut fugacissimus semper splendor est gloriæ pigmentis adumbratæ, sic uere eminentis & expressæ claritas nulla carie, nullo situ uetustatis exolescit. & est eiusmodi gloria non in æs, aut in auro incisa ut illorum, sed stylo ex acuto & nitido impressa cedrinis in tabulis quæ carie non intereunt, & restibili traducum natura produntur in omne æuum. Atqui huiusmodi est gloria non opum congestarum, nō uitæ per summos honores indecore transactæ, sed rerū egregie

uel gestarum uel scriptarum, quae in alios aliosq; traduces propaganda, aeternitati dedicata quodammodo uidetur. Porrò autem ut sine aqua & igni sacrificiū aut consecratio non rite peragitur, sic sine stylo & eloquētia nullius aut principis aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, & aeternae memoriae consecrari. Proinde & si antehac memoria nostra quidam homines officinae magistratuū honorumq; praefecti, cupide fecisse noscuntur, ut studiosi & literati, & innocentia modestiáq; praediti, parum plausibile nomen in adytis aulicis habuerint, quasi ab actu rerum reiectanei, contráq; imperiti & procaces, & in tenebris perspicaces, uel earum rerū emaces quae in commercio proborū, pudentiumq; non fuerunt, plerasq; reip. parteis nominum suorū fama laeta, tristi, ancipiti replerint, nó ideo relanguescere studiosorum contentio debet aut philosophantiū. Est enim est abunde philosophis geminos illos fructus sperare Euthymiam & Euthanasiam, res duas q̃ maxime expetendas. illam scilicet beatam & constantem numeris omnibus securitatem, duntaxat quod ad bona corporis & fortunae pertinet. Hanc hilarem animi ac spe bona perfusam in morte aequitatem. Illis autem perdite ambitiosis quodnam esse maius supplicium potest in uita per aulicam gesticulationem agenda, q̃ hominem in corde conditum qui non nisi ueritati seruire potest, ab homine externo & conspicuo dissidere, qui scenae tantum ipse ac populo se ostentat, & ad oculos theatri quasi ad speculum non afformat sed affingit? quis enim istos Chamaeleontes ignorat, reconcinnantes sese identidem ad mores aulicae potentiae, ut tabulas olim suas clarissimus ille pictor Appelles reformare solebat ad uulgi iudicium? Est autem id natura comparatum mentem male sibi consciam cum homine externo & uultuoso dissidere, hominemq; etiam hominis pudere, cum ui ueritatis caeca tormenta adhibentis fateri quisq; cogitur apud acta rogitantis conscientiae suae, se non eum esse hominem, quem uultus profitetur. Atqui isti, quos solerteis aulicos appellari uidemus, cum per omneis uitae actus personati ludiorum more uideantur, non intelligo quidnam affirmare possint serio se in republica aut bona fide egisse. certe in ijs quae ad uerum fiunt locus praestigijs nullus est. bona fides se ad manum aspiciendam & contrectandam praebet. Prò superi immortales quid est si haec impostura & fallacia non est? si enim compositi istorum uultus cum cordis motu turbulento dissident, quónam tandem modo insontes esse possunt? atqui hoc poscit ueritas, quam nobis Christus non modo in terris agens prae-

iuit,

iuit, sed etiam lege promulgata præscripsit, ut quando natura sympathiam esse inter mentem & frontem eius indicem censuisset, summopere id uideremus, ne homo qui in fronte eminet & toto se promit aspectu, simul is sermo qui in ore uersatur, & in aures se insinuat, ab eo homine eoq; sermone dissiderent qui extra præcordia caput non exerentes, interiores uocantur. Quid autem totos dies precamur & a deo petimus, nisi ut fiat uoluntas eius in cœlo & in terra? At id quid aliud significat, nisi nos docet & hortatur ut corpus cum animo congruat? materia a forma non discrepet? Homo ipse interior, et exterior idē sit? Quid igitur ijs hominibus facias? quid cum ijs disseras q aulicarū cærimoniarū antistites esse uolunt, et simul probitatis opinionem atq; etiā sanctitatis aucupari? proinde qui utilitatis aut potentiæ assequendæ nimium studiosi, ad istorum mores se afformare contendunt, ut summis curionibus industriam suam probent, non modo literis & honestati salutem, sed etiā Christo & ueritati ut dicant necesse est. Ita sequitur si stoicis consectarijs eos urgere pergamus, ut hanc ab inuitis confessionem exprimamus, ad gloriam se & beatam uitam comparandam non supernate uia, ærumnosa quidem ipsa & confragosa, sed infernate plaustraria & militari progredi. & hanc autem & illam ineuntibus uiam uadimonium tandem ad summum tribunal obeundum est, quod in incertum diem constitutum, nullis nec opibus nec fascibus comperendinari potest. Quando igitur ipsi aliud semper agentes ut dicitur causam sibi dicendam meditari uidentur? qui aduentāte sæpe summi & ultimi imperij uiatore & interdum lictore, diem uel perendinum uel crastinum dicturo, consilia de ineundis o cæca mens hominum honoribus nouis agitant. En cur disciplinarum cultum, literarum elegantiam, humanitatem, leporem, amœnitatem homines abijcere debeant, & philosophiam deniq; ipsam rerum humanarum diuinarumq; interpretem, tranquillitatis ac securitatis parentem, quod summum in hac uita bonum est, ex qua non opes uulgares & aspernabiles sperare et parare, sed uelut ex cornu Amalthεæ summa omnia possunt haurire et copiosa. Quid enim non inuenias in pandectis philosophiæ? sed scilicet hæc homines in terrā eiusq; uiscera cernui, Alcinoi ut dicitur apologum esse credunt, aut Arimaspea carmina, res quidem illa uisendas sed a nullo uisas enarrantia. eosq; Phæacas esse putant, qui animi bonis capti eo spes omnes suas referant quo nemo uiuus accessit, & unde nemo redijt. Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emissarijs animos

humanos solicitans, à doctrina philosophiae abducit, & uelut à Iouis liberatoris praesidijs sic à praeceptis Christi deductos, aulico nexu astringit ut omni religióe liberet. Inde illa axiomata aulicademiae, in eos semper mores uergere, in quos aula prona sit. corpore & anima aulicae potentiae asseruiendum esse si quis aliquo in numero esse uelit. fortunatos magis q̃ probos colendos esse. eum demum recte in officina aulica perpolitum esse, qui omneis numeros simulationis teneat. impudentiam & dissimulationem praesentissima duo munima uiris acribus esse. odia & simultates in loco ponendas esse, & uicissim resumendas. nunquam offensionem condonandam nisi fortunatis esse. inimicos in articulo oppressos ad internitionem proculcare. Tum illa plutacademica in aede Plutonis consecrata, qui rem facere uelint, diuinis praeceptis aliquantisper obaudiendum esse. tanti esse unumquẽq; quantum possidere uideatur. qui pauperiem fugere per fas nefasq; nesciant, ijs superos non dubie iratos esse. male de se haeredibusq; moereri, qui religiose rem ampliat. q in hac uita inter armentarios censi sint, in futura subulcos fore. primarũ enim classiũ homines, in altissimo quoq; ordine caelitum pro portione beatos fore credunt. His & huiuscemodi proloquijs homines in Plutonis porticu philosophantes, dogmata mirifica astruunt, in quorum assiduis commentationibus ego nullam erroris intercapedinem esse puto. etenim cum timor domini author nobis esse debeat omnium rerum expetendarum & fugiendarum (nam absq; eo digitum tantum exere & peccabis ut inquit ille) quonam modo rationis habenis reguntur qui plus fortunae & temeritati casuum, q̃ ueritati atq; pietati tribuunt? in quos inuehens Esaias uates fortunae eos mensam apposuisse testatur, ac super eam libasse. Aut qui conuenit eam uitam hallucinatricem non esse atq; offensatricem, quae per densissimam caliginem rerum humanarum ingrediens (quam uitam aulicam esse dico) nulla praelucente face sapiẽtiae aut doctrinae salubris, rapide promouetur? Atqui sapientiae praecepta & monita nemo satis sine oraculis nouit. & eorum oraculorum antistes est philosophia. Ita patet sine philosophis aut sine philosophia uitam recte institui non posse. Cum enim mens humana quae principatum animae tenet, iudicium rerũ facere sine sensibus corporeis emissarijs suis nequeat, illi autem partim suapte hebetudine hallucinantes, partim à noxio genio circulatore ipso & archiplano, circumuenti, rerum sensilium species falso ad eundem principatum deferant, fit ut mens in arce humani corporis sedens, nec cauendas res nec admittendas iudicare probe sciteq;

besciteq; possit. Accedit quod prouidentia quos in album illud aeternum retulit, eos fortunis interdum euersos, alioqui quoque male mulctatos exercet, & per tolerantiam insontem ex sententia sua probat. istos autem fortunatos & temeritatis alumnos arbitrio suo & prudentiae permittit, cui nimium ipsi confidunt. Quos genius ille impostor excipiens, & praestigijs allectos sibi mancipans, ideo quietos à molestijs, & sarctos, ut dicitur, & tectos ab omnibus tuetur incommodis, ut incautiores eos securitate indies efficiat. Scit enim in huiuscemodi homines liberam sibi cum uolet manuum iniectionem fore. Inde ille stupor humani iudicij euentus rerum admirantis, & in errorem saepe eorum reuoluti qui negant prouidentiam. Superi uestram fidem, adeo ne erroris perpetui nebula nos offudit tenebrarum ille praeses, ut ueritatem rerum cernere ne sole quidem illustrissimo possimus? adeo ne Geryones ille tergeminus superbia cupiditas & uoluptas, tres aduersarij potestates è terra & inferis enatae, infestus est aetati nostrae, ut sapientiae praecepta toties inculcata complecti, & compressis manibus retinere nequeamus? nonne omnia quae uidemus, à deo praedicta sunt? an alterum tandem Herculem expectamus post Christum Alexicacum, qui monstra haec è terra atque inferis ad hominum perniciem emissa conficiat? an ut iterum ad Troiam magnus mittatur Achilles? & iterum Christus humanitatis decus redeat, & oculis nostris conspicuus occurrat? O coeli & terrae omniumq; animorum conditor, omnium seculorum illustrator & insignitor, omnium errorum explosor, & morum emendator, qui regnis & prouincijs genios praestites & consiliatores eorumq; rectoribus prouide statuisti. quiq; principum mentes freno tuae prouidentiae regens, flexanimo saepe numine à studio rerum noxiarum & exitiabilium, ad honestissimum quodq; propositum saluberrimumq; detorques, erit ne seculo nostro tempus quando homines suo magis ac proprio censu & dotibus à te profectis, quàm fortuita possessione rerum fluxaq; publicae censebuntur? neque enim ante id tempus futurum uidetur ut solidae, germanaeq; uirtutes in Francia eluceant, quando antehac raras prodeunteis in publicum uidere nobis licuit, etiam si in umbraculis secessus & priuatae uitae latuisse credimus. unde factum hisce annis ut per omneis ordines illa quae dicuntur Catorthomata apud nos requirerentur, id est praeclara quaedam uirtutis exempla, omnibus numeris officij publici absoluta; quasiq; officia in administranda Rep. ad amussim uirtutis dire-

cta & emendata. Nam cum in paucis familijs seminarium beatorum haberemus & copiosorum, quid mirũ est si inuisa publicæ uirtus, & ab ijs è proscenio exacta qui choragium nostrum in potestate tenuerunt, post scænam latere uoluit, aut in cuneos se stipare promiscue sessitantium? quando nec ei stare in medio licebat per temporum iniquitatem, nec in ordinibus sedere promptum erat per sordes omnia nundinantium. Falsò igitur literarum studiosos nonnulli criminantur, ut umbratili uita marcentes, & rebus gerẽdis honoribusq; inutiles. Nam q in solem prodire, & aulam interuisere sine contemptu sui literarumq; suggillatione neqbant, non inuiti faciebant fortasse, ut in exhedras & porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ diuersoria se conferrent, quasi in præsidia quædã philosophiæ amœnissima. Neq; enim tum innocenter actuosum eẽ, nec gratuito licebat in publicum prodire ut qdem erat hominum opinio. At uero ijdem ipsi si mox fortasse edictum principis exierit, paulisper enim ariolari iuuat, ut homines iam non prædijs, non supellectili, non alijs pignoribus obnoxijs fortunæ, sed cultu atq; ornamento ingenij, & mundo, ut ita dicam, non muliebri, sed uirili censeantur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari, ijdem inquã ipsi caput illico proferent non abiectum, nõ abditum, non demissum. sed aduersus fortunæ & temporum iniqtatem, ut conditum sic erectũ, quos nonnulli opinione falsa ducti gaudere nunc putant blattarum contubernio. & qui tum non nescij eorum improbitatis qui fatorũ uim modumq; in Francia temperabant, boni tamen cõsulebant studio se literarum, auocamento reip. amœnissimo distineri, ij si aditus publicos patere uirtuti senserint in posterum, ad professionem sui non inter proletarios, sed inter mente cordeq; censos continuo coibunt, omniq; instrumento uitæ ciuilis per uirtutem agendæ. tumq; illi classici fortasse ludibrio habebuntur, qui nullum testem locupletem aut fide dignum esse credunt, qui non idem copiosus sit aut opibus circũfluens. Neq; uero philosophia lucifuga est, neq; iners, neque otij gaudens ueterno, neq; desidiose sellularia ut multi criminantur, neq; non ipsa rebus gerendis uacare potest, & forẽsia induere prætextataq; uideri, cum tempus ita tulit, & decus eã ad id prouocat. sed dissimulationem, sed fœdam assentationem, sed desultorias amicitias, anniuersariasq; morum mutationes auersatur, nec sub comico uultu tragicas simultates occulit, quibus rebus nostro tempore in aula maxime quæsita est authoritas & retenta. Quemadmodum autem Socrates olim philosophiam è cœlo in urbes deuocauit, & coëgit de

git de rebus ad ciuilitatem pertinentibus disputare, sic philosophos quosdam rebus gerendis idoneos, in forum ingredi aliquando et in publicum prodire decet, industriamq; suã approbare in Rep. egregie ac strenue administranda. Quod si interdum studiosi homines in celebritatem uel ciuilem uel aulicam non prodeunt, nõ ob id delitescunt. sed uelut ex conspicilio secessus iactationes & æstus ambitionis obseruant, & in eos homines perspicaci æstimatione inquirunt quos fortuna famaq; omnium oculis auribusq; exposuit. Quis enim eo tempore libens in rerum actu uersaretur, cum qdam ob redundanteis opes nec innocenter quæsitas nec sine publica calamitate, beati & primarij homines atq; etiam summæ sortis haberentur, q si nunc ad calculum seuere reuocarentur, talentum unum auri puri probi sui (ut fuit olim in sermone) demonstrare neqrent? cum uiri ingeniosi et cultu doctrinæ elegantis perpoliti, aut quacunq; eximia facultate commendabiles, a comitijs aulicis explosi, & tanq̃ sexagenarij de ponte deiecti esse dicerentur? cum fœcunda uirorum bonorum doctrina fugeretur, totoq; orbe acerseretur quod priuatim fructuosum, in uniuersum luctuosum esse ab omnibus cernebatur? cũ re nulla magis homines crescere q̃ cothurnatis facinoribus cœpissent, non legum constitutionumq;, conniuentia quas multas & præclaras habemus, sed præpotentiũ hominum coitione, qui omnia præsidia Reip. constituendæ occupauerant? cum in sinus priuatos et exiguos amplissima respublica clarissimaq; cessisset, quæ in capite redimito grandi quidem ipso sed infirmo sedere nõ poterat? cum inopes repente facti diuites, mutationem fortunæ fastu & improbitate sermonis profiterentur? cũ ij fere soli opima decora a principe ferrent, quos nobis malorum omnium sementem fecisse nobilitas non obscure ferebat, & populus obmurmurabat? cum summæ cupiditatis & licentiæ omni lege pudoreq; solutæ uirus lenta contagione manans, omneis pene bonos mores & honestos paulatim imbuisset? deniq; cum in ea quæ a cura rerum humanarum diuinarumq; curia (ut opinor) appellata est, ita sibi quisq; gentilibusq; curaret, ut maximus quisq; curio maxima incuria maiestatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur, ijq; maxime negocia reipublicæ populo facesserent, quos caput & fortunas opponere pro populo decebat, & uitæ etiam discrimine intercedere nequid grauius aut turpius in Remp. decerneretur? Hæc enim omnia cum nostra ætas & meminit & uidit, tum uero alias plerunq; imperij nostri felicitati incommoda fuerunt. Cumulus autem indignitatis fuit cum iam eo uentum esset

ut nauclerus tantæ nauis fatali ignauia nec in prora, nec in puppi sederet, ac ne impendente quidem tempestate nautarum officia uicesq; recognosceret. nec q ad clauum sedebant rerum cõmunium iacturam ad se pertinere magnopere arbitrarentur, docti iã olim ex naufragio fragmentum arripere. certumq; etiam nauclero ipsi esset extremam potius perniciem experiri, q̃ nouo supplemento proram puppimq; propémodum iam inanes explere. Cum caritate frigente, hiante maxime auaritia, ardente inuidia & simultate, languẽte pietate, exolescente sceptrorum maiestate, iam nec superi nec mortales extrema deformitatis exempla ferre possint. Hæc et huiusmodi alia ideo frequentius in hoc opere meminisse mihi subijt, q homines ipse queribundos identidem memineram eas res ætate nostra Franciæ contigisse, quæ gentem bello paceq; clarissimam in orbem degenerum socordiumq; populorum coëgisse uidebantur. Atqui maior esse nulla potuit indignitas, q̃ summa nobilitate & doctrina à gubernaculis inclytæ gẽtis deiectis, quasi flosculis coronæ regiæ decussis, homines haud clara sorte natalium ortos, summa infima & media in potestate habere, qui nec ius nec fas nec æquum bonumq; nossent, nec bonis æquisq; omnino bene cuperent, triaq; tñ illa uerba fari possent, do dico addico. cum regni opulentissimi bona quibus collibitum esset ita dilargirentur, ut sibi necessitudinibusq; suis bellissimum quodq; reciperent, & reliqua præcerperent. Vnde factum esse uidemus, ut in gurgustijs quidam nati educatiq;, domos & stirpes architectati sint grandiorum penatium æmulas, quæ triduo excitatæ, et publico dispẽdio expolitæ, haud scio an mox collapsuræ sint, si summus tandem Iupiter in membranas suas respexerit ut est in græcorum prouerbio, id est si merita cuiusq; ex actis diuinitatis & commentarijs supernis recognouerit. nuper autem cum res nostræ in eo ferè statu essent, proh suprema prouidentia, quodnam nobis documentum tuæ potentiæ dedisti? Nam cum hæc postrema simul scriberentur à nobis, simul liber sub prælis impressorum supra dimidiam partem exactus esset, ecce calendis Ianuarijs sublato rege Ludouico (cuius utinam cum manibus deus gratiose & clementer egerit) tanta uno die mutatio rerum facta, ut qui prius digito cœlum attingere posse sperabant, protinus humi serpere demisso animo uiderentur, nec funebribus lachrymis (ut assolet) sed ueris & intus obortis lugere. usqueadeo occasus ille multis salubris (ut nunc spes est uniuersorum) paucis esse maleficus & noxius uisus est. sideratos esse diceres qui ante triduum omnia ad se cum

fortuna

fortuna trahebant. In uniuersum autem is erat habitus animorum & uultuum, ut diuturnas sordes Reip. excussas esse crederes, ut in luctu hilaria sanè festiua celebrare uideremur. Secutus est unus et alter dies per munificentiam & benignitatem transacti iandiu desuetas, cum rex nouus idem primusq; Franciscus, sed regere iãdiu eruditus ac populo carissimus, tyrocinium regni faciens, ingenij sui specimen ordinibus præberet salutatum coeuntibus. In quo sceptrorum auspicatu cum intentissime obseruarem, uerba multa audiui feliciter ominosa, signaq; adnotaui, quæ si ratum nobis auspicium nõ faciant ad id quod publicæ uicæ optamus & speramus, non uideo quid posthac mentes humanæ augurari debeant, aut quando nobiscum prouidentia in gratiam reditura sit. Certe in funere tripudium solistimum fuit, & festa frons reipublicæ nam & ante triduũ fulmen leuum per totam propè Franciam extiterat, quod ante nemo meminerat eo tempore ne in uno quidem loco accidisse, omninoq; ea tunc hominum constans erat opinio, hactenus expiata nostra esse peccata, franciciq; regni maiestatem suo genio restitutam. Post id prodigium una & altera nox intercesserat, uenit ad me homo mihi et affinitate coniunctus, et amicitia summa deuinctus Frãciscus Deloinus, regius consiliator in prima decuria curiæ centenariæ, inter primos iurisconsultorum his & literis & studijs maxime & fauens & incumbens. Is cum me in hoc opere ualde intentum offendisset, cuius finem urgebam ne impressores opus accelerãtes mihi anteuerterent, institit mecum hac de re contendere, nõ tam quòd à me ea de re dissentiret ut postea intellexi, q̃ ut mecum disserendo ab nimia me auocaret scribendi contentione. incaluerat enim mihi animus præsentium tunc rerum indignitate meditanda. tum uelut proludens, cum pone stans uidisset quæ scribebam, O'he (inquit) odiose facis & refractarie, qui tempori & fortunæ animum accommodare non labores. Quid enim tantopere studium hoc sapientiæ aut liberalis omnino doctrinæ exosculare, quod frigere nunc in aula quereris ignorantiæ parente? Inania enim nunc nomina uidemus doctrinæ & uirtutis algere, & studia literarum damnosa sui sequacibus esse. Quid mirum (inquam) cum & ea quæ de superis inferisq; traduntur, quæq; tot sacris monumentis, tot oraculis, tot sanctarum animarum elogijs contestata sunt, uix tertius quisq; istorum non argumenta tantum theatrica esse putet, si quidem hominum mentes ex habitu gestuq; serioso, non ex sermone tantum specioso æstimentur. tantum abest ut huius temporis aula doctrinæ &

uirtutis amore teneatur. Tum ille, quin igitur utilitati consulis? eorumq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; dispendio ingenium atq; animum literarum studio excolendum censuerunt? præsertim cum tu ipse clamites stare gallica ingenia in hac scena non posse nisi alios hellanodicas (sic enim ut arbitror appellatis ingeniorum iudices) Francia nostra nacta sit. An tu aliter censes inquam, q scias quosdam rerum arbitros nostratium hominum ingenia laudare non solere nisi more fascinantium? a quibus cum beneficij loco peteretur ut linguis tantum fauerent, ut quondam solebat in sacris Harpocrates, non satis habuerunt quos meritos non nescirent, testimonio suo fraudasse, nisi etiam eos premerent apertissime. Quando igitur (inquit) inanis studioru messis hactenus fere decoxit in Francia, & nunc maxime ingeniorum flos esse tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim consilium capis e re nata? & a studiorum cultu ad colendos mores huic ætati placentes contentionem istam animi cum omni instrumento atq; ornamento eius transfers? Sane uero inquam quasi liberum sit & integru animo Mineruæ authorato iam quinq; & uiginti stipendijs, abrupto nunc mentis impetu ad Iunonis transire præsidia, & posita doctrinæ & philologoru candida, in candida protinus ambitus & petitorum uideri. hoc est decori & honestatis rationem habere? etiā si eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea usq; summa uidemus copiosos esse factos. Quid ni est? inquit ille. Sero Phryges sapiunt, Omnis Aristippum decuit status & color & res. Valeant inquam ista inter eos qui ad rem faciendam attentiores esse solent. ego Aristippeos istos uersicolores non probo, quotus enim quisq; honestatis & constantiæ studiosorum faceret, ut in quibus partibus consectandis militares annos & uenientem uitæ partem contriuisset, earum postea partium causam hominum aut temporum iniquitate damnaret? quid si igitur in his statuis diuinum numen uersari libentius atq; præsentius existimaret, num etiam tum ille tum fortuna in diuersa præsidia transiret? At enim fors fortuna humanarum rerum arbitra, maiora illic supplementa & uberiores commeatus suggerit & suggerat sane, num ideo tu malis aut quiuis bonorum & grauium, inter Autolycos illos centuriari qui comitum turba clientumq; lautorum stipatu nos summouent, q inter destitutos Aristides censeri qui composita & insonti fortuna acquiescunt? Equide quod ad me attinet, nec Aristippeum placitum uersatilis philosophiæ probo, ut alium atq; alium utilitatis causa subinde me faciam, nisi si

salua

salua tueri id modestia possim & constantia, quod quemadmodum fieri possit non uideo. nec Pythagoricam illã metempsychosin agnosco, ut repente alium me quã literarum amantem esse uelim, aut nunc anthropolatres esse possim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim Vertũno tam benigno natus sum, ut ab hoc uitæ instituto quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuersissimum transeam. nec si maxime cupiam, liberum esse id mihi sinent ij qui sciunt summis illis Aristippeis Democritum Gelasinum me semper esse uoluisse. Sed uide (inquit) ut ita rationem istam tuam subducas retinendi literarum amoris, ne ad manticam (quod aiunt) res tibi reditura sit. Ad manticam autem? An putas prouidentiam tantum de philosophia permisisse fortunæ, quam uitæ instituendæ atque degendæ magistram nobis dedit, ut ad inopiam subsidiorum uitæ redigere eam possit? Nihil agis mi Francisce, etiã si magna tua apud omneis authoritas, apud me maxima semper fuit. Neque enim quod tibi in consilijs grauissimi uiri ijdemque doctissimi factitant, ut in tuã sæpe sententiam transeant, doctrinæ id eximiæ & existimationi tribuentes, id ego nunc imitabor in hac controuersia, quæ in meo magis foro quã in tuo disceptatur. Iamprimum non semper ijsdem præcentoribus hortamenta canentur in Francia, ut omnem spem in posterum uectores abijcere debeant, aut iacturam studiosi facere exanclati iam laboris. adest tempus fortasse quod multi non prouident, cum in studia literarũ incubuisse laudis summæ loco ponetur. quare & si aura fauoris istorum Aeolorum nos prorsus destituit, non continuo est cur uela processus huius literarij reflacescere sinamus, quæ Fauonio ipsa spei bonæ in portum quendam certum & hospitalem consilij fixi ac meditati feruntur. deinde (id quod rei caput est) cum omneis opes nostras omneis spes & copias non in ædem Saturni sed in arcem Mineruæ congessisse nos sciamus, quid est quamobrem magnopere angamur ne in dispendium tandem locularium studiorum cursus exeat? mirum uero quin in compendium. Atqui ego præclarum esse puto ne strigmenta quidem clarissimi certaminis seruare uoluisse, nedum oleum & operam nos doleam in eo perdidisse, tantum abest ut locularia ista commoda respiciam. & est diuina benignitate unde studiosam ætatem tolerare possimus, non modo ex horto sed etiam è macello sed fac esse improbiorem fortunam, quid tũ? subsidium rei familiaris à parsimonia non sordida aut pudẽda, sed honesta & liberali petemus. Hoc.n. præstabilius esse putamus quã ut fortunatorũ fastui philosophiæ nunc alũni lenocinari sustineãt.

Equidem ex literarum studio didici philosophiam suffugium esse tutissimum atque amœnissimum inter optimam conscientiam destitutis & iniquissimam fortunam. Habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro Anodyno calamitatum. Hic amor, hæc amœna nobis mansio, hoc studium iucundissimum. q̃ prudenter à nobis susceptum nunc non disputo; quando istis lucripetis approbare nequeo, constanter quidem certe & obnixe retentum. mirum uero (ut nunc ex æquo tecum procul ab arbitris et familiariter agam) nisi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi consilium serum & indecorum afferas, q̃q̃ aliud fert fortasse uitæ tuæ ratio, quæ in celebritate summorum uirorum uersans, & ostentationi necessario subseruiens, libera prorsus esse ambitione non potest. ad quam alioquin quoque procliuum esse te animaduertisse uideor, natura magis q̃ iudicio. quare mea quidem causa licet de hoc negocio conquiescas. facilior autem de hac re ratio est cum ijs qui doctrinam & literarum peritiam quæstui passim habendam esse censent. nam ego à studio philosophiæ honorarium esse petendum, non operæprecium duco, si tamen ipsa per se non satis putatur esse. Est enim est huiuscemodi philosophia multa ut in ea desiderentur, sed pauca flagitentur. In quo uitæ instituto minimo iure fortunæ bona nostra possidemus, & decessionis diem cessisse è prouincia à deo nobis iniuncta nunquam non existimamus, æquitas autem animi & mens paucis contenta, reliquique affectus animi comites philosophiæ, in quo alio uitæ genere æque inueniuntur? super omnia est obfirmata semper ratio aduersus supremam necessitatem, animique præsentia excubans ad obeundum æquanimiter uadimonium mortis. Philosophiam semper uocamus non uanam, non tumidam, non disputationibus rerum naturalium elatam commentatricem. sed sapientiæ illum amorem quem græci Vranoscopum dicunt, quasi in cœlum semper arrectum. Earum rerum indagatorem quæ non persuasione gentium à maioribus tradita, non commentis & speculaminibus humanarum mentium constant, sed quæ elogijs diuinis, & oraculis testata sunt humanum captum excedentibus. Vt autem qui peregre proficiscuntur, cum ad urbes aliquas sermone hominum celebratas uenerunt, eos quos appellant Xenagogos adhibent, qui eos ad loca urbium earum memorabilia deducant, resque uisendas cuiusque loci demonstrent, quo modo hodie Venetijs urbe inclyta factitari uidemus, (quotus enim quisque id nō facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi subcisiuas horas rebus agendis de=

trahunt?)sic homines in hac uita peregrinantes studio literarum uti decet quasi quodam Xenagogo,si ijs ipsi natalibus orti sint, aut alias idonei sint qui eas res uisant quæ cognitu quammaxime dignæ existimantur. quãquam huiusmodi institutio quam antiqui liberalem ideo appellauerunt quod & ciues ciuiliores, & homines humaniores facit, ad uitam ipsam ualet quasi peregre transigendam hilarius & commodius,philosophia autem illa sublimipeta(quam ob id docti & pij uiri Vranophronem uocauerunt,)non modo Xenagogos, sed etiam eo amplius Psychagoges Christianis esse solet. eius enim studium animas à cogitatione rerum sensilium concretarumq; abductas, ad sublimium & cœlestium rerum speculationem subuehit, & mirificis eius studij illectamentis eo tandem perducit quo animæ suapte natura & conditione uergunt. Hoc unum studium soli deo se probat. nec ut alia studia literarum populo se uendicat. Agedum Francisce compone nunc cum hac tranquillitate uitæ aulicam turbulentiam, istorumq; beatorum obnoxiam obseruantiam ad quam tu me hortaris, & aude quamuis argutus & disertus ultra unum uerbum addere. Iamprimum (quandoquidem tu mihi)ut dicitur(bilem concalefecisti)in illa con uenarum ciuitate uel apolidum potius qui sine lare, sine sedibus uiuunt, quonam tandem pacto recte uita institui potest? nisi uero componi rite penates possunt, & uitæ ratio recte atq; ordine in eo loco constitui, ubi colluuies ambitionis, cupiditatis, simulationis,imposturæ, curiositatis delatoriæ, fraudis ueteratoriæ, inuidiæ fascinatoriæ, superbiæ titanicæ, fastus deniq; & impotentissimæ insolentiæ diuersorium habet & commune conuenticulum:ubi nunquam supremus curis locus est, nunquam rebus ultimis consulere uacat & in æternum prospicere:uisendus uero conuentus,in quo strophanum opifices,noxiarum rerum spintriæ,nec dicendi censendiq; artifices, nec iusti iniustiq; prudentes, primas sæpe & secundas partes ferunt. Hic est enim aulicarum rerum status, aut certe fuit memoria nostra ut est opinio constans inter prudentiores. Ecquis est autem honestatis amans & compositæ uitæ, qui non modo sine molestia sed etiam sine rubore possit in eo comitatu uideri in quo omnium sententijs itur in potentiorum laudem dignorum iuxta indignorumq;? in quo rumorum aucupes,criminum consarcinatores,auræ temerariæ captatores, assentandi artifices, blanditiarum magis quam eloquentiæ gnari, in omnem obsequendi necessitatem sese industriamq; suam potentiæ uenditantes,

diuini cultus uel nescij uel negligentes, hominum uiuentium inter diuos relatores, officiosi & comes atq; etiam elegantes dicuntur? ueritatis autem tenaces, curam honestatis antiquissimam habentes, liberalioris institutionis retinentes, & pudori imprimis consulendum esse atq; existimationi ducentes, aut rustici aut tardi aut socordes iudicantur? Quis enim aut edictorum cœlestium prudens, aut interdictorū metuens non prorsus ineptire inter aulicos semper uisus est, aut etiam delirare? quare in eo licentiæ & erroris gurgite demersi, nec in cœlum postea suspiciunt, nec unquam inde ita existunt ut emersisse uideantur. id quod clarissimis quotidie exēplis innotescit. Prorsus quidem (inquit ille) si ita in ambitum & fastum sese ingurgitarint, ut regressus ad uitam ciuilem liber non sit, aut sui obliti sint. cuiusmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, quorū hians cupiditas quærēdo intenditur. at uero liberaliter homines instituti & literarum studio perpoliti, certos cuiusq; rei numeros esse sciunt, intra quos tantum moueri modestia dictante didicerunt. tibi uero Guillielme eo facilius ansam cupiditatis & ambitionis porrigo, q̄ te in re nulla immodicum animaduerti præterq̄ in literarū studio, à quo nec rei unquam familiaris iactura reuocari, nec ualetudinis incommodæ tedio potuisti. Vidi enim te annos plus septem ita infirma ualetudine, ut uelut dioscuri alternis uiuus mortuusq; uiderere. Itaq; libētius te in eum (ut ita dicam) campum immitto, in quo te longius latiusq; non expatiaturū puto. Idq; maxime ut istam philologiam amicam tuam & contubernalem crimine magno liberes. Scio enim medicos amicosq; mulctam sæpe tibi capitalem interminatos, nisi eius amore (propè dixerim) insano interdiceres tibi primo quoq; tempore, q̄ te lenta tabe exugere exesseq; compertus est. Quādiu enim quæso hanc pellicem in thalamo & geniali interdum lecto retines? Quam usqueadeo deperire uideris o coniugum omnium & uirorum ingratissime atq; inuenustissime, ut ne uxoris quidem blanditijs & suauijs eam unquam posthabueris. & si tot te illa pignoribus perquam tibi charis uinctum tenet & obstrictum. quippe quæ bis trium te liberorum iure decennio reddiderit auctum. Qui te sæpe commentantem iucundo obturbant gritatu, cum unica sua sororcula lusitantes, & pueriliter supplesitantes tripudio quodam solistimo. Quid si igitur (inquam) moderationis frenos momorderim, atque inter indomitos illos hominum affectus, philosophiæ iugum excusserim, num tu præsto eris auriga cum uoles qui mihi moderere? sed fac me tecum sentire, & in hac

re quoq; authore te ut in plerisq; alijs uti uelle, qui fieri posse putas, ut qui moribus municipalibus non modo imbutus est, sed etiam in ijs ita callum obduxit, ut omnino reformari non possit, & ut in prouerbio est nostro, qui iam maduit & contractus est, is ad aulicos ritus afformare aut certe affingere sese possit? Hoc enim perinde esse puto atq; si me natura uerecundum, iubeas exuto statim pudore frontem acriter perfricare ad summam usque impudentiam. quod quemadmodum tueri possis, ipse certe non uideo, præsertim q me a teneris (quod aiunt) unguiculis noueris. Verum esto, frontem quoquo modo perfricare potero, etiam ne sermonem ita affingere ut fronti iam duriori sermo interpollis subseruiat? Hæc alijs q̃ prona sint nescio, mihi certe habitus illos gestusq; & flexus corporis sermonisq; non tenenti, nec alioqui etiam gnaro figuratæ istius & aulicæ urbanitatis, si quando inter illos Logodædalos loquor & flexiloquos, identidem solœcismum admittere contingit, etiam si lepidus esse aut disertus loquitando mediter. non enim numeros assequi possum aulicæ istius elegantiæ, quæ suam quandam palæstram habet anniuersaria mutatione & propemodum menstrua interpolabilem, sine cuius peritia moueri aut proloqui nemo non inconcinne potest. Iam uero uestem illam ancipitem aulico homini penula magis necessariam, an tu habilem esse censes philosophiæ alumnis? qd cothurnis illis aulicis quemadmodum pares esse possumus? Theramenes illos intelligi uolo qui ita temperare officia, ita iura amicitiæ interpretari nouerunt, ut inter simultates exercenteis utrinq; gratiam summam ineant, cum neutris plenum officium exhibeant. Hæc & alia permulta eius institutionis documenta cum nec tenere satis possim, ingenij fortasse refractarioli uitio, nec in ore sedeant Romanæ affecto facundiæ, per me licet alij natura sciti & elegantes, illustreis se & beatos faciant in uita tenebricosa. me uero lubentem curia illa nunquam tenebit, cum etiam si maxime cupiam ne longo quidem usu suum facere possit. Quin & ut imperare mihi possim istos fortis fortunæ conciliatores colere & eorum fastidia perpeti, (neque enim aut turpe esse credo eos homines obseruare quibus apud principem gratia flagrare contigit, si non eosdem ad populum & ordines infamia flagrare uideamus, nec ita me hebeti ingenio esse puto ut non id efficiam si uelim quod omnibus obuium est & pronum ut igitur istos beatores hominum liberali quadam obseruantia prosequi possim, non tamen eorum riualis esse uelim, ut eam quoque uitam adamem quã ipsi consertis manibusample-

xantur. siquidem ut est hodie aulicarum rerum status & facies, uix tertius quisq; hominum rationem habere futurae uitae & aeternae uidetur, Vsq; adeo uaesanus ille amor honorum & diuitiarum excordes homines reddit. Prorsus certe (inquit ille) si quidem est nimius. tibi enim hac de re assentior, ut meministi saepe me tecum disputare solitum. etenim cum in corde hominis religioni nostrae initiati persidere amor rerum diuinarum debeat, atque etiam deus ipse humanae animae sponsus, quasi in thalamo sic in corde cum pacta sibi anima acquiescere, (hoc enim poscit Christiani hominis sacramentum in prima lustratione susceptum) is certe cor habere non uidetur, qui mentem ad captum rerum coelestium natam ac dei consortium, ad commoda fortunae & externa ita transfert, ut nunquam apud deum, ac ne apud hominem quidem ipsum homo esse uideatur, id est sua negocia & propria aeternaq; curare, sed alias semper res agere, ut est in prouerbio. etenim scelerati illi spiritus, Orci emissarij, earũ saepe rerum sequestres atq; interuentores quae in aula transiguntur, ambitionis & cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis corda hominum etiam doctissimorum e sede sua euellunt, ut exemplis luculentis post memoriam tuam meamq; cognitum est. adijciunt enim subdoli instinctores suauitatem quaerendi aut uoluptatem honores assequendi, cum quibus uelut catapotijs quae anodyna medici uocant, hamus ille cardiulcus id est eximendo cordi aptus, nullo sensu uoratur. At uero philosophia uitae instituendae magistra cordatos homines reddit, humani etiam alioquin animi excitatrix ad uirtutem capessendam. Istos autem aulicae disciplinae alumnos, hamo iam uorato & pernicie intus grassante uidemus futuri aeui securos malis suis indormire somnum Epimenidis. nec antequam uadante in crastinum uiatore mortis, quicq̃ summae & ultimae curae animo agitare. tunc trepidos uideas uel uerius stupidos disiecta uasa sua colligentes. & ut sero fortasse quoquo modo resipiscentes, sic nondum Adrastiae legis formulam intelligentes, qua causam ipsi ad summũ tribunal dicturi sunt. Haec est enim iustitiae summae seueritas ex bono quidem & aequo iudicans, sed non ex iure gentium, & humani sensus placitis, elicito, aut principum ordinum huius saeculi responsis. Cuius interpretationem deus idem & homo sacris quatuor uoluminibus eorumq; appendicibus enarrauit, ijs quidem qui aures nõ audiendae tantum, sed etiam exaudiendae atq; etiam hauriendae aequitati sortiti sunt. Philosophia uero e contemplationis specula ad

uentantem mortem prouidens, cuius diem cessisse homini iam inde ab auspicatu uiuendi spirandiq; intelligit, uix unquam opprimi morte nec opinata potest. compositos enim penates suos seruans, in procinctu semper excubat, quasi nunquam non imminente tumultu quod in horam incertam prædixit imperator, qui pro uigiliarum tessera Herculis erumnas militibus suis dedit. Ipse enim Christus uerus fuit Hercules qui per uitam erumnosam omnia monstra superauit. Hæc & alia huiuscemodi philosophiæ dictata mihi excidisse putas, qui me inescatum illicijs Aulicorum cauillaris? Cuius rei suspicionem ita à me abesse uelim, ut tamen hanc esse sententiam meam intelligas, aulicam uitam sapienti non statim ut sphingem quandam exitialiter ambagiosam, præsumpta in uniuersum atq; in omne tempus opinione fugiendam esse, aut auersandam. sed eam instituendæ uitæ rationem uel ætate hominis, uel sorte oblata, uel necessitate temporis temperari, uel commoditate debere. Atque ut obsignatis literis tecum agam, tu modo philosophiam nec inertem ad res gerendas esse dicebas, nec solifugam. nunc pedem efferre extra pomœria uetas, & propemodum extra limen ædium priuatarum, uidelicet quasi ad solem & puluerem caligaturam, aut quasi conuenarum illum sermonem aspectumq; non laturam. Vide igitur ut constanter hæc tibi & congruenter dixeris. mihi quidem multa ferre uidetur ciuilis & humanioris institutionis ratio. multa temporum conditio, multa ingenium cuiusque & captus, & naturæ aptitudo ad hoc & illud genus uitæ uersatilis cum res hoc familiaris postulauerit. quæ omnia obseruare debent literarum studiosi, ne studium ignauũ animi tantum & uoluptatis instituisse causa, non etiam ad subsidium uitæ accommodasse uideantur. Hoc cum Cato, cum Brutus ille Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alij permulti literarum eruditione præditi factitarunt, ut à studiorum secessu ad celebritatem rerum administrandarum transirent, tum etiam publicarum hodie rerum interest magnopere. quin & ad priuatarum imaginum claritatem, & nominis cuiusque gentilitij illustrationem suapte ui maxime ualere solet, etiam si nunc friget temporum iniquitate, ut tu antea questus es. Proinde ut Crassus orator ille nobilitatus elogijs Ciceronis, in eiusdem authoris dialogis inquit, se cum honores antiquo more prehensandi singulorum peteret, (sic enim tum ferebat ambiendi ratio) solitum esse à se Scæuolam socerum suum iurisconsultum gra-

uissimum dimittere, cum ei ita diceret se aliquantisper esse uelle ineptum, sic si olim aut propediem tempus existat cum uiri doctrina eleganti perpoliti, inter aulicos agere honeste ac commode possint, cur non etiam libentes faciant ut quod moribus ciuilibus conuenit, pace philosophiæ ad aliquot annos uerecunde suscipiant, & ad aliud institutum uitæ non migrent sed commeent? id quod si fieri bona philosophiæ uenia nequit, quid causæ est quin literarum studiosi ut caudices marcidi tantum in tenebris fulgeant? Enimuero ut philosophiæ studiosi circũferre philosophiam mansionatim nequeunt, sic à literarum amore quasi quedam Lysania comite nunquam derelinquuntur, qui molestias omnes insuetæ uitæ discutit. Peractis autem stipendijs honestæ ambitionis quæ nullo ipsa certo numero præfiniuntur, sed alia quadam ratione modum suum sortiuntur, tum demum philosophia receptui canens, iterum sibi reddit homines quasiq; natalibus restituit, quos ambitio ciuilis aut cupiditas non improbata in claris ingenijs, liberæ seruituti ac temporariæ mancipauerant. Quodsi refractaria illa philosophia gaudentes studiosi inexpiabili odio dissidere cum uita ciuili aulicaq; perseuerarint, quid aliud q̃ in mantica Cratetis ut aiunt extremum fati uadimonium expectare dicentur? Hæc est mea de tota hac disputatione sententia, quam tu fusius, ut opinor, atq; eloquentius dixisses. ego censentis more & deliberantis, ut in curia summa solemus, non exornantis more dixi. Quasi uero (inquã) tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par esse non possum. ut nisi te studium istud iuris teneret, in quo tu matutinas horas & pomeridianas collocas, (nec immerito, ferè enim primarij uiri eo studio inclaruerunt) scribendi nobis occasionem facile prærepturus fueris. unus tu uero à regno hoc condito inuentus es, qui modum in ea re tenere possis quæ modum nullum nouit, ut annos & dies præstituas stipendijs cupiditatis æra in comitatu principali merentis. & rursus cum emeritam quoquo modo senseris, ut causariæ aut ueteranæ missionem à ratione imperatrice postules. Quis autem post hominum memoriam missionem ante ab aula postulauit, q̃ uno aut altero stipendio ære dirutus fuit? quasi uero ratio ambitionem & cupiditatem exauthorare possit, quas liberum arbitrium sacramento ita obstrinxit, ut non milites sed deuotæ potius dici debeant. Cedo nunc unũ igitur quem uel in præcipiti canicie missionem impetrasse fateamur, nam multos numeris expunctos nouimus, qui nunc falso inter causarios & uoluntarios profitentur, periti autem rerum nouerunt

plane

plane exauthoratos esse, quibus illi frustra fucum factitare nituntur. Proinde aut tu ex sententia animi non loqueris, aut parum nosse uidere naturam & pellaciam eius belluæ quam uulgus hominum curiam, perspicaciores autem Androsphingen uocitant, cuius ambages dissoluere si aulicarum rerũ homines consultissimi nequeunt (quotus enim quisq; (ut dixi) explicare semel ab eis se potuit? quo modo temerarium non est eam rem arbitrij nostri futuram existimare? Mitto nunc q si eius uitæ dies atros ac candidos numeres, multis partibus maiorem illorum numerũ inuenies, etiam si eos tantum spectes qui potentiæ successu obseruantiam omniũ ad se trahunt, nedum si unum è multis consideres quibus anguste et incommode tentoriũ habere in castris illis non statiuis necesse est, in quorũ manipulis similes nostri centuriari solent. Atqui (inqt) sic existimo, uirũ literarum uere studiosum, honestatis amantem, & Dei metuentem, nunq̃ ita deprehensũ m, ita indagine q̃libet nexa arctaq; cinctum esse, quin liberum arbitrium à philosophia uindice hominum & assertrice commonefactum & adiutum, eas plagas (ut aiunt) ipsi summissurum sit, quibus nonnulli perdite ambitiosi circũclusos esse se fingunt, nullo interlapsu relicto. Hic etiam tu delitias facies, & fortuita hospitia, angustaq; causabere, homo scilicet uitæ uagæ & peregrinæ insolens. ceu uero nesciã Italiam te & urbem Romam non semel adijsse difficillimo tempore, partim animi causa, partim cum potestate, cum tu liberã legationem suscepisse dicerere uisendæ Italiæ causa. & in ipso etiam aulæ comitatu pridem munia obiuisse. Sed rursus q me illicio aliquo inescatum esse dicebas, num tandẽ tibi uideor aut grauitatem magistratus mei imminuisse, aut anteactæ uitæ opinionem qualis est cũq; de me, cuiuis homini aut causæ aduerso rumore addixisse? addidisti etiam me tibi esse uisum ad ambitionem pronum, non tam proposito q̃ ingenio. Nam etsi ambitionẽ honestam claris ferè ingenijs cognatam esse uideo aut agnatam, gestientis tamen ambitionis culpã quã turpem semp̱ esse censui, haud libenter agnoscam. et tamen iocalari hac tua reprehensione admonitus, uereor ne quid imprudens in ea re admiserim ut est humana conditio, aut ex statu constantiæ & grauitatis ita exciderim, ut imminuisse maiestatem mei magistratus uidear. Amabo te mi Budæe si quid in me tale animaduertisti, obiurgato me strenue, & pro ea amicitia quã iam tot annos colimus. nosti enim me nihil unq̃ antiquius bonorum & grauium existimatione habuisse duntaxat secundum conscientiam rectam, cuius Deus unus & solus explorator est. Cum autem iudicium tuum nunquam aspernatus sum, tum ue-

ro maxime intelligo tibi me notum esse, ut pote cui in usu familiarissimo indicare me q̄ simplicissime soleo. simul illud memini sæpe te mecū ita esse collocutum, ut nihil commodius esse posse diceres uiro in magistratu constituto, aut ad magnos honores aspiranti, q̄ si amicum sibi unum delectum ac probatum, adhiberet castigatorem, aut certe emissarium et subauscultatorem, qui ad eum uelut iure suo referret cuiusmodi esset populi de moribus eius actibusq; iudicium. quæ actio eius motusq; cuneorum plausum frigus'ue, quæ aduersum rumorem ordinum, quæ bonorum & grauium calculum mereri uideretur. sic enim fieri ut iure improbari non posset qui omnium propè arbitratu sese emendauisset. Hoc autem cum pauci animaduerterent, hactenus factum esse, ut egregij sæpe uiri summos statim honores adepti, ad populum (ut dicitur) et ordines offenderent, suarū scilicet ipsi inconcinnitatum ignari, quæ p ora tot hominū magno strepitu inuulgantur. Quod uero ad me attinet, ut ambitionis suspitione uindicare me non admodum laboro, sic hoc deprecari uelim ne me cupiditas trāsuersum egisse, aut extra numeros probitatis & honestatis extulisse uideatur. nec enim mei obliuisci possum, nec personæ quam mihi cum literarum studium flagrantissimum, tum uero collegium grauissimum amplissimumq; imposuit, in quod non pœnitendis (ut opinor) auspicijs ipse adoptatus sum. Sed quid ego hæc tecum nequicquam? qui me propèmodum ab incunabulis & crepundijs nouisti, & cui me iam tot annos explorandum bona fide & ad manum aspiciendum præbui? ut notiores animi mei sensus omnes ei sacerdoti esse non possint, quem à confessionibus religiosis habeo, quàm tibi Budæe mens mea pernotuit. Tum renidens, equidem (inquam) Deloine uideor te non leuiter commouisse. cuius rei indices sunt malæ istæ tuæ pleniores insolito rubore suffusæ. quod nisi ut facerem in mentem mihi uenisset, nunquam isti facundiæ tuæ par esse potuissem. Etenim qs tibi hoc concedat, ut mihi te semp Scæuolam, et rursus cum uoles etiā Crassum præbeas? Vt enim si qd in foro tuo possim (tuum autem uoco in quo primaria esse authoritate te dicunt homines doctissimi) sed ut si qd ad intelligentiam enarrationemq; iuris uestri ciuilis comminisci aliquando & afferre in medium possim, quod ex ea penu prompserim quæ uobis iurisprudentibus usualis esse nō solet (cuiusmodi nonnulla in annotationibus nostris scripsimus in pandectas editis, & iterum fortasse scribemus. siquando uacauerit) id totum iudicio tuo tuiq; similium submitto. sic te uicissim decebat amicitiæ saltem iure doctrinæ mihi fasceis in ea re summittere in

qua non

quà nou ætatulam quidem (quod uehementer doleo) sed ætatis bonam partem te stimulante contriui, etiam si ui maiore ingenij tu in eadem ipsa re nos superare uideare. quippe ius hoc poscit amicitiæ ut inter differendum consulta nonnunquam uel infantia uel inscitia ab amico uincare, cum si nihil de contentione remittas, possis animum eius non leuiter sauciare. Itaque quando te nihil mihi condonaturum uincere alia ratione non poteram, non inuitus feci ut acriore altercandi uelitatione te è statu peruicacis facundiæ depellerem, quæ copiosius ipsa mihi semper uidetur uerba uobis non usitata fundere, quàm ut è libris tantum iuris haustam esse quis credat. quãquam haud lubens facio ut eam tibi facultatem concedam homini in alijs studijs occupatissimo, quam omnium difficillime artium comparari contendere tecum soleo. Sed enim id pene muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitiosum esse te natura dicebam, non proposito, nunc natura ab ambitione abhorrere te uel uerius ab ambitu dico, non item fortasse proposito. Nemo est enim omnium quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te prævhensare homines, aut colere potentes, & omnino numeros implere efficacis ambitus aptus sit, siquidem oportet eos qui hoc scire facere uolunt quo iure quaque iniuria morigeros se spondere postulantibus, & ad festiuos uultus semper esse compositos, etiam si probi uiri esse animo obfirmauerint. Alioquin frustrari nemo potest aut deuorare iniquitatem mortalium iniusta postulantium, in quorum odium & iurgium etiam incidas necesse est, quasiq; in campo & inter comitia offendas, si quid æqui boniq; non obsequiose dixeris. Ita qui ritus eius disciplinæ tenere uelit, hunc necesse est duplicem quam uocant philosophiã et ancipitem nosse, ut exotericus, ipse sit et esotericus, nec idẽ intestinus homo sit et externus. sermo tantum speciosus & urbanus. Ac uultus blandus et festiuus inter se nõ discrepent. Ad hanc autem disciplinam & alias quas homines ambituros percallere opus est, cum parum te docilem semper animaduerterim, miror cur tibi in mentem uenerit Aristippi meminisse, quem omnis (ut inquis ipse) decuit status & color & res, quasi uersatile mihi sit, & tibi cum uoles futurum sit ad ista ingenium.

Quo modo autem tu non ineptam sententiam tueris, qui cum non ignores illic hominum iudicia atque etiam proposita ferè esse corruptissima, eis tamen suadeas in eo conuentu esse uiuendum qui in simplicitate & candore morum spes omnes suas repositas habeant? Neque etenim mihi ludibundi sunt oculi, quibus in occur-

su & in circulis isti uenustuli gratiosi esse didicerunt. nec lepores illos urbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandam famam scitæ comitatis utuntur. Cum ille rursus sermonem excepisset, nuncius regiæ mortis disputationem abrupit consternatione subita. Post aliquot autem dies cum eum domi offendissem otiosum (interuisere enim sæpe inuicem solebamus) continuo ut assedimus, ecquid (inquit) Budæe aliud tibi in mentem uenit de disputatione nostra? an in sententia permanes? Vides enim triduo eam mutationem rerum factam ut iam alius omnino sensus publicæ mentis existat, diuersiq; mores inolituri putentur, ut ferè omnia circumagit & plurima inuertit regni noui exortus. certe uox famæ publicæ iucundissima ad aures omnium fermè ordinum uenit natali huius regni. At qui eo (inquam) penè euasimus, ut non facundia tantum tibi huius disputationis palmam, sed etiam rerum euentus daturus sit. nam si festis huius principatus auspicijs rerum gerēdarum progressus responderit, erit omnino cur uirtus & doctrina exeant ex umbraculis, & ferre solem non renuant. id adeo licet ex præteriti & præsentis temporis contentione æstimare. cum enim ante orba respublica summis magistratibus esset, maximaq; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omnino non obirentur, primum nihil nec recte, nec ordine (id quod necesse erat euenire) fiebat. deinde uelut abdicatis uel abrogatis magistratibus informis ac destituta Resp. iniurijs intestinis, externisq; exposita & obuia iacebat. Cuius indignitatis causam nunc magnopere non inquiro. id tantum dicam quod fama circūfert in duas sententias diuisa. partim hominum culpam à uertice ipso arcebant, qui bona magis uoluntate, q̄ strenua & cordata solertia fuisse existimatur. partim ad actores ipsos rerum & dispensatores copiarum summum crimen referebant, qui hebetes oculos domini non uerentes, nec ab auribus eius metuentes, quas obfirmatæ obaudientiæ cera obstructas esse confidebant, in libera administratione summæ rerum remissi fuisse dicuntur, & in tumultu securi, sic enim homines tū sobrij loquebantur, aut nimiū sese in arduis consulētes, ut prudētes dictitabant. Commune autem utrisq; crimen illud erat, q orbæ rerum summæ tutores suspecti postulari non poterant, cum honorarij ex diadematico genere adhibiti nulli essent, qui custodes saltem administrantium in speciem uiderentur. ex qua rerum deformitate (ut parcissime loquar) secuta est ea Francici nominis suggillatio, quæ sine insigni mutatione rerum discuti non poterat. Affuit igitur precibus non publicis sed populi tu-

tulare

telare numen Franciæ, cum Calendis Ianuarijs Rex socer fato functus Franciscum nobis regem æquo animo reliquit, ut filiam quoq; suam reginam relinqueret. Proh superi immortales quid hic primum, quid postremum exequar? Iãpridem calendæ Ianuariæ quid non polliceri ad instaurandam rei Francicæ formam ac dignitatem uidentur? quo die strenæ uice aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna ad eum regem transiuit, qui et corpore & animo implere uices summi Imperatoris possit, ut si quis unquam maiorum. deinde nominis eius omen non'ne certam spem præmonstrat illustrandæ gloriæ nostræ, cum à condito hoc imperio Franci tunc primum de suo uocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam uero manus illæ cinctrices summorum magistratuum, non'ne militum mentes afflictas insolita ignominia, & humi propemodum serpentes ordinum omnium animos triduo ita erexerunt, ut altiores etiam pristinis spiritus excitarint? prorsus ut magnificum quoddam atq; amplum huius regni principium fuerit hoc maxime nomine. nullum enim auspicatius esse poterat, q̃ ut pacis belliq; artes, longo summorum magistratuum interregno consopitæ, statim uelut è somno diuturno expergiscerentur. Quare Cancellario primo quoq; tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ et industriæ, cũ in purpura summa probatæ, tum aliâs principi ipsi spectatæ et cognitæ, quid aliud q̃ ueluti iustitium diuturnum solutũ esse uisum est? Est enim ille magistratus inter togatos summus. cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo prisco) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magistratu in annotationibus tuis loquerere, et originem eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circumscripsisti, quasi unus ille honor ad se summam omnium rerũ munerumq; traheret, cum principis uires propemodum impleret, præsertim ut est hodie ratio gerendi eius honoris. nũc ut uideo partes eius magistratus tanq̃ Nomophylacis tantum exequeris, quasiq; antistitis cuiusdam æqui & boni & uiuæ legis indulgẽtiæ, cuius interpretationem à benignitate principali postulaturi, Nomophylaciũ uelut oraculũ quoddã clementiæ principalis suppliciter adeunt. quẽ magistratum q̃diu desiderauimus, tandiu æqui boniq; oraculũ obmutuisse creditur. quod nunc cum luculento aditu princeps patefecerit, & alias quoq; partes inaneis in Rep. constituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitatem suam imperio, et regnum deniq; ipsum sibi re=

signauerant? Magnum erat per se censuram armorum, quasiq; regimen restituisse morum militarium. Nomen enim ipsum eius honoris multum habet reuerentiæ ad disciplinam rei militaris utcunq; retinendam. sed maius multo fuit ei duci iniungere qui generis splendore augustus, moribus generosis insuper uenerandus, belli pacisq; artibus æque pollens, in prætexta, in paludamento uisendus, in consessu, in procinctu cordatus, domi & militiæ, in urbe et sub signis gratiosus, Martis (ut ita dicam) & Palladis suffragia tulisse uidebatur. Atq; eqdem Deloine nunc in memoriā mihi uenit eius temporis quod hisce annis uidimus, cum tu rebus afflictis mœstus, tanq̄ præsciscente animo diceres, te uiā unā salutis uidere, si dux Borbonianus summæ rei militaris admouêretur. Nam cum authoritas multum & morum maiestas in ductoribus exercituum ualent, qbus hic dono quodā Palladis præditus est, tum eum omneis uirtutes habere dictitabas huius regni tutelares. Quas esse pietatem imprimis aiebas et religionis reuerentiam, prudentiam, continentiam, liberalitatem, magnanimitatem, & consulendi pitorum prudentumq; solertiam, quæ regum summa laus semper fuit. addebas seuerum simul & clementem esse, eo temperamento ut nunquam iracundus nisi in animaduertendis indignitatibus aut sceleribus uideretur. & cum firma ac decora corporis constitutione natura præditus esset, ad naturæ cōmoda accessisse educationis disciplinam dicebas sub socru fœmina cordatissima, quæ numeros omneis memoriter teneret instituēdorum principum, qppe quæ regis filia eadē & soror regnum olim secundo rumore administrasset. Itaq; cum eum regem habeamus, qui cum specimen sui tum aliās, tum in decursione militari, & simulachro splēdidissimo pugnæ iustæ factitauisset, ad regnum statim assumptus est, & mox magistrū eqtum gentilem suū dixit, eum uirū (ut uno uerbo absoluam) quē fata rebus nostris alleuandis debebant, cuius si ætas maior indoli respōderit, ne Momus qdē Aesopi inueniet quod in eo reprendat, eadēq; prouidentia princeps reliquas Reip. parteis constituturus esse uideatur, non inuitus faciā ut in tuam tandem sententiam transeam, & uiris studiosis etiā author sim ut in spem accingantur capessendæ Reip. qppe si ad lineamenta præscripta princeps regni sui cursum pagere contenderit, haud piculum erit ne uirtus aulicæ superbiæ ut dudum mancipetur. Absit enim ut hoc rege, his proceribus, his consultis qui rerū potiri putantur, uirtus & doctrina turpiter in aula seruientes & cultu indecoro cernantur ut Hercules in Lydia. Vidimus quā indolem regnandi princeps in tyrocinio, id est nondum Remis inauguratus ondit.

tus ostendit quanto honore, quantis liberalitatibus Cæsarem (ut ita dicam) suum, sororis suæ uirũ, ducem optimum & regiæ indolis prosecutus sit. quos uiros summæ rerum secundum se præfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentissimam, nunc officiosissimam colere & obseruare instituerit, ut si ad huius auspicatus præscriptum uniuersam ipse formam principatus deliniarit, spondere ausim apocatastasim quandam insignem priscæ Frãcorum gloriæ extiturã. Francia quidem certe tantarũ rerum expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iã sustulit, quos haud ita dudum tacta de cœlo abiecerat. existimant enim omnes supplicationibus populi cataractas cœli apertas esse, & lucem nobis redditam. Cuius spei cum omen haud aspernandum habemus à nomine Francisci regis ductum, tum uelut repromissore Deo acquiescimus, qui signis & ostentis clarissimis lætitiam nobis publicam ratam fecit. His tam magnificis, tam regijs rerũ administrandarum primordijs si hoc quoq; accesserit, ut literis & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus, haud scio an nihil sit quod addi ad regni amplitudinem possit. Id quidem certe fidenter affirmauerim ad posteros memorabile maxime fore, nos ex obsoleta & tristi socordiq; facie regni, nulla temporis intercapedine in magnificentissimam regni speciem atq; alacerrimam transijsse, unamq; tantum noctem confinium fuisse sceptrorum squalentiũ atq; nitidissimorum. usqueadeo numen aliquod uertumni repente nos circumegit uelut theatro quodam uersatili, quod utinam benignitate diuina fauste et feliciter regi, rectoribus, nobisq; regendis eueniat. Vidimus dudum gallici nominis genium antea semp cultum ac nitidum planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium sub choragis imperitis & pusillis inductum. ijdem (ut spes est) uidebimus propediem in cothurnum pristino altiorem excitatum. Si modo qui summam rerum tenebunt, hoc intelligere intellectumq; meminisse poterunt. Mineruæ q̃ Bellonæ numen maius ac præsentius semp ab Alexãdro Magno Romanisq; ducibus existimatum esse, qui imperia ipsi maxima ac clarissima omnis æui condiderunt. Vt enim magister equitum dux summus, et polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti, quasi optiones eius allecti, bellicis in rebus speciem quandam magnificam, & tanto imperio dignam præbebunt, recte atq; ordine cõstituentes omnia, sic in rebus pacatis consiliatores adhiberi necesse est, rerum administrandarum prudentes quæ procul à classicis transiguntur. aut ipsos bellicarum rerum consultos quasi quosdã Nestores utraq; facultate pollere, id quod fieri nequit si literatos oderint aut

spreuerint. magno enim errore regibus olim nostris & summae nobilitati persuasum est Galliae campos naturam, Martis (ut aiunt) orchestram esse, non etiam musarum odeum uoluisse, in quo regum ac ducum gesta clarissime celebrantur. Qua de re quoniam multa in praecedentibus libris diximus, non necessarium hic habeo longius rem prosequi. proinde fastigium principale nihil generosius instituere, nihil augustius uelle potest, q̃ ut rebus bellicis quasi in tumultu constitutis, literarum studiosos excitare q̃plurimos contendat, partim à consilijs ei futuros & munera togata ac ciuilia obituros, partim res nostras monumentis literarum illustraturos. id quod Alexander Magnus cum maxime exoptaret, uix assequi potuit. ob quod Achillem felicem identidem appellabat, cui contigisset ipsi post mortem Homerum praeconem rerum suarũ habere. Reges autem nostri ne Choerilos quidem suarum rerum scriptores habuerunt, ut qui nihil existimarent literas pertinere ad memoriam suam suorumq; aeternitati prodendam. qua temporum incuria factum ut res eorum gestae & instituta patria authorum silentio sepulta sint, uel ita memoriae prodita ut authores pudendos magnarum rerum laudare uereamur. Quam gentis nostrae ignominiam si reges & proceres satis aestimare potuissent, praeclare cum uiris literatis hactenus actum esset. Verum enimuero quando ea quae ad hunc principatum pertinent nunc primum ineuntem, non tam in commendatione ac laude posita sunt, quàm in expectatione, sustinendum nobis ulterius iudicium ad progressum usque rerum magnifice coeptarum. ne si quid secus acciderit (quod ominari nolim) aut rebus nimium secundis proceres mandragoram (ut fit) biberint, praepropere occasionem res inexploratas laudandi, admirandiq; arripuisse uideamur. Quod cum dixissem, & ille annuisset, dirempto hoc colloquio, sermonem alium quaesiuimus. eam autem disputationem nostrã simul animi causa huic operi attexendam esse duxi, simul ut monumentum esset aeternum (ut spero) amicitiae nostrae. Deloinus enim & Budaeus insigne par amicorum in hac urbe existimatur.

FINIS.

Nostrum semper fuit consilium, ijs, quæ ab alijs edita sunt, si bona sunt, aliquid addere, non demere. quod propterea dictum uolumus, ne quis miretur nos in calce operis id non remouisse, quod in Parisiensib. editionib. scriptum habebatur. Legetis igitur annotatiunculas quasdam in loca operis abstrusiora, & expositiones uerborum obscurorum, quarum intelligentia necessaria est hos libros euoluenti.

¶Proaum, limen est, & frons templi.

Cella autem interior est pars ædis sacræ in quam ingredi non cuiuis licebat.

Musæum ædes est Musis sacra.

Album est tabula in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoque causas iudicaturi essent. erant enim plures iudicum decuriæ uicibus iudicantes.

Reijcere ex albo, significat iudicem ut suspectum & iniquum recusare, & auersari. pag. XV.

Critica seueritas dicitur propter criticos, idest poëmatum iudices, qui sibi eam authoritatem sumebant, ut quos uisum esset in ordinem poëtarum redigerent, uel numero eximerent, & eximium poëtam pronũciarent.

Metaphorice dictum est uerbum à militia tractum. est enim eximere è numeris, milites ex manipulis expungere & reijcere, stipendioq; priuare. licet eximere numero aliud significet. pag. XVI.

Basilicanas ambulationes uocat quæ in palatio fiunt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiscendi.

Statiua habere, est quod uulgo dicunt campum tenere, hoc est castra statiua metari.

Iudicem ferre, est arbitrio alicuius pmittere litem, uerbum antiq iuris.

Stylo exigere, est scribendo assequi, & latine explicare.

Mancipes societatum sunt magistri & capita quarumcunq; factionum. metaphora sumpta à redemptoribus, aut publicanis.

Optiones pro adiutoribus & subministrantibus accipiuntur. uerbum est à militia ductum, quo Plautus in Asinaria utitur. pag. XVII.

Astes Minerua dicitur, quæ lateri astat, quasi socia & custos sapientis.

Præstes quæ præcedit quasi dux. Sic præstites dij homini nascenti assignabantur ab antiquis authoribus Macrobio, Festo, & Martiano.

Cercopum, idest lucripetarum appellatione ij significantur inter aulicos qui Reip. administratione priuatum compendium sequuntur, &

publicas opes in suum lucrum uertunt. Quo nomine quæstorum & præfectorum ærarij natio significari uidetur, quorum uersutias & commenta principes & populus uidentes, tamen intelligere nequeũt. Cercopes latine lucriones appellati sunt. Inde ut Budæus ipse indicauit Cercopum hedra κερκώπων ἕδρα apud Herodotum in septimo, hoc est impostorum & lucripetarum sedes, & inde natum apud græcos prouerbium. pag. XVIII.

Obnunciare & uitium obuenire uerba sunt tracta à more comitiorum Romanorum. Obnunciantes enim augures, idest affirmantes infaustum aliquod signum è cœlo sese obseruasse, prohibebant ne magistratus eo die crearentur. Vitium autem obuenisse dicebatur quando ostentum aliquod creationem uitians apparuerat. Vtitur his uerbis Cicero in secunda Antoniana. Hic autem metaphoricè accipiuntur. Obnunciare enim eos intelligit, qui nocere ijs uolentes quos publica fama commendat clàm eis detrectant, quasi uitia in eis compererint, & sic eos à beneficijs principalibus arcent. Ibidem etiam Præterire uerbum est antiquum. & præteriti senatores dicebantur, quorum nomina tacebantur in recensendo senatu. Et præteriti candidati in comitijs apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorum ratio in comitijs non habebatur, & qui repulsam tulerant. Hic pro ijs accipiuntur, quorum fama supprimitur ab ijs, qui nouerunt eorum merita & uirtutem. Seruare de cælo, ibidem uerbum est augurale, sed metaphoricè accipitur pro eo quod est ex sententia animi sui homines probare uel improbare, obseruato diuino mandato. hoc est rationem cœlestium rerum habere, nec affectibus inseruire, & amori uel odio obsequi.

Prærogatiuum suffragium dicitur, ut prærogatiua tribus. In comitijs enim Romanis Prærogatiua tribus dicebatur, cui sorte obuenerat ut prima rogaretur, hoc est suffragium ferret. Sic prærogatiuum suffragium dicto loco dicitur eorum hominum sententia qui primi censere iubentur à principe de uno quoq; præficiendo. pag. XIX.

Amare à lenone, antiqua est locutio, & significat amare prostitutam meretricem, non mulierem impudicam quidem, sed delectum tamen amatorum habentem, nec se cuiuis permittentem.

Cernere hæreditatem, uerbum est antiqui iuris, sed apud Ciceronem frequens, & significat adire hæreditatem.

Donatiua uenialia dicuntur, quæ uulgo indulgentiæ uocantur, metaphora à donatiuis imperatorijs sumpta.

Motorij actus dicuntur allusione Comœdiarum priscarum. Comœdiæ enim motoriæ dicebantur, quæ turbulentæ erant. Quæ autem quietiores eæ statariæ uocabãtur. Alludit igitur ad Reip. summã quæ turbulẽtis actibus administrata est propter tumultuosa bella. pag. XXI.

Pyrrhica saltatio est armata. Choragus, chori hoc est saltantium primus est & dux choreæ. Choragi autem Pastophori intelliguntur antistites & pontifices res bellicas tractantes. Pastos enim uestis est sacerdotalis, & præsules dicuntur quasi præsultores seu præsaltantes. Indecorum autem esse ostendit & absonum sacerdotes choragos esse saltationis armatæ, hoc est in consilijs suscipiendorum bellorum præsidere, et rerum bello gerendarum principatum habere, & ueluti classicum pugnaturis canere. pag. XXII.

Hastæ Amentatæ dicuntur quæ ansula & habenula instructæ sunt. Amentum enim eiusmodi est habenula, qua uelites.i. leuis armaturæ milites in prima acie stantes, & antesignanos præcedentes iacula sua concitabant, pugnamq; hac iaculatione committebant, quod latine uelitari dicitur, quasi pugnam irritare & incipere. Hastas autem amentatas mutuari metaphorice dicitur, pro eo quod est dictatas orationes uel sententias à uiris doctis accipere, et pro suis uti, quasi iaculo ab alio sumpto brachium suum accommodare, & digitos amento insere re, & alienis orationibus respõdere, non sua sed corrogata Minerua. Perstat autem in metaphora propter uerbum uelitari, quo paulo ante usus est.

Catonis animo ferre, est mortem sibi consciscere ob iniquum fortunæ arbitrium & incommodum summæ rerum euentum. Ciceronis autem stomacho ferre est partim tempori inseruire, partim in secessum studiorum se conferre, & incommodarum rerum solatium quærere, ut Cicero post Cæsaris uictoriam fecit. pag. XXIIII.

Adumbrare placita principum. ijs quæ paucis placita sunt, hoc significat cum quid paucis libuit & utile est, id ut nullo refragante aut reclamante fiat, diplomatibus à principe elicitis et in omnes regni partes dimissis. edictalem authoritatem ei rei accommodare, ut sub umbra & prætextu regij nominis ipsi animo suo obsequantur, et nullus in eos obloquatur, ne in regem obloqui uideatur.

Fucum facere ordinibus significat ita astute et callide agere in administratione summæ Reip. ut proceres & nobiles & magistratus oppidani & populus falli se & simplicitati suæ imposturam fieri non intelligant.

Arbitri oculati rerum sanctiore praeiudicio transactarum, sunt illi qui ad speciem tantum & praetextum in consilium adhibentur, ut res nō ex paucorum libidine, sed consulto agi uideantur, cum tamen ipsi in consilium admissi non censere iubeantur ab ijs qui consilio principis praesident, sed uel assentiri ijs quae ipsi secretiore consilio statuerunt, uel adesse tantum rebus decernendis, non autem sententiam dicere, utpote cum ad res iam antea decretas & praeiudicatas uocentur. Arbitrari enim ocularitere tantum, hoc est spectare, non etiam uocaliter eis datum est.

Translatitium est id quod usitatum iam esse coepit, et cuius multa sunt exempla.

Paludati duces sunt ad bellum iam accincti, et in expeditionem exeūtes.

Togati sunt qui pacis tantum artes nouerunt. Infulati sunt antistites.

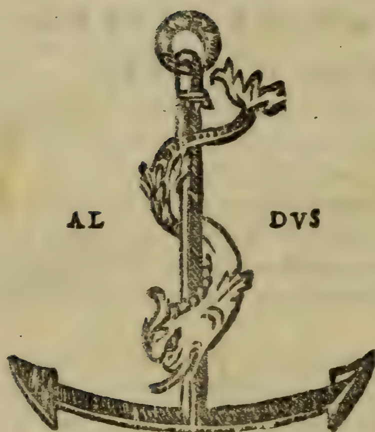
Diras imprecari dicitur populus sub paucorum regimine uexatus, cum abrupta patientia eorum improbitatem execratur, et eos poenis aeternis deuouet. uerbum est antiquum, quo infausta exitialia rerum euenta imprecari significabant.

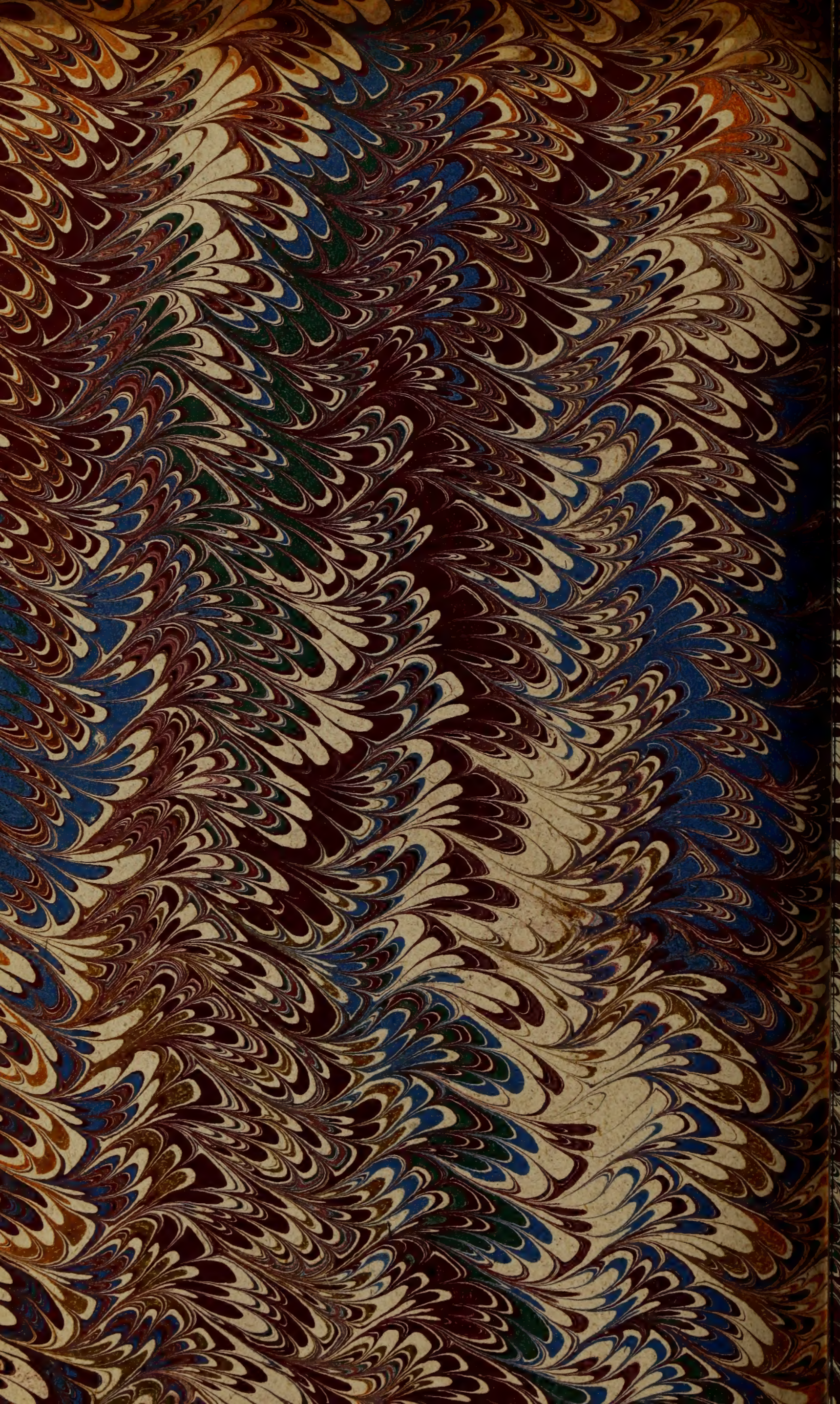
Vultus sordibus excussis ferocem praeferentes securitatem, his uerbis ij homines significari uidentur, qui cum aliquando rei peculatus essent, et in summum discrimen adducti propter infamiam interuersae publicae pecuniae, cum praepotentis alicuius aulici suffragatione ampliati essent magis quàm ex reis exempti, languescentibus tamen criminationibus conniuentia principum et curiae summae, uelut absoluti, superbiores solito facti erant. In sordibus enim esse dicebantur olim qui rei publici criminis erant. pag. XXVII.

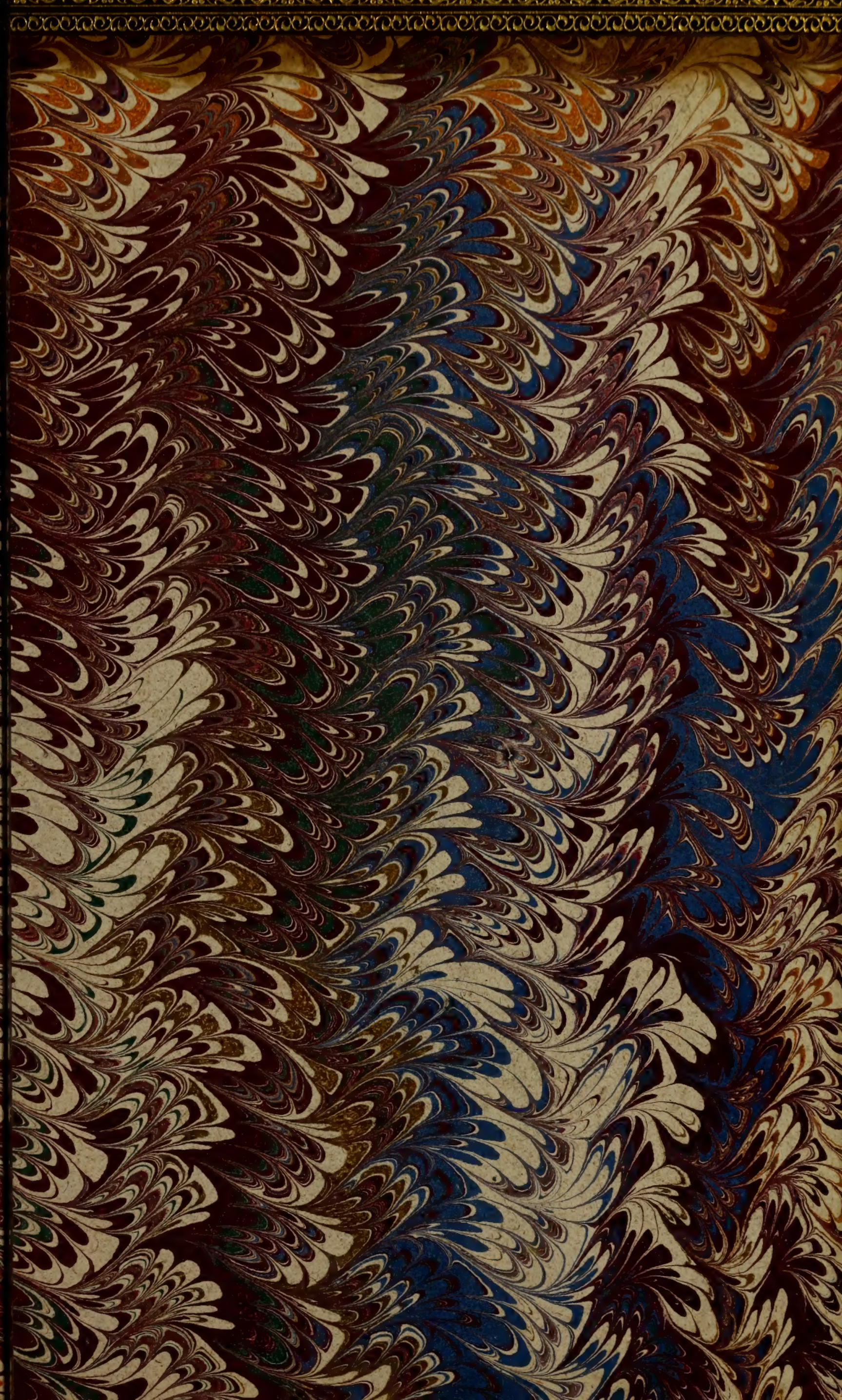
Nullum genus annotationis Lector ascripsimus marginib. huius operis, cum tamen Parisienses impressores multa addiderint. atque id propterea factum est, quod consueuimus nulla eiusmodi re inquinare libros, qui in nostra officina excuduntur, ut lectori liberum sit, quae uelit annotare. Et certe mos iste adscribendi tot res in marginib. recentior est, & à barbaris librarijs emanauit, quos imitari nullo pacto debemus. Vale.

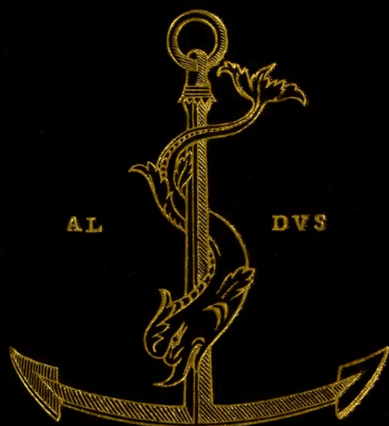
aa bb a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u
A B C D E F G H I K L M N. *Omnes quaterniones præter bb duernionem.*

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI, ET ANDREAE ASVLANI SOCERI MENSE SEPTEMBRI. M. D. XXII.

AL
DVS

AL
DVS